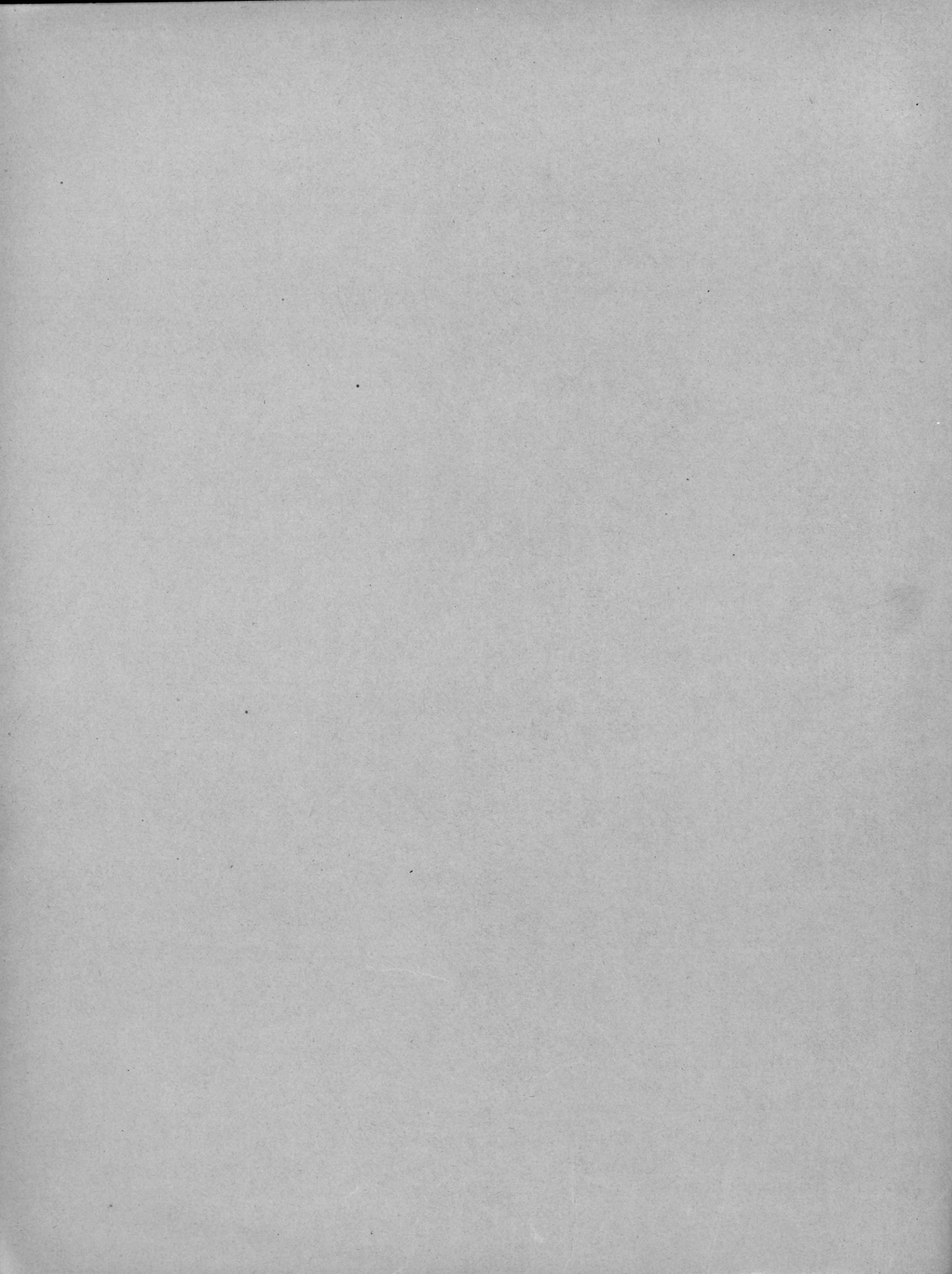

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

1906

Δ

135

Γραφείο

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1906

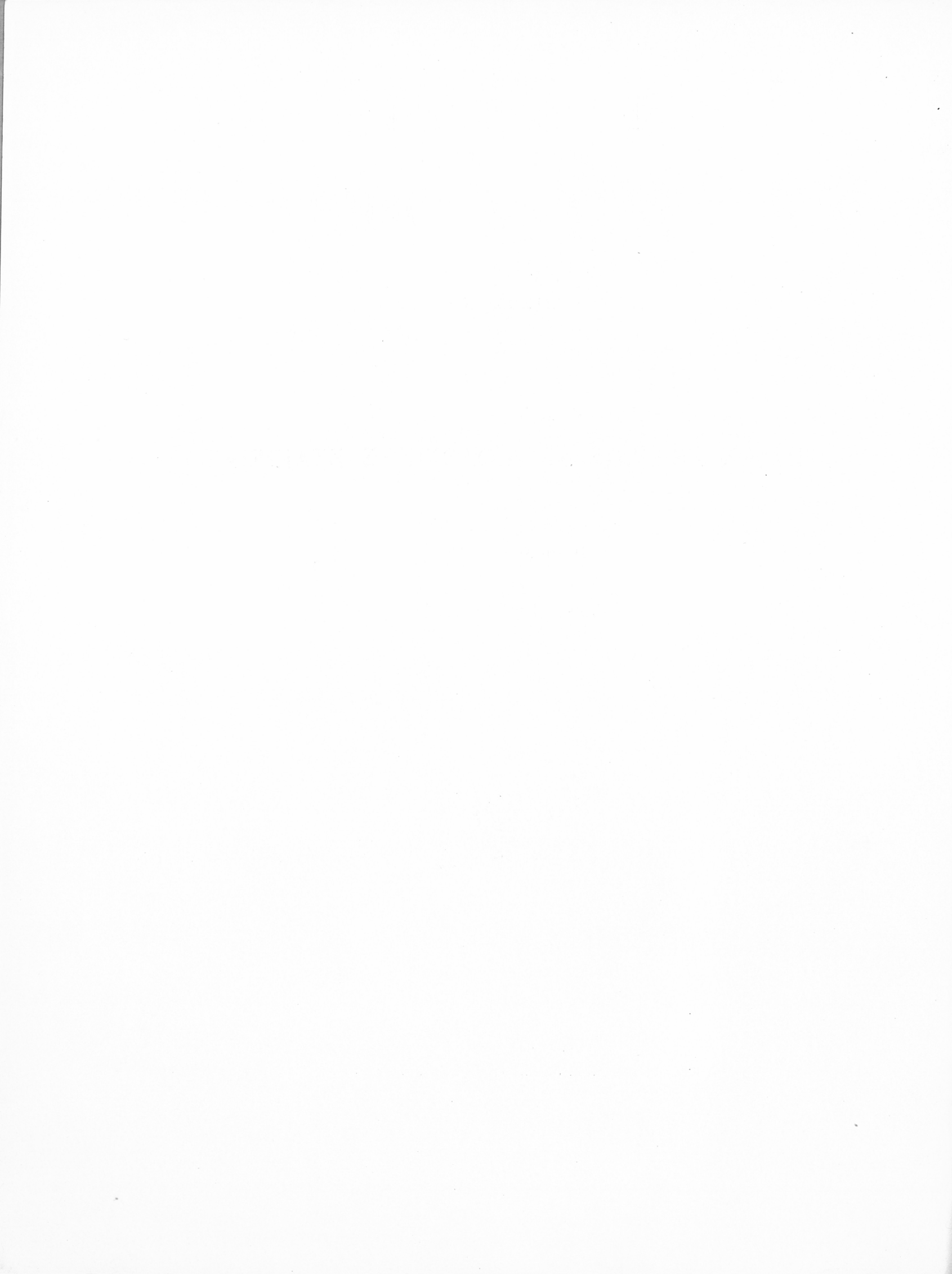

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1906

252

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛ.
ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΥ, Α. Σ. 'Ανέκδοτοι ἐπιγραφαὶ καὶ πλαστικὰ μνημεῖα Τεγέας (πίν. 3)	23- 66
ΒΑΣΗ, Σ. 'Επιγραφικὰ	115-116
ΔΡΑΓΟΥΜΗ, Σ. Ν. Τοπογραφικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ Κηφισιάς	187-190
ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ, ΑΝΤ. Δ. Τὸ Πυθικὸν στάδιον καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ νόμος περὶ οἴνου	157-186
ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΟΥ, Κ. Δύο λευκαὶ λήκυθοι ἐξ 'Ερετρίας (πίν. 1-2)	1- 22
— 'Ανασκαφὴ θολωτοῦ τάφου ἐν Βόλῳ (πίν. 12-15)	211-240
ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ, ΣΤΕΦ. Α. 'Εκ Κρήτης (πίν 7-11)	117-156
ΡΕΔΙΑΔΟΥ, ΠΕΡ. Δ. Τὸ 'Ηράκλειον τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος	239-244
ΡΩΜΑΙΟΥ, Κ. Εὐρήματα ἀνασκαφῆς τοῦ ἐπὶ τῆς Πάρνηθος ἄντρου (πίν. 5-6)	89-116
— 'Επιγραφαὶ ἐκ τῆς 'Ακροπόλεως	189-196
ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ, Γ. 'Εκ τάρων τῆς Αἰτωλίας (πίν. 4)	67- 88
ΤΣΟΥΝΤΑ, Χ. 'Ἡρως ἐπὶ Βλαύτῃ	243-248
ΦΙΛΙΟΥ, Δ. 'Ὁ πίναξ τῆς Νι(ι)ννίου	197-212

Α ΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

Πίναξ	1	Λευκὴ λήκυθος ἐξ 'Ερετρίας.
—	2	» » » »
—	3	Πλαστικὰ μνημεῖα Τεγέας.
—	4	Εὐρήματα ἐκ τάρων τῆς Αἰτωλίας.
—	5	Τεμάχια ἀγγείων τοῦ ἐπὶ τῆς Πάρνηθος ἄντρου.
—	6	Λύχνοι ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς Πάρνηθος ἄντρου.
—	7	Χαλκᾶ Χαμαιζίου.
—	8	Βωμὸς καὶ ἀγγεῖα πήλινα μεγάλα Χαμαιζίου.
—	9	Μικρὰ πήλινα ἀγγεῖα.
—	10	Λύχνοι λίθινοι καὶ πήλινοι.
—	11	'Αγγεῖα καὶ σκεύη λίθινα.
—	12	'Ὀψις ἐσωτερικοῦ καὶ ἀγγεῖα θολωτοῦ τάφου Βόλου.
—	13	Θύραι θολωτοῦ τάφου Βόλου.
—	14	Κτερίσματα θολωτοῦ τάφου Βόλου.
—	15	» » » »

EIKONES EN TΩ KEIMENΩ

	ΣΕΛ	
1	Λαιμὸς καὶ σῶμα ληκύθου	2
2	Βάσις ληκύθου	3
3-5	Μέρη ληκύθου	5-7
6	Χαλκοῦν ἐνεπίγραφον κάτοπτρον Ἐρετρίας	8
7	Εἰκὼν λευκῆς ληκύθου	16
8	Ἑρμαῖ Τεγέας	35
9	Ἐξαπλοῦς Ἑρμῆς Τεγέας	47
10 (δὶς)	Πτεριστῆρες χαλκοῖ ἐκ τάφων Αἰτωλίας	77
11	Ἑργαλεῖον χαλκοῦν	78
12	Ἄργυρᾶ χύτρα	79
13	Λαβὴ ἀγγείου ἀργυρᾶ	79
14	Λαβαὶ ἀγγείων ἀργυραῖ	80
15	Ἄργυροῦς σκύφος	80
16-18	Ἄργυραῖ φιάλαι	81
19-28	Ἄγγεῖα ἀργυρᾶ	82-84
29	Ἄργυρᾶ ἀρύταινα	85
30	Κόγχαι ἀργυραῖ	86
31	Χαλκοῦς λυγροστάτης	86
32 (δὶς)	Χρυσοῦς τέττιξ ἐξ ἄντρου Πάρνηθος	89
33	Χρυσοῦν κλινίδιον	96
34 (δὶς)	Γλυφαὶ χαλκῶν δακτυλίων	97
35	Μυκηναϊκὴ πρόχους	100
36	Ἐπιγραφή πηλίνου ἀγγείου	101
37	Πήλινον ῥυτὸν	105
38	Τεμάχιον πηλίνου ἐπινήτρου	106
39	Ληκύθιον μετ' ἐγχρώμου παραστάσεως	106
40	Ἐπιγραφή πηλίνου ἀγγείου	107
41-44	Πήλινα εἰδώλια	108-109
45	Σχέδιον προϊστορικῆς οἰκίας	119
46	Πήλιναι πυξίδες ἐκ Φαιστοῦ	131
47-49	Πήλινα εἰδώλια ἐκ τῆς προϊστορικῆς οἰκίας	136-140
50	Κεφαλὴ ὁμοίου εἰδωλίου	141
51	Τεμάχιον πηλίνου ἀγγείου μετὰ προϊστορικῶν γραμμάτων	152
52	Σχέδιον προϊστορικοῦ οἰκοδομήματος	155
53-59	Ἡ ἐπιγραφή τοῦ περὶ οἴνου νόμου καὶ τὰ παρ' αὐτὴν μέρη τοῦ Πυθικοῦ σταδίου	157-181
60	Ἀντίγραφον ἐπιγραφῆς	185
61	Ἐνεπίγραφος κεραμὶς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως	195
62-64	Πλακίδια περιδεραιίου ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου Βόλου	229
65-67	Κοσμήματα ἐκ Μυκηθῶν καὶ Διμινίου	230-231
68-70	Ἀνθύλλια χρυσᾶ ἐκ Βόλου καὶ Διμινίου	232-233
71-72	Δακτύλιος ἐκ Βόλου	233
73-75	Μικρὰ κτερίσματα	236-237
76	Ἄγγεῖα ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου Βόλου	238
77	Τὰ ἐρείπια τοῦ Ἡρακλείου	241
78	Στήλη ἀναθηματικὴ	245

ΔΥΟ ΛΕΥΚΑΙ ΛΗΚΥΘΟΙ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

(Πίναξ 1,2).

Ὁ κύριος Pottier ἐν τῷ ὡραίῳ αὐτοῦ βιβλίῳ περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων¹ περιγράφει ἐν σ. 93 ἐξ. τὸν τρόπον, καθ' ὃν κατασκευάζοντο αὗται, ἕκτοτε δὲ οἱ κατὰ καιροὺς ἀσχοληθέντες² περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων περιώρισαν τὴν μελέτην αὐτῶν ἐπὶ τοῦ σπουδαιότερου ζητήματος, τοῦ γραφικοῦ διακόσμου τῶν ληκύθων, ἐλαχίστας δὲ μόνον ἢ οὐδεμίαν πληροφορίαν παρέχουσι σχετικὴν πρὸς τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ τοῦ ἀγγείου. Εὐτυχῆσας νὰ ἐξετάσω πολλὰς τεθραυσμένας Ἑρετρικὰς ληκύθους πρὸ τῆς συγκολλήσεως αὐτῶν, ἐμελέτησα καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς αὐτῶν, ἐπειδὴ δ' ἔφθασα εἰς συμπεράσματα διάφορα τῶν τοῦ κυρίου Pottier, ἅς μοι ἐπιτραπῆ πρὶν ἢ πραγματευθῶ εἰδικῶς περὶ τῶν ληκύθων, περὶ ὧν ἐγράφη τὸ ἄρθρον μου νὰ ἐκθέσω γενικῶς τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τῶν ληκύθων.

Ἐκάστη λήκυθος ἀποτελεῖται ἐκ δύο κυρίως μερῶν, (εἰκ. 1), τοῦ καθ' αὐτὸ σώματος τῆς ληκύθου μετὰ τῆς βάσεως, καὶ τοῦ στομίου μετὰ τοῦ ὤμου αὐτῆς, μεθ' ὧν συνήθως συνηνοῦτο καὶ ἰδιαίτερόν τι μικρότερον δοχεῖον, δι' οὗ ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς ληκύθου ἐγκρυπτομένου, περιωρίζετο κατὰ πολὺ ἢ φαινομενικὴ ταύτης περιεκτικότης³.

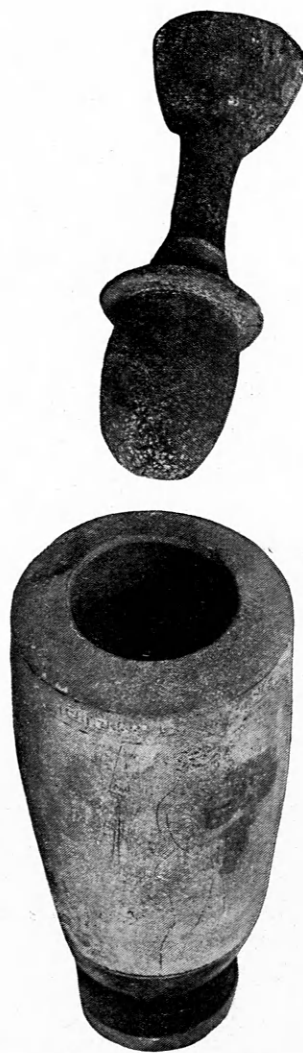
Ὁ κύριος Pottier (σελ. 94) γράφει ὅτι ἡ βάση, ἰδιαίτερώς κατασκευαζομένη, προσεκολλᾶτο τελευταία ἐπὶ τοῦ κυλινδροειδοῦς σώματος τῆς ληκύθου, ἀναστρεφομένου τούτου ἐντὸς μήτρας πιθα-

¹ E. Pottier *Étude sur les lécythes blancs attiques.*

² Ἴδε τὴν βιβλιογραφίαν παρὰ Huddilston *Lessons from greek Pottery* σελ. 122-123. Νεώτερα εἶνε Daremberg · Pottier ἐν λέξει *Lecythus.* Ἀρχ. Ἐφημ. 1905 σ. 37-54 Mac Mahon καὶ *Monum. Piot* 1905 σελ. 29-54 Collignon.

³ Πέλ. Benndorf *Griech. und Sic. Vasenb.* σ. 29. *Weiss-hauptl Ath Mitt* 1890 σ. 50 καὶ σημ. 1, καὶ *Festschrift für Benndorf* σελ. 89.

νῶς. Ἐπὶ πλείστων ληκύθων, ὧν αἱ βάσεις ἐθραύσθησαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσω ἴχνη τῆς τοι-

Εἰκὼν 1.

αὐτῆς συγκολλήσεως, ἐνῶ διεκρίνετο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σαφῶς παρὰ τεθραυσμέναις ληκύθοις ἢ

κόλλησις τῶν λοιπῶν μερῶν, τοῦ στομίου π. γ. καὶ τῆς λαβῆς. Τουναντίον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ θραύσματος ἐπὶ τε τοῦ σώματος καὶ τοῦ ποδὸς τῶν παρατηρηθεισῶν ληκύθων ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ καθίσταται τὰ μάλιστα πιστευτὴ ἢ ὑπόθεσις, ὅτι ἐξ ἐνὸς τεμαχίου κατασκευάσθησαν καὶ τὰ δύο ταῦτα μέρη τῆς ληκύθου. Συμβουλευθεὶς καὶ τινὰς ἐκ τῶν νεωτέρων κεραμέων τῶν Ἀθηνῶν ἔφθασα εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα. Τὸ σῶμα τῆς ληκύθου κατασκευάζετο μετὰ τῆς βάσεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου πηλοῦ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ἐσχηματίζετο πρῶτον τὸ κυλινδροειδὲς σῶμα τῆς ληκύθου, καταλειπομένου ἀδιαπλάστου τοῦ κατωτέρου μόνον ἐξωτερικοῦ μέρους τούτου, τὸ ὅποιον ἦτο ἄρκετὰ παχὺ ὥστε νὰ ἴσταται σπυραειῶς ἐπὶ τοῦ τροχοῦ ἢ λήκυθος· μετὰ ταῦτα ἀφοῦ πρῶτον ἐξηραίνετο ἀρκούντως τὸ οὕτω κατασκευασθὲν σῶμα, ἐτίθετο αὕτη ἐκ νέου ἀντιστρόφως ἐπὶ τοῦ τροχοῦ καταλλήλως στερεομένη,

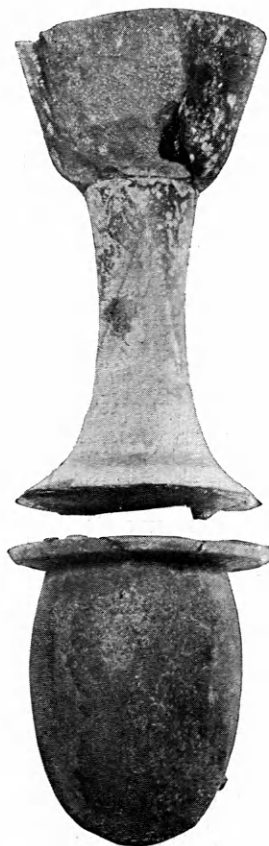
Εἰκὼν 2.

ὑγραίνετο τὸ ἀφεθὲν ἀδιαπλάστον κατώτερον μέρος καὶ ἐτελειοποιεῖτο τὸ σῶμα τῆς ληκύθου κατασκευαζομένης συγχρόνως ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου καὶ τῆς βάσεως, τῆς ὁποίας καὶ ἡ κάτω ἐπιφάνεια εἶνε ἰδιαζόντως διαπεπλασμένη.

Τὰ ἴχνη τῆς πίεσεως τοῦ δακτύλου κατὰ τὸν πυθμένα καὶ τῆς περὶ τοῦτον περιστροφῆς τοῦ κατασκευαζομένου ἀγγείου φαίνονται σαφῶς ἐφ' ὅλων τῶν ληκύθων, ὧν ἠδυνήθη νὰ ἐξετάσω τὸ ἐσωτερικὸν μέρος, ἰδίᾳ δ' ἐπὶ τῆς ἀπεικονιζομένης ἐν εἰκ. 2 φαίνεται ὀλόκληρος ὁ δρόμος, ὃν ἠκολούθησεν ὁ δάκτυλος κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀγγείου. Πρὸς κατασκευὴν τῆς βάσεως θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο πλὴν τοῦ δακτύλου καὶ τὸ μόνον σχεδὸν ἐργαλεῖον τῶν κεραμέων, ἐν μικρὸν πλατὺ ξύλον καλούμενον σῆμερον πελεκούδα.

Τὸ ὡς ἄνω κατασκευαζόμενον σῶμα τῆς ληκύθου δὲν ἔληγεν, ὡς γράσει ὁ Pottier, κατὰ τὴν

κορυφὴν τοῦ κυλίνδρου, ἀλλὰ κατασκευάζετο ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἡμίσεως σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὤμου, οὕτως ὥστε ἔμενεν ἐν τῷ μέσῳ τούτου μόνον μία μικροτέρα ὀπή, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῆς εἰκόνας 1. Τὸ στόμιον μετὰ τοῦ ἐτέρου μέρους τοῦ ὤμου, δι' οὗ θὰ συνεπληροῦτο ἡ ἐν τῷ μέσῳ ὀπή, κατασκευάζοντο πάλιν ὁμοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου, φαίνεται δὲ σαφῶς, ὅτι κατασκευάζετο τὸ μέρος τοῦτο ἀντεστραμμένως, δηλαδὴ ἡ κατασκευὴ

Εἰκὼν 3.

ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ χείλους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὡς βάσεως ἐσχηματίζετο τὸ λοιπὸν μέρος.

Μετὰ τοῦ οὕτω κατασκευαζομένου στομίου ἤνοῦτο συνηθέστατα τὸ ἐν τῇ ληκύθῳ κρυπτόμενον μικρότερον ἐσωτερικὸν δοχεῖον (εἰκ. 3), μετὰ τοῦ ὁποίου μόνον συνεκοινῶνει τὸ ἀνοιγμα τοῦ στομίου, ἐνῶ τὸ λοιπὸν σῶμα τῆς ληκύθου ἦτο ἀποκεκλεισμένον. Τὸ μικρὸν τοῦτο δοχεῖον παρατηρήθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Benndorf καὶ Weisshäuptl ¹ ἐν τισιν τεθραυ-

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 1 σημ. 3. Πβλ. καὶ Bosanquet J H S 1896 σ. 174 καὶ Brit. Mus. Vase Cat. D. 48.

σμέναις ληκύθοις. Μαρτυρεῖ τοῦτο ἀσφαλῶς, ὅτι αἱ λευκαὶ λήκυθοι εἶχον καὶ τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τῆς χρησιμοποίησεως ὡς μυροδόχων ἀγγείων, μόνον δὲ ἐπειδὴ ὀλόκληρος ὁ χώρος αὐτῶν θὰ ἦτο ὑπερβολικῶς μέγας, ὅπως περιλαμβάνη τὸ μύρον, περιωρίσθη μὲν οὗτος διὰ τοῦ μικροῦ δοχείου, δὲν ἡλαττώθη δὲ ἢ πρὸς διακόσμησιν προσωρισμένη ἐπιφάνεια.

Τὸ δοχεῖον τοῦτο παρατήρησα ἐν ταῖς πλείσταις τῶν μεγαλειτέρων λευκῶν ληκύθων. Πᾶσαι αἱ ἐνεπίγραφοι λήκυθοι αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν σειρὰν τῶν

ὑπὸ Bosanquet JHS 1896, 164 κέ. μελετηθεισῶν ληκύθων, ὡς καὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὁμοιοζουσῶν πρὸς τὰς ληκύθους τοῦ Ὑγιάιοντος¹, ὧν μέγας σχετικῶς ἀριθμὸς εὐρέθη ἐσχάτως ἐν Ἐρετρίᾳ, εἶνε ἐφωδιασμένοι διὰ τοῦ δοχείου τούτου, ἐν γένει δὲ μόνον ἐξ ὀλίγων ληκύθων, ἐκ τῶν ἐξετασθεισῶν ὑπ' ἐμοῦ, λείπει τοῦτο.

Τὸ δοχεῖον τοῦτο ἔχει συνήθως σχῆμα ὡσειδῆς καὶ ἔχει ἄνω εὐρὺ ἄνοιγμα μετὰ σχετικῶς πολὺ προέχοντος ἐπιπέδου χείλους, προσεκολλᾶτο δὲ τοῦτο εἰς τὸ τμήμα τοῦ στομίου πρὸ τῆς ὀπτήσεως

Εἰκὼν 4.

δι' ἡραιωμένου πηλοῦ¹, καθ' ὃν τρόπον περιγράφει ὁ Pottier (ἔ. ἀ. σελ. 93). Ὑψὸς ἔχει τοῦτο συνήθως 0,06. Ἀμφότερα τὰ οὕτω συνηνωμένα μέρη ταῦτα ἐπετίθεντο εἶτα ἐπὶ τοῦ λοιποῦ κορμοῦ τῆς ληκύθου εἰσαγομένου τοῦ δοχείου διὰ τοῦ ἀπομείναντος ἀνοίγματος ἐντὸς τῆς ληκύθου, καὶ ἂν μὲν τὸ ἄκρον τοῦ χείλους τοῦ μικροῦ δοχείου προσήρμοζεν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς ὀπῆς ὡς ἐν εἰκ. 1 ἢ προσκόλλησις ἐγένετο κατὰ τὸ ση-

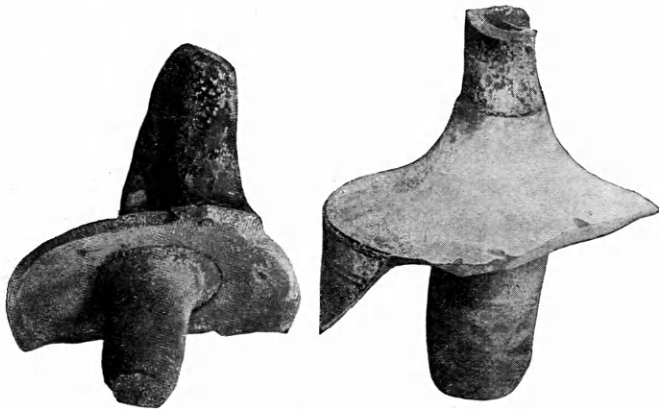
μεῖον ἐκεῖνο διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου τοῦ ἡραιωμένου πηλοῦ· ἂν δ' ὅμως, ὅπερ ἦτο καὶ συνηθέστερον, τὸ ἄκρον τοῦ δοχείου δὲν προσήρμοζεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὀπῆς τῆς ληκύθου, τότε ἡ συγκόλλησις ἐγένετο ὡς δεικνύει ἡ εἰκ. 4. Δηλαδή μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μικροῦ δοχείου ἐντὸς τῆς ληκύθου, διὰ προσθήκης λωρίδος πηλοῦ ἐπικολλωμένης ἐπὶ τε τοῦ ἄκρου τοῦ χείλους τοῦ δοχείου καὶ ἐπὶ τοῦ ὤμου τῆς ληκύθου.

Ἐπὶ τινῶν ληκύθων τὸ ἐσωτερικὸν δοχεῖον ἔχει

¹) Οἱ σημερινοὶ κεραμεῖς ὀνομάζουσι τὸν οὕτως ἡραιωμένον πηλὸν (barbotine) γλίτσα, ἴσως ἐκ τῆς ἀρχαίας λέξεως γλοιός, ὡς μοι ὑπέδειχθη ὑπὸ φίλου.

¹ JHS 1899 σελ. 172 σημ. 1 καὶ σελ. 179-180.

σχῆμα μικροῦ κυλίνδρου ¹ καὶ εἶνε κατεσκευασμένον ἐξ ἑνὸς τεμαχίου μετὰ τοῦ στομίου (εἰκ. 5). Διὰ τοῦ μικροῦ τούτου δοχείου ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὀπή

Εἰκὼν 5.

ἡ ὑπάρχουσα παρὰ τὴν βᾶσιν τινῶν ἐκ τῶν ληκύθων ², ὡς χρησιμεύουσα διὰ τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἀγγείου κατὰ τὴν ὀπτησιν· οὐδὲν δ' ἠδύνατο νὰ φέρῃ αὕτη κώλυμα εἰς τὴν πρακτικὴν χρησιμοποίησιν τῶν ληκύθων, οὐδ' εἶχεν αὕτη ἄλλον τινα πρακτικὸν σκοπὸν ³.

Δίφιλος καλὸς. Αἱ ἐπὶ τῶν πινάκων 1 καὶ 2 δημοσιευόμεναι λευκαὶ λήκυθοι εὐρέθησαν ἐν Ἐρετρίᾳ, τῷ 1900, ἐν ἐνὶ τάφῳ κειμένῳ πρὸς ΒΔ τῆς ἀρχαίας πόλεως οὐχὶ πολὺ μακρὰν τοῦ τείχους ⁴ ἐν κτήματι Μιλτ. Κανάρη, καὶ κατεσκευασμένῳ δι' ἀμυγδαλωτοῦ πώρου ὁμοῦ μετὰ μιᾶς μικροτέρας ληκύθου ἐχούσης λευκὸν ἔδαφος κεκοσμημένον διὰ σχημάτων κισσοειδῶν καὶ ἐτέρας ἐχούσης μέλαιναν ὄλην τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τοῦ παρακειμένου (εἰκ. 6) κατόπτρου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΚΑΛΥΚΕ ⁵.

Ἐνεκα τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος, δι' οὗ παρίστανται τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γυμνὰ μέρη τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν, τάσσονται αἱ δύο αὗται λή-

¹ Πβλ. καὶ τὸν Zapfen τῆς ληκύθου ἐν Berliner Vasens. 2683.

² Bosanquet JHS 1896 σελ. 174.

³ Ὡς λέγει ὁ Mac Mahon ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1905 σελ. 47.

⁴ ΒΔ τοῦ θεάτρου παρὰ τὸ σημεῖον ancient bridge τοῦ σχεδιογράμματος τῆς Ἐρετρίας ὑπὸ Pickard ἐν Am. J. of Arch. VII, 1891 πίν. XIX.

⁵ Ἀριθ. Ἐθν. Μουσ. 12809. Καλύκη εἶνε σύνηθες ὄνομα γυναικός. Διὰ τὴν παραγωγήν αὐτοῦ πβλ. Bechtel die attischen Frauennamen σελ. 101,1. Τὸ κατόπτρον διατηρεῖται ὀλόκληρον, ἀλλ' ἀπεικονίσθη μόνον τὸ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς μέρος τούτου. Διάμ. δίσκου 0,155. Ὑψ. μετὰ λαβῆς 0,20.

κυθοὶ εἰς τὴν ὑπὸ Weissshauptl ἐν Ath. Mit. 1890 σελ. 47 κέ. ἐξετασθεῖσαν κατηγορίαν ἀγγείων, εἰδικώτερον δ' ἔνεκα τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς πρέπει νὰ συνδεθῶσιν αὗται μετὰ τῆς σειρᾶς τῶν ὑπὸ Bosanquet ἐν JHS 1896 σελ. 164 κέ. ¹ ἐξετασθεισῶν ληκύθων, μολοντί λείπει τὸ χαρακτηριστικὸν ἰδιαζόντως ἐκείνας ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ ἀναγορευομένου καλοῦ.

Τὸ σχῆμα τῶν δύο ληκύθων εἶνε ἀπαραλλάκτως ὅμοιον πρὸς τὸ σχῆμα ἐκείνων, ἀλλ' ἡ μικρὰ ὀπή, ἣτις ὑπάρχει παρὰ τὴν βᾶσιν τινῶν ἐξ ἐκείνων δὲν εὐρίσκεται ἐπὶ τῶν ἡμετέρων, λείπει δὲ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν μικρότερον δοχεῖον ², ἐνῶ ἔχουσι τοῦτο πᾶσαι αἱ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς Μελανόπου καὶ Δρόμπος καλὸς Δρομοκλείδου λήκυθοι.

Τὸ λευκὸν χρῶμα τοῦ ἐδάφους τῶν ληκύθων ἡμῶν ὁμοιάζει πρὸς τὸ κιτρινόλευκον ἢ ὠχρολόευκον χρῶμα, ὅπερ ἔχουσιν καὶ αἱ λήκυθοι τῆς ὑπὸ Bosanquet ἐξετασθείσης σειρᾶς, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἐντελῶς τὸ αὐτό. Δι' ὁμοίου χρώματος καλύπτε-

Εἰκὼν 6.

ται καὶ ὁ ὄμος, τὸ δὲ κοσμοῦν τοῦτῶν ἀνθήμειον διαφέρει ὀλίγον ἀπὸ τῶν ἀνθήμείων τῶν λοιπῶν ληκύθων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς Με-

¹ Ἐκτοτε προσετέθησαν ἀρκεταὶ νέα ἐπιγράφοι λήκυθοι· ἴδε Pollack Röm. Mitt 1898 σελ. 84 N 7 καὶ τοὺς ἀρ. τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. 12440, 12441, 12744, 12743, 12787, 12788.

² Ἡ ἐπὶ τοῦ πίνακος 2 εὐρέθη τετρασμένη, ὥστε ἦτο εὐκολον νὰ ἐξακριβωθῇ τοῦτο. Διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ πίνακος 1 ἐβεβαιώθη, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν τὸ ἐσωτερικὸν ἀγγεῖον παρατηρήσας διὰ τοῦ στομίου καὶ εἰσαγωγῶν μικρὸν ξύλον, ὅπερ θὰ ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ δοχείου, ἂν ὑπῆρχε τοῦτο, δὲν εἶνε δὲ πιθανόν, ὅτι ὑπῆρχε μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἐθραύσθη ἐντελῶς, διότι ἡ διατήρησις τῆς ληκύθου εἶνε ἐκτάκτως καλή.

λανόπου, και ἔχει μεταξύ τῶν διὰ μέλανος χρώματος γεγραμμένων φύλλων και ἕνια ἐρυθρὰ φύλλα ¹. Τὰ χρώματα τῶν εἰκόνων ἐπὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν δημοσιευμένων ληκύθων ² διαφέρουσιν οὐσιωδῶς

¹ Πβλ. και Festschr. f. Benndorf σελ. 92.

² Ἐπὶ τοῦ πίνακος 1 σχεδιασθέντος και λιθογραφηθέντος ὑπὸ Στ. Ξενοπούλου ἀπεδόθησαν ἀρκούντως καλῶς τὰ χρώματα. Διὰ τοῦ σχεδὸν βόδιου χρώματος τοῦ μανδύου ἦσαν ἐσηματισμένα και αἱ ἐξαιεφθεῖσαι νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον γραμμαὶ τῶν πτυχῶν τοῦ χιτῶνος τῆς καθημένης γυναικός, ὅπου οὗτος δὲν καλύπτεται ὑπὸ τοῦ μανδύου, δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ δεξιῦ μέρους τοῦ στήθους και κάτωθεν τῶν κνημῶν, ὁμοίως δὲ και τὸ βραχιόνιον (;) κάτωθεν τοῦ δεξιῦ ἀγκῶνος. Τῶν πτυχῶν τοῦ μανδύου ἄλλαι μὲν εἶνε ἐσχεδιασμένα διὰ τοῦ γανώματος τοῦ περιγράμματος, ἄλλαι δὲ διὰ βαθυτέρου ἐρυθροῦ χρώματος. Αἱ πρῶται ἀνήκουσι βεβαίως εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον πρὶν ἢ ἐπιτεθῆ τὸ βόδιον χροῦμα. Περιέργον εἶνε ὅτι, ὡς φαίνεται, τὸ λευκὸν χροῦμα ἐπετέθη ἐνταῦθα πρὸ τοῦ γανώματος τῶν περιγραμμάτων (βδ. και H Winnefeld Festschr. f. Benndorf σελ. 73. Weisshäuptl ἐν Ath. Mitt. 1890 σ. 43, και Furtwängler ἐν Berliner Vasensam. 2443), διότι τοῦτο πολλάκις καλύπτει τὸ ἄκρον τοῦ λευκοῦ χρώματος, ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιῦ ὑποδήματος τῆς καθημένης γυναικός προχωρεῖ τὸ γάνωμα δι' οὗ δηλοῦται τὸ κράσπεδον τοῦ χιτῶνος ἐπὶ τοῦ λευκοῦ τοῦ υποδήματος. Λοιπὸν φαίνεται ὅτι ἐγένετο διπλῆ χρῆσις τοῦ γανώματος: πρῶτον κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἀρχικοῦ προσχεδιάσματος, και μετὰ ταῦτα μετὰ τὴν ἐπιθεσιν τῶν λευκῶν χρωμάτων, κατὰ τὴν ζωγράφειαν τῶν λεπτομερειῶν, ὁπότε ἴσως ἐπίτηδες ἐκαλύφθησαν ἐκ νέου διὰ τοῦ γανώματος και τὰ ἄκρα τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος. Ἐνιαχοῦ, ὡς πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς χειρὸς τῆς ὀρθίας γυναικός αἱ γραμμαὶ τῶν περιγραμμάτων δὲν συμπίπτουσι μετὰ τοῦ λευκοῦ χρώματος, ἀλλ' εἶνε μακρότεροι. Διὰ γανώματος εἶνε γεγραμμένα ἐπὶ τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος τῶν βραχιόνων και αἱ δηλοῦσαι τοὺς μῦς μικραὶ γραμμαὶ, ὡς και τὰ δέματα τῶν υποδημάτων τῆς καθημένης γυναικός, (ἅτινα δυστυχῶς παρελείφθησαν κατὰ τὴν λιθογράφειαν). Και ἐπὶ τοῦ χιτῶνος τῆς ὀρθίας γυναικός, ὅστις ἴσως δὲν ἦτο ποτὲ χρωματισμένος σῶζονται ἔγχνη βόδιου χρώματος προσερχόμενα ἴσως ἐκ τῶν γραμμῶν δι' ὧν ἐδηλοῦντο αἱ πτυχῆ τοῦ χιτῶνος τούτου. Τῶν καρπῶν, οὓς φέρει αὕτη δύο ἦσαν ἐρυθροί. Ἡ κόμη ταύτης εἶνε διὰ γανώματος, ἀλλαχοῦ μὲν ἀραιότερου, ἀλλαχοῦ δὲ πυκνότερου κατεσκευασμένη οὕτως, ὥστε νὰ ἀποδίδεται ἢ φυσικῆ ταύτης λάμψις: μέρος ταύτης εἶνε ἐξωγραφημένον ἐπὶ τοῦ ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος τοῦ προσώπου. Ἡ ἔδρα εἶχε προσχεδιασθῆ διὰ γανώματος, προχωρεῖ δὲ και ταύτης τὸ κατώτατον ἄκρον τοῦ ποδὸς ἐπὶ τοῦ λευκοῦ χρώματος τοῦ ἀριστεροῦ υποδήματος: και τὸ κόσμημα ἐπὶ τοῦ νώτου (σῶζεται ἀμυδρῶς) τῆς ἔδρας και τῶν κορυφῶν τῶν ποδῶν εἶνε γεγραμμένον διὰ γανώματος. Τὸ μέλαν γάνωμα δι' οὗ καλύπτεται ὁ λαιμὸς και ἡ βᾶσις τῆς ληκύθου φαίνεται, ὅτι εἶνε διάφορον τοῦ γανώματος τῶν περιγραμμάτων ἢ λάμψις αὐτοῦ εἶνε ἐντονωτέρα και ἡ πυκνότης αὐτοῦ σταθερωτέρα, ἀλλ' ἐν τούτοις ἴσως εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ μίγματος μὲ πλειοτέραν δόσιν μέλανος, διότι εἰς τινὰ μέρη, ὅπου εἶνε τοῦτο ὀλίγον ἀσθενέστερον, ὡς π. χ. εἰς τὸ ὄπισθεν τῆς βᾶσεως τῆς ληκύθου τοῦ πίνακος 2, προσεγγίζει πολὺ πρὸς τὸ γάνωμα τῶν περιγραμμάτων, ὅπου τοῦτο εἶνε πυκνότερον. Τὸ ἀνθέμιον τοῦ λαιμοῦ εἶνε γεγραμμένον δι' ἀραιῶν μέλανος χρώματος, ὑπερὸ ὁδμητῶν φαίνεται ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ μέλαν γάνωμα. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐπιθέσεως τοῦ λευκοῦ χρώματος εἶνε ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐπὶ τοῦ δεξιῦ βραχιόνος τῆς καθημένης γυναικός διακρίνονται ἐπὶ τοῦ λευκοῦ χρώματος διάφορα ἐπίπεδα συνορεύοντα δι' ἐξελούσης ὀξείας γραμμῆς, διὰ τούτων δὲ δηλοῦται ὅτι τὸ χροῦμα δὲν ἐπετίθετο διὰ χρωστήρος, ἀλλ' ὡς ἀραιὰ μᾶζα ἐπεστρωμένον διὰ τινος πλατέως ἐργαλείου.

Και ἐπὶ τῆς ληκύθου πίναξ 2 ἐγένετο χρῆσις τῶν αὐτῶν χρωμά-

ἀπὸ τῶν χρωμάτων τῶν μέχρι τοῦδε ἐγνωσμένων λοιπῶν ληκύθων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Δίφιλος καλὸς Μελανόπου*. Τὸ γάνωμα, δι' οὗ εἶνε γεγραμμένα τὰ περιγράμματα και αἱ γραμμαὶ λεπτομερειῶν τινῶν τῶν σωματῶν ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε ἐλαιόχρουν, σχεδὸν κίτρινον, και ἐνιαχοῦ σχεδὸν χρυσεῖον ¹, ἐνῶ ἐπ' ἐκείνων εἶνε μᾶλλον μολυβδόχρουν. Οἱ μανδύαι τῶν μορφῶν ἐπὶ πασῶν σχεδῶν τῶν ληκύθων ἐκείνων ἔχουσι χροῦμα μέλαν, πρὸς ὃ ἀντιτάσσεται τελείως τὸ βόδιον χροῦμα τῶν μανδύων ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ληκύθων ², ἐν γένει δ' ἐπ' ἐκείνων ἐπικρατεῖ ἡ χρῆσις σκοτεινῶν χρωμάτων, ἐνῶ ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν τὰ χρώματα εἶνε αἰθριότερα. Και ὁ χρωματισμὸς δὲ δι' οὗ ἀποδίδεται τὸ ξύλον τῶν ἐδρῶν εἶνε διάφορος ἐπὶ τῶν ληκύθων ἐκείνων και ἐπὶ τῶν ἡμετέρων.

Αἱ διαφοραὶ αὗται τοῦ χρωματισμοῦ δεικνύουσιν, ὅτι αἱ δύο ἡμῶν ληκύθοι ἐποιήθησαν ἐν ἔργα στηρίοις διαφόροις ἢ αἱ ὑπὸ τοῦ Bosanquet (ἔ. ἀ) ἐξετασθεῖσαι ληκύθοι, ὧν τουλάχιστον αἱ φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν *Δίφιλος καλὸς Μελανόπου και Δρόμιππος καλὸς Δρομοκλείδου* εἶνε ἀναμφισβητήτως προϊόντα τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου και ἔργα ἐνὸς και τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου.

Αἱ παριστώμεναι σκιναὶ ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε ἐκ τῶν κοινοτάτων και συνηθεστάτων εἰκόνων ἐπὶ τῶν ληκύθων, πρὸ πάντων τῶν μετὰ λευκοῦ ἐπιθέτου χρώματος. Γυνὴ καθημένη και ἐνίοτε κρατούσα πυξίδα ἢ ἄλλο τι πρὸς τὴν γυναικείαν κόσμησιν σχετιζόμενον ἀγγεῖον ἢ σκευὸς, πρὸς ἣν προσέρχεται ἑτέρα γυνὴ φέρουσα ὁμοίως σκευὸς τι μετὰ προσφορῶν, ἢ ἀγγεῖον ἀναφερόμενον και αὐτὸ εἰς τὴν γυναικείαν κόσμησιν και σχετιζόμενον πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν, παρίσταται ἐπὶ πλείστων ληκύθων τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου και ἄλλων ³.

των, ἀλλὰ ταῦτα εἶνε ἀμελέστερον ἐπιτεθειμένα. Ἡ ἔδρα δὲν ἐκαλύφθη διὰ χρώματος.

¹ Ὅπου τοῦτο εἶνε πυκνότερον ἐπιτεθειμένον γίνεται σχεδὸν μέλαν. Ἐπὶ τῆς ληκύθου πίν. 2 τοῦτο εἶνε ὀλίγον ζωηρότερον κλίον ἐλαφρῶς πρὸς τὸ ἐρυθρόν.

² Ἐπὶ τῆς ληκύθου πίν. 2 τὸ χροῦμα τοῦ μανδύου τῆς καθημένης γυναικός ἦτο ἐπίσης βόδιον, ἀλλὰ τούτου μόνον ὀλίγα ἔγχνη διακρίνονται.

³ Ἐθν. Μουσ. Ἰ. Αρ. 1826, 1844, 1845, 1923, 1947, 12440, 12744 και 12788 πβλ. και White Ath. Vas. pl. I και IV Furtw. Coll. Sab. πίν. 60.1.

Ἐπὶ τῆς ληκύθου τοῦ πίνακος ¹ 1 ἡ καθη-
μένη γυνὴ παριστῶσα λίαν ἀξιοπρεπῆ δέσποιναν,
φέρουσαν πλουσίως ἐπτυχωμένον χιτῶνα καὶ μέγαν
μανδύαν, ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας ὠραῖα λευκὰ ὑποδή-
ματα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πλούσιον λευκὸν κεκρύ-
φαλον ἐστερεωμένον διὰ διασταυρουμένων ται-
νιῶν, ὅπως δὲν εἶνε ἀσύνηθες εἰς ἔργα τοῦ ἀ' ἡμί-
σεως τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος (BCH 1896 σελ.
445 πβλ. καὶ Joubin, la sculpt. gr. σελ. 179),
κρατεῖ ἀγγεῖον ὅλως ἐξαιρετικῶς κομψὸν καὶ πο-
λύτιμον, ὅπως μετ' ἰδιαζούσης ὅλως ἐπιμελείας
εἶνε ἐν γένει κατεσκευασμένη καὶ αὐτὴ ἡ ἕκτα-
κτος διὰ τὴν ἀρίστην αὐτῆς διατήρησιν λήκυ-
θος ². Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο παριστᾷ μίαν ἐκ τῶν ὠ-
ραίων ἀλαβαστρίνων πυξίδων, ὧν ὀλίγα δείγματα
ἔχει τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν Μουσεῖον ³. Παρὰ τὴν βᾶσιν
καὶ τὸ χεῖλος κοσμεῖται διὰ χρωματιστοῦ κυμα-
τίου. Ὁμοίως διὰ κυματίου παρὰ τε τὴν βᾶσιν
καὶ τὸ χεῖλος κοσμεῖται καὶ τὸ στρογγύλον κἀνι-
στρον, ἢ πιθανώτερον πηλίνη λοπάς, ἐν ἣ φέρει
διαφόρους καρπούς, ροιάς καὶ ἄλλα, ἢ ἐξ ἀριστε-
ρῶν προσερχομένη γυνή.

¹ Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 12789. Ὑψ. 0,365.

² Ἀποτετριμμένον εἶνε μόνον ὀλίγον τὸ λευκὸν χροῦμα τοῦ προσώ-
που τῆς καθημένης γυναικὸς καὶ ὀλίγα μέρη τῆς ἑδρας ταύτης, ἔχουσι
δ' ἐξάλειφθῆ ἐν μέρει καὶ τὰ ἐρυθρὰ χρώματα.

³ Ἀρ. 11363 καὶ 1904. Ὁμοίως κατεσκευασμένοι πυξίδες δὲν ἀπαν-
τῶσι συχνάκις ἀπεικονισμένοι ἐπὶ ἀγγείων, μολοντοὶ συχνότατα αἱ γυ-
ναῖκες φέρουσι πυξίδας ἐπὶ τῶν λευκῶν ληκύθων καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀγγείων.
Ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῆς πυξίδος Furt. Reichh. Vasenm. πίν. 57,3
παρομοία πυξίς εἶνε ἐπιτεθειμένη μετὰ τῆς λουτροφόρου ἐπὶ τοῦ μικροῦ
κιβωτιδίου παρὰ τὴν καθημένην γυναῖκα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τοῦ
λαμπροῦ τούτου βιβλίου, ἃς μοι ἐπιτραπῆ νὰ σημειώσω ἐνταῦθα, μο-
λοντοὶ εἶνε ἄσχετον πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν, ὅτι ἐπὶ τοῦ πίνακος 68 τοῦ
αὐτοῦ βιβλίου ἡ μάλιστα πρὸς τὰ ἀριστερὰ κόρη ἐπὶ τοῦ κατωτέ-
ρου ἡμίσεως τῆς παραστάσεως, ἢ διὰ τῶν χειρῶν ἐργαζομένη ἐντὸς
τῆς λεκάνης δὲν πλύνει, ὡς λέγει ὁ Furtwängler ἀλλὰ ζυμώ-
νει· τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ τρόπος καθ' ὃν εἶνε ἐσχηματισμένοι αἱ χεῖρες
τῆς, ἐξ ὧ φαίνεται σαφῶς ὅτι πιέζει τὴν μάξαν διὰ τοῦ ἐξωτερι-
κοῦ τῶν ἡμικλείστων πυγμῶν, ὅπερ δὲν γίνεται κατὰ τὴν πλύσιν
οὕτω δὲ παρίσταται αὕτη ἐκτελοῦσα πράξιν σχετιζομένην πρὸς τὸ
ἔργον τῆς πλαττούσης τοὺς πλακοῦντας κόρης, ἣτις κάθηται παρ' αὐτήν.
Ἀνάλογον σκηνὴν εἰκονίζει τὸ πηλινον εἰδούλιον Ἐφημερ. Ἀρ-
χαιολογ. 1896 πίν. 12, καὶ πρὸ πάντων Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 6006.
Ὁμοίως ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῆς κύλικος τοῦ Δούριδος (Vasenm.
πίν. 48) κακῶς ἐξηγεῖται τὸ ἔργον τῶν κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον Σατύ-
ρων, διότι οὗτοι δὲν ἐκτελοῦσιν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει ὁ Furtw.
Textb. (σελ. 247), ἀλλ' ὁ μὲν ἀριστερὰ ἰστάμενος μόνον ἐπὶ τοῦ
ἀριστεροῦ ποδὸς ἐπιχειρεῖ νὰ κάμψῃ τὸ ἄνω σῶμα καὶ νὰ λάβῃ διὰ
τῶν χειρῶν τὴν κύλικα χωρὶς νὰ πέσῃ πρὸς τὰ ἐμπρός, ὁ δ' ἕτερος
ἀμιλλᾷται νὰ προλάβῃ τοῦτον καὶ νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν κύλικα διὰ τῶν
δακτύλων τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἰστάμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ καὶ οὗτος.
Οὕτω δ' ἀποκτᾷ ἐνόητα ἢ παράστασις τῶν λαμπρῶς εἰς μίαν εἰκόνα
συνθεσιμῶν δύο τούτων μορφῶν.

Ἡ εἰκὼν τῆς δευτέρας ληκύθου ¹ δὲν εἶνε μετὰ
τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας κατεσκευασμένη, τούναντίον
εἰς τὸ σχεδιάσμα τῆς καθημένης γυναικὸς ² ἀπαν-
τῶσιν ἐπιπολαιότητες, αἵτινες ἐπ' οὐδεμιᾶς ἄλλης
τῶν ἐνεπιγράφων μετ' ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος
ληκύθων εὐρίσκονται. Καὶ ὁμοίως εἶνε καταφανές,
ὅτι βεβαίως τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, ἴσως δὲ καὶ
τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἔργα εἶνε καὶ αἱ δύο λήκυθοι.
Πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἡ ὁμοιό-
της τῶν χρωμάτων, ἢ ταυτότης τῶν ἐντὸς τῆς εἰ-
κόνης κοσμημάτων τῆς ληκύθου, ἐπὶ τοῦ ὧμου καὶ
τῆς κορυφῆς τῆς κοιλίας, ἢ ὁμοιότης τοῦ παρὰ
τὴν ἐπιγραφὴν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ληκύθων κρεμαμέ-
νου ἄνωθεν τῆς εἰκόνης ἀγγείου καὶ ἡ συγγένεια τοῦ
σχεδιάσματος τῶν μορφῶν. Τούτοις δὲ προσεπιμαρ-
τυρεῖ καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρεσις ἀμφοτέρων
τῶν ληκύθων. Λοιπὸν ἀποδεικνύουσι καὶ αἱ δύο
ἡμῶν λήκυθοι, ὅτι ἐν ἐνὶ ἐργαστηρίῳ κατεσκευά-
ζοντο τὰ τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἀγγεῖα καὶ εἰς διαφό-
ρους ποιότητας, ἀναλόγως τῆς ἐπιμελείας καὶ ἐπο-
μένως τοῦ χρόνου, ὅστις ἀνηλίσκετο διὰ τὴν δια-
κόσμησιν αὐτῶν.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης ληκύθου φέρει ἡ κα-
θημένη γυνὴ ὑψηλὸν τετραγωνικὸν κἀνιστρον, οὐ-
τινος τὸ ἄνοιγμα ἄνω δηλοῦται τρόπον τινὰ προο-
πτικῶς, καὶ ἔχει τὰς πλευρὰς διὰ κλάδου δάφνης,
κυματίου καὶ καθέτων ὀφιοειδῶν γραμμῶν κεκοσμη-
μένας. Τὸ σκεῦος τοῦτο διαφόρως κατεσκευασμένον
ἢ τὰ συνήθη ξύλινα κιβωτιδία, δηλούμενον δὲ διὰ
χρωμάτων ὁμοίων πρὸς τὰ συχνότερα στρογγύλα
κἀνίστρα, φαίνεται ὅτι ἦτο, ὅπως καὶ ἐκεῖνα, πλε-
κτόν· ἀπαντᾷ οὐχὶ σπανίως ἐπὶ ληκύθων καὶ ἄλ-
λων ἀγγείων ἐν νεκρικαῖς σκηναῖς ὡς καὶ ἐν σκη-
ναῖς διακοσμῆσεως, καὶ συνήθως μὲν δὲν φαίνεται
τὸ ἐν αὐτῷ περιεχόμενον, ἀλλ' ἐνίοτε ἔχει πλα-
κοῦντας ³ καὶ ἄλλοτε πάλιν ταινίας ⁴. Ὁμοίως
κατὰ πραγματικὸν ὑπόδειγμα εἶνε κατεσκευασμένη
καὶ ἡ ἀλαβαστρίνη πυξίς, ἢ ὀνομασθεῖσα καὶ πλη-
μοχόη, ἣν κρατεῖ ἡ ἑτέρα γυνή· τὸ διακρίνον ταύ-
την ἀπὸ τῶν συνήθων ἐπὶ τῶν λοιπῶν ληκύθων

¹ Ἐθν. Μουσ. 12785, ὕψ. 0,355.

² Ἡ καθημένη γυνὴ στηρίζει τοὺς πόδας ἐπὶ μικροῦ θρονίου, ὡς
π. γ. ἐπὶ τῆς εἰκόνης τῆς κύλικος τοῦ Βρύγου Hartwig Meist.
XXXIV καὶ ἀλλαγῶς.

³ Ἐθν. Μουσ. 1783.

⁴ Ἐθν. Μουσ. 1298 (ἐρυθρόμορφος).

ἀπεικονίσεων εἶνε ὁ ὑψηλὸς πούς, ἀλλ' ἀκριβῶς κατὰ τοῦτο διαφέρουσιν αἱ ἀλαβάστριναι¹ ἀπὸ τῶν πηλίνων τοῦ αὐτοῦ σχήματος πυξίδων.

Τὸ ζήτημα τῆς σημασίας τῆς ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν ἀπεικονιζομένης σκηνῆς ἐπραγματεύθησαν ἤδη ἄλλοι πολλαχῶς². Οἱ περισσότεροι βλέπουσιν ἐν ταύτῃ σκηνῇ εἰλημμένην ἐκ τοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ βίου τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ σχετιζομένην πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν, καθόσον αἱ δύο γυναῖκες προετοιμάζουσι τὰ ἐναγίσματα, ἅτινα μετ' ὀλίγον θὰ μεταβῶσι νὰ καταθέσωσιν ἐπὶ τοῦ τάφου προσφιλοῦς νεκροῦ.

Ὅτι ἡ παράστασις σχετίζεται πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν καὶ ὅτι δὲν εἶνε συνήθης τις παράστασις διακοσμῆσεως γυναικὸς ἐκ τῶν ἀπαντωσῶν συχνὰ ἐπὶ ἄλλων εἰδῶν ἀγγείων, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ὑπὸ τῶν γυναικῶν κρατουμένων πραγμάτων, ἅτινα εἶνε αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ἐν καθαρῶς νεκρικαῖς ἐπὶ ληκύθων παραστάσεσιν ἐπὶ τῶν εἰκονιζομένων μνημείων συνήθως ἀποτιθέμενα, στέφανοι, ταινίαι, λήκυθοι, ἀλάβαστρα, πυξίδες, καρποὶ κττ. Ἀλλὰ πᾶρισταται τῶντι πρᾶξις γινομένη μεταξὺ ζώντων ἐν τῷ οἴκῳ, δηλαδὴ προετοιμασία εἰς τὴν μετάβασιν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τοὺς νεκροὺς καθηκόντων, ἢ εἰκονίζουσι καὶ αἱ δύο γυναῖκες νεκράς; ἢ εἶνε μόνον ἡ ἑτέρα νεκρά;

Πολλαχῶς ἔχει ἤδη ἐξαρθῆ ἡ μεγάλη ἀναλογία τῶν παραστάσεων τούτων τῶν λευκῶν ληκύθων πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων ὁμοιοειδῆς παραστάσεις καὶ εἶνε ἀληθές, ὅτι ὑφίσταται ἡ ἀναλογία αὕτη τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν εἰκόνων, ἀλλ' ὅμως κατ' οὐσίαν αἱ παραστάσεις τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων διαφέρουσι θεμελιωδῶς ἀπὸ τῶν παραστάσεων τῶν λευκῶν ληκύθων³. Ἐκεῖ πανταχοῦ σχεδὸν αἱ συγγενεῖς πρὸς τὰς τῶν λευκῶν ληκύθων παραστάσεις χαρακτηρίζονται σαφῶς ὡς σκηναὶ δεξιώσεως, ἀποχωρισμοῦ ἢ συναντήσεως, σπανιώταται δ' εἶνε αἱ παραστάσεις καθ' ἃς γυνὴ τις τείνει πρὸς ἄλλην καθημένην κιβωτίδιον, καὶ τότε δὲ ἀσφαλῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ παράστασις ὡς σκηνὴ κοσμῆσεως.

¹ Ἐθν. Μουσ. 12292 καὶ 11362.

² Ἴδε πρὸ πάντων Weisshäuptl (Festschr. f. Benndorf). Die Anfänge der attischen Grablekythos σελ. 93.

³ Πελ. Ath. Mitt. 1891 σελ. 400, Wolters.

Ἄλλως ὅμως ἐπὶ τῶν λευκῶν ληκύθων. Ἐπὶ τούτων σαφῶς καταδηλοῦται ἡ πρᾶξις τῆς προσφορᾶς. Ἡ καθημένη γυνὴ συνήθως τείνει τὴν χεῖρα, ὅπως λάβῃ τὰ παρὰ τῆς ὀρθίας προσφερόμενα πράγματα, πολὺ συχνὰ δὲ καὶ κρατεῖ ἔνια τούτων.

Οὐδέποτε ἐπὶ τῶν ὁμοίων παραστάσεων τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων εἰκονίζονται τὰ ἐπὶ τῶν παραστάσεων τῶν λευκῶν ληκύθων ὑπάρχοντα πράγματα, στέφανοι π. χ. ληκύθια, καρποὶ, ὧν τὴν χρῆσιν κατὰ τὰς τάφους καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀπόθεσιν ἐπὶ τῶν ἐπιτυμβίων μνημείων ὡς προσφορῶν εἰς τοὺς νεκροὺς καλῶς καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῶν παραστάσεων αὐτῶν τῶν ληκύθων γνωρίζομεν. Ὡστε νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι διαφόρως ἀντελαμβάνοντο τὰς παραστάσεις οἱ ζωγραφούντες τὰς λευκὰς ληκύθους καὶ ἄλλως πάλιν οἱ ποιοῦντες τὰ ἀνάγλυφα. Αἱ παραστάσεις τῶν ἀναγλύφων θὰ ἠδύναντο ὑπὸ ἄλλας συνθήκας εὐρισκόμεναι νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ ὡς σκηναὶ οὐδεμίαν ἔχουσαι σχέσιν πρὸς νεκρούς, ἐνῶ ἡ σχέσις τῶν ὡς ἄνω παραστάσεων τῶν λευκῶν ληκύθων πρὸς νεκρικὰ ἔθιμα μαρτυρεῖται δι' αὐτῶν τῶν εἰκονιζομένων πραγμάτων, καὶ τρόπον τινὰ δι' αὐτῶν ἐπεξηγεῖται καὶ καταδηλοῦται καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν κατεσκευάζοντο αἱ λήκυθοι.

Ἐξεφράσθη ἤδη ἡ γνώμη ὅτι καὶ αἱ πήλινα λευκαὶ λήκυθοι, αἱ ἔχουσαι μείζονας τῶν συνήθων διαστάσεις¹, ἐχρησίμευον ἀρχῆθεν ὡς ἐπιτύμβια μνημεῖα καὶ ὅτι ταύτας ἀντικατέστησαν αἱ μαρμαρίναι τοιαῦται. Τοῦτο δὲν μοι φαίνεται τόσον πιθανόν. Ἐν γένει νομίζω, ὅτι εἶνε ὀλίγον δύσκολον νὰ παραδεχθῇ τις, ὅτι ὑπῆρξάν ποτε καθ' οἰονδῆποτε χρόνον πήλινα ἀγγεῖα ὡς ἐπιστήματα ἐπὶ τῶν τάφων. Περὶ τῶν μεγάλων ἀγγείων τοῦ Διπύλου, δι' ὧν φαίνεται ὅτι ἐπερρώσθη ἡ θεωρία τῶν πηλίνων ἐπιτυμβίων μνημάτων, δὲν ὑπάρχει τι ἐκ τῶν περιστατικῶν τῆς εὐρέσεως αὐτῶν² συνηγοροῦν ἀναγκάως ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι ἦσαν ἐπιτύμβια μνήματα. Ἡδύναντο ἐπίσης καλῶς νὰ εἶχον ἀφεθῇ ἐπὶ τῶν τάφων, ἀφοῦ πρότερον ἐχρησί-

¹ Wolters, Ath. Mitt. 1891 σελ. 391. E. Curtius, Jahrb. 1895 σελ. 88. Collignon Mon. Piot 1905 σελ. 30.

² Ath. Mitt. 1894 σελ. 92. Ἴδε περὶ τούτων τελευταῖον Paulsen die Dipylongräber σελ. 19, ὅστις δέχεται ὅτι ἀρχῆθεν τὰ ἀγγεῖα ἦσαν κοίλοι βωμοὶ καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένοντο μνημειακὰ ἐπιστήματα.

μευσαν πρὸς μεγαλοπρεπεστέραν ἐμφάνισιν τῆς πομπῆς τῆς κηδείας φερόμενα κατ' αὐτήν, ὅπως μαρτυρεῖται τοῦτο περὶ τῶν λουτροφόρων¹, ἣ καὶ νὰ ἦσαν τάφοι μικρῶν παιδιῶν, ὧν τὰ ὄσπ' διελύθησαν. Πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς εὐρέσεως τῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου ἐπεκράτησε νὰ λέγηται συνήθως περὶ τῶν μεγάλων ἀγγείων, ὅσα εὐρίσκονται ἐκτὸς τάφων ἐν νεκροταφείοις, ὅτι ἦσαν ἐπιτύμβια μνήματα. Τοῦτο ἐγὼ νομίζω, ὅτι εἶνε σφαλερὸν. Τὰ πλεῖστα θὰ ἦσαν βεβαίως τάφοι μικρῶν παιδιῶν, ὅπως ἦσαν πάντες οἱ ἐκ διαφόρων χρόνων προερχόμενοι γραπτοὶ ἀμφορεῖς τῆς Ἐρετρίας², ὧν πολλοὶ θὰ ἠδύναντο ἄλλως κάλλιστα νὰ θεωρηθῶσιν κατὰ τὴν περὶ πηλίνων ἐπιτυμβίων μνημάτων γνώμην ὡς τοιαῦτα, τινὰ δὲ θὰ ἐχρησίμευσον ὡς εἶπον καὶ ἀνωτέρω πρὸς διακόσμησιν τῆς πομπῆς τῆς κηδείας καὶ εἶτα θὰ κατελείποντο ἐπὶ τῶν τάφων. Τὰ λεγόμενα περὶ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν ἀγάμων λουτροφόρων³ δύνανται κάλλιστα νὰ ἀναφέρονται εἰς τὰς μαρμαρίνας λουτροφόρους⁴.

Ἄλλ' εἰδικῶς περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων, ὅτι δὲν ἦσαν ποτὲ ἐπιτύμβια μνήματα, μοὶ φαίνεται, ὅτι μαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ διαφορὰ τῶν παραστάσεων αὐτῶν ἀπὸ τῶν παραστάσεων τῶν νεκρικῶν ἀναγλύφων. Ἄν ἦσαν ποτε αἱ πήλιναι λευκαὶ λήκυθοι ἐπιτύμβια μνήματα καὶ ἐξετέλουν τὸν αὐτὸν προορισμὸν ὡς καὶ τὰ νεκρικὰ ἀνάγλυφα, θὰ εἶχον πάντως καὶ τὰς αὐτὰς παραστάσεις, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων ληκύθων, αἵτινες ὡς πραγματικὰ ἐπιτύμβια μνήματα ἔχουσι παραστάσεις ὁμοίας μὲν πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων, διαφοροὺς δὲ ἀπὸ τῶν πηλίνων ληκύθων.

Αἱ λευκαὶ λήκυθοι, ὡς διδάσκεται καὶ ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν παραστάσεων, ἐχρησίμευσον ὡς μυσθόχα ἀγγεῖα μόνον ὅπως ἐκτίθενται παρὰ τῷ φερέτρῳ τοῦ νεκροῦ ἐν τῇ προθέσει καὶ ἀποτίθενται ἐντὸς τοῦ τάφου, ἣ ἐπὶ τοῦ ἐπιτυμβίου μνημείου

¹ Πβλ. τὸ τοῦ Ἡσυχίου «ἕτεροι δὲ ἐπὶ ἐπιμύθων εἰς τοὺς γάμους λουτροφόρους καὶ τοῖς ἀγάμοις ἀποθανοῦσι τὸ αὐτὸ ἐποίουν».

² Ἀρχ. Ἐφημ. 1903 σελ. 3 καὶ 1901, πίν. 10-11 Πβλ. καὶ Pfuhl der arch. Friedhof von Thera σελ. 260-261.

³ Ἴδε πρὸ πάντων ἐν Arch. Ztg. 1882 A. Herzog Lutrophoros.

⁴ Πβλ. καὶ Furtw. Coll. Sab. εἰς πίν. LVIII-LIX.

κατὰ τὴν βραδυτέραν λατρείαν τοῦ νεκροῦ. Ὅτι δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐχρησίμευσον καὶ αἱ μεγάλων διαστάσεων λήκυθοι μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν εἰκόνων δύο λευκῶν ληκύθων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ὧν ἡ ἑτέρα ἀπεικονίζεται ἐνταῦθα εἰκ. 7¹, ἡ δ' ἄλλη ἔχει ἤδη δημοσιευθῆ ὑπὸ Heydemann Gr. Vasenb. πίν. XII, 12, ἐφ' ὧν παρίστανται λίαν μεγάλαι λήκυθοι, τοῦ μεγέθους συμπεραينوμένου

Εἰκὼν 7.

ἐκ τῶν παρευρισκομένων ἀνθρωπίνων μορφῶν, τὸ μὲν ἐκτεθειμέναι παρὰ τῷ φερέτρῳ ἐν προθέσει, τὸ δὲ ἀποκείμεναι ἐπὶ ἐπιτυμβίου μνημείου, ὅπως ἄλλως συνήθως εἰκονίζονται αἱ μικρότεραι λήκυθοι. Καὶ ἐν Ἐρετρίας δὲ ἐντὸς τάφων εὐρίσκονται συνήθως πολὺ μεγάλαι λευκαὶ λήκυθοι ἄνευ τινὸς παραστάσεως καὶ ἔχουσαι διάτρητον τὴν βάσιν, ἃς οἱ ἐγγχώριοι τυμβωρύχοι καλοῦσι «γαῖδουροληκύ-

¹ Ἐθν. Μουσ. 1908.

θους» καὶ ἔνεκα τοῦ μεγέθους αὐτῶν καὶ ἐκ περιφρονήσεως, διότι δὲν ἔχουσι παραστάσεις.

Ἄλλ' ἄς ἐπ' ἀνέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς σημασίας τῶν παραστάσεων τῶν ληκύθων ἡμῶν. Ἐν περὶ τῶν παραστάσεων τῶν νεκρῶν ἀναγλύφων δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος πολλῆς νὰ εἴπωμεν ¹ ὅτι εἰκονίζουσι πράξεις γινομένας ἐν τῷ Ἄδῃ μεταξὺ νεκρῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν παραστάσεων τῶν ληκύθων τῶν ὁμοίων πρὸς τὰς ὑφ' ἡμῶν δημοσιευομένας· ἐνταῦθα ἡ πράξις τῆς προσφορᾶς, ἣτις ἐδήλου λατρείαν ἀπονεμομένην ὑπὸ ζώντων εἰς νεκρούς, ἀποκλείει τὴν γνώμην, ὅτι καὶ αἱ δύο εἰκονιζόμεναι μορφαὶ παριστῶσι νεκράς, ἀλλὰ νομίζω, ὅτι καὶ ἡ ἄλλη ἐφρασθεῖσα γνώμη, ὅτι ἡ παριστωμένη σκηνὴ γίνεται ἐν τῇ οἰκίᾳ μεταξὺ ζώντων προσώπων ἐτοιμαζομένων ὅπως μεταβῶσιν εἰς λατρείαν τῶν νεκρῶν δὲν εἶνε ὀρθή, πιστεύω δὲ μᾶλλον, ὅτι ἡ καθημένη γυνὴ ἀπεικονίζει τὴν νεκράν, ἣτις δέχεται παρὰ τῆς ἄλλης τὰς προσφορὰς ². Ἡ παράλειψις τοῦ νεκρικοῦ μνημείου παρ' ᾧ ὑποτίθεται, ὅτι γίνεται ἡ πράξις αὐτὴ δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει, ὅτι τὰ προσφερόμενα πράγματα ἀρκούντως δηλοῦσι τὴν νεκρικὴν ἔννοιαν τῆς εἰκόνος. Ἀκριβῶς δὲ μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ιδέας ἡμῶν ἡ ἀναλογία τῶν πράξεων τῶν παριστωμένων μορφῶν ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἡμῶν, πρὸς τὰς μορφὰς ἐπὶ ἄλλων καθαρῶς νεκρῶν παραστάσεων, ἔνθα πολλάκις εἰκονίζεται ἡ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς καθημένη νεκρὰ δεχομένη ἡ ἰδία τὰς εἰς τὸν τάφον αὐτῆς κομιζόμενας προσφορὰς. Ἐπὶ τῆς ἐσχάτως μάλιστα ὑπὸ Collignon ³ δημοσιευθείσης ὠραίας ληκύθου, ἡ τὰς προσφορὰς δεχομένη νεκρὰ παρίσταται καθημένη παρὰ τὸν τάφον αὐτῆς ἐπὶ καθίσματος ὁμοίως πρὸς τὴν τῶν παραστάσεων ἡμῶν· κατὰ τῆς γνώμης, ὅτι ἐπὶ τῶν ὁμοίων παραστάσεων πρὸς τὰς τῶν ὑφ' ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων εἰκονίζεται προετοιμασία πρὸς ἐπίσκεψιν συγγενικῶν τάφων, μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὅτι οὐδαμῶς

δηλοῦται, ὅτι τὰ τῆ καθημένη προσφερόμενα πράγματα δὲν εἶνε δι' αὐτὴν προωρισμένα, ἀλλὰ παρυσιάζονται αὐτῇ, ὅπως ἐκλέξῃ ἐκ τούτων, ὅτι βραδύτερον θὰ καταθέσῃ ἐπὶ τοῦ μνημείου ἄλλου νεκροῦ. Ὅτι δὲ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον, ὅτι τὰ προσφερόμενα πράγματα ἐλάμβανον ¹ αὐτοὶ οἱ νεκροὶ μαρτυρεῖται καὶ τοῦτο ἐκ παραστάσεων ἐπὶ λευκῶν ληκύθων, ἔνθα εἰκονίζονται νεκροὶ ἔτοιμοι νὰ ἐπιβῶσι τοῦ ἀκατίου τοῦ Χάρωνος κρατοῦντες ἐν χερσὶ πράγματα ἐκ τῶν συνήθως προσφερομένων ².

Σπουδαία δυσκολία ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης ἡμῶν, ὅτι δηλαδὴ ἐπὶ τῶν παραστάσεων τῶν ὑφ' ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων καὶ πασῶν τῶν ληκύθων, ἔνθα εἰκονίζεται γυνὴ ὀρθία προσφέρουσα εἰς καθημένην πράγματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν, ἡ καθημένη γυνὴ εἶνε ἡ νεκρὰ λαμβάνουσα τὰ εἰς τὸν τάφον αὐτῆς κομιζόμενα ἐναγίσματα, προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπὶ τινῶν ἐκ τῶν παραστάσεων ³ ἀπεικονίζεται πλησίον τῆς ὀρθίας γυναικὸς καὶ ἕτερος δίφρος, οὗτινος ἡ παρουσία ἐν σκηνῇ γινομένη πλησίον τάφου εἶνε κάπως δυσεξηγήτος. Ἄλλ' ἐπὶ μιᾶς ληκύθου τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου ⁴ εἰκονίζεται πλησίον τῆς ἐπιτυμβίας στήλης, ὁμοίως δίφρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὡς ὑποθέματος ἔχει ἀποτεθῆ τὸ περιέχον τὰς προσφορὰς κἀνίστρον, ἐξ οὗ λαμβάνουσι τὰ διάφορα πράγματα αἱ κοσμοῦσαι τὸν τάφον γυναῖκες. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν διὰ τῆς εἰκόνος τῆς ληκύθου ταύτης, ὅτι ὁ δίφρος ἐχρησίμευεν ὅπωςδὴποτε ἐν ταῖς σκηναῖς τῆς προσφορᾶς πλησίον τοῦ τάφου, οὕτω δὲ δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν παραστάσεων, ἐν αἷς ἄλλως ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ δὲν θὰ ἦτο τόσον σαφής, ἂν δεχθῶμεν τὴν ὑπ' ἐμοῦ προτεινομένην ἐξήγησιν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὅπως χρησιμεύσῃ δηλαδὴ ὡς ὑπόθεμα τοῦ περιέχοντος τὰς προσφορὰς κἀνίστρον, φέρεται ὁ δίφρος καὶ ἐπὶ τῶν ἐν JHS 1899 δημοσιευθεισῶν ληκύθων καὶ οὐχὶ δι' ὃν λόγον παραδέχεται ὁ Bosanquet ⁵.

Πλὴν τῶν δύο ὑφ' ἡμῶν νῦν δημοσιευομένων

¹ Ἴδε καὶ Milchhöfer Ath. Mitt. 1880 σελ. 180.

² Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 1929, 1946 καὶ ἄλλ.

³ JHS 1896 πίν. 4· Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 1982.

⁴ Πελ. καὶ JHS 1899 σελ. 175.

⁵ Πρὸς. καὶ Lechat Rév. Ét. Gr. 1899 σελ. 491.

¹ Furtwängler Samml. Sab. σελ. 26 κέ.

² Δυστυχῶς μόνον, ὅτε εἶχε πλέον προχωρήσῃ ἡ τύπωσις τοῦ ἄρθρου μου εἶδον τὴν πραγματείαν τοῦ Milchhoefer über die Gräberkunst der Hellenen, ὅστις ἐν σελ. 17-18 Anm. 2 ἐπραγματεύθη ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα περὶ τῶν παραστάσεων τῶν ληκύθων ἡμῶν.

³ Monum. Piot 1905 πίν. 3 καὶ 4.

ληκύθων φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΔΙΦΙΛΟΣ ΚΑΛΟΣ ἄνευ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς καὶ τρίτη λήκυθος ἐν Cassel τῆς συλλογῆς τοῦ Edw. Habich. ἡ βραχεῖα περιγραφὴ μετὰ μικρᾶς εἰκόνος ὑπάρχει ἐν Arch. Anz. 1898 σελ. 192 N° 9¹.

Περὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων εἶπον ἤδη καὶ ἀνωτέρω, ὅτι εἶνε τοῦ αὐτοῦ ἐργοστασίου καὶ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἔργα, εἶνε δὲ πολὺ πιθανὸν ὅτι μετὰ τῶν δύο τούτων πρέπει νὰ ταχθῆ καὶ ἡ λήκυθος τοῦ Cassel.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς τεχνικῶν τινῶν ιδιοτήτων τῶν ληκύθων ἡμῶν προσεπάθησα ἀνωτέρω νὰ ἀποδείξω, ὅτι αὗται δὲν κατεσκευάσθησαν ἐν τῷ αὐτῷ ἐργαστηρίῳ, ἐν ᾧ αἱ πρὸ πολλοῦ ἤδη γνωσταὶ λήκυθοι μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς Μελανόπου ἢ Δίφιλος καλὸς ὁ Μελανόπου. Πᾶσαι αὗται φέρουσι τοσοῦτον καταφανῆ δεῖγματα συγγενείας τῆς τεχνικῆς ἐργασίας καὶ τοῦ σχεδιάσματος, ὥστε εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὑπὸ ἐνὸς τεχνίτου κατεσκευάσθησαν. Τούναντίον δ' ὅμως διαφέρουσιν ἀπὸ τούτων αἱ ἡμέτεραι λήκυθοι οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν τεχνικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τύπον τοῦ σχεδιάσματος οὐσιωδῶς.

Γενικῶς ἐπὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν δημοσιευομένων ληκύθων αἱ μορφαὶ εἶνε κάπως ἀρχαιοτροπώτερον ἐσχεδιασμένα. Ἡ παράστασις τῆς βηματιζούσης ἀριστερᾶ γυναικὸς εἶνε πολὺ ἀδεξιωτέρα καὶ μετὰ μείζονος δειλίας ἐκπεφρασμένη ἢ π.χ. ἐπὶ τῆς ληκύθου JHS 1896 πίν. 3. Ομοίως δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῆς καθημένης γυναικὸς τῶν ἡμετέρων ληκύθων ἀπέχει κατὰ πολὺ ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας μεθ' ἧς εἰκονίζονται αἱ καθημέναι γυναῖκες ἐπὶ τῶν ληκύθων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς Μελανόπου. Καὶ τὰ σχήματα δὲ τῶν βραχιόνων ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ληκύθων εἶνε γωνιώδη καὶ ἀρχαιοπρεπέστερα, ὅπως ἐνθυμίζει ἀρχαιώτερον μᾶλλον τρόπον καὶ ἡ διὰ τοῦ βαρέως ἱματίου ἀμφίσεσις τῆς καθημένης γυναικὸς.

Τὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε ἐπίσης ὅλως διάφορα ἀπὸ τῶν προσώπων τῶν ληκύθων ἐκείνων. Τῶν ἡμετέρων εἶνε ταῦτα ὀλίγον ἐπιμήκη, ἰδίως κατὰ τὴν κάτω σιαγόνα, δὲν ἔχουσι δὲ τὸ τετραγωνικὸν σχεδὸν περιγραμμά ἐκείνων. Μετ' ἀρκετῆς ἀδεξιότητος εἶνε κατεσκευασμένα ἐπὶ τῶν ἡμετέρων καὶ τὰ στό-

¹ Πρὸς JHS 1899 σ. 179 σημ. 1.

ματα καὶ τὰ χεῖλη ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἐκείνας. Ἐπὶ τῶν ἡμετέρων λείπει ἡ δευτέρα γραμμὴ τοῦ ἄνω βλεφάρου καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε ἐπιμηκέστεροι, ἐνῶ αἱ ῥίνες εἶνε ἐπίσης μεγάλαι καὶ προέχουσαι ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ληκύθων ὡς καὶ ἐπ' ἐκείνων.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀδεξιότητας ταύτας εἶνε μετὰ μείζονος φυσικότητος ἐξωγραφημένη ἡ κόμη ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ληκύθων καὶ πρὸ πάντων ἡ τὸ μέτωπον τῆς ὀρθίας γυναικὸς τοῦ πίν. 1 ἐπιστέφουσα οὐλὴ κόμη.

Τονίζων τὴν ὀλίγον ἀρχαιοτροπώτερον κατασκευὴν τῶν ληκύθων τῶν πίν. 1-2 δὲν θέλω διὰ τούτου νὰ δηλώσω, ὅτι αὗται εἶνε χρόνων παλαιότερων ἢ αἱ λοιπαὶ λήκυθοι μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς Μελανόπου, τούναντίον πιστεύω, ὅτι αὗται εἶνε συγχρόνως κατασκευασμένα, ἢ ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς αὐτῶν εἶνε μόνον ἐλαχίστη.

Κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς κατεσκευάζοντο αἱ λήκυθοι αὗται, ἔτη τινὰ μετὰ τὰ Περσικά, συνετελοῦντο αἱ μεγάλαι ἐν τῇ τέχνῃ μεταβολαί, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν τελειότητα κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος, καὶ δὲν εἶνε οὔτε ἀπίθανον οὔτε ἀσύνηθες, ὅτι συγχρόνως ὑπῆρχον ἐργαστήρια καὶ τεχνίται, ὧν οἱ μὲν εἰργάζοντο κατὰ τρόπον μᾶλλον ἀνεπτυγμένον, οἱ δ' ἄλλοι δυσκολώτερον ἀπεξενούντο τῶν παλαιότερων τεχνοτροπιῶν.

Οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ καλὸς Δίφιλος τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε διάφορος ἀπὸ τοῦ καλοῦ Διφίλου τοῦ Μελανόπου τῶν ληκύθων ἐκείνων· καὶ ἄλλος καλός, Γλαύκων ὁ Λεάγρου¹, φέρεται ἄλλοτε μὲν μετὰ τοῦ πατρωνυμικοῦ, ἄλλοτε δ' ἄνευ τούτου ἐπὶ ληκύθων, ὧν ὁ χαρακτήρ καθιστᾷ πολὺ πιθανόν, ὅτι ἐξ ἐνὸς ἐργοστασίου προέρχονται καὶ ἐπομένως ὅτι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὑπονοοῦσι. Τούναντίον θὰ ἦτο πολὺ περίεργον, ἂν κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις δύο Δίφιλοι ἄξιοι νὰ τιμῶνται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κεραμέων δι' ἀναγραφῆς ἐπὶ τῶν ἀγγείων αὐτῶν. Ὅτι δὲ καὶ διάφοροι κεραμεῖς ἀνεγράφον συχνάκις τὸν αὐτὸν καλὸν ἐπὶ τῶν ἀγγείων αὐτῶν εἶνε ἀρκούντως μεμαρτυρημένον.

¹ Ἴδε καὶ Ἀλκίμαχος καλὸς καὶ συγχρόνως Ἀλκίμαχος καλὸς Ἐπιχάρος. Αἴγας καὶ Αἴγας καλὸς Σαμίω καὶ ἄλλ.

Καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Βρύγου δὲ ἀναγραφόμενος Δίφιλος¹ βεβαίως δὲν εἶνε διάφορος ἀπὸ τοῦ Διφίλου τῶν ληκύθων ἡμῶν, καὶ νομίζω, ὅτι καὶ χάριν τοῦ Διφίλου τούτου πρέπει νὰ ἀναριθμήσωμεν τὴν χρονολογίαν τῶν ληκύθων ἡμῶν μέχρι τῶν χρόνων τῶν ἀμέσως μετὰ τὰ Περσικά, ἐν οἷς πάντως κατασκευάσθη ἢ μετὰ τοῦ Διφίλου κύλιξ τοῦ Βρύγου, ἀφ' οὗ πλέον εἶνε ἀποδεδειγμένον, ὅτι τὸ αὐτὸ ὄνομα καλοῦ εὐρίσκεται ἐπὶ ἀγγείων, ὧν οἱ χρόνοι τῆς κατασκευῆς δὲν πρέπει νὰ ἀπέχῃσι πολὺ ἀπ' ἀλλήλων. Ὅτι δὲ μορφαί, οἷαι πρὸ πάντων αἰ ἐπὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν δημοσιευμένων ληκύθων, ἠδύνατο κάλλιστα καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν τέχνην καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ σχεδίασμα νὰ κατασκευάσθησαν ἐν οἷς χρόνοις καὶ αἰ πλεῖσται καὶ κάλλιστα τῶν κυλίκων, μαρτυρεῖ ἀπλή τούτων πρὸς ἐκείνας σύγκρισις.

Ἐπὶ τῆς ἐξ Ὀλυμπίας χαλκῆς ἐπιγραφῆς² ἀπαντᾷ Ἀθηναῖός τις Δίφιλος Μελανόπου, ὃν οἱ Ἀλεῖοι (= Ἀλεᾶται;) ἀναγορεύουσι πρόξενον, ὑπάρχει δὲ πολλὴ πιθανότης, ὅτι οὗτος εἶνε τὸ αὐτὸ πρόσωπον πρὸς τὸν Δίφιλον τῶν ἀγγειογράφων, ἀλλ' ὅτι οὗτος εἶνε τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ πρὸς τὸν Δίφιλον, τὸν στρατηγὸν τοῦ 414³, νομίζω ὅτι εἶνε ὀλίγον δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, διότι ὁ περίπου εἰκοσαετῆς πρὸ τοῦ 470 Δίφιλος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε στρατηγὸς ἀκόμη τῷ 414. Καὶ ἡ ἐξ Ὀλυμπίας ἐπιγραφή μοι φαίνεται, ὅτι πρέπει νὰ εἶνε δεκάδας τινὰς ἐτῶν παλαιότερα τοῦ 414 ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο τύπων τοῦ Λ καὶ L.

¹ Hartwig Meisterschalen πίν. 34.

² Olympia V, N° 30 πέλ. καὶ Sp 797. Ἴδε καὶ JHS 1899 σελ. 179 σημ. 1.

³ Θουκυδ. VII, 34.

Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ληκύθων ἡμῶν εἶνε τὰ τῆς συνήθους ἰωνικῆς γραφῆς, ἅτινα πολλῶ βραδύτερον εἰσῆχθησαν εἰς κοινὴν χρῆσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ὅμοια δ' εἶνε καὶ τὰ γράμματα ἐπὶ τῶν λοιπῶν ληκύθων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Δίφιλος καλὸς Μελανόπου, καὶ ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν ἐνεπιγράφων λευκῶν ληκύθων καὶ τῶν ἐρυθρομόρφων τῶν μετὰ τοῦ 480 καὶ 450 χρονολογούμενων. Ἡ χρῆσις τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου ἐπὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἐν γένει ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ ἐπίσημος ἀττικὴ γραφὴ ἐχρησιμοποιοῖ εἰσέτι τοὺς ἰδιάζοντας Ἀττικοὺς χαρακτῆρας δύναται νὰ ἐξηγηθῇ¹ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κεραμεῖς γράφοντες ἐπὶ τῶν ἀγγείων αὐτῶν εἶχον ὑπ' ὄψει τοὺς παντοδαπούς ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν καταναλωτὰς αὐτῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου μετεχειρίζοντο τοὺς χαρακτῆρας τοῦ κοινοτέρου Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου. Τοῦτο μόνον φαίνεται εἰς ἐμὲ περιέργον καὶ δὲν δύναμαι νὰ εὕρω ἐπαρκῆ ἐξήγησιν, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν κυλίκων γίνεται πολλῶ συχνότερον χρῆσις τοῦ ἀττικοῦ ἀλφαβήτου, σπανιώτατα δὲ τοῦ ἰωνικοῦ ἐπὶ δὲ τῶν σχεδὸν συγχρόνων ληκύθων γράφεται τὸναντίον τὸ ἰωνικὸν σχεδὸν πάντοτε ἀλφάβητον, ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων, ὡς π. χ. Δίφιλος, Γλαύκων καὶ ἄλλ., ἅτινα ἐπὶ μὲν τῶν κυλίκων γράφονται διὰ τοῦ ἀττικοῦ, ἐπὶ δὲ τῶν ληκύθων διὰ τοῦ ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου, ἀφοῦ ὡς φαίνεται τὰ τῆς καταναλώσεως κέντρα, ὅσα τοῦλάχιστον εἶνε εἰς ἡμᾶς γνωστὰ, ἦσαν σχεδὸν τὰ αὐτά, αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ ἡ Ἐρέτρια, τῆς ὁποίας τὸ ἀλφάβητον ἄλλως τε δὲν διέφερον ἀπὸ τοῦ Ἀττικοῦ².

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

¹ Larfeld Griech. Epigr. II, σελ. 396. Πέλ. καὶ Klein Euphronios² σελ. 103 σημ. 1.

² Ἀρχ. Ἐφημ. 1897 σελ. 156 κέ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΕΓΕΑΣ

(Πίναξ 3).

Ἀσχολούμενος ἀπὸ τριετίας εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μελέτην τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν πλαστικῶν μνημείων τῆς Τεγέας, εὗρον ἐκ τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγας ἀνεκδότους· μίαν τούτων, περιέχουσαν ἄγνωστον κατὰ τὸ πλεῖστον τμήμα τοῦ «Διοκλημιανείου διαγράμματος», ἐδημοσίευσα ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι τῆς ἐνταῦθα «Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας»¹ καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ, τὰς δὲ λοιπὰς, δέκα καὶ τέσσαρας τὸν ἀριθμὸν, δημοσιεύω ἐνταῦθα μεθ' ἐρμηνείας σχετικῶν τινῶν πλαστικῶν μνημείων τῆς Τεγέας, ὧν τὰ πολλὰ ἐπίσης ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐκδίδονται.

1

Μικρὸν βῆθρον παραλληλεπίπεδον ἐκ λιθομαρμάρου τῶν Δολιανῶν, ἀποκεκομμένον ὀλίγον εἰς τὰ ἄκρα πρὸς δεξιάν· ἡ προσθία ἔδρα, ἔχουσα ὕψος 0.27 καὶ πλάτος 0.70, φέρει τὴν κάτωθι, καλῶς διατηρουμένην, ἐπιγραφὴν· τὰ γράμματα ἐχαράχθησαν μετ' ἐπιμελείας κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ἐν τέλει τῶν στίχων, ὅπου ἔμνευε μικρὸν διάστημα, συνεσωρεύθησαν ἀμελέστερον· ἔχουσι μέσον ὕψος 0.02, διότι τινὰ εἶναι ταπεινότερα, ἀλλὰ δὲ ὑψη-

λότερα, ὡς διακρίνει τις κατωτέρω. Ὁ χαρακτὴς πρὸ τῆς γραφῆς καθώρισε διὰ κανόνος τὰς ὀριζοντίους γραμμάς πρὸς τήρησιν τῶν διαστημάτων τῶν στίχων, αἵτινες καὶ νῦν διακρίνονται καλῶς· ἀλλ' ἡ ἀπόστασις αὐτῶν εἶναι ἀκανόνιστος. Ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔκτου στίχου κάθετος κεραία ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Κ, ὅπερ ὁ χαρακτὴς ἔγραψε περαιτέρω ὀλόκληρον ἐκ νέου, λησμονήσας καὶ ἀφήσας περιττὴν τὴν κεραίαν ταύτην.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο εὗρέθη, ἄγνωστον πότε, μετὰξὺ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς καὶ τοῦ χωρίου Ἰμβραήμ-Ἐφένδη, εἶδον δὲ αὐτὸ ἐν τῇ αὐλῇ παρὰ τὸ φρέαρ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ ἐκεῖνῳ οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Κάβουρα κατ' Αὐγούστον τοῦ 1905, ὅποτε μετέγραψα τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τοῦ εὐπαιδεύτου καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἀνδριτσαίνῃ Γυμνασίου κ. Δημητρίου Γουδῆ· κατὰ δὲ τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔλαθον ἀκριβῆς ἔκτυπον αὐτῆς ποιηθὲν τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Διδ. Φιλ. καὶ Σχολάρχου Τεγέας κ. Νικολάου Ἀλεξοπούλλου, πρὸς ὃ ἀντέβαλον τὴν ληφθεῖσαν τότε μεταγραφὴν.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἐξῆς ἐν ἐναλλασσομένοις ἑξαμέτροις πρὸς πενταμέτρους:²

ΧΡΥΣΕΙΗΣ ΑΛΕΟΥΓΕΝΕΘΛΗΣ ΕΤΙΛΕΙΨΑΝΟΝΕΣΘΛΟΝ
 ΑΝΕΡ ΑΜΗΤΙΕΤΗΝΥΙΟΝ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ
 ΕΥΤΥΧΟΝ ΗΚΡΑΤΕΡΗΤΕΓΕΗΣ Π. ΛΙΣΩΝΧΑΡΙΝΑΥΤΗ
 ΨΡΩΣΕΝΒΟΥ. ΑΙΣΚΑΙΚΤΕ ΑΝΟΙΣΣΦΕΤΕΡΟΙ.
 Δ ΕΙΣΑΤΟΚΑΛΟΝΑΓΑΛΜΑΚΑΙΕΣΟΜΕΝΟΙΣ. ΕΡΟΠΕΣ.
 ΙΚΗΡΥΣΣΟΥΣ ΑΠΡΟΦΡΩΝ ΑΝΔΡΟΣ ΑΡΙΣΤΟΝΟ.
 Ψ. Β. Ψ. Β.

¹ «Ἀθηνᾶ» Τόμ. ΙΗ', 1906 σελ. 1-20.

² Τὰ γράμματα ἐπὶ τοῦ λίθου φέρουσιν ἀμελῶς κεχαραγμένους ἀκρέμονας, οἵτινες δὲν ἀπεδόθησαν ἐνταῦθα. Κατὰ τὰ ἄλλα ἀποδίδεται καλῶς τὸ σῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ λίθου ἀνωτέρω.

«Χρυσείης Ἀλέου γενέθλης ἔτι λείψανον ἐσθλόν,
 ἀνέρα μητιήτην, νιδόν Ἀριστομένους,
 Εὐτυχον, ἡ κρατερὴ Τεγέης π[ό]λις, ὃν χάριν αὐτῆ[ν]
 ὄρθωσεν βου[λ]αῖς καὶ κιεάνοις σφετέρου[ς].
 5 εἴσατο καλὸν ἀγαλμα, καὶ ἔσσομένοις [μ]ερόπεσσ[ιν]
 κηρύσσουσα πρόφρων ἀνδρὸς ἀριστόνο[ι]κιν».
 Ψ(ηφίσμκτι) Β(ουλῆς). Ψ(ηφίσμκτι) Β(ουλῆς).

Ὡς πρὸς τὰς συμπληρώσεις παρατηροῦμεν ὅτι πᾶσαι εἶναι βέβαιοι, ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς ἐννοίας, τοῦ μέτρου καὶ τῶν ἐνιαχοῦ περισωθέντων ἰχνῶν τῶν γραμμάτων. Ἐν στίχῳ ἕκτῳ συνεπλήρωσα ὡς ἀνωτέρω, καίτοι τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐνταῦθα ἡ λέξις «ἀριστόνοια» καὶ ὑπολείπεται μικρά τις μετρικὴ δυσχέρεια τῆς βραχυτέρας τῆς διφθόγγου οἰ πρὸ φωνήεντος ἐν μέσῳ λέξεως.

Ἄλλ' εὐκόλως αἴρονται ἀμφοτέραι αἱ δυσκολίαι· διότι ἡ μὲν ἐννοια ἀπαιτεῖ τὸ κατ' αἰτιατικὴν ἀντικείμενον τοῦ «κηρύσσουσα», τὰ δὲ περισωθέντα γράμματα μόνον τοιαύτην λέξιν ἐπιβάλλουσι νὰ συμπληρώσωμεν, ἡ δὲ νέα αὕτη λέξις εἶναι καλῶς ἐσχηματισμένη ἐκ τοῦ ἐπιθέτου «ἀριστόνοος», ὅπερ εὑρεται ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ¹ καὶ ὑπάρχει ὡς κύριον ὄνομα καὶ ἐπὶ Τεγεατικῆς ἐπιγραφῆς², τῆς δὲ βραχυτέρας τῆς διφθόγγου οἰ πρὸ φωνήεντος ἐν μέσῳ λέξεως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα παραδείγματα³. Πρὸς τούτοις ὁ χρόνος τοῦ «ἀνέρα» εἶναι κανονικός, ἡ δὲ ἐπανάληψις τοῦ ΨΒ ἐγένετο πρὸς σύμμετρον τινα πλήρωσιν τοῦ κενοῦ καὶ τὸ παραλειφθὲν ἕτερον σίγμα ἐν πέμπτῳ στίχῳ τῶν λέξεων «ἔσσομένοις» καὶ «μερόπεσσιν» ἐγράφη μικρότερον ὑπεράνω τῶν ἐτέρων.

Τὸ ἐλεγείον ἐποιήθη, ὡς εὐχερῶς ἀναγνωρίζεται, μετὰ χάριτος καὶ πολλοῦ πνεύματος, οὐχὶ συνήθους κατὰ τοὺς ἐσχάτους ἐκείνους χρόνους τῆς παρακμῆς· διότι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ ἡ παραβολὴ αὐτῶν πρὸς τὴν μορφήν τῶν ἐν ἄλλαις Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, χρονολογουμέναις μὲν ἀπὸ Ἀδριανοῦ⁴, ὀριζομέναις δ' ἐκ

τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον¹, δεικνύει ὅτι τὸ ἐλεγείον ἐγράφη κατὰ τὴν Γ'-Δ' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἡ μεταφορά, καθ' ἣν ὁ Εὐτυχὸς θεωρεῖται «ἐπιλείψανον ἐσθλόν» τῆς «Χρυσείης Ἀλέου γενέθλης» εἶναι ἀρκούντως ὠραία καὶ συγκινητικὴ· φαίνεται ὅμως ὅτι ἄλλοθεν ἔλαβεν αὐτὴν ὁ ποιητής· τοῦλάχιστον ἐν τινι ἐπιγράμματι τῆς Παλατίνης Ἀνθολογίας² εὐρίσκομεν πολὺ ὁμοίαν ἔκφρασιν ἐν τοῖς πρὸς τὸν Ἀντιλόχου Εὐφῆμιον στίχοις, ἐνθα λέγεται:

«Χρυσείης γενεῆς Εὐφῆμιος ἦν ἔτι τυτθὸν
 λείψανον κτλ.»

Ἴσως ἀμφοτέροι οἱ ποιηταὶ ἤντησαν ἐκ κοινῆς τινος πηγῆς. Ἡ δὲ Τεγέα ὀνομάζεται ὑπερηφάνως ἐν τῷ νέῳ ἐλεγείῳ «κρατερὴ» οὐχὶ βεβαίως διὰ τὴν τότε, ἀλλὰ διὰ τὴν προτέραν δόξαν· δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ Τεγέα ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ δὴ ἐν τινι ἀκμῇ (τοῦτο μάλιστα ἀποδεικνύει καὶ τὸ εὐρεθὲν διάγραμμα τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐλληνιστί καὶ λατινιστί), ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἀρκαδικὰς καὶ πολλὰς πελοποννησιακὰς πόλεις.

Ἀκριβῶς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Τεγέας κατὰ τοὺς τελευταίους ῥωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους εἶναι ἄξιον σημειώσεως ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὸ ὅτι εὐρέθησαν ἐκεῖ ἐννέα ἄλλα μέχρι τοῦδε ἐπιγράμματα³, ὧν τὰ πλεῖστα χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν πρῶτων ἐς τὴν Ἑλλάδα|παρουσίας (=194/5 μ.Χ.) αὐτόθι XXV, 1901 σελ. 275 ἀριθμ. 12 (G. Mendel) «ἐ]τους ρ̄ καὶ θ̄ (=234/5 μ.Χ.)» αὐτόθι XVII, 1893 σελ. 18-19 ἀριθμ. 23 (V. Bérard Th. Homolle) ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιγραφὴν τάσσομαι τῇ ἐτέρᾳ τῶν γνώμων τοῦ Homolle, ὅτι ἡ χρονολογία ὑπολογίζεται ἀπὸ Ἀδριανοῦ, οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας· διότι τὸ μὲν ὑπῆρξε διὰ τοὺς Τεγεάτας τὸ δεύτερον γεγονός πηγὴ κακῶν (πρὸς Πausan. VIII 46,1-5), τὸ δὲ διότι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων αὐτῆς ὑπαγορεύει νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἐπιγραφὴν πολλῶν μᾶλλον ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας.

¹ Αὗται εἶναι αἱ ἐν Bull. de Cor. Hell. XVII, 1893 σελ. 10 ἀριθμ. 11-13 ὑπὸ V. Bérard ἐκδοθεῖσαι· πρὸς CIG ἀριθμ. 1522, 1523.

² Vol. I cap. VIII ἀριθμ. 124 εἶναι τῶν προσγραφομένων εἰς Γρηγόριον τὸν Θεολόγον.

³ Α'.) Τὸ ἀρχαιότατον πάντων (οὐχὶ ὅμως ὀρισμένως τοῦ 369 π.Χ., ὡς θέλει ὁ G. Mendel) εἶναι τὸ ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 271 ἀριθμ. 9· πρὸς A. Wilhelm ἐν Athen. Mitt. XXIX, 1904 σελ. 108-109, ὅστις συμπληροῖ αὐτὸ ἐν τισὶ κάλλιον.

Β'.) Τῶν ὀλίγων π.Χ. χρόνων πιθανώτατα ἐδημοσιεύθη ὑπὸ F. Dürrbach ἐν Bull. de Corr. Hell. IX, 1885 σελ. 512 ἀριθμ. 3. Γ'.) Τὰ ἐντεῦθεν εἶναι τῶν μ.Χ. χρόνων· τοῦτο ἐδημοσιεύθη ὑπὸ

¹ Vol. II cap. IX ἀριθμ. 213 στίχ. 2 (Didot-1890) «παῖδας ἀριστόνοους».

² Ἐξεδόθη ὑπὸ F. Dürrbach ἐν Bullet. de Corresp. Hellén. IX, 1885 σελ. 510 ἀριθμ. 1 στίχ. 29 «Ἀριστόνοω» (=Ἀριστόνοου).

³ Π. γ. «ποιῶσα, τοιοῦτος»· βλ. Σεμιτέλλον, Μετρικὴ σελ. 161.

⁴ «Ἐτους μβ' ἀπὸ τῆς θεοῦ Ἀδριανου ἰς τὴν Ἑλλάδα παρουσίαν (=167/8 μ.Χ.)» ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 19-22 ἀριθμ. 24 (V. Bérard) «ἔτους ξθ' ἀπὸ τῆς θεοῦ Ἀδριανου

μνημονευθέντων χρόνων, δηλοῦντα θερμὴν πῶς τὴν θεραπείαν τῶν Μουσῶν ἐν Τεγέᾳ τότε. Ἐν μάλιστα ἐκτὸς τούτων¹ ἀπευθύνεται πρὸς τινὰ *Εὐτύχον* (ἢ *Εὐτύχην*): ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο εὗρηται οὐχὶ ὀλιγάκις ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, καὶ δὴ ταῖς μεταγενεστέρων χρόνων². Τὸ δὲ τοῦ πατρὸς τοῦ Εὐτύχου ὄνομα «Ἀριστομένης» εὗρηται ἅπαξ ἔτι ἐν αὐταῖς³.

— Κατὰ τὴν διόρθωσιν τῆς πραγματείας ταύτης ἔμαθον ὅτι εὗρεθῆ καὶ ἕτερον ἐπιγράμμα ἐν Τεγέᾳ ἐπὶ τῆς θέσεως ἀκριβῶς, ἔνθα εἶχεν εὗρεθῆ τὸ ἐνταῦθα κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 11 δημοσιεύμενον τμήμα καταλόγου ἐφήβων. Εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ βάρου μαρμαρίνου ἔχοντος ὕψος 1,34. Ἄγνωστος, διότι ἡ ἔκθεσις τοῦ ἐπιμελητοῦ εἶναι λίαν ἀσαφής, ἂν πρόκειται περὶ πολυγωνικοῦ βάρου, ἐφ' οὗ ἔκειτο χαλκοῦς ἀνδριάς, οἷα τὰ πρὸ πολλοῦ γνωστά, φέροντά ποτε ὁμοίους ἀνδριάντας, συγχάκις

H. Röhl ἐν *Jahrbücher für Philol.* 1878 σελ. 600· τὰς τελευταίας λέξεις τῆς πλακῆς ταύτης εἶχεν ἤδη δημοσιεύσει ὁ Le Bas. βλ. Le Bas-Foucart, *Explication des Inscriptions* κ.τ.λ. partie II ἀριθμ. 345i

Δ'. Ε'. Γ'.) Ἐξεδόθησαν ὑπὸ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 277. 278 ἀριθμ. 18. 19. 21.

Ζ'.) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 348· σφίζονται τρεῖς μόνον λέξεις, ἀλλ' ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὅτι προέρχονται ἐκ μετρικῆς ἐπιγραφῆς ὁ Foucart.

Η'.) Ἐδημοσιεύθη ἐν CIG. ἀριθμ. 1530· σφίζονται ὀλίγα μόνον λέξεις· ὁ Böckh ἀνεγνώρισεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιταφίου ἐπιγράμματος.

Θ'.) Κατ' ἐμὴν γνώμην δύναται νὰ καταριθμηθῆ τοῖς ἀνωτέρω καὶ τὸ ἐξῆς θραῦσμα ἐπιγραφῆς, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ Ch. Lenormant, ἐν *Expédition scientifique de Moré* vol. II σελ. 88 ἀριθμ. 8 καὶ ἐπανελάβεν ὁμοίως ὁ Le Bas ἐν *Inscriptions* (1835) σελ. 90 ἀριθμ. 19· σφίζονται ἐλάχισται λέξεις, μὴ ἀποδιδόμεναι πᾶσαι ὀρθῶς ἐπὶ τοῦ πανομοιοτύπου· δυστυχῶς δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον τοῦτον.

¹ Ἐξεδόθη ὑπὸ A. Milchhöfer ἐν *Athen. Mitth.* IV. 1879 σελ. 143 ἀριθμ. S ἄνευ μεταγραφῆς καὶ ἐν πολλοῖς οὐχὶ ὀρθῶς, ὡς φαίνεται· ὀρθῶς ὅμως ἀναγνωρίζει ὁ ἐκδότης ὅτι προέρχεται ἐκ μετρικῆς ἐπιγραφῆς· δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον, ἀλλὰ συμπληρῶ ἐν στίχ. τετάρτῳ «εἰς ἔρεβος ζ[οφερόν]» καὶ ἐν στίχ. πέμπτῳ «μήτηρ δ' ἐν μελάθρο[ις]. .»

² «*Εὐτύχου*. . .» ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω λίθου· «*Εὐτύχης*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 341 d. «*Εὐτύχους*», «*Εὐτύχην*», «*Εὐτύχον*» παρὰ V. Bérard ἐν *Bull. de Corr. Hell.* XVII. 1893 σελ. 19 22 ἀριθμ. 24. Ἴσως ἦτο «*ΑΥΡ Εὐτ[υχον]*» ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ V. Bérard ἔ. ἀ. σελ. 23 ἀριθμ. 26· αὕτη φαίνεται μᾶλλον ἐκ καταλόγου ἐφήβων (βλ. ἐνταῦθα κατωτέρω ἀριθ. 11) ἢ ἐξ ἐπιτυμβίου οἰκογενειακοῦ μνημείου προερχομένη· νῦν εὗρηται ἐν τῷ μικρῷ Μουσεῖῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς. Ὁ Bérard δὲν μεταγράφει, λέγει δὲ περὶ αὐτῆς καὶ τινος ἑτέρας «*je ne donne que pour mémoire les deux fragments*», διότι ὄντως εἶναι πολὺ δυσδιάγνωστα τὰ τμήματα ταῦτα.

³ «*Μενέας Ἀριστομένης*» παρὰ V. Bérard ἔ. ἀ. σελ. 17 ἀριθ. 22 (ἄνευ μεταγραφῆς).

ἐναλλασσομένους, ὡς δεικνύουσιν αἱ προσόψεις τῶν βάρων, φέρουσαι πολλακίς δύο καὶ τρεῖς παλαιότερας ἐπιγραφὰς ἀπεξεσμένους· ὀκτώ ἢ δέκα τοιαῦτα βάρη εὗρεν ὁ V. Bérard (βλ. αὐτὸν ἐν *Bull. de Corr. Hell.* XVII, 1893 σελ. 8-11 καὶ ἀριθ. 11-15· τούτων ἐν εἶχεν ἴδει ὁ Fourmont = CIG. ἀριθ. 1522). Νομίζω ὅτι ταῦτα τὰ βάρη ἀναφέρει ὁ Παυσαν. VIII 49.1, ὧν ἐν ἔφερον ἀνδριάντα τοῦ Φιλοποίμενος· διότι λέγει: «οὐ πόρρω δὲ τῆς ἀγορᾶς θεάτρον τέ ἐστι καὶ πρὸς αὐτῷ *βάρηα εἰκόνων χαλκῶν*· αὐταὶ δὲ οὐκ εἰσὶν ἔτι αἱ εἰκόνες. ἐλεγείον δὲ ἐφ' ἐνὶ τῶν βάρων ἐστὶ Φιλοποίμενος τὸν ἀνδριάντα εἶναι (τοῦτο παραθέτει ὁ περιηγητὴς ἐν VIII 52, 6)». Διὰ δὲ τῶν εὐρημάτων τούτων ὀρίζεται ἀσφαλῶς καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ θεάτρου ἡ θέσις. Τῆς δὲ ἐπιγραφῆς τοῦ νεωστὶ εὗρεθέντος βάρου ἔλαβον ἔκτυπον παρὰ τοῦ ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ τῆς Παιδείας Ἀρχαιολογικοῦ τμήματος, διαταγῆ τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου κ. Π. Καθβαδία, ᾧ διὰ τοῦτο ὁμολογῶ χάριτας καὶ ἐνταῦθα. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι τῶν χρόνων τοῦ Διοκλητιανοῦ· ἐγγράφη δὲ ἐπιμελέστατα διὰ γραμμάτων ἔχοντων ὕψος 0.034 (μόνον τὸ Α καὶ τὸ Δ εἶναι ἐνιαχοῦ ὀλίγον ὑψηλότερα) ἄνευ ἀκρεμόνων. Οἱ στίχοι πέμπτος καὶ ἕβδομος διήκουσιν ἐπὶ μῆκος 0.605, ὁ δὲ πρῶτος ἐπὶ 0.57, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι εἶναι βραχυτέροι. Σφάλμα τοῦ χαρακτοῦ ὑπάρχει μόνον ἐν, ὅτι ἐν στίχῳ πέμπτῳ, λέξει «*ἐπαγάλλεο*» ἐλησμόνησε νὰ χαραξῆ τὰς δύο ἐντὸς κεραίας τοῦ Α· τὸ δὲ «*φ*» ἐν στίχῳ ἕκτῳ συμφωνεῖ, κατὰ τινὰ ἔλξιν πρὸς ἐξεύρεσιν ἄρσεως, τῷ «*δῶροφ*». Τὸ ἐπιγράμμα ἀποδίδω ἐνταῦθα καὶ ἐν ἀκριβεῖ πανομοιοτύπῳ καὶ ὡς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ K. Σαββοπούλλου ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Τριπόλεως «*Μορεᾶ*» ἀριθ. 242 τῆς 4 Φεβρουαρίου 1906, διορθῶν τὰς τυχρὸν ἐσφαλμένας ἀναγνώσεις· ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς καὶ σφίζεται πλήρως·

ΗΠΙΕΚΑΡΤΕΡΟΘΥΜΕΣΑΟΠΤΟΛΙΥΠΑΤΕ
ΡΟΥΦΕ

ΑΝΤΕΧΕΣΗΣΤΕΓΕΗΣΜΕΝΟΣΟΒΡΙΜΕ
ΑΝΤΕΧΕΠΑCΙΝ

5 ΔΥCΜΕΝΕCΙΝΔΨΡΨΔΕΠΑΓΓΑΛΛΕΟ
ΨΒΑCΙΛΕΥCCOI

ΑΝΤΑΡΕΤΗΣΔΨΚΕΝCΤΗΣΑΝΔΕ
ΠΟΛΗΝΟCΑΡΙCΤΟΙ

Ἦπιε, καρτερόθυμε, σαόπολι, ὕπατε | ῥοῦφε,
 ἄντεχε σῆς Τεγέας, μένος ὄβριμε, | ἄντεχε πᾶσιν
 5 δυσμενέσιν δῶρω δ' ἐπαγ(ά)λλεο, | ᾧ βασιλεὺς σοὶ
 ἀντ' ἀρετῆς δῶκεν, στήσαν δὲ | πόλῃος ἄριστοι ».

Ἐν τῷ παρόντι δὲν μοι ἐπιτρέπει δυστυχῶς ὁ χρόνος νὰ προβῶ εἰς λεπτομερῆ ἐρμηνεύειαν τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης ἐπιγραφῆς. —

Ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος βεβαιούται ὅτι ἐπὶ τοῦ βάρου ἴστατο ἀνδριάς τοῦ Εὐτύχου· κατὰ τὰς υποδεικνυόμενας διαστάσεις ὑπὸ τοῦ βάρου ἀναγνωρίζεται τις εὐπόρως ὅτι ὁ ἀνδριάς ἦτο ὀλίγον τι μειζῶν τοῦ ἡμίσεος τοῦ φυσικοῦ μεγέθους· ἂν δὲ ἦτο ἐπὶ πλίνθου ἢ συμφύτης τῷ βάρῳ, δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀσφαλῶς. Διότι ἢ ὄνω παραπληρωματικὴ ἔδρα τῆς ἐπιγραφῆς παρουσιάζει κοιλότητα, ἣτις δύναται μὲν νὰ εἶναι ἀρχαία πρὸς ὑποδοχὴν τῆς πλίνθου μετὰ τοῦ ἀνδριάντος, δύναται ὅμως νὰ εἶναι ἐπίσης νεωτέρα, ὑπὸ τοῦ εὐρόντος σχηματισθεῖσα, ἵνα ὑποδέχεται ὕδωρ, ὅπερ πολλάκις πράττουσιν οἱ χωρικοί. Ἴσως συνέβη τὸ δεύτερον τοῦτο, ἐξ ἀλειφθέντων τῶν ἰχνῶν τοῦ συμφύτου ἀνδριάντος· τοῦτο συνάγομεν ἐξ ὁμοιοτάτου κατὰ τὰς διαστάσεις καὶ σχεδὸν συγχρόνου τῷ ἐξεταζομένῳ ἐνεπιγράφου βάρου τοῦ ἀνδριάντος « Π(ο)πλίου) Αἰ(λίου) Λεωνείδῃ »¹ τινός, ἐφ' οὗ σφύζονται οἱ ἄκροι πόδες συμφύεις τῷ βάρῳ. Τοῦτο διατηρεῖται νῦν ἐν τῷ μικρῷ Μουσεῖῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς, ἀνετέθη δ' ὁμοίως ὁ ἀνδριάς οὗτος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Τεγεατῶν, ποιηθεὶς ἀναλώμασι τῆς γυναικὸς τοῦ « Λεωνείδῃ ».

2

Ἐπιτύμβιος πλάξ ὀρθογώνιος ἐκ λιθομαρμάρου, τῶν Δολιανῶν πιθανῶς, ἐν ταῖς ἐρειπίοις τοῦ Παλλαντίου εὐρεθεῖσα, ἄγνωστον πότε, παρὰ τὴν νῦν καλουμένην πηγὴν Μπατάκι ὑπὸ χωρικῶν, καὶ μετενεχθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς εὐρισκόμενον χωρίον Μπεσίρη, ὅπου εἶδον καὶ μετέγραψα αὐτήν, λαβῶν καὶ ἔκτυπον, ἀποκατεμένην ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ 1903. Σφύζεται ἀκεραία, ὀλίγον μόνον

¹ Ἡ ἐπιγραφὴ (οὐχὶ ἑμμετρος) ἐξεδόθη ὑπὸ V. Bérard-Th. Homolle ἐν Bull. de Corresp. Hell. XVII, 1893 σελ. 8 ἀριθ. 10.

ἀποκατεμένη πρὸς δεξιάν. — Ὑψος 0.75, πλάτος 0.53, πάχος 0.135.

Ἐπὶ τοῦ μέσου περίπου τῆς πλακῆς ἐνεγλύφθη ἐπὶ ὕψος 0.39 καὶ πλάτος 0.30 γυνὴ καθημένη πρὸς ἀριστεράν ἐπὶ κλισμοῦ, φοροῦσα χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, στρέφουσα τὴν κεφαλὴν κατενώπιον, καὶ κρατοῦσα διὰ τῆς ὑψωμένης μέγροι τοῦ ὕψους τοῦ ὤμου δεξιᾶς ἀντικείμενόν τι στρογγύλον, βεβαίως κάτοπτρον, ὅπερ σπανίως ἐμφανίζεται ἐπὶ ὁμοίων ἀναγλύφων¹. Ἡ τέχνη εἶναι ἐσχάτως βάνουσσος, οἱ δὲ χρόνοι, ὡς καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων διακρίνεται, λίαν μεταγενέστεροι, τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς Δ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος πιθανώτατα.

Ὑπὸ τὸ ἀνάγλυφον διὰ μεγάλων καὶ βαθέων γραμμάτων μετ' ἐπιπολαίων ἀκρεμόνων ἐχαράχθη ἡ κατωτέρω ἐπιγραφὴ². — Μέσον ὕψος τῶν γραμμάτων 0.035.

ΖΩΝΤΕΣ ΑΡΙΣΤΙΩΝ ΚΑΙ
 ΕΑΥΤΟΙΣ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΤΕΚ
 ΟΚΕΥΑΘΑΝ ΑΡΤΕΜΩ ΧΑΙΓ

« ζῶντες Ἀριστίων καὶ Ἀρτεμῶ
 ἑαυτοῖς καὶ τοῖς τέκ[νοις] κατε-
 σκεύασαν. — Ἀρτεμῶ — χαῖρ[ε]. »

Τὸ ὄνομα « Ἀριστίων » ἀπαντᾷ πολλάκις καὶ ἐπὶ ἄλλων Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν³, τὸ δὲ « Ἀρτεμῶ » μόνον ἐνταῦθα· ὑπάρχει ὅμως « Ἀρτεμᾶς » ἐν ἐπιγραφαῖς μεταγενεστέρων χρόνων τῆς Τεγέας⁴.

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὸ μνημεῖον τοῦτο

¹ Π. γ. ἐν Ἐθνικῷ Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν. Π. Καββαδία Γλυπτὰ ἀριθ. 765 (= Sybel 105 = Friederichs - Wolters 1034 = Conze 157). Sybel 514· ἐν Ἀκροπόλει δὲ Sybel 6628 κτλ.

² Δυστυχῶς δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ ἀκριβῶς τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων· τὸ σῆμα ὁμοιάζει Ε ἔχοντι κυρτὴν τὴν κἀθετον γραμμὴν, τὸ δὲ « μ » εἶναι ὅμοιον τῷ νῦν ἐν χρῆσει μικρῷ « μ » καὶ τοῦ Κ τὰ πρὸς δεξιάν σκέλη εἶναι πολὺ βραχέα. Αἱ δύο τελευταῖαι λέξεις ἔχουσι γραφὴν διὰ μικροτέρων γραμμάτων.

³ « Ἀριστίων » παρὰ Michel, Recueil (ἐνθα ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία) ἀριθ. 1091· παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 345 a· « Ἀριστίωνος » παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 17 ἀριθ. 22 (ἀνευ μεταγραφῆς)· « Ἀριστίων Τολμ[ίδου] — ἐξ ἑμῆς συμπληρώσεως » αὐτόθι· « Ἀριστίων < » καὶ πολλαχῶς ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 24 αὐτόθι ἐκδοθείσῃ ἐπιγραφῇ· « Ἀριστίων » παρὰ G. Mendel ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 269 ἀριθ. 6 (= Ath. Mitth. IV, 1879 σελ. 138-139 ἀριθ. α)· πρὸς Ross, Inscr. gr. ined. ἀριθ. 6.

⁴ « Χούσις Ἀρτεμᾶ » Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 341 d. « Ἀρτεμᾶν < » Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 19-22 ἀριθ. 24 (V. Bérard).

εἶναι τὸ μόνον μέχρι τοῦδε ἐκ Παλλαντίου προεργόμενον· διότι ἡ ἐπιγραφή παρὰ Le Bas-Foucart¹ εἶναι ἀμφίβολον, ἂν εὑρέθη ἐν Παλλαντίῳ, ὡς λέγει ὁ Foucart.

Κατὰ τὴν νέαν ταύτην ἐπιγραφὴν δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν ἑτέραν τῆς Τεγέας πρὸ πολλοῦ γνωστὴν, ὑπὸ πολλῶν διαφόρως ἀναγνωσθεῖσαν καὶ συμπληρωθεῖσαν· ἀναγινώσκω αὐτὴν καὶ συμπληρῶ ὡς ἑξῆς:

« Φιλόλογος καὶ|Εὐφροσύνη
 ἑαυτοῖς|καὶ τοῖς τέκνοις κτεσκεύασαν.
 Οὐρβανὲ χα[ῖρε
 Εὐφρο[σ]ύ[ν]η χαῖ[ρε] ».
 Θρ'έπιε? χαῖρε»².

Ὅμοιως δύνανται νὰ ἀναγνωσθῇ ἑτέρα ἐπιγραφή ἐξ Ἰλιτζᾶ Δορυλαίου, ἥτις καὶ κακῶς, ὡς φαίνεται, ἐγράφη καὶ οὐχὶ ὀρθῶς ἀνεγνώσθη (ἐν Athen. Mitteil. XXVII, 1902 σελ. 271)· ἀναγινώσκωμεν ὡς ἑξῆς: « Ἐλονῖα Παῦλα | ζῶσα ἑαυτῇ κατεσκεύασεν | καὶ Γ(αίω) Κεοκηνίω | τῷ ἑαυ(τῆ)ς συμβίῳ | ζήσαντι ἔτη ο'. | μνήμης χάριν | καὶ ὁ σὺ μισεῖς | τοῦτο ἄλλω μὴ | ἐνδείξῃ »³. Ἡ σημασία τῶν τριῶν τελευταίων στίχων ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς συνηθεστάτης ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἀναφορᾶς εἰς τὴν μὴ καταστροφὴν ἢ ἀνοξίν τοῦ τάφου, ἔχει δὲ ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἀναλογίαν πρὸς τὸ γνωστὸν τῆς Ἀγίας Γραφῆς λόγιον « ὁ σὺ μισεῖς, ἑτέρω μὴ ποιήσης ».

3

Τμῆμα ἐπιτυμβίου πλακῶς (μετ' ἰχνῶν ἀναγλύφου παραστάσεως;) ἐκ μαρμάρου, ἀποκεκομμένον

¹ Ε. ἀ. ἀριθ. 335.

² Ἡ ἐπιγραφή εὑρήται ἐν CIG. ἀριθ. 1528· τινὰς τῶν συμπληρώσεων ὑπέδειξεν ἦδη ὁ Böckh. Ὑπὸ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 343 προστίθεται ὁ πέμπτος στίχος: « Θρ'έπιε? χαῖρε », ἀναγινώσκεται δ' ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ « Φιλόλογος καὶ... » ἀντὶ « Φιλο[ν]οεύς ». Δυστυχῶς δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον· ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία παρὰ Le Bas-Foucart.

³ Ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἀποδίδονται οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι ὡς:

ΚΑΙ ΟΥ ΜΕΙΣΕΙΣ
 ΤΟΥΤΟ ΑΛΛΩ ΜΗ
 ΕΝΔΕΙΞΗ

Καὶ μεταγράφονται ὡς ἑξῆς: « Καὶ ὁ σύμ(ε)ι(ο)ς εἰ(ς)? | τοῦτο ἄλλω μὴ | δευεί(?) ξῆ ».

πρὸς ἀριστεράν, ὡς φαίνεται, ἐκτισμένον ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, κειμένης μεταξὺ τῶν χωρίων Πιαλῆ καὶ Ἀγουρίων πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ πρώτου. Ἐκτυπον αὐτῆς ἔλαβον κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1905 τῇ φροντίδι τοῦ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Πελοποννήσου μαθητοῦ μου κ. Δ. Δημοπούλλου Τεγεάτου.

Τὰ γράμματα εἶναι μεγάλα καὶ ἀβαθῆ, ἔχοντα ὕψος 0.04-0.045, ἐκ δὲ τοῦ σχήματος αὐτῶν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ἐπιγραφή χρονολογεῖται μεταξὺ τῆς Β' πρὸς τὴν Α' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἡ ἐπιγραφή λέγει:

Τ Ε Λ Ε Σ Τ Α
 Χ Α Ι Ρ Ε

« Τελέστα
 χαῖρε ».

Τὸ ὄνομα τοῦτο εὑρήται καὶ ἐπὶ ἑτέρων Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν¹.

4

Ὅμοιον μαρμάρινον τμῆμα ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ νεκροταφείου Ἀγουρίων ἐκτισμένον, οὗ ἔκτυπον ἔλαβον παρὰ τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω. — Ὑψος 0.47, πλάτος 0.37, ὕψος γραμμάτων 0.027. Ἡ ἐπιγραφή λέγει:

Δ Α Μ Α Τ Ρ Ι Ε
 Χ Α Ι Ρ Ε

« Δαμάτριε
 χαῖρε »

Οἱ χρόνοι αὐτῆς δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τῆς Α'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· τὸ δὲ ὄνομα « Δαμάτριος, Δημήτριος, Δημήτρις »² εἶναι συγχρότατον ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς.

¹ « Τελέστας Πάχω » ἐν CIG. ἀριθ. 1513. 1514 = Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338b = Collitz D.-J. ἀριθ. 1231 στήλ. C στίχ. 14. « Τελέστας Πω... » ἐν Bull. de Corresp. Hell. XXV, 1901 σελ. 270 ἀριθ. 7 (G. Mendel).

² « Δαμάτριος » ἐν CIG. ἀριθ. 1515· « Δαμάτρι[ον]; » αὐτῷ. ἀριθ. 1518· « Δαμάτριω » ἐν Ath. Mitth. IV, 1879 σελ. 138-139 ἀριθ. α (= Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 269 ἀριθ. 6)· « Δαμάτριον, Δημητρίον, Δημήτριος Δημητρίου », « Δαμάτριος » ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 341 d.

5

Ὁμοιον μαρμαρίνον τμήμα, εύρισκόμενον ὅπου τὸ ἀνωτέρω, οὐ φαίνεται ὀλίγον ἀρχαιότερον κατὰ τοὺς χρόνους· ἔκτυπον ἔλαβον παρὰ τοῦ εἰρημέ-
νου.— Ὑψος 0.15, πλάτος 0.25· τὰ γράμματα εἶναι βαθέα καὶ ἔχουσιν ὕψος 0.03. Ἡ ἐπι-
γραφή λέγει:

ΝΙΚΗΦΟΡΕ

« Νικηφόρε
[χαῖρε;] »

Παραμένει ὅμως ἀδύηλον, ἂν εἶπετο τῷ ὀνόματι τὸ « χαῖρε », διότι ἐξ ἄλλων Τεγεατικῶν ἐπιγρα-
φῶν διδασκόμεθα ὅτι ἡδύνατο νὰ παραλειφθῆ¹, τι-
θεμένου τοῦ ὀνόματος κατ' ὀνομαστικὴν ἢ κλητι-
κὴν. Τὸ δὲ ὄνομα « Νικηφόρος » νῦν τὸ πρῶτον ἐμ-
φανίζεται ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς.

6

Ὁμοιον τοῖς ἀνωτέρω μαρμαρίνον τμήμα, ἐκτι-
σμένον ἐπὶ τῆς οἰκίας Στ. Εὐθ. Κανελλοπούλλου
ἐν τῷ χωρίῳ Πιαλῆ.— Ὑψος 0.25, πλάτος 0.23,
ὕψος γραμμάτων 0.023-0.029· φέρει ἀέτωμα.
Ἐκτυπον ἔλαβον παρὰ τοῦ ἰδίου. Ἡ ἐπιγραφή λέγει:

ΔΕΙΝΙΑΣ
ΧΑΙΡΙ

« Δεινίας < Δεινίυ; >
χαῖρ[ε] »

Τὸ τελευταῖον γράμμα τοῦ πρώτου στίχου φαί-
νεται ἐν τῷ ἐκτύπῳ ὅτι δὲν εἶναι ὑπόλοιπον τοῦ πα-
τρόθεν ὀνόματος τοῦ Δεινίου, διότι τὸ ἔκτυπον δει-
κνύει ὅτι δὲν ἐλλείπει τι ἐκατέρωθεν. Πιθανῶς λοι-
πὸν δηλοῖ τὴν ὀμωνυμίαν τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν·
εὑρηται δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο, καίτοι οὐχὶ κυρτὸν
C ἀλλὰ γωνιώδες <. καὶ ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ἐπι-

¹ « Ἀφροδισία? » Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 352· « Κλεο-
πάτρα » Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 541 ἀριθ. 1 (V.
Bérard). « Κλέον » Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 143 ἀριθ. 0
(= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1221).

γραφῶν πολλάκις¹. Τὸ ὄνομα « Δεινίας » ἀπαντᾷ
ἀσφαλῶς δις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Τεγέας². τῆς
δὲ κατ' ὀνομαστικὴν ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος τοῦ θα-
νόντος ὑπάρχουσιν ἐν αὐταῖς καὶ ἄλλα παραδείγ-
ματα³.

7

Ὁμοιον τοῖς ἀνωτέρω μαρμαρίνον τμήμα, ἐξ
ἐπιτυμβίου μνήματος πιθανῶς προσερχόμενον, ἀγνω-
στον ποῦ καὶ πότε εὑρεθέν, νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἐπι-
σκοπῆς διατηρούμενον· ἔκτυπον ἔλαβον παρὰ τοῦ
μνημονευθέντος.— Ὑψος 0.15, πλάτος 0.16· τὰ
γράμματα τοῦ πρώτου στίχου εἶναι βαθέα, ἔχοντα
ὕψος 0.02, τοῦ δὲ δευτέρου μεῖζονα, ἀλλὰ λίαν
ἀβαθῆ, καὶ ἴσως ὑπ' ἄλλης χειρὸς γραφέντα· ὕψος
αὐτῶν 0.035. Ἡ ἐπιγραφή, δυναμένη νὰ ἀναχθῆ
μέχρι τῆς Α'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, λέγει:

... ΓΟΤΕΛΗΛ
... ΙΑΝΤΙ / ...

« Ἀριστοτέλης
Π ἢ Μαντία[υ] »

Ἡ γενικὴ « Παντία » ἢ « Μαντία » εἶναι, ὡς
γνωστὸν, τῆς ἀρκαδικῆς διαλέκτου (βλ. κατωτέρω
ἀριθ. 8), συνεπλήρωσα δ' οὕτω, διότι μόνον τὰ δύο
ταῦτα ὀνόματα κατὰ τὰ πληρέστερα συγγενῆ τού-
τοις καὶ σύνθετα, ἐκτὸς τοῦ « Ἀντίας », δύνανται
νὰ ἀπαντῶσι μετὰ πιθανότητος ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν
ἐπιγραφῶν καὶ νὰ εἶναι καλῶς ἐσχηματισμένα⁴.

¹ Ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 17-22 ἀριθ. 24
καὶ 26 (V. Bérard) καὶ XXV, 1901 σελ. 275 ἀριθ. 12 (G. Mendel).
Ὁμοιον σημεῖον τῆς ὀμωνυμίας, ὡς ἐν Ἀττικῇ, εὑρηται καὶ ἐν ἐπιγρα-
φαῖς τῆς Ὀλυμπίας· βλ. περὶ τούτου τελευταῖον Κ. Κουρουνοῦτην ἐν
Ἐφημερ. Ἀρχαιολ. 1905 σελ. 260. Ἐπὶ ἀττικῶν δὲ μεταγενεστέ-
ρων ἐπιγραφῶν εὑρηται καὶ ἀντεστραμμένον ὄδε: Ϟ.

² « Δεινίας Δεινώχω » παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 c
(= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1246 στίχ. C στίχ. 6), « Δεινίας . . . »
παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corresp. Hell. XVII, 1893 σελ. 16-17
ἀριθ. 21 « Δεινίαυ » ἀντὶ « Ἀμ-Κλ]εινίαυ » συμπληροῖ ὁ Meister
ἐν Griech. Dialekte II σελ. 95 σημ. 1 ἐν τῇ παρὰ Le Bas-Foucart
ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 b (= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1231 στίχ. Α'
στίχ. 38) ἐπιγραφῇ ἢ συμπλήρωσις « Δεινίαυ » ὑπὸ Hoffmann,
Gr. Dial. τόμ. I ἀριθ. 33 στίχ. C στίχ. 92, εἶναι ἀβεβαία.

³ « Θεόφιλος χαῖρε » (δύναται ὅμως νὰ ἐκληφθῆ κλητικῆς πτώσεως)
ἐν IG. ἀριθ. 1529· πρβλ. καὶ ἀριθ. 1526 καὶ ἐνταῦθα ἀνωτέρω τὰ
εἰς ἀριθ. 5 σημ. 1 εἰρημένα.

⁴ « Π[αν]τία χαῖρε » παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 345·
ἀναγνωσκῶ « Παντίας » ἐν ἐπιγραφῇ, ἣν ἐξέδωκεν ἐν Bull. de Corr.
Hell. XXV, 1901 σελ. 269 ἀριθ. 5 ὁ G. Mendel, ὡς τῆσιν

Τὸ δὲ ἔκτυπον δεικνύει οὐχὶ πολλὰ γράμματα ἐν τέλει τοῦ δευτέρου στίχου ἐλλείποντα. Πιθανῶς ἐν τῶν ὀνομάτων τούτων (Π-, Μ-, Ἀντίας) κεῖται καὶ ἐν τῇ κατωτέρῳ ὑπ' ἀριθ. 13 δημοσιευομένη ἐπιγραφῇ. Τὸ ὅτι δὲ ἀνήκουσιν ἀλλήλοις τὰ δύο ὀνόματα τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς, φαίνεται εὐλογον· διότι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ χωρίσωμεν αὐτά, οὔτε νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐπιγραφὴν ἐκ τῶν ἀναθηματικῶν. Τὸ πρῶτον ὄνομα ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ καὶ ἄλλως, π. γ. « Πλη(=ει)σ]τοτέλης », ἀλλὰ τὸ « Ἀριστοτέλης » εὑρηται πολλάκις ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν ᾧ τὸ ἕτερον οὐδὲ ἄπαξ.

8

Μικρὸς τετράγωνος ἑρμῆς γυναικὸς μετὰ μακρᾶς καὶ μὴ καταληγούσης εἰς ὄξυ ἀντηρίδος, τελείως διασωθείς, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τῶν Δολιανῶν πιθανῶς· λέγεται ὅτι εὑρέθη ὑπὸ χωρικῶν παρὰ τὸ χωρίον Ἰαβραήμ-Ἐφένδη κατὰ τὸ 1902¹, διατηρεῖται δὲ νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῆ. — Ὀλικὸν ὕψος 0.13, τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ λαιμοῦ 0.07, τοῦ προσώπου 0.05 (εἰκὼν 1 ἀριθ. 2).

Ἐπὶ τῆς ἀντηρίδος δι' ὠραίων γραμμάτων, ἄτινα

1

2

3

Εἰκὼν 1.

δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Γ'.
π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ:

ἀνέκδοτον· ἀλλ' ἤδη τῷ 1876 εἶχε δημοσιευθῆ ὑπὸ H. Sauppe ἐν Index Scholarum Gottingae σελ. 11 κί.· οὐδέτερος τῶν ἐκδοτῶν διακρίνει τὸ ὄνομα τοῦτο «Μα]ντίας» ἐν Bull. de Corresp. Hell. XVII, 1893 σελ. 16-17 ἀριθμ. 21 (ἔνευ μεταγραφῆς· V. Bérard), ὅπερ ἠδύνατο νὰ εἶναι καὶ «Πα]ντίας», ἀλλ' οὐχὶ ἄπλως «Α]ντίας». « Ἀντίαν » παρὰ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 270-271 ἀριθμ. 8· εὑρηται ἐν Τεγέᾳ καὶ ὄνομα « Παντιάδας » CIG. ἀριθ. 1513-1514 = Collitz-Bechtel, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1231 στήλ. C στίχ. 25. Πρὸς καὶ « Παντίας » παρὰ Πουσαν. VI 3, 11 κ. ἀ. π., ἔτι δὲ « Ἀντίας » παρὰ P. Perdrizet ἐν Bull. de Corr. Hell. XX, 1896 σελ. 337, ὄνομα Ἀρκάδος.

Α Φ Ρ Ο Δ
Ι Τ Λ Υ Ο
Λ Υ Ν Π Ι
Α Υ

« Ἀφροδ
ί(α)ν Ὁ
λυπί
αυ »

¹ Αἱ ἐνταῦθα ὑπ' ἀριθ. 8, 9 καὶ 10 ἐπιγραφαὶ ἀναφέρονται ἔν τινι σημειώματι τοῦ Κ. Σαββοπούλλου, δημοσιευθέντι ἐν « Ἀθηνᾶ » τόμ. ΙΔ'. σελ. 506, ὅπερ εἶναι παντὸς λόγου ἀνάξιον, ὡς πλήρες ἐσφαλμένων

ἐν ἀρχαδικῇ διαλέκτῳ, ἤτοι « Ἀφροδίτης Ὀλυμπίας (ὑπονοητέον) (ιερόν) εἰμι(α) ». Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι 0.005-0.008.

Παρίσταται δὲ γυνὴ νεαρά, αὐτὴ βεβαίως ἢ Ἀφροδίτη, οὐχὶ ἡ ἀναθεῖσα, κλίνουσα ὀλίγον τὴν κεφαλὴν πρὸς δεξιὰν αὐτῆς, ἔχουσα πλατύ, λεῖον καὶ τριγωνικὸν μέτωπον, ἧς ἡ κόμη αἴρεται ὑπὲρ τὸ πρόσωπον καὶ συναίγεται εἰς δύο μεγάλους πλοκάμους, κατεργασμένους ἐν συστροφῇ κατ' ἀρχαϊκὸν τρόπον πρὸς τὰ ἔμπροσθεν μέχρι τῶν ὠμων ἑκατέρωθεν· ὀπίσθεν δὲ κατέρχεται ἐπίσης ἡ κόμη εἰς δύο μεγάλους πλοκάμους, πίπτοντας ἑκατέρωθεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου· αἱ τρίχες ἀπεδόθησαν δι' ἐντομῶν· ἴσως ἐφόρει λοξῶς περὶ τὴν κεφαλὴν λεπτήν ταινίαν, πρὸς συγκράτησιν τῆς ἄνω κόμης, ἀλλὰ δὲν ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ τεχνίτου εὐδαικρῶς ἢ ταινία αὐτῆ.

Τὸ ἔργον εἶναι μὲν χειροτεχνικόν, ἀλλ' ἔχει ποιηθῆ κατὰ τινα ἐλευθέραν μίμησιν πρὸς λαμπρὸν πρότυπον· ἴσως δὲν ἦτο ἄλλο τι τὸ πρότυπον τοῦτο, εἰμὴ ἡ γνωστὴ ὠραία γυναικεία κεφαλὴ ἐκ παρίου μαρμάρου, ἣν εὔρε, περιγράφει καὶ ἀπεικονίζει ὁ G. Mendel¹, ἀποδίδομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐν πίνακι 3

ἀναγνώσεων (τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος π.χ. ἀναγνώσκει « Ἀφροδίτην Ὀλυμπίαν ») καὶ κακῶν πληροφοριῶν ἀναφέρω δὲ αὐτὸ μόνον πρὸς πίστωσιν τοῦ ὅτι τὰ ὑπ' ἀριθ. 8, 9 καὶ 10 μνημεῖα εὐρέθησαν πάντως πρὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1902, ἴσως δὲ οὐχὶ πολὺ πρὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου, διότι ὁ G. Mendel, ὅστις τότε εἰργάζετο ἐν Τεγέᾳ, θὰ εὗρισκε καὶ θὰ ἐδημοσίευσεν αὐτά, ἂν ὑπῆρχον ἐκεῖ πολὺ πρὸ τοῦ 1902.

¹ Ἐν Bulletin de Correspondance Hellénique XXV, 1901 σελ. 260-261 πίν. IV καὶ V. Πρὸς A. de Ridder ἐν Revue des études gr. XVII, 1904 σελ. 90 κέ. καὶ Journ. of Hell. Stud. XXI, 1901 σελ. 348 (R. S. Bosanquet). — Μεταδίδομεν ἐνταῦθα συντόμως περιγραφὴν τῆς κεφαλῆς ταύτης εἰς σημεία χρησιμώτατα διὰ τὴν περαιτέρω μελέτην καὶ κατάταξιν αὐτῆς, (βλ. τὸν ἐν τέλει 3ον πίνακα), ὡς καὶ καταμετρήσεις τινὰς πρὸς παραβολὴν αὐτῆς πρὸς ἄλλα συγγενῆ κατὰ τὸ ὕψος μνημεῖα. Ἡ τομὴ τοῦ λαιμοῦ φαίνεται ὅτι νεωστὶ συνέβη, διότι τὸ μάρμαρον δεκνύεται ἐκεῖ πολλαχοῦ καινουργές. Ἡ κόμμωσις εἶναι ἐντελῶς ἰδιόχουσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πλαστικὴν, μετ' ἐπιμελείας ἐκτάκτου, λεπτότητος καὶ φιλαρεσκείας ἐκτελεσθεῖσα· διότι ἡ κόμη χωριζομένη ἐν μέσῳ ὑπὲρ τὸ μέτωπον βραίνει ἑκατέρωθεν εἰς ἀβαθεῖς πλοκαμίσκους ἀδλακοειδεῖς, συναγομένη ἑλαφρῶς ἐκ τῶν πλαγίων, ἵνα ἀφήσῃ ἐλεύθερα τὰ ὦτα, αἰρομένη δ' ἐπίσης καὶ ὑπὲρ τὸν τράχηλον ἐπὶ τὸ αὐτό. Οὕτως ἡ ὄλη κόμη κτενισθεῖσα ἐπιμελῶς διενεμήθη εἰς τρεῖς μεγάλους πλοκάμους, ὧν δύο μὲν σχηματίζει ἡ ὑπὲρ τὸ πρόσωπον, τρίτον δὲ ἡ ὀπίσθεν αἰρομένη ὑπὲρ τὸν τράχηλον· οἱ τρεῖς οὗτοι πλόκαμοι συναχθέντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὀλίγον κατωτέρω τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς, δένονται ἀπαξ εἰς κόμβον καὶ ἀφίνονται νὰ διαχυθῶσι κομψότατα περὶ τὴν κορυφὴν βραχέως, σχηματίζοντες εἰς πέντε ἄκρα συνεστραμμένων πλοκαμίσκων πλατῶν καὶ κυκλωτερῆ ὄγκον. Ὅπως οὕτως εἶναι περίπλοκος ἢ διάταξις τῆς κόμης, ὁμοίως ἢ τῆς ταινίας, ἐχρόσης πλάτος 0.014· διότι αὕτη περιβάλλει λοξῶς δις τὴν κεφαλὴν, ἵνα συγκρατήσῃ τὴν κόμην, πρῶ-

τὸν ἐξ ὄψεως, πρὸς ἣν ἡ ὁμοιότης τῆς κεφαλῆς τοῦ μικροῦ τούτου ἔρμου θὰ διεκρίνετο κάλλιον, ἂν ἡ φωτογραφία αὐτοῦ ἦτο ἐπιτυχεστέρα. Ἄλλ' ἐξ ἄλλων σπουδαιότερων λόγων (βλ. κατωτέρω ἐνταῦθα ἀριθμ. 9) συνήγαγον τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ὠραία ἐκείνη κεφαλὴ προέρχεται ἐξ ἀγάλματος Ἀφροδίτης. Οἱ λόγοι δὲ οὗτοι εἶναι ἐν ὀλίγοις οἱ ἐξῆς: πρῶτον πάντως δὲν παρίσταται δι' αὐτῆς ἡ Ἀταλάντη τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς¹, ὡς ἐπίστευσεν ὁ A. Furtwängler καὶ κατ' αὐτὸν ὁ L. Curtius²· διότι οὕτε ἡ ἡρεμία τῆς ἐκφράσεως ἐπιτρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἤρμοζεν εἰς τὴν μαχομένην Ἀταλάντην, οὐδὲ προσαρμόζεται ὁ λαιμὸς τῆς κεφαλῆς πρὸς τὸν τοῦ περισωθέντος κορμοῦ τῆς Ἀταλάντης, ὡς ἐγὼ αὐτὸς συνήγαγον δι' ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν³. Ἐπειτα εὔρον ἐντὸς τῶν παρερριμμένων συντριμμάτων τοῦ Μουσείου Πικαλῆ δεξιὰν ἄκραν χεῖρα ὠραιότατην καὶ δεξιὸν ἄκρον πόδα, ἐκ γυναικείου ἀγάλματος προερχόμενα, τῶν αὐτῶν διαστάσεων καὶ τῆς ἐργασίας τῆς ὠραίας ἐκείνης κεφαλῆς καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μαρμάρου⁴. Ἐξ ἄλλου

τὸν μὲν τὴν ὑπὲρ τὸν τράχηλον ἀρθεῖσαν, ἔπειτα δὲ τὴν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τῶν δύο πλοκάμων συναχθεῖσαν παρὰ τὴν κορυφὴν. Τὰ χεῖλη δίστανται ἑλαφρῶς, ἐπιχαρίτως καὶ φυσικῶς τοσοῦτον μόνον, ὥστε νὰ διακρίνηται ἡ ἄνω σειρά τῶν ὀδόντων. — Ἀποστάσεις: ἀπὸ τοῦ ὕψιστου ἄκρου τοῦ μετώπου μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς ῥινός 0.118· ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ ἄκρου πώγωνος 0.055· ὀφθαλμῶν ἔσω 0.032, ἔξω 0.096· ἀπὸ μέσου ἄνω χεῖλους εἰς κόγχην ὄτων, δεξιὰ μὲν 0.122, ἀριστερὰ δὲ 0.115. Μῆκος στόματος 0.043, ἀριστεροῦ ὀφθαλμοῦ 0.039, δεξιοῦ 0.034.

¹ Παισ. VIII 45,6.

² Ἐν Jahrbuch des deutsch. archäol. Instit. XIX, 1904 σελ. 78 κέ. (L. Curtius).

³ Ὁ A. Furtwängler παρὰ L. Curtius ἔ. ἀ. σελ. 79 σημ. 76 λέγει ὅτι προσαρμόζεται· κατεσκευάσθησαν δὲ καὶ εἰκόνες τοῦ κορμοῦ τῆς Ἀταλάντης μετὰ τῆς κεφαλῆς ταύτης, περὶ ὧν βλ. Journal of Hellen. Stud. XXV, 1905 σελ. IXV ἀριθ. 6328 καὶ 6330.

⁴ Ἡ χεῖρ ἑλαφρῶς καμπτομένη κρατεῖ ἡπίως καὶ ἐπιχαρίτως τμήμα τοῦ ἱματίου μεταξὺ τῶν τεσσάρων δακτύλων καὶ τοῦ ἀντίχειρος ἐπιχειμένου. Τὰ δύο ταῦτα τμήματα, ὡς καὶ τρίτον, ὕπερ φαίνεται ὡς ἐκ δακτύλων προερχόμενα, ἀλλ' εἶναι δυσδιάγνωστον (ἀπεικονίζεται τοῦτο ἐν τῷ 3ῳ ἐπίσης πίνακι ἐγγὺς τῶν δύο ἄνω ὄψεων τῆς κεφαλῆς), εὐρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς. Ζητήσας τὴν ἄδειαν τῆς δημοσιεύσεως τῶν τμημάτων παρὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς κ. M. Holleaux καὶ παρὰ τοῦ κ. G. Mendel, ἔλαβον αὐτὴν, λίαν προθύμως καὶ εὐγενῶς παραχωρηθεῖσαν· διὸ ἐκφράζω καὶ ἐνταῦθα τὰς πρὸς τὴν Γαλλικὴν Σχολὴν εὐχαριστίας μου. — Περίμετρος τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς 0.198· μῆκος τοῦ ἀντίχειρος ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτοῦ 0.123· μῆκος τῶν ἄλλων δακτύλων, ἂν ἦσαν τεταμένοι, ἀπὸ τοῦ ὅσπου τῆς πρώτης φάλαγγος: τοῦ δέκτου 0.114, τοῦ μέσου 0.118· ὁ μικρὸς δάκτυλος καὶ ὁ παράμεσος ἀπέκοπθησαν εἰς τὰ ἄκρα. Ἡ παραβολὴ τῶν διαστάσεων τῆς χειρὸς (καὶ τοῦ ποδός) ἐν σχέσει

υπάρχουσι καὶ πολλὰ ἀναθηματικά μνημεῖα ἐν Τεγεᾷ, ἐμφαίνοντα μίμησιν τῆς ωραίας κεφαλῆς, ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἦτο ἄγαλμα λατρείας. Τελευταῖον δὲ δυνατόμεθα νὰ προσθέσωμεν τὰ ὑπὸ G. Mendel ἤδη εἰρημένα¹ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι οὐδὲ Ὑγίεια παρίσταται διὰ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης. Περὶ τούτων ἐλπίζω νὰ γράψω ἐκτενέστερον μετὰ τινα χρόνον.

Ὀλυμπία δὲ Ἀφροδίτη, εἰς ἣν δίδεται τὸ μικρὸν τοῦτο ἀνάθημα, δὲν ἀναφέρεται ἐν Τεγεᾷ· ὁ Πausanias² ἀπαριθμεῖ δύο ναοὺς Ἀφροδίτης ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἓνα μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἧτις ἔκειτο πιθανώτατα μετὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηναῶν καὶ τῆς νῦν ἐκκλησίας τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς³, ἐκεῖ που ἄρα, ἔνθα λέγεται ὅτι εὐρέθη ὁ ἔρμηθς οὗτος καὶ οἱ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 9 καὶ 10, καὶ ἕτερον, ἄγνωστον μὲν ποῦ ἀκριβῶς κείμενον, ἀλλὰ πιθανῶς ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Τεγεᾶς⁴. Καὶ ἐν

πρὸς τὰς τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν αὐτῶν πρὸς ἄλλα ἔργα τῆς Δ' π. Χ. ἑκατοστατηρίδος, βεβαίως ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον. Ὁ δὲ ἄκρος πούς εἶναι ἀποκεκομμένος ὀλίγον ὑπὲρ τὸν ταρσὸν ἄνω καὶ ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ κτενὸς ἐμπρός· ὑπὸ τὸ πέλμα ἐσώθη μέρος πλινθοειδῶς σφηνώσεως, ὅπερ βεβαίως πρέπει νὰ θεωρησωμεν ὡς ὑπόλοιπον αὐτῆς τῆς πλίνθου. Σοθὲν μήκος 0.16· μήκος τῶν διαμέτρων τῆς τομῆς τοῦ ταρσοῦ, τῆς μεγίστης 0.099, τῆς ἐλαχίστης (ἀπὸ ἀστραγάλου εἰς ἀστράγαλον) 0.07. Τὸ τρυφερόν καὶ εὐγενὲς τῆς χειρὸς, τὸ εὐτονον καὶ μεμηκυσμένον τοῦ ποδὸς εἶναι θαυμασίας τέχνης καὶ ωραιότητος, μόνον δὲ εἰς τὴν ωραίαν ἐκείνην κεφαλὴν εὐρίσκομεν τὸ ἀντίστοιχον τοιαύτης ἐργασίας.

¹ Ε. ἀ. σελ. 261 ὅτι ὁ Pausan. VIII 47, 1 ἀναφέρει περὶ τῆς Ὑγείας τοῦ Σκόπα ἐν Τεγεᾷ καὶ ἐν τῇ ναῷ τῆς Ἀλέας Ἀθηναῶν ὅτι «τῇ μὲν Ἀσκληπιῶς, τῇ δὲ Ὑγίεια παρεστῶσα ἔστι λίθου τοῦ Πεντεληοῦ. Σκόπα δὲ ἔργα Παρίου». Ἄν ὁ περιηγητὴς ἐπλανήθη εἰς τὴν ἀναφορὰν τοῦ μαρμαροῦ, ἀγνοοῦμεν· δὲν νομίζομεν ὅμως τοῦτο πιθανόν, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ ὀρίσῃ τὸν λίθον, ἂν δὲν ἦτο βέβαιος περὶ αὐτοῦ.

² VIII 48, 1 «τῆς ἀγορᾶς δὲ μάλιστα εἰκοσίας πλίνθων κατὰ τὸ σχῆμα, Ἀφροδίτης ἐστὶν ἐν αὐτῇ ναὸς καλουμένης ἐν πλινθίῳ καὶ ἄγαλμα λίθου» καὶ 53, 7 «ἔστι δὲ Δήμητρος ἐν Τεγεᾷ καὶ Κόρης ναὸς, ἃς ἐπωνομάζουσι Καρποφόρους, πλεσίον δὲ Ἀφροδίτης καλουμένης Παφίας· ἰδρῶσατο αὐτὴν Λαοδίκη, γεγονυῖα μὲν, ὡς καὶ πρότερον (VIII 5, 3) ἐδήλωσα ἀπὸ Ἀγαπήνορος ὅς ἐς Τροίαν ἤγησατο Ἀρκάσιν, οἰκοῦσα δὲ ἐν Πάφῳ· τούτου δὲ ἐστὶν οὐ πόρρω κτλ.»

³ Ο V. Bérard εὔρε τὴν βορειανατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀγορᾶς πρὸς Δ. τῆς νῦν ἐκκλησίας τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς· Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 549 καὶ XVII, 1893 σελ. 3, 4, 12, 14 καὶ 23· βλ. καὶ Frazer, Pausan. IV σελ. 435.

⁴ Ο V. Bérard ἔ. ἀ. νομίζει ὅτι εὔρε τὸν ἕτερον ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (οὐχὶ τοῦ Ἀγυεῖος) καὶ τὰ ἱερὰ τοῦ Διονύσου (Paus. VIII 53, 6-7). Ἡ τοῦ πρώτου εὔρεσις ἠδύνατο νὰ εἶναι πιθανή, διότι ἐκεῖ που ἀνεκαλύφθη ἐπιγραφή σχετικὴ πρὸς τὸν ναὸν καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος (βλ. Frazer, Pausan. IV σελ. 441). Ἄλλ' ὁ περιηγητὴς μετὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀγυεῖος ἠλλάξε διεύθυνσιν, διότι δὲν συνδέει τὰ ἐν § 7 λεγόμενα πρὸς τὰ ἀνωτέρω· ὥστε παραμένει ἀμφίβολος ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ ἀναφερομένων ναῶν, ἐν οἷς ὁ τῆς Ἀφροδίτης Παφίας, καὶ ἂν

μὲν τῷ ναῷ τῆς πρώτης ἀναφέρει «ἄγαλμα λίθου» τῆς Ἀφροδίτης, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ δὲν λέγεται μὲν διαρρήδη, ἂν ὑπῆρχεν ἄγαλμα, φαίνεται ὅμως, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τῆς συνηθείας, καθ' ἣν ἐκφράζεται ὁ Pausanias περὶ τῶν τοιούτων¹, ὅτι καὶ ἐν ἐκείνῳ ὑπῆρχεν ἄγαλμα, πιθανῶς ξόανον παλαιόν, ἀφ' οὗ ἡ ἰδρύσις αὐτοῦ ἀνεφέρετο εἰς τὴν Λαοδίην.

Ἄλλ' οὐδετέρα τῶν Ἀφροδίτων τούτων ἐκαλεῖτο Ὀλυμπία· διότι τῆς μὲν πρώτης ἐπώνυμον ἀναγράφει ὁ περιηγητὴς τὸ «ἡ ἐν πλινθίῳ», τῆς δὲ δευτέρας τὸ «Παφία». Καὶ τὸ μὲν δεύτερον εἶναι εὐνόητον καὶ ἐρμηνεύεται καλῶς ὑπὸ τοῦ Pausanίου²· ἀλλὰ τὸ πρῶτον παραμένει δυσνόητον, ἴσως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ περιηγητὴς δὲν ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο προέταξεν, ἐν εἶδει ἐρμηνείας, τὰ περὶ τοῦ σχήματος τῆς Τεγεατῶν ἀγορᾶς «μάλιστα εἰκοσίας πλίνθων», ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν εὐθὺς κατωτέρω ἐπιφερομένην ἐπίκλησιν τῆς Ἀφροδίτης «καλουμένης ἐν πλινθίῳ». Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι δι' ἄλλον τινὰ λόγον ὠνομάζετο ἐκεῖ οὕτως ἡ Ἀφροδίτη, οὐχὶ βεβαίως ἕνεκα τοῦ σχήματος τῆς ἀγορᾶς. Ἄν ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ναοὶ ἡ ἱερὰ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Τεγεᾷ, ἅτινα ὁ περιηγητὴς δὲν ἐθεώρησεν «ἀξιόλογα (πρὸβλ. τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδίου περὶ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ λεγόμενα ἐν III 11, 1)», ἀγνοοῦμεν· θεωροῦμεν ὅμως ἀπίθανον, ἐνταῦθα διὰ τὰ περὶ τῆς Ἀφροδίτης ἐν Τεγεᾷ τοῦλάχιστον

θεωρηθῆ βεβαίᾳ ἡ θέσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀγυεῖος. Ἐξ ἄλλου ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης τίθεται ὀρθῶς πρὸς τὰ ΒΔ. εὐθὺς ὑπὸ τὸ χωρίον Ἅγιος Σώστης (Frazer, Paus. IV σελ. 440-1), «πλησίον» δὲ αὐτοῦ, ἄρα ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Τεγεᾶς, θέται ὁ περιηγητὴς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης Παφίας, «τούτου δὲ ἐστὶν οὐ πόρρω» δύο ἱερὰ τοῦ Διονύσου καὶ βωμὸς Κόρης καὶ Ἀπόλλωνος ναὸς καὶ ἄγαλμα ἐπίχρυσον· ὥστε πάντα ταῦτα πρέπει νὰ ζητηθῶσι πρὸς τὸ Β. τμήμα τῆς Τεγεᾶς, ἐγγὺς τῆς σημερινῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς ἀγορᾶς ἐξ Ἀγίου Σώστη εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν, παρὰ τοὺς μετὰ τὸ Ἅγιον Σώστη καὶ Μερτσαοῦση λόφους, οὐδέποτε δὲ παρὰ τὴν ἀγορὰν, ἧτοι πλεσίον τῆς νῦν ἐκκλησίας τῆς Ἐπισκοπῆς. Ὡστε καὶ ὁ ὑπὸ V. Bérard εὐρεθεὶς βωμὸς μετ' ἐπιγραφῆς ἡ ἀνήκει τῷ ναῷ τοῦ Ἀγυεῖος Ἀπόλλωνος, ἢ μετεκομίσθη ἐκ τοῦ ἑτέρου ναοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἔχοντος τὸ ἐπίχρυσον ἄγαλμα, εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, ὅπερ πιθανώτερον.

¹ Ἐκ τοῦ «ἰδρῶσατο αὐτὴν» δυνατόμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν «τὸ ἄγαλμα αὐτῆς»· πρὸβλ. ὅμοια ἐν I 3, 5· 14, 6· 18, 1· 42, 5· 53, 6 «Τύχης ἐστὶν ἱερόν, Πραξιτέλους καὶ αὐτὴ τέχνη». II 7, 5· 19, 8· III 12, 8· 26, 7. IV 23, 10· «ἱερόν . . . Δήμητρος· αὐτὴ μὲν καὶ ἡ παῖς ἐστᾶσι»· VIII 6, 5 «Ἐστία . . . περιφερὲς σχῆμα ἔχουσα»· IX 22, 1.

² Πρὸβλ. VIII 5, 2-3· διεδόθη δηλ. ἐκ Κύπρου ἡ λατρεία τῆς Παφίας Ἀφροδίτης· βλ. καὶ τὰ ὑπὸ Pausanίου ἐν I 14, 7 λεγόμενα καὶ Frazer, Pausan. II σελ. 128 καὶ περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς διαδόσεως αὐτῆς.

λεγόμενα, νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν μηδὲν ἐρμη-
νεύουσαν ὑπόθεσιν ταύτην.

Δυνάμεθα ἄρα νὰ ταυτίσωμεν τὴν ἐτέραν τῶν
Ἀφροδιτῶν τούτων τῆ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἔρμου;
δύο λόγοι ἄξιοι προσοχῆς ἐπιτρέπουσι τοῦτο. Διότι
ἐν τῇ κατωτέρῳ ὑπ' ἀριθμ. 9 δημοσιευομένη ἐπι-
γραφῇ δὲν κατονομάζεται, ὡς ἐν τῇ προηγουμένη,
ἡ Ἀφροδίτη, ὅπερ ἴσως εἶναι ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἐλα-
τρεύετο μὲν ὡς Ὀλυμπία, ἀλλ' οὐχὶ διαρρήδην ὑπὸ
τὴν ἐπίκλησιν ταύτην, ἐπικρατούσης τῆς ἐτέρας
ἐπωνυμίας («ἐν πλινθίῳ») (ἡ «Παρίας»). Ἐπειτα θὰ
ἐμνημόνευεν ὁ Πausanias, ἂν ἡ θεὰ εἶχεν ἐκεῖ τὴν
ἐπίκλησιν ταύτην διαρρήδην, ὡς πράττει ἀλλα-
χοῦ¹. Οὕτως ὁ ταυτισμὸς δύναται νὰ στηριχθῆ· ἐν
τοιαύτῃ περιπτώσει, εἰκάζομεν ὅτι ἡ «ἐν πλινθίῳ»
θὰ ἐλατρεύετο ὡς Ὀλυμπία, τὸ δὲ ἐν τῷ ναῷ αὐ-
τῆς «ἄγαλμα λίθου» ἴσως εἶναι αὐτό, οὐτινος ἐσώθη
ἡ ὠραία ἐκείνη κεφαλὴ καὶ ἡ ἄκρα χεῖρ καὶ ὁ
πούς². Τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν δύναται βεβαίως
νὰ θεωρηθῆ ἀσφαλές, ἐφ' ὅσον ἄλλα εὐρήματα δὲν
διαλευκαίνουσι τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἡ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἔρμου ἔλλειψις τοῦ
ὀνόματος τῆς ἀναθείσης δὲν εἶναι τι σπάνιον· διότι
καὶ ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, καὶ δὴ ἐν ταῖς
ἀρχαιοτέραις, ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγα παραδείγματα,
καθ' ἃ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ θεοῦ κεῖται κατὰ γενι-
κὴν, τὸ δὲ τοῦ ἀναθέντος παραλείπεται³.

¹ Π. γ. ἐν III 12.11 «πρὸς δὲ τῇ Σιαδί οἰκοδόμημά ἐστι περι-
φερές, ἐν δὲ αὐτῇ Διὸς καὶ Ἀφροδίτης ἀγάλματα ἐπίκλητον Ὀλυμ-
πίων»· πρβλ. I 18.7 «τέμενος Γῆς ἐπίκλητον Ὀλυμπίας» καὶ VI 20,
2 «τὴν μὲν δὴ Εἰλείθυιαν ἐπονομάζοντες Ὀλυμπίαν κτλ.». Ἄν λοι-
πὸν καὶ ἐν Τεγέᾳ ἦτο σταθερὰ καὶ ἡ ἐπίκλησις ὡς «Ὀλυμπίας» τῆς
Ἀφροδίτης, θὰ ἐμνημονεύετο. Ἐν Ἀθήναις ἐπὶ παραδείγματι (I 19,
2) ἡ Ἀφροδίτη ἐκαλεῖτο μὲν «ἡ ἐν Κήποις» ἐκ τοῦ τόπου, ἐκαλεῖτο
δὲ ἐν ἀρχαίῳ ἐπιγράμματι ἐπὶ παρακειμένου ἀγάλματος αὐτῆς ἐν σχή-
ματι ἔρμου «Ὀυρανία», ἐν ᾧ τὸ νεώτερον ἄγαλμα τοῦ Ἀλκαμένους
ἐπονομάζετο οὐχὶ ὡς τὸ παλαιὸν τῆς Οὐρανίας, ἀλλὰ τῆς ἐν Κήποις
Ἀφροδίτης. Τὴν πρὸς ταῦτα ἀναλογίαν τῆς Ἀφροδίτης «ἐν πλινθίῳ»
καὶ τῆς Ἀφροδίτης «Ὀλυμπίας» ἐν Τεγέᾳ βλέπει τις ἐμφανέστατα.

² Τὸ ὅτι εὐρέθη ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, οὐδὲν ἀπο-
δεικνύει ἐναντίον τῆς γνώμης ταύτης, διότι ἐν τῇ κατοικηθείσῃ κατὰ
τοὺς μέσους αἰῶνας Τεγέᾳ ἐγένοντο πολλὰ μεταλλαγὰ τῶν μνημείων
πρὸς κατασκευὴν τειχῶν κτλ. Ἐπειτα ὁ ναὸς τῆς «ἐν πλινθίῳ», ὡς ὑπε-
τέθη, δὲν ἀφίσταται πολὺ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας.

³ «Φαστινόχο» παρὰ Hoffmann ἀριθ. 26 (ἔνθα ἡ παλαιότερα βι-
βλιογραφία) καὶ προηγείται μὲν τὸ «ἀνέθηκεν», ἀλλὰ τὸ ὄνομα τῆς
θεοῦτος κεῖται πάντως κατὰ γενικὴν, ὡς ἐξῆς περιόπου: «(ὁ δεῖνα)
ὄν[ε]θηκε[ν]. Ἀ[θηναίης] | Φαστινόχο». Ἀστύχογος δὲ Ἀθηνᾶ εἶναι
βεβαίως ἢ ἄλλως «Πολιάτις» λεγομένη ἐν Τεγέᾳ, Πausan. VIII
47.5. «Ποσειδάωνος· Ἐρμᾶ[ν]ος· Ἡρακλέ[ο]ς· | Χαρ[ι]τι(ων)», ἔνθα
δύναται νὰ ὑπονοηθῆ καὶ τὸ «εἰκῶν», παρὰ Le Bas-Foucart

9

Ὅμοιος τῷ ἀνωτέρῳ ἔρμῃ μετ' ἐκείνου εὐρεθεῖς,
κατὰ τὸν αὐτόν, ὡς λέγεται, τόπον καὶ χρόνον· ἡ
ὁμοίως μακρὰ ἀντηρὶς αὐτοῦ εἶναι κάτω εἰς τὸ
ἄκρον σφηνοειδῆς, ὀξέως διεξεσμένη, ἵνα προφανῶς
ἐμπηχθῆ που τὸ ἀνάθημα.—Ὀλικὸν ὕψος 0.20,
τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ λαιμοῦ 0.085, τοῦ προσώ-
που μόνον 0.045 (εἰκῶν 1 ἀριθ. 3).

Παρίσταται ἐπίσης γυνή, ἡ θεὰ αὐτῆ μᾶλλον
ἢ ἡ ἀναθεῖσα θνητῆ, ὀγκώδους ἐξωτερικῆς ἐμφα-
νίσεως· ἡ κόμη αὐτῆς, χωριζομένη ἐν μέσῳ ὑπὲρ
τὸ μέτωπον, αἶρεται ἐκατέρωθεν καὶ βαίνει εἰς ἐξ
σειράς, συναγομένης ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς
εἰς δύο μεγάλους πλοκάμους, καὶ δεινομένη ἐκεῖ
ἄπαξ εἰς κόμβον. Ἡ τοιαύτη διάθεσις τῆς κόμης,
καίτοι εἶναι, ἐννοεῖται, ἐπιπολαία, ἔχει τὸδε τὸ ση-
μαντικόν, ὅτι ἐγένετο κατὰ μίμησιν τῆς κόμης τῆς
ὠραίας ἐκείνης κεφαλῆς, περὶ ἧς εἶπομεν ἀνωτέρω.
Ἡ ἐργασία κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι ἄτεχνος.

Ἐπὶ τῆς ἀντηρίδος ὑπάρχει ἡ κατωτέρω ἐπι-
γραφῆ. — Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων αὐτῆς εἶναι
0.006-0.009, τὸ δὲ σχῆμα αὐτῶν μνηύει τὴν ἐπι-
γραφὴν δυναμένην νὰ ἀναχθῆ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς
Α'. ἢ τοῦ τέλους τῆς Β'. π. Χ. ἐκατονταετηρίδος.

Σ Α Σ Τ Ρ Α

Τ Α Α Φ Ρ Ο

Δ Ι Τ Α Ι

« Σαστρά

τα Ἀφρο

δίται »

Τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς ἐκφέρεται πιθανῶς κατὰ
διαλεκτικὸν τύπον, εἶναι δὲ «Σωστράτη» καὶ ἐμ-
φανίζεται τὸ πρῶτον ἐνταῦθα. Ὑπάρχει ὁμοίως τὸ
ἀρσενικὸν «Σάστρατος» ἐπὶ ἐτέρας Τεγεατικῆς ἐπι-
γραφῆς¹. τὸ δὲ ὄνομα «Σώστρατος» ἀπαντᾷ ἐπί-
ξ. ἀ. ἀριθ. 335α· πρβλ. Kirchhoff Griech. Alphab. 4 σελ. 158
καὶ Collitz-Bechtel ξ. ἀ. ἀριθμ. 1217· — Hoffmann ἀριθμ. 25.
«Ἡρακλέος» παρὰ G. Mendel ξ. ἀ. σελ. 268 ἀριθ. 3· «Νυμφᾶν»
αὐτόθι σελ. 276 ἀριθ. 14· Πανὸς | Λυκείου | προκαθη | γέτου» αὐ-
τόθι σελ. 276 ἀριθμ. 16.

¹ «Ἀριστομήδης Σαστράτω» ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV,
1901 σελ. 269 ἀριθ. 6 (G. Mendel)· ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἐξέδωκε
καὶ ὁ A. Milchhöfer ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 138-139

σης ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν οὐχὶ ὀλιγάκις ¹. Ἀκριβὲς ἀνάλογον τούτοις εἶναι τὸ «*Σακλῆς*», ὅπερ καὶ «*Σωκλῆς*» εὔρηται ἐν αὐταῖς ².

Κατὰ τὸν τύπον τοῦτον τῆς ἀναθέσεως, ἤτοι κατὰ δοτικὴν τοῦ ὀνόματος τῆς θεότητος, προηγούμενου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀναθέντος, καὶ ἄνευ τοῦ ῥήματος «*ἀνέθηκεν*», ὅπερ ὑπονοεῖται, ὑπάρχουσι καὶ ἐν Τεγέᾳ ὁμοίως ἐκφερόμεναι ἐπιγραφαί ³, μάλιστα τῶν αὐτῶν καὶ νεωτέρων χρόνων, οὓς δεικνύει ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφή τοῦ ἔρμου.

10

Μικρὸς τετράγωνος ἔρμηξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τῶν Δολιανῶν πιθανῶς, ὠξειδωμένος καὶ ἐφθαρμένος πολλαχοῦ, κάτω δὲ πρὸς ἀριστεράν ἀποκεκομμένος ὀλίγον, καὶ ὀπισθεν ἀμελῶς εἰργασμένος. Λέγεται ὅτι εὑρέθη τῷ 1902 μεταξὺ τοῦ χωρίου Πιαλῆ καὶ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς. — Ὑψος ὀλίγον 0.195, τῆς κεφαλῆς μόνον 0.065 (εἰκὼν 1 ἀριθ. 1).

Παρίσταται ἀνὴρ δασύς πωγωνοφόρος ἀγριωτέρας ὄψεως, ἔνεκα βεβαίως τῆς ἀτεχνίας τοῦ κατασκευάσαντος αὐτόν· διότι ἡ ἐργασία εἶναι πολὺ ἀγροῖκος, δεικνύει δὲ καὶ αὐτὴ καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν τῆς ἐπιγραφῆς ὅτι τὸ ἔργον μόλις δύνανται νὰ ἀναχθῆ εἰς τοὺς ὀλίγον π. X. χρόνους.

Ἐπὶ τῆς ἀντηρίδος ὑπάρχει ἡ κατωτέρω ἐπιγραφή, ἀμελῶς καὶ ἐσπευσμένως κεχαραγμένη. — Ὑψος γραμμῶν 0.008-0.01.

ἀριθ. α' ἀναγινώσκει δὲ (= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1248) «*Σαστράτου*».

¹ «*Ἐπὶ Σωστράτῳ ἱερῷ*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 b (= Michel ἀριθ. 191)· «*Σώστρατος*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 341g. = Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1240. «*Σωστ[ρ]άτου*» ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 11 ἀριθ. 15 (V. Bérard)· Σω[στ]ράτ[ου] αὐτόθι XXV, 1901 σελ. 279 ἀριθ. 23 (G. Mendel).

² «*Ἐδάρε[το]ς Σακλῆος*» παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 338 a = Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1230 («*Σακλῆς*» καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Μαντινείας, αὐτόθι ἀριθ. 352 p στίχ. 16 = Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1203· «*Σω[κ]λέος*» ἢ «*Ἐπι[κ]λέος?*» ἐν CIG. ἀριθμ. 1513)· «*Σ[ω]κλέος*» (= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1247) παρὰ Milchhöfer ἔ. ἀ. σελ. 141 ἀριθμ. 1. «*Σωκλῆς*» καὶ ἐν ἐπιγραφῇ ἐξ Ὀρχομενοῦ, «*Δελτίον Ἀρχαιολ.*» IV, 1888 ἀριθ. 6 σελ. 163 = Revue des ét. gr. II, 1889 σελ. 193.

³ «*Ἀντιόχος καὶ | Δαμόστρατος | Διὶ Πατρίῳ*» ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 24 ἀριθ. 29 (V. Bérard)· «*Μεμιστῶ Ἀστέμι Σωλῆρα*» [ἔ? | νόκια?] ἐν Journal of Hell. Stud. XV, 1895 σελ. 91 ἀριθμ. III (W. Lorring)· «*Ἐπὶ ἱεροῦ | Ἡρακλεῖδα | Κλεοπάτρα | Σεκούνδου | Πολυεύκτου—γυνὴ ἱερασμένα· Ἀλέα | Ἀθάνα καὶ | Δάματρι*» ἐν CIG. ἀριθ. 701. «*Κλέον | Καλλία Διὶ | Μιλιχίου*» (διετήρησα τὴν ὀρθογραφίαν) ἐπὶ ἔρμου Διός, περὶ οὗ βλ. κατωτέρω ἐνταῦθα σελ. 44 σημ. 4.

Α Γ Α Ο Ο Σ
Θ Ε Ο Σ

«*Ἀγαθὸς
Θεός*».

Ὅτι παρίσταται αὐτὸς ὁ «*Ἀγαθὸς Θεός*» διὰ τῆς μορφῆς ταύτης, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν βέβαιον ἔνεκα τῆς ἐπιγραφῆς, ἧτις τοῦτο λέγει. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Πausanias ¹ μνημονεύει ναὸν «*Ἀγαθοῦ Θεοῦ*» ὀλίγον ἔξω τῶν πυλῶν πρὸς Β. τῆς Μεγαλοπόλεως, ὃν πειρᾶται νὰ ταυτίσῃ πρὸς τὸν Δία· τὸν συλλογισμόν τοῦ περιηγητοῦ πρὸς τοιοῦτον ταυτισμὸν ὁ μὲν Frazier ² χαρακτηρίζει ὡς παρανόησιν, ὁ δὲ Wernicke ³ ὡς σοφιστικόν.

Οὐχὶ ὀρθῶς βεβαίως ὁ Πausanias πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ τὸ «*Ἀγαθὸς Θεός*» ὡς ἐπὶ κλήσιν τοῦ Διός· διότι ὁ πρῶτος εἶναι ἰδιαίτερα θεότης, γνωστὴ ἄλλως ὑπὸ τὰ συγχρότερα ὀνόματα «*Ἀγαθὸς δαίμων, Ἀγαθοδαίμων, Bonus Eventus*». Ἄλλ' ἴσως ὁ περιηγητὴς ὠρμήθη εἰς τοιοῦτον συλλογισμόν ἐκ τῆς παραστάσεως τοῦ «*Ἀγαθοῦ Θεοῦ*» τῶν Ἀρκάδων πωγωνοφόρου, οἷος ἀκριβῶς ἐμφανίζεται ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ μνημείῳ· δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπῆρχεν ἐν Ἀρκαδίᾳ τοπικὴ τις ἐκδοχὴ συσχετισμοῦ τοῦ «*Ἀγαθοῦ Θεοῦ*» πρὸς τὸν Δία (τὸν *Μειλίχιον* ἰδίως;), ὡς ἐν ἄλλοις ἐλληνικοῖς τόποις ἐσχετιζέτο πρὸς ἄλλους θεοὺς, ἢ καὶ ἐταυτίζετο πρὸς τινὰς ⁴, ἐκ τούτου δὲ ἠδύνατο νὰ συμπεράνῃ ὁ Πausanias ὅτι καὶ τῇ Λοικῇ συμφωνεῖ ὁ συσχετισμὸς ἢ ὁ ταυτισμὸς οὗτος ⁵.

¹ VIII 36,5 «*Μεγαλοπολίταις δὲ διὰ τῶν ἐπὶ τὸ ἔλος ὀνομαζομένων πυλῶν, διὰ τούτων ὁδεύουσιν ἐς Μαίναλον παρὰ τὸν ποταμὸν τὸν Ἐλισσόντα ἔστι τῆς ὁδοῦ ἐν ἀριστερᾷ Ἀγαθοῦ Θεοῦ ναός· εἰ δὲ ἀγαθῶν οἱ θεοὶ δοτήρες εἰσιν ἀνθρώποις, Ζεὺς δὲ ὕπατος θεῶν ἐστίν, ἐπόμενος ἂν τις τῷ λόγῳ τὴν ἐπὶ κλήσιν ταύτην Διὸς τεκμαίροιο εἶναι*».

² Pausanias IV σελ. 363 «*is (ὁ Πausanias) probably mistaken in identifying him (= the Good God) with Zeus*».

³ Ἐν Pauly-Wissowa, Real-Encycl. I, 746 «*identificiert (ὁ Πausanias) ihn (τὸν Ἀγαθὸν Θεόν) sophistisch mit Zeus*».

⁴ Βλ. Roscher's Lexicon I 1,98-99 καὶ Pauly-Wissowa Real-Encycl. ἔ. ἀ. — Τὴν ὑπὲρ τοῦ Πausanίου γνώμην μου ταύτην ἐνισχύει καὶ μικρὸς ἔρμηξ Διὸς Μειλιγίου, οὗ τὴν ἐπιγραφὴν παρέθηκα ἀνωτέρω σελ. 43 σημ. 3. Ὁ ἔρμηξ οὗτος ὕψους 0.56 καὶ πλάτους 0.11 ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς Τριπόλεως· δὲν κατώρθωσα νὰ ἐπανεύρω αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Heydemann, Bildwerke zu Athen ἀριθ. 500 (= Sybel ἀριθ. 119) συνάγεται ὅτι παρίσταται ὁμοίωτα τῷ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος «*Ἀγαθῷ Θεῷ*».

⁵ Σημειώσιον ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ψηφισμάτων γράφεται

Παρίσταται δὲ ὁ Ἀγαθοδαίμων συνηθέστερον μὲν νεανικός, καὶ τοιαύτην βεβαίως μορφήν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Εὐφράνωρ καὶ ὁ Πραξιτέλης ἐν ἀναφερομένοις ἔργοις αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ¹· εὕρηται δὲ καὶ πωγωνοφόρος παριστάμενος ἐν τισιν ἄλλοις μνημείοις ².

Πρὸς τούτοις ἐνέχει καὶ ἐτέραν σπουδαιότητα τὸ μικρὸν τοῦτο μνημεῖον τῆς Τεγέας ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι μοναδικὸν ὡς ἐρμῆς τοῦ Ἀγαθοδαίμονος· διότι συμβάλλεται εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὅτι δῆλ. αἱ εἰκόνες αἱ φέρουσαι κατ' ὀνομαστικὴν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, εἰς ὃν ἀνατίθενται, παριστώσιν, ὅταν εἶναι μορφαὶ ἢ βραίτυλοι, αὐτὴν τὴν θεότητα, ὑπονουμένου τοῦ «εἰμί». Οὕτω λοιπὸν δεόν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ ἐν Σπάρτῃ ἀγαλμάτιον, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «Δεὺς» ³, ὡς παριστῶν αὐτὸν τὸν Δία, οὕτω τὸ ἐξ Ἀρκαδίας ἀρχαῖκόν ἀγαλμα καθημένης θεᾶς, τῆς Ἀρτέμιδος Ἡγεμόνης βεβαίως, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἀγεμῶ» ⁴, καὶ οὕτω τὸν βραίτυλον ἐκ Μαντινείας ἐν μορφῇ μετὰ πυραμιδοειδοῦς κεφαλῆς, ἐφ' οὗ ἢ ἐπιγραφὴ «Ἀθαναία» ⁵. Καὶ ὅπου δ' ἀλλαγῶ ἀναφέρονται ἢ ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ κατ' ὀνομαστικὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ ἐπὶ ἀνδριάντων, ὁμοιωμάτων ἢ βραιτύλων ⁶, δυνάμεθα μετὰ πολλῆς

πιθανότητος νὰ ὑπολαμβάνωμεν ὅτι δηλοῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αὐταὶ αἱ ἐπιγραφόμεναι ἐπ' αὐτῶν θεότητες. Ἡ τοιαύτη χρῆσις φαίνεται ὅτι ἐπεξετάθη κατὰ συνήθειαν καὶ ἐπὶ παντὸς εἶδους ἀνάθημα, καὶ ἐγράφετο ἐπ' αὐτοῦ κατ' ὀνομαστικὴν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, εἰς ὃν ἐδίδετο αὐτό, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑπονοῆται δι' αὐτοῦ ἡ θεότης αὐτῆ ¹.

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καταγραφέντων τριῶν ἐρμῶν εὐρέθησαν καὶ ἄλλοι ἐν Τεγέᾳ, ὡς καὶ ἀλλαγῶ τῆς Ἀρκαδίας, πολλοί, βεβαιούντες τὸ ὑπὸ Παυσανίου ἐν τοῖς περὶ Τεγέας ἀκριβῶς λεγόμενον ², ὅτι «περισσῶς γὰρ δὴ τι τῶ σχήματι τούτῳ (δῆλ. τῶ τετραγώνῳ) φαίνονται μοι χαίρειν οἱ Ἀρκαῶδες». Ἐνταῦθα θεωροῦμεν λίαν διδακτικὸν νὰ ἀναφέρωμεν πάντας τοὺς ἐν Τεγέᾳ εὐρεθέντας ἐρμᾶς γυναικῶν, ὡς σπανιωτέρους καὶ ὡς δυνάμεν νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς περαιτέρω ἐρμηνείαν καὶ ἄλλων ζητημάτων καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀνωτέρω ἐν ἀριθμ. 8 εἰρημένων.

Ἐκτὸς δῆλ. τῶν δύο περιγραφέντων ἐρμῶν Ἀφροδίτης, δυνάμεθα ἴσως νὰ ἀναγάγωμεν εἰς αὐτὴν καὶ τρίτον, ὃν δυστυχῶς δὲν ἐπανεύροιν, περὶ οὗ ὁ Foucart ³ λέγει τὰ ἐξῆς σπουδαιότατα: «cette dédicace est gravé sur un *hermès à tête de femme très-bien conservé*» ⁴. Ἐτερον ἐρμῆν γυναικός, ἄγνωστον ἐπίσης εἰς τίνα θεᾶν ἀνατεθέντα, ἀναφέ-

«Θεός» οὐχὶ «Θεοί» π.χ. παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 340b (= Michel ἀριθ. 191) «Θεός». Αὐτόθι ἀριθ. 340a (= Michel ἀριθ. 193) «Θεός· Τύχη»· τοῦτο εἶναι ψήφισμα τῆς βουλῆς τῶν Ἀρκαδίων. Παρὰ H. Sauppe (βλ. κατωτέρω) τὰ εἰς ἀριθ. 14) = Michel ἀριθ. 189 «Θεός· Τύχη». Εὕρηται ἄπαξ ἐπὶ στήλης μετ' ἀετώματος «Ἀγαθὰ Τύχα» παρὰ G. Mendel ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 266.

¹ Plinius, Nat. Hist 34,77 καὶ 36,23.

² Ἐπὶ ἀναγλύφου τῆς Ἀκροπόλεως μετ' ἐπιγραφῆς «Ἀγαθὸς Δα[ίμων]» Schöne, Griech. Reliefs ἀριθμ. 109 = Sybel ἀριθμ. 6740, καὶ ἐπὶ ἀναγλύφου ἐν τῇ Μουσείῳ Βερολίνου, Beschreibung der Antiken Skulpturen in Berlin σελ. 251 ἀριθμ. 679 = A. Furtwängler, Samml. Sabouroff πιν. XXVII.

³ Collitz-Meister ἔ. ἀ. ἀριθ. 4417 = Athen. Mitth II, 1877 σελ. 298-299 ἀριθ. 3 (ἐνθα ἐσφαλμένως ἀναγνωσκαται «Ἀτ[ι]δεὺς»).

⁴ Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 131 (A. Milchhöfer). Νῦν εὕρηται ἐν Ἐθνικῇ Μουσείῳ Ἀθηνῶν: Π. Καββαδία, Γλυπτὰ ἀριθ. 6 = Sybel 22, Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 334 a. Περὶ τῆς Ἀρτέμιδος Ἡγεμόνης ἐν Ἀρκαδίᾳ πρὸς Παυσαν. VIII 37,1 (ἐν Λυκοσοῦρα)· 47,6 (ἐν Τεγέᾳ), βλ. καὶ III 44,6 (ἐν Σπάρτῃ) κτλ.

⁵ Παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 352 d. Ὁρθῶς, νομίζω, δέχεται ὁ Foucart (καὶ ὁ Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1202 «Darstellung der Athene») ὅτι παρίσταται αὐτὴ ἢ Ἀθηνᾶ, οὐχὶ δὲ ὀρθῶς ὁ A. Furtwängler ἐν Athen. Mitth. VII, 1882 σελ. 169 σημ. 2 ἀπορρίπτει τὴν γνώμην ταύτην.

⁶ Παρὰ Παυσανίᾳ ἐπὶ παραδείγματι ἀναφέρονται τοιαῦτα «βραιτυλικὰ» ὁμοιώματα καὶ κατονομάζονται ὑπ' αὐτοῦ ὡς παριστῶντα τοὺς θεοὺς αὐτούς· δὲν λέγει ὅμως διαρρηθῆναι ὁ περιηγητής, ἂν ἔφερον ἐπιγραφάς, ἐξ ὧν ἠντλησε τὰ περὶ τούτων: II 9,6 (Ζεὺς Μειλίχιος εἰκασμένος

πυραμιδι, Ἀρτεμις Πατριὰ κίονι)· III 20,9 καὶ 22,1 (λίθος ἀργός = Ζεὺς Καππαύτας)· πρὸς αὐτόθι: § 4 καὶ 24,5· VII 22,4 (τριάκοντα τετραγώνοι λίθοι ὡς θεοί)· IX 38,1· 24,3 (Ἡρακλῆς ὡς λίθος ἀργός)· 27,1 κτλ. Περὶ τοῦ ζητήματος τῶν «βραιτύλων» ἐν γένει βλ. E. Saggio ἐν τῷ Diction. τοῦ Daremberg-Saglio I 1 σελ. 413/4, F. Lenormant αὐτόθι: σελ. 642-647, P. Paris αὐτόθι. III 1 σ. 130 κέ. καὶ Baumeister, Denkm. I σ. 673/4.

¹ Παραδείγματα τοιούτων ἀναθημάτων ἀπαριθμεῖ οὐκ ὀλίγα ὁ K. Ρωμαῖος ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1904 σελ. 148.

² VIII 48,6. Βλ. καὶ τὰ περὶ τῶν Ἀθηναίων ὑπ' αὐτοῦ ἐν I 24,3 καὶ IV 35, 3 λεγόμενα, ὅτι πρῶτοι αὐτοὶ ἀκόλους ἐρμᾶς («ἀνέθεσαν»).

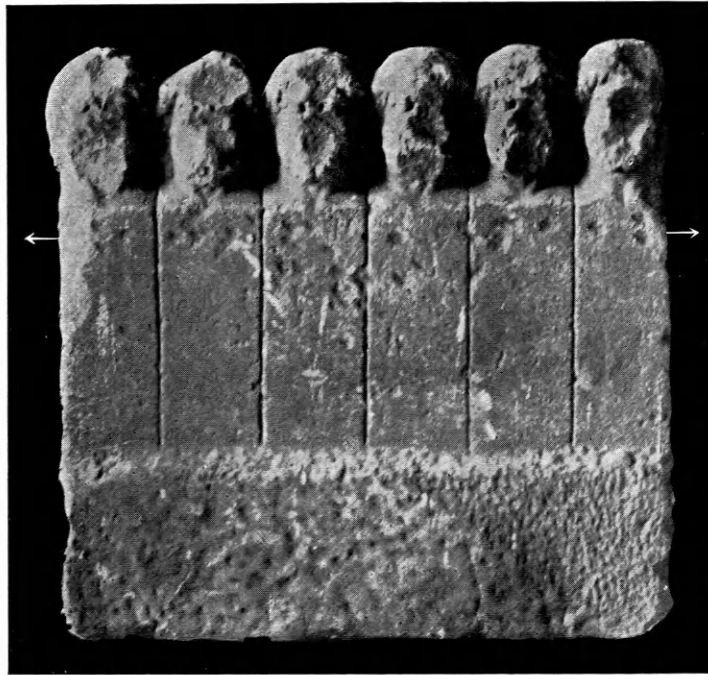
³ Παρὰ Le Bas ἔ. ἀ. ἀριθ. 337 d· φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐορμένα ἀνέθηκε» ἄνευ δηλώσεως τῆς θεότητος (= Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθ. 1227).

⁴ Ὁ Foucart ἔ. ἀ. παραπέμπει εἰς ὅμοιον ἐρμῆν ἐνεπιγραφὸν ἀπεικονιζόμενον παρὰ Newton, Cnidus and Halicarnassos τόμ. I pl. LVIII fig. 1· ἐν τῷ Catalogue of Sculpture τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου τόμ. II, τῷ περιέχοντι τὰ ἄλλοθεν καὶ ἐξ Ἀλικαρνασσῶ, ἀναφέρεται ὑπ' ἀριθ. 1313· δὲν συμφωνῶ τῷ ἐκδότῃ A. H. Smith ὅτι «may be supposed to be a portrait of the dedicator, rather than a representation of the goddess»· παρίσταται, νομίζω, αὐτὴ ἢ θεᾶ ἢ κεφαλὴ ἔχει ἰκανὴν ὁμοιότητα, ἰδίως ἐν τῇ κόμῃ, πρὸς τὴν ὥραϊαν Τεγεατικὴν.

ρουσιν ὁ A. Milchhöfer¹ καὶ τὸν αὐτὸν ὁ G. Mendel². δυστυχῶς ἀμφότεροι δὲν περιγράφουσιν αὐτόν, οὐδὲ ἐγὼ ἐπανεῦρον τὸ μνημεῖον τοῦτο. Τρίτον ἐρμῆν, Ἀρτέμιδος βεβαίως, ἀναφέρει ὁ W. Loring³, ὃν ἐπίσης δὲν ἐπανεῦρον. Σημειωτέον ὅτι ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ἐρμῆν Ἀρτέμιδος⁴. Πάντες οἱ ἐρμαῖ οὗτοι φέρουσιν ἐπιγραφάς, ὡς οἱ νῦν ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευόμενοι ἀνωτέρω.

Ἐκ δὲ τῶν ἐρμῶν ἀνδρῶν κρίνομεν λίαν ἐπωφελὲς διὰ τὸ ἐν γένει ζήτημα περὶ τῶν ἐρμῶν, νὰ ἀποδώσωμεν ἐνταῦθα δι' εἰκόνας μοναδικὸν μνημεῖον

τοιούτου εἴδους, πάλαι γνωστὸν¹, εὐρισκόμενον σήμερον ἐν τῷ Μουσεῖῳ Πιαλῆ, καὶ μὴ ἀπεικονισθέν ποτε². Εἶναι πλάξ τετραγωνικὴ ἐκ μαρμάρου τῶν Δολιανῶν, ἀκεραία σωζομένη, ἔχουσα ὕψος μὲν 0.69, πλάτος δὲ 0.70, πάχος δὲ οὐχὶ τὸ αὐτὸ πανταχοῦ· τὸ ἐλάχιστον εἶναι 0.075. Ἡ πλάξ αὕτη ὅπισθεν εἶναι ἀνεπεξέργαστος, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι προωρίσθη νὰ μὴ εἶναι ὁρατὴ ἐκεῖθεν, κάτω δὲ ἔχει διαξέσθη ἢ ἀντηρὶς διὰ τῆς σφύρας, ἵνα τὸ ὄλον ἐμπηχθῆ που, βεβαίως ὡς ἀνάθημα. Ἄνω φέρει ἐν ἡμιπεριφερεῖ ἀναγλύφῳ ἰσομέτρως καὶ ἐν συνεχείᾳ ἕξ

Εἰκὼν 2.

ἐρμῆς ἀνδρὸς γενειοφόρου, ἥτοι μίαν μορφήν ἐξάκις ἐπαναλαμβανομένην. Αἱ ἰδιαίτεραι ἀντηρίδες καὶ τῶν ἕξ τούτων συνηνωμένων ἐρμῶν διεκρίθησαν καθ' ἕκαστον διὰ καθέτου ἐπιμελοῦς γλυφῆς· τὸ ὕψος ἐκάστου ἐρμοῦ μετὰ τῆς ἀντηρίδος, τὸ αὐτὸ εἰς πάντας, εἶναι 0.47, τῆς δὲ κεφαλῆς μετὰ

τοῦ λαιμοῦ, τὸ αὐτὸ ἐπίσης εἰς πάντας, εἶναι 0.175. Τὰ πρόσωπα καὶ τῶν ἕξ κατεστράφησαν ἐπίτηδες, ὑπὸ Χριστιανῶν πιθανῶς (εἰκὼν 2).

¹ Athen. Mitth. IV. 1879 σελ. 141 ἀριθ. k.

² Bull de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 279 ἀριθ. 22· φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «'Α]ριστομ[α]χίδας | ἀ]νέθηκ[εν]» = Collitz-Bechtel, ῥ. ἀ. ἀριθ. 1228.

³ Journal of Hell. Stud. XV, 1895 σελ. 91 ἀριθ. III· τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω σελ. 43 σημ. 3· αἱ συμπληρώσεις καὶ ἀναγνώσεις τοῦ W. Loring ἀφίνουσι πολλὰς ἔτι ἀπορίας· πρβλ. Th. Reinach ἐν Rev. des ét. gr. X, 1897 σελ. 85.

⁴ Π 10,7 ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Σικυῶνος ἐκ λευκοῦ λίθου.

¹ W. Vischer, Beiträge aus Griechenland σελ. 41 ἀριθμ. 42· βλ. Bursian, Archäol. Zeitung 1854 σελ. 479 καὶ Athen. Mitt. IV, 1879 σελ. 132 ἀριθ. 5. Ἄλλο παράδειγμα τοιούτου ἐρμοῦ δὲν γινώσκω. Ὁ ἐν Λούβρῳ τετρακέφαλος ἐρμῆς (Fröhner Notice ἀριθ. 25-28 σελ. 58-59) καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτῷ δὲν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν, ὡς μὴ ἀποδίδοντες ἐπ' εὐθείας τὰς κεφαλὰς πάσας, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους διευθύνσεις· τοιοῦτος βεβαίως «ἐρμῆς τετρακέφαλος» εἶναι ὁ ἐν Παλατ. Ἄνθολ. τόμ. III cap. I ἀριθ. 235 ἀναφερόμενος, ὅμοιος δ' ὁ «τρικέφαλος» παρὰ Φωτίῳ, Συναγ. λέξ. σελ. 520 (Porson) καὶ παρ' ἄλλοις ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν (π. γ. Εὐσταθ. 1353, 8 κλ.). Οὕτως ὁ Τεγγεατικὸς παραμένει μοναδικός.

² Μόνον παρὰ Vischer ῥ. ἀ. πίν. V 5 ἀπεικονίζεται ἀτελέστατα, ὡς καὶ ὁ ἐκδότης ὁμολογεῖ.

Ἐπὶ τῆς πλακῆς ταύτης ἐλάχιστα ἴχνη ἐπιγραφῆς καὶ μόλις διακρίνονται σήμερον (ἐν τῇ εἰκόνι τὸ βέλος δεικνύει τὴν θέσιν τῆς ἐπιγραφῆς)· λεπτά ὅμως διαξέσματα εἶδον πολλαχού ἐπ' αὐτῆς τοιαῦτα, ὥστε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἴσως ἐπίτηδες ἐξηλείφθη ἡ ἐπιγραφή, ὡς ἐν ἄλλοις μνημείοις τῆς Τεγέας παρατηροῦνται πολλακίς ἀπεξεσμένα ἐπίτηδες ἐπιγραφαί. Ἄλλ' ὁ W. Vischer τῷ 1855 παρατήρησεν ὅτι ὑπελείφθησαν ἐπὶ τῶν ἀντηρίδων τῶν ἐρμῶν ὀλίγον μετὰ τὸν λαιμὸν ἀρχαῖκά τινα γράμματα μονοστίχου ἐπιγραφῆς, ὡς ἐξῆς: | | | | | | | | |, ἐξ ὧν ἀναγινώσκει: «... Θεο[ῖ]ς»· ὁ δὲ Foucart¹ συμπληροῖ τὸ αὐτὸ «πᾶσι θεο[ῖ]ς», ὅπερ ὅμως δὲν συμφωνεῖ τοῖς ὑπὸ τοῦ Vischer ἐν τῷ σχεδίῳ V ἀριθμ. 5 ἀποδομένοις ἴχνεσιν, ἐκτὸς ἂν ἔκειτο «πᾶσι[ν] θεο[ῖ]ς», ὁπότε ἐξ ἄλλου δὲν πληροῦνται τὰ κενὰ ὄλα. Πιθανώτερα συμπλήρωσις κατ' αὐτὰ θὰ ἦτο «... ο[ῖ]ς θεο[ῖ]ς». Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς ὅροις τῶν Τεγεατῶν ὑπῆρχον πρὸς καθορισμὸν αὐτῶν «ἐρμαῖ»², δύναται τις νὰ σχετίσῃ τὸ μνημεῖον τοῦτο, ὅπερ πάντως φαίνεται ἀνάθημα, πρὸς τὰς θεότητας τῶν ὀρίων. Ὡς ἀπλήρῃ εἰκασίαν ἀναφέρω ὅτι ἴσως ἔκειτο ἐπὶ τοῦ μνημείου «Ὄριο[ι]ς Θεο[ῖ]ς». Ἐρμαῖ ἐν συνόροις πόλεων ἀναφέρονται πολλακίς, π.χ. παρὰ Παυσανίαν³. Οὕτως ἡ συμπλήρωσις αὕτη ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἔννοιάν τινα. — Ὁ τόπος ἀκριβῶς καὶ ὁ χρόνος, καθ' ὃν εὑρέθη τὸ μνημεῖον τοῦτο, παραμένει ἀγνωστος. Ἐκ τοῦ Bursian συνάγεται ὅτι εὑρέθη πρὸ

¹ Παρὰ Le Bas ἔ. ἀ. ἀριθ. 337 f· σημειωτέον ὅτι ἐν Λυκοσοῦρα ὑπῆρχε βωμὸς «θεοῖς τοῖς πᾶσιν κοινός» δι' ἐπιγραφῆς δηλούμενος· Παυσαν. VIII 37,10· τοῦτο διέφυγε τὸν Foucart· πρὸς καὶ τὸ ἐπιγραμμά ἐπὶ λίθου ἐπιτυμβίου, ἔνθα παρίσταται ἀνὴρ γέρον, παρὰ Sybel ἀριθ. 575 «Πᾶσι θεοῖς θύσας κτλ.».

² Παυσαν. II 38,7 «ὄρος Πάρων, καὶ Λακεδαιμονίων ἐπ' αὐτοῦ πρὸς Ἀργείους ὄροι καὶ Τεγεάτας εἰσὶν (βλ. καὶ VIII 54,1)· ἐστῆκασι δὲ ἐπὶ τοῖς ὄροις Ἐρμαῖ λίθου κτλ.» πρὸς Πολυβ. V 92, 9. Οἱ «Ἐρμαῖ» οὗτοι ἐταυτίζοντο ὑπὸ τῶν τοπογράφων ἀρχαιολόγων πρὸς τρεῖς σωρούς λίθων, κειμένους ἐν θέσει λεγομένη «ἐς τοὺς Φοινεμένους» δυτικῶς καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, χωρίου τῆς Κυνουρίας. Τὸν πιθανὸν τέως ταυτισμὸν τοῦτον ἀπέδειξεν ἀναμφισβήτητον ὁ ἀρχαιολόγος Κ. Ρωμαῖος, ὅστις, ὡς εὐηρησθήθη νὰ μοι ἀνακοινώσῃ προφορικῶς, ἀνέσκαψε τοὺς σωρούς ἐκείνους πέτρων, εὐρών καὶ τάρων ἐκεῖ καὶ ἄλλα ἀρχαῖα, ἅτινα δημοσιεύει μετ' ὀλίγον.

³ VIII 34,6· 35,2· πρὸς. 25,1 «ἀρχαῖα ἐν στήλῃ γράμματα, ὄροι Φωφιδίους πρὸς τὴν Θελοποσίαν χώραν». Σημειωτέον ὅτι ἀναφέρονται «ὄριοι» θεοί, π.χ. ὁ Ἀπόλλων παρὰ Παυσαν. II 35,2· ὁ Ζεὺς παρὰ Πλάτ. Νόμ. 842e καὶ παρ' Ἡγησίππῳ [Δημοσθένει VII 39, (86)] κ. ἀ. π.

τοῦ 1854 (πρὸς. Archäol. Zeitung 1854 σελ. 479).

11

Τμήμα πλακῆς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τῶν Δολιανῶν, ἄρτιον ἐκατέρωθεν, ἄνω δὲ καὶ κάτω ἀποκεκομμένον· κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν φέρει ἐξόγκωσίν τινα ὡς ὑπόλοιπον ὁράτος ἀναγλύφου, ἣτις εἶναι ἀγνωστον ἂν προέρχεται ἐκ γλυπτῆς τινος παραστάσεως, περίπου ἐξ ἐρμού Ἡρακλέους¹, κειμένης ὑπεράνω. — Ὑψος 0.25, πλάτος 0.23-0.25, πάχος 0.125.

Εὑρέθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1905 ἐν τῷ κήπῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς, 50 περίπου βήματα ΒΔ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, μετὰξὺ ἐρειπίων οἰκοδομημάτων τινος, οὗτινος ἀπεκαλύφθη μέρος τοῦ δαπέδου, ἐστρωμένου δι' ὀπτῶν πλίνθων, καὶ κυκλοτερῆς τοῖχος κεκονιαμένος, ὕψους περίπου 0.50, ὁμοιάζων πρὸς κόγχας βυζαντιακοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ πλησίον εἶχον εὑρεθῆ καὶ ἄλλαι ἐφηβικαὶ ἐπιγραφαί (διότι, ὡς ἐκ τῶν κατωτέρω δηλοῦται, θεωροῦμεν τὴν ἐνταῦθα ἐκδιδόμενην τῶν ἐφηβικῶν καταλόγων) ὑπὸ τοῦ V. Bérard ιδίως, ὅστις εἰκάζει ὅτι ἐκεῖ που πρέπει νὰ ζητηθῆ τὸ Γυμνάσιον τῶν Τεγεατῶν². Πληρέστεραι ἀνασκαφαί θὰ καθορίσωσιν ἀκριβέστερον τὰ πράγματα.

Τῶν γραμμάτων τινὰ μὲν ἐχαράχθησαν βαθέως, ἄλλα δὲ ἀβαθῶς, μετὰ τινος ἀμελείας καὶ ἀνίσου ὕψους 0.01-0.014. Ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη δύναται νὰ ἀναχθῆ μέρη τῆς Α'. π. X. ἑκατονταετηρίδος· ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς:

L I I I P

... Ι Ω Ν
.. Α Θ Ω Ν
Δ Ι Ο Ν Υ Σ Ο Δ Ρ Ο Σ
5 Ν Ι Κ Α Ν Δ Ρ Ο Σ

¹ Οἶος π.χ. ὁ παρὰ G. Mendel ἐν Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 275 ἀριθ. 12.

² Βλ. περὶ τούτων Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 16. Ἐκεῖ εὗρεν ὁ V. Bérard τοὺς ἐνταῦθα κατωτέρω σελ. 51-52 σημ. 1 ὑπὸ στοιχείων α', γ', δ' καὶ θ' ἀναφερομένους καταλόγους. Περὶ τῶν μέχρι τοῦ 1893 εὑρεθέντων καταλόγων ἐφήβων λέγει ὁ Bérard ὅτι «ont toutes été trouvées au même endroit». Ὁ ὑπὸ στοιχείων θ'. εὑρέθη, ὡς μοι εἶπεν ὁ ἐν Πιαλῇ κάτοχος τῆς ἐπιγραφῆς, εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ὅπου οἱ ἄλλοι. Κατὰ ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ V. Bérard περὶ τῆς θέσεως τοῦ Γυμνασίου τῶν Τεγεατῶν, ὅπερ δὲν ἀναφέρει ὁ Παυσανίας, εἶναι πιθανή.

Α Ι Σ Α Γ Ε Ν Η >
 Κ Α Λ Λ Ι Δ Λ Μ Ο Σ
 Α Γ Α Θ Ο Κ Λ Η Σ
 Ζ Ω Π Υ Ρ Ι Ω Ν
 10 Π Ρ Α Ξ Ι Κ Ρ Α Τ Η Σ
 Ν Ι Κ Α Ν Ω Ρ
 <

Ἐ[φηβοί

Κρίτ]ων

Ἀγ]άθων

Διονυσόδωρος

5 Νίκανδρος

Αἰσαγένης

Καλλίδ[α]μος

Ἀγαθοκλῆς

Ζωπυρίων

10 Πραξικράτης

Νικ[ά]νωρ

. [ς

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ πρώτου στίχου δύναται νὰ θεωρηθῆ πιθανή, διότι διακρίνονται ἕχνη τινὰ τῶν γραμμάτων· ἐννοεῖται ὅτι προηγοῦντο τὰ ὀνόματα τοῦ (ἐπωνύμου ἱερέως τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἴσως τοῦ γραμματέως), γυμνασιάρχου, ὑπογυμνασιάρχου, καὶ ἴσως τοῦ ἀρχεφύβου. Τοῦ δευτέρου δέ, τοῦ τρίτου καὶ ἐνδεκάτου στίχου ἡ συμπλήρωσις εἶναι βεβαία τὸ μὲν ἕνεκα τῶν περισωθέντων ἰχνῶν, τὸ δὲ διότι ἐλλείπουσιν ἐκ μὲν τοῦ δευτέρου στίχου τρία, ἐκ δὲ τοῦ τρίτου δύο μόνον γράμματα. Ἐν στίχῳ ἐβδόμῳ τὰ Λ Λ ἀπεδόθησαν σχεδὸν ὡς Μ, ἐν δὲ τῷ κατόπιν Α δὲν διακρίνεται ἢ ἐγκάρσιος γραμμῆ, παραλειφθεῖσα ἢ μᾶλλον ἕνεκα φθορᾶς.

Ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ὀνομάτων τὰ μὲν «Κρίτων, Ἀγάθων, Διονυσόδωρος, Νίκανδρος, Αἰσαγένης, Καλλίδαμος, Πραξικράτης, Νικάνωρ» ἐμφανίζονται τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, τὸ δὲ «Ζωπυρίων» εὔρηται ἤδη ἅπαξ καὶ τὸ «Ἀγαθοκλῆς» συχνότατα ἐν αὐταῖς.

Εἶναι λίαν σημαντικὸν διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Τεγέας, ἰδίως κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, ὅτι εὔρέθησαν οὐκ ὀλίγοι κατάλογοι ἐφήβων¹, τινὲς μετὰ πολυαριθμῶν ὀνομάτων, ἐν οἷς

¹ Οἱ βέβαιοι εἶναι οἱ ἐξῆς (βλ. ἀνωτέρω ἐνταῦθα σελ. 25 σημ. 4): α'.) ὁ τοῦ 167/8 μ. Χ., β'.) ὁ τοῦ 194/5 μ. Χ., γ'.) ὁ τοῦ 234/5 μ. Χ., δ'.) ὁ ὑπὸ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893

πολλὰ ῥωμαϊκὰ καὶ ἀπελευθέρων, ὄντες μετὰ τῶν ἤδη λεχθέντων ἀνωτέρω (σελ. 26-27) ἀποδεικνύει τῆς ἀκμῆς τῆς Τεγέας τότε. Οἱ πλεῖστοι τῶν καταλόγων τούτων εἶναι τῶν πολὺ μ. Χ. χρόνων. Δυνάμεθα δὲ μετὰ πολλῆς πιθανότητος νὰ ἀναγάγωμεν εἰς ὁμοίους καταλόγους καὶ θραύσματα¹, ἐφ' ὧν ἀπαντῶσιν ὀνόματα κύρια τοῦ εἶδους τῶν ἐν τοῖς ἐφηβικοῖς καταλόγοις, ἢ τοιαῦτα καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ἀναγωγὴ αὐτῶν εἰς ἄλλους καταλόγους νὰ μὴ εἶναι πιθανή.

Ἀσφαλῶς νομίζω ὅτι δύναται νὰ ἀναπληρωθῆ ἡ κατωτέρω ἐπιγραφή² κατὰ τὰς ἤδη μνημονευθείσας, ὡς ἐξῆς:

«[ιερός (δεῖνα)]

γυμ]ασίαρχ[ος

Πρατόνικ[ος

Ζ]ήνωνος

ὑπογ]υμνασίαρχ[ος

5 ος Νικαρέτ[ου

ἀρχε]φύβος Ἀ]πολλώνιος

Ἐφη]βοί

. . κτλ. . . »

σελ. 16-17 ἀριθ. 21 ἐκδοθεῖς· ε'.) ὁ αὐτόθι XI, 1885 σελ. 510 ἀριθ. 2 (F. Dürrbach. πρὸς. Milchhöfer ἐν Athen. Mitth. VI, 1879 σελ. 139-140 ἀριθ. e)· ς'.) ὁ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 341 e.

¹ Οἱ ἐξῆς ἐπίσης δύναται νὰ λογισθῶσι κατ' ἐμὴν γνώμην τῶν ἐφηβικῶν καταλόγων: ζ'.) ὁ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 341 d. η'.) ὁ ἐν CIG. ἀριθ. 1533, περὶ οὗ ὁ Böckh λέγει ἅπλως catalogus..est. — Οἱ ἐπόμενοι ἕνεκα τῶν διατηρουμένων ἔτι ἐνιαχοῦ διαλεκτικῶν τύπων καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δύναται νὰ λογισθῶσι τῆς Α'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἢ καὶ τι παλαιότερον· θ'.) ὁ ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 17 ἀριθ. 22 (V. Bérard)· ι'.) ὁ ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 138-139 ἀριθμ. α (A. Milchhöfer) = Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 269 ἀριθ. 6 (G. Mendel)· ια'.) ὁ ὑπὸ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 270 ἀριθ. 7 δημοσιευθείς, ὃν ὁ ἐκδότης ἀνάγει εἰς τὴν Γ'. ἢ τὸ τέλος τῆς Δ'. π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ιβ'.) ἴσως καὶ οὗτος φέρων ὀνόματα δι' ἑραίων γραμμάτων τῆς Δ'. πιθανῶς π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἄνευ τῶν πατρῶων, ἀνήκει τοῖς ἐφηβικοῖς: Ath. Mitth. IV, 1879 σελ. 139 ἀριθ. b = Collitz-Bechtel, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1249 = Hoffmann, ἔ. ἀ. ἀριθ. 37. — Οἱ δὲ δύο κατωτέρω δὲν διακρίνονται ἀσφαλῶς ἂν προσέρχωνται ἐξ οἰκογενειακῶν τάφων ἢ ἐκ καταλόγων· τὸ δεῦτερον φαίνεται μοι πιθανότερον· κεῖνται ὁ μὲν παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 341 g. = Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 143 ἀριθ. q, ὁ δὲ παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 ἀριθ. 24 σελ. 19-22 (βλ. ἀνωτέρω ἐνταῦθα σελ. 27 σημ. 2).

² Ἐξετυπώθη ἄνευ μεταγραφῆς ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 140-141 ἀριθ. h (A. Milchhöfer)· τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πρώτου, δευτέρου καὶ τρίτου στίχου παρέχει ἐν τισιν ὁ ἐκδότης. Ἐκ δὲ τῶν ἐπομένων ἰχνῶν τῶν ὀνομάτων τῶν ἐφήβων δύναται νὰ συμπληρωθῆ τὸ ἐν στίχῳ 11 «Ζ]ήνων».

12-13

Ἀμφοτέρωθεν κατὰ διαφόρους χρόνους γραφὴν τμήμα πλάκῃς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τῶν Δολιανῶν, δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Τεγεάτου κ. Δ. Γ. Δημοπούλλου τῇ 15^ῃ Ὀκτωβρίου 1904 καὶ εὑρισκόμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῆ. Εἶναι πανταχόθεν ἀποκεκομμένον καὶ ἔχει ὕψος μὲν 0.165, πλάτος δὲ 0.135. Τὰ γράμματα εἶναι μικρά, ἔχοντα ὕψος 0.008-0.01, καὶ ἴσως ἐκ τούτου ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλας Τεγεατικὰς ἐπιγραφὰς ὅτι τὸ παρὸν τμήμα προέρχεται ἔκ τινος ψηφίσματος· φαίνεται μοι ὅμως πιθανώτερον ὅτι εἶναι κατάλογός τις¹. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐπιτρέπει νὰ ἀναγῶμεν τὴν ἐπιγραφὴν μέχρι τῆς Β'. π. X. ἑκατονταετηρίδος. Λέγεται ὅτι εὑρέθη ἐν Πιαλῆ, ἄγνωστον ποῦ ἀκριβῶς.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι λίαν κατεστραμμένη καὶ ἐλάχιστα δύνανται νὰ συγκομισθῶσιν ἐξ αὐτῆς· ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς· ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὀψεως τῆς πλάκῃς ὑπάρχουσι τὰ γράμματα:

.. ΑΙ
 . < ΑΡΙΣ . . Ο .
 . Ι Ε Ρ Ω Ν Ι Ε Ι
 . Φ Λ Ε Γ Ω Ν Ε Υ .
 5 . . . Θ Υ Κ Λ Η Σ Λ
 . . . Ι Σ Τ Ο Δ Α /
 . . . Ι Σ // // Φ Ι /
 Ω Ν Ε
 Ι Ι Τ Ο Ρ
 α (ἢ Α) Ι
 ς Ἀρισ[τ]ο
 . . . Ἰέρων Ἰέρωνος
 . . . Φλέγων Εὐ
 5 . . Βα- } θυκλῆς Ἀ (ἢ Λ)
 . . Εὐ- }
 . . . Ἀρι- } στοδάμ[ος ἢ]-στοδάμ[ω .
 . . . Πλει- }
 ε]υ ς[Σω φί]λω
 ξ ἢ σ]ων Ἐ
 Ὀνή]τορ[ος

Τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ παρέχεται ἐξ αὐτῆς, εἶναι τὸ ὄνομα «Φλέγων», ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἀναπλη-

¹ Οὕτως ἐν στίχῳ πρώτῳ ἠδύνατό τις νὰ ἀναπληρώσῃ «Ἀπολλωνιάτ[αι]» ἢ «Κραριώται πολίτ[αι]».

ρώσωμεν ἀσφαλῶς καὶ ἐπὶ ἐτέρας Τεγεατικῆς ἐπιγραφῆς¹. Ἐκ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων τὸ «Ἰέρων, Βαθυκλῆς, Ἀριστόδαμος» ἀπαντῶσι καὶ ἐν ἄλλαις Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς πολλάκις, τὰ δὲ ἄλλα δὲν ἀπαντῶσιν ἐν αὐταῖς.

Ἡ δὲ Β ὄψις (13) ἔχει ὕψος μὲν 0.08, πλάτος δὲ 0.095· τὰ γράμματα εἶναι πολὺ μικρότερα τῶν τῆς Α ὀψεως· τὸ ὕψος αὐτῶν εἶναι 0.005-0.007. Φαίνεται ὅτι καὶ αὕτη προέρχεται ἐκ καταλόγου τινὸς ἀρχαιοτέρου. Διότι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐπιτρέπει νὰ ἀναγῶμεν τὴν ἐπιγραφὴν μέχρι τῆς Δ'. π. X. ἑκατονταετηρίδος· τὸ Ε μάλιστα εἶναι ὀλίγον κεκλιμένον ὡς τὸ ἀρχαῖκόν. Περιεῖχεν ὁμοίως ὀνόματα μετὰ τῶν πατρόθεν καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη.

Δυστυχῶς ἐκ ταύτης ὀλίγας μόνον λέξεις δυνάμεθα νὰ συγκομίσωμεν ἀσφαλῶς· παρέχομεν δὲ αὐτὴν διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τέλος ἐν στίχῳ τετάρτῳ τοῦ ὀνόματος «. . . νάλκε[ος (=Πα]νάλκε[ος] βεβαίως)· ὅμοια ὀνόματα εὑρηγται ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς τὸ «Ἀμφάλκης» καὶ «Ἐπάλκης»². Ἐν γένει διακρίνονται τὰ ἐξῆς γράμματα, συμπληρούμενα μετὰ πιθανότητος ὡδε:

. —
 . . Λ Σ Ι Σ Ι Σ Ο
 . Γ Ι Α Σ Υ // // //
 . Ζ Ν Ο Σ
 5 . Ν Α Λ Κ Ε Σ
 . Ι Χ Ο Ν Α
 . . < Τ Ο

 κευς Ἰσο[δάμω
 Π-, Μ-, Ἀντ]ίας[^cΥ
 . .]ωνος
 5 . Πα]νάλκε[ος
 . . ιχον Ἀ
 . ι]στο

¹ Παρὰ G. Mendel ἔ. ἀ. σελ. 270 ἀριθ. 7· τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου παρεχόμενον ΕΥΙΔΟΣΦΛΕΓ. ἀναγινώσκωμεν «Εὐιδος Φλέγ[ωνος]».

² Παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 543 ἀριθ. 4 (= Michel ἀριθ. 190)· ἴσως δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὸ ΑΜΒΛ . . . αὐτόθι XVII, 1893 σελ. 16-17 ἀριθ. 21 «Ἀμ(φ)άλκης» (ἀλλὰ μὴ δύναται νὰ μείνῃ τὸ «Ἀμβά[λκης]»· τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἡμῶν ἠδύνατο νὰ εἶναι μόνον «Πα]νάλκε[ος]». Τὸ δὲ Ἐπάλκης εὑρηγται ἐν CIG. ἀριθ. 1513-1514 = Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 b = Michel ἀριθ. 888 = Collitz-Bechtel, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1231.

Περὶ τοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ ὀνόματος «Παν-
τ[ία[ς]» ἢ «Μαντ[ία[ς]» ἢ «'Αντ[ία[ς]», εἶπομεν
ἀνωτέρω¹. Ὄνομα δὲ ἀρχόμενον ἐκ τοῦ «'Ισο...»
ἔχομεν ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς τὸ «'Ισο-
δαμος» μόνον², ἐν ᾧ ὑπάρχουσι πολλὰ λήγοντα
εἰς «...ωνος» καὶ «...ιχον».

14

Ὅμοιον τοῖς ἀνωτέρω θραῦσμα, εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ
φύλακος τῶν ἐν Τεγέᾳ ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Γρι-
μάνη πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς πρὸς Δ.
τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸν Ὀκτώ-
βριον τοῦ 1904. Πρὸς τὰ κάτω φαίνεται ἀκέραιον
διασωθὲν, διότι, ἐν ᾧ ὑπάρχει πολὺς χῶρος, ἔμεινε
κενός, δὲν παρουσιάζει δὲ ἕγνη ἀποκοπῆς· ἀπὸ τῶν
τριῶν λοιπῶν πλευρῶν εἶναι ἀποκεκομμένον. —
Ὑψος· 0.23, πλάτος τὸ αὐτό, πάχος· 0.17. Τὰ
γράμματα εἶναι ἀμυδρά, καὶ ἕνεκα τοῦ χρόνου, καὶ
διότι ἐχαράχθησαν ἀβαθῶς, εἶναι δὲ ὠραῖα καὶ ἐπι-
μελῶς γεγραμμένα, ἔχοντα ὕψος 0.006-0.01· ἐκ
τοῦ σχήματος αὐτῶν δύναται νὰ ἀναχθῆ ἢ ἐπι-
γραφῆ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Γ'. π. Χ. ἑκατονταε-
τηρίδος. Τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ σχῆμα παρατηρεῖται
συνήθως ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ψηφίσμασιν.

Ἡ ἐπιγραφή ἔχει ὡς ἐξῆς συμπληρουμένων κε-
νῶν τινῶν:

.....|Α.....
..ΤΑΙΤΛΔΑΜ..
..ΣΣΙΜΙΑΣΣΤΡΑΤΑΙ..
..ΣΠΡΟΚΡΙΤΟΣΙΣΧΟΜ..
5 ..ΦΑΝΗΣΑΡΧΑΝΔΡΟΣΓ.
..ΣΚΛΕΟΜΑΧΟΣ

«...ἀσφάλε]ια[ν ἔν τε πολέμῳ καὶ ἐν εἰράνῃ.
Προστά]ται τῷ δάμ[ω].....
.....ς· Σιμί]ας. στρατα[γοί]...
.....ς· Πρόκ]ριτος· Ἰσχόμ[χος]·.....
5 ... φάν]ης Ἀρχανδρος· Γ[ραφῆς]...
ιερῆ]ς Κλεόμ[αχος].»

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ δευτέρου στίχου, ὀπόθεν

¹ Βλ. ἐνταῦθα σελ. 34 σημ. 4 καὶ σελ. 35.

² «'Ισοδάμος» παρὰ Collitz-Bechtel ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1231 στήλ.
B στίχ. 13. «Θε(ρ)σίας Ἰσοδάμου» παρὰ V. Bérard ἔ. ἀ. σελ.
16-17 ἀριθ. 21 στίχ. 10.

ἐξαρτᾶται ἢ διάγνωσις τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς, εἶναι,
ὡς νομίζω, ἀσφαλῆς, διότι τὸ ἐπόμενον ἐν στίχῳ
τρίτῳ «στρατα[γοί]» δεικνύει ὅτι μόνον οἱ προστά-
ται ἠδύναντο νὰ προηγῶνται, ὡς συμβαίνει ἐν ἐτέρῳ
Τεγεατικῷ ψηφίσματι¹. Ἐξ ἄλλου ἢ συμπλήρω-
σις «ἐπὶ προστά]τα τῷ δάμ[ω]» εἶναι ἀδύνατος, διότι
θὰ ἐδῆλου ἐπωνυμίαν τοῦ ἔτους κατὰ τὸν προστά-
την, ἐν ᾧ γινώσκουμεν ὅτι ἐν Τεγέᾳ τὸ μὲν ὑπῆρχον
πλείονες τοῦ ἐνὸς προστάται τοῦ δήμου², ἀποτε-
λοῦντες βεβαίως συνέδριον, τὸ δὲ ὅτι τὰ ἔτη ἡριθ-
μοῦντο κατὰ τὸν ἱερέα τῆς Ἀθηνᾶς³.

Ἐπίσης τὸν στίχον πέμπτον ἐν τέλει καὶ τὸν
ἕκτον ἐν ἀρχῇ δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ
πολλῆς πιθανότητος ὡς ἐξῆς: «Γ[ραφῆς (ὁ δεῖνα)
| ιερῆ]—ς (τῆς Ἀθάν[ας])ς Κλεόμ[αχος]». Διότι μετὰ
τοὺς προστάτας καὶ τοὺς στρατηγούς μετὰ τοῦ ἱπ-
πάρχου ἢ ἀνευ αὐτοῦ ἀναμένομεν τὸν γραφέα, ἢ
γραμματέα⁴, οὕτω δὲ ἀκριβῶς φέρονται καὶ ἐν τῷ
μνημονευθέντι ἀνωτέρω παρὰ H. Sauppe Τεγεα-
τικῷ ψηφίσματι αἱ ἀρχαὶ αὗται⁵. Ἐν ἄλλοις ψη-

¹ Ἐξεδόθη ὑπὸ H. Sauppe ἐν Index Scholarum Gottingae
1876. Commentatio de titulis tegeaticis σελ. 4-11 (= Michel
ἀριθ. 189 = Dittenberger. Syll.² ἀριθ. 476). Πιθανῶς καὶ ἐν τῇ
ἐπιγραφῇ ἐν Athen. Mitth. IV. 1879 σελ. 145 ἀριθ. a, ἣν δὲν με-
ταγράφη· ὁ Milehhöfer, ἐμφανίζονται οἱ «προστ[άται] τοῦ δάμου»
μετὰ τὸ τυπικὸν τῆς προξενίας· βλ. κατωτέρω ἐνταῦθα σελ. 62 τὴν
ἐμὴν συμπλήρωσιν.

² Τοῦτο γινώσκουμεν μόνον ἐκ τῆς παρὰ Sauppe ἔ. ἀ. ἐπιγραφῆς·
καὶ ἀληθῶς μὲν κεῖται ἐπὶ τοῦ λίθου «προστάτας τοῦ δάμου», ἀλλ' ἐκ
τῶν τριῶν ἐπομένων ὀνομάτων ἐμφαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ σφάλμα-
τος τοῦ λιθοκόπου· ὥστε ὀρθῶς ὁ Sauppe διώρθωσε «προστάται(ι)».

³ Πρῶτος ὁ Böckh ἐν CIG. vol. I σελ. 701 συνήγαγε τοῦτο,
ὅπερ εἶναι βέβαιον νομίζω ὅμως ὅτι ὁ ἐπώνυμος οὗτος ἱερεὺς δὲν ἦτο
ὁ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦλάχιστον τοῦ Παι-
σανίου (VIII 47.3) ἦτο παῖς, ἀλλ' ὁ τῆς «Ἀθηνᾶς Πολιάτιδος»
(VIII 47.5). Αἱ ἐπιγραφαὶ πᾶσαι ἀναγράφουσιν ἢ ἀπλῶς τὸν ἱερέα ἢ
μετὰ τῆς προσθήκης «τῆς Ἀθηνᾶς», μόνον δ' ἐν ἀμφιβόλῃ συμπλη-
ρῶσι· τοῦ Foucart (παρὰ Le Bas, ἔ. ἀ. ἀριθμ. 341) ἀναγράφεται
«κατασταθε]ς δὲ καὶ ἱερεὺς τῆς | Ἀθάν[ας] Ἀλέας π[άν]τας τοὺς ἐν
ταῖ κτλ.» Ὁ Sauppe καὶ ὁ Dittenberger μετὰ τῶν μνημονευθέν-
των ἀκολουθούντων αὐτοῖς νομίζουσιν ὅτι ὁ ἐπώνυμος ἱερεὺς ἦτο
τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' ἡ σπουδαιότης τοῦ ναοῦ δὲν ἐπάγεται ὡς
ἐπακολούθημα τὴν μεζονα σημασίαν τοῦ ὑπηρετοῦντος ἐν αὐτῷ ἱερα-
τείου, ὡς καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ἐν τῷ Παρθενῶνι
πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἐρεχθεῖῳ συμβαινόντα δύναται τις νὰ συμπεράνῃ. Βλ.
Frazer, Pausan. IV σελ. 432 καὶ ἐνταῦθα σελ. 41 σημ. 3 περὶ
τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάτιδος ἐν Τεγέᾳ.

⁴ Συνήθως λέγεται γραφεὺς (γραφῆς), εὐρηται δὲ γραμματεὺς ἐν τῷ
ὑπὸ Sauppe δημοσιευθέντι ψηφίσματι καὶ ἐν μεταγενεστέροις ἐφηβι-
κοῖς καταλόγοις.

⁵ Καὶ ἐν ἀναθηματικῇ τινι ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ.
ἀριθμ. 338 a (= Michel ἀριθ. 1091) μετὰ τοὺς στρατηγούς καὶ τὸν
ἱππάρχον τίθεται ὁ γραφῆς.

φρίσμασι τῆς Τεγέας προηγείται ὁ ἱερεὺς ὡς καὶ ἐν τῇ ἀναγραφῇ ἐπισήμων πράξεων¹.

Μόνον ὁ «ἵππαρχος» ἐλλείπει πάντως ἐκ τοῦ νέου τούτου ψηφίσματος, ἐν ᾧ ἐν ἄλλοις καταριθμεῖται μετὰ τοὺς στρατηγούς²· ἐπὶ τοῦ νέου τούτου λίθου οὐδαμῶς δύναται νὰ ὑποτεθῆ οὗτος κατὰ τὰ σωθέντα ὀνόματα καὶ ἔγνη μεταξὺ τῶν στρατηγῶν καὶ τοῦ γραφέως. Ἡ ἔλλειψις ὁμοῦς αὕτη δὲν ἐκπλήττει ἡμᾶς· διότι, ὅπως καὶ ἐξ ἄλλων Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν συνάγομεν, ὁ ἵππαρχος ὠρίζετο ἐκ τῶν στρατηγῶν καὶ κατελέγετο μετ' ἐκείνων, δὲν ἀνεφέρετο δὲ πάντοτε ὀνομαστικῶς διὰ τῆς λέξεως ταύτης, ἀλλ' ἐτίθετο ὡς τελευταῖος τῶν στρατηγῶν, ἢ περιελαμβάνετο μετ' αὐτῶν, ὀνομαζομένων ὁμοῦ διὰ μόνου τοῦ ὀνόματος τοῦ προισταμένου τῆς συναρχίας³.

Διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν προστάτων καὶ στρατηγῶν ἐν Τεγέᾳ οὐδὲν δυστυχῶς εἶναι δυνατόν νὰ συναχθῆ ἀσφαλῆς ἐκ τοῦ νέου τούτου ψηφίσματος· πάντως οἱ ἐν αὐτῷ προστάται ἦσαν τοῦλάχιστον δύο, οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦλάχιστον πέντε. Ἐκ τοῦ ἄλλου ψηφίσματος παρὰ Sauppe γινώσκουμεν ὅτι οἱ προστάται ἦσαν τρεῖς, οἱ δὲ στρατηγοὶ μετὰ τοῦ ἵππαρχου δώδεκα· ὁ ἀριθμὸς ὁμοῦς τῶν τελευταίων τούτων τοῦλάχιστον φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο πάντοτε ἀκριβῶς ὠρισμένος⁴. Ἐκ τοῦ λίθου ἡμῶν δύναται εὐπόρως νὰ ὑπονοηθῶσι τρεῖς προστάται, δώ-

¹ 'Ἐπι Σωσιράτῳ ἱερεῖ' παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 b (= Michel ἀριθ. 191)· «ἱερεῖς (θεῖνα)» πολλάκις ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν κομισαμένων τοὺς στεφάνους ἐν ἀγῶσι τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιγραφῇ CIG. ἀριθ. 1513. 1514 (Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 b = Michel ἀριθ. 888, ὁμοῦς καὶ ἐπὶ ἐφηβικῶν καταλόγων καὶ ἀναθημάτων.

² Ἐν τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ Sauppe ψηφίσματι, καὶ ἐν τῇ μνημονουθεσίᾳ ἀνωτέρω ἐν σημ. 5 ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ. Οὐχὶ ὀρθῶς, νομίζω, ὁ Sauppe ἔ. ἀ. σελ. 12 συμπληροῖ ἐν τινι δυσδιαγνώστῳ θραύσματι ἐν στίχῳ μὲν τρίτῳ «ἵππαρχος», ἐν δὲ τετάρτῳ «στραταγ[ο]ί», διότι οὐδεμίαν πιθανότητα ὑπάρχει ὅτι ἐνταῦθα προηγέτο ἐξαιρετικῶς ὁ ἵππαρχος τῶν στρατηγῶν, οὐδὲ ὅτι πρόκειται περὶ ψηφίσματος τοῦ ἐξεταζομένου τύπου, ἀλλὰ πολὺ μάλλον τῆς Ἀρχαδικῆς Ὀμοσπονδίας.

³ 'Ἐπι στραταγοῖς τοῖς περὶ Χορέμωνα' παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 b (= Michel ἀριθ. 191)· «τὸς στραταγὸς τὸς περὶ Στρατέαν» παρὰ V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 543 ἀριθμ. 4 (= Michel ἀριθ. 190). Παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 340 d δὲν ἀνεγράφετο «ἵππαρχος» πιθανῶς. Λίαν ἀτόπως συνήγαγεν ὁ H. Swoboda ἐν Griech. Volksbeschl. σελ. 122, 223 καὶ δὴ 227 ὅτι τὸ «ἐπὶ στραταγοῖς» τοῦτο καὶ τὸ «ἐπὶ (θεῖνι) ἱερεῖ» δηλοῖ διπλὴν ἐπωνυμίαν. Οἱ στρατηγοὶ ἀναγράφονται διὰ τὴν πραγματικὴν βεβαίωσιν τῶν δικαιωμάτων, ἅτινα δίδονται τοῖς προξένοις. Ἄν ἦσαν ἐπώνυμοι, θὰ ἀνεγράφοντο πανταχοῦ.

⁴ Ἐπιὰ στρατηγῶν καὶ εἰς ἵππαρχος ἐμφανίζονται ἐπὶ κοινῆς τινος ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 a

δεκα ὁμοῦς στρατηγοὶ δυσκόλως, ἀλλ' ἐπὶ πιθανῶς.

Διὰ τοῦ νέου ψηφίσματος ἡμῶν καὶ τοῦ ὑπὸ H. Sauppe ἐκδοθέντος λύεται, νομίζω, σπουδαῖον ζήτημα τῆς Τεγεατῶν Πολιτείας: ὅτι ὀφθαλμῶς δὴ ὑπῆρχε καὶ ἐν αὐτῇ, ἀρχὴ προβουλευτικῆ¹, εἰσάγουσα τὰ ζητήματα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου· διότι οἱ «προστάται» οὗτοι «τοῦ δάμου» δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατανοηθῶσιν ἄλλως ἢ ὡς ἐκτελοῦντες ἔργα, ὅποια ἐπὶ παραδείγματι οἱ πρυτάνεις ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ καὶ οἱ αὐτοὶ ἢ ἀνάλογοι ἄρχοντες ἐν ἄλλαις. Ἄν οἱ προστάται οὗτοι ἐν Τεγέᾳ ἦσαν αἰρετῆ καὶ διαρκῆς τῆς ἀρχῆς, ἢ ἀντιπροσωπεῖα τῆς βουλῆς (τῶν τριακοσίων), καὶ ἂν παρέμειναν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἀγνοοῦμεν· τὸ ὅτι ἦσαν ἀντιπροσωπεῖα τῆς βουλῆς, φαίνεται πιθανόν². Ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα, καὶ βεβαίως τὴν αὐτὴν ἐργασίαν, ὡς ἐν Τεγέᾳ, ἐκτελοῦντες, ἐμφανίζονται καὶ ἐν ἄλλαις ἐλληνικαῖς πολιτείαις³, π. χ. ἐν Ἀχαΐᾳ (Δύμη)⁴, ἐν Θεσπιαῖς⁵, ἐν τῇ Αἰνιάνων πολιτείᾳ⁶,

(= Michel ἀριθ. 1091)· ἴσως καὶ ἐπὶ ὀνόματα ἄνευ τῶν πατρῶν ἐν CIG. ἀριθ. 1512 ἀνήκουσιν εἰς στρατηγούς ἀναθέντας κοινὸν ἀνάθημα. Καὶ ἐν τῇ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 340 d τεθραυσμένῃ ἐπιγραφῇ «στρατα[γο]ί...» δὲν ὑπάρχει γῶρος οὔτε διὰ ἑνδεκα οὔτε διὰ δώδεκα, ἀλλὰ διὰ πολὺ ὀλιγωτέρους στρατηγούς. Ἐν τῇ λίαν τεθραυσμένῃ ἐπιγραφῇ ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 141 ἀριθ. i ἀναγινώσκει ὁ Milchhöfer «στρα[ταγο]ί» ὅπερ πιθανόν· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ ἵππαρχου οὐδὲν ἐξάγεται· πρὸς αὐτὸν καὶ αὐτόθι V, 1880 σελ. 66. Καὶ ἐν νέῳ τινὶ θραύσματι, ὅπερ δημοσιεύσαμεν κατωτέρω πρόκειται πιθανῶς περὶ κοινῶς ἀναθήματος στρατηγῶν· ἀλλὰ πάλιν οὐδὲν βεβαίον δύναται νὰ συγχομισθῆ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν.

¹ Ἦδη ὁ Foucart παρὰ Le Bas ἔ. ἀ. σελ. 199 ἐξέφρασεν ἀπορίας διὰ τὴν ἔλλειψιν προβουλευματος ἐν Τεγέᾳ· ἢ ἀπ' εὐθείας εἰσαγωγή τῶν ὑποθέσεων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου θὰ ἀπετέλει μοναδικὴν ἐξάφρασιν ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς πολιτείαις. Ἐνίας ὑποθέσεις περὶ προξενίας εἰσήγον οἱ στρατηγοὶ.

² Μεταβολαὶ ἐν τῇ Τεγεατῶν πολιτείᾳ συνέβησαν βεβαίως· πρὸς Foucart ἔ. ἀ. σελ. 185. Οἱ «δαμιογοὶ» τῆς Τεγέας, ὡς καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἀρχαδικῆς Ὀμοσπονδίας, οἱ ἐμφανιζόμενοι ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Φυλάργου (Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 a = Michel ἀριθ. 193), φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀπλοῖ ἀντιπρόσωποι· ἂν εἶχον καὶ ἐντός τῆς Τεγέας ἐτέραν ἐξουσίαν, ἀγνοοῦμεν, διότι οἱ ἐν τῇ μεγάλῃ Τεγεατικῇ ἐπιγραφῇ «δαμιογοὶ» V. Bérard ἐν Bull. de Corr. Hell. XIII, 1889 σελ. 281 κέ. (= Michel ἀριθ. 695) δὲν διακρίνεται ἂν ἦσαν οἱ αὐτοὶ, οὐδὲ erscheinen als höchste Magistrat, ὡς θέλει ὁ V. Schötter ἐν Pauly-Wissowa, Real-Encycl. VI σελ. 2859.

³ Περὶ τῶν προστάτων ὡς ἀρχόντων ἐν γένει ἢ προισταμένων τῆς βουλῆς εἰδικῶς διαλαμβάνει ὁ H. Swoboda, ἔ. ἀ. σελ. 91-93 καὶ 172· ἐκεῖ εὐρίσκει τις καὶ ἄλλα παραδείγματα καὶ τὰς διαφορὰς πρὸς τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἐνταῦθα ἐκτιθέμενα.

⁴ Collitz-Hoffmann ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1612, 1614, 1615.

⁵ Collitz-Meister ἔ. ἀ. ἀριθμ. 802.

⁶ Collitz-Fick ἔ. ἀ. ἀριθ. 1435 (Υπάτης) «προστατεούντων» τὰς ἐκκλησίας.

ἐν Λαμιά¹, καὶ δὴ ἐν τῇ Μολοσσῶν πολιτείᾳ², ἔνθα ἦσαν ἐπώνυμοι. Ἄν καὶ οἱ ἐν Κερκύρα ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου³ ἀναφερόμενοι «προστάται τοῦ δήμου» ἦσαν ὁμοία ἀρχὴ ταῖς τῶν ἀνωτέρω καταριθμηθεῖσων πολιτειῶν, δὲν βεβαιούται, καίτοι αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπιβάλλουσι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦσαν ἄρχοντες οἱ ἐν αὐταῖς «προστάται προβούλων»· δὲν φαίνεται ὅμως πιθανὴ ἡ γνώμη τοῦ Vischer⁴, ἐκλαμβάνοντος τὸν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσῃ προξενικῇ ἐπιγραφῇ «προστάταν», ὡς τὸν πρόεδρον τοῦ συνεδρίου τῶν προστάτων τοῦ δήμου, ἐν ᾧ εὐλογον εἶναι νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν «προστάταν τῆς προξενίας», ὡς πολλαχοῦ καὶ ἐν Τεγέα ἐμφανίζεται⁵.

Προστάτας τῶν Ἀρχάδων καὶ **προστάτας** τοῦ δήμου ἐν Μαντινείᾳ ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν⁶, ἀλλ' ἐκεῖ ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει πρόκειται ἀπλῶς περὶ δημαγωγῶν, ἤτοι περὶ πολιτικῶν ἐν γένει ἀνδρῶν, οὐχὶ περὶ ἐπισήμου ἀξιωματοῦ, ἐν δὲ τῇ πρώτῃ περὶ τῶν «μυρίων»· ἐν Στυμφάλῳ ὅμως ἀναφέρονται⁷ «προστάται βωλῆς», καὶ φαίνονται οὗτοι πολὺ ἀνάλογος ἀρχὴ τῇ ἐν Τεγέα. Ἐξ ἄλλου

¹ Collitz-Fick ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1447 «προστατεύοντος τῆς ἐκκλησίας τῶν ταγῶν»· πρὸς ἐν Αἰτωλῶν «οἱ προστάται τοῦ συνεδρίου» Collitz-Fick ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1445· τούτων ἡ ὁμοιότης πρὸς τοὺς ἄλλους δὲν εἶναι σαφῆς· ἀναφέρονται ἐπίσης ἐν Κῶ: «γνώμη προσιατῶν» Paton-Hicks, In. of Cos ἀριθμ. 2, (3), 13, 27, 28, 30· ἐν Μεσσηνίᾳ «προστῆται δαμοοργῶν» Athen. Mitth. XVI, 1891 σελ. 346 (A. Wilhelm), καὶ ἐν Κνίδῳ, Greek Inscript. in the British Mus. IV ἀριθμ. 786· (εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι οἱ προστάται οὗτοι τῆς Κνίδου ὑπογράφονται ἐν ἀναθήματι κοινῶ, οὗ τὸ ἐπίγραμμα εὔρηται καὶ ἐν Παλατινῇ Ἀνθολογίᾳ τόμ. III σελ. 20 ἀριθμ. 128). Οἱ τῶν τριῶν τούτων πολιτειῶν φαίνονται ἄρχοντες βεβαίως οὐχὶ ἀπλοὶ δημαγωγοί, οὔτε ἔγγυοι προξενίων.

² Collitz-Fick ἔ. ἀ. ἀριθμ. 1334-1337, 1340-1342, 1346-1347, 1351-1353, 1355-1358, 1365-1366· «ἐπὶ προστάτα- (δεῖν) Μολοσσῶν» ἢ «προστατεύοντος (δεῖνος)».

³ III 75, 2· IV 46, 4. Ἐκ πάντων τῶν συγγραφέων φαίνεται πιθανόν ὅτι μόνον ὁ ὑπὸ Δινείου ἐν Τακτικ. κερ. 11 ἀναφερόμενος «προστῆτης» ἐν τῇ Ἀργείῳ πολιτείᾳ, ἦτο ἄρχων· τοῦτο καὶ ὁ Sauppe ἔ. ἀ. καὶ ὁ Dittenberger Sylloge² ἀριθμ. 476 δέχονται.

⁴ Beiträge ἀριθμ. 9 σελ. 22.

⁵ Ὁρθῶς, ὡς νομίζω, συνεπλήρωσεν ὁ Foucart παρὰ Le Bas ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 d «προστῆτα[ς] τῆς προξενίας» καὶ οὐχὶ «προστῆτα[ς] τοῦ δάμου». ὡς προτιμᾷ ὁ A. Wilhelm ἐν Athen. Mitth. XVI, 1891 σελ. 348 σημ. 4, διότι προηγούνται οἱ στρατηγοί, ὅπερ δὲν θὰ συνέβαιναν, ἂν ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ λίθου οἱ προστάται τοῦ δήμου. Μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὑπάρχει προστάτης τῆς προξενίας ἐν Τεγέα.

⁶ V 2, 3 καὶ VII 4, 33.

⁷ Ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Jul. Martha ἐν Bull. de Corr. Hell. VII, 1883 σελ. 488 ἀριθμ. 1 (= Meister, Griech. Dialekte II σελ. 78 ἀριθμ. 28).

καὶ ἐν Στυμφάλῳ ἀναγράφονται ἐπίσης «προστῆται» (δηλ. «τῆς προξενίας») ¹.

Ἐτερον ζήτημα ἐγείρεται, ἂν τὸ θραῦσμα τοῦτο προέρχεται ὄντως ἐκ ψήφισματος προξενίας, ὡς ἐκλαμβάνομεν αὐτό, ἢ ἐκ νόμου ἢ ἄλλης πολιτικῆς διατάξεως ἢ ἐξ ἀναθήματος. Τὸ πρῶτον φαίνεται πιθανώτατον, διότι καὶ τὸ ὑπὸ Sauppe ἐκδοθέν, πρὸς ὃ ἐν τοῖς πλείστοις συμφωνεῖ τὸ νέον τοῦτο τμήμα, καὶ τὸ ὑφ' ἡμῶν κατωτέρω συμπληρούμενον, εἶναι ψήφισμα προξενίας, καὶ ἄλλα παρομοίου τύπου οὐκ ὀλίγα ἐσώθησαν ἐκ Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν². Καὶ τὰ ἴχνη δὲ τοῦ πρώτου στίχου ι καὶ α

¹ Πρὸς Jul. Martha ἔ. ἀ. σελ. 491 ἀριθμ. IV, Darest-Haussoullier-Reinach, inscript. jurid. σελ. 189, ἔνθα ἐρμηνεύεται ὁ τοιοῦτος προστάτης ὡς procureur ἢ répondant judiciaire.

² Ταῦτα εἶναι, (ὁ H. Swoboda, ἔ. ἀ. σελ. 301 ἀναγράφει τέσσαρα μόνον), πλὴν τοῦ ὑπὸ Sauppe καὶ τοῦ ἐνταῦθα δημοσιευμένου τὰ ἐξῆς:

Α'.) τὸ τῆς ἀρχαδικῆς ὁμοσπονδίας διὰ Φύλαρχον, περὶ οὗ βλ. ἀνωτέρω σελ. 58 σημ. 2. ἴσως τὸ ὑπὸ Sauppe καὶ κατόπιν ὑπὸ Mendel ἐκδοθέν θραῦσμα (βλ. ἐνταῦθα ἀνωτέρω σελ. 34 σημ. 4) εἶναι ψήφισμα ὅμοιον τῷ ἀνωτέρω τοῦ κοινῶ τῶν Ἀρχάδων, διότι διακρίνονται ἐν στίχῳ πρώτῳ «Ὁρχο[μένιοι]» καὶ ἐν ἑκτῷ «Παροδοί[οι]»· τοιαῦτα ὅμοια ἐθνικὰ εὐρίσκονται καὶ ἐν τινι καταλόγῳ, θανόντων ἐν συμμαχικῇ τινι πολέμῳ ἴσως, παρὰ F. Dürrbach ἐν Bull. de Corr. Hell. IX, 1885 σελ. 510 ἀριθμ. 1.

Β'.) Τὸ παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθμ. 340 b (= Michel ἀριθμ. 191) διὰ Δαμάτριον Δαματρίῳ Αἰτωλόν.

Γ'.) Τὸ αὐτόθι ἀριθμ. 340 c, οὗ ἔλλειπει ἡ ἀρχή.

Δ'.) Τὸ αὐτόθι ἀριθμ. 340 d, οὗ ἐπίσης ἔλλειπει ἡ ἀρχή. — Εἰς ταῦτα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰ ἐξῆς κατ' ἐμὴν γνώμην:

Ε'.) Τὸ ἐν Athen. Mitth. IV, 1879 σελ. 145 ἀριθμ. a. Τοῦτο δὲν μεταγράφει ὁ ἐκδοτής, λέγει ὅμως ὅτι εἶναι τμήμα ψήφισματος καὶ συμπληροῖ τὸ «ἐν τε π[ολέμῳ] καὶ ἐν εἰρήνῃ».

Στ'.) Τὸ ἐν Bull. de Corr. Hell. XVI, 1892 σελ. 544 ἀριθμ. 5 ὑπὸ V. Bérard ἐκδοθέν διὰ Τιμοκλέα Ἀπολλωνίου Μεγαλοπολίταν· ἐν ἀρχῇ καταγράφονται τὰ αἴτια, ἐν τέλει δὲ, ὅπερ ἔλλειπει, πιθανῶς ἐγράφετο τὸ τυπικὸν τῆς προξενίας· δύνανται ὅμως νὰ ἀρμόζῃ καὶ ἕτερα τιμῆ, ὡς ἔγγιστα ἀπονομῆ στεφάνου ἢ τινι ὁμοίᾳ.

Ζ'.) Τὸ αὐτόθι XXV, 1901 σελ. 266 (G. Mendel), οὗ σώζεται ἀσαφῆς ἀρχή.

Η'.) Τὸ ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκδόσει τοῦ Le Bas ἀριθμ. 349, ὅπερ ὁ Foucart οὐδὲ ἀποδίδει τὸ παράπαν, λέγων ὅτι εἶναι fragment insignifiant, κείμενον

. . . Ε Τ Ο Σ . . .
. . . Ι Ε Ρ Η . . .
. . . Α Ι Α . . .

παρέχει ἀρκετὰ ἴχνη, ἵνα συμπληρωθῇ μεταγραφόμενον ἐν μὲν στίχῳ πρώτῳ διὰ τινος κυρίου ὀνόματος τῶν στρατηγῶν ἢ τοῦ γραφέως «Ἀλκαίν-, Δαμαίν-, Διαίν-, Ἐπαίν-, Εὐαίν-, Κλεαίν-]ετος. . .», ἄτινα πάντα ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν δὲ δευτέρῳ «ἰερό[ς] (δεῖνα)», οὕτω δὲ καταριθμηθῇ ἐν τοῖς ψήφισμασιν ἐν γένει.

Θ'.) Καὶ τὸ ὑπὸ K. Σαββοπούλλου ἐν «Ἀθηνᾶ» τόμ. XIV, 1902 σελ. 506 ἀριθμ. 1 διὰ μικρῶν γραμμῶν ἐκδοθέν (κακῶς, ὡς ἐν πολλοῖς διακρίνομεν· βλ. ἀνωτέρω ἐνταῦθα σελ. 36 σημ. 1) θραῦσμα, φαίνεται ἐκ ψήφισματος προξενίας προερχόμενον· ἐξεδόθη ὡς ἐξῆς: «Ἀγη-

ἀρμόζουσι λέξει τινί, δι' ὧν κατωνομάζοντο αἱ προνομίαι, οἷαι ἢ «ἀσυλία, ἀσφάλεια, ἐπινομία, ἰσοτέλεια, ἀτέλεια, ἰσοπολιτεία κττ.», ἢ τῷ τύπῳ «κα]ι α[ὐτῷ καὶ ἐκγόνοις κτλ.». Ἐν τοῖς ψηφίσμασι τούτοις εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι δὲν παρέχεται ἢ ἀναγραφὴ ἐκάστου, διότι, κατὰ τὴν εὐλογον εἰκασίαν τοῦ Foucart¹, τὰ τοιαῦτα ψηφίσματα ἀνετίθεντο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς.

Περὶ δὲ τῆς συμπληρώσεως τῶν ὀνομάτων παρατηροῦμεν ὅτι τὸ «Ἰσοχόμ[αχος» εἶναι βέβαιον, διότι τὸ μὲν δὲν ἀρμόζει ἕτερον ὄνομα πρὸς συμπλήρωσιν, τὸ δὲ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Τεγέα ἐπιφανῆς τις οἰκογένεια, ἣς τὰ μέλη ἐγίνοντο στρατηγοί, διότι ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ αὐτῆς, τῆς Γ'. π. X. ἑκατονταετερίδος ἐπίσης, εὐρίσκομεν στρατηγὸν «Ἀριστίωνα Ἰσοχόμαχον»², ὃν εὐλόγως δυνάμεθα νὰ σχετίσωμεν πρὸς τὸν ἐν τῷ νέῳ θραύσματι ἀναφερόμενον. Ὄνόματα δὲ Τεγεατικά ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν εἰς «... φάνης» εἶναι τὸ Ἀριστοφάνης³, Καλλιφάνης καὶ Ξενοφάνης». Ἐκ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων τῆς ἐπιγραφῆς, «Σιμίνας, Πρόκριτος, Ἀρχανδρος, Κλεόμαχος» οὐδὲν εὐρηταί ἐπὶ τῶν Τεγεατικῶν ἐπιγραφῶν»⁴.

Τὸ δὲ ὀλίγον ἀνωτέρω μνημονευθὲν θραῦσμα, ὅπερ ἐξέδωκεν ὁ A. Milchhöfer⁵, παρέχει ἰκανὰ στοιχεῖα, ἵνα εὐλόγως συμπληρώσωμεν αὐτὸ κατὰ τὰ Τεγεατικά ψηφίσματα προξενίας ὡς ἐξῆς:

σίδαμος Ἀγησιοτάτω ἱερῆς γενόμενος | τὰν πόλιν πάνσαν προξένος (sic!) καὶ ἐθερ(ίτας)» εὐρηταί ἢ ἐπιγραφὴ ὡς γράφει ὁ ἐκδότης «ἐπὶ μαρμάρου εἰς δύο στίχους ἔχοντος μήκος 1.53 πλ. 0.42 πᾶξ. 0.34». Δυστυχῶς δὲν ἐπανεῦρον τὸν λίθον τοῦτον καὶ οὐδὲν ἀσφαλῆς δυνάμει νὰ εἴπω. — Νόμοι δὲ καὶ τιμητικά ψηφίσματα καὶ θραύσματα ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν οὐκ ὀλίγα ἐν Τεγέᾳ.

¹ Τὰ ὑπὸ Foucart ἔ. ἀ. σελ. 199 δὲν εἶναι πάντα ἀκριβῆ, ὡς ἀποδεικνύουσι νεώτερα εὐρήματα· εἶναι ὅμως ἀληθὲς τὸ ὅτι δὲν ἐγίνετο μνεῖα τῆς ἀναγραφῆς, ὅταν ἀνετίθεντο τὰ ψηφίσματα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς· διότι ἐν ἄλλαις πράξεσι τῆς πόλεως, ὡς καὶ συλλόγων, γίνεται μνεῖα τοῦ τόπου τῆς ἀναθέσεως, οὗτος δὲ οὐδέποτε εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς· περὶ τοῦ εἰπόντος τὸ ψηφίσμα δὲν γίνεται ἐπίσης λόγος, εἰμὴ ἄπαξ, ἂν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τῇ μνημονευθείσῃ ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχείῳ Γ', ἐκλάβωμεν τὸ «Καλλιφάνης τοῦ Ἐυθαροσέως» ὡς δηλοῦν τὸ ὄνομα τοῦ εἰπόντος, ὅπερ φαίνεται μοι πιθανώτατον. Ὁ ἐκδότης νομίζει ὅτι εἶναι τοῦ ἱερέως ἐπωνύμου.

² Παρὰ Le Bas-Foucart ἔ. ἀ. ἀριθ. 338 a (= Michel ἀριθμ. 1091).

³ Πιθανώτατα δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν «Ἀριστοφάνης» ἐν τῇ παρὰ G. Mendel, Bull. de Corr. Hell. XXV, 1901 σελ. 271 ἀριθ. 9 ἐπιγραφῇ.

⁴ Ἐκτός ἂν τις θελήσῃ νὰ συμπληρώσῃ «Ἀρχανδρος» ἐν Bull. de Corr. Hell. IX, 1885 σελ. 510 ἀριθ. 1.

⁵ Ἐτέθη ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχείῳ Ε ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ψηφισμάτων προξενίας (σελ. 60 σημ. 2).

[Θεός, ἐπὶ (δεῖνι) ἱερεῖ· ἔδοξε τῷ]
[δάμῳ τῶν Τεγεατῶν (δεῖνα δεῖνος)]
προξένον εἶναι καὶ εὐερ] Γ Ε Τ [αν
εἶναι καὶ αὐτὸν κα] Ε [κγό-
νους· εἶναι δὲ αὐτῷ ἐπινομί] Α [ν, ἰσο-
πολιτεῖαν, ἔμ] Π Α [σινγᾶ] Σ κ [αὶ οἰ-
κίας, ἀτέλει] Α Ν Α [σν] Λ Ι Α [ν, ἀσφά-
λειαν ἐν τε π] Ο Λ Ε Μ Ω Ι Κ Α [ἰ ἐν
εἰρήν] Η Ι Π Ρ Ο Σ [τάται
[τοῦ δάμου κτλ.]».

Ὁ τύπος οὗτος, διατηρῶν ἐλάχιστα διαλεκτικὰ ἔχνη, ἔχει ἀνάλογον ἰδίως τὸν τοῦ παρὰ Sauppe ψηφίσματος.

Προσθήκαι καὶ συμπληρώσεις.

Ἐν ᾧ εἶχον ἤδη ἐκτυπωθῆ κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἀνωτέρω, μετέβην εἰς Τεγέαν, ἔνθα διέμεινα ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, καθ' ἃς εὔρον καὶ ἄλλας ἐπιγραφὰς καὶ πλαστικά μνημεῖα ἀνέκδοτα, συγκομισθέντα ἐκ τῶν πέριξ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἢ λαμβάνοντα καὶ ἐκδοδομένα θεωρούμενα.

Τούτων τὰ ἀξιολογώτερα παραθέτω ἐνταῦθα:

15

Μέγας κυλινδρικός βωμὸς ἐκ μαρμάρου, φέρων ἄνω καὶ κάτω κυκλικὴν ταινίαν καὶ γεισώμα, ἀποκεκομμένος ὀλίγον ἄνω πρὸς ἀριστεράν καὶ ὀπισθεν τῆς ἐπιγραφῆς· ἐπὶ τῆς ἄνω ἑδρας φέρει ἰσομέτρως τέσσαρας μικροὺς καὶ ἀβαθεῖς στρογγύλους τέρμους, ὧν οἱ τρεῖς ἐσώθησαν, ἔχοντες καὶ εὐθεῖαν γλυφὴν μέχρι τῆς περιφερείας διήκουσαν· εὐρηταί ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἐπισκοπῆς παρὰ τὸ μεσαιωνικὸν τεῖχος.— Ὑψος 0.75. Τὰ γράμματα εἶναι μεγάλα καὶ ἐπιμελῶς γεγλυμμένα μετ' ἀκρεμόνων· ὕψος αὐτῶν 0.043-0.047. Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι ἀρχαιότερα τῶν ὀλίγων π. X. χρόνων.

Α Λ Ι Ο Υ
Κ Α Ι Α Σ Κ Λ Α Π Ι Ο Υ

«Ἄλιον
καὶ Ἀσπλαπιῶν».

Ὁμοιοτάτους καθ' ὅλα βωμούς εὔρον ἓνα μὲν αὐτόθι, οὗ σφίζεται μικρὸν μόνον τμήμα, ἕτερον δὲ ἐν Πιαλῇ πρὸ τῆς οἰκίας Στ. Εὐθ. Κανελλοπούλου· ἂν καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος φέρῃ ἐπιγραφὴν, δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω, διότι ἔχει καταχωσθῆ κατὰ τὸ πλεῖστον. Ὁμοιον ἐπίσης βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ πολυτελέστερον κεκοσμημένον διὰ διπλῶν ταινιῶν καὶ γεισωμάτων, εὔρεν ὁ V Bérard¹ νῦν ἀπόκειται παρὰ τὸ τεῖχος ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἐπισκοπῆς.

Τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν συννάων θεοτήτων δηλοῦσι θερμῆν ἐν Τεγέᾳ καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφένων ἀναφερόμεναι εἰδήσεις² καὶ πολλὰ πλαστικά μνημεῖα εὑρεθέντα ἐκεῖ³. Περὶ τῆς λατρείας ὅμως τοῦ Ἥλιου οὐδεμίαν εἰδήσιν γινώσκω, οὐδὲ μνημεῖον ἐκ Τεγέας δυνάμενον νὰ ἀναχθῆ εἰς αὐτήν.

16

Τετραγώνος ἑρμοειδῆς βαίτυλος λήγων ἄνω εἰς πυραμιδοειδῆ κεφαλὴν κατὰ τὸν ἀρχαδικὸν τρόπον σφίζεται τελείως καὶ εἶναι ὁ μέγιστος τῶν εὑρεθέντων ὁμοίων βαιτύλων, ἔχων λίαν μακρὰν ἀντηρίδα κυβικὴν, ἐπίπεδον κάτωθεν. — Ὑψος ἄνευ τῆς κεφαλῆς 0.515, μετ' αὐτῆς 0.67· πλάτος ἄνω 0.075, κάτω 0.098· πάχος κατὰ μέσον ἔρον 0.08. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω οὔτε τοῦ τῆς Τεγέας

¹ Bull. de Corr. Hell. XVII, 1893 σελ. 12 ἀριθ. 17 = Michel, Recueil ἀριθ. 1093.

² Ἀγάλμα Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἔργα τοῦ Σκόπα: Παισαν. VIII 47, 1· ναὸς καὶ ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Τεγέας εἰς Ἄργος: αὐτόθι 54, 5

³ Τὰ ἐξῆς ἤδη ἐκδομένα: δύο κεφαλαὶ ἐκ μαρμάρου, Ἀσκληπιοῦ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ἡ μὲν ἐν τῷ Μουσεῖῳ Πιαλῆ, ἡ δὲ ἐν τῷ τῆς Ἐπισκοπῆς, καὶ τρία ἀνάγλυφα ἐν οἷς Ἀσκληπιὸς ἐν ἐνί, Ἀσκληπιὸς καὶ Ὑγεία ἐν ἐτέρῳ, Ὑγεία ἐν τρίτῳ, πάντα παρὰ Mendel ἔ. ἀ. σελ. 261/2, ἀριθ. 1-2, σελ. 263 ἀριθ. 1, σελ. 264 ἀριθ. 2, σελ. 265 ἀριθ. 7. Ἀνέκδοτα τὰ ἐξῆς: α) ἄνω ἡμισυ κολοσσιαίας κεφαλῆς ἐκ λιθομαρμάρου τῶν Δολιανῶν ἐν Μουσεῖῳ Πιαλῆ, ὁμοίας ταῖς ἀνωτέρω· β) ἀριστερὸν τμήμα ἀναγλύφου μαρμαρίνης πλακός, ἔνθα παρίσταται πιθανώτατα ἡ Ὑγεία· εὑρήται αὐτόθι· ὕψος 0.303, πλάτος 0.164, πάχος 0.102· γ) κεφαλὴ μετὰ μέρους τοῦ λαιμοῦ βραχυπόγωνος Ἀσκληπιοῦ ἐν Μουσεῖῳ Ἐπισκοπῆς, ἐκ μαρμάρου· ὕψος 0.28· δ) μικρὰ κεφαλὴ ὁμοίου Ἀσκληπιοῦ αὐτόθι· ἐξ ἀναγλύφου· ὕψος 0.158· ε) ἀνάγλυφον Ὑγείας σωθεῖσης, αὐτόθι· ἐκ μαρμάρου, πανταχόθεν ἀποκεκομμένον· ὕψος 0.153, πλάτος 0.21· ς) κάτω τμήμα μεγάλου ἀναγλύφου μαρμαρίνου εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Ἀλεξοπούλλου κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1906 καὶ ἄχθῃν εἰς τὸ Μουσεῖον Πιαλῆ· εἶναι τοῦ ἀττικοῦ τύπου· ἐν μέσῳ βωμός, πρὸς ὃν ἄγεται χοῖρος ὑπὸ δούλου· πρὸς δεξιὴν λατρευαί, πρὸς ἀριστερὰν Ἀσκληπιὸς καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ δύο θεαί, πάντες ὀρθοί· ἄνω τὸ ἀνάγλυφον ἀπεκόπη.

οὔτε πότε εὑρέθη τὸ μνημεῖον τοῦτο. Φαίνεται ὅμως οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εὑρεθὲν, διότι δὲν φέρει ἀριθμὸν δι' ἐρυθρᾶς βαφῆς (βλ. κατωτέρω ἐνταῦθα ἀριθ. 17).

Ἄνω ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντηρίδος φέρει τὴν κάτω ἐπιγραφὴν τῆς προευκλειδείου γραφῆς¹, οὐχὶ νεωτέρων τῶν μέσων τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· τὰ γράμματα εἶναι βαθέως καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένα ἀνίσου ὕψους· τὸ τελευταῖον Ο εἶναι τὸ πάντων μικρότατον, ὕψους 0.008, τὰ δὲ ξ ξ τοῦ πρώτου στίχου τὰ μέγιστα, ὕψους 0.02.

Δ Ι Ο Ξ Ξ Τ

Ο Ρ Γ Α Ο

« Διὸς Στ
ορπάω ».

« Στροπαῖος » δὲ Ζεὺς τὸ πρῶτον ἐνταῦθα ἐμφανίζεται· ἡ λέξις εἶναι διαλεκτικὴ ἐκ τοῦ « στορπά », περὶ ἧς ὑπάρχουσιν αἱ ἐξῆς σημειώσεις τῶν γλωσσογράφων: « στορπά· ἀστραπή, Πάφισι »· « στορπά· τὴν ἀστραπήν »· « στορφαί· ἀστραπαί »². Τὸ « ἀστραπή· στραπή »³ φαίνεται μὴ ἀνήκον τούτοις. Τὸ ὑπὸ τοῦ Herwerden λεγόμενον⁴, *utrum στορπά cypria sit an arcadica forma non liquet*, διευκρινεῖται νῦν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς· δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον τὸ νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Κύπριοι ὁμοίως ἔλεγον· ὑπὲρ τῶν πρώτων μαρτυρεῖ ἡ νέα αὕτη ἐπιγραφὴ, ὑπὲρ τῶν δευτέρων ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου καὶ τὸ ὅτι οἱ Πάφισι ἦσαν ἄποικοι τῶν Ἀρκάδων.

Ἀκριβὲς ἀνάλογον τῷ Διὶ Στροπαίῳ εἶναι τὸ ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Μαντινείας⁵ « Διὸς Κεραυνῶ »· ὡς πρὸς τὴν λέξιν δὲ εἶναι σχετικὰ τὰ ἐκ συγγραφένων γνωστὰ ἐπιθέτα τοῦ Διὸς « στοράπιον, ἀστεροπη-

¹ Εἰς τὰ γνωστὰ προστίθεται καὶ νέον δεῖγμα τοῦ ∇ = δ, οὐχὶ = ρ. τοῦ τελευταίου ἡ ἀρχαϊκὴ μορφή παραμένει σταθερὰ ἐν Ἀρκადίᾳ ὡς R. κατὰ ταῦτα τὸ ἀνωτέρω σελ. 41 σημ. 3 μεταγραφὴν κατὰ Kirchhoff « Χαρ(ι)τ(ι)ων » δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ· παραμένει ἄρα πιθανωτάτη πασῶν ἡ γνώμη τοῦ Fick παρὰ Hoffmann ἔ. ἀ. ἀριθ. 25.

² Ἡσύχ. ἐν λλ. Τὸ « στορφαί » εἶναι πιθανῶς ἐσφαλμένον· θὰ ἔκειτο « στορπαί ». Ἐπίσης τὸ παρὰ Ζωναρᾶ σ. 1675 (Tittmann) « στοροφή » ἢ ἀστραπή φαίνεται κείμενον ἀντὶ τοῦ « στοροπή ». Τὸ δὲ « στοράπιον » ἀντὶ τοῦ « ἀστράπιον » εἶναι κοινότερον.

³ Ἐτυμολ. Μέγ. 514, 31 (Gaisford).

⁴ Ἐν Lexicum λ. στορπά.

⁵ Hoffmann ἔ. ἀ. ἀριθ. 5, ἔνθα ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία.

τής, ἀστέροπος, ἀστράπιος, στεροπηγερέτα, φοινικωστερόπας, ἀνάιθων στεροπήν κττ.»¹

Ἐρμᾶς δὲ τοῦ Διὸς γινώσκομεν ἐκ μὲν τοῦ Πausανίου² τὸν τοῦ Τελείου Διός, κειμένου πιθανώτατα ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Τεγεατῶν, ἐκ δὲ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Διὸς Μειλίχιου, τοῦ Διὸς Πατρῶου³, καὶ ἴσως τοῦ Διὸς ἀπλῶς⁴. Ἐτιμᾶτο δὲ ἐν Τεγέᾳ ὁ Ζεὺς καὶ ὡς Κλάριος (= Κράριος)⁵ καὶ ὡς Ἀύκαιος⁶. Φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ Τελείος Ζεὺς ἐτιμᾶτο καὶ ὑπὸ τινὰς ἄλλας ἐπικλήσεις, τοῦλάχιστον ὡς Στορπαῖος, Μειλίχιος καὶ Πατρῶος, ἀφ' οὗ ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἄγαλμα τετραγώνον αὐτοῦ, αἱ δὲ ἐπωνυμίαι αὗται ἀναγράφονται ἐπὶ ἐρμαιοῖδων ἐπίσης βαιτύλων τοῦ θεοῦ. Ὅμοιον τι παρετηρήσαμεν ἀνωτέρω⁷ διὰ τὴν «ἐν πλινθίῳ» Ἀφροδίτην, τιμωμένην ἴσως καὶ ὡς Ὀλυμπίαν.

17

Ὅμοιος τῷ ἀνωτέρω ἐρμαιοῖδης βαιτύλος, οὗ τὸ ἄκρον τῆς πυραμιδοειδοῦς κεφαλῆς ἀπεκόπη. — Ὑψος ἀνευ τῆς κεφαλῆς 0.238, μετ' αὐτῆς 0.288, πλάτος 0.07, πάχος τὸ αὐτό. Ἐπὶ τῆς ἀντηρίδος φέρει δι' ἐρυθρᾶς βαφῆς τὸν ἀριθμὸν 125· τοῦτο δηλοῖ ὅτι εἶχεν εὐρεθῆ πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1897, διότι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ὁ πρῶτον γυμνασιάρχης τοῦ Γυμνασίου Τριπόλεως κ. Π. Γ.

¹ Πρβλ. Roscher's. Epitheta deorum λ. Ζεὺς.

² «Πεποιήται δὲ καὶ Διὸς Τελείου βωμὸς καὶ ἄγαλμα τετραγώνον», VIII 48,6.

³ Περὶ ἀμφοτέρων βλ. τὰς ἀνωτέρω σελ. 43 σημ. 4 παρατεθείσας ἐπιγραφάς.

⁴ Ὁ παρὰ G. Mendel ἔ.ἀ. σελ. 279 ἀριθμ. 22 ἐρμαιοῖδης βαιτύλος εἶναι ἴσως τοῦ Διός· (ἀνωτέρω ἐνταῦθα σελ. 46-47 καθὼς ὑπετέθη ὡς ἐρμῆς γυναικός· ἐπανεῦρον αὐτὸν ἐν τῷ Μουσείῳ Πιαλῆ).

⁵ Pausan. VIII 53,9.

⁶ Pausan. VIII 53,11.

⁷ Σελ. 41.

Γαλανόπουλλος κατέγραψε καὶ ἀπηρίθμησε τὰ ἐν Πιαλῆ ἀρχαῖα διαταγῆ τοῦ ὑπουργείου.

Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντηρίδος φέρει ἐπιγραφὴν διὰ μικρῶν καὶ λίαν ἀβαθῶς καίτοι ἐπιμελῶς κεχαραγμένων γραμμῶν, ἅτινα μόλις διακρίνονται· τὸ ὕψος αὐτῶν εἶναι 0.004-005, τὸ δὲ σχῆμα δεικνύει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δύναται νὰ ἀναχθῆ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς:

Λ Ε Ο Ι Τ Α Σ Ι
Α Γ Α Θ Ο Ι Θ Ε Ο
Α Ν Ε Θ Η Κ Ε

«Κ]λεοίτας(ι)

Ἄγαθῷ θεῶ<ι>

ἀνέθηκε».

Τὸ ἐν τέλει τοῦ πρώτου στίχου ι φαίνεται ἀνηκόν τῷ τέλει τοῦ δευτέρου στίχου· διότι λησμονηθὲν δὲν ἐγράφη ἐκεῖ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε χῶρος νὰ τεθῆ προσηκόντως, ἐγράφη ὑπεράνω, συμπεσὸν τῷ τέλει τοῦ πρώτου στίχου.

Διὰ τοῦ μνημείου τούτου ἔχομεν ἕτερον δεῖγμα τῆς λατρείας τοῦ «Ἄγαθοῦ θεοῦ» ἐν Τεγέᾳ, μετὰ τοῦ ἐξετασθέντος ἀνωτέρω¹ ἐρμού τοῦ αὐτοῦ θεοῦ. — Τὸ δὲ ὄνομα «Κλεοίτας» νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν ταῖς Τεγεατικαῖς ἐπιγραφαῖς.

(Αἱ ὑπολειπόμεναι τῶν ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν καὶ πλαστικῶν μνημείων Τεγέας θὰ ἐκδοθῶσιν ἐν τῷ ἐπομένῳ τεύχεϊ).

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 21ῃ Ἀπριλίου 1906.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

¹ Βλ. ἐνταῦθα τὰ εἰς ἀριθ. 10 εἰρημένα.

ΕΚ ΤΑΦΩΝ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ

(Πίναξ 4).

Τὰ ἐν τῷ 4^ῳ πίνακι καὶ κατωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ ἀπεικονιζόμενα ἀντικείμενα προέρχονται ἐκ τάφων τῆς Αἰτωλίας, ἀνασκαφέντων δαπάνη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1903. Τὰ περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐξετέθησαν ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ ἐν μέρει ἐν *Ath. Mitteilungen* 1903 σελ. 475. Ἐνταῦθα θὰ ὑπομνήσωμεν ὅσα εἶνε ἀνάγκη νὰ προταχθῶσι τῆς κατωτέρω περιγραφῆς τῶν ἐν λόγῳ ἀντικειμένων.

Πρόκειται περὶ κτερισμάτων δύο τάφων εὐρεθέντων ἐν τύμβῳ, κειμένῳ ἐν τῇ νεκροπόλει τοῦ ἀρχαίου Τριχονίου.

Ἡ νεκρόπολις αὕτη ἐκτείνεται εἰς ἰκανὸν διάστημα παρὰ τὴν δημοσίαν ἀμαξιτὴν ὁδόν, ἧτις διέρχεται διὰ τοῦ νεωτάτου συνοικισμοῦ τῆς ὀλίγον νοτιώτερον κειμένης κώμης *Γαβαλοῦς*, ἔμπροσθεν δὲ ἀκριβῶς τῆς γεωλόφου μακρᾶς ῥάχης, ἣν κατελάμβανε τὸ Τριχόνιον. Ἡ πόλις αὕτη ἀναφέρεται πολλάκις ὑπὸ τοῦ Πολυβίου καὶ συγγότατα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς Θέρμου ὡς πατρὶς ὀνομαστῶν ἀνδρῶν τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας· ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (X p. 445) μνημονεύεται τὸ Τριχόνιον ὡς «ἀρίστην ἔχον γῆν».

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν, ὅτι πρὶν ἐγερθῆ ὁ εἰρημένος τύμβος, ἐν τῇ αὐτῇ θέσει καὶ κατὰ τὸ κέντρον αὐτοῦ προὔπηρξεν ἐπὶ τοῦ ὀμαλοῦ ἐδάφους τάφος ἔχων μεγαλοπρεπῆ εἴσοδον μετὰ ὀρόμου ἐκ τοῦ μέρους τῆς παρακειμένης δημοσίας ὁδοῦ, ἧτις σημειωτέον συμπίπτει ἐνταῦθα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν λεωφόρον. Τοῦτο ἀπεδείχθη ἐκ τῶν κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς νέας ἀμαξιτῆς ἀνευρεθέντων λειψάνων τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ.

Ὁ τάφος οὗτος εὐρέθη ἡμικατεστραμμένος καὶ σεσυλημένος. *Σύλλησις ὁμῶς καὶ καταστροφὴ συν-*

έβησαν ἀναμφιβόλως ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Διότι τοῦ τάφου ὑπέρκεινται κολοσσιαῖοι σωροὶ λίθων καὶ χῶματα τοῦ τύμβου εἰς ὕψος 5 μ., τὰ ὅποια, ὡς ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν, οὐδέποτε πλέον διαταράχθησαν, ἀφοῦ ἄπαξ ἐνταῦθα πρὸς σχηματισμὸν τοῦ τύμβου ἐσωρεύθησαν. Ἐκτὸς συντριμμάτων τινῶν στηλῶν ἐπιταφίων, πωρίνων σπονδύλων καὶ τῶν τοιούτων, τὰ ὅποια βεβαίως συνεμίχθησαν μετὰ τῶν χωμάτων, ὅτε ἀνεγείρετο ὁ τύμβος, πάντες οἱ λοιποὶ χυδῆν τότε ῥιφθέντες σωροὶ τῶν λίθων προέρχονται ἐκ τοῦ παρακειμένου ρεύματος. Πολλοὶ ἐκ τούτων, ἀμαξιαῖοι τὸ μέγεθος, κατέχοντες τὸν περὶ τὸν τάφον χῶρον, θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ μετακινήθωσιν, ἂν ὑπῆρχον ἐκεῖ, ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὸν τάφον οἱ συλησαντες αὐτόν. Ἄλλ' ἐὰν τοῦτο συνέβαινε, οὐδεὶς βεβαίως ἤθελε λάβῃ τὸν κόπον ἄλλιν νὰ σωρεύσῃ αὐτούς ἐκεῖ, ἵνα συγχώσῃ αὐθις τὸν αὐτὸν χῶρον εἰς τοσοῦτον ὕψος καὶ πλάτος. Οὐδαμοῦ δὲ παρετήρησα καὶ μετακίνησίν τινα εἴτε τῶν κολοσσιαίων τούτων στερεῶς συνεσφηνωμένων ὄγκων εἴτε τοῦ λοιποῦ πλήθους τῶν καταχυθέντων σωρῶν λίθων, οἵτινες, ὡς εἶπον, δὲν δύνανται νὰ προέρχωνται ἢ ἐκ τοῦ παρακειμένου ρεύματος, ὁπόθεν μόνον μετὰ μεγάλης δαπάνης ἦτο δυνατόν νὰ περισυλλεγῶσι καὶ καταχυθῶσιν εἰς τὸν τύμβον. Ἀλλὰ συληταὶ τάφων δὲν υποβάλλονται κατόπιν εἰς τοιούτους κόπους καὶ τοσαύτας δαπάνας.

Περὶ τοῦ τάφου τούτου παρατηρῶ ὅτι συνέκειτο ἐκ λάρνακος οὐχὶ μονολίθου, ἀλλ' ἐκ τεσσάρων πλακῶν σχηματισμένης. Τὴν καλύπτουσαν πλάκα εὖρον ἀποκεκυλισμένην ἐκ τοῦ μνημείου. Αἱ ἐσωτερικαὶ πλευραὶ τῶν πλακῶν ἔφερον πολλὰ ἔχνη ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ. Ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν εἴσοδος

ἀπετελεῖτο πρῶτον, ὡς προεῖπον, ἐκ «δρόμου», ἐκατέρωθεν ἔχοντος καλῶς κτισμένους τοίχους ἐλληνικῆς κατασκευῆς, ὁποίους εὔρον πολλοὺς ἐν τῷ Θέρμῳ ἐκ τοῦ γ' καὶ β' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Οἱ τοῖχοι οὗτοι ἐκατέρωθεν εἶχον μέτωπον, ἦσαν δηλονότι ἐκατέρωθεν ὀρατοί. Ὅπερ ὡσαύτως ἀποδεικνύει ὅτι ὁ τύμβος δὲν ὑπῆρχεν, ὅτε οὗτοι ἐκτίσθησαν. Διότι ἐὰν τὸ χῶμα τοῦ τύμβου ἀνεσκάπτετο, ὅτε οὗτοι ἐκτίζοντο, ἢ ἐξωτερικῆ αὐτῶν πλευρὰ δὲν θὰ ἦτο ὀρατὴ καὶ δὲν θὰ ἐσχημάτιζεν ἐπομένως μέτωπον. Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ «δρόμου» προσκεκολλημένοι εἰς τοὺς τοίχους ἐγείρονται παραστάδες ἡμικατεστραμμένοι ἐκ πωρίνων λαξευτῶν λίθων. Ἴσως ἐνταῦθα ἦτο θύρα φέρουσα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μνημείου, ὅπου κεῖται ὁ τάφος. Εἰς τοῦτο ὅμως τὸ ἐσωτερικὸν εὔρον μόνον σωροὺς λίθων καὶ χωμάτων καὶ οὐδὲν ἄλλο ἀπολύτως λείψανον, ἐξ οὗ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συναγάγῃ ὁποῖόν τι ἦτο τὸ μνημεῖον, ἂν ἦτο δηλαδὴ θάλαμος κτιστὸς ὑπόγειος καλυπτόμενος ἄνωθεν ὑπὸ χῶματος τυμβοειδοῦς ἢ τι τοιοῦτον ὅμοιον. Βεβαίως ὅμως ἀδύνατος φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἢ τοιαύτη ὑπόθεσις, ὅτι δηλαδὴ, ἀπὸ κατεσκευάσθη ὁ δρόμος καὶ ἢ εἰσόδος μετὰ τοῦ τάφου, τὸ ὄλον ἔπειτα ἐκαλύφθη τυμβοειδῶς καὶ ὁ δρόμος συνεχώσθη, ῥιφθέντων εἰς αὐτὸν λίθων καὶ χωμάτων, ἵνα καλυφθῇ ἢ πρὸς τὸν τάφον εἰσόδος. Ἐπειδὴ ἢ σύλησις θὰ ἐγένετο τότε ἀνασκαπτομένου ὁπωσδήποτε τοῦ δρόμου καὶ ἐκβιαζομένης τῆς θύρας τοῦ τάφου χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ ἀνάγκη πρὸς τὴν ἄρδην ἐκείνην καταστροφὴν διὰ καθαιρέσεως τῶν ὀγκωδῶν λίθων τῶν παραστάδων καὶ τελείας ἀπομακρύνσεως τόσου ἄνωθεν ἐπικαθημένου ὑλικοῦ, ἰδίως τόσου χῶματος, τὸ ὁποῖον οὐδὲ σκοπὸν τινα πρακτικὸν θὰ εἶχε. Τοῦναντίον τοῦτο ἐξηγεῖται μόνον ἐὰν ὄλον τὸ κατασκευάσμα τοῦ μνημείου τούτου ἦτο φανερόν καὶ ἀκάλυπτον, ὥστε, καταστρεφομένων ὁπωσδήποτε τῶν κοσμημάτων αὐτοῦ, ἀφ' ἑαυτῶν θὰ ἐπῆρχετο ἔπειτα ἢ κατὰπτωσις τῶν ὑπολειπομένων ἢ καὶ ἢ καθαιρέσις αὐτῶν πρὸς ἄλλας χρήσεις. Τοιοῦτοτρόπως φανερόν εἶνε ὅτι μέρος τῶν μειωπαιῶν λίθων τῶν τοίχων τῆς εἰσόδου καθηρέθη ἵνα χρησιμοποιηθῇ πρὸς κτίσιν τοῦ ἀνεπάφου εὐρεθέντος τάφου, ἐξ οὗ προέρχονται τὰ πλεῖστα τῶν κατωτέρω περιγραφομένων εὐρημάτων, ἧτοι πάντα τὰ λοιπά, πλὴν τοῦ ἐν πίν.

4^ο ἀργυροῦ ἐλάσματος καὶ τῶν δύο Νικῶν (ἴδε κατωτ. σελ. 75 καὶ 78), ἔτι δὲ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἀπεικονιζομένων περνιστήρων καὶ τῆς χαλκῆς βελόνης πλεξιμάτος, ἅτινα ἐξ ἐν ὄλῳ ἀντικείμενα εὐρέθησαν ἐν τοῖς χῶμασι τοῦ τύμβου μετ' ἰχνῶν τινων ὄστῶν ἐγγύς τοῦ μνημονευθέντος σεσυλημένου τάφου ἀτάκτως ἐρριμμένα. Διὸ εἰκάζω ὅτι προέχονται μὲν ἐκ τάφου τινός, ἴσως αὐτοῦ τοῦ σεσυλημένου, ἴσως καὶ ἄλλου παρακειμένου ἐκ τῶν συγχρόνως τότε συληθέντων καὶ καταστραφέντων. Παραπεσόντα δὲ πῶς κατὰ τὴν ἀγρίαν καταστροφὴν τῶν τάφων καὶ σύλησιν εἰς τὰ χῶματα, διεσώθησαν εἰς ταῦτα, ὅτε ἐσχηματίσθη κατόπιν ὁ τύμβος, σωρευθέντων εἰς αὐτὸν λίθων καὶ χωμάτων ἐκ τῶν πέριξ.

Ὁ δὲ ἀνεπάφος, ἐντελῶς σῶος διατηρηθεὶς τάφος, εὐρέθη μᾶλλον πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ τύμβου καὶ παρὰ τὸν ἕτερον ἐκ τῶν δύο τοίχων τῆς εἰσόδου τοῦ «σεσυλημένου», πρὸς τὸ κέντρον μᾶλλον τοῦ τύμβου κειμένου. Ὁ «ἀνεπάφος» οὗτος εἶνε θάλαμος κτιστὸς τετράπλευρος ὕψους 2 περίπου μέτρων, μήκους 2 ὡσαύτως μέτρων καὶ πλάτους 1,80 μ. Ἄνωθεν ἐκαλύπτετο διὰ πλακῶν μεγάλων ἐπικαθημένων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ θαλάμου. Τὴν εἰσόδον αὐτοῦ ἔκλειε μεγάλη πλάξ ὀρθία, ἣν ἐστήριζον ἔξωθεν ὀγκώδεις λίθοι ἐν εἰδει τοίχου ὀκοδομημένοι πρὸ αὐτῆς. Οἱ τοῖχοι δεικνύουσι τὸν αὐτὸν ἐλληνικὸν τρόπον τῆς οἰκοδομίας, ὃν καὶ οἱ τοῖχοι τῆς εἰσόδου τοῦ «σεσυλημένου» τάφου. Ἐκαλύπτοντο ὅμως ἔσωθεν διὰ κονιάματος λευκοῦ, φέροντος κοσμημάτων τινα ἐρυθροῦ χρώματος, ὡς μικρά τινα τεμάχια σωθέντα ἀπέδειξαν. Ὁ εἶς ἐξ αὐτῶν εἰσχωρεῖ εἰς τὸν τοῖχον τῆς εἰσόδου ἐκείνης, ἐξ ἧς ὡς προεῖπον ἐλήφθησαν λίθοι ἔτοιμοι λελαξευμένοι τοῦ μετώπου πρὸς κτίσιν τοῦ θαλάμου. Ὁ νεκρὸς βλέπων πρὸς βορρᾶν, ἔκειτο ἐκτάδην ἐπὶ κλίνης κτιστῆς διὰ λίθων καὶ τινων τεμαχίων πλίνθων, κατεχούσης τὸ ἡμισυ τοῦ θαλάμου κατὰ τὸ πλάτος εἰς ὕψος 1 μέτρου.

Ἡ ἀνασκαφὴ προχωρήσασα πρὸς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου, ἧτοι πρὸς τὸν «σεσυλημένον» τάφον, καὶ κατὰ τὰ ἄκρα αὐτοῦ περιορισθεῖσα εἰς τὸν κτιστὸν «ἀνεπάφον» τάφον, ἔμεινεν ἔκτοτε ἀτελής· ὥστε δὲν εἶνε ἀκόμη γνωστὸν ἂν δὲν κρύπτονται ἐνταῦθα καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τάφοι. Παρετήρησα μό-

νον ὅτι τοῦ τύμβου προϋπῆρξαν ἐπὶ τοῦ ὀμαλοῦ ἐδάφους καὶ ἄλλοι τάφοι ἐντελῶς πενήγροί. Ἄπὸ τοῦδε ὁμῶς δύναται κατὰ τὰ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς συναγόμενα νὰ τεθῆ τὸ ζήτημα:

1) Πότε ἀνηγέρθη ὁ τύμβος;

2) Πότε ἐκτίσθη ὁ κτιστὸς «ἀνεπαφός» τάφος; Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τάφος οὗτος ἐκτίσθη ἵνα καλυφθῆ διὰ χωμάτων, τουτέστιν ὑπὸ τῶν χωμάτων τοῦ τύμβου, ὡς φαίνεται ἐκ τε τῆς καλῶς κατακεκρυμμένης ἐν λίθοις καὶ χόμασι εἰσόδου αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν καλυπτουσῶν ἀκατεργάστων πλακῶν, αἵτινες ἐτέθησαν οὕτω ἵνα καλυφθῶσι διὰ χωμάτων καὶ ἀσφαλίσθῃ κατακρυπτόμενος ὁ τάφος, τὰ δύο ἐρωτήματα ἀποβαίνουσιν ἐν καὶ τὸ αὐτό: πότε ἐκτίσθη ὁ τάφος οὗτος καὶ ὑπὸ τύμβου ἐκαλύφθη;

Ἐν τούτῳ δὲ ἡ κατὰ προσέγγισιν τοῦλάχιστον χρονολόγησις εἶνε ἀσφαλῆς.

Διότι ἐν τοῖς χόμασι τοῦ τύμβου, τὰ ὅποια, ὡς προεῖπον, βεβαίως ἐν τοῖς πέριξ ἐκσκαφέντα ἐσωρεύθησαν μετὰ κολοσσιαίου λίθων πλήθους πρὸς σχηματισμὸν αὐτοῦ, εὔρον ἱκανὰ μικρὰ θραύσματα ἀγγείων, ἐξ ὧν τὰ μὲν παλαιότερα ἀνήκουσιν εἰς τὸν δ'—γ' αἰῶνα· εἶνε ταῦτα τὰ φέροντα μέλαν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον στυλπνὸν ἐπίχρυσμα ἐσθθεν καὶ ἐξωθεν, ὡς τὰ γνωστὰ τῶν βοιωτικῶν κανθάρων, κυπέλλων καὶ τῶν τοιοούτων· τὰ δὲ νεώτερα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ἀλεξανδρηνοὺς ἤτοι τοὺς τῶν Διαδόχων χρόνους· ταῦτα εἶνε τὰ φέροντα τὸ στυλπνὸν ἐρυθρὸν (terra sigillata) ἐπίχρυσμα. *Νεωτέρας χρονολογίας θραῦσμα ἀγγείου, τουτέστι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, οὐδὲν εὐρέθη.*

Καὶ τὰ εὐρεθέντα δὲ νομίσματα εἶνε τὰ γνωστὰ χαλκᾶ τῶν χρόνων τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας.

Ἄλλὰ καὶ τεμάχιον στήλης λιθίνης ἐπιτυμβίας, σῶζον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς τὰ δύο τελικὰ γράμματα ὀνόματος. . . . Ο Σ, εὐρεθὲν ὡσαύτως εἰς τὰ αὐτὰ χόματα, δεικνύει σχῆμα γραμμμάτων οὐχὶ μεταγενεστέρων τοῦ γ' αἰῶνος· τὸ Ο εἶνε μικρότερον τῶν λοιπῶν γραμμμάτων καὶ στρογγύλον, τὸ δὲ Σ ἔχει τὸ ἄνω καὶ κάτω σκέλος οὐχὶ ὀριζόντια καὶ παράλληλα, ἀλλὰ λοξὰ πρὸς ἄλληλα. Ἐλάχιστόν τινα ὁμῶς ἀκρέμονα σχηματίζουσι τὰ σκέλη ταῦτα, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τὸν γ' αἰῶνα καὶ δὴ εἰς προκεχωρημένον τοῦτον, ὡς συμπεραίνω ἐξ ἐπιγραφῶν τοῦ Θέρμου τῶν μέσων

καὶ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ αἰῶνος τούτου.

Ἐκ τούτων ἄρα δῆλον ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν τάφων τῆς νεκροπόλεως τοῦ Τριχονίου δὲν δύναται νὰ εἶνε προγενεστέρα τοῦ λήγοντος περιόδου γ' αἰῶνος καὶ ἡ ἀνέγερσις τοῦ τύμβου δὲν δύναται νὰ εἶνε μεταγενεστέρα τῶν χρόνων τῆς ὀπωσθήποτε ὀφισταμένης εἰς αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Εἶνε γνωστὸν ὅτι τὸ 168 τελειώνει ἡ ἱστορία αὐτῆς ἀφοῦ τὸ 189 ὑπέστη δεινὰς ταπεινώσεις καὶ σχεδὸν ἐξεμηδενίσθη, περιελθοῦσα εἰς πλήρη ὑποτέλειαν ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους. Ὡστε ὡς κατώτατον χρονικὸν ὄριον (terminus ante quem) τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τύμβου καὶ τῆς κτίσεως τοῦ ἀνεπάφου τάφου πρέπει νὰ τεθῆ τὸ 168 περιόδου.

Ἄλλ' εἶνε δυνατὸν καὶ τὸ ἀνώτατον (terminus post quem) νὰ τεθῆ ἀσφαλῶς.

Διότι παρὰ τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ εὐρέθη δίδραχμον ἀργυροῦν αἰτωλικόν, φέρον ἔμπροσθεν κεφαλὴν ἀνδρός, ἣτις κατὰ τοὺς νομισματολόγους ἀβέβαιον εἶνε ἂν ἀπεικονίζῃ μᾶλλον τὸν Δημήτριον Β' τῆς Μακεδονίας (239-229) ἢ τὸν Ἀντίοχον Γ' τὸν Μέγαν τῆς Συρίας (222-187). Τὸ νόμισμα τοῦτο εἶνε ὅποιον τὸ ἐν Catalog of the Greek coins in the British Museum πίν. 28, 2 καὶ 3 (νομίσματα τῶν Σελευκιδῶν) καὶ πίν. 30, 6 (νομίσματα τῶν Αἰτωλῶν) ἀπεικονιζόμενον, μικρὰν δὲ διαφορὰν πρὸς ἐκεῖνα δεικνύει ταύτην μόνον, ὅτι κατὰ τὴν ὀπισθεν πλευρὰν δὲν φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΑΙΤΩΛΩΝ καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ Δ ἀριστερόθεν τῆς μορφῆς φέρει Δ ἐντεῦθεν καὶ Ω δεξιόθεν αὐτῆς. Ὡστε διὰ τὴν ἡμετέραν χρονολογίαν ἀνώτατον χρονικὸν ὄριον κατὰ ταῦτα ἢ ἦτο τὸ ἔτος 239 ἢ τὸ 222. Νομίζω ὁμῶς ὅτι τὸ ἔτος 239 εἶνε τὸ ὀλιγώτερον πιθανόν, διότι καὶ μεταξὺ Δημητρίου Β' καὶ Αἰτωλῶν σχέσεις ἦσαν μᾶλλον πολεμικαὶ παρὰ εἰρηνικαὶ καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐπομένως λόγος νὰ κόψωσιν οἱ Αἰτωλοὶ πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τούτου νόμισμα¹. Τούναντίον ἢ πρὸς τὸν Ἀντίοχον Γ' τὸν

¹ Πρβ. Πολυβ. II 44, 1: Ἀντιγόνου δὲ (τοῦ Γονατᾶ) μεταλλάξαντος (τὸ 239) καὶ συνθεμένων τῶν Ἀχαιῶν καὶ συμμαχίαν πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ μετασχόντων εὐγενῶς σφίσι τοῦ πρὸς Δημήτριον πολέμου· καὶ 46, 1: περὶ τὸν Δημητριοῦ πόλεμον, ἦτοι τὸν πόλεμον τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τὸν Δημήτριον, ὅστις δὲν φαίνεται ὅτι ἔληξε πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημητρίου, διότι μόνον ἐπὶ Ἀντιγόνου τοῦ Δωσώνου βασιλεύσαντος (229-220) οἱ Αἰτωλοὶ ἠλλάξαν πολιτικὴν καὶ ἤρχισαν συμπαράττοντες μετὰ τῶν Μακεδόνων ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν (Πολυβ. II 45, 2).— Πρβλ. καὶ Πλούτ. ἐν βίῳ Ἀράτου 33.

Μέγαν συμμαχία αὐτῶν ἐν τῷ κατὰ Ρωμαίων πολέμῳ ἐξηγεῖ τελείως τὴν τιμὴν ταύτην. Ἄν δὲ καὶ τὰ ἐπὶ τῶν νόμισμάτων στοιχεῖα ΔΩ δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ὡς ἀρχικά τοῦ ὀνόματος ἐπωνύμου Αἰτωλοῦ ἀρχοντος, τότε τὸ ὄνομα τοῦ ἀπὸ τοῦ 222 περίπου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 6' αἰῶνος μέγα ισχύσαντος ἐν Αἰτωλίᾳ, τετράκις δὲ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς Θέρμου στρατηγῆσαντος Δωριμάχου ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν καθενὸς. Ἡθελα θεωρήσῃ ἐπομένως ὡς πολὺ πιθανώτερον ἀνώτατον χρονολογήσεως ὄριον τὸ ἔτος 222 καὶ ἴσως μάλιστα ἔτος *υ* ἐκ τῶν ἐγγυὲς πρὸς τὰ 190 περίπου, κατὰ τὰ ὅποια συνετελέσθη ἡ συμμαχία τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τὸν Ἀντίοχον Γ'.

Πρὸς τὴν καταβίβασιν ταύτην τοῦ ἀνωτάτου χρονικοῦ ὁρίου εἰς τὰ περὶ τὰ 190 ἔτη κλίνω καὶ ἐξ ἄλλων λόγων.

Τὴν καταστροφὴν καὶ σύλησιν τῶν τάφων, οἵτινες προὔπηρξαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τύμβου δὲν δύναμαι νὰ θέσω εἰς ἄλληλὴν ἐποχὴν ἢ εἰς τὴν τῆς πρώτης εἰσβολῆς τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐν ἔτει 218 (Πολυβ. V 5 ἐ., ἂν μὴ εἰς τὴν τῆς δευτέρας ἐν ἔτει 206 (Πολυβ. XI, 7(4), 2). Διότι βέβηλοι τοιαῦται πράξεις εἰς οὐδένα ἄλλον ἀποδίδονται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰ μὴ εἰς τὸν Φίλιππον Ε', φρικωδῶς καταλυμηνάμενον τὸν Θέρμον καὶ κατὰ τὴν διὰ τῆς αὐτῆς ἦν ἤλθεν ὁδοῦ ἐπ' ἀνοδὸν πορθήσαντα τὴν χώραν πᾶσαν (Πολυβ. V 13). Πρὸ αὐτοῦ κατὰ τὸν γ' αἰῶνα οὐδεὶς ἐχθρὸς εἶχε τολμήσει νὰ εἰσχωρήσῃ τόσον βαθέως εἰς τὴν Αἰτωλίαν¹. Ἄν ὅμως τοῦτο ἀληθεύῃ, τότε ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ κατέλθωμεν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τύμβου εἰς τοὺς χρόνους Ἀντιόχου Γ' καὶ δὴ, ὡς εἶπον, περὶ τὰ 190.

Ὡς ἀκολουθία δὲ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐπέρχεται τότε καὶ ἄλλη τις σκέψις. Ὁ νεκρὸς τοῦ ἀνεπάφρου τάφου ἦτο ἀνὴρ, διότι παρ' αὐτὸν εὐρέθη καὶ σπληγγίδος σιδηρᾶς τεμάχιον καὶ αἰχμὴ σιδηρᾶ δόρατος ἐκ τῆς σκωρίας πολὺ ἐφθαρμένη· ἦτο πλούσιος συνάμα καὶ βεβαίως ἐπίσημός τις πολιτικὸς ἀνὴρ. Ὡς τοιοῦτος, πάντως δὲν ἦτο ἄσχετος πρὸς τὸν μονάρχην, πρὸς ὃν συνεδέετο ἢ πατρίς του.

Ἴσως λοιπὸν καὶ τὸ εἰς τὸν τάφον του κατατεθὲν νόμισμα ἐξελέχθη ἐπίτηδες φέρον ἀπεικονισμένον τὸν ἐν λόγῳ μονάρχην. Ἀλλὰ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τάφου καὶ τοῦ τύμβου προηγήθη, ὡς εἶδομεν, ἀγρία τῆς νεκροπόλεως καταστροφὴ, ἣτις δὲν φαίνεται ὅτι συμπίπτει πρὸς ἄλλο τι ἔτος ἢ πρὸς τὸ 218 ἢ 206 πρὸ Χριστοῦ. Ἄν λοιπὸν τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδράχμου θεωρήσωμεν οὐχὶ τυχαίαν, ἀλλὰ σκόπιμον, τότε πρόσθετον λόγον ἔχομεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τάφος καὶ τύμβος ἀνήκουσιν εἰς τὰ πλησιέστατα τοῦ 190 ἔτη. Καὶ ὁ μονάρχης, τοῦ ὁποίου ἡ κεφαλὴ ἀπεικονίζεται ἐπὶ τοῦ διδράχμου, κατ' ἀνάγκην τότε πρέπει νὰ εἶνε ὁ Ἀντίοχος Γ' ὁ Μέγας, ἀφοῦ μάλιστα πρὸς τὸν πραγματικὸν τύπον τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τὸν ἐπὶ νομισμάτων τῆς Συρίας, ὄντως παρεμφερεστάτη εἶνε ἡ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τῶν αἰτωλικῶν διδράχμων ἐξιδανικευμένη κεφαλὴ.

Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν κριθῶσι ταῦτα, τὴν ἐκ τοῦ διδράχμου ἀπόδειξιν θεωρῶ καθ' ἓν τι τοῦλάχιστον ἔγκυρον, τουτέστι κατὰ τὴν κατωτάτην χρονολογίαν τοῦ τύμβου καὶ τοῦ τάφου. *Νομίζω δηλονότι ἀδύνατον τὴν καταβίβασιν τοῦ τελευταίου χρονικοῦ ὁρίου (terminus ante quem) μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων* διότι ἀπαράδεκτόν μοι φαίνεται, ὅτι ἐν τοιοῦτοις χρόνοις θὰ ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ νόμισμα τῶν καλῶν χρόνων τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας ἀντὶ συγχρόνου ῥωμαϊκοῦ. Ἐπομένως ἀδύνατον εἶνε νὰ κατέλθωμεν χρονολογικῶς κάτω τοῦ ἔτους 168 πρὸ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς κατώτατον χρονικὸν ὄριον θεωρῶ πολὺ ἀπίθανον· διότι δύσκολον εἶνε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας, μέχρι τῶν ὁποίων τὸ πολὺ φέρουσιν ἡμᾶς τὰ μνημονευθέντα θραύσματα ἀγγείων, ὅποτε φοβεραὶ συμφοραὶ εἶχον ἐνσκήψῃ εἰς τὴν χώραν καὶ ἡ πενία αὐτὴν ἐμάστιζε διὰ τε τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς καὶ τὰς εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπερόργους πολεμικὰς ἀποζημιώσεις, ἦτο δυνατὴ ἀκόμη τόση πολυτέλεια κατὰ τὴν ταφὴν ἐνὸς νεκροῦ, ὅση μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν πολυτίμων εὐρημάτων τοῦ τάφου. Οὕτω τὰ πάντα φέρουσιν ἡμᾶς ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστερα εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ β' αἰῶνος.

¹ Πολυβ. V 14: ἐδόκει γὰρ εἰς τόπους ἑαυτὸν δεδωκέναι παραβόλους (Πρόκειται εἰδικῶς ἐνταῦθα περὶ τοῦ Θέρμου, πρὸς Πολυβ. V 8) καὶ τοιοῦτους εἰς οὐδὲν ἐτόλμησε πρότερον στρατοπέδῳ παρεμβάλειν.

Ἐν τοῖς χώμασι τοῦ τύμβου ἐν τῇ εἰσόδῳ πρὸς τὸν σεσυλημένον τάφον ἀτάκτως ἐρριμμένα μετὰ τεμαχίων τινῶν ὀστέων εὐρέθησαν, ὡς προεῖπον, τὰ ἐν πίνακι 4^ο ὑπ' ἀριθ. 1, 2, 3 καὶ ἐν τῷ κειμένῳ ἐν εἰκόνι 1^α, 1^β ἀπεικονιζόμενα ἀντικείμενα.

Ἀριθ. 1 εἶνε στενὸν ἐπίμηκες, ἐκτύπους παραστάσεις φέρον ἀργυροῦν ἔλασμα μήκους 0,22 μ., πλάτους 0,06 μ., ὅπερ ὡς λεπτότατος φλοιὸς ἐπενδύει ἰσομέγεθες λεπτὸν ἐπίσης σιδηροῦν ἔλασμα, περισφιγγόμενον δι' ὄλου τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ὀλίγον κυρτουμένου γύρου τοῦ ἀργυροῦ ἐλάσματος. Τὸ σχῆμά του εἶνε τὸ τῆς θήκης δικόπου μικροῦ φασγάνου, καὶ ἴσως ἀνήκεν εἰς τοιαύτην ὡς ἐπίθημα, ἂν μὴ μᾶλλον εἰς ζωστήρα ἢ τοιοῦτόν τι μέρος τοῦ ὅπλι-σμοῦ.

Τὴν παράστασιν ὄλην ὀρίζει κοκκώδης σειρὰ, περιθέουσα ὄλον τὸν γῦρον τοῦ ἐλάσματος· κατὰ διαστήματα δὲ ἡ σειρὰ τῶν κόκκων διακόπτεται διὰ καλυκοειδῶν ἐκφύσεων. Τὸ δεξιόθεν διὰ τὰς ἀποκεκομμένας γωνίας σχηματιζόμενον τραπεζοειδὲς ὄκρον τοῦ ἐλάσματος κατέχει κόσμημα προσωπείου μετὰ κεφαλῶν γρυπῶν καὶ κλάδος ἐν εἰδει κεράτων τόξου. Ὄλον τὸ ἐπίλοιπον τετράπλευρον κατέχει ἡ ἐξῆς ἐν ὄλον ἀποτελοῦσα παράστασις: Δεξιόθεν μὲν ὑψοῦται τρόπαιον, ἀριστερόθεν δὲ ἴσταται μορφή ὀρθῆ πτερυγοφόρος μετὰ τὸ ἱμάτιον κάτω τῶν λαγόνων καταπίπτον, κρατοῦσα ἰσοῦψῆ καὶ πλέον κλάδον φοίνικος τετανωμένον ἄνω. Τὸ τρόπαιον ἀποτελεῖται ἐκ περικεφαλαίας, θώρακος, ἀσπίδος καὶ μαχαίρας ἐξηρημένης ἐξ ἀγκιστροειδοῦς κρεμαστῆρος καὶ δύο κνημίδων ἐκατέρωθεν τοῦ κορμοῦ ἐφ' οὗ ἀνάκεινται τὰ ὄπλα. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων ἄκρων παραστάσεων βλέπομεν δύο ἱππεῖς ἀντιμετώπους ἐπιφερομένους μετὰ προβεβλημένα τὰ μακρὰ ὄρατα. Πρὸ τοῦ δεξιοῦ ἱππέως ὀρθὸς ἴσταται ἀσπιδοφόρος ὀπλίτης προβαίνων κατ' αὐτοῦ μετὰ γυμνὸν τὸ φάσγανον, ἔτοιμος νὰ πλήξῃ δι' αὐτοῦ τὸν ἐπελαύνοντα ἱπέα, ἐνῶ νεκρὸς μὲν ἄλλος πεζὸς κεῖται ὑπτίος ὑπὸ τὸν ἱπέα τοῦτον, ἕτερος δὲ τετραυματισμένος, ὡς φαίνεται, ὑπεγείρεται ὑπὸ τὸν ἀριστερόθεν ἐπελαύνοντα ἱπέα, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ γόνατος καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν, ἀνασύρων τὸ ἕτερον σκέλος· παρ' αὐτὸν κεῖται τὸ καταπεσὸν βεβαίως ἐκ τῆς κεφαλῆς του κράνος καὶ ἡ ἀσπίς. Οἱ ἱππεῖς φέρουσι περικεφαλαίαν καὶ θώρακα, προσηρ-

μοσμένον ἀκριβῶς εἰς τὸ σῶμα, μετὰ πτερυγίων, ὀπισθεν δὲ φέρεται ἡ γλαμῖς, κολλουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου διὰ τὴν φορὰν τῶν ἵππων. Τὰ κενὰ μεταξὺ τῶν μορφῶν πληροῦνται ἄνω δι' ἀστερίσκων, διὰ φυτῶν δὲ θαμνοειδῶν κάτω δηλοῦται τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ κινοῦνται τὰ πρόσωπα. Δύο ἀετοὶ ἀντιμέτωποι, ἀνοίγοντες τὰς πτέρυγας, φαίνονται ὑπὸ τὸν δεξιὸν ἱπέα. Καὶ τὸ μετὰ τοῦ κλάδου τοῦ φοίνικος καὶ τῶν σκελῶν τῆς ἀριστερόθεν Νίκης μικρὸν κενὸν πληροῦται διὰ κλαδοειδοῦς κοσμημάτων, ἀπολήγοντος εἰς κάλυκα.

Ἡ παράστασις εἶνε, ὡς φαίνεται, ἐπίθεσις ἱπέων κατὰ πεζῶν, διότι καὶ τῶν δύο ἱπποτῶν τὰ ὄρατα διευθύνονται κατὰ τοῦ ἀνθισταμένου ἔτι ὀπλίτου. Ἄλλ' ἐὰν ἔχῃ σχέσιν πρὸς ὠρισμένον τι γεγονός, οἷον πρὸς ἀνδραγαθίαν ἱπέων κατὰ πεζῶν ἐν τινι ὠρισμένῃ μάχῃ, εἶνε ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ. Δυνατὸν εἶνε ὅτι εἰς τὸν φέροντα τὸ κόσμημα τοῦτο ἐπὶ τοῦ ὀπλισμοῦ του ἀνεμίμησκε τοιοῦτόν τι γεγονός καὶ προσωπικὴν ἀνδραγαθίαν· ἀλλ' ἴσως καὶ στερεῖται οἰασθήποτε ἀναφορᾶς πρὸς ὠρισμένα πρόσωπα καὶ πράγματα.

Ὁ ὀπλισμὸς τῶν τε ἱπέων καὶ τοῦ ἀριστερόθεν κατακειμένου πεζοῦ ὡς καὶ τοῦ ὀρθοῦ μαχομένου ὀπλίτου οὐδὲν δεικνύει τὸ ὀθνεῖον καὶ ἀλλότριον· εἶνε βεβαίως ἐλληνικὸς. Καὶ αἱ μὲν ἀσπίδες εἶνε μεγάλαι, ὡς αἱ τῶν Ἑλλήνων ὀπλιτῶν, τὰ δὲ κράνη εἶνε τὰ συνήθη, φέροντα λόφον καὶ προμετωπίδα. Οἱ ἱππεῖς φαίνονται ὡς οἱ σαρισφόροι ἢ Παίονες τῶν Μακεδόνων, φέροντες πρὸς ἐπίθεσιν μακρὰν σάρισαν (πρὸς τὴν ἐπὶ νομίματος ἀπεικονιστὴν ἐν Baumeister, *Denkmäler des griechischen Altertums* σελ. 2030 ἀρ. 2199) καὶ ἐκτελοῦντες ὑπηρεσίαν «προδρόμων», τὸ δὴ λεγόμενον ἐλαφρὸν ἱππικὸν· μάχιραν δὲν ἔφερον βεβαίως οἱ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραστάσει.

Πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῆς παραστάσεως δεικνύουσιν ἀκριβῆς διάγραμμα καὶ ἐπιμελεσπάτην ἐργασίαν. Τελειότατος εἶνε ἐν τοιαύτῃ μικρογραφίᾳ ὁ τύπος τῶν προσώπων, ὡς μαρτυρεῖ ἔτι ἡ καλῶς διατηρηθεῖσα μορφή τοῦ δεξιοῦ ἱπέως.

Εἰκὼν 1^α καὶ 1^β εἶνε δύο χαλκοῦ κάλλιστα διατηρούμενοι πτερονιστῆρες, οἱ κατὰ Πολυδεύκη (*Ὀνομαστικὸν* 10,54) *ἐγκεντρίδες*, κατὰ δὲ Ξενοφῶντα, *περὶ ἱππικῆς* 8,5 *μύωπες* (Droysen, *Kriegsalter-*

tümer σελ 32 σημ. 3), ἀπολήγοντες εἰς ὄξυ κέντρον καὶ οὐχί εἰς ὀδοντωτὸν τροχίσκον. Εἰς τὰ ἄκρα τῶν καμπύλων κεράτων ὑπάρχουσιν ὀπαι τετραπλευροὶ ἐπιμήκεις διὰ τὸν ἱμάντα, ὅστις προσέδενεν αὐτοὺς εἰς τὸν πόδα. Οἱ πτερνιστῆρες οὗτοι εὐρίσκονται βεβαίως εἰς σχέσιν πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἀργυροῦ ἐλάσματος (ἀριθ. 1) παρὰστασιν ἀνδραγαθίας ἰππέων κατὰ πεζῶν· ἀμφοτέρω ἀνῆκον εἰς τὸν ὅπλι-

Εἰκὼν 1α.

Εἰκὼν 2β.

σμὸν ἰππέως, εἶνε δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ Πολυβίου (XVII 5) πόσον διεκρίνοντο οἱ Αἰτωλοὶ ἰππεῖς ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας¹.

¹ Ὁ λόγος ἐν τῇ χωρίῳ τούτῳ εἶνε περὶ «τῆς τῶν Αἰτωλικῶν ἰππέων φιλοτιμίας» κατὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαίᾳ μάχῃ· «πάνου γὰρ ἐκθύμως οὗτοι καὶ παραβόλως ἐκινδύνεον. Αἰτωλοὶ γὰρ καθ' ὅσον ἐν τοῖς πεζικοῖς ἔλλιπαι εἰσι καὶ τῷ καθοπλισμῷ καὶ τῇ συντάξει πρὸς τοὺς ὀλοσχερεῖς ἀγῶνας, κατὰ τοσοῦτον τοῖς ἱππικοῖς διαφέρουσι πρὸς τὸ βέλτιον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐν τοῖς κατὰ μέρος καὶ κατ' ἰδίαν κινδύνοις».

Ἄρ. 2, 3 πίν. 4^{ου}. Νίκη ἔκτυπος ἐπὶ ἀργυροῦ πλακιδίου, ἐπίχρυσος, ὡς δεικνύουσι τὰ ἐπὶ τοῦ στεφάνου, τῶν πτερυγῶν καὶ τοῦ ἱματίου διασωθέντα ἴχνη τοῦ χρυσοῦ. Τὸ πρόσωπον ὅμως καὶ τὰ γυμνά τοῦ σώματος δὲν φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐπίχρυσα. Τὸ πλακίδιον ἦτο βεβαίως καθηλωμένον ἐπὶ ἄλλου τινός, ξυλίνου πιθανῶς ἀντικειμένου· διακρίνονται μικραὶ ὀπαι ἤλων. Δύο τοιαῦτα ἐντελῶς ὅμοια πλακίδια εὐρέθησαν, ὧν τὸ ὑπ' ἄρ. 3 εἶνε τὸ ὀλιγώτερον καλῶς διατηρηθέν. Ἡ Νίκη γυμνὴ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, ὅπως συνήθως παρίσταται εἰς τοὺς μετ' Ἀλέξανδρον χρόνους, μετ' ἱμάτιον συνεπτυγμένον περὶ τὴν ὀσφύν καὶ καλύπτον τὸ κάτω τοῦ σώματος, κρατεῖ μετ' ἄριστεράν στέφανον τετακνωμένον, μετ' ἄριστεράν δὲ μέγαν κλάδον φοίνικος.

Εἰκὼν 2. Μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἀντικειμένων ἐν τοῖς χώμασι εὐρέθησαν καὶ δύο χαλκαῖ βελόναι πλεξίματος, δηλαδὴ στελέχη λεπτά, 0,10 περίπου μ. τὸ μῆκος μετ' ἑκάστην λαβίδα εἰς ἑκάτερον ἄκρον, ὅποια καὶ σήμερον συνειθίζονται πρὸς πλέξιμον δικτύων. Ἀκεραία διετηρήθη μόνον ἢ ἀπεικονιζομένη. Πιθανῶς δὲ ἔχουσι καμμίαν σχέσιν πρὸς τὰ ἀνωτέρω κτερίσματα, ἀλλὰ τυχαίως μόνον παρεῖσεσαν μεταξύ αὐτῶν, ὅπως καὶ ἄλλα τινὰ ἀσήμαντα χαλκᾶ τεμάχια.

Εἰκὼν 2.

Ἐν δὲ τῷ κτιστῷ, ἀνεπάρφω τάφῳ εὐρέθησαν τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα.

Τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ περιέβαλλε χρυσοῦς στέφανος φύλλων δρυός, ζυγίζων 170 γραμμάρια. Τὰ φύλλα εἶνε προσδεδεμένα διὰ χρυσῶν συρμάτων πρὸς τὸν χρυσοῦν κυκλικόν, κοῖλον ἐντός, καυλόν, ὅστις κρίκους ἔχων εἰς τὰ δύο ἄκρα συνεσφίγγετο ὀπισθεν διὰ κλωστῆς ἢ σύρματος.

Ἀνάμικτοι μετὰ τῶν ὀλοτελῶς εἰς κόνιν μεταβληθέντων ὀστέων καὶ τῆς ἀνωθεν διεισχωρησάσης ἰλύος, ἥτις ἐκάλυψεν ὅλον τὸν σκελετόν, εὐρέθη-

σαν πολλαί χρυσαῖ κλωσπαί, ἐκ τοῦ χρυσοστίκτου βεβαίως χιτῶνος τοῦ νεκροῦ.

Παρά δὲ τὴν δεξιάν χεῖρα εὐρέθη ὁ χρυσοῦς δακτύλιος, φέρων τὸν ἐν πίν. 4^ο ἀρ. 4 ἀπεικονιζόμενον ἔγγλυφον λίθον σάρδιον μήκους 5 1/2 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου καὶ πλάτους 3. Ἐπειδὴ καὶ ὁ δακτύλιος εἶνε

Εἰκὼν 3.

πολὺ μέγας καὶ ὁ κρίκος αὐτοῦ τόσο στενός, ὥστε οὐδ' ὁ μικρὸς τῆς χειρὸς δάκτυλος εἰσχωρεῖ εἰς αὐτόν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φέρεται ὡς δακτύλιος, ἀλλ' ἐκ τοῦ λαιμοῦ πιθανῶς δι' ἀλύσειας ἀνηρτημένος, πάντως ἐχρησίμευεν ὡς σφραγίς, καθόσον καί, ὡς φέρων ἔγγλυφον, οὐχι δὲ ἐξέχουσιν παράστασιν, πρὸς τοιαύτην χρῆσιν ἦτο κατάλληλος.

Εἰκὼν 4.

Ἡ παράστασις εἶνε ὀρθή γυναικεία μορφή, ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ ὀλίγον πλαγίως ὀρωμένη, γυμνὸν ἔχουσα τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος μέχρι τῶν μηρῶν, ἐπὶ κιονίσκου μὲ τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα ἐπειροδομένη καὶ οὕτω δι' αὐτοῦ συγκατοῦσα τὸ κα-

ταπίπτον τὰ σκέλη μόνον καλύπτον ἱμάτιον, μὲ τὸν δεξιὸν πόδα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πατοῦσα, μὲ τὸν ἐλεύθερον δὲ μένοντα καὶ κατὰ τὸ γόνυ καμπτόμενον ἀριστερὸν ἄκροισ δακτύλοις αὐτὸ ἐγγίζουσα, καὶ εἰς τὴν ἀριστεράν μὲν χεῖρα φέρουσα θύρσον μακρὸν πρὸς τὸν κῶνον τεταινωμένον καὶ μέχρι τοῦ ἐδάφους καθήκοντα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς, ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ ἄνω ὀλίγον καμπτομένης, προσωπεῖον κωμικὸν κρατοῦσα, πρὸς ὃν χα-

Εἰκὼν 4α.

μηλώνουσα ὀλίγον τὴν κεφαλὴν ἀπενίξει. Ἡ ὄλη στάσις συνεπάγεται ῥυθμὸν λίαν κομψὸν καὶ τελείως ἁρμονικὴν ἰσορροπίαν τοῦ σώματος.

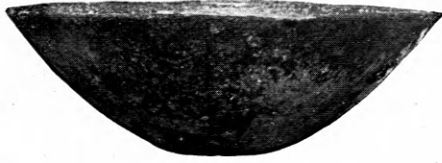
Ὁ θύρσος μετὰ τοῦ κωμικοῦ προσωπεῖου χαρακτηρίζουσι τὴν μορφήν ταύτην ὡς τὴν μουσαν τῆς κωμωδίας, τὴν Θάλειαν. Αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶνε βεβαίως μόνον τῆς μουσῆς χαρακτηριστικὰ ταῦτα. Προσωπεῖον, πρὸς ὃ ἀπενίξει, καὶ θύρσον (μὲ ταινίας ἐξ αὐτοῦ κρεμαμένας) κρατεῖ καὶ Νύμφη ἐν παραστάσει ἔγγλυφου λίθου παρὰ Furtwängler, *Die antiken Gemmen* II πίν. 13, ἀρ. 21. Θύρσον κρατεῖ ἄλλως καὶ ὁ Διόνυσος (κάνθαρον εἰς τὴν ἄλλην χεῖρα)

Εἰκὼν 5.

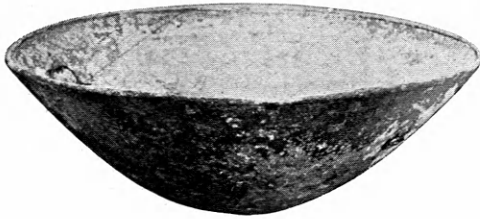
συχνότατα, ὡσαύτως δὲ ὁ σάτυρος ἢ ἡ μαινάς. Ἡ προσωποποιημένη Κωμωδία ὡς μαινὰς παριστανόμενη, ὁμοίως ἐπὶ ἀγγείου (πρὸβ. Lenormant, *Élite des monuments céramographiques* τόμ. I πίν. 41 σελ. 117). Καὶ κοράσια παριστάνονται

ἐπὶ ἐγγλύφων λίθων κρατοῦντα προσωπεῖον· Furtw. ἐνθ' ἀνωτέρω πίν. 26 ἀρ. 1 ἀρ. 2 καὶ πίν. 27 ἀρ. 1 Πρβ. καὶ Dumont-Chaplain, *Les céramiques de la Grèce propre* τόμ. I σελ. 237. Καὶ ὁ Ἑρως

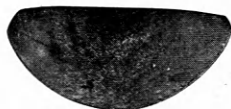
Εἰκὼν 6.

κρατεῖ προσωπεῖον καὶ ὁ Ἑρμῆς ἴσως ψυχοπομπὸς (ἢ ποιητῆς τις) ἐν Reinach, *Pierres Gravées* πίν. 22. Ἡ Μελοπομένη ἄλλως, ὡς μουσα τῆς τραγωδίας, κρατοῦσα προσωπεῖον καὶ θεωροῦσα αὐτό, εἴτε ἐπὶ στήλης ἐμπρὸς κλίνουσα εἴτε μὲ τὸν δεξιὸν

Εἰκὼν 6α.

βραχίονα εἰς στήλην στηριζομένη, ἀπαντᾷ συχνάκις. Ἄλλ' ἐνταῦθα τὰ δύο ὁμοῦ σύμβολα μετὰ τῆς στάσεως τῆς μορφῆς, σκεπτικῶς πρᾶσατενιζούσης τὸ κωμικὸν προσωπεῖον ἐξελέγησαν, πιστευόμεν, μόνον ἵνα χαρακτηρίσωσι τὴν μουσάν τῆς κωμωδίας¹.

Εἰκὼν 7.

Ἄλλὰ τύπος τῆς Θαλείας τοιοῦτος, ὅποιον βλέπομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραστάσει, δὲν ἀπαντᾷ οὐδαμοῦ ἄλλοῦ, καθόσον γνωρίζομεν, ὅμοιος.

Πρῶτον ἢ γυμνότης, ἥτις ἐν γένει «δὲν δύναται

¹ Πρβ. τὴν περὶ τῆς τοιαύτης στάσεως ὡραίαν ψυχολογικὴν παρατήρησιν τοῦ Lecuyer ἐν *Collection Lecuyer, terres cuites*, τόμ. I, προκειμένου περὶ παραστάσεως τῆς Θαλείας, κρατοῦσης καὶ προσβλεπούσης προσωπεῖον.

νὰ θεωρηθῆ συμφωνοῦσα πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς μουσῆς»¹, οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ καθ' ὅμοιον τρόπον, ὅσον καὶ ἂν ἄλλως ἐν τινι μέτρῳ δὲν εἶνε «ἀνήκουστον

Εἰκὼν 8.

γνώρισμα» αὐτῆς· πρβ. Furtw. ἐνθ' ἀνωτέρω πίν. 27 ἀρ. 63, πίν. 24, ἀρ. 63, πίν. 50 ἀρ. 14. Ἄλλὰ καὶ ἡ στάσις ὅλη δὲν προσομοιάζει πρὸς οὐδένα ἐκ

Εἰκὼν 9.

τῶν γνωστῶν τύπων γλυπτῶν παραστάσεων τῶν μουσῶν, ἐκ τῶν ὁποίων βεβαίως ὁ λιθογλύφος θὰ ἀντέγραψε τὴν μορφήν ταύτην — ἤδη ὁ κιονίσκος

Εἰκὼν 10.

ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἵνα ἀναδράμωμεν εἰς τὴν γλυπτικὴν τέχνην ὡς δημιουργὸν τοῦ τύπου — οὔτε ἀγαλματικῶν οὔτε ἀναγλύφων μορφῶν².

² Πρβ. Oskar Bie, *Die Musen in der antiken Kunst*, Berlin, 1887, σελ. 85.

³ Περὶ τῶν ποικίλων παραστάσεων τῶν μουσῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ ἴδε τὴν ἀνωτέρω πραγματείαν τοῦ Oskar Bie.

Τὸν τύπον τοῦτον ἐδανείσθη ὁ ἡμέτερος τεχνίτης προφανῶς ἐκ παραστάσεων τῆς Ἀφροδίτης, αἵτινες ἐξ ἀγαλματικῶν καλλιτεχνημάτων εἰλημμένοι ἐπανέρχονται συχνότατα ἀκριβῶς εἰς μορφὰς λίθων ἐγγλύφων. Τοιοῦτοτρόπως ἐν *Pierres Gra-*

Εἰκὼν 11.

ves par Salomon Reinach, πίν. 35 ἀρ. 72⁴ ἢ Ἀφροδίτη ἐπερείδει ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἡμέτερα τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα ἐπὶ κιονίσκου, καὶ προτείνει μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα περικεφαλαίαν, πρὸς ἣν προσβλέπει, ἐνῶ μὲ τὴν ἀριστεράν κρατεῖ δόρυ· καὶ τὸ

Εἰκὼν 12.

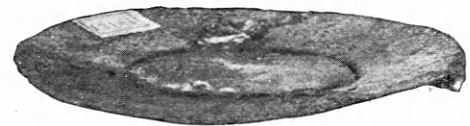
ἰμάτιον πίπτει προσομοίως κάτω τῶν λαγόνων, μόνην δὲ—ἐλαχίστην ἄλλως—διαφορὰν πρὸς αὐτὴν ἔχει ἡ Ἀφροδίτη, ὅτι στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους, καὶ τὴν κεφαλήν δέ, ὡς εἰκός, δὲν χαμηλώνει κατὰ τὸν αὐτὸν σκεπτικὸν τρόπον οὔτε τὸν

Εἰκὼν 13α.

βραχίονα τόσο γωνιωδῶς κάμπτει. Πρὸς. καὶ τὰς μορφὰς αὐτοῦ ἀρ. 72⁵ καὶ 72⁶, ἔτι δὲ ἀριθ. 73. Καὶ ἐν Furtwängler, *Die antiken Gemmen* πίν. 44 ἀρ. 78 ἢ Ἀφροδίτη ὡς *Venus Victrix*, κρατοῦσα περικεφαλαίαν ὁμοίως καὶ δόρυ ἔχει τὴν αὐ-

τὴν οἴαν ἡ ἡμέτερα μῦσα στάσιν, μὲ τὴν μόνην ὡσαύτως διαφορὰν ὅτι ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ στηρίζεται ποδός. Διὰ μεταβολῆς ἄρα τῶν συμβόλων ὁ λιθογλύφος μετεποίησε τὸν τύπον εἰς μῦσαν, δι' ἐλαχίστης τροποποιήσεως προσδῶσας ἅμα εἰς αὐτὴν

Εἰκὼν 13β.

καὶ τὸν ἀρμόζοντα εἰς τὸ νέον πρόσωπον χαρακτῆρα. Δὲν δύναται ὅμως συνάμα νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ τεχνίτης καὶ μετὰ δεξιότητος ἴσης πρὸς τὴν ἐπιτυχῆ τοῦ τύπου ἐκλογὴν ἀντέγραψε τὴν μορφήν.

Εἰκὼν 13γ.

Τὸ ἔργον δὲν ἐλέγχει ἔκτακτόν τινα ἐπιτηδεϊότητα τοῦ λιθογλύφου· ἂν καὶ πάντως εἶνε ἀνώτερον τοῦ μετρίου.

Εἰς τοὺς τοίχους τοῦ τάφου ἦσαν, ὡς φαίνεται,

Εἰκὼν 13δ.

ἀνηρτημένα ἀντικείμενά τινα, διότι ἐντὸς τῆς ἰλύος εὔρον ἤλους σιδηροῦς, οἱ ὅποιοι βεβαίως ἦσαν ποτε ἐμπεπηγμένοι εἰς τοὺς τοίχους. Ἴσως ὅμως μόνον ἀνθέων στέφανοι ἢ τοιαυτά τινα φθαρτὰ ἀντικεί-

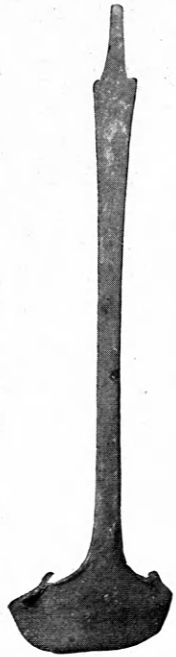

Εἰκὼν 13ε.

μενα ἐκρέμαντο ἐξ αὐτῶν, διότι τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα σκεύη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνηρτηθῶσι πάντα.

Ταῦτα δὲ μετὰ τριῶν μικρῶν πηλίνων ἀγγείων, ἦτοι ἐνὸς μικροῦ κυπέλλου, μιᾶς πλατυστόμου οἰ-

νοχός και μικροσκοπικού πύθου, αχρώμων και τῶν πριῶν, ἔτι δὲ ἐνὸς πηλίνου ἀμφορέως αχρώμου ὡσαύτως, εὔρον ἐντὸς τῆς παχείας ἰλύος, ἣτις ἀνωθεν καὶ διὰ τῶν τοίχων εἰσχωροῦσα ἐπλήρωσεν εἰς ὕψος ἡμίσεος σχεδὸν μέτρου τὸ παρὰ τὴν κλίνην τοῦ νεκροῦ διαχώρισμα τοῦ τάφου. Μόνον ὁ χαλκοῦς λυγροστάτης ἴστατο ὀρθὸς ἐν τῇ θέσει του εἰς τὴν γωνίαν τοῦ τάφου τὴν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ, βυθισμένος κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν εἰς τὴν ἰλύν, φέρων δὲ ἔτι ἐπὶ τοῦ διόσκου ἄθικτον τὸ ἀπλοῦν, ἄνευ παραστάσεώς τινος πῆλινον λυχνάριον.

Εἰκὼν 14.

Ἀγγεῖα ἀργυρᾶ, τὰ μὲν πλεῖστα ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοσμήσεως, τινὰ δὲ μετὰ τινῶν ἐγγαράκτων κοσμημάτων εὐρέθησαν τὰ ἐξῆς ἀκέραια, πλὴν τινῶν ἄλλων ἐν τῇ ἰλύϊ ἐντελῶς φθαρέντων, ἐξ ὧν ἢ τὰ χεῖλη ἢ οἱ πυθμένες ἢ αἱ λαβαὶ διεσώθησαν.

Εἰκὼν 3. Χύτρα εὐμεγέθης, εἰς τὴν ἀνήκει καὶ ἡ λαβὴ (εἰκὼν 4). Ἡ χύτρα εἶχε πιθανῶς δύο ἔναντι ἀλλήλων προσκεκολλημένους κρίκους, δι' ὧν ἐκρέματο ἐκ τῶν ἀγκίστρων τῆς λαβῆς. Τούναντίον αἱ δύο ἐν εἰκόνι 4^α ἀπεικονιζόμεναι λαβαὶ ἀνήκουσιν εἰς δύο διάφορα μικρὰ κύπελλα, μὴ διασωθέντα.

Εἰκὼν 5. Ἡμισφαιροειδὲς ἀγγεῖον, ἄνευ λαβῶν. Περὶ τὸν γυρὸν τῶν χειλέων εἶνε ἐγγάρακτοι τρεῖς ζῶναι.

Εἰκὼν 6 καὶ 6^α. Κύπελλον βαθύ. Ἐσωτερικῶς κοσμεῖται διὰ μιᾶς ζώνης σιγμοειδῶν (S) ἐγγαράκτων κοσμημάτων καὶ δι' ἄλλης κλήματος ἀμπέλου, φέροντος φύλλα καὶ βότρους. Μικρὸν κύπελλον εἶνε καὶ τὸ ἐν εἰκόνι 7 ἀπεικονιζόμενον, οὗ ὁ πυθμὴν ἐξῶθεν κοσμεῖται διὰ ῥόδακος ἐκτύπου.

Εἰκὼν 8. Κύπελλον ὡσαύτως ἐπὶ ὑψηλοῦ ποδός.

Εἰκὼν 9. Δοχεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκροὴ δὲν εἶνε ἐλη ἀνοικτή, ἀλλὰ φράσσεται ὑπὸ τρυπητοῦ.

Εἰκὼν 10 καὶ εἰκὼν 11. Πυξίδες. Ἡ πρώτη φέρει περὶ μὲν τὸν πυθμὲνα κόσμημα ὧν, περὶ δὲ τὸν γυρὸν ὑπὸ τὸ κάλυμμα ζώνην κλάδου κισσοῦ.

Εἰκὼν 12. Ἀγγεῖον ἐν εἴδει κάλπιος, ὑπὸ τὸν λαί-

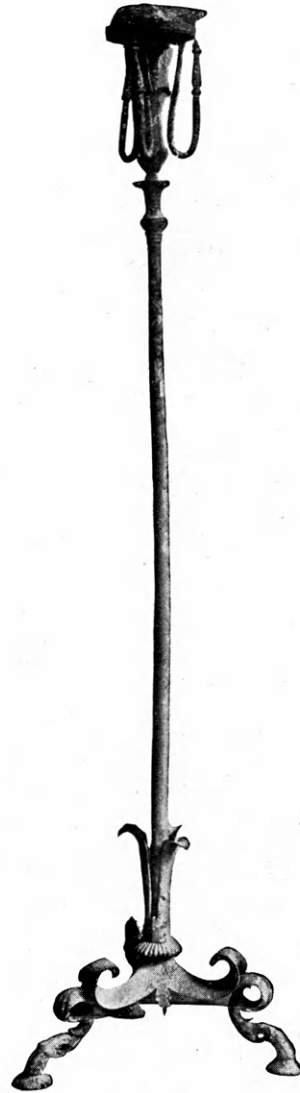
μὸν περὶ τὸν ἄνω γυρὸν τῆς κοιλίας φέρον κόσμημα ὧν.

Εἰκόνες 13^α, 13^β, 13^γ, 13^δ, 13^ε. Πέντε διάφοροι παροψίδες. Εἰκὼν 14. Ἀρυτήρ καὶ εἰκὼν 15 κογχυλιοειδῆ μικρὰ ἀντικείμενα.

Εἰκὼν 15.

Ὁ λυγροστάτης τέλος (εἰκ. 16), χαλκοῦς ὕψους 1,30 μ. εἶνε ἐν γένει προσόμοιος κατὰ τὸ σχῆμα

Εἰκὼν 16.

πρὸς τοὺς ὁμοιομόρφους γνωστοὺς ἐκ Πομπηίας καὶ Ἡρακλείου. Ὁ τρίπους μάλιστα, ἐξ οὗ ἀνέρχεται

τὸ στέλεχος εἶνε πολὺ ὅμοιος πρὸς τὸν ἐν Mau, *Pompeji, its life and art* σελ. 367 σχῆμα 191 ἀπεικονιζόμενος. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως δὲν δεικνύει οὐδεμίαν ἀναλογίαν πρὸς τοὺς πομπηιανούς. Ἐπὶ δισκαρίων εἶνε προσκεκολλημένοι οἱ εἰς σχῆμα ὀπλῆς αἰγὸς ἀπολήγοντες πόδες, σχηματίζοντες τρεῖς ἑλικας κατὰ τὴν ἔνωσιν πρὸς τοὺς βραχίονας τοῦ στελέχους. Ἄλλὰ τὰ τρία ἐπὶ τῶν βραχίωνων τούτων ἐξαπλούμενα, κατὰ τὰ ἄκρα πρὸς τὰ ἄνω ἑλικοειδῶς κυρτούμενα μακρὰ φύλλα ἀποτελοῦσιν ἰδιαίτερον κινήτων περὶ τὸ στέλεχος τεμάχιον, ὅπως ἰδιαίτερον κινήτων τεμάχιον εἶνε καὶ ὁ ἐπικαθήμενος ἐγγράρακτος σφόνδυλος καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ τρίφυλλος κάλυξ. Τὸ γυμνὸν στέλεχος φαίνεται ὅτι ἐκφύεται ἐκ τοῦ κάλυκος τούτου, ἀλλ' εἶνε ὀλόχυτον τεμάχιον ὁμοῦ μὲ τούτους τρεῖς βραχίονας καὶ πόδας. Ἄπλοῦν καὶ ἄνευ κοσμημάτων ἄλλου τὸ στέλεχος τοῦτο τελευτᾷ εἰς σφονδυλοειδῆ ἐξόγκωμα, χωριζόμενον ἀπ' ἐκείνου διὰ τριῶν ἐγγαράρακτων ζωνῶν. Ἐκ δὲ τοῦ ἐξογκώματος ἐκφύεται εἶτα πλατύγυρος κάλυξ καὶ ἐξ αὐτοῦ πάλιν ἄλλος ἐπιμήκης τρίφυλλος, ἐξ οὗ τέλος ἐκφύεται ὁ ποὺς τοῦ δισκαρίου τοῦ φέροντος τὸ πῆλινον λυχνάριον. Τὰ μόνα κοσμήματα εἰς τὰ ἀνώτατα ταῦτα μέρη τοῦ στελέχους εἶνε ἐγγάρακτοι ζῶναι ἢ πλάγια γραμμαί. Ἐκ τοῦ δισκαρίου ἐξαρτῶνται κρεμαστήρια, κατὰ τὸ σχῆμα σχεδὸν ἀπαράλλακτα, ὅπως τὰ κυρτούμενα ἄκρα γερμανικῶν καπνοσυρίγγων.

Ὡς βλέπει τις, οὐδὲν τὸ ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον δεικνύουσι τὰ ἐπιτραπέζια σκευὴ κατὰ τὸ σχῆμα ἢ τὴν κατασκευὴν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἦσαν συνήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ὅχι σπάνια ἰδίως ἐν Αἰτωλίᾳ, ὅπου διὰ τῶν ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας καὶ Πτολεμαίους ὑπηρετούντων χιλιᾶδων Αἰτωλῶν μισθοφόρων εἰσέρρει καὶ πλοῦτος πολὺς. Γνωστὰ εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου (XVIII 38) περὶ τοῦ Σκόπας λεγόμενα, ὅστις «ἄρδην ἐξετοιχωρύχησε τὴν βασιλείαν» (τῶν Πτολεμαίων), διὰ τε τῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων ἢ, ὡς λέγομεν σήμερον, «τυχηρῶν», αὐτοῦ ἀπολαυῶν¹. Πραγματικῶς δὲ ἀκριβῶς ἐν Τρι-

¹ Πολυβ., XIII 2: τούτω γὰρ εἰς Ἀλεξανδρείαν ἀφικόμενος πρὸς ταῖς ἐκ τῶν ὑπαίθρων ὠφελείαις, ὧν ἦν αὐτὸς κύριος διὰ τὸ πιστεῦσθαι περὶ τῶν ὄλων, καὶ τῆς ἡμέρας ἐκάστης ὀψώνιον ἐξέθηκεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ μὲν δεκαμαῖον, τοῖς δὲ ἐπὶ τινος ἡγεμονίας μετὰ ταῦτα τεταγμένοις μυριαῖον. — Στρατηγόντος τοῦ Δαμοκρίτου ἐν Αἰτωλίᾳ 200/199, ὁ Σκόπας ἐκπεμφθεὶς ἐξ Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου στρατολογεῖ ἐν Αἰτωλίᾳ 6000 πεζοὺς καὶ 500 ἵππους, οὓς παραλαμβάνει μεθ' αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ἔσως ὅχι ὀλιγώτεροι ὑπηρετοῦν ὑπὸ τοῦ Σελευκίδας,

χονίῳ καὶ παρ' αὐτῷ εὔρον ἄλλους τάφους περιέχοντας μετριώτερα μὲν κατὰ τὸν πλοῦτον, κατὰ τὰλλα ὅμως ὅμοια σκευὴ καὶ κτερίσματα. Ἐν Τριχονίῳ τάφος τις ἀποτελῶν σύμπλεγμα μετ' ἄλλων, οὓς εὔρον κενούς, παρέσχεν ὡσαύτως 1) φύλλα χρυσοῦ στεφάνου, 2) δακτύλιον χρυσοῦν, μικρότερον τὸν ἐν τῷ τάφῳ τῆς Γαβαλοῦς, ἄνευ τοῦ λίθου δυστυχῶς, 3) συντρίμματα ἀργυρῶν σκευῶν, ὧν ἐν ἤτο κύλιξ μὲ λαβάς, ὁποῖαι αἱ ἀνωτέρω ἀπεικονιζόμεναι. Δυστυχῶς ἐπειδὴ αἱ καλύπτουσαι τὸν λαρνακοειδῆ τάφον πλάκες συντριβεῖσαι ποτε κατέπεσαν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐθρυματίσθησαν καὶ κατέστησαν ἀδιόγνωστα τὰ ἐντὸς κείμενα λεπτὰ ἀργυρᾶ σκευὴ. Ὅχι δὲ μακρὰν τοῦ Τριχονίου παρὰ τὸ χωρίον καὶ τὰ λουτρὰ Μουστιάνου παρὰ τὸ Ἀγγελόκαστρον (τὴν ἀρχαίαν Κωνώπην) ἀνέσκαψα τύμβον κωνοειδῆ ἀνέπαρον, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποῖου εὔρον κατὰ τὸ κέντρον σχεδὸν τάφον λαρνακοειδῆ ὁμοίως διὰ πλακῶν σχηματισμένον ἐντελῶς ἀκέραιον. Ὁ σκελετὸς τοῦ νεκροῦ εὐρέθη σῶος, μάλιστα τὸ κρανίον. Χρυσοῦς μικρὸς στέφανος περιέβαλλε τὴν κεφαλὴν, παρὰ τὴν ὁποίαν εὔρον καὶ ὀλίγην τέφραν μετὰ τινων ὀστέων πτηνοῦ καὶ κέλυφος ὡοῦ. Δακτύλιον δὲν εἶχεν ὁ νεκρὸς, ἀλλὰ τὰ παρακείμενα ὀλίγα ἀργυρᾶ σκευὴ ἐδείκνυσαν τὸ αὐτὸ σχῆμα τῶν ἐν τῷ τάφῳ τῆς Γαβαλοῦς. Δυστυχῶς ἦσαν πλήρη ἰλύος καὶ ἄλλο τι πλὴν τοῦ σχήματός των δὲν ἔσωζον. Ἐπειδὴ τὰ τοιχώματα ἦσαν λεπτότατα, μόλις ἐγγιζόμενα μετεβάλλοντο εἰς μικρότατα θρύμματα. Ἦσαν ὅμως κύπελλα καὶ παροψίδες καὶ εἰς ἀρυτήρ. Εἰς τὸν νεκρὸν παρέκειτο καὶ σιδηρᾶ αἰχμὴ δόρατος. Ἀξιοσημείωτον εἶνε ὅτι καὶ τοῦ τάφου τούτου τὰ πῆλινα ἀγγεῖα ἦσαν ἐντελῶς εὐτελεῖ, ἀμφορεὺς ἰκανῶς μέγα καὶ οἰνογόη. Οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον «πολυτελεῖς κατασκευάς» ὡς λέγει ὁ Πολύβιος (V 7), ἀλλὰ φιλόκαλοι δὲν φαίνεται ὅτι ἦσαν. Χρυσὸν καὶ ἀργυρον περιεῖχον οἱ τάφοι, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἀγγεῖον ἢ μορφὴν οἰανδῆποτε ἐξ ὀπτῆς γῆς. Καὶ τοῦ ἐν λόγῳ δὲ τύμβου τοῦ Μουστιάνου τὰ θραύσματα τῶν ἀγγείων εἶνε τὰ τῶν χρόνων τῶν Διαδόχων. Ὡστε καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ τάφου ἢ ἐποχῆ εἶνε σύγχρονος τῆς τοῦ ἐν Τριχονίῳ.

Κατὰ Ἰούνιον 1905.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ὅπου τὰ «ὀψώνια» τῶν διψόντων χρυσίον μισθοφόρων τούτων δὲν θά ἦσαν κατώτερα τῶν αἰγυπτιακῶν.

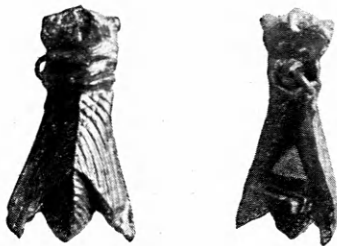
ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΡΝΗΘΟΣ ΑΝΤΡΟΥ

(Πίναξ 5, 6).

'Αντικείμενα ἐκ μετάλλου

Μεταξύ τούτων ἀξιόλογον πρὸ πάντων εὔρημα εἶναι ὁ χρυσοῦς τέττιξ ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς μνημονευθεὶς καὶ ὑπ' ἄλλων διὰ βραχέων ἐν διαφόροις περιοδικοῖς ¹. Ἀπεικονίζεται κατωτέρω εἰς δύο ὄψεις καὶ εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος. Ἐκ τῆς ὄψεως α παύεται τις, ὅτι πρόκειται πραγματικῶς περὶ παραστάσεως τέττιγος χαρακτηριζομένου ἐπαρκῶς διὰ τοῦ ἰδιάζοντος σχηματισμοῦ τῆς κεφαλῆς μετὰ τῶν προεξεχόντων ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ σχήματος τῶν πτερῶν μετὰ τῶν ῥαβδώ-

α Εἰκὼν 1. β

σεων. Ἀκόμη καὶ διὰ τοῦ δελτοειδοῦς σχήματος κάτωθεν ἐπὶ τῆς κοιλίας (ὄψ. β) χαρακτηρίζεται τὸ αὐτὸ ἔντομον. Τὸ ὅτι παρίσταται μικρότερος τοῦ φυσικοῦ δὲν ἔχει σπουδαίαν σημασίαν καὶ ὀφείλε-

¹ Ἴδε Πρακτικὰ 1900 σ. 40. J. H. S 1901 σ. 350. A. M. 1900 σ. 456. Ὡς πρὸς τὸν τόπον, ἐν ᾧ εὑρέθη ὁ τέττιξ, παρὰ τοῦ κ. Σκιᾶ ἀναγινώσκει τις, ὅτι εὑρέθη ἐν τῇ ἀνωτάτῃ στρώματι, ὅπου εὑρίσκοντο μετὰ οὐχὶ αἰσθητῆς διαφορᾶς βᾶθους αἱ ἑλληνικαί, αἱ ῥωμαϊκαὶ καὶ αἱ βυζαντιναὶ ἀρχαιοότητες. Τὰ δύο ὑποκείμενα στρώματα ἀνήκουσιν εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν. Ὡς δὲ ἰδιαίτερος ἔσχε τὴν καλωσύνην νὰ ἀνακοινώσῃ μοι ὁ ἐνεργήσας τὰς ἀνασκαφάς, ὁ τέττιξ εὑρέθη εἰς βᾶθος 0,50 ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ὅπως ἐν τῇ αὐτῇ βᾶθει καὶ πλησίον εὑρέθη ἡ χρυσῆ κλίνη. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κ. Σκιᾶ τὸ βᾶθος τοῦτο δὲν ἦτο μικρόν.

ται πιθανῶς εἰς τὸ πολύτιμον ὑλικόν, ἐξ οὗ κατεσκευάσθη. Ὁ τέττιξ δὲν ἔχει χυθῆ, ἀλλ' ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἐλασμάτων συγκολλημένων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν ἀποτελεῖ τὸ κάτω, τὸ δὲ ἄλλο τὸ ἄνω μέρος. Οὕτω τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι κοῖλον, ὅπως τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ῥηθέντος δελτοειδοῦς σχήματος, τοῦ ὅπου αἱ δύο πλευραὶ εἶναι ἐσχισμέναι καθ' ὅλον τὸ πᾶχος τοῦ ἐλάσματος, ἐν ᾧ ἡ τρίτη ἔχει μόνον χαραχθῆ. Ἡ κεφαλὴ ἔχει συμπιεσθῆ καὶ δὲν διατηρεῖ τὴν ἀρχικὴν τῆς μορφῆν. Οἱ πόδες ἀφ' ἐτέρου δὲν παρίστανται καὶ ἀντὶ τούτων βλέπομεν σαφῶς τὰ συστατικὰ πόρπη, κάτω δηλ. τὸ ὑποδεχόμενον τὴν περόνην, ἃς εἴπωμεν οὕτω διὰ τὴν συντομίαν, ἄγκιστρον καὶ ἄνω τὸ τὴν περόνην αὐτὴν ἢ μέρος ταύτης ἀποτελοῦν σύρμα. Τὸ σύρμα τοῦτο, ὡς ἔχει νῦν, διέρχεται διὰ δύο καθέτως ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ τέττιγος καὶ στερεῶς ἐμπεπηγμένων κρίκων ἢ δακτυλίων, ἐν ᾧ τὸ μὲν ἐν ἄκρον αὐτοῦ, τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῆς εἰκόνας, περατοῦται εἰς δακτύλιον, τὸ δὲ ἄλλο ἐπαναστρέφον καὶ ἀποβαῖνον βαθμιαίως λεπτότερον στηρίζεται περιελισσόμενον μίαν καὶ ἡμίσειαν στροφὴν περὶ τὴν περιφέρειαν τοῦ αὐτοῦ δακτυλίου. Ὅμως φαίνεται καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἡ διάθεσις αὕτη τοῦ σύρματος δὲν εἶναι ἡ ἀρχικὴ, ἀλλ' ὅτι ἐπῆλθε βία τις καὶ παραμόρφωσις. Τῷ ὄντι ἡ περόνη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦτο προέκτασις τοῦ ὑπάρχοντος σύρματος, ἐπειδὴ τὸ ἄκρον τούτου ἀποβαίνει πολὺ λεπτόν, σχεδὸν αἰχμηρόν. Ἄλλ' ἡ περόνη τῆς πόρπης ἡμῶν σώζεται ὀλόκληρος καὶ εἶναι αὕτη τὸ οὕτω συνεστραμμένον σύρμα. Διότι ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ δακτύλιος, εἰς ὃν τελειώνει τὸ σύρμα ἦτο ἀρχικῶς τοποθετημένος μετὰ τῶν δύο ἄλλων δακτυλίων, συνεχράτει δὲ αὐτὸν με-

τάλλινος ἄξων διερχόμενος καὶ διὰ τῶν τριῶν, τότε τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ σύρματος τὸ αἰχμηρὸν θὰ ὑπερέβαινε κατὰ τι, τιθεμένου ὅτι θὰ ἦτο εὐθὺ τεταμένον, τὸ ἀγκιστρον τὸ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς περόνης χρησιμεῖον. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμωμεν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐπειδὴ καὶ ὁ δακτύλιος τοῦ σύρματος δὲν δύναται νὰ ἔχη ἄλλον σκοπὸν εἰμὴ τὸν ὑποδειχθέντα, ὑπάρχουσι δὲ τοιαῦται πόρπαι, ὅπου ἡ περόνη κατὰ τὴν ἑαυτῆς βᾶσιν περιστρέφεται περὶ ἄξονα. Διατὶ σήμερον ἡ περόνη ἔχει οὕτω παραμορφωθῆ, ἐξηγεῖται εὐκόλως ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι ἀποκοπέντος ἢ ὀπωσδήποτε καταστραφέντος τοῦ ἄξονος ὁ κάτοχος ἐφοβήθη μὴ ἀπολέσῃ τὴν χρυσῆν καρφίδα καὶ ἀνέδρασε ταύτην ὡς ἠδυνήθη ἐκ τοῦ προχείρου¹. Ὁ τέττιξ ἄρα οὗτος ἐχρησίμευεν ὡς πόρπη καὶ ὡς τοιοῦτος εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἀγγέλλει εἰς ἡμᾶς, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχον πόρπαι ἔχουσαι ἀντὶ τοῦ συνήθους τόξου μορφὴν τέττιγος. Πᾶς τις ἐντεῦθεν ἐνθυμεῖται τὸ πολὺ γνωστὸν χωρίον τοῦ Θουκυδίδου περὶ τῆς ἐνδυμασίας καὶ κομμώσεως τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων (1,6): «καὶ οὐ πολὺς χρόνος ἐπειδὴ χιτῶνας τε λινοῦς ἐπαύσαντο φοροῦντες καὶ χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωδύλον ἀναδόμενοι τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τριγῶν». Τίς ὁ κρωδύλος καὶ τίνες οἱ τέττιγες οὗτοι εἶναι ζητήματα, τῶν ὁποίων ἡ ὀριστικὴ λύσις δὲν ἔχει ἀκόμη εὐρεθῆ. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν κρωδύλον ἡ ὑπὸ τοῦ Conze πρῶτον δοθεῖσα ἐρμηνεία, καθ' ἣν οὗτος ἦτο ἀνάδρασις τῆς κόμης ὀπισθεν ἐπὶ τοῦ ἰνίου, ὅπως ἐπὶ τῶν γνωστοτάτων παραδειγμάτων, τοῦ Ἑρμοῦ καὶ «τῆς τὸ ἄρμα ἀναβαίνουσης γυναικὸς» τῆς Ἀκροπόλεως, ὑπερτερεῖ πᾶσαν ἄλλην κατὰ τὴν πιθανότητα, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς τέττιγας κυριαρχεῖ μεγάλη ἀβεβαιότης. Οἱ παλαιοὶ ἂν καὶ οὐχὶ πάντες σαφῶς ἐκφραζόμενοι ἠρμῆνευον τοὺς τέττιγας ὡς δεσμούς τινας τοῦ κρωδύλου ἔχοντας τὸ σχῆμα τοῦ ἐντόμου. Ὁ δεσμὸς οὗτος τῶν παλαιῶν ἐρμηνευτῶν ὁ ἔχων τὸ σχῆμα τέττιγος

¹) Παρὰ ταῦτα ὁ κ. Σκιαῆς ἀνεκοίνωσέ μοι εὐμενῶς, ὅτι μετὰ τοῦ χρυσοῦ τέττιγος εὐρέθη καὶ ἀργυρᾶ βελόνη, ἀλλὰ τόσον ἐφαρμμένη ὑπὸ τῆς ὀξειδώσεως, ὥστε εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξαγωγήν αὐτῆς νὰ θρυμματισθῆ εἰς τεμάχια. Ὁ κ. Σκιαῆς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ βελόνη αὕτη ἀνήκεν εἰς τὴν ἐν σχήματι τέττιγος πόρπην. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν κατώρθωσα νὰ ἐνοήσω, πῶς αὕτη θὰ συνεδέετο μετὰ τοῦ χρυσοῦ σύρματος, καὶ ἰδίως ποῖον σκοπὸν ἔλλω, ἂν μὴ τὸν ἀνωτέρω βηθέντα, θὰ εἶχε τὸ σῶμα τοῦτο.

οὐδὲν ἄλλο βεβαίως θὰ ἦτο ἢ πόρπη¹ ἢ βελόνη, τῶν ὁποίων τὸ τόξον ἢ ἡ κεφαλὴ θὰ ἦτο μίμησις τις τοῦ χαρακτηριστικοῦ² τῶν Ἀθηναίων ἐντόμου. Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἠσπᾶσθησαν καὶ οἱ νεώτεροι ἐρμηνευταὶ μάλιστα ὅσοι ἠσχολοῦντο μόνον μὲ τὴν φιλολογικὴν ἐρμηνείαν τοῦ Θουκυδίδου. Ὅμως τὰ μνημεῖα ἂν καὶ πολυάριθμα, ἰδίως ἀγγεῖα, καὶ πολλὰς λεπτομερείας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ κόσμου αὐτῆς μεθ' ἱκανῆς ἀκριβείας παριστῶντα δὲν παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς οὐδὲ νύξιν περὶ πορπῶν ἐν σχήματι τεττίγων. Διὰ ταῦτα ἄλλοι ἐρευνῆται ἐτρέπησαν ἄλλην ὁδόν. Ὁ Helbig πρῶτον καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Studnitzka, ὅστις εἶναι ὁ τελευταῖος ἐν ἐκτάσει περὶ τοῦ ζητήματος πραγματευθεὶς, (ἐν τῷ Jahrbuch 1896 σ. 272 κ. ἐ.) ἐζήτησαν νὰ ἀποδείξουν, ὅτι οἱ τέττιγες τοῦ Θουκυδίδου οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ ἐλικοειδῶς συνεστραμμένα σύρματα ἐκ χρυσοῦ περιβάλλοντα καὶ συσφιγγόντα ὀπισθεν τὴν κόμην καὶ δι' ἐνὸς ἀγκιστροειδοῦς ἄκρου συνενώνοντα τὸ ὅμοιον πρὸς θύσανον τέλος τῆς κόμης, τὸν κρωδύλον, μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ κρανίου προσκειμένων τριγῶν. Μετάλλινοι ἐλικοτοὶ δεσμοὶ εἶναι ἀληθῆς, ὅτι δὲν εὐρέθησαν ἀκόμη ἐν τάφοις συγκατατοῦντες πλόκαμον, ἀλλ' εἶναι εἰς μέγαν βαθμὸν πιθανόν, ὅτι τοιοῦτοι ἐξάπαντος ὑπῆρχον ἐν χρήσει καὶ ὅτι τούτων παραστάσεις ἔχομεν, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τὰ γνωριμώτατα παραδείγματα, ἐν τῇ κομμώσει τοῦ Δισκοφόρου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου καὶ τῶν «Ἀπολλώνων» τῶν Δελφῶν. Εὐρίσκονται δὲ προσέτι τοιοῦτοι δεσμοὶ ἐπὶ παραστάσεων κρωδύλου ἐπὶ ἀγγείων μελανομόρφων καὶ ἐπὶ τινος ἀρχαϊκῆς ἠκρωτηριασμένης κεφαλῆς τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ὁ ἰσχυρότατος λόγος τῆς ἐρμηνείας τῶν Helbig καὶ Studnitzka. Ὅμως ὅτε ὁ τελευταῖος ἐπεζήτησε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην καὶ φιλολογικῶς ἐπικαλούμενος ἀρχαιότερον τοῦ Θουκυδίδου μάρτυρα, τὸν Σάμιον ἐπικὸν Ἄσιον, πολὺ ἀπεμακρύνθη, νομίζω, τοῦ ἀληθοῦς. Ἐπειδὴ ὁ παρ' Ἀθηναίω στίχος:

Χρῦσειαι δὲ κορύμβαι ἐπ' αὐτῶν τέττιγες ὡς'

¹) Παρὰ τῷ ποιητῇ τῆς Ciris στ. 126-128 ἔχομεν βήτην ὀνομασίαν τοῦ δεσμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐρμηνευτῶν ὡς πόρπης (fibula) ἔχουσης μορφὴν τέττιγος.

²) «Σύμβολον δι' ἣν αὐτοῖς ὁ τέττιξ τοῦ εἶναι αὐτόθρονος καὶ μουσικούς τῶν τῶν τέττιγα αὐτόθρονος εἶναι καὶ μουσικόν». Σχόλια εἰς Ἑρμογένη. Walz, Rhetores Graeci 4 p. 79.

είναι αδύνατον να έρμηνευθῆ, ὡς ὁ Studnitzka θέλει: Χρυσοῖ δὲ δεσμοὶ ἦσαν ἐπ' αὐτῶν ὅπως τέττιγες. Διότι οὐδένα λόγον ἔχομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ κορυμβὴ εἶναι διάφορον ἢ ὁ κόρυμβος. Ὁ κόρυμβος εἶναι τὸ αὐτὸ περίπου πρὸς τὸν κρωβύλον, ἢ δὲ κορυμβὴ εἶναι ἀπλῶς διάφορος τύπος τοῦ αὐτοῦ οὐσιαστικοῦ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποδεδειγμένης διαφορᾶς. Τὸ δὲ φερόμενον ὡς ἀπόδειξις, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει ὁμοίως, ὅπως ἐπὶ τῶν στρόφος — στροφή, τόμος — τομή, φόρος — φορά, εἶναι ὁμολογουμένως πολὺ ἀτυχές¹.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Studnitzka ἤναγκάσθη νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς πεπλανημένας τὰς περὶ τέττιγων έρμηνείας ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὐχὶ μόνον ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς πλουσίοις τάφοις τῆς Ἰταλίας εὐρέθη ποτὲ πόρπη τις ἐν σχήματι τέττιγος. Ἦδῃ μετὰ τὴν εὑρεσιν τοῦ τέττιγος τοῦ ἀντροῦ τῆς Πάρνηθος ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ παροραθῶσιν αἱ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι νομίζω, ὅτι ὅπως δὴ ποτε ἐκλείπει. Ἀλλ' εἶναι ὁ τέττιξ ἡμῶν οὗτος τόσο παλαιός, ὥστε νὰ χρονολογηθῆ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Θουκυδίδου, ὅστις μόνον τὸ τέλος τῆς συνηθείας τῆς τεττιγοφορίας εἶχεν ἐπιζήσει;

Ἐνταῦθα φοβοῦμαι ὅτι θὰ σείσῃ τις τὴν κεφαλὴν, ἐὰν ἀπίδῃ εἰς τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς τῆς περόνης, καθ' ὃ αὕτη δὲν συγκρατεῖται ὑπὸ ἐλατηρίου ἀλλὰ περιστρέφεται περὶ ἄξονα, πρᾶγμα ὅπερ γενικῶς εἶναι παραδεδομένον, ὅτι παρατηρεῖται μόνον ἐπὶ νεωτέρων ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς πορσῶν². Ὡς πρὸς τοῦτο ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι παρὰ τὰς προσπάθειάς μου δὲν κατώρθωσα νὰ ἴδω ἐλληνικὰς πόρπας ἀποδεδειγμένως ἀρχαιότερων χρόνων καὶ δεικνυούσας τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν ἡμέτερον τέττιγα κατασκευὴν τῆς περόνης, εἰμὴ μόνον μίαν (ἀπεικονισμ. ἐν A. Mitt. XII, 11, Fig. 2 a b) εὐρεθεῖσαν ἐντὸς ἀρχαίου φρυγικοῦ τάφου τῆς Τροίας καὶ μετ' ἄλλων ἐλληνικῶν πορπῶν³. Ἐκτὸς τοῦ πα-

ραδείγματος τούτου καὶ ὁ ὑπολογισμός, ὅτι πρᾶγμα τόσο ἀπλοῦν, ὡς ἡ περιστροφή τῆς περόνης περὶ ἄξονα, θὰ ἦτο ἐξάπαντος γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους¹, δεόν νὰ καταστήσωσιν ἡμᾶς προσεκτικούς, ὥστε νὰ μὴ καταβιβάσωμεν ἀβασανίστως τὸν τέττιγα ἡμῶν εἰς νεωτέραν ἐποχὴν. Βάσιμον λοιπὸν γνώρισμα πρὸς ὄρισμὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ τέττιγος δὲν εἶναι ἡ ῥηθεῖσα κατασκευὴ τῆς περόνης. Ἀλλ' ἂν τις ἀπίδῃ εἰς τὸν τρόπον τῆς παραστάσεως τοῦ ἀνωτέρω μέρους τοῦ σώματος τοῦ τέττιγος ἀδύνατον νὰ μὴ κρίνῃ τοῦτον αὐστηρῶς ἀρχαῖον, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸν σχηματικὸν διχασμὸν τῶν πτερῶν πρὸς τὰ ὀπισθεν καὶ τὰς ἐπίσης λίαν ἐσχηματισμένας εὐθείας ῥαβδώσεις αὐτῶν. Τοῦτο εἶναι καθ' ἡμᾶς ἀλάνθαστον κριτήριον, καθ' ὃ ὁ τέττιξ ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, εἶναι μάλιστα κατὰ πολὺ ἀρχαιότερος τῶν χρόνων τοῦ Θουκυδίδου. Δύναται ἄρα νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τῆς τεττιγοφορίας συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν νεωτέρων τοῦ Θουκυδίδου ἀρχαίων συγγραφέων.

Βεβαίως πολλάκις θὰ ἠυχόμεθα ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ τούτου εὐρήματος νὰ εὐρίσκετο ταπεινὸν θραῦσμα ἀγγείου παριστῶν κεφαλὴν, ἐπὶ τῆς κόμης τῆς ὁποίας νὰ ἐβλέπομεν τὸν τέττιγα ἢ τοὺς τέττιγας. Οὕτω θὰ ἐλύετο ὀριστικῶς τὸ ζήτημα καὶ ὡς πρὸς τὴν λεπτομέρειαν, εἰς ποῖον μέρος τῆς κόμης ἐνεῖροντο οἱ τέττιγες, ἂν ἐχρησίμευον ὡς μέσα πρὸς ἀνάδεσιν τοῦ κρωβύλου ἢ ἂν ἀπλῶς μόνον πρὸς κόσμον τῆς κόμης. Διότι καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο φαίνεται ἐπίσης δυνατὸν νὰ ἐξαχθῆ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Θουκυδίδου. Τὸ ἐνέρσει δηλ. ἐκεῖνο δύναται νὰ ἐκληφθῆ ὡς δοτικὴ τοῦ ὄργανου, καὶ οὕτω σχεδὸν ὑπὸ πάντων τῶν έρμηνευτῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐκλαμβάνεται, ὅτε πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν, ὅτι ὁ κρωβύλος ἀνεδεῖτο διὰ τῆς ἐνέρσεως, ἐμπερονήσεως χρυσῶν τέττιγων, ὅμως δύναται καὶ ὡς δο-

¹ Τὸ νὰ εὐρίσκη τις παθητικὴν μὲν σημασίαν εἰς τὸν κόρυμβον (= τὸ κεκορυμβωμένον. Studn. Jahr. S. 277) ἐνεργητικὴν δὲ εἰς τὴν κορυμβὴν ἢ κορυμβὴν εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἀναζητῆ τὴν αὐτὴν διαφορὰν μετὰ τοῦ ὄχθου καὶ τῆς ὄχθης. Αἱ δὲ κορυμβάδες τοῦ Ἡσυχίου δὲν εἶναι γλωσσικῶς τὸ αὐτὸ πρὸς τὰς κορυμβάς, ὅπως ὁ Studnitzka τοῦτο ἐπικαλεῖται.

² Ἰδὲ Furtwängler, Bronzen σελ. 183 ἀριθ. 1139, 1140, 1141. T. LXV.

³ Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι ἀπεικονίζεται καὶ μέρος ἀναγλύφου τινος ἐκ Λυκαονίας (Ibriz), ὅπου ἀνδρική κολοσσική μορφή φέρει πόρπην ὁμοίαν κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν τοῦ φρυγι-

κοῦ τάφου, ὅπως ὁ αὐτὸς ἐπιφανὴς λόγιος Studnitzka αὐτῶι ἐκθέτει. Ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς πόρπης εἶναι ἐλληνικὸν βεβαιούται καὶ ἐξ ὁμοίων εὐρεθεισῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ (Furtwängler, Bronzen S. 56 N° 376 T. XXII).

¹ Εἰς τὰς πόρπας τὰς ὁμοίας πρὸς τὰς καὶ σήμερον ἐν χρῆσει ἐπὶ ζωστήρων ἢ τῶν ἱμάντων τῆς ἵππικῆς σκευῆς καὶ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν Schnallen καλουμένας ἡ περόνη περιστρέφεται περὶ ἄξονα ὅπως ἐπὶ τοῦ τέττιγος καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν πορπῶν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι νεωτέρων μόνον χρόνων. Ἰδὲ Daremberg - Saglio Fibules, σελ. 2011.

τική τροπική νά ἐρμηνευθῆ, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ὑποτακτικῶς πρὸς τὸ ἀναδούμενοι συνδεδεμένη ἀλλὰ παρατακτικῶς. Ἴνα ἐξηγηθῶμεν ἀπλούστερον κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδοχὴν θὰ ἐρμηνεύσωμεν: καὶ ἀναδούμενοι κρωβύλον μετὰ ἐνέρεσεως¹ χρυσῶν τεττίγων, δηλαδὴ, ἐν πρᾶγμα ἦτο ἡ ἀνάδεις τοῦ κρωβύλου καὶ ἐν ἄλλο ἡ ἐνεργεία τῶν τεττίγων. Δὲν ἦσαν λοιπὸν οἱ τέττιγες ὄργανα χρήσιμα πρὸς ἀνάδεις τοῦ κρωβύλου ἀλλὰ κόσμος αὐτοῦ ἢ τῆς κόμης ἐν γένει.

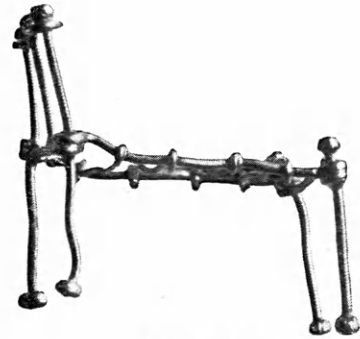
Δεχόμενοι τὴν ἐρμηνείαν ταύτην δυνάμεθα νά ἐννοήσωμεν πῶς θὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα μετὰ τεττίγων, ὅπως ὁ ἡμέτερος². Ἐπειδὴ, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ἀνάδεις τοῦ κρωβύλου, θὰ ἦτο ἀκατάλληλος ὡς πολὺ μικρὸς, ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι συνέδεε τὴν περὶ τὸν κρωβύλον περιελισσομένην ταινίαν μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀντι διαδήματος ὑπαρχούσης. Παρ' ὅλα ταῦτα βεβαιότης ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω δὲν δύναται νά ὑπάρξῃ, ἐνόσω δὲν ἔχομεν, ὡς ἐλέχθη, εἰκόνα τῶν σχετικῶν χρόνων παριστώσαν τὸ πρᾶγμα καὶ οὐδεμίαν ἐπιτρέπουσαν ἀντίρρησην. Μέχρι τοῦ νά εὑρεθῆ τοιαύτη εἰκὼν θὰ δικαιούμεθα τοῦλάχιστον νά νομιζώμεν ὡς εἰς μέγαν βαθμὸν πιθανόν, ὅτι ὁ τέττιξ τοῦ ἀντροῦ τῆς Πάρνηθος εἶναι ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀναφερομένων. Τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει ὅπωςδὴποτε καὶ χαλκοῦς τέττιξ ἀπὸ τοῦ 1868 τοῦλάχιστον ὑπάρχων ἐν τῷ ἐνταῦθα Νομισματικῷ Μουσεῖῳ καὶ τώρα εἰς τὸ Ἐθνικὸν μεταφερόμενος ὑποδειχθεὶς μοι ὑπὸ τοῦ κ. Κούρου-νιώτου. Οὗτος φέρει ἐπὶ τῆς κοιλίας βαθεῖαν καὶ εὑρεῖαν ὀπὴν μὴ δυναμένην ἄλλως νά ἐξηγηθῆ, εἰμὴ διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἐν τῇ ὀπῇ ἦτο ἐμπηγμένη μεγάλη βελόνη. Ἐπομένως τὸ ὄλον ἐχρησίμευεν ὡς καρφίς. Τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως τοῦ τέττιγος τούτου δὲν δύναται τις νά μάθῃ ἐκ τῶν εὑ-

¹ Οὕτω φαίνεται, ὅτι ἐρμηνεύει καὶ ὁ Krüger ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου: *Mit Einsteckung*.

² Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ ἀρχαιότερος μετὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ Ἀριστοφάνη μνημονεύων τὴν τεττιγοφορίαν συγγραφεὺς εἶναι ὁ φιλόσοφος Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός (παρ' Ἀθηναίῳ 12, 512β) ὡς ἐξῆς: . . . κορμύβους δ' ἀναδούμενοι τῶν τριῶν χρυσοῦς τέττιγας περὶ τὸ μέτωπον καὶ τὰς κόμης ἐφόρουν. Ὁ Ἡρακλείδης, ὡς φαίνεται, παρέδεδεκετο, ὅτι οἱ τέττιγες ἦσαν τοποθετημένοι πρὸς κόσμον τῆς κόμης ἐπὶ διαφόρων μερῶν αὐτῆς. Παραδεχόμεθα τοῦτο χάριν τοῦ Ἡρακλείδου, ἐπειδὴ θὰ ἦτο μεγάλη ἀνοησία τοῦ συγχρόνου τοῦ Πλάτωνος φιλοσόφου τὸ νά νομίσῃ, ὅτι οἱ τέττιγες ἦσαν χρυσοῦν τι περὶ τὴν κόμην καὶ τὸ μέτωπον διαδήμα, ὅπως ὁ Studnitzka θέλει νά ἀποδώσῃ εἰς αὐτόν. (Jahr. S. 273-274).

ρετηρίων οὐδὲ ἠδυνήθην ἐγὼ τοῦλάχιστον νά ὀρίσω μετ' ἀσφαλείας τὴν χρονολογίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθεθῆ, ὅτι δὲν εἶναι τῶν παλαιῶν χρόνων ὁ τέττιξ, ὅμως ὑπολείπεται τοῦτο τὸ ἐξ αὐτοῦ κέρδος, ὅτι εἰς ἔστω νεωτέραν ἐποχὴν ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι πόρπαι ἢ καρφίδες μετὰ τέττιγος, καὶ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν χαρακτηριστικὸν εὐρωπαϊκῶν πορπῶν εὐρεθεισῶν ἐν Οὐγγαρία ἢ ἀλλαχοῦ τῆς ἠπείρου καὶ ἀνηκουσῶν μόνον εἰς τοὺς ἐσχάτους ῥωμαϊκοὺς χρόνους¹.

Μοναδικόν, καθόσον ἠδυνήθην νά ἶδω, ἀνάθημα εἶναι ἡ ἐν εἰκ. 2 εἰς φυσικὸν μέγεθος ἀπεικονιζομένη χρυσῆ κλίνη. Εἶναι εἰργασμένη διὰ χρυσῶν συρμάτων καὶ φαίνεται, ὅτι εἶναι μίμησις κλίνης, ἡ ὁποία καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι ἦτο μεταλλίνη, ἐκτὸς ἴσως τῶν ἐγκαρσίων λεπτῶν κανόνων τῶν

Εἰκὼν 2.

ἀποτελούντων τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς τὰ στρώματα, οἱ ὅποιοι δυνατὸν νά ἀπομιμοῦνται καὶ σχοινία. Τὸ ὅτι ἡ πραγματικὴ κλίνη θὰ εἶχε τὸν σκελετὸν αὐτῆς, ὡς λέγομεν, ἐκ μετάλλου ἐξάγεται ἐκ τῆς μεγάλης πρὸς σημερινὰς μεταλλίνας κλίνας ὁμοιότητος ἐκτεινομένης καὶ μέχρι τῶν κατὰ τὰ ἄκρα τῶν πέντε καθέτων στύλων κοχλιουμένων δακτυλίων καὶ χρησιμευόντων κάτω μὲν ὡς βάσεων, ἄνω δέ, ἵνα μὴ ἐκφεύγῃ τὸ πλεκτὸν σῶμα τῆς κλίνης. Ὅτι οἱ δακτύλιοι οὗτοι εἶναι διάφορα ἢ οἱ στῦλοι σῶματα κοχλιωθέντα ἐκεῖ, ὅπως ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων κλινῶν συμβαίνει, πείθεται τις, ἐὰν ἴδῃ τὴν (ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου μόνον) ὑπάρχουσαν ἐγγάρακτον κυκλοτερῆ γραμμὴν τὴν χωρίζουσαν τὸ σῶμα τοῦ στυλίσκου ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος δα-

¹ Ἴδε Studnitzka, Jahrb. 282. Ὅμοιοι εὑρίσκονται ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Φραγκφούρτης, ὅπως ὁ κ. P. Steiner εἶχε τὴν καλωσύνην νά μοι ἀνακοινώσῃ.

κτυλίου. Πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἐτίθεντο τὰ προσκεφάλαια βλέπει τις καὶ τρίτον ἐν τῷ μεταξύ ὑψόμενον στυλίσκον. Ἄλλως ἢ κατασκευὴ τῆς μικρᾶς κλίνης εἶναι εὐνόητος ἐκ τῆς εἰκόνος. Ἄς σημειωθῇ δὲ τοῦτο μόνον, ὅτι ἡ πλευρὰ ἢ ὡς ἔρεισμα τῶν προσκεφαλαίων χρησιμεύουσα ὑψώνεται ἐνταῦθα πολὺ περισσότερο ἢ ὅσον ἐπὶ τῶν ἀπεικονίσεων κλινῶν ἐπὶ ἀναγλύφων ἢ ἀγγείων συνήθως βλέπομεν. Βεβαίως τοιαύτη ἐκ τοῦ προχείρου γενομένη διὰ σύρματος ἐργασία δὲν ἔχει ἀξιώσεις πιστῆς ἀπαραστάσεως τοῦ πράγματος.

Ἐν εἰκ. 3 ἀπεικονίζονται δύο δακτυλίων χαλ-

Εἰκὼν 3.

κῶν αἱ ἔγγλυπτοι παραστάσεις. Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς παρίστανται γυναικεῖα μορφή καθημένη, ἄδηλον τί διὰ τῶν χειρῶν κρατοῦσα καὶ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου νεανική μορφή μετὰ γλαμύδος καὶ πετάσου εἰς τὴν γνωστὴν στάσιν τοῦ τὰ ἑαυτοῦ σανδάλια φοροῦντος Ἑρμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἡ μορφή αὕτη, ἀναμφιβόλως τὸν Ἑρμῆν παριστῶσα, στηρίζει τὸν πόδα ἐπὶ προεξοχῆς μὴ ἀκριβέστερον διοριζομένης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴσταται ἐρμαϊκὴ στήλη πιθανώτατα τὸν Πρίαπον παριστῶσα, ὡς δύναται τις ἐκ τῆς πρὸς τὰ ὀπίσθεν τάσεως τῆς κεφαλῆς νὰ κρίνῃ καὶ τῆς πιθανῆς ἐντὸς ὑφάσματος περιτυλίξεως τῆς κόμης. Ἐκτὸς τούτων εὑρέθησαν καὶ δύο ἄλλοι δακτύλιοι, ὧν ὁ μὲν εἰς χρυσοῦς, ἐκτεθειμένος ὑπ' ἀριθ. εὐρετηρίου 12827, περιλαμβάνων λίθον (ἐρυθρὸν ἰασπιν;), ἐφ' οὗ ἔγγλυπτος μέλισσα, ὁ δὲ ἕτερος ἐξ ἀργύρου, ἂν καί, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς ἐπαφῆς μετὰ σιδήρου τινος ἀντικειμένου ἔχει καλυφθῆ ὑπὸ κατιώσεως, ἐγκλείων τὸν αὐτὸν λίθον μετὰ ὁμοίας παραστάσεως μελίσσης.

Ἄς μνημονευθῶσιν ἔτι μεταξύ τῶν ἐκ μετάλλου εὐρημάτων καὶ μικρὰ τεμάχια ἐκ λεπτοτάτου ἀργυροῦ ἐλάσματος μετ' ἐκτύπων παραστάσεων. Ἐπὶ ἐνὸς τούτων, ὕψους 0,021 καὶ πλ. 0,022, φαίνεται κεφαλὴ νεανικῆ ἀρχαϊκῆς τέχνης καὶ μέρος κλάδου

ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς στέφανον περιβάλλοντα τὴν ὄλην παράστασιν. Ἐπὶ ἄλλου τινὸς φαίνονται ὁ πούς καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ χιτῶνος γυναικείας μορφῆς. Ἴσως τὰ ἐλάσματα ταῦτα ἐχρησίμευον πρὸς ἐπένδυσιν ξυλίνης πυξίδος. Ἄλλα τινὰ μικρότατα τεμάχια δεικνύουσι ἑκτυπα γράμματα, ἅτινα ἐκ συνθλίψεως κατέστησαν ἀσαφῆ. Ἐκ τούτων οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσω εἰμὴ ὅτι διὰ τὰ εὐκόλως διακρινόμενα Α καὶ C (α καὶ σ) ἢ ἐπιγραφή ἀνήκει εἰς νεωτέρους χρόνους.

Νομίσματα εὑρέθησαν περὶ τὰ πενήντα πάντα χαλκᾶ ἀθηναϊκὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Πρὸς ἀκριβῆ ἐξέτασιν τούτων θέον νὰ ὁμολογήσω, ὅτι δὲν ἔσχον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον. Ὅμως ἡ παράλειψις αὕτη δὲν εἶναι ἐπιζημία, ἐπειδὴ περὶ τῶν νομισμάτων δύναται νὰ γίνῃ λόγος εὐκαιρότερον μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐν τῷ ἄντρῳ ἐρευνῶν, ὅτε διὰ τῶν νομισμάτων πρὸ πάντων θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὁρισθῇ μέχρι τίνος χρόνου διήρκεσεν ἡ ἐν αὐτῷ λατρεία.

Ἄγγεῖα

Ἐν ᾧ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης τὸ βαθύτατον στρώμα περιεῖχεν ὡς ἀρχαιότατα δείγματα ἀγγείων τεμάχια ἐρυθρόμορφα τοῦ αὐστηρῶς ὠραίου ῥυθμοῦ, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Πάρνηθος τὰ ἀγγεῖα ἀρχίζουσιν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν καὶ φθάνουσι κατ' ἀδιάκοπον σχεδὸν σειρὰν μέχρι τῶν χρόνων τῶν νεωτάτων ἀττικῶν ἀγγείων τῶν ἄνευ γανώματος κατασκευαζομένων. Ἐν τῷ κατωτάτῳ στρώματι δηλ. εὑρέθησαν μέγα πλῆθος συντριμμάτων προϊστορικῶν ἀγγείων μετὰ τινων τεμαχίων μυκηναϊκῶν, ἐντὸς δὲ τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων οὐχὶ σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενων ἐλάχιστα τεμάχια γεωμετρικῶν ἀγγείων, ἔπειτα μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα καὶ ἄνευ γανώματος ἀττικὰ ἀγγεῖα, ἀκέραια ἢ εἰς τεμάχια διασφζόμενα.

Τὸ εἶδος τῶν προϊστορικῶν ἀγγείων τοῦ σπηλαίου εἶναι, ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸν μέρος, τὸ αὐτὸ πρὸς τὰ καὶ ἀλλαχοῦ εὑρεθέντα. Εἶναι ταῦτα προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς καταστάσεως τῆς κεραμευτικῆς. Τὸ χῶμα πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ ἔχῃ καθαρισθῆ καὶ κοσκινισθῆ καλῶς, διὸ τὰ τοιχώματα τῶν ἀγγείων εἶναι ἱκανῶς παχέα, ἄνευ κεραμευτικοῦ τινος τροχοῦ πεποιημένα ἀλλὰ διὰ τῶν χειρῶν καὶ

μετ' ἀτελοῦς καύσεως. Συνήθως τὰ τεμάχια δεικνύουσι τὸν πηλὸν ἐρυθρωπὸν μὲν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ ἀγγείου, σκοτεινοῦ δὲ χρώματος ἐν τῷ μεταξύ, ὅπου τὸ πῦρ δὲν ἐπέδρασε πολὺ. Τὸ σκοτεινὸν τοῦτο χρῶμα ἐνίοτε ἀποβαίνει ἐντελῶς μέλαν, προδήλως ἐνεκα τοῦ διὰ τῶν πόρων καὶ κατὰ τὸ κάπνισμα εἰσφορηθέντος ἀνθρακος. Πολλὰ ἄλλα τεμάχια δεικνύουσι δύο μόνον στρώματα τὸ τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς ἐρυθρωπὸν καὶ τὸ τῆς ἐσωτερικῆς σκοτεινόν. Ὀλίγα τεμάχια δεικνύουσι τὸ ἀνάπαλιν, ὅπου πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὑπεβλήθη εἰς τὴν καῦσιν πρὸ πάντων τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀγγείου, τὸ ὁποῖον βεβαίως τότε ἦτο εὐρύστομον. Τέλος ὀλίγα ἐπίσης τεμάχια δεικνύουσι τελείαν καῦσιν. Ἄλλ' οὐδὲν δεικνύει ὅτι ἡ καῦσις ἐγένετο δι' ἐλευθέρας φλογός, ἐπειδὴ τότε θὰ εἶχομεν εἰς τι μὲν σημεῖον τῆς ἐπιφανείας ἰσχυρὰν πυράκτωσιν εἰς ἄλλο δὲ παραπλευρῶς ὀλιγώτερον ἰσχυρὰν, ἐν ᾧ ἐπὶ πάντων τῶν σφζομένων τεμαχίων ἡ καῦσις φαίνεται, ὅτι ἐπέδρασεν ἐξίσου ἐπὶ τῆς ὅλης ἐπιφανείας. Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἐκάησαν ἐντὸς εἶδους κλιθά-νου, ὅπου ἐτοποθετήθησαν οὐχὶ πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διὸ καὶ οὐχὶ πάντα ὁμοίως ὠπτήθησαν. Ὡς πρὸς τὰς μορφὰς τῶν ἀγγείων οὐδὲν δύναται ἀκριβέστερον νὰ λεχθῆ, ἐπειδὴ τοιούτων χονδροειδῶν κατασκευασμάτων τεμάχια δὲν δύνανται νὰ ὑποδείξωσι μετὰ θετικότητος ὠρισμένην τινὰ μορφήν. Τὸ μόνον, ὅπερ δύναται νὰ ρηθῆ, εἶναι ὅτι ὑπάρχουσι μετὰ τούτων τεμάχια χυτροειδῶν ἀγγείων καὶ λαβαὶ συμπαγεῖς ἔχουσαι ἀπλῶς ὀπὴν ἐν τῷ μέσῳ, ὅπως τοιαῦτα εἶναι πολὺ γνωστὰ ἐκ προϊστορικῶν ἀγγείων. Ἐπίσης περὶ διακοσμῆσεως οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῆ, ἐπειδὴ τοιαύτη οὐδαμοῦ ἐπὶ τῶν θραυσμάτων τούτων φαίνεται.

Ἀπὸ τῶν ὅλως πρωτογενῶν τούτων ἔργων τῆς κεραμευτικῆς διακρίνονται ἄλλα μετὰ μεγαλυτέρας ἐπιμελείας κατασκευασμένα. Ὁ πηλὸς εἶναι καθαρώτερος, τὰ τοιχώματα κατὰ πολὺ λεπτότερα καὶ ἡ ἐπιφάνεια λεία, ἂν καὶ ἀκόμη οὐδὲν ἴχνος χρήσεως τροχοῦ φαίνεται. Τοιαύτην ἐργασίαν δεικνύουσι ἱκανὰ τεμάχια πινακίων. Τέλος ὁ τροχὸς ἐμφανίζεται ἐπὶ τεμαχίων ἀποτελούντων τὸ στόμιον ἀμφορέως. Τὰ τεμάχια εἶναι λεπτότατα, χρώματος φαιοῦ, ἀνήκοντα εἰς τὸ εἶδος τῶν μονοχρῶμων

λεγομένων ἀγγείων. Καὶ τὸ εἶδος τῶν μετ' ἀλαμποῦς γανώματος διακοσμουμένων ἀγγείων (Mattmalerei) ἀντιπροσωπεύεται δι' ἐνὸς μικροῦ τεμαχίου παρουσιάζοντος χρωματιστὰς σειράς.

Μυκηναϊκῶν ἀγγείων τεμάχια εὐρέθησαν ἱκανὰ καὶ ταῦτα πάντα δεικνύουσι τὴν αὐτὴν ἐργασίαν, ὅποιαν τὰ ἀγγεῖα τοῦ 4^{ου} ῥυθμοῦ τῶν Furtwängler καὶ Löscheke. Ὁ πηλὸς εἶναι ὠχρὸς λευκός, καθαρώτατος δέ, ἐν ᾧ ἡ ἐπιφάνεια δὲν ἔχει τόσον λειανθῆ, ὅσον ἐπὶ ἐκείνων τοῦ 3^{ου} ῥυθμοῦ, καὶ τὸ γάνωμα ἔχει ἀσθενεστέραν λάμψιν. Ἐκ πολλῶν τοιούτων τεμαχίων κατωρθώθη νὰ συγκροτηθῆ κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐν εἰκ. 4 ἀπεικονιζομένη πρόχους. Ἡ

Εἰκὼν 4.

μορφή ταύτης εἶναι περίπου ὡς ἡ παρὰ Furtwängler-Löscheke, Myk. Thongefässe T. 44, ἀρ. 61.

Ἐκ γεωμετρικῶν ἀγγείων ὑπάρχει ἀσφαλὲς δεῖγμα τεμάχιον ἐκ σωληνοειδοῦς κυκλοτεροῦς ἀγγείου δεικνύον γραπτὰς καθέτους καὶ τεθλασμένας γραμμὰς καὶ κύκλους. Ἐκτὸς τούτου οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ σημειώσω δεῖγμα. Πρὸς τούτοις οὐδὲν εὐρέθη τεμάχιον ἐκ τῶν λεγομένων πρωτοαττικῶν ἢ τῶν ἀρχαιοτέρων μελανομόρφων. Μελανόμορφα ἀγγεῖα ὑπάρχουσι καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ληκύθια ἀκέραια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὴν μικρότητά των διασωθέντα. Ταῦτα πάντα ἀνήκουσι εἰς τὸν νεώτατον ῥυθμὸν τῶν μελανομόρφων καὶ εἶναι δυνατὸν μάλιστα τινὰ ἐξ αὐτῶν διὰ τὴν ἐπιπολαίω-

τητα τῆς ἐργασίας των νὰ ἔχουσι ποιηθῆ κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. Τὸ καλύτερον καὶ ἐπιμελέστερον ἐξωγραφημένον ληκύθιον ἐκ τούτων εἶναι περίπου ὕψους 0,17 καὶ δεικνύει μάχην ὀπλίτου πρὸς Κένταυρον. Αἱ μέλαινα μορφαὶ ἔχουσι παρασταθῆ ἐπὶ ἐπαλείμματος λεπτοῦ ἐκ λευκοῦ χρώματος. Ἄλλο μικρότερον ληκύθιον δεικνύει Διόνυσον καὶ Κόρην ἢ Ἀριάδνην ἐκάτερον μετὰ ῥυτοῦ καὶ προσβλέποντας ἀλλήλους, ἐν ᾧ ἐκατέρωθεν παρίσταται ἀνὰ εἷς Σιληνός. Καὶ ἄλλα ὑπάρχουσιν ἀνάξια ἀκριβεστέρας περιγραφῆς ληκύθια. Μείζονος ἢ ταῦτα προσοχῆς ἄξιον εἶναι τεμάχιον κύλικος, τῆς ὁποίας διατηρεῖται ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εἰκὼν. Ἀθλητῆς φορῶν μακρὰς λευκὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ταινίας ἐκτείνει καὶ τὰς δύο χεῖρας πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἀθῆλον τί διὰ τούτων ποιῶν. Ὅμως ἀποξυόμενος ὁ ἀθλητῆς οὗτος δὲν εἶναι, ὡς θὰ παρήγετό τις νὰ εἴπῃ ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς διαθέσεως τῶν χειρῶν τούτου πρὸς τὰς τοῦ Ἀποξυομένου τοῦ Λυσίππου. Ἄλλως ἡ ἐργασία τῆς κύλικος εἶναι λίαν ἐπιπολαία μετὰ κακῆς ποιότητος γανώματος ὁμοίου πρὸς τὸ τῶν ἀγγείων ἐκ τοῦ Καθιρίου.

Ἐκ τῶν ἐρυθρομόρφων τὸ ἀρχαιότατον εἶναι τὸ ἐν τῷ πίν. 5 εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος ἀπεικονιζόμενον τεμάχιον ἐκ τοῦ κεντρικοῦ μέρους πινακίου. Παρίσταται ἐπ' αὐτοῦ γυνὴ σφοδρῶς πρὸς τὰ δεξιὰ κινουμένη καὶ κρατοῦσα κρόταλα εἰς τὰς χεῖρας, βεβαίως ὄρχηστρίς. Ἐν τῇ ἀπεικονίσει δὲν παρεστάθησαν δυστυχῶς αἱ δι' ἀραιότερου γανώματος ζωγραφηθεῖσαι κυματοειδεῖς γραμμαί, διὰ τῶν ὁποίων παρίσταται τὸ ὑπὲρ τὴν ζώνην μέρος τοῦ χιτῶνος. Ὁ διάφορος σχηματισμὸς τῶν πτυχῶν τοῦ χιτῶνος ἀπὸ τῆς ζώνης καὶ ἄνω εἶναι διὰ πολλῶν παραδειγμάτων (καὶ ἐπὶ ἔργων πλαστικῆς ὡς π. χ. ἐνίων ἐκ τῶν Κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως) γνωστός, ἡ ὥστε ἐνταῦθα νὰ γίνῃ περὶ τούτου λόγος. Ἡ ἰγνο-

γραφία, ὡς πᾶς τις βλέπει, ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῶν τοῦ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος παρίσταται μικρὸν τεμάχιον προερχόμενον ἐξ ἀγγείου μὴ δυναμένου ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τούτου σφζομένου συντρίμματος νὰ ὀρισθῆ, ὅποσον ἦτο κατὰ τὴν μορφήν. Πάντως ὅμως θὰ ἦτο μέγα τι ἀγγεῖον ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου πάχους (0,0075) τοῦ τεμαχίου φαίνεται. Ἄν ἀνήκεν εἰς τὸ αὐτὸ μέγα ἀγγεῖον, εἰς ὃ καὶ τὸ μέγα τεμάχιον τοῦ πίνακος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδειχθῆ. Ὅμως τὸ μικρὸν τεμάχιον καὶ καθ' ἑαυτὸ δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἔχομεν παράστασιν τοῦ τραγόποδος Πανός, ὅστις διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς κρατεῖ τὴν σύριγγα, τὴν δὲ ἀριστερὰν διευθύνει κατ' οὐχὶ σαφῆ τρόπον πρὸς τὸ ἑαυτοῦ αἰδοῖον. Ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι, ἂν καὶ σχετικῶς ὀλίγα εἶναι τὰ ἐν τῷ ἄντρῳ τοῦ Πανός εὑρεθέντα ἀγγεῖα ἢ τεμάχια τούτων, ὅμως ἐπὶ μικροῦ συντρίμματος εὑρέθη παράστασις τοῦ Πανός, ὅπερ ἐνισχύει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν, ὅπως ἄλλως εἶναι φυσικόν, ὅτι καὶ ἀγγεῖα μετὰ παραστάσεων σχετικῶν πρὸς τὸν Πᾶνα ἀφιερῶντο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ ἄντρον. Ἡ ἐποχὴ τοῦ τεμαχίου εἶναι προφανῶς ἡ τοῦ ἀνεπτυγμένου ὠραίου ῥυθμοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ εἶναι καὶ τὸ μέγα τεμάχιον τὸ ἐπίσης εἰς φυσικὸν μέγεθος ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεικονιζόμενον. Τὸ τεμάχιον παρουσιάζει τοιαύτην κύρτωσιν, ὥστε κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τὸ ἀγγεῖον ἔδει νὰ ἔχῃ διάμετρον περίπου 0,35, ὅπερ σημαίνει ὅτι τὸ ἀγγεῖον ἦτο ἐκ τῶν μεγίστων. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον ἀνήκουσι καὶ δύο τεμάχια μεγάλης βάσεως μετὰ τῆς ἐγχαράκτου ἐπιγραφῆς τῆςδε ἀπεικονιζομένης εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ ὑπάρχοντος μεγέθους:

ΚΑΛΙΣΤΡΑΤΟ

ΑΝΕΘΗΚΕΝ

(Καλ)λίστρατο(ς) (α)νεθηκεν

Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι τὰ τεμάχια ταῦτα τῆς βάσεως δεικνύουσι τὸν αὐτὸν πηλὸν καὶ τὸ αὐτὸ γάνωμα καὶ ἄλλως ἀνήκουσιν εἰς κρατῆρα πρωτίτου μεγέθους, ἐπειδὴ ἡ διάμετρος τῆς βάσεως

ταύτης θὰ ἐμέτρει 0,23. Ἄρα εἶναι πιθανώτατον, ὅτι τὸ τεμάχιον ἡμῶν ἀνήκει εἰς μέγιστον κρατῆρα ἀφιερῶθέντα ὑπὸ τοῦ Καλλιστράτου εἰς τὸ ἄντρον τοῦ Πανός καὶ τῶν Νυμφῶν. Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου

διακρίνεται πρὸς τὰ ἀριστερὰ μορφή τις ἰθυφαλική, τῆς ὁποίας τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος μετὰ τῶν ποδῶν ἐν μέρει μὲν κρύπτεται ὀπίσθεν τοῦ παρασταθέντος πετρώδους ἐδάφους, ἐν μέρει δὲ δὲν παρίσταται ὡς μὴ υπάρχοντος τοῦ ἀναγκαίου χώρου. Ἡ μορφή αὕτη εἶναι ἀσφαλῶς Σάτυρος ὡς ἐκ μικροῦ ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην υπάρχοντος ἄκρου στικτῆς νεβρίδος δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν. Ἐπὶ τῶν πετρῶν αὐτῶν ἢ τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους, ὅπου καὶ χόρτα παρίστανται, ἴσταται ἀνδρική μορφή, τῆς ὁποίας μόνον οἱ πόδες σφίζονται. Περαιτέρω βλέπομεν δύο αἶγας ἐπίσης ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους, τῆς μιᾶς ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὰ ὀπίσθια σφίζονται, ἐν ᾧ οἱ ἐμπρόσθιοι πόδες θὰ ἀνυψοῦντο ἐπὶ ὑψηλότερον κειμένης προεξοχῆς κατὰ τὸν χαρακτηριστικὸν εἰς τὰς βοσκούσας αἶγας τρόπον. Τέλος πρὸς τὰ δεξιὰ ἔχομεν τὸ κατώτατον μέρος γυναικείας μορφῆς ποδήρη χιτῶνα φορούσης. Δύσκολον εἶναι νὰ ἐρμηνεύσωμεν μετὰ βεβαιότητος τὴν κατὰ μικρὰ μόνον τμήματα σφζομένην ταύτην παράστασιν. Ἀλλὰ τόσον μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι δηλ. ἡ ἱστορία συμβαίνει ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους, ὡς τοῦτο δηλοῦσι καὶ αἱ αἶγες αὐταί. Ὡς πρὸς τοῦτο δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἐξάπαντος αἶγες δέον νὰ ὀνομασθῶσι τὰ ζῶα ταῦτα, ἐπειδὴ αἱ ἔλαφοι, τὰς ὁποίας ὁμοίως παρίστων, πρέπει νὰ ἀποκλεισθῶσι. Ἡ ὡς σύμβολον τῆς Ἀρτέμιδος παριστωμένη ἔλαφος ἴσταται ἡσυχος παρὰ τὴν θεὰν καὶ δὲν βόσκει, ὅπως πιθανῶς τὰ ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ζῶα ποιοῦσιν. Τῆς ὑπαίθρου ταύτης ἱστορίας κύρια βεβαίως πρόσωπα εἶναι ὁ ἐπὶ τῶν πετρῶν ἰστάμενος, ὅστις δύναται νὰ εἶναι ὁ ποιμὴν, καὶ ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ ὀρωμένη γυναικεία μορφή ἢ καὶ ἄλλαι μετ' αὐτὴν ποτε υπάρχουσαι, ἐν ᾧ ὁ Σάτυρος προφανῶς εἶναι ὄλως δευτερεῦον πρόσωπον. Παρὰ ταῦτα ἀμέσως ἐνθυμεῖται τις νομίζω τὰς παραστάσεις τῆς κρίσεως τοῦ Πάριδος. Συνηθέστατα βλέπομεν ἐπὶ τῶν παραστάσεων τούτων, ὅτι ἡ σκηνὴ διεξάγεται ἐν ὑπαίθρῳ, ὅτι ὁ Πάρις κάθηται ἢ ἴσταται ἐπὶ βραχώδους ἐδάφους καὶ παρίσταται ἢ κατὰ τὸν ἀσιατικὸν τρόπον βασιλικῶς ἐνδεδυμένος ἢ κατὰ μέγα μέρος γυμνός κατὰ τὸν ἐλληνικὸν ἠρωϊκὸν τρόπον, ἐν ᾧ περὶ αὐτὸν δηλοῦται τὸ ποιμνιον διὰ παραστάσεως αἰγῶν πρὸ πάντων. Ἀμέσως πρὸ τοῦ Πάριδος φαίνεται

συνήθως ὁ Ἑρμῆς ἄγων τὰς τρεῖς θεάς. Ὅμως εὐρηγνται καὶ παραστάσεις ἀνευ τοῦ Ἑρμοῦ (Gerhard Aus. Vasenb. T. 71 καὶ ἀρ. 1385 τοῦ Ἐθν. Μουσείου). Σατύρους δὲ μετὰ Μαινάδος δεικνύει ὁ κρατῆρ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ὑπ' ἀρ. εὐρ. 12545, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ἄλλης τῆς κυριωτέρας πλευρᾶς τοῦ ἀγγείου παρίσταται κρίσις Πάριδος¹. Ὡστε κατὰ ταῦτα εἶναι δυνατὸν ἐπὶ τοῦ κρατῆρος, εἰς ὃν ἀνήκε τὸ τεμάχιον, νὰ παρίστατο κρίσις τοῦ Πάριδος ἐκτὸς ἄλλων παραστάσεων, αἵτινες θὰ ἐκόσμουσαν τὸ μέγιστον τοῦτο ἀγγεῖον.

Προσέτι ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεικονίζεται ἡ κατὰ μέγα μέρος ἀκεραία διατηρηθεῖσα μικρὰ λουτροφόρος, ὕψους 0,20 συμπεριλαμβανομένης τῆς ἀνα παρασταθείσης βάσεως καὶ τοῦ στομίου. Ἐκ τοῦ σχεδιογραφήματος διακρίνονται τὰ οὐχὶ διατηρηθέντα καὶ συμπληρωθέντα μέρη. Ἡ συμπλήρωσις ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὴν ἀκεραίαν σφζομένην λουτροφόρον τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀρ. 12540. Ἡ μορφή αὕτη τῆς λουτροφόρου μετὰ τριῶν λαβῶν εἶναι ἢ σπανιωτέρα ἢ ἡ ἄλλη μετὰ τῶν δύο. Ὅμως ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἡδὴ τῶν πρωτοαττικῶν ἀγγείων, ὅπως ἐπὶ τῆς γνωστῆς πρόχου τοῦ Ἀναλάτου (ἀριθ. 313 Ἐθν. Μ.) καὶ δύο ἀγγείων τοῦ ἐν Ἐλευσίνι Μουσείου παρατηροῦμεν, ἐμφανίζεται ὀριστικώτερον ἀνεπτυγμένη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν μελανομόρφων (ἴδε ἀρ. 12947 τοῦ Ἐθν. Μουσείου μετὰ χονδρῶ ἔτι λαιμοῦ) καὶ τέλος μετὰ μεγάλης κομψότητος μορφῆς καὶ ἐντελῶς καθέτων τῶν τριῶν λαβῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἐκ Πάρνηθος παραδείγματος καὶ τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω (12540). Ἡ ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου παράστασις εἶναι ἀσήμαντος. Νεαρὰ γυνὴ κρατοῦσα ἔνδυμα καὶ ἀλάβαστρον καὶ ἐκατέρωθεν Σφίγξ. Ὅμως τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἔχει δι' ἡμᾶς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, εἶναι ὅτι πιστοῦται καὶ δευτέραν ταύτην φορὰν, ὅπως τὸ πρῶτον ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης², ὅπου εὐρέθησαν πλεῖστα τεμάχια λουτροφόρων, ἢ συνήθεια τοῦ νὰ ἀφιερῶνται εἰς τὰς παραστάσεις τῶν κορασιῶν Νύμφας τοιαῦτα γαμήλια ἀγγεῖα, ὅποια ἦσαν αἱ λουτροφόροι, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τῶν ἱερῶν εἰς τὰς Νύμφας κρηνῶν μετα-

¹ Περὶ τῶν παραστάσεων τούτων ἴδε Roscher. Lex. III σ. 1607.

² Ἴδε περὶ τῶν λουτροφόρων τούτων ἐν Amer. J. of Arch. 1903 σ. 322 κ. ἔ.

φορᾶς τοῦ ὕδατος διὰ τῶν λουτροφόρων, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ τὸ γαμήλιον λουτρόν. Ἐννοεῖται, ὅτι αἱ λουτροφόροι αὗται εἶναι μόνον ἀναθηματικαὶ καὶ οὐδέποτε ἐχρησίμευσαν διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ γαμήλιου ὕδατος.

Κατωτέρω ἀπεικονίζεται (εἰκ. 5) ῥυτὸν καταλήγον ἐμπρὸς εἰς κεφαλὴν κριοῦ, ὕψους 0,13, ἀκέραιον διασωθὲν πλὴν τοῦ ὅτι ἡ ἐπιήρεια ἢ ἐκ τῆς ὑγρασίας ἔβλαψέ πως τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν γραπτὸν κόσμον τοῦ ῥυτοῦ ἀποτελεῖ κλάδος ἀμπέλου μετὰ φύλλων συμμετρικῶς διατεταγμένων. Ὁ κλάδος αὐτὸς ὡς καὶ οἱ μίσχοι τῶν φύλλων παρί-

Εἰκὼν 5.

στάνται δι' ἐπιθέτου λευκοῦ χρώματος, ἐν ᾧ τὰ φύλλα κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων. Ὅμοιον καὶ κατὰ τι καλύτερον διατηρούμενον εἶναι τὸ ἐξ ἀγορᾶς προερχόμενον ῥυτὸν τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀρ. 2064. Ἀλλὰ πάντων καθόσον γνωρίζω ἄριστον εἶναι τὸ ἐν Βερολίῳ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Sabouroff προελθὸν (Furtwängler, Sam. Sab. I T. LXX). Ἐπὶ τοῦ βερολινείου καὶ αἱ ὀπισθεν τῶν κεράτων τρίχες δηλοῦνται δι' ἀναγλύπτων στιγμῶν (ἴδε καὶ Collection Lambert Pl. XXXI).

Ἐν εἰκ. 6 παρίσταται τεμάχιον μικροτάτου ἐπινήτρου ἐν φυσικῷ μεγέθει. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς σφύζονται τὰ πέρατα, ὑπολείπεται δὲ ἡ πρὸς τὴν ἄνω τετάρτην πλευρὰν συνέ-

χεια, ἵνα συμπληρωθῇ τὸ ἡμισφαιρικὸν σῶμα τοῦ ἐπινήτρου. Τοιοῦτον ἐπινήτρον ἐν μικρογραφίᾳ δὲν

Εἰκὼν 6.

ἠδυνήθη νὰ γνωρίσω ἄλλο, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ μῆκος τοῦ σκεύους εἶναι πάντοτε σχετικῶς μεγαλύτερον ἢ ἐπὶ τοῦ μικροτάτου τούτου ἀναθηματικοῦ ἐπινήτρου, ὅπου τὸ μῆκος ἰσοῦται σχεδὸν πρὸς τὸ πλάτος. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ὀρωμένη παράστασις εἶναι ἀνάγλυπτος ἰππεὺς καλπᾶζων μετὰ πάσης ταχύτητος. Ἡ ἀνάγλυπτος μορφή εἶχεν ἐπικολληθῆ πρὸ τοῦ διὰ γανώματος χρωματισμοῦ τοῦ ὑπολοίπου μέρους. Ἡ ἀνωτέρω ἐπιφάνεια κοσμεῖται διὰ τετραγωνιδίων (Schachbrettmuster), κοσμήματος ἀναλόγου πρὸς τὰς φολίδας τὰς κοσμούσας τὸ αὐτὸ μέρος τῶν μεγάλων πραγματικῶν ἐπινήτρων.

Τοῦ ἐν εἰκ. 7 ἀπεικονιζομένου ληκυθίου τὸ σφύζομενον μέρος ἔχει ὕψος 0,10. Ἡ μορφή τοῦ ληκυθίου εἶναι πλέον ἢ γνωστή, ὑπαρχόντων τοιοῦτου εἶδους ἀπείρων παραδειγμάτων. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ

Εἰκὼν 7.

καὶ κάτω βλέπομεν φλοῖον λίθινον ἐπικολληθέντα ἐπὶ τοῦ ἀγγείου, ὅστις ἐνταῦθα δύναται νὰ χρησι-

μεύση ἀντὶ ἐπιγραφῆς δηλούσης τὸν τόπον τῆς εὐρέσεως. Ὁμοίον παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος βυτοῦ. Ἐρως θεώμενος γυναικεῖαν μορφήν τρέφουσαν μέγα πτηνὸν εἶναι ἢ ἐπὶ τοῦ ἀγγελίου παραστάσις. Τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος τῆς γυναικὸς καὶ ὁ Ἐρως ἐκτὸς τῶν πτερῶν παρίστανται διὰ προσθέτου λευκοῦ χρώματος. Τὸ αὐτὸ χρῶμα εἶναι πιθανόν, ὅτι θὰ ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ τῆς παραστάσεως τοῦ πτηνοῦ, ὅμως ἀσφαλῆ τούτου ἔγνη δὲν φαίνονται. Ἐπίσης εἶναι πιθανόν, ὅτι τὸ ἔνδυμα τῆς γυναικὸς ἐξήρτετο περισσότερο δι' ἐπαλείψεως χρώματός τινος καὶ ὅτι τὰ πτερὰ τοῦ Ἐρωτος εἶχον ἐπιχρυσωθῆ. Ἐγγραφή (ἐν J.H.S. 1901 σ. 350 καὶ Amer. Journ. of Arch. 1902 S. 361), ὅτι ἐνταῦθα παρίσταται Ἀφροδίτη τρέφουσα τὸν ἑαυ-

τῆς κύκνον. Τοῦτο ἐπίστευον καὶ ἐγὼ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς πολλὰς ἐπὶ ἀγγελίων παραστάσεις τῆς ἐπὶ πετομένου κύκνου ἐποχουμένης Ἀφροδίτης (Kalkmann, Jahrbuch 1886 σ. 261 κ. ε.). Ὅμως παρατηρήσας κατόπιν πολλὰς, ἐπὶ ὁμοίων ληκυθίων μάλιστα, ὁμοίας παραστάσεις, ὅπου ἀπλᾶ κοράσια ἀσχολοῦνται μετὰ πτηνῶν ἢ συλλέγουσιν ἄνθη (Samml. Sab. T. LXII καὶ τὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου ὑπ' ἀρ. 1537, 1224 καὶ 1589) παρόντος τοῦ Ἐρωτος, ἐσκέφθην ὅτι δὲν δικαιολογεῖται ἐπαρκῶς ἢ ὀνομασία τῆς Ἀφροδίτης, ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχομεν ἀσφαλῆς παράδειγμα Ἀφροδίτης τρέφουσας κύκνον.

Ἐπὶ τοῦ στομίου, τοῦ μόνου διατηρουμένου μέρους, οἰνοχόης εἶναι χαραγμένη ἢ ἐξῆς ἐπιγραφή:

Ἐργασί(ων) (Πανὶ ἀνέ)θηκεν ἱερόν (χ)χι Νύμφαις.

Ἡ τοιαύτη συμπλήρωσις φαίνεται ἀναγκαία. Ἡ δὲ διάφορος τῆς συνήθους σύνταξις τῶν λέξεων φανερώνει ὅτι ὁ γράψας ἐπεθύμησε νὰ συντάξῃ στίχον, ὅπερ ὅμως δὲν κατώρθωσεν.

Ἀριθμοῦμέν ἤδη ἐνταῦθα ἐν συντομίᾳ καὶ ἄλλα τινὰ ἀγγεῖα ἢ τεμάχια, ἅτινα δὲν ἀπεικονίσθησαν. Τοῦ αὐστηροῦ βυθμοῦ τῶν ἐρυθρομόρφων εὑρηται ἀλάβαστρον παριστῶν γυναικῆα κρατοῦσαν θυμιατήριον καὶ κάλαθον πλήρη λευκῶν ταινιῶν. Τεμάχιον σκύφου παριστᾷ πωγωνοφόρον ἄνδρα ἀνακλιμένον ἐπὶ κλίνης καὶ κρατοῦντα κύλικα. Ἄλλο τεμάχιον ἀνήκον εἰς μέγα ἀγγεῖον δεικνύει τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ σώματος δύο γυναικῶν προσερεϊδομένων πρὸς ἀλλήλας. Ἐπειτα τεμάχια ἀνήκοντα εἰς τέσσαρας διαφόρους κρατῆρας μετὰ κλάδου ἐλαίας ὑπὸ τὰ χεῖλη, τοῦ συνήθους τῶν ἐρυθρομόρφων κρατῆρων κοσμημάτων. Μνημονεύομεν ἐν τέλει καὶ τεμαχίων τινῶν ἀνήκόντων εἰς πυξίδα ἀνευ γανώματος. Αἱ πυξίδες αὗται εἶναι, φαίνεται, τὰ νεώτατα τῶν ἐν τῷ σπηλαίῳ εὑρεθέντων ἀγγείων. Ἀγγεῖα, ὡς τὰ τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς, μετ' ἐγχαράκτων κοσμημάτων ἢ μετὰ ἐρυθρᾶς ὑαλώσεως δὲν εὑρέθησαν.

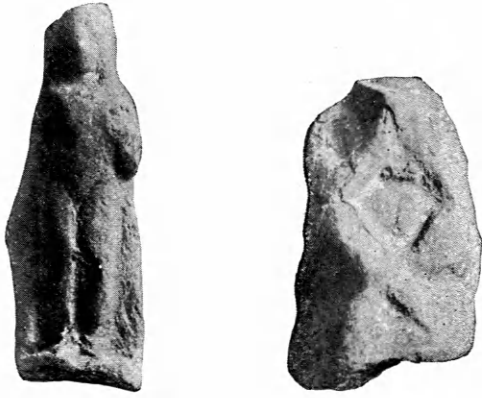
Πήλινα εἰδώλια.

Ἐκ τούτων δὲν εὑρέθησαν πολλὰ ἐν τῷ σπηλαίῳ, οὐδὲν δὲ παρουσιάζει ἄγνωστον ἢ ἔστω καὶ σπάνιον τύπον. Ἀπεικονίζονται κατωτέρω τέσσαρα

ἐκ τούτων τὰ χαρακτηριστικώτερα. Ἡ ἀρχαῖκη καθημένη γυναικεῖα μορφή εἶναι ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἄλλοθεν γνωστή. (Ἴδε τὸν τύπον παρὰ Winter, Die Typen der figürlichen Terrakotten,

I, 46,5. 49,11). Τοῦ ὀκλαδὸν καθημένου καὶ διπλοῦν αὐλὸν παίζοντος Σιληνοῦ ὑπάρχουσι πάμπολλα παραδείγματα ἐν τῷ Ἐθν. Μουσεῖῳ ἐκ τοῦ Καβιρίου προερχόμενα (ἴδε Ath. Mitt. 1890 S. 359 καὶ Winter, ἀνωτ. παραπομπή, I, 216,6). Τὴν νεανικὴν μορφήν μετὰ ἱματίου ἀπὸ τῆς κεφαλῆς

πρὸς τὰ ὀπισθεν κρεμαμένου καὶ ἀφιερώματός τινος δυσδιακρίτου ἐν τῇ ἀριστερᾷ (ἴδε παρὰ τῷ αὐτῷ Winter, I, 182,1,3,4. 183,4). Τέλος τὸ μᾶλλον ἡμᾶς ἐνδιαφέρον ἐιδώλιον τοῦ Πανὸς καθημένου ὀκλαδὸν μετὰ διεσταυρωμένων σκελῶν καὶ παίζοντος τὴν σύριγγα. Καὶ τὸν τύπον τοῦτον ἴδε παρὰ Winter, I, 221,5.

Λύγχοι

Μέγα πλῆθος τούτων προῆλθεν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Λυχνόσπηλαιᾶς. Καὶ δὲν ἠρίθμησα μὲν τούτους ἀκριβῶς, ὅμως ὑπελόγησα κατὰ προσέγγισιν ὅτι θὰ ὑπερβαίνουσι τὴν χιλιάδα. Τοὺς καλυτέρους ἢ μᾶλλον ἐνδιαφέροντας περὶ τοὺς 150 ἔμαθον, ὅτι συνέλεξεν ὁ περιγράψας καὶ τοὺς ἐκ τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης κ. S. Basset¹.

Οἱ λύγχοι τοῦ σπηλαίου τῆς Πάρνηθος εἶναι κατὰ μέγα μέρος χριστιανικοί, ὅπως καὶ οἱ τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης, καὶ ἀνήκουσι εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους. Ὅμως εἰς τὴν Λυχνόσπηλαιάν εὐρέθησαν καὶ περὶ τὴν δωδεκάδα ἑλληνικῶν

¹ Ὁ κ. S. Basset ὁ πόσον ἀναλυτικῶς καὶ λεπτομερῶς περιγράφας τοὺς λύγχους τῆς Βάρης εἶχεν ἀναλάβει, ὡς ἔμαθον, νὰ πραγματευθῆ καὶ περὶ τῶν τῆς Λυχνόσπηλαιᾶς. Ὅμως ἐπειδὴ τοῦτο μὲν ἐβράδυνε νὰ δημοσιευθῆ ἢ πραγματεία αὐτοῦ, ἐξ ἄλλου δὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ λεχθῆ καὶ τι περὶ τῶν λύγχων, ὡς τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἄντρου εὐρημάτων, ἐπιχειρῶ συντόμως νὰ περιγράψω τούτους ἀνευ τῆς ἀξιώσεως, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχεν εἰδικὴ τις περὶ τῶν λύγχων ἐργασία.

λύγχων μετὰ γανώματος ὡς καὶ τινες ἐκ τῶν μ.Χ. ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἄν καὶ ἡ χρῆσις λοιπὸν τῶν λύγχων ἐν τῷ σπηλαίῳ δὲν ἦτο ἄγνωστος καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὅμως ἡ καταπληκτικὴ χριστιανικῶν λύγχων ἀφθονία μαρτυρεῖ περὶ συγχρῆς χριστιανικῆς λατρείας, ἣτις ἐτελεῖτο ἐν τῷ ἄντρου ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς. Τὸ τῆς χρονολογίας τῆς λατρείας ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν χριστιανικῶν λύγχων ἀποτελεῖται ἐξ ἐντελῶς ὁμοίων πρὸς τοὺς δεικνύοντας τὰ χριστιανικὰ μονογράφηματα ✠ καὶ $\frac{\text{P}}{\text{T}}$, ἅτινα μόνον ἀπὸ τῶν μέσων τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ἀναφαίνονται (ἴδε Amer. Journal 1903, p. 340,4).

Οἱ χριστιανικοὶ λύγχοι ἀπομακρύνονται πολὺ κατὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἐκείνων τῶν ἑλληνικῶν χρόνων. Ὁ πηλός, ἐξ οὗ κατασκευάσθησαν, δὲν εἶχε καλῶς καθαρισθῆ καὶ παρασκευασθῆ, διὸ καὶ τὸ χρῶμα αὐτῶν εἶναι ὡς τὸ τῆς κοινῆς ἐρυθρᾶς ἀργίλλου ἀνευ τῶν ἠπίων εὐαρέστως ἐπιδρωσῶν ἀποχρώσεων, τὰς ὁποίας ἐπετύγγανε ἢ καλυτέρα τεχνικὴ παρασκευὴ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Καὶ ἡ διακόσμησις τῶν λύγχων τούτων εἶναι ἀνάλογος, βαναυσουργικὴ δηλ. τις καὶ πολὺ τραχεῖα. Εἴτε διὰ πίεσεως μητρῶν, εἴτε δι' ἐγγραφῆς ἐπὶ τοῦ εἰσέτι μαλακοῦ πηλοῦ παρήχθησαν αἱ μορφαὶ ἢ τὰ κοσμήματα, μαρτυροῦσι περὶ βαθείας καταπτώσεως τῆς τεχνικῆς δεξιότητος. Ὡς πρὸς τὰς μορφὰς οἱ χριστιανικοὶ λύγχοι τοῦ σπηλαίου συνεχίζουσι τὴν ἐπὶ τῶν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς λύγχων παρατηρουμένην ἐξέλιξιν. Πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν λαθῶν τῶν λύγχων δυνάμεθα σαφῶς νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν σειρὰν τῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων χριστιανικῶν. Ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀπεικονίζονται λύγχοι ἐκ τοῦ σπηλαίου, ὡς τούτους ἐτοποθετήσαμεν, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν. Οἱ πρῶτοι τέσσαρες εἶναι ἑλληνικῶν χρόνων μετὰ καλοῦ μέλανος γανώματος (τῆς Δ' ἢ καὶ Ε' ἑκατονταετηρίδος), ἔχουσι δὲ ὁ 2^{ος} καὶ 4^{ος} λαθῶς ὁμοίως πρὸς τὰς τῶν ἀγγείων, ὁ α' κάθετον, ὁ β' ὀριζοντίαν. Ὁ ὑπ' ἀρ. 5 λύγχος εἶναι τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος, διατηρεῖ ὅμως εἰσέτι τὴν ἀρχαίαν λαθὴν τὴν τῶν ἀγγείων, ὡς ἐκ τῶν ἰχνῶν τῶν βάσεων τῶν δύο ἄκρων τῆς λαθῆς βλέπομεν. Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 ἂν καὶ ἐντελῶς κατὰ τὰ λοιπὰ πρὸς τὸν

προηγούμενον ὁμοίου καὶ τοῦ αὐτοῦ μάλιστα ἐργοστασίου, ἐπειδὴ ἀμφότεροι κάτωθεν δεικνύουσι τὸ αὐτὸ σῆμα, ἐν ἀνάγλυπτον Α, ἢ λαβὴ εἶναι διάφορος. Ἀντὶ τῆς παλαιᾶς λαβῆς τῶν ἀγγείων εἶναι αὕτη νῦν συμπαγὲς σῶμα διατετρυπημένον ἐν τῷ μέσῳ διὰ κυκλικῆς ὀπῆς. Ἄλλ' ἢ ὀπὴ αὕτη παραλείπεται ἐπὶ τῶν νεωτέρων ῥωμαϊκῶν (ἀρ. 7) καὶ τῶν χριστιανικῶν πάντων (ἀπὸ τοῦ 8 καὶ ἐξῆς), ἐπὶ δὲ τῶν τελευταίων προϊόντος τοῦ χρόνου μεταβάλλει μορφήν καὶ ἢ συμπαγῆς λαβή. Ἐν ᾧ αὕτη πρότερον διετῆρει τὸ ἀπὸ τῶν ἀγγείων, ὡς εἶπομεν, κληρονομηθὲν ἡμικυκλικὸν σχῆμα βαθμηδὸν ἀποβάλλει τοῦτο καὶ καταπτᾶ νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς ῥάμφος πτηνοῦ ἢ ἀκριβέστερον πρὸς τὸ ἄνευ κροσσοῦ ἄκρον τῶν ἡμετέρων τσαρουγιῶν (Schnabelschuhe). Οὕτως ἐκ τῆς μορφῆς τῆς λαβῆς δυνάμεθα καὶ μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν λύχνων νὰ διακρίνωμεν τοὺς ἀρχαιότερους ἀπὸ τῶν νεωτέρων¹. Ὁ ὑπ' ἀρ. 11 π. γ. προφανῶς διὰ τὴν ἰδιάζουσαν παράστασιν ἐκ τῶν νεωτέρων, ἔχει συμφῶνως πρὸς τὰ περὶ λαβῆς λεχθέντα τὴν νεωτέραν μορφήν. Ἐπίσης τῶν νεωτέρων χριστιανικῶν λύχνων γνώρισμα εἶναι, ἂν μὴ ἀπατώμαι, ἢ συνένωσις τοῦ κυκλοτεροῦς κοίλου, χρησιμεύοντος πρὸς ἔγχυσιν τοῦ ἐλαίου, πρὸς τὸν μυκτῆρα τοῦ λύχνου δι' αὐλάκος μετὰ παραλλήλων πλευρῶν. Συνηθέστατα τοῦλάχιστον ἀπαντᾶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λύχνου τὸ γνώρισμα τοῦτο μετὰ τῆς ῥαμφοειδοῦς λαβῆς. Ὁ δὲ μετασχηματισμὸς τοῦ κυκλοτεροῦς κοίλου εἰς τετράγωνον ἀπαντῶν ἐπὶ ὀλίγων ἐκ τῆς Λυχνοσπηλαιᾶς λύχνων εἶναι βεβαίως ἀκόμη νεώτερος. Παρὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι αἱ ἀρχαιότεραι μορφαί, ὅπως πάντοτε ἐν τῇ τέχνῃ συμβαίνει, δὲν ἐξαφανίζονται καθολοκληρίαν ἀλλ' ἐξακολουθοῦσι νὰ ἀναφαίνωνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μετὰ τῶν νεωτέρων. Οὕτω π. γ. ὁ ὑπ' ἀρ. 9 λύχνος δὲν θὰ εἶναι κατὰ πολὺ ἀρχαιότερος τοῦ ὑπ' ἀρ. 11, ἐπειδὴ ἀμφότεροι δεικνύουσι ἀνδρικήν προτομὰς ἀγίων ἢ μᾶλλον αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου μετὰ σταυροῦ, καὶ ὁμῶς ὁ πρῶτος δεικνύει ἀρχαιότεραν μορφήν. Ἡ λαβὴ ἔχει τὸ ἀρχικὸν σχεδὸν σχῆμα τῶν ῥωμαϊκῶν

¹ Τοιοῦτοι λύχνοι εὐρέθησαν καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης (ἴδε π. γ. Plate XIII, 1, 2 καὶ Pl. XIV, 4), παραδόξως ὁμῶς δὲν λέγεται τι ἐν τῇ σχετικῇ περιγραφῇ περὶ τῆς κατὰ τὴν γνώμην μου πολὺ χαρακτηριστικῆς ταύτης διαφορᾶς τῶν μορφῶν τῶν λαβῶν.

λύχνων καὶ αἱ ἐγγράφακτοι γραμμαὶ ἐκατέρωθεν τοῦ μυκτῆρος καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἐκατέρου ἡμικυκλίου τοῦ περιθωρίου δεικνύουσι, ὅτι παραμένει ἀκόμη ἢ ἀνάμνησις τοῦ λίαν διαδεδομένου ἐν Ἑλλάδι λύχνου τοῦ Α' καὶ Β' μ. Χ. αἰῶνος μετὰ τῶν χαρακτηριστικῶν ἀναγλύπτων τμημάτων παριστωμένων ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω λύχνου 8 δι' ἀπλῶν κεχαραγμένων γραμμῶν. (Ἴδε τὸν τύπον τοῦ «ῥωμαϊκοῦ» λύχνου ἐν τῷ γνωστῷ A. Journal σ. 339).

Ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν χριστιανικῶν λύχνων τῆς Λυχνοσπηλαιᾶς δὲν ἔχω νὰ εἶπω τι πλεονέτερον ἐξ ὧν ἀναλυτικώτατα καὶ μετὰ συνοδείας πολλῶν ἀπεικονίσεων ἔχουσι λεχθῆ περὶ τῶν ὁμοίων λύχνων ἐκ τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης. Ἡ αὕτη διακόσμησις τῆς λαβῆς διὰ γραμμῶν ἢ στιγμῶν, τοῦ περιθωρίου διὰ ῥοδάκων, συσπειρουμένων γραμμῶν, κλάδων ἀμπέλου ἢ «φοίνικος», κυματοειδῶν γραμμῶν μετασχηματιζομένων τέλος εἰς τρίγωνα, τοῦ κυκλοτεροῦς κοίλου διὰ μεγάλου ῥοδάκος ἢ ἀνθεμίου, ἢ ἀπλοῦ φύλλου. Ὡς πρὸς τὰς παραστάσεις οἱ λύχνοι δεικνύουσιν ἐθνικὰς καὶ χριστιανικὰς τοιαύτας. Μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν παραστάσεων λύχνων, οἵτινες ἠδύναντο νὰ εὐρίσκοντο καὶ εἰς χρῆσιν τῶν Χριστιανῶν (Basset 340,5), ἀναφέρονται τὴν προτομήν τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ κράνους (λύχνος 7 τοῦ πίνακος), τὴν Ἀθηνᾶν ἐλόκληρον μετὰ κράνους, δόρατος καὶ ἀσπίδος (ὡς ἐπὶ τοῦ ἐκ Βάρης Pl. XIII, 1), Ἐρωτα ἀναγινώσκοντα (ὡς ἐν Pl. XIII, 7) ἢ παίζοντα σύριγγα, μονομάχον κατὰ θηρίου ἢ ὑπερπηδῶντα ἄρκτον (Pl. XIV, 6). Ἐκ τῶν χριστιανικῶν συμβόλων ἀπαντῶσιν ἢ περιστερά, ἢ περιστερά ἐπὶ τοῦ ἀγίου ποτηρίου, ἢ μόνον τὸ ποτήριον, ὁ ἰχθύς, δύο ἰχθύες, ὁ φοίνιξ, ὁ σταυρὸς πολλάκις καὶ τὰ μονογράφηματα ✠ καὶ P. Ἄλλ' ὅλως ἰδιάζοντες εἶναι οἱ λύχνοι 9, 11 καὶ 12 τοῦ ἡμετέρου πίνακος. Ἐπὶ τοῦ 9 παρίσταται ἀνδρική ἀγένειος μετὰ πλουσίας κόμης προτομὴ μετὰ σταυροῦ. Ἐπὶ τοῦ 11 ἀνδρική πωγωνοφόρος προτομὴ μετὰ ἐνδύματος ὅλως χαρακτηριστικοῦ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν ὁμοίως παρισταμένων ἀγίων καὶ σταυροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ 12 γυναικεία προτομὴ μετὰ σταυροῦ μετὰ τῆς κόμης περιτυλιγμένης ἐντὸς ὑφάσματος σχηματίζοντος ὑπὲρ τὸ μέτωπον ὡσεὶ ὑπερχρεμάμενόν τινα κροσσόν. Ἐὰν αἱ προτομαὶ αὗται ἀναφέρονται εἰς βασιλεῖς τοῦ

Βυζαντίου ἢ εἰς ἀγίους δὲν δύναμαι νὰ κρίνω. Σημειώω μόνον ὅτι ὅμοιος πρὸς τὸν ὑπ' ἀρ. 11 κατὰ τὴν παράστασιν λύχνος προερχόμενος ἐξ Αἰγίνης εἶναι ἐκτεθειμένος ἐν τῇ συλλογῇ λύχνων τοῦ Ἐθν. Μουσείου (ἀρ. 3254). Τὸ αὐτὸ ἔνδυμα ὁμοίως παριστώμενον δεικνύει καὶ εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ ἐπὶ νομίσματος (ἴδε Σ. Λάμπρου, Νέον Ἑλληνομνήμονα τ. Α' τευχ. Α', ἐν σ. 65 καὶ 66 εἰκόνας). Αἰνιγματώδης δι' ἐμὲ εἶναι καὶ ἡ παράστασις τοῦ λύχνου 8. Παρίσταται μέγα πτηνὸν ἀπέναντι μορφῆς ἀνθρωπίνης ἀλλὰ καὶ ταῦτα μετὰ μεγάλης ἀσαφείας. Ἡ ἐπὶ τοῦ 10 παριστωμένη ἀλώπηξ (μεγάλη θυσανωτὴ οὐρά) δὲν εἶναι, καθὼς ἠδυνήθη νὰ ἴδω χριστιανικὸν τι σύμβολον.

Αἱ ἐπὶ τοῦ ὀπίσθεν μέρους ἐπιγραφαὶ αἱ ὀνομάζουσαι κατὰ γενικὴν τὸ ὄνομα τοῦ κατόχου τοῦ ἐργοστασίου ἢ τὰ ἀρχικὰ μόνον γράμματα ἐχαράχθησαν πᾶσαι ἐπὶ τοῦ εἰσέτι μαλακοῦ πηλοῦ ἐκτὸς δεκάδος περίπου « ῥωμαϊκῶν » λύχνων τοῦ τύπου τῶν 5 καὶ 6 ἐχόντων ὡς σῆμα τὸ στοιχεῖον Α ἀνάγλυπτον.

Τοῦ ἐργοστασίου τῆς Χιόνης εὐρέθησαν 12 ἐν ἔλῳ ἐνεπίγραφοι λύχνοι ὡς ἐξῆς: $\begin{matrix} \text{X I O} \\ \text{N H C} \end{matrix}$ (3 πρδγ.),

$\begin{matrix} \text{X I O} \\ \text{N H C} \end{matrix}$ (6, ὡν εἷς μετὰ τοῦ μονογράφ. $\frac{\text{P}}{\text{T}}$), $\begin{matrix} \text{X I O} \\ \text{N H} \end{matrix}$ (3).

Τοῦ αὐτοῦ ἐργοστασίου εὐρέθησαν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βάρης 36 ἐνεπίγραφοι λύχνοι.

Τοῦ ἐργοστασίου τοῦ Θεοδούλου: $\begin{matrix} \text{Θ Ε Ο} \\ \text{Δ Ο Υ} \end{matrix}$ (7) $\begin{matrix} \text{Θ Ε Ο} \\ \text{Δ Ο Υ} \end{matrix}$ (3).

Τοῦ Εὐκάρπου: $\begin{matrix} \text{Ε Υ} \\ \text{Κ Α Ρ} \end{matrix}$ (3) $\begin{matrix} \text{Ε Υ} \\ \text{Κ Α Ρ} \end{matrix}$ (2). Ἐκ Βάρης τέσσαρα παραδείγματα.

Μετὰ τῶν ἀρχικῶν C Π Ο Υ δύο λύχνοι.

Τῆς Διονυσίας εἷς: $\begin{matrix} \text{Δ Ι Ο} \\ \text{Ν Υ Π Ι} \\ \text{Α C} \end{matrix}$

Τῆς Σωτηρίας δύο: T H P I καὶ C W T H P I (πάμπολοι ἐκ Βάρης) Α C

Τοῦ Ἀγαπίου (;) εἷς: $\begin{matrix} \text{Α Γ Α} \\ \text{Π Ι Ο Υ} \end{matrix}$.

Μετὰ τῶν ἀρχικῶν Κ Υ ὑπάρχουσιν 8 (ἐκ Βάρης

18 πρδγ.). Ἐπειτα ἀνὰ 4 μετὰ τοῦ T καὶ K , ἀνὰ δύο μετὰ τοῦ E , C T , Π Λ καὶ τέλος εἷς μετὰ τοῦ M ¹.

Οὕτως ἔχομεν ἐκ Πάρνηθος τὰ ἐργοστάσια τοῦ Θεοδούλου, τῆς Διονυσίας, τοῦ Ἀγαπίου (;) οὐχὶ ἐν Βάρῃ ἀντιπροσωπευόμενα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάπαλιν συμβαίνει, ὥστε τὰ ἐκ Βάρης τῆς Καρπῆμης, τοῦ Μαρτυρίου, τοῦ Εὐδώρου καὶ ἄλλων δὲν ἀντιπροσωπεύονται ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε εὐρεθέντων λύχνων τῆς Πάρνηθος. Κοινὰ καὶ εἰς τοὺς δύο τόπους εἶναι τὰ ἐργοστάσια τῆς Χιόνης, τοῦ Εὐκάρπου, τῆς Σωτηρίας, τοῦ Πα...., τοῦ Κυ..., Μ.... καὶ Τ....

Ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸν μέρος παρελίπομεν ἀνωτέρω νὰ εἴπωμεν, ὅτι τινὲς τῶν χριστιανικῶν λύχνων παρουσιάζουσιν ἐνίοτε ἀτελεῖ τινα ὑάλωσιν, ἔπειτα ὅτι οἱ πλεῖστοι τούτων δεικνύουσι τὸν μυκτῆρα τοῦ λύχνου μετὰ σημεῖων ἐπιδράσεως τῆς φλογὸς τῆς θρυαλλίδος, ὅπερ σημαίνει, ὅτι οἱ λύχνοι δὲν ἐχρησίμευσαν ὡς τὰ ἑλληνικὰ ἀναθήματα, ἵνα ἀνατεθῶσι μόνον, ἀλλὰ ἵνα φωτίζωσι τὸ σπήλαιον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἱεροτελεστιῶν. Τὸ αὐτὸ παρετηρήθη καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ σπηλαίου τῆς Βάρης χριστιανικῶν λύχνων.

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη ἐν τῇ Λυχνοσπηλαιᾷ εὐρέθησαν καὶ περὶ τὴν δωδεκάδα ἑλληνικῶν λύχνων μετὰ γανώματος. Ἐκ τούτων ἀπεικονίζονται 4 οἱ καλύτερον διατηρούμενοι ἐν τῇ πρώτῃ σειρᾷ τοῦ πίνακος καὶ περὶ τούτων θὰ εἴπωμεν ἀκόμη δύο λέξεις. Ἀναμφιβόλως ὁ ὠραιότερος εἶναι ὁ πρῶτος. Ἄνευ λαβῆς καὶ σχετικῶς λίαν βαθὺς (ὕψος 0,06) συνδυάζει τὴν καλλονὴν μετὰ τῆς πρακτικῆς χρησιμότητος. Ὁ ὑπ' ἀρ. 2 ἔχει πρὸς τὰ ἀριστερὰ διάτρητόν τι ἐξόγκωμα. Ἡ διάτρησις αὐτὴ ἐχρησίμευε βεβαίως, ἵνα προσπερονᾶται ἐπὶ τινος λεπτοῦ ὀξέος ὑποστηρίγματος. Ἐπὶ τινος ἐν Ὀλυμπία εὐρεθέντος ὁμοίου λύχνου τὸ ἐξόγκωμα εἶναι μεγαλύτερον καὶ ἄνευ ὀπῆς, προδήλως ἀντὶ λαβῆς χρησιμεῖον (ἴδε Furtwängler, Bronzen σελ. 205 ἀρ. 1317). Ἐπὶ ἄλλου δὲ ἐκ Λυχνοσπηλαιᾶς ὁμοίου παραδείγματος τὸ ἐξόγκωμα καὶ μικρότερον κατὰ πολὺ εἶναι καὶ ὀπῆν δὲν ἔχει, ὥστε φαίνεται ὅτι ὁ

¹ Ὑπάρχει καὶ εἷς μετὰ τῶν ἐξῆς ἀσαφῶν γενομένων γραμμάτων C W , τὰ ὅποια δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποδώσῃ εἰς ἓν γνωστὸν ὄνομα. O Y O

κατασκευάσας τὸν λύχνον τοῦτον δὲν ἐγνώριζε πλέον τὴν χρησιμότητα τῆς ἐξοχῆς ἀλλὰ παρέλαβε ταύτην ἄνευ λόγου κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ ἐργαστηρίου. Ὁ ὑπ' ἀρ. 3 λύχνος δεικνύει ἐν τῷ μέσῳ ἐξοχὴν τῆς ὁποίας ἡ κορυφή ἔχει ἀποκρουσθῆ. Ἡ ἐξοχὴ αὕτη κωνικὴ ἀρχικῶς οὕσα ἦτο κοίλη κάτωθεν καὶ ἐχρησίμευεν, ἵνα ἐν ταύτῃ ἐμπηγνύεται τὸ

ὄξυ ἄκρον λυχνοστάτου τινός. Ὁ ὑπ' ἀρ. 4 σφύζεται ἀκέραιος καὶ μετὰ τῆς λαβῆς, ὅμως εἶναι ἐκ τῶν νεωτέρων ἐλληνικῶν λύχνων, ἐπειδὴ τὸ γάνωμα αὐτοῦ εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν νεωτέρων μετὰ γανώματος ἐπηλειμμένων ἀττικῶν ἀγγείων τοῦ 3^{ου} αἰῶνος, δηλ. ἀραιότερον καὶ μετὰ μικρῆς λάμφεως.

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ

Ἐν σελ. 189 κ. ἐ. τοῦ 1905 ἔτους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ζηκίδου ἐπιγραφαὶ τινες Θεσσαλικαί, ὧν αἱ πλείους τῶν Ρωμαϊκῶν εἰσι χρόνων. Τούτων τινὲς χρήζουσι, νομίζω, ὀρθοτέρως ἀναγνώσεως, αἱ ἐξῆς:

α'. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 12, ἣτις ἀναγνωστέα ὧδε:

(Αὐτοκράτορα Κκίσαρα Λεύκιον Σεπτίμιον Σεουήρου)ν
Σεβαστὸν(ν) (; Πικριτικὸν);ν,
Ἀραβικὸν κ.τ.ἐ. ¹.

β'. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 21, ἣτις ἀναγνωστέα ὧδε:

(Πικριτικὸς οὕσα τέθνηκα Λεοντῶ ὡς νέον ἄνθος
(ὦ)ρης παντοχλοῦς πρῶτ' ἐφάνη κκλύκων κ.τ.ἐ.

ἐνθα τὸ μὲν ὡς ἐκλιπτέον ὡς δηλωτικὸν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τέθνηκεν ἡ Λεοντῶ, τὸ δὲ ὄρος, ὅπερ ἤδη ὁ κ. Ζηκίδης ἀνεπλήρωσε, νοητέον περὶ τῆς ἡδίκης αὐτῆς ἀκμῆς, ὥστε ἡ ὄλη τῶν δύο στίχων διάνοια νὰ ἔχῃ ὧδε:

« Πικριτικὸς οὕσα τέθνηκα ὡς πρῶτον (πρῶτα) ἐφάνη ἐκ τῶν κκλύκων τὸ νέον ἄνθος τῆς παντοχλοῦς ἐμῆς ὄρας ».

γ'. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 27, ἣν ἀναγινώσκωμεν ὡς ἐξάμετρον ἡρωϊκὸν ὧδε:

(ἦβης ἄνθος) ἔχουσα θάνον χαλεπῆ ἐνὶ νοῦσῳ.

δ'. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 21, ἣτις ὀρθῶς ἀναγινωσκομένη ἔχει ὧδε:

Λεύκιος Δέκιμος Λ(ε)υκίου (υ)δὸς Οὐελίν(α) (Βά)σσοις
Λεύκιε Δέκιμιε Λευκίου Οὐελί(να) ἀπελεύθερε Μέ(κνδρ)ε
ἦρωις χρηστὲ χαῖρε.

¹ Τὸ ἐν στ. 3 πρὸ τοῦ Ρ ἔχοντος θεωρῶ λείψανον τοῦ Ν τοῦ Παρθικόν. Ἦσως δ' ὅμως εἶναι τοῦ ἀρκτικοῦ Α τοῦ Ἀραβικόν λείψανον, οὗ τεθέντος τὸ ἐπακολουθοῦν Ρ δὲν εἶναι τοῦ Αρ σύμπλεγμα, ἀλλὰ μόνον Ρ χαραχθὲν ἐπὶ τοῦ πρότερον σφαιερῶς ὑπὸ τοῦ λιθοκόπου ἐπιναληφθέντος Α.

ἐνθα τὸ μὲν Δέκιμος εἶναι τὸ Ρωμαϊκὸν gentilicium Decumius, τὸ δὲ Οὐελίνα (ἦ - ἴνα) εἶναι τὸ φυλετικὸν ὄνομα Velina, τὸ δὲ Μέανδρος κεῖται κατὰ σφαιερὰν ἐκφορὰν καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσαν ἀντὶ τοῦ Μαίανδρος, ὅπερ ἦτο τὸ παλαιὸν δουλικὸν ὄνομα τοῦ εἰς ὃν ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφή ἀπελευθέρου Λευκίου Δεκμίου υ Μαιάνδρου, ὃν ὁ πρῶτον δεσπότης θάψας προσφωνεῖ ἐν τῇδε τῇ ἐπιγραφῇ ὧδε:

« Λεύκιος Δέκιμος Λευκίου υἱὸς Οὐελίνα Βάσσοις Λεύκιε Δέκιμιε Λευκίου Οὐελίνα ἀπελεύθερε ἦρωις χρηστὲ χαῖρε ».

μικρὸν παραλλάξας τὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς μάλιστα συνήθη προσφωνήσεως τύπον τοιόνδε ὄντα:

« Λεύκιος Δέκιμος Λευκίου υἱὸς Οὐελίνα Βάσσοις Λευκίῳ Δεκμίῳ Λευκίου Οὐελίνα ἀπελευθέρῳ ἦρωι χρηστῶ χαίρειν ».

Δουλικά ὀνόματα, οἷον τὸ Μαίανδρος, εὔρηται παρὰ Ρωμαίους καὶ ἄλλα, οἷον Σκάμανδρος παρὰ Κικέρωνι Cluent. 49 (libertus Fabriciorum Scamander) κ. ἄ.

Τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ζηκίδου ἐκδεδομένων Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν ἡ ὑπ' ἀριθ. 37 εἶναι Λατινική, ἣς ἡ ἀνάγνωσις δύσκολος ἄλλως τε καὶ διότι δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀκριβῶς ἀντιγεγραμμένη. Τοῦτο μόνον εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶναι ἀνάθηματικὴ ἄλλοις τε θεοῖς (οἷον Veneri στ. 3) καὶ δὴ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις Serapi, Api (στ. 1), Anubi (στ. 2), Isidi (στ. 4). Ἐν τῷ 4 στίχῳ ἀναγινώσκω τὴν λ. unciae, ἣτις ἴσως ἀνήκει εἰς φράσιν δηλοῦσαν τὸ βᾶρος τοῦ ἐξ οὗ τὸ ἀνάθημα μετάλλου. Τὸν δὲ 5^{ον} στίχον συμπληρῶ (numi)ni eor(um).

Ἀθήνησι, τῇ 27 Μαρτίου 1906.

Σ. ΒΑΣΗΣ

ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

(Πίναξ 7-11).

Γ'.

Προϊστορική οίκια εις Χαμαΐζι Σητείας.¹

Ἡ προϊστορική οίκια, ἥς περιγραφὴν δημοσιεύομεν ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ, ἀνεσκάφη ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1903. Ἡμίσειαν περίπου ὥραν πρὸς ἀνατολὰς τῶν Μουλιανῶν εἰς τὴν ὄξεια κορυφὴν ὑψηλοῦ κωνοειδοῦς λόφου πρὸς νότον καὶ ἄνω τοῦ χωρίου Χαμαΐζι Σητείας, ὅστις φέρει τὴν ἐπωνυμίαν *Σουβλωτὸ Μουρί*² κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1903 ὁ ἰδιοκτῆτης ἐκ Χαμαΐζιου χωρικός Ἰωάννης Φράγκος ἠθέλησε νὰ κτίσῃ μικρὰν ἐξοχικὴν ἀποθήκην, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας συνειθίζουσι κατὰ τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἀποταμιεύουσιν ἐντὸς πηλίνων πίθων τὸν ἐξαιρετὸν Μουλιανίτικον οἶνον, καὶ ἤρχισε νὰ ἀνοίγῃ τάφρους διὰ τὰ θεμέλια καὶ νὰ ἀναμοχλεύῃ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου συλλέγων τὸ χρήσιμον ὑλικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀνεῦρεν ἀρχαῖά τινα χαλαρὰ ἀντικείμενα, ἥτοι δύο πελέκεις διστόμους, μίαν μικρὰν ἀξίνην, λόγχην, σμίλην καὶ τινα πῆλινα ἀγγεῖα. Τὸ πρᾶγμα ἐπληροφορήθη ὁ δήμαρχος Λιμένος Σητείας, ὅστις καὶ τὸ κατέστησεν γνωστὸν εἰς τὸν Νομάρχην Λασιθίου, οὗτος δὲ εἰδοποίησε τὴν ἐν Ἡρακλείῳ ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ αὕτη διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν παρήγγειλεν εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην νὰ σταματήσῃ προσωρινῶς τὴν ἐργασίαν,

¹ Ἀρχαιολ. Ἐφημερ 1904 σελ. 21-56.

² Εἰς τὴν σημερινὴν Κρητικὴν διάλεκτον *Μουρί* καλεῖται μικρὸς λόφος ἢ μαστὸς γῆς προέχων καὶ σχηματίζων πρόσωπον (μούρη = πρόσωπον ἴδ. Γιάνναρη *Kretas Volkslieder Leipzig 1876* λ. 57, μούρη) *Σουβλωτὸς* δὲ λέγεται ὁ εἰς ὄξυ ἀπολήγων, ὥστε *Σουβλωτὸ Μουρί* σημαίνει λόφον εἰς ὄξυ ἀπολήγοντα.

ἕως ὅτου εἰς τῶν ἐφόρων μεταβῆ ἐπὶ τόπου καὶ παρατηρήσῃ τὸ μέρος.

Ὀλίγας ἡμέρας κατόπιν εἶδον τὰ εὐρήματα ἐν τῷ δημαρχεῖῳ Λιμένος, ἕνα δὲ μῆνα μετὰ ταῦτα ἀνήλθομεν μετὰ τοῦ κ. Τσουντα περιοδεύοντος τότε τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τῆς νήσου εἰς Σουβλωτὸ Μουρί, ἐπεισθημεν δὲ ἐξ αὐτοψίας, ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου ὑπεραινόντο τοῖχοί τινες ἐν μέρει καταστραμμένοι διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἰδιοκτῆτου. Εἰς τὴν Κρητικὴν Κυβέρνησιν συνέστησα ἀμέσως τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ μέρους πρὸ τῆς τελείας καταστροφῆς τοῦ κτιρίου, ἀφ' οὗ δὲ ἐτελείωσα τὴν ἀνασκαφὴν τῶν Μουλιανῶν, καὶ ἔλαβον ἐν τῷ μεταξύ τὴν ἐγκρισιν καὶ μικρὰν πίστωσιν ἐκ μέρους τῆς Κρητ. Κυβερνήσεως, προσέβην εἰς τὴν σκαφὴν καὶ ἀποκάλυψιν τοῦ οἰκοδομήματος ἐντὸς δύο ἐβδομάδων (7-20 Ἰουνίου 1903) μεταχειριζόμενος πρὸς τοῦτο 15 περίπου ἐργάτας καθ' ἑκάστην.

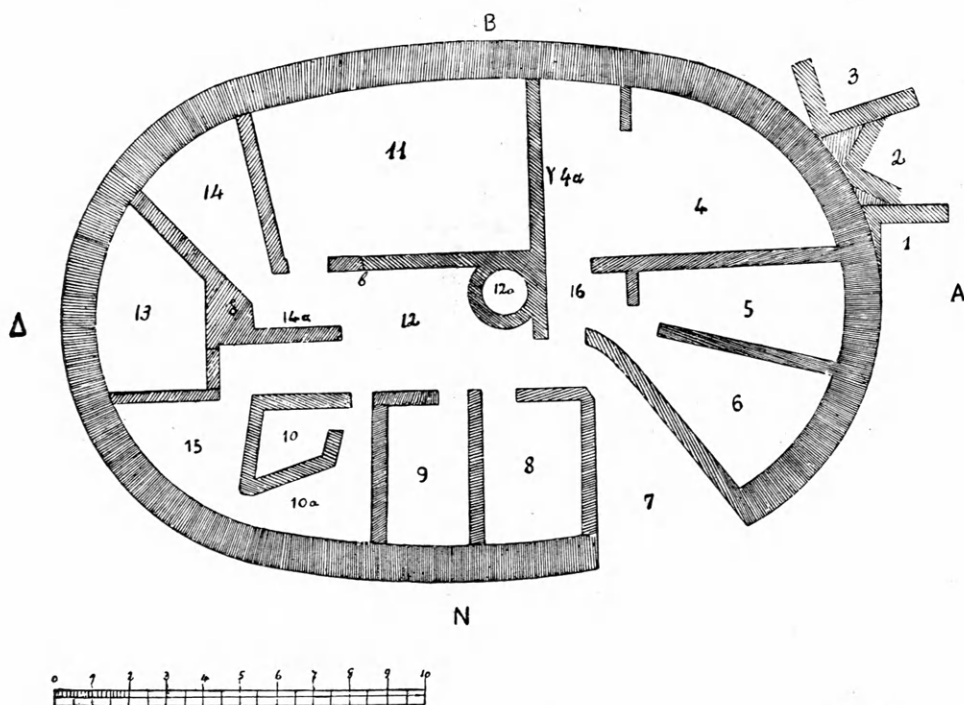
Ἡ ὄξεια τοῦ ὑψηλοῦ λόφου κορυφὴ εἶχεν ἰσοπέδωθῆ εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἀπετέλεσεν ἰσόπεδον ἐλλειψοειδὲς μήκους 26 περίπου μέτρων καὶ πλάτους 15. Αἱ δύο κορυφαὶ τῆς ἐλλείψεως εὐρίσκονται κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν σημεῖον. Ἐπὶ τοῦ ἐλλειψοειδοῦς τούτου ἰσοπέδου ἐκτίσθη τὸ προϊστορικὸν περιφερικὸν ἐλλειψοειδὲς κτίριον, τὸ ὁποῖον ἀπεκάλυψεν ἡ ἀνασκαφὴ. Ὁ ἐξωτερικὸς δηλ. τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος περιέλαβεν ὀλόκληρον τὸ τεγνητὸν ἰσόπεδον καὶ ὁ περιφερικὸς οὗτος τοῖχος ἐχρησίμειε τρόπον τινὰ καὶ ὡς ἀνάλημμα τοῦ ἰσοπέδου καὶ ἐν ταύτῳ πιθανῶς καὶ ὡς ὀχυρωματικὸν τεῖχος κατὰ αἰφνιδίως ἐχθρικῆς προσβολῆς.

Ὁ χωρικός, ὡς εἶπον, εἶχεν ἀνορύξει τάφρους ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος καὶ εἶχε

διακόψει τοίχους τινάς οὐχί μέχρι τοῦ ἀρχικοῦ βάθους εὐτυγῶς, ὥστε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ ἐντελῶς. Τὰ χαλκᾶ ὅμως ἀντικείμενα δὲν εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ κτιρίου ἀλλ' ἐξω αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον εἰς τὸ ἐν τῷ σχεδίῳ (εἰκὼν 1) σημειούμενον με ἀριθ. 1 ἐξωτερικὸν δωμάτιον.

Ἡ σκαφή ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου, κατὰ τὸ μέρος δηλ. ὅπου ὁ ἰδιοκτήτης εἶχεν εὐρεῖ τὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα. Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εὐρέθησαν ἀμέσως μετὰ τινων ὠρῶν ἐργασίαν δύο ἀνδρῶν καὶ πῆλινα εἰδῶλια καὶ ἐν γυναικειῶν καὶ ἡ κεφαλὴ τετάρτου εἰς βάθος 0,50

ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας πλησίον ἀλλήλων κείμενα. Εὐρέθησαν πρὸς τούτοις καὶ τρία δισκοειδῆ ἐκ στεατίτου πωμάτια λιθίνων ἀγγείων, φέροντα ἄνω κομβοειδῆ ἀπόφυσιν πρὸς λαβήν. Ἀνεκαλύφθησαν οὕτω κατὰ τὸ ἀνατολικώτατον ἄκρον τοῦ ἰσοπέδου τρία μικρὰ δωμάτια, ἢ μᾶλλον αἱ πρὸς δυσμὰς γωνίαι τῶν δωματίων τούτων (ἀριθ. 1, 2, 3), διότι τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν εὐρισκόμενον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀπότομον τοῦ λόφου κλιτῶν κατέρρευσε πρὸς τὴν κατωφέρειαν καὶ ἐξαφανίσθη καταρρευσάντων καὶ τῶν ἄλλοτε στηριζόντων αὐτὰ ἀναλημμάτων. Ἐνεκα τῆς σκαφῆς ταύτης, ἴσως δὲ

Εἰκὼν 1.

καὶ ἔνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου γενομένης ἀνασκαλεύσεως, δὲν εἶναι δυνατὸν σήμερον νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ σχέσις τῶν τριῶν αὐτῶν δωματίων πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα, οὐδὲ πόθεν ἦτο ἡ εἰς αὐτὰ εἴσοδος. Οἱ τοῖχοι τῶν ἐξωτερικῶν τούτων δωματίων σώζονται εἰς ὕψος 1 μέτρου μέχρι 0,50 καὶ εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν λίθων καὶ ἀφθόνου πηλοῦ, κατὰ τοῦτο δὲ εἶναι ἐντελῶς ὅμοιοι πρὸς τοὺς μεσοτοίχους τοῦ περιφερικοῦ κτιρίου. Οὕτε ξυλεία οὐδὲ ἄλλο ὕλικόν οὐδὲ κοινάμα παρετηρήθη ἐν αὐτοῖς.

Τὰ μὲν χαλκᾶ ἀντικείμενα εὗρεν ὁ χωρικὸς κατὰ

τὸ δωμάτιον 1, τὰ εἰδῶλια εὐρέθησαν εἰς τὸ 2, εἰς τὸ 3 συνελέχθησαν τεμάχιά τινα ἀπλῶν χονδροειδῶν πηλίνων πίθων.

Μοὶ φαίνεται πιθανώτατον, μολονότι ἡ τοιχοδομία τῶν δωματίων αὐτῶν εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τοῦ κυρίου κυκλικοῦ οἰκοδομήματος, ὅτι ταῦτα εἶναι νεώτερα τοῦ κυρίου κτιρίου· τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν πηλίνων εἰδῶλιων πρὸς τὰ εὐρήματα τοῦ περιφερικοῦ κτιρίου. Ἴσως τὰ μικρὰ ταῦτα δωμάτια εἶναι πενιχρὰ οἰκήματα Μυκηναίων ἀγροτῶν κτισθέντα εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν τῶν χρό-

νων του περιφερικού οικοδομήματος, οτε τουτο θα ειχε καταρρεύση, περιορισθησαν δε να λάβωσι μόνον τα αναγκαία δια τας καλύβας των υλικών εκ των έρειπίων του αρχαιοτέρου κτιρίου, απαραλλάκτως δηλ. όπως θα έκαμνε και ο σημερινός ιδιοκτήτης εις την οικοδομήν της αποθήκης του, αν μη ήμποδίζετο εις τουτο κατά την αρχήν του έργου του.

Η κυρία εργασία συνετελέσθη δια της σκαφής και του καθαρισμού του επί του επιπέδου περιφερικού οικοδομήματος, ου το σχήμα και ή εν γένει διάταξις καθοράται εν τῷ σχεδίῳ (εικὼν 1) ¹. Είπον ἤδη οτι ο ιδιοκτήτης ειχε σκάψει τάφρους εντός του οικοδομήματος προς άνόρυξιν θεμελίων και δια συλλογήν υλικού οικοδομίας, αι δε εργασίαι αυται επήνεγκον ζημίαν τινά εις το κτίριον. Αλλά πάντως νομίζω οτι το γενικόν σχέδιον του αρχαίου οικοδομήματος ουδεμίαν ουσιώδη αλλοίωσιν υπέστη, μόνον δ' ίσως λεπτομέρειαι τινες θα απωλέσθησαν.

Το κτίριον προδήλως αποτελεί έν ὄλον, μίαν μεγάλην κατοικίαν μιᾶς οικογενείας ἢ ενός γένους. Τοίχος περιφερικός πάχους 1 μέτρου περικλείει χωρον ελλειψοειδῆ, διαιρούμενον δια μεσοτοιχίων πάχους 0,55-0,60 εις διάφορα διαμερίσματα μικρά και μεγάλα. Το ὄλον ελλειπτικόν οικοδόμημα έχει μήκος μέν συνυπολογιζομένων και τῶν τοιχοπατημάτων μέτρα 22.20, πλάτος δὲ μετὰ τῶν τοίχων μ. 14.50. Η μέν μεγαλυτέρα διάμετρος τῆς ελλείψεως έχει διεύθυνσιν ἐξ ανατολῶν προς δυσμᾶς, ἢ δὲ μικροτέρα ἀπὸ βορρᾶ προς νότον. Η εἴσοδος φαίνεται κειμένη κατά την ΝΑ γωνίαν, ἐκεῖ ὅπου ο περιφερικός τοίχος εὔρηται διακεκομμένος εις ἔκτασιν 4 περίπου μέτρων (ἀριθ. 7 ἐν τῷ σχεδίῳ). Εἶναι ἀδῆλον ἂν ο χωρος αὐτός ἦτο ὄλος ἀνοικτός, και ἂν οὕτως ἀνοικτῆ ἐντελῶς ἦτο ἢ εἴσοδος εις τὸ οικοδόμημα, ἢ ἂν ἐκλείετο δια θύρας, ἢς οὐδὲν ἴχνος ἐσώθη. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῶν τεσσάρων ελλειπόντων μέτρων και εις ἀρκετὸν βάθος προς τὰ ἐντὸς παρετηρήθη σωρὸς μικρῶν λίθων ὡσεὶ ἀχρόστην ἀπεριμιμένων ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν λίθων τούτων ἰσπεδωθέντων ἐπετέθη δάπεδον ἐκ

¹ Τὸ σχέδιον αὐτὸ κατηρτίσθη ὑπὸ μηχανικοῦ οὐχὶ ἐπιτοπίως ἐργασθέντος ἀλλ' ἐπὶ τῶν καταμετρήσεων και τοῦ σχεδίου τοῦ προχείρως ὑπ' ἐμοῦ γενομένου, δι' ὃ δὲν έχει ἀξιώσεις μαθηματικῆς ἀκριβείας.

μικρῶν πλακῶν ἀκανονίστων, οὕτω δὲ ἢ εἴσοδος αὕτη εἶναι τὸ μόνον πλακόστρωτον διαμέρισμα τοῦ οικοδομήματος. Καθ' ὄλον τὸ ἄλλο διάστημα ο περιφερικός τοίχος εἶναι συνεχῆς σωζόμενος εις ἀρκετὸν ὕψος ἐνὸς μέχρι ἐνὸς και ἡμίσεος μέτρου.

Δια τῆς εἰσόδου 7 διευθυνόμενοι προς δυσμᾶς φθάνομεν εις χωρον ὀρθογώνιον ἀριθ. 12 περιβαλλόμενον πανταχόθεν ὑπὸ τοίχων. Ο χωρος οὗτος πιθανώτατα ἦτο ἀνοικτός και ἀπετέλει τὴν ἐσωτερικὴν αὐλήν τῆς οἰκίας, θύραι δὲ ἀνοιγόμεναι εις αὐτόν, ὡς φαίνονται ἐν τῷ σχεδίῳ, ἔφερον εις τὰ δωμάτια. Κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ χωρου τούτου εὔρηται φρεατοειδῆς βόθρος κυκλικὸς πλάτους δύο μέτρων περίπου και ἐξικνούμενος εις βάθος 2,20 ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος. Τοῦ φρέατος τούτου τὸ μέν ἤμισυ ὕψος ἄνω εἶναι ἀκριβῶς κυκλικόν και κτιστόν, σώζουσι δὲ οἱ τοίχοι ἐσωτερικῶς και λείψανα κονιάματος ἐξ ἀσβέστου, τὸ δὲ κάτω ἤμισυ εἶναι ἀπλῶς λαξευτὸν ἐν τῷ βράχῳ στενούμενον ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν προς τὰ κάτω και ἀκανόνιστον γινόμενον. Πιθανώτατα ἔχομεν ἐν τούτῳ μικρὰν δεξαμενὴν προς περισυλλογήν τῶν ὀμβρίων ὕδατων τῆς στέγης τῶν δωματίων και πρόχειρον χρῆσιν τοῦ συλλεγομένου ἐν τῷ βόθρῳ ὕδατος δια τὰ κτήνη και ἄλλας ἀνάγκας· δι' αὐτόν δὲ τὸν λόγον ἠθέλησαν δια τοῦ ἐξ ἀσβέστου κονιάματος τῶν τοίχων νὰ καταστήσωσι τὴν μικρὰν δεξαμενὴν στεγανὴν προς συγκράτησιν τοῦ ὕδατος ἐπὶ τινι χρόνον. Τὸ φρέαρ ἦτο πλήρες λίθων και χωμάτων, ἀλλ' οὐδὲν ἀντικείμενον ἄξιον λόγου εὔρεθη ἐν αὐτῷ προς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τοῦ σκοποῦ τοῦ βόθρου. Εἰς τὴν αὐλήν ταύτην κατὰ τὸ σημεῖον 6 τοῦ βορείου τοίχου εὔρεθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν σωρὸς ἀσβέστου, προοριζόμενος βεβαίως δι' οικοδομικὴν χρῆσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸν ὅποῖον ὅμως δὲν ἐπρόσθεσαν νὰ χρησιμοποιήσωσι οἱ τελευταῖοι τῆς οἰκίας ἔνοικοι. Τοῦτο εἶναι ἔνδειξις αἰφνιδίως και ἀπροόπτου ἐγκαταλείψεως τῆς οἰκίας, ἴσως ἕνεκα πολέμου ἢ καταστροφῆς τινος τῶν οἰκητόρων.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ οικοδομήματος διακρίνονται σαφῶς τρία δωμάτια δύο μικρότερα (5,6) και ἐν μεγαλυτέρον (4). Εἰς ταῦτα εἰσῆρχετο τις, ἀφ' οὔ πρῶτον ἠθελε διέλθει δια μικροῦ διαδρόμου ἢ προθαλάμου (16) Τὸ σχήμα και τῶν τριῶν αὐτῶν δωματίων εἶναι ἀκανόνιστον, διότι

πλήν τῆς ἔνεκα τοῦ περιφερικοῦ τοίχου ἀνωμαλίας καὶ ὁ καταμερισμὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου ἔγινε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ μὲν δύο μικρότερα δωμάτια στενοῦνται πρὸς τὰ ἐντός, τὸ δὲ μέγα δωμάτιον ἀπετελέσθη τρίπλευρον τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου ἐπέχοντος θέσιν δύο πλευρῶν. Τὸ μέγα τοῦτο δωμάτιον διηρεῖτο, ὡς φαίνεται εἰς δύο διὰ μεσοτοίχου σωζομένου εἰς μῆκος 1,20 ἀπὸ τοῦ βορείου περιφερικοῦ τοίχου, οὕτω δὲ ἀπετελοῦντο δύο δωμάτια τὸ τριγωνικὸν 4 καὶ τὸ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον 4α. Εἰς τὸ δωμάτιον 4 εὐρέθησαν πλεῖστα τεμάχια κοινῶν πίθων μετρίου μεγέθους, συνήθως μὲν ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοσμήσεως, ἐνίοτε δὲ φερόντων πλαστικὰς ἀναγλύφους ταινίας ἀπλᾶς ἢ ὀδοντωτάς. Οἱ πίθοι ἴσταντο ἐπὶ μικρῶν δισκοειδῶν πλακῶν ἐκ σχιστολίθου, ἀκριβῶς ὅπως γίνεται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ διὰ δύο λόγους, καὶ ἵνα ἴστανται ἐπὶ ὀμαλωτέρας βάσεως καὶ ἵνα ὑφόμενοι μικρὸν ὑπὲρ τὸ ἕδαφος προφυλάσσωνται αἱ βάσεις τῶν πίθων ἀπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ συγχρόνως γίνεται καταφυγὴ πᾶσα τυχόν βλάβη τοῦ ἀγγείου καὶ λαμβάνηται ἔγκαιρος πρόνοια πρὸς διαφύλαξιν τοῦ περιεχομένου ὑγροῦ. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ δωματίου 4α εὐρέθη ἀνατετραμμένος καὶ συντετριμμένος καὶ ὁ πήλινος βωμὸς ἢ τράπεζα προσφορῶν ἢ κάτωθι περιγραφομένη (ἰδ. πίν. 8, ἀρ. 6), κατὰ τὸ μέσον δὲ τοῦ τοίχου τοῦ χωρίζοντος τὸ δωμάτιον 4α ἀπὸ τοῦ 11 παρατηρήθη τέτρα ἀρκετὴ, σημεῖον ὅτι ἐνταῦθα κατὰ τὸ σημεῖον γ ἔκειτο ἢ ἐστία, πρὸ αὐτῆς δὲ καὶ πλησίον εὐρίσκετο πιθανῶς τοποθετημένος ὁ πήλινος βωμὸς διὰ τὰς πρὸς τοὺς θεοὺς προσφοράς. Αὐτοῦ πλησίον εὐρέθη καὶ τὸ τεμάχιον τοῦ ἀγγείου (εἰκ. 7) μὲ τὰ δύο σύμβολα τοῦ Κρητικοῦ ἀλφαβήτου. Ἴσως ἐκ τοῦ μέρους τούτου μὲ τὴν ἐστίαν καὶ τὸν βωμόν, τὸ ὅποιον θὰ ἀπετέλει τὸν ἱερὸν χώρον τῆς οἰκίας θὰ ἀπερρίφθησαν πρὸς τὰ ἐκτὸς καὶ τὰ πήλινα εἰδώλια (εἰκ. 3-6) τὰ εὐρεθέντα εἰς τὸ πλησίον κείμενον δωμάτιον 2.

Μέγα μέρος τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος καταλαμβάνει τὸ δωμάτιον 11 τρίπλευρον ἀκανόνιστον. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐγένετο διὰ θύρας κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν πλάτους 1,56 ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς. Ἐντὸς τοῦ δωματίου τούτου εὐρέθησαν μόνον ἀγγεῖα τινὰ μικρὰ λίθινα, σκευὴ οἰκιακὰ κοινὰ καὶ τεμάχια

πήλινων ἀγγείων. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο παρατηρήθησαν πλάκες τινες οὐχὶ ἐντελῶς σύμμετροι οὐδὲ κανονικαὶ ἐκ τιτανολίθου καὶ σχιστολίθου ἐπενδύουσαι τὸ κάτω μέρος τῶν τοίχων ἐσωτερικῶς ἐν εἴδει πρωτογόνου ὀρθομαρμαρώσεως.

Τοῦ δωματίου 14 ὁ τέταρτος τοίχος ἀντίστοιχος τοῦ ἐξωτερικοῦ περιφερικοῦ λείπει, κατὰ τοῦτο δὲ ὁ χώρος οὗτος ἀντιστοιχεῖ καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὸν χώρον 7, ὃν ὑπεθέσαμεν ὡς τὴν εἴσοδον εἰς τὴν οἰκίαν Ὁ ἐξωτερικὸς ὅμως τοίχος τοῦ χώρου 14 διατηρεῖται ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς. Πιθανῶς ἐν τῷ διαμερισματι τούτῳ 14 εὐρίσκετο ἢ κλιμαξὴ ἢ φέρουσα εἰς τὸ ὑπερῶν ἢ δευτέρον ὄροφον, ὅστις θὰ ὑπῆρχεν ἐν τῷ οἰκοδομήματι ἔνεκα τῶν ἐξῆς λόγων συνηγορούντων ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Πρῶτον ἢ ἐν γένει ἐπιχώσις τοῦ κτιρίου εἶναι ἀρκετὰ παχεῖα φθάνουσα μέχρι 1 1/2 μέτρον, μολονότι εἶναι φυσικὸν ὅτι ἔνεκα τῆς ἐπὶ κορυφῆς ὑψηλοῦ λόφου θέσεως τῶν ἑρειπίων αἱ ἐπὶ χιλιετηρίδας βρογαὶ θὰ παρέσυραν πρὸς τὰς κλιτύας μέγα μέρος τῆς πρώτης ἐπιχώσεως, ἥτις θὰ ἦτο εἰς τὴν ἀρχαιότητα πολὺ μεγαλύτερα. Δεύτερον τὰ πλεῖστα ἀρχαῖα ἀντικείμενα μάλιστα τὰ μικρὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα εὐρίσκοντο εἰς βάθος μόνον 0,50, πολὺ δὲ κατωτέρω ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δαπέδου τῆς οἰκίας εὐρίσκοντο τὰ ἄλλα καὶ μάλιστα τὰ τεμάχια τῶν πίθων. Ὅστε τὰ μὲν ὑψηλότερον εὐρεθέντα ἀντικείμενα κατέρρευσαν ἐκ τοῦ ὑπερῶν, τὰ δὲ χαμηλότερα εὐρίσκοντο ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὸ ἕδαφος τοῦ ἰσογείου.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς ἐλλείψεως ἐκαθαρίσθη τὸ δωμάτιον 13. Οὐδεμία θύρα εὐρέθη ἄγιστα εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο καὶ δι' αὐτὸ ὑποτίθεται ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο ἀποθήκη εἰς τὴν θὰ κατήρχοντο διὰ θύρας καταπακτῆς καὶ κλίμακος ἐκ τοῦ ὑπερῶν ὅπως ἤδη ἔχει παρατηρηθῆ πολλὰ εἰς Μυκηναϊκὰς κατοικίας. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου τούτου εὐρέθησαν ἐν σωρῶ μικρὰ ἀγγεῖα λίθινα, λύχνος λίθινος μετὰ λαβῆς, ἄλλος λύχνος ἡμισεσηπῶς λίθινος εἰς ὑψηλὸν στῶμα τῆς ἐπιχώσεως. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ γωνίαν ἀλλὰ χαμηλότερον εὐρέθη οἰνοχόη πήλινη.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος ἀπεκαλύφθησαν δύο δωμάτια (8,9) τετράγωνα (πλήν, ἐννοεῖται, τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου)

παράλληλα και ἔχοντα θύρας ἀνοιγομένας εἰς τὴν αὐλὴν ἀντικρὺ τοῦ φρεατοειδοῦς βόθρου. Εἰς τὰ δωμάτια ταῦτα, μάλιστα τὸ 8, εὐρέθησαν τὰ περισσότερα μικρὰ λίθινα δοχεῖα καὶ τὸ ρυτόν καὶ ἡ πρωτοκαμαραϊκὴ μικρὰ πρόχους (πίν. 9, ἀρ. 11, 12) πάντα εἰς ὑψηλὴν ἐπίχρῳσιν.

Τέλος ἐρχεται ὁ χώρος 10 καὶ 15 ὁ περιλαμβανόμενος μεταξὺ τῶν δωματίων 9 καὶ 13 καὶ κατέχων τὸ ἡμισυ περίπου τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος καὶ μέρος τῆς δυτικῆς. Ἀπὸ τῆς αὐλῆς διὰ θύρας εἰσέρχεται τις κατὰ πρῶτον εἰς τὸν χώρον 10α καὶ ἐντεῦθεν δι' ἄλλης θύρας εἰς μικρὸν τραπεζοειδοῦς σχεδίου δωματίον 10 καὶ δυτικὰ εἰς τὸ δωματίον 15, τὸ ὅποσον δι' ἄλλης θύρας ἔχει διέξοδον διὰ διαδρόμου 17 εἰς τὴν αὐλὴν.

Οὕτω περιήλθομεν ὀλόκληρον τὴν οἰκίαν. Ὡς βλέπει τις, τὸ σχέδιόν της εἶναι πολὺ ἀπλοῦν· διὰ τῆς εἰσόδου εἰσέρχεται τις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐλὴν, ἀπὸ ταύτης δὲ ἠδύνατό τις νὰ εἰσέλθῃ εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς οἰκίας ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τοῦ διαδρόμου 16. Παράδοξον φαίνεται ὅτι οὐδεμία συγκοινωνία τῶν δωματίων πρὸς ἀλλήλα ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὁ θέλων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο νὰ μεταβῇ ὤφειλεν ἀναγκαίως νὰ διέλθῃ διὰ τῆς αὐλῆς. Πρὸς τὰ ἐκτὸς ἐπίσης οὐδεμία ἄλλη διέξοδος φαίνεται πλὴν τῆς κυρίας, ὁ δὲ περιφερικὸς τοῖχος οὐδαμοῦ φαίνεται διακοπτόμενος πλὴν τῆς κυρίας εἰσόδου 7. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον φαινόμενον, ἦτοι ἡ ἔλλειψις ἀμέσου συγκοινωνίας τῶν δωματίων πρὸς ἀλλήλα, θὰ ἔχῃ τὸν λόγον του εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς συνηθείας τοῦ τότε κοινωνικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ βίου, τὸ δὲ δεύτερον ἴσως θὰ σχετίζεται πρὸς τὴν ἄμυναν κατὰ ἐπιθέσεως ἐχθρικῆς, ὅτε ἡ μία μόνη εἰσόδος θὰ ἠδύνατο νὰ προφυλαχθῇ εὐκολώτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον ἢ ἐὰν ὑπῆρχον πλείονες.

Ἀπὸ τῆς αὐλῆς διὰ τοῦ στενοῦ χώρου 14 ἢ τοῦ πρὸ αὐτοῦ διαδρόμου 14α θὰ ἀνέρχεται τις εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον τοῦ οἰκοδομήματος διὰ κλίμακος ξυλίνης. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῆς προεκτάσεως τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ διαδρόμου καὶ ἐκ τοῦ παραπλεύρου κτιστοῦ ὄγκου ὃ πρὸ τοῦ διαμερίσματος 14, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπάρξις τότε μόνον ἐξηγεῖται, ἂν θεωρηθῇ ὡς τὸ ὑποστήριγμα κλίμακος.

Τὰ ἰσόγαια δωμάτια ἐφωτίζοντο, ὡς φαίνεται, μόνον ἐκ τῆς ὑπαίθρου ἐσωτερικῆς αὐλῆς, διότι οὐδὲ ἴχνος ἄλλου ἀνοίγματος ἢ παραθύρου παρατηρήθη ἐν τῷ κτιρίῳ. Περὶ τοῦ ὑπερώου δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμέν τι ἄτε ἐξαφανισθέντος ἄνευ ἴχνους.

Εὐλείας οὐδὲ ἐλάχιστον ἴχνος παρατηρήθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν, οὐδὲ ἄνθρακες παρατηρήθησαν οὐδαμοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ καταστροφή δὲν ἐπῆλθε διὰ πυρός, ὡς συνήθως παρατηρεῖται καὶ μάλιστα εἰς τὰ σημαντικώτατα λείψανα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, ἀλλ' ὅτι εἴτε ἐγκατελείφθη διὰ τινὰ λόγον τὸ κτίριον, εἴτε ἐκυριεύθη ὑπὸ πολεμίων, οἱ δὲ καταλαβόντες ἐπιμελῶς ἔλαβον πᾶν χρήσιμον αὐτοῖς πρᾶγμα καὶ μάλιστα τὰ μεταλλικά, δι' ὃ οὐδὲν ἴχνος αὐτῶν εὐρέθη, ἔμεινε δὲ τὸ κτίριον νὰ καταρρεύσῃ καὶ καταχρῳσθῇ.

Διὰ τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομῆς παρατηρῶ ὅτι πάντες οἱ τοῖχοι καὶ ὁ ἐξωτερικὸς περιφερικὸς καὶ οἱ μεσότοιχοι εἶναι ἐκτισμένοι κατὰ τὸν αὐτὸν κοινὸν τρόπον, ἦτοι διὰ μικρῶν λογάδων λίθων καὶ ἀφθόνου πηλοῦ πληρουμένων τῶν κενῶν διαστημάτων διὰ πηλοῦ καὶ μικροτέρων ἄλλων λίθων· ὡς φυσικὸν οἱ λίθοι τοῦ περιφερικοῦ τοίχου εἶναι μεγαλυτέρων διαστάσεων διὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτοῦ πάχος. Ἴχνος κονιάματος ἐξ ἀσβέστου ἢ ἄλλης ἀλοιφῆς οὐδαμοῦ παρατηρήθη πλὴν τοῦ φρεατος. Αἱ θύραι ἦσαν ἀπλᾶ ἀνοίγματα ἄνευ παραστάδων λιθίνων ὑπερθύρου ἢ κατωφλίου. Τὰ δάπεδα τῆς αὐλῆς καὶ τῶν δωματίων ἀπετελοῦντο ἐκ κοινῆς πατητῆς γῆς, μόνον δὲ εἰς τὴν εἰσόδον 7 τὸ ἔδαφος ἦτο πλακόστρωτον. Ἐκτὸς τοῦ κυρίου περιφερικοῦ οἰκοδομήματος παρατηρήθησαν λείψανα προσεριστικῶν ἀναλημματικῶν τοίχων κατὰ τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν πλευράν.

Καθ' ὃν χρόνον ἤρχισα τὴν ἀνασκαφὴν, ἐπίστευον ὅτι ἔμελλον νὰ ἀποκαλύψω οἰκοδόμημα Μυκηναϊκὸν ἐκ τῶν συνήθων ἔχων ὑπ' ὄψει μου τὰ εὐρεθέντα ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ χαλκᾶ ἀντικείμενα. Ἐφ' ὅσον ὅμως προώδευεν ἡ ἐργασία, καὶ εὐρίσκοντο τὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα καὶ σκεύη, ἐπειθόμην ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἦτο πολὺ σημαντικώτερον καὶ ἀρχαιότερον τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, καὶ ὅπερ σπουδαιότερον, παρουσίαζε σχέδιον καὶ διάταξιν πρωτοφανῆ.

Οὕτω τελεσθέντος τοῦ καθαρισμοῦ κατεδείχθη,

ὅτι εἰς τὸ ἰσόπεδον τῆς κορυφῆς εἴχομεν οἰκοδόμημα ἑλλειψοειδοῦς σχεδίου ὑποδικιρούμενον διὰ μεσοτοιχῶν εἰς πολλὰ διαμερίσματα, πιθανώτατα δὲ καὶ διώροφον ὅλον ἢ ἐν μέρει, ἐκτὸς δὲ τοῦ ὠοειδοῦς οἰκοδομήματος πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τρία μικρὰ τετράπλευρα δωμάτια. Καὶ ταῦτα μὲν ἀνήκουσιν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν χαλκῶν εὐρημάτων εἰς τὴν καθ' αὐτὸ λεγομένην Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν (Late Minoan) ¹, ἐν ᾧ τὸ κύριον περιφερικὸν οἰκοδόμημα ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τῆς Κυκλαδικῆς (Early Minoan) ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς Κρητικῆς Καμαραϊκῆς (Middle Minoan).

Ἡ εὐρεσις τόσον ἀρχαίου οἰκοδομήματος μὲ τοιοῦτον σχέδιον ἐνέχει μοναδικὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν προϊστορικῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ δίδει νέαν ὥθησιν καὶ παρέχει νέα διδάγματα εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐρεύνας τῶν ἀρχαιολογούντων. Δύναται νὰ ρηθῆ περὶ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, ὅτι εἶναι ἡ πρώτη ἀνακαλυπτομένη οἰκία σαφοῦς καὶ ὠρισμένου περιφερικοῦ σχεδίου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, καὶ ὅτι διὰ τῆς εὐρέσεως αὐτῆς ἀποκρυσταλλοῦνται νῦν ὀριστικῶς αἱ περὶ τοῦ κυκλικοῦ σχεδίου τῶν οἰκιῶν τῶν προϊστορικῶν κατοικίων τῆς Ἑλλάδος θεωρίαι καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχαιολόγων καὶ δὴ τοῦ κ. Τσουντα ² καὶ ἐσχάτως τοῦ κ. Pfuhl ³. Πρὸς ἐξήγησιν δηλ. τοῦ κυκλικοῦ σχεδίου τῶν θολωτῶν τάφων τῶν Μυκηναίων, τῶν Κυκλάδων, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Στερεᾶς εἶχον ὑποθέσει, ὅτι εἰς τὴν πρώτην προϊστορικὴν ἐποχὴν τὸ σχῆμα τῶν οἰκιῶν θὰ ἦτο περιφερικόν, ἦτοι ἡ ἀρχέγονος κυκλικὴ καλύβη, καὶ ὅτι συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον

¹ Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ κ. A. Evans διαιρεῖ ὁλόκληρον τὴν μακρὰν περίοδον ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς τῶν γεωμετρικῶν ἑλληνικῶν ἀγγείων (ἦτοι περίπου 4000 π. Χ. - 1000 π. Χ.) εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους, τὰς ὁποίας ὀνομάζει *Early Minoan*, *Middle Minoan*, *Late Minoan*. Ἡ κλήσις ὅμως *Μινωϊκὴ* τὸσον μακροχρονίου διαστήματος, καὶ συνθηματικὴ ἂν ληφθῆ, δὲν μοῦ φαίνεται ἐπαρκῶς δικαιολογημένη, καλῶτερον δὲ ἴσως θὰ ἐκαλοῦντο αἱ ἐποχαὶ *Κρητικαὶ* (πρώϊμος - μεσαία - ὄψιμος) καὶ ἀκόμη καλῶτερον ἴσως, ἂν ἢ μὲν πρώτη καλεῖται *Κυκλαδική*, ἢ δευτέρα *Κρητικὴ* καὶ ἢ τρίτη *Μυκηναϊκὴ*, νὰ ληφθῆ δηλ. ὡς βᾶσις ἢ γεωγραφικὴ θέσις, ἐν ᾗ πρὸ πάντων παρετηρήθησαν τὸ πρῶτον τὰ στοιχεῖα τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ ἐν ἐκάστη περιόδῳ.

² Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1885 σελ. 29 καὶ ἐξῆς. Tsuntas-Manatt σελ. 259-260.

³ Athen. Mittheil. XXX (1905) σελ. 369 κίεξ.

τοῦτο ἐπεκράτησε νὰ κατασκευάζωνται καὶ οἱ τάφοι (ὡς κατοικία τῶν θανόντων) ἐπίσης κυκλικαί, διότι κατ' αὐτὴν τὴν πρωτόγονον ἐποχὴν ἢ ἐθάπτοντο οἱ νεκροὶ ἐντὸς αὐτῶν τῶν οἰκιῶν, ἀφ' οὗ αὐταὶ ἐγκατελείποντο ὑπὸ τῶν ζώντων, ἢ κατεσκευάζον ἄλλας ὁμοίας καὶ ἐντὸς αὐτῶν ἐθάπτον τοὺς νεκρούς. Ἐπειδὴ ὅμως τοιαῦται κυκλικαὶ οἰκίαι δὲν εἶχον εὐρεθῆ ἐν Ἑλλάδι, τὸ πρᾶγμα δὲν ἐθεωρήθη καὶ πολὺ πιθανὸν καὶ διὰ τοῦτο εὐρέθησαν ἄλλοι ἀρχαῖοι ¹ καὶ νέοι ² οἵτινες τὸ κυκλικὸν σχῆμα τῶν τάφων ἠρμήνευον ὡς εἰσαχθὲν ἔξωθεν ἐκ Φρυγίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὅτι τοῦτο οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ σχῆμα τῶν οἰκιῶν ἐν Ἑλλάδι, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐντελῶς διάφορον, ἦτοι τετράπλευρον. Ἀλλὰ κατόπιν ὁ κ. Τσουντας ἀνεῦρεν εἰς τὰς Κυκλάδας τάφους περιφερικοῦ σχεδίου ἦτοι κυκλικούς, ἑλλειψοειδεῖς, ἡμικυκλικούς ³, ἀναγομένους εἰς τὴν λεγομένην Κυκλαδικὴν ἐποχὴν, κατεδείχθη δὲ οὕτως ὅτι τὸ περιφερικὸν σχῆμα τῶν τάφων δὲν εἰσήχθη ἔξωθεν, ἀλλ' ὅτι ἦτο ἐγγώριον καὶ σύνηθες ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, φρονεῖ δὲ ὅτι τὸ περιφερικὸν αὐτὸ σχέδιον θὰ ἀντιγράφη τὰς προϊστορικὰς κατοικίας τῶν ζώντων καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς θεωρίας ταύτης ἀναφέρει τὴν θόλον τοῦ Ὀμήρου ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Ὀδυσσεῦς ⁴, ἔπειτα δὲ τὰς γνωστὰς λιθίνας πυξίδας τῆς Μήλου καὶ τῆς Ἀμοργοῦ, αἵτινες ἐξ ἅπαντος εἰκονίζουσι προϊστορικὰς οἰκίας ἢ καλύβας κυκλοτερεῖς ⁵. Καὶ κυκλικῶν δὲ κτιρίων καὶ οἰκιῶν λείψανα ἀνεῦρεν ὁ κ. Τσουντας ἐν Ἀμοργῷ ⁶ καὶ ἐν Πάρῳ πλησίον τοῦ νεκροταφείου Πύργου ⁷. Καὶ τῶν προϊστορικῶν δὲ τετραγώνων οἰκιῶν τῆς Θήρας αἱ ἐσωτερικαὶ γωνίαι παρετηρήθη ὅτι ἀποστρογγυλοῦνται ⁸. Ὁ δὲ κ. Pfuhl στηριζόμενος εἰς τὰς μέχρι σήμερον ἀνακαλύψεις καὶ μελέτας διαπρεπῶν ἀρχαιολόγων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Εὐρωπαϊκῶν προϊστορικῶν λαῶν καὶ μάλιστα τοῦ Montelius καὶ Sophus

¹ Βιτρούδιος II 1. 5.

² Adler παρὰ Schiemannt Tiryns XXXVII-XXXIX. Perrot et Chipiez Histoire de l'art VI 604 κίεξ. Ὁ Perrot θεωρεῖ τὸ ζήτημα ἀδύνατον νὰ λυθῆ ποτε κατὰ τρόπον βέβαιον.

³ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1899 σελ. 80 καὶ ἐξῆς.

⁴ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1885 ἐνθα ἀνωτέρω.

⁵ Tsuntas-Manatt σελ. 259, 260 εἰκ. 133, 134.

⁶ Ἀὐτ. σελ. 261 εἰκ. 135, 136.

⁷ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1898 σελ. 169 εἰκ. 9, 10.

⁸ Athen. Mittheil. 1905 σελ. 342.

Müller καταδεικνύει, ότι ἡ κυκλικὴ καλύβη, ἡ πρωτογενεστάτη κατοικία τοῦ ἀνθρώπου πανταχοῦ, εἶναι τὸ ἀρχαιότατον σχῆμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκίας, καὶ ὅτι τὸ τετράγωνον σχῆμα εἶναι ἐφευρέσεις πολιτισμοῦ νεωτέρου καὶ προηγμένου, καὶ ὅτι εἰς Εὐρώπῃν τὸ σχέδιον τοῦτο εἰσῆχθη διὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων ἐξ Ἀνατολῆς καὶ Αἰγύπτου, ὅπου κατὰ πρῶτον ἀνεφάνη καὶ ἀνεπτύχθη, καὶ ὅτι τὸ τετράγωνον σχῆμα εἰσαχθὲν ἐπεκράτει μόνον διὰ τὰς κατοικίας τῶν ζώντων καὶ μόνον εἰς τὰ σπουδαιότερα τοῦ πολιτισμοῦ κέντρα, ἐν ᾧ τούναντιον εἰς μέρη ὀλιγώτερον εὐρισκόμενα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη τὸ κυκλικὸν σχῆμα ¹. Ἄν ὅμως ἐπεκράτησε τὸ τετράγωνον σχέδιον διὰ τὰς οἰκίας, δὲν ἐγένετο τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς τάφους, διότι τὸ κυκλικὸν σχῆμα καθιερωμένον ἤδη διὰ τῶν αἰώνων καὶ τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων τῶν συνδεομένων πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀντέσχεν ἐπιμονώτερον κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ καὶ διτηρήθη περισσότερον. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν, ἐν ᾧ τόσους περιφερικοὺς τάφους εὐρίσκωμεν εἰς τὰς Κυκλάδας, τὰς Μυκήνας, τὴν Στερεάν, τὴν Κρήτην καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ μέχρι ἐποχῆς νεωτέρας ἤτοι μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων, κυκλικαὶ οἰκίαι εἶναι τόσον σπάνιαι. Ἡ ἀρχαιότης καὶ ἱερότης τοῦ κυκλικοῦ σχεδίου φαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο διτηρήθη εἰς ἱερὰ καὶ ναοὺς τινας καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν, ὅπως ἦτο π. χ. ἡ Σικιάς ἐν Σπάρτῃ καὶ ὁ ναὸς Ὀλυμπίου Διὸς καὶ Οὐρανίας Ἀφροδίτης ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ². (εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον ἡ Σπάρτη πλεόν πάσης ἄλλης πόλεως εἶχετο τῶν πατριῶν). Ἐπίσης ἡρώα περιφερικοῦ σχεδίου ἀναφέρονται πολλὰ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν ³. Εἶναι δὲ ἐπίσης γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς ἐλληνιστικὸς χρόνους τὸ κυκλικὸν σχέδιον ἀνεβίωσε καὶ εἰς νέαν ἀκμὴν προῆλθεν.

Ἡ θεωρία τῆς ἐκ τῶν πρωτογενῶν κυκλικῶν οἰκημάτων ἀρχῆς τοῦ περιφερικοῦ σχεδίου τῶν προμυκηναϊκῶν καὶ Μυκηναϊκῶν τάφων κυροῦται με-

γάλως καὶ ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων. Κυκλικοῦ σχεδίου τάφοι ἔχουσιν ἤδη παρατηρηθῆ εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς Κρήτης (Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς) εἴτε τυχαίως εὐρεθέντες εἴτε καὶ ὑπὸ ἀρχαιολόγων ἀνασκαφέντες. Πλὴν τῶν εὐρεθέντων εἰς Βασιλικὰ Ἀνώγεια, Μίλατον ¹, Πενταμόδι, Λιγόρτυνον, Παποῦρα, Καβούσι ², Ἐργανον, Παναγιά, Κοῦρτες ³, Ἀρτσᾶ ⁴, τοιοῦτοι τάφοι ἀνεσκάφησαν εἰς Πραισόν ⁵ καὶ Παλαίκαστρον ⁶ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς Γουρνιά ὑπὸ τῆς Miss Boyd, εἰς Κνωσὸν ὑπὸ τοῦ κ. Evans ⁷, εἰς Μουλιανὰ ὑπ' ἐμοῦ ⁸, εἰς Φαιστὸν (εἰς θέσιν Λιλιανὰ) ὑπὸ τῆς Ἰταλικῆς Ἀποστολῆς ⁹, εἰς Καλύβια (παρὰ τὴν Φαιστὸν) ἀνεσκάφη εἰς κυκλικός, δέκα δὲ ἄλλοι θαλαμοειδεῖς μὲ τοξοειδῆ τὴν ἐσωτερικὴν πλευράν. Πάντες οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν τρίτην περίοδον τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς τὴν κυρίως δηλ. λεγομένην Μυκηναϊκὴν (Late Minoan τοῦ κ. Evans) καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γεωμετρικῆς. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀκόμη σημαντικώτεροι εἶναι αἱ ἀνακαλύψεις τῶν τελευταίων ἐτῶν ἐν Κρήτῃ. Εἰς Ἀγίαν Τριάδα δηλ. πλησίον τοῦ ἐκεῖ ἀνασκαφέντος ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν μεγάλου οἰκοδομήματος, ὃ ὑποτίθεται ὡς τὸ θερινὸν ἀνάκτορον τῶν Ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ, ἀνεῦρον οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι δύο κτιστοὺς θολωτοὺς τάφους ἓνα μικρότερον (διαμέτρου 5 1/2 μέτρων) καὶ ἓνα μεγαλύτερον (9 μέτρων). Ὁ μικρότερος εἶχε χρησιμοποιοθῆ κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἀλλ' εὐρέθησαν καὶ κτερίσματά τινα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ κ. Paribeni ἀνάγει τὴν κτίσιν αὐτοῦ εἰς τὴν Κυκλαδικὴν λεγομένην ἐποχὴν ¹⁰. Ὁ μεγαλύτερος ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr, περιεῖχε τὰ ὅσα ἑκατοντάδος νεκρῶν, ἦτο ἀσύλητος καὶ

¹ Perrot et Chipiez VI σελ. 451-457 εἰκ. 166, 167, 170 Orsi Urne funebri in Mon. antichi I. 1890.

² American Journal of Archeology, second Series. Τεύχ. V. 1901 σελ. 144.

³ Αὐτ. σελ. 259 sqq, 262 sqq.

⁴ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 1-21.

⁵ Brit. Sch. Annual VIII. σελ. 240 sqq.

⁶ Brit. Sch. Annual VIII. σελ. 303 sqq.

⁷ A. Evans, The Palace of Cnossos, in Brit. Sch. Annual X. σελ. 4.

⁸ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1904 σελ. 24

⁹ Monumenti antichi dei Lincei XIV. 1904

¹⁰ Paribeni: Ricerche nel sepolcro di Haghia Triada, in Monum. antichi dei Lincei XIV. 1905 σελ. 677 κέξ.

¹ Pfuhl, Zur Geschichte des Kurvenbaues. Athen. Mittheil. XXX. σελ. 331-374.

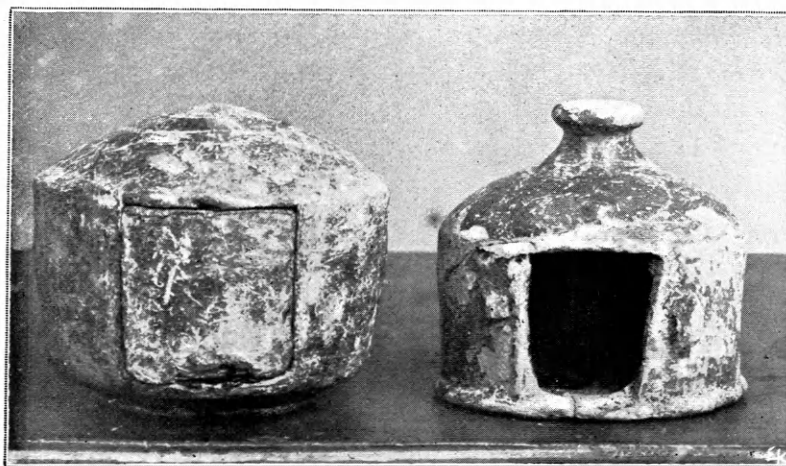
² Παυσανίου III, 12, 10, 11.

³ Athen. Mitth. XXX σελ. 366.

περιείχε σημαντικώτατα εύρηματα ανήκοντα πάντα εις τὴν Κυκλαδικὴν ἐποχὴν¹. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἀνάγονται τρεῖς ἄλλοι θολωτοὶ κτιστοὶ τάφοι (εἷς μικρότερος 4 μέτρων καὶ δύο μεγαλύτεροι 9 μέτρων) ἀνευρεθέντες καὶ ἀνασκαφέντες ὑπ' ἐμοῦ πρὸ ἐνὸς καὶ πλέον ἔτους παρὰ τὸ χωρίον Κουμάσα 10 χιλιομέτρα περίπου ΝΑ τῆς Γόρτυνος. Καὶ αἱ θόλοι αὗται, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ποικιλωτάτων σπουδαίων κτερισμάτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν Κυκλαδικὴν ἐποχὴν². Ἐκτὸς ἄρα τῶν περιφερικῶν τάφων τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἔχομεν ἤδη ἐν Κρήτῃ μεγάλους καὶ κτιστοὺς θολωτοὺς τάφους ἐποχῆς πολὺ προγενεστέρως τῶν θησαυρῶν τῶν Μυκηνῶν. Οὐχὶ ἄρα ἐξῴθεν ἐκ Φρυ-

γίας εἰσῆγαγον οἱ ἐπήλυδες Πελοπίδαί τῶν Μυκηνῶν τῆς Τίρουθος καὶ τοῦ Ἄργους τὸ κυκλικὸν σχῆμα τῶν τάφων, ἀλλὰ τοῦτο ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πολὺ πρότερον καὶ πρέπει ἄρα νὰ θεωρηθῆ ἐγγώριον.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ σημείου τούτου εἶχε φθάσει τὸ ζήτημα τῆς γενέσεως τοῦ περιφερικοῦ σχήματος τῶν τάφων ἐκ τοῦ περιφερ. σχήματος τῶν οἰκιῶν ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἀνακαλύψεων. Νῦν ἔρχεται εἰς ἐπίρρωσιν ἡ ἄνω περιγραφεῖσα περιφερικῶν σχεδίου οἰκία τοῦ Χαμαιζίου, ἀποδεικνύουσα, ὅτι οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς τάφους ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κατοικίας τῶν ζώντων ἐσυνειθίζετο τὸ περιφερικὸν σχῆμα κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν, καὶ

Εἰκὼν 2.

ὅτι κατ' ἐμὴν γνώμην εἶχον δίκαιον ἐκεῖνοι, οἵτινες πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κυκλικοῦ σχήματος τῶν τάφων ὑπετίθεσαν τὴν ὑπαρξίν τοῦ κυκλικοῦ σχεδίου τῶν πρωτογενῶν οἰκιῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις. Ὅτι τὸ σχῆμα τῆς οἰκίας τοῦ Χαμαιζίου εἶναι ἐλλειψοειδὲς καὶ οὐχὶ κυκλικὸν οὐδὲν σημαίνει, διότι εὑρέθησαν καὶ ἐλλειψοειδεῖς τάφοι ἐν Κυκλάσι παρὰ τοὺς κυκλικούς, καὶ ἔπειτα παρατηρήθη ἤδη ὑπὸ τε ἄλλων καὶ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ Pufhl³, ὅτι τὸ

¹ Πρόχειρος ἔκθεσις καὶ σύντομος περιγραφή τῆς θόλου ταύτης καὶ τῶν εὐρημάτων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἀνασκάψαντος F. Halbherr εἰς τὸ *Memorie del Instituto Lombardo* τόμ. XXI-XXII serie III τεύχ. V. σ. 248 ἔξ.

² Παναθηναϊκὰ ἔτος Ε' τεύχος 103 σελ. 214-216. Δημοσιεύσεις θὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἐξακολούθησιν καὶ περάτωσιν τῶν ἀνασκαφῶν Κουμάσας.

³ Athen. Mitth. XXX. 1905 σελ. 346.

ώοειδὲς σχῆμα ἔλαβε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκ τοῦ κυκλικοῦ καὶ ἐγένετο χοῆσις αὐτοῦ ὅσάκις παρουσιαζέτο ἀνάγκη νὰ ἐξοικονομήσῃσι περισσότερον χωρὸν χωρὶς νὰ ἀναγκασθῶσι νὰ ἀνυψώσῃσι πολὺ τὴν στέγην καὶ τὴν κάμωσι ὑπερμέτρως ἐπικλινῆ. Ἐνταῦθα ἴσως τὸ σχῆμα τοῦτο ὑπεγορεύθη καὶ ὑπὸ τῆς ἐλλειψοειδοῦς φύσεως τοῦ σχηματισθέντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἰσοπέδου.

Μετὰ τὴν εὑρεσιν τῆς περιφερικῆς οἰκίας τοῦ Χαμαιζίου λαμβάνουσι μεγαλυτέραν σημασίαν καὶ αἱ δύο στρογγύλαι μικραὶ πῆλιναί πυξίδες τῆς Φαιστοῦ, ὡς ἀπομιμήσεις κυκλικῶν οἰκημάτων (εἰκ. 2), ὡς ὀρθῶς ἅμα τῆ εὑρέσει αὐτῶν ἐχαρακτηρίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων (urne

a capanna), ὅμοιοι καθ' ὅλα πρὸς τὰς Ἰταλικὰς Hüttenurnen¹.

Ἡ κυκλικὴ ἄρα οἰκία, ἣς τὴν ὑπαρξίν ὑπετίθεντο οἱ ἀρχαιολόγοι πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κυκλικοῦ σχήματος τῶν τάφων, εὐρέθη πλὴν τῶν ἄλλων παρατηρηθέντων λειψάνων, ἃ ἀνεφέραμεν προηγουμένως, αὐτούσιος μὲν ἐν Χαμαιζίῳ, κατ' ἀπομίμησιν δὲ εἰς τὰς πυξίδας Φαιστοῦ. Ἀφ' οὗ ἄπαξ εὐρέθη ἡ περιφερικὴ οἰκία καὶ δὴ εἰς τόσον ἀρχαίαν ἐποχὴν οὐχὶ μόνον οὐδὲν πλέον κωλύει, ἀλλὰ καὶ πρέπει πάντως νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ κυκλικὸν σχῆμα τῶν τάφων εἶναι αὐτὸ τὸ τῶν παναρχαίων οἰκιῶν, ἂν δὲ κατόπιν τὸ κυκλικὸν σχῆμα διετηρήθη μόνον εἰς τοὺς τάφους, ἀπώλετο δὲ λησμονηθὲν ἢ καὶ κατέστη πολὺ σπάνιον διὰ τὰς κατοικίας τῶν ζώντων καὶ τὸ ὑναντίον ἐπεκράτησε διὰ ταύτας τὸ τετράπλευρον, ἐξηγεῖται, ὡς εἴπομεν, τὸ πρᾶγμα κάλλιστα ἐκ τῆς συντηρητικότητος, ἣτις ἐν γένει πάντοτε κρατεῖ εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν θρησκείαν πράγματα καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα, οἷα εἶναι καὶ τὰ κατὰ τοὺς νεκρούς.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν κινητῶν ἀντικειμένων τῶν εὐρεθέντων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀρχόμενοι πρῶτον ἐκ τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰ τρία ἐξωτερικὰ πρὸς ἀνατολὰς ὀμακία τὰ νεώτερα ἴσως, ὡς εἴπομεν ἤδη, τοῦ κυρίου περιφερικοῦ κτιρίου.

Τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου εὐρεθέντα χαλκᾶ ἀντικείμενα ἐν τῇ ἐπιχώσει τοῦ ὀμακίου 1 (εἰκὼν 1), καὶ τὰ ὅποια ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ σκαφὴν τῆς προϊστορικῆς οἰκίας εἶναι τὰ ἐξῆς (ιδ. πίνακα 7):

1) Δύο δίστομοι πελέκεις ἐκ κρατερώματος (πίν. 7, ἀρ. 1, 2) τοῦ συνήθους σχήματος καὶ μεγέθους καὶ ὅμοιοι πρὸς πολλοὺς ἄλλους ἠύρημένους εἰς διάφορα τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης μέρη εἰς στρώματα Μυκηναϊκά. Τὸ μήκος τοῦ ἐνὸς εἶναι 0,135, τοῦ ἄλλου 0,17. Τὸ πλάτος ἀμφοτέρων κατὰ τὸ μέσον εἶναι 0,05 ἀλλὰ πλατύνονται κατὰ τὰς κόψεις.

2) Σμίλη μονόστομος (πίναξ 7 ἀρ. 3) ἐκ τοῦ αὐτοῦ κράματος καὶ τοῦ συνήθους σχήματος· μήκος 0,25.

3) Μικρὰ ἀξίνη δίστομος (πίν. 7 ἀριθ. 4) ἐκ

¹ Athen. Mitth. XXX. 1905 σ. 345 εἰκ. 4. Rendiconti dell' Accademia dei Lincei 1901 σ. 23.

τοῦ αὐτοῦ μετάλλου ἔχουσα τὴν μίαν κόψιν κάθετον, τὴν δ' ἄλλην ὀριζοντίαν μήκους 0,165. Εἶναι ἐξαιρετικῆς κομψότητος καὶ τόσον καλῆς διατηρήσεως, ὥστε ὁ εὐρέτης χωρὶς τὴν εἶχεν ἀκονήσει διὰ νὰ τὴν μεταχειρισθῆ εἰς τὰς γεωργικὰς του ἐργασίας. Διότι καὶ σήμερον τὸ ἐργαλεῖον αὐτὸ ὁμοίου ἐντελῶς σχήματος (ἀλλὰ σιδηροῦν) εἶναι ἐν κοινοτάτῃ χρήσει παρὰ τοῖς γεωργοῖς τῆς Κρήτης μάλιστα τοῖς ἀμπελοργοῖς καλούμενον *ξινάρι*, ἧτοι σῶζον τὸ ἀρχαῖον του ὄνομα (*ἀξινάριον*), διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀληθὲς ὄνομα τοῦ ἐργαλείου καὶ οὐχὶ σκέπαρον οὐδὲ *τύκος*, ὅπως καλεῖται εἰς τὸ λεξικὸν Daremberg καὶ Saglio¹. Τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου κατέχει τρία ἄλλα ὅμοια ἀξινάρια, ὧν ἐν μὲν ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολ. Συλλόγου πρὸ ἐτῶν καὶ εἶναι ἄγνωστος ἡ ἀκριβὴς του προσέλευσις, ἐν ἄλλο εὐρέθη εἰς Ροῦσαν Ἐκκλησίαν Σητείας, καὶ τρίτον² εὐρέθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Φαιστοῦ, ὁ δὲ περιγράφων αὐτὸ Pernier τὸ καλεῖ διπλοῦν πέλεκυν προωδευμένου τύπου³. Ὅμοια ἀξινάρια εὐρέθησαν καὶ εἰς Τροίαν ἀποδιδόμενα εἰς τὸ 7 στρώμα⁴.

4) Αἰχμὴ δόρατος (ἀριθ. εὐρετ. χ. 1019, πίν. 3 ἀριθ. 5) ὁμοιάζουσα πρὸς λεπίδα ἐγγχειριδίου μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι μικρὸν κάτωθι τοῦ μέσου μήκους αὕτη φέρει δύο κυκλικὰ τρήματα, ἐξ ὧν βεβαιούται ὅτι ἦτο λόγχη δόρατος καὶ οὐχὶ λεπίς ἐγγχειριδίου. Αἱ δύο ὀπαὶ ἐχρησίμευσαν πρὸς στερῶσιν τῆς μεταλλικῆς αἰχμῆς εἰς τὸ ξύλον τοῦ δόρατος δι' ἰμάντος. Τῆς αἰχμῆς εἶναι ἀποκεκρυμένον τὸ ἀκρότατον αἰχμηρὸν μέρος, λείπει δὲ καὶ μέρος τῆς πτέρνης. Τὸ σωζ. μήκος εἶναι 0,19. Ἡ λόγχη δίστομος οὔσα παχύνεται ἐκ τῶν ἄκρων πρὸς τὴν μέσην, ὅπου σχηματίζει ῥάχιν ταινιοειδῆ περιβαλλομένην ὑπὸ δύο νηματοειδῶν γραμμῶν ἀναγλύφων. Ἡ τε ῥάχις καὶ αἱ περιβάλλουσαι τὴν ταινίαν γραμμαὶ διήκουσιν ἄνωθεν μέχρι τῶν ὀπῶν, ἐξαφανίζονται δὲ κατὰ μικρὸν κάτωθεν αὐτῶν ὡς μὴ χρήσιμοι ἄτε καλυπτόμεναι ὑπὸ τοῦ ξύλου. Ἡ ὑπαρξὶς αἰχμῆς δόρατος μὲ ὀπάς καὶ ἄνευ αὐλοῦ δίδει τὸ ἐνδόσιμον νὰ πιστεῦσῃ τις, ὅτι

¹ Daremberg καὶ Saglio, Diction. des antiquités gr. et rom. ἐν λέξει *ascia*.

² Ἀριθμοὶ εὐρετηρίου χαλκῶν 400, 1023, 1038.

³ Pernier in Monum. antichi dei Lincei XV σ. 467 εἰκ. 74.

⁴ Dörpfeld, Troja σ. 401, 402.

καὶ αὕτη καὶ τὰ μετ' αὐτῆς εὐρεθέντα ἄλλα χαλκᾶ ἐργαλεῖα ἴσως πρέπει νὰ ἀναχθῶσιν εἰς ἀρχαιοτέραν τῆς κυρίως Μυκην. ἐποχῆς, ἥτοι εἰς τὴν Κρητικὴν Καμαραϊκὴν (Middle Minoan τοῦ κ. Evans). Αἰχμὴ δόρατος ὅμως μὲ ὀπὰς ἀντὶ αὐλοῦ εὐρέθη καὶ εἰς τὰ Μετόχια Τουρλωτῆς παρὰ τὰ Μουλιανὰ Σητείας συνευρεθεῖσα μὲ ἄλλα χαλκᾶ ἐργαλεῖα (πελέκεις, ἐγγχειρίδια) τὰ ὁποῖα ἐπίσης φαίνονται μόνον Μυκηναϊκά. Ἴσως καὶ ἡ μετ' ὀπῶν αἰχμὴ δόρατος καὶ ἄνευ αὐλοῦ ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται καὶ νὰ χρησιμοποιεῖται πολὺν χρόνον καὶ κατόπιν τῆς εὐρέσεως τῆς μετὰ τοῦ αὐλοῦ.

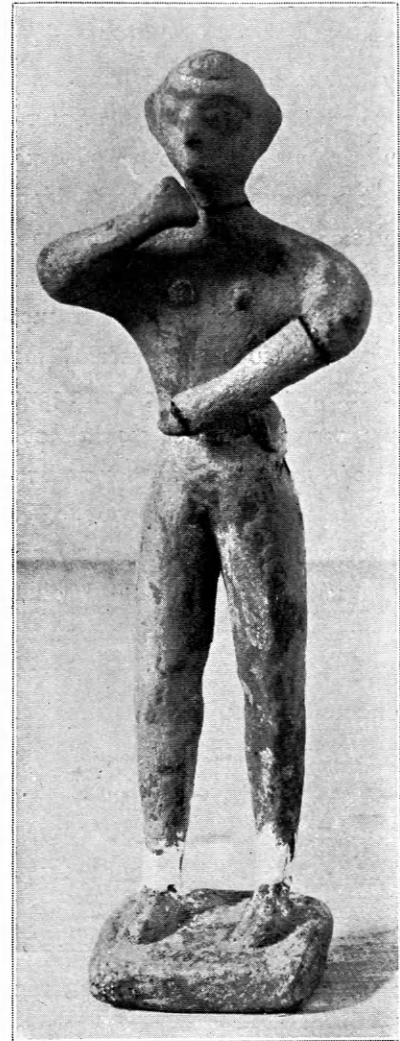
Ἐντὸς τῆς περιφερικῆς οἰκίας οὐδὲ ἐν μεταλλικὸν ἀντικείμενον εὐρέθη, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἡ οἰκία ἐλεηλατήθη ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων, ἢ ὅτι οἱ τελευταῖοι κάτοικοι φεύγοντες παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν πάντα τὰ μεταλλικὰ πράγματα. Μόνον μεταξὺ τῶν χωμάτων ἐξώθεν τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος κατὰ τὸν κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν ἀναλημματικὸν τοῖχον εὐρέθησαν αἱ δύο χαλκᾶ ἑλικες ἐκ σύρματος (πίναξ 7 ἀριθ. 6). Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐξ ἅπαντος προέρχεται ἐκ τῶν πρώτων τῆς οἰκίας κατοίκων καὶ ἦτο κεφαλή καρφίδος ὁμοίας ἐντελῶς πρὸς τὰς εὐρεθείσας ὑπὸ τοῦ κ. Τσουντα εἰς Κυκλαδικοὺς τάφους¹. Τὸ πλάτος τῶν δισκάρων εἶναι 0,02.

Τὰ εἰδῶλα (εἰκὼν 3-6). Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ δωματίου 2 καὶ εἰς βᾶθος 0,50 ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἀνεῦρον τεθραυσμένα εἰς δύο καὶ τρία προσαρμολύμενα τεμάχια τὰ τρία ἀκέραια εἰδῶλα καὶ τὴν κεφαλὴν τετάρτου. Τὰ εἰδῶλα ταῦτα ἔχουσι σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν λατρείαν, διατὶ ὅμως εὐρέθησαν ἐνταῦθα, ὅπου οὐδὲν ἄλλο ἶχνος θρησκευτικῆς σημασίας παρατηρήθη, εἶναι ἀδηλον. Πιθανῶς ἀπετέθησαν ἢ ἀπερρίφθησαν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ παραπλεύρου δωματίου 4 καὶ 4α τῆς περιφερικῆς οἰκίας, ὅπου εὐρέθη ὁ βωμὸς (ἢ τράπεζα προσφορῶν) καὶ ἡ τέφρα τῆς ἐστίας, καὶ ὅπου ἴσως θὰ ἦτο τὸ ἱερὸν τοῦ ὄλου οἴκου. Εἶναι δὲ ταῦτα :

1) Εἰδῶλον ἀνδρικὸν (εἰκ. 3) πήλινον ἰστάμενον ἐπὶ πηλίνης τετραγώνου ὀρθογωνίου πλίνθου. Τὸ ὕψος τοῦ εἰδῶλ. (ἀριθ. εὐρετ. πηλ. 3487) ἄνευ τῆς βάσεως εἶναι 0,26, τῆς δὲ πλίνθου αἱ διαστάσεις εἶναι 0,06 X 0,05 καὶ τὸ πάχος ἔμπροσθεν ἐν ἑκατοστῶν

¹ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1899 πίναξ 10 ἀριθ. 15, 16.

καὶ ὀπισθεν 2. Τὸ εἰδῶλον πατεῖ καὶ διὰ τῶν δύο ποδῶν προσπεφυκότων ἐπὶ τῆς πλίνθου. Ὁ πηλὸς ἐρυθροκίτρινος ἐπιμελῶς κοσκινισμένος καὶ περιέχων λεπτότατα χρυσιζόντα μύρια μαρμαρυγίου¹. Ἡ ἐπιφάνεια καὶ τοῦ εἰδῶλιου καὶ τῆς βάσεως εἶναι ἀλληλιμμένη διὰ χρίσματος καστανεύθρου στιλ-

Εἰκὼν 3.

πνοῦ, οὗ διατηρήθησαν ἀρκετὰ ἶχνη. Τὸ σῶμα καὶ μάλιστα ἡ κεφαλὴ εἶναι ἀρκούντως κατὰ φύσιν πεπλασμένα· πλαστικῶς εἶναι δεδηλωμένα ἢ ρίς, οἱ ὀφθαλμοὶ διὰ φακοειδῶν ἐπικολημένων δισκάρων καὶ τὰ ὦτα εὐμεγέθη. Ἡ κόμη δηλοῦται μόνον διὰ πλαστικῆς ριπιδοειδοῦς πλεξίδος κεκολλη-

¹ Ὅπως παρατήρησεν ἡδὴ ὁ κ. Στάης εἰς ἄλλα εἰδῶλα. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1895 σελ. 253.

μένης ἐν σχήματι τριγωνικῆς κτενὸς ἄνω τοῦ μετώπου εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς. Τὰ κάτω ἄκρα ἐκτείνονται συμμετρικῶς καὶ παραλλήλως, οἱ δὲ ἄκροι πόδες οἱ ὁμοίως βαίνοντες ἐπὶ τῆς πλίνθου ἀφίστανται ἀλλήλων ἄρκετά. Ἐκ τῶν χειρῶν τὴν μὲν δεξιὰν φέρει πρὸς τὸ πρόσωπον ἔμπροσθεν τῆς γένυος, τὴν δὲ ἀριστεράν πρὸς τὴν κοιλίαν καὶ τὸν ὄμφαλόν. Οἱ μαστοὶ εἶναι πλαστικῶς δεδηλωμένοι διὰ μικρῶν φακοειδῶν δισκαρίων. Οὐδὲν ἴχνος ἐσθῆτος φαίνεται, ἀλλὰ περὶ τὴν ὀσφύν εἶχε ζώνην πλατεῖαν πλαστικὴν ἐπικεκολλημένην, ἣς νῦν σώζεται ἐν μέρος κατὰ τὴν ἀριστεράν πλευράν τοῦ εἰδωλίου· διὰ τοῦτο ἡ γυμνότης τοῦ εἰδωλίου εἶναι μόνον φαινομενική, διότι ἄλλως ἡ ζώνη οὐδένα σκοπὸν θὰ ἐτέλει, ἂν δὲν ὑπετίθετο, ὅτι ἔφερε τοῦλάχιστον τὸ σύνθηες μικρὸν περιζῶμα τῶν μυκηναϊκῶν ἀνδρικῶν εἰδωλίων, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἴσως δὲν δηλοῦνται οὐδὲ τὰ κρύφια μέλη, διότι ὑποτίθεται ὅτι καλύπτονται ὑπὸ τὸ διάζωμα. Τοῦτο ἴσως ἐδηλοῦται καὶ διὰ χρωμάτων ἐξιτήλων νῦν, ὅπως δηλοῦται δὴλ. εἰς τὰ εἰδώλια τοῦ Πετσοφᾶ Παλαικάστρου¹, πρὸς τὰ ὅποια ἔχουσι τὰ παρόντα εἰδώλια καὶ τινὰς ἄλλας ὁμοιότητας, ἀλλ' ἔχουσι καὶ διαφοράς. Εἰς τὰ εἰδώλια τοῦ Πετσοφᾶ τὸ περιζῶμα δηλοῦται διὰ χρώματος, ἀλλ' εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑπετίθετο εἰσδύον μεταξὺ τῶν σκελῶν παρίσταται καὶ πλαστικῶς δι' ἀναγλύφου σχοινοειδοῦς ταινίας². Ὁ κορμὸς ἄνω τῆς ὀσφύος εἶναι τριγωνικός, αἱ λεπτομέρειαι γλουτῶν μηρῶν κνημῶν οὐχὶ ὀρθῶς καὶ κατὰ φύσιν δεδηλωμένα. Ἡ διὰ φακοειδοῦς κομβίου δῆλωσις τῶν μαστῶν ἐν τούτοις δεικνύει τὴν τάσιν τοῦ τεχνίτου νὰ ἀπομιμηθῆ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν φύσιν καὶ νὰ δηλώσῃ χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Οἱ βραχίονες ἐπίσης εἶναι κακῶς πεπλασμένοι, αἱ δὲ ἄκρα χεῖρες δὲν δεικνύουσι λεπτομερείας τῶν δακτύλων· τῆς δεξιᾶς ἡ παλάμη εἶναι διπλωμένη εἰς πυγμὴν, τῆς δὲ ἀριστερᾶς ὑπετίθετο ἀνοικτὴ ἐγγίζουσα ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης νῦν ἀναγλύφου ζώνης. Εἰς τοὺς πόδας λεπτομέρειαι δὲν φαίνονται· ἔμπρὸς καταλήγουσιν εἰς ὄξύ, τοῦτο δὲ ἴσως δεικνύει ὅτι οἱ πόδες ὑπετίθεντο ὑποδεδεμένοι, τὰ δὲ ὑποδήματα

¹ Brit. Sch. Annual IX (1902-1903) σ. 356 ἐξ.

² Ἀυτόθι.

πιθανῶς ἐδηλοῦντο διὰ χρώματος, ὅπως εἰς τὰ εἰδώλια Πετσοφᾶ¹.

2) Γυναικεῖον εἰδώλιον (εἰκ. 4) ἰστάμενον οὐχὶ ἐπὶ ἰδίας πλίνθου, ὅπως τὰ ἀνδρικά, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀνοιγομένου ἡμικυκλικοῦ πέρατος τῆς γυναικείας ἐσθῆτος, ἣτις εἶναι κοίλη. Τὸ ὕψος τοῦ εἰδωλίου εἶναι 0,225. Ὁ πηλὸς ἐρυθροκίτρινος, ὅπως καὶ τοῦ προηγουμένου, φέρει δὲ καὶ ἀφρονώτερα καὶ καταφανεστάτερα τὰ χρυσίζοντα μόρια τοῦ μαρμαρυγίου. Ὅλη ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ εἰδωλίου εἶναι κεκαλυμ-

Εἰκὼν 4.

μένη ὑπὸ ἀλοιφῆς καστανερύθρου διατηρουμένης καὶ νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἡ κεφαλὴ ἀρκούντως κατὰ φύσιν, τὰ ὦτα εἶναι πλαστικῶς δεδηλωμένα ἀλλὰ μεγαλύτερα τοῦ θέοντος, οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι πλαστικοὶ δίσκοι ἐπικεκολλημένοι ἐντὸς τῶν κογχῶν, ἡ ρίς παχεῖα καὶ μεγάλη, ἡ γένυς μακρά, τὸ στόμα καὶ τὰ χεῖλη καὶ εἰς τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα δὲν δηλοῦνται πλαστικῶς, ἀλλὰ πάντως θὰ ἐδηλοῦντο διὰ χρώματος. Ἐνδύμα φέρει τὴν συνήθη

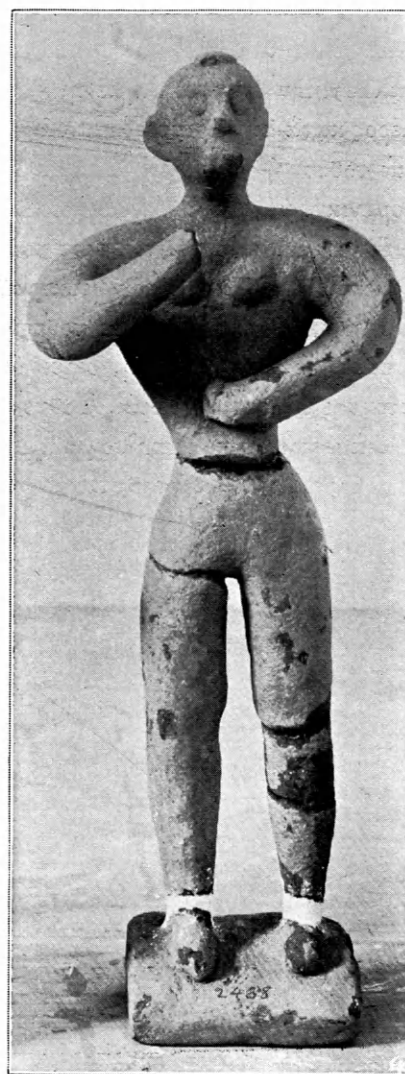
¹ Brit. Sch. Ann. IX (1902-1903) σ. 356 ἐξ.

Μυκηναϊκὴν κωδωνοειδῆ ἐσθῆτα, ἀλλὰ μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῆς ἐσθῆτος ἰσοπεδοῦται καὶ χωρίζεται ἐκατέρωθεν ἀπὸ τοῦ ὀπισθοῦ ἡμικυκλικοῦ μέρους τῆς ἐσθῆτος διὰ δύο βαθειῶν αὐλάκων, οὕτω δὲ παρουσιάζεται τὸ εἶδωλον ἔμπροσθεν, ὡσεὶ φέρει παχεῖαν καὶ βαρεῖαν ποδιάν. Ἡ ἐσθῆς ἐζώννυτο κατὰ τὴν ὀσφύν διὰ πλαστικῆς προσθέτου ταινιώδους ζώνης, ἣτις νῦν ἔχει ἐκπέσει, ἀλλὰ φαίνεται περίξ ἢ κόλλησις. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ φαίνεται ὡς γυμνόν, διότι οὐδαμοῦ οὔτε ἔμπροσθεν οὔτε ὀπισθεν οὐδὲ κατὰ τοὺς βραχίονας δηλοῦται ἔνδυμα, ἀλλ' ἡ γυμνότης αὕτη, ὡς πολλαχοῦ ἤδη ἔχει παρατηρηθῆ, εἶναι φαινομενικὴ προερχομένη, εἴτε διότι διὰ χρωμάτων ἐξιτήλων νῦν ἐδηλοῦτο ἡ ἐσθῆς, εἴτε διότι ὁ τεχνίτης ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι τὸ περικόρμιον ἦτο στενὸν καὶ ἀραιὸν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς ἐσθῆτος, τὴν φοῦσταν, ἣτις εἶναι πάντοτε ἐξ ὑφάσματος βαρέος), ὥστε διεγράφοντο ἀκριβῶς οἱ μαστοὶ καὶ τὸ ἄλλο περίγραμμα τοῦ σώματος. Οἱ μαστοὶ δηλοῦνται μεγάλοι καὶ ἀδροί. Αἱ χεῖρες διηρθύνοντο ἀμφοτέρωθεν πρὸς τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ἡ ἄκρα δεξιὰ καὶ μέρος τοῦ ἀντιβραχίου εἶναι ἀποκεκρουσμένοι. Ἡ κόμη θὰ ἐδηλοῦτο διὰ χρώματος, τὸ κάτω ἄκρον αὐτῆς ὀπισθεν ἐπὶ τοῦ αὐχένος καὶ διὰ πλαστικῆς προσφύσεως ἐκπεσούσης νῦν. Φέρει στεφάνην ἢ πῖλον ἐν σχήματι χαμηλοῦ κυλινδρικοῦ πόλου, ὅστις ἄνωθεν εἶναι ἀνοικτὸς καὶ ἀφίνει νὰ φαίνεται ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς. Τοιοῦτος κυλινδρικός πῖλος ἔχει παρατηρηθῆ πολλαχοῦ εἰς Μυκην. παραστάσεις, ὅπως λ. χ. εἰς τοὺς ἐπιβαίνοντας τῶν ἀρμάτων κατὰ τὰς δύο στενάς πλευράς τῆς περιφῆμου λιθίνης χρωματιστῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἰς τὰς κεφαλὰς Σφιγγῶν ἐπὶ ἐλεφαντίνων λαβῶν κατόπτρων ἐκ Σπάτα, ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν¹ καὶ Κνωσοῦ.

3) Ὅμοιον τῷ ὑπ' ἀρ. 1 ἀνδρικὸν εἶδωλίον (εἰκ. 5) ἰστάμενον ἐπὶ ὁμοιοσχήμου τετραγώνου πλίνθου· ὕψος τοῦ εἶδωλίου 0,265. Ἡ στάσις καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ εἶδωλίου ὁ αὐτός· ὁ πηλὸς διάφορος, πολὺ ἐρυθρότερος καὶ ἄνευ τῶν χρυσιζόντων μορίων τοῦ

¹ Id. Perrot et Chipiez Histoire de l'art VI. σ. 833 εἰκ. 416, 417. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον καὶ εἰς τὸ εἶδωλίον τοῦ Χαμαιζίου καὶ εἰς ἄλλα νὰ μὴ εἶναι τοῦτο πῖλος ἀλλ' ἀπλῶς στεφανοειδῆς τις κόμωσις, ἴσως ὑποδοθημένη καὶ ὑπὸ στεφάνης ἢ ἀναδέσμευς μεταλλικῆς.

μαρμαρυγίου. Λεῖψανα χρίσματος δὲν φαίνονται, ἡ δὲ ἐπιφάνεια καλύπτεται νῦν ὑπὸ γηίνου ἐπιπάγου, ὁ ὁποῖος ἀπολεπιζόμενος καταλείπει γυμνὴν τὴν φυσικὴν τοῦ πηλοῦ ἐρυθρὰν ἐπιφάνειαν. Αἱ λεπτομέρειαι τοῦ προσώπου εἶναι δεδηλωμέναι καθ' ὅμοιον τρόπον πλαστικῶς, καθὼς καὶ ὁ κτενοειδῆς τριγωνικὸς πλόκαμος εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφα-

Εἰκὼν 5.

λῆς, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τοῦ εἶδωλίου τούτου σχηματίζον τὴν προσωπικὴν λεγομένην γωνίαν πολὺ ὀξυτέραν καὶ τὸ ἐξέχον αἰχμηρὸν στόμα καὶ τὸ πηγούνιον καθιστῶσι αὐτὸ μᾶλλον ζωόμορον ἢ τὸ πρῶτον καὶ πιθηκοπρόσωπον. Ἡ διάπλασις καὶ θέσις τῶν ποδῶν εἶναι ἡ αὐτή, αἱ χεῖρες ἐπίσης εἶναι ὁμοιοτρόπως πεπλασμένοι, λείπει ὅμως ἡ ἄκρα δε-

ξιά ἢ διευθυνομένη πρὸς τὸ πρόσωπον, ἢ δὲ ἀριστερὰ προσκολλᾶται ἄνωθεν τοῦ ὀμφαλοῦ, ἥτοι ὑψηλότερον ἢ εἰς τὸ πρῶτον. Οἱ μαστοὶ καὶ εἰς τὸ εἰδῶλιον τοῦτο εἶναι πλαστικοὶ φακοειδεῖς, ἀλλὰ διπλάσιως εὐρύτεροι καὶ παρὰ φύσιν τοποθετημένοι ὑψηλότερον καὶ πλησιέστερον ἀλλήλοις. Ἡ ζώνη ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸ εἰδῶλιον τοῦτο πλαστικῶς δεδηλωμένη, ἀλλὰ λείπει ἀρχαίῳθεν, ἀφ' οὗ καὶ ἐπὶ τῆς κολλήσεως ἐπεκράθησεν ὁ αὐτὸς γήινος ἐπίπαγος.

4) Κεφαλή εἰδωλίου (εἰκ. 6) εὐρεθεῖσα μετὰ τῶν ἄλλων. Ὁμοιάζει κατὰ τὴν κατατομὴν τοῦ προσώ-

Εἰκὼν 6.

που καὶ κατὰ τὸν πηλὸν πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἀνδρικό-ν εἰδῶλιον, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη τερατωδεστέρα· ἢ ῥίς εἶναι ὑπερμέτρως μεγάλη, οἱ ὀφθαλμοὶ τούναντιον καὶ τὰ ὦτα πολὺ μικρότερα ἢ εἰς τὰ προηγούμενα εἰδῶλια. Εἰς τὴν κεφαλὴν φαίνεται ἡ θέσις, εἰς ἣν ἦτο κεκολλημένος πῖλος ἢ στεφάνη, ὅπως τοῦ ἀνωτέρω (ἀριθ. 4) γυναικείου εἰδωλίου. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ κεφαλή αὕτη ἀνήκει εἰς εἰδῶλιον γυναικός, τὸ ὅποιον θὰ ἦτο τῶν αὐτῶν περίπου διαστάσεων πρὸς τὰ προηγούμενα.

Οὔτε τὰ ἀνδρικά οὔτε τὸ γυναικεῖον εἰδῶλον, τὰ ὅποια περιεγράψαμεν, ἔχουσι γνώρισμά τι ἢ χαρακτηριστικὸν ἰδιάζον, τὸ ὅποιον νὰ παρέχη τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι εἰκονίζουσι θεότητα, τούναντιον ἢ τε

καθόλου στάσις καὶ μάλιστα ἢ διευθύνσις τῶν χειρῶν πρὸς τὸ πρόσωπον πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι εἰκονίζουσι λατρευτὴς προσευχομένους καὶ σεβίζοντας τὸ θεῖον, ἥτοι αὐτοὺς τούτους τοὺς ἀφιερωτάς τῶν εἰδωλίων. Παραδείγματα ἔχομεν πλεῖστα τῆς στάσεως καὶ ἐκ Κρήτης καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν¹ ἀνδρικών εἰδωλίων φερόντων τὴν μίαν χεῖρα πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ἄλλην πρὸς τὸ στῆθος. Ὁμοίαν σημασίαν ἐπίσης ὑποδηλοῖ καὶ ἡ τοῦ γυναικείου εἰδωλίου στάσις, οὗ ἀμφοτέραι αἱ χεῖρες διευθύνονται πρὸς τὸ πρόσωπον, κατὰ τοῦτο δὲ ὁμοιάζει πρὸς πλεῖστα ἄλλα Μυκηναϊκῶν χρόνων εἰδῶλια καὶ ἄλλας παραστάσεις, ἐν αἷς γυναικίκες σεβίζουσαι εἰκονίζονται ἐν τοιαύτῃ στάσει². Ὅτι ἡ ἀνύψωσις τῆς μιᾶς ἢ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν πρὸς τὸ πρόσωπον εἶναι σχῆμα λατρευτικὸν φαίνεται καὶ ἐκ διαφόρων παραστάσεων ἀρχαίων μνημείων μάλιστα Μυκηναϊκῶν δακτυλίων καὶ σφραγίδων³.

Παραβάλλων τὰ τρία ἀνωτέρω περιγραφέντα εἰδῶλια καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ τετάρτου πρὸς ἀλληλα παρετήρησα ὅτι τὸ ἐν εἰκ. 3 (ἀνδρικό) καὶ τὸ ἐν εἰκ. 4 (γυναικεῖον) ἔχουσι κατασκευασθῆ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐρυθροκιτρίνου πηλοῦ μὲ τὰ ψήγματα τοῦ μαρμαρυγίου καὶ ὅτι ἔχουσι καὶ τὴν αὐτὴν ἐρυθρωπὴν ἀλοιφήν, διὰ τοῦτο δὲ πιθανώτατα προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου· ἐπειδὴ δὲ ἔχουσι καὶ ἄλλα γνώρισμα κοινὰ ἥτοι φυσικότητα καὶ τέχνην περὶ τὴν διάπλασιν, ἴσως εἶναι ἔργα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐν εἰκ. 5 ἀνδρικό καὶ ἡ κεφαλή ἐν εἰκ. 6 διαφέρουσι κατὰ τε τὸν πηλὸν καὶ τὴν διάπλασιν τῶν δύο προηγούμενων, ἀλλ' ὁμοιάζουσι κατ' αὐτὰ ταῦτα πρὸς ἀλληλα, ὥστε ταῦτα εἶναι ἔργα ἄλλου τεχνίτου καὶ προέρχονται ἐξ ἄλλου ἐργαστηρίου. Ἀνταποκρίνονται ἄρα καὶ ὁμοιάζουσι κατὰ ζεύγη καὶ οὕτω πιθανώτατα, ὡς νομίζω, ἔχομεν ἐν ἐκάστῳ

¹ Hogarth, The Dictean Cave in Brit. Sch. Ann. VI σ. 107 πίν. X. Mariani antichità Cretesi in Monum. antichi dei Lincei VI. 1896 σ. 179-180. Δύο ἄλλα ἐκ Κνωσοῦ ἐν χαλκοῦν καὶ ἐν μολύβδινον. A. Evans The Palace of Knossos in Brit. Sch. An. VII. σ. 29 εἰκ. 9. Δύο ἐξ Ἀγίας Τριάδος χαλκᾶ γυναικεῖα (ἀριθ. εὐρετ. X 760-761).

² Schliemann Mycènes εἰκ. 94-96 Cesnola Cyprus. πίν. VI. Tsuntas-Manatt σ. 297. Perrot et Chipiez VI. 754. Paribeni in Monum. antichi dei Lincei XIV σ. 739.

³ Παράθελε A. Evans, Mycenaean Tree and Pillar Cult εἰκ. 48, 52, 57, 58, 63. Halbherr in Monum. antichi dei Lincei Haghia Triada εἰκ. 34. 36.

ζεύγει ἐν ἀνδρόγυνον τεθὲν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς εὐεργετικῆς θεότητος, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ὁποίας ἦσαν καταθειμένα ἢ ἦσαν προωρισμένα νὰ κατατεθῶσιν.

Ἐντὸς τοῦ κυρίου περιφερικοῦ οἰκοδομήματος εὐρέθησαν τὰ ἐξῆς πήλινα καὶ λίθινα ἀγγεῖα καὶ σκεύη.

Πήλινα (πίν. 8).

Εἰς τὸ δωμάτιον 4α εὐρέθη ὁ πήλινος βωμὸς (ἢ τράπεζα προσφορῶν) ὁ εἰκονιζόμενος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος (ἀρ. 6). Εἶναι παχὺς δίσκος ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ καλῶς ὠπτημένου. Ἄνω ὁ βωμὸς ἀποτελεῖται ἐκ τῆς κεντρικῆς ἐπιπέδου ἐπιφανείας καὶ ἐκ περιθωρίου ὑπερέχοντος. Κάτω ἔχει δύο βραχδωτάς ἐπιμήκεις προσφύσεις, ὅπως τῷ χρησιμεύουσιν ἀντὶ ποδῶν. Ἡ ὀλικὴ διάμετρος τοῦ βωμοῦ εἶναι 0,30, τὸ δὲ πάχος 0,05 ἄνευ τῶν ποδῶν, ὧν τὸ ὕψος εἶναι 0,03. Ἄφ' οὗ ὁ βωμὸς ὠπτήθη, ἠλείφθη ἢ μὲν κάτω ἐπιφάνεια διὰ στρώματος ἐρυθροῦ πηλοῦ πάχους ἐνιαχοῦ ἡμίσεος ἑκατοστοῦ, ἢ δὲ ἄνω (ἢ κεντρικὴ ἐπιπέδος καὶ οἱ γυροὶ) διὰ χρίσματος ἐξ ἀσθέστου, ἐφ' οὗ ἐτέθη κατόπιν χρώμα καστανέρυθρον στιλπνὸν ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἀγγείων τῆς Βασιλικῆς¹ ἀλλ' οὐχὶ παρδαλωτόν. Διὰ νὰ γίνῃ τελεία καὶ στερεὰ ἢ κόλλησις τοῦ χρίσματος καὶ τοῦ κονιάματος ὁ τεχνίτης ἐχάραξε πρὸ τῆς ὀπτήσεως, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη μαλακός, δι' αἰχμηροῦ ἐργαλείου τὸν βωμὸν μάλιστα εἰς τοὺς γύρους ὡς φαίνεται καὶ ἐν τῇ εἰκόνι, ὅπου ἐξέπεσε τὸ κονίαμα. Ὁ βωμὸς οὗτος (ἢ τράπεζα προσφορῶν) ὁμοιάζει πρὸς τοὺς κατὰ χώραν βωμοὺς τῶν ἱερῶν Γουρνιῶν² καὶ Κνωσοῦ³ καὶ Φαιστοῦ⁴, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι οἱ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν Γουρνιῶν εἶναι κατεσκευασμένοι ἐξ ὠμοῦ πηλοῦ ἐπιχερισμένου ἀσθέστῳ καὶ βαίνουσιν ἐπὶ 3 ὑψηλῶν ποδῶν, ἐν ᾧ ὁ τοῦ Χαμαιζίου εἶναι ὠπτημένος καὶ ἴσταται ἐπὶ χαμηλῶν ποδῶν. Ὁ προορισμὸς ὅμως καὶ ἡ χρῆσις πάντως θὰ ἦτο

ἢ αὐτὴ πανταχοῦ, ἢτοι ἐχρησίμευον εὐρισκόμενοι ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, ἵνα ὑποδέχωνται τὰ εἰδῶλα¹ καὶ μάλιστα τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰς ἄλλας προσφορὰς τῶν πιστῶν πρὸς τὴν θεότητα, πρὸ τοῦ εἰδώλου τῆς ὁποίας εὐρηγο ὁ βωμὸς ἢ τράπεζα προσφορῶν. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων καὶ πλείστοι ἄλλοι βωμοὶ καὶ τράπεζαι προσφορῶν εὐρέθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Κρήτῃ μικραὶ καὶ μεγάλαι πήλινα καὶ λίθινα, ἄλλαι μὲν ἐπίπεδοι ἄνω πρὸς ὑποδοχὴν τῶν στερεῶν προσφορῶν, ἄλλαι δὲ μὲ μίαν ἢ περισσοτέρας κοιλότητος ἢ κοτυλίσκους προσκεκολλημένους πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ρευστῶν προσφορῶν².

Ὑψηλὸς ἀμφορεύς ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ὕψ. 0,385 (πίν. 8, ἀρ. 4). Ἡ κοιλία τοῦ εἶναι ἀπίσχημος ἐπιμήκεις στενουμένη πρὸς τὰ κάτω. Τὸ στόμιον σχηματίζει δύο πλατείας προχοὰς ἀντιστοίχους μεταξὺ τῶν ὄτων καὶ οὕτω γίνεται δίλοβον. Ἐφερε χρίσμα καστανέρυθρον, οὗ φαίνονται εἰσέτι ἴχνη, καὶ ἐπ' αὐτοῦ διακρίνονται ἀκόμη ἀμυδρῶς ταινίαι κάθετοι ἀπο ἄνωθεν ἕως κάτω ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς κατὰ ἀραιὰ διαστήματα χρώματος νῦν καστανέρυθρου. Ἴσως ὅμως αἱ ταινίαι αὗται ἦσαν ποτε λευκαί, κατόπιν δὲ ἐξέπεσε κατὰ μικρὸν τὸ λευκὸν χρώμα ἀποτριβὴν (ὡς πάντοτε ἐπιτιθέμενον ὠμόν), ἔγινεν ὅμως αἰτία ἢ ἐπὶ πολὺ παρουσία τοῦ νὰ προφυλάξῃ τὸ ὑπ' αὐτὸ καστανέρυθρον ἑδάφος, διότι ἄλλως εἶναι ἀπίθανον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐπὶ καστανέρυθρου ἐδάφους ἐγράφησαν διακοσμητικαὶ ταινίαι ἐκ τοῦ αὐτοῦ χρώματος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ἐξηκριβωμένον διὰ πολλῶν ἄλλων ἀναλόγων παραδειγμάτων παρατηρηθέντων εἰς Καμαραϊκὰ ἀγγεῖα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

Κυλινδρικός ἀγωγὸς (πίν. 8, ἀρ. 1) μόνωτος ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ἀνοικτὸς ἑκατέρωθεν στενότερος κατὰ τὸ ἐν ἄκρον, ἵνα τοῦτο εἰσέρχεται ἐντὸς ἄλλου ὁμοίου ἀγωγοῦ. Ἐφερε τρεῖς ὄτα κάθετα. Βεβαίως ἐχρησίμευε πρὸς διοχέτευσιν ὕδατος. Στε-

¹ Ἐπὶ τοῦ εἰς Γουρνιὰ εὐρέθη τὸ κάτω ἡμισυ πηλίνου εἰδωλίου. Ἰδ. Boyd ἔνθα ἀνωτέρω.

² Ἰδὲ λ. γ. Hogarth Excavations in the Dictian Cave in Brit. Sch. An. VI. σ. 114, πίν. XI. Πιθανώτατα καὶ πλεῖστα τῶν μικρῶν δοχείων τῆς Κυκλαδικῆς ἐποχῆς ἀπλᾶ ἢ διπλᾶ ἢ πολλαπλᾶ εἶναι τοιαῦτα ἱερὰ σκεύη πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὑγρῶν τῶν σπενδομένων πρὸς τοὺς θεούς. Ἐντεῦθεν ἔγρουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ οἱ ἱεροὶ κέρονται, ὧν ἡ χρῆσις ἐξηκολούθησε καὶ κατόπιν καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα.

¹ Seager, Excavations at Vassiliki in Transactions of University of Pennsylvania I. par III. 1905.

² H. Boyd, Transact. of Pennsylvania University I. p. 1. 1904 σ. 41 εἰκ. 19.

³ A. Evans, The Palace of Cnossos in Brit. Sch. An. VIII σ. 94 εἰκ. 55.

⁴ L. Pernier in Monum. antichi dei Lincei XIV. 1905 σ. 482-483 εἰκ. 89 πίν. X.

ρεϊται πάσης διακοσμήσεως και σώζει μήκος 0,38 και έχει πλάτος διαμέτρων 0,14 και 0,10.

Κυλινδρικών σκευός πήλινον μόνωτον άναπτυσσόμενον προς τὰ άνω εκ πηλοῦ έρυθρωποῦ περιέχοντος μόρια καυσίμου ὕλης, ήτις καεῖσα κατά τήν όπτησιν άφήκε πολλές μικράς όπάς και κατέστησε τόν πηλόν έλαφρότερον. Εἶναι χειροποίητον και τοῦτο, όπως και τὰ προηγούμενα και οὐδέν ἔχνος διακοσμήσεως φέρει· ἔχει ὕψος 0,165 και διάμετρον 0,125-0,155 (πίν. 8 άρ. 5).

Τρεῖς άραμφωτά οἰνοχόαι (Schnabelkannen, πίν. 8 άρ. 2, 3). Η μία εκ πηλοῦ κιτρίνου ἔχει ὕψος 0,24. Κατά τὸ στόμιον και τήν κοιλίαν παρατηροῦνται ἔγχνη διακοσμήσεως εκ μαύρων καμπύλων ταινιῶν επί τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους (σκοτεινή διακόσμησις επί ανοικτοῦ ἐδάφους), δηλ. κατά τόν πρωτογεωμετρικόν ρυθμόν, όστις άρχόμενος από τοῦ τέλους τῆς Κυκλαδικῆς έποχῆς διήκει και μέχρι τῆς Καμαραϊκῆς. Η δευτέρα εἶναι εκ πηλοῦ έρυθρωποῦ χονδροῦ. Ἐγχνη τροχοῦ δέν φαίνονται οὐδὲ εις ταύτην, άλλ' έργαλειόν λεπτόν ἔχει περιστραφή κατά τούς ὤμους και έντός τοῦ στομίου και έσχημάτισε λεπτάς ταινιοειδεῖς άβαθειῖς αὔλακας όριζοντίας παραλλήλους. Τὸ ὕψος εἶναι 0,285. Τρίτη όμοιόσχημος άραμφωτή οἰνοχόη εκ πηλοῦ έρυθροῦ, εν ᾧ εἶναι άναμεμιγμένα πολλά μικρά πλακίδια εκ κυανωποῦσχιστολίθου. Οὐδέν ἔχνος διακοσμήσεως φαίνεται και εις ταύτην και τὸ ὕψος εἶναι 0,18.

Δύο μικρά πρόχοι (πίν. 9 άρ. 12, 13) πρωτοκαμαραϊκοῦ ρυθμοῦ, ήτοι φέρουσαι τὸ ἔδαφος κεκαλυμμένον διά σκοτεινοῦ χρίσματος και ἐπ' αὐτοῦ ἔχουσαι γεγραμμένα άπλᾶ γραφικά κοσμήματα δι' ὤμοῦ λευκοῦ χρώματος. Ο ρυθμός οὗτος άνήκει εις τήν πρώτην άρχήν τοῦ λεγομένου Καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ τῆς Κρήτης (Middle Minoan) ¹. Τοῦτων ή μία ἔχει ὕψος 0,085, ή δὲ μεγαλύτερα 0,115. Η μικροτέρα διατηρεῖται καλύτερον σώζουσα τὸ πλεῖστον τοῦ μέλανος χρώματος και ἐπ' αὐτοῦ τήν λευκήν διακόσμησιν εκ ζωνῶν όριζοντίων, αἱ όποῖαι συνδέονται δι' άλλων γραμμῶν

¹ Τὰ κατά τήν άρχήν και άνάπτυξιν τοῦ ρυθμοῦ τοῦτου και περιγραφὴν αὐτοῦ ἴδε παρὰ D. Mackenzie Pottery of Cnossos in Journal of Hell. studies XXIII σ. 164 εἰς. και Edith Hall Early painted pottery from Gournia Crete in Transactions of Pennsylvania University I part III 1905.

λευκῶν λοξοειδῶν και παραλλήλων. Αἱ πρόχοι κατά τε σχῆμα και τήν διακόσμησιν εἶναι έντελῶς όμοιαι προς άλλας τοῦ Παλαικάστρου (άριθ. εύρετηρ. πηλίνων 3325, 3332, 3833, 3334) και εἶναι χαρακτηριστικά τῆς έποχῆς των.

Εἰς τήν επίχωσην τοῦ ὀωματίου 8 εύρέθη συντετριμμένον και συνετελέσθη κατά τὸ πλεῖστον τὸ εν πίν. 9, άρ. 11 πήλινον ρυτόν. Εἶναι μὲν κανονικόν κατά τὸ σχῆμα, άλλ' εἶναι χειροποίητον, διότι τὰ έντός αὐτοῦ τροχοειδῆ χαράγματα δέν ἐγένοντο διά τοῦ τροχοῦ, άλλὰ κατεσκευάσθησαν περιφερομένου σπαθιδίου ή λεπίδος ὀψιδιανοῦ, εν ᾧ αὐτὸ ἔμενεν ακίνητον. Τὸ σχῆμα τοῦ ρυτοῦ εἶναι ὠσειδὲς έξογκούμενον περι τὸ μέσον και στενούμενον άνω και κάτω, ὥστε φαίνεται ὡσει κατεσκευάσθη εκ δύο συνενωθέντων κώνων. Εἰς τὸ κάτω αἰχμηρὸν άκρον θὰ εἶχε τήν όπήν μη υπάρχουσαν νῦν άτε άποκεκρουσμένον κατά τὸ μέρος τοῦτο. Ἄνω φέρει κυλινδρικόν λαιμόν, μίαν λαβήν και στόμιον με πλατὺ επίπεδον περιγείλωμα. Τὸ ὕψος τοῦ ρυτοῦ εἶναι 0,16, ή δὲ διάμετρος κατά τὸ μέσον 0,13. Τὸ άνω ἡμισυ τοῦ ρυτοῦ φέρει προς διακόσμησιν βαθείας παραλλήλους αὔλακας. Ἄλοιφήν εις τήν έξωτερικήν επιφάνειαν φέρει στιλπνήν καστανομέλαιναν όμοίαν κατά τήν σύστασιν και τήν άπόχρωσιν προς τήν τῶν άγγείων τῆς Βασιλικῆς, άλλ' όμοιόμορφον και οὐχί παρδαλωτήν ¹. Ἐφ' ὅσον γνωρίζω. τὸ ρυτόν τοῦτο εἶναι τὸ άρχαιότερον τῶν εν Κρήτη μέχρι τοῦδε εύρεθέντων, διότι τὰ όμοιόσχημα (ήτοι με γάστραν ὠσειδούς σχήματος) τῆς Ζάκρου ² τοῦ Παλαικάστρου ³ και τὸ περίφημον εκ λίθου στεατίτου τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι νεωτερα άνήκοντα εις τήν τρίτην έποχήν, τήν Μυκηναϊκήν, ενᾧ τοῦτο δύναται νὰ άναχθῆ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ρυθμοῦ τῆς

¹ Οὕτως αποδίδω τόν ὄρον *mottled ware* του ρυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς, ήτοι τόν συνιστάμενον εκ κηλίδων άκανονίστου σχήματος προελθουσῶν πιθανῶς εκ τοῦ άνίσου καταμερισμοῦ τοῦ πυρός επί τοῦ χρίσματος. Τόν ὄρον τοῦτον ἔλαβον εκ τῆς σημερ. Κρητικῆς διαλέκτου, ήτις τήν τοιαύτην άπόχρωσιν καλεῖ *φαρδαλήν*, ήτοι όμοίαν προς δέρμα παρδαλεως. Περὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς ἴδ. Seager Excavations at Vassiliki in Transactions of Pennsylvania University I part III. 1905.

² Hogarth, Bronze age Vases from Zacro in J Hell. Studies XXII σ. 333 πίν. XII.

³ R. Dawkins, Excavations at Palaecastro. Brit. Sch. Ann X. σ. 206 εἰκ. 4.

Βασιλικῆς ἤτοι κατὰ τὴν Κυκλαδικήν (Early Minoan τοῦ K. Evans)¹

Μικρὸν δοχεῖον ἐν σχήματι σημερινῆς τεϊοδόχης ὕψ. 0,88 ἔχον κοιλίαν σφαιρικήν, μίαν λαβὴν καὶ ἀντικρὺ αὐτῆς κρουρὸν ἀπολήγοντα εἰς στόμα ἀνοικτὸν (πίν. 9 ἀρ. 6). Ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ οὐδεμία φαίνεται διακόσμησις. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου συνηθέστατον ἐν τῷ ῥυθμῷ τῆς Βασιλικῆς, εὑρηται δὲ καὶ κατὰ τὴν Καμαραϊκὴν περίοδον. Πολυάριθμα ἄλλα εὑρηται ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου προερχόμενα ἐκ στρωμάτων τῆς Κυκλαδικῆς καὶ Καμαραϊκῆς ἐποχῆς.

Μικρὸν σκεῦος πήλινον ἐκ σκοτεινοῦ πηλοῦ ἔχον σχῆμα σχεδὸν ἡμισφαιρικὸν ἢ θόλου χαμηλῆς (πίν. 9 ἀρ. 7). Ἄνω τὸ στόμιον εἶναι ἀποκεκρουσμένον. Ὁ πυθμὴν τοῦ σκεύους εἶναι ἐπίπεδος καὶ διάτρητος ἀπὸ πολλὰ κυκλικὰ τρήματα ἐν εἴδει κοσκίνου. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι κεκαλυμμένη διὰ μέλανος χρώματος ἐστιλβωμένον. Ὑψος τοῦ ἀγγείου 0,065, διάμετρος τοῦ πυθμένος 0,095. Ἡ χρῆσις τοῦ σκεύους δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένη, πιθανῶς ὅμως ἐχρησίμευεν, ἵνα ἐπιπάσσηται δι' αὐτοῦ λεπτὸν ἄλας ἢ ἄλλο καρύκευμα εἰς φαγητόν· πρὸς τὴν χρῆσιν δὲ ταύτην συνηγορεῖ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀγγείου ὃν χειροπληθές· ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει ἢ ἄνω ὅπῃ ἐφράσσετο κατὰ τὴν χρῆσιν ἐντὸς τῆς παλάμης ἢ διὰ τοῦ δακτύλου καὶ ἐσειέτο τὸ σκεῦος. Ὅμοιον ἐντελῶς δὲν γνωρίζω ἄλλο. Τὸ σκεῦος εἶχεν εὑρεθῆ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου χωρικοῦ, ἀδελφὸν ὅμως ἂν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ σκεῦος ἄλλως εἶναι χειροποίητον καὶ ἀρχαϊκώτατον.

Τρία μικρὰ δοχεῖα πήλινα (καὶ τεμάχια ἐκ δύο ἢ τριῶν ἄλλων) ἔχοντα γάστραν ἀπιοειδῆ προεκτεινομένην ἄνω εἰς κυλινδρικὸν ἀπλοῦν λαιμὸν (πίν. 9 ἀρ. 1, 2, 3). Ἀντὶ λαβῶν ἕκαστον φέρει μίαν ἀπόφυσιν κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ ὕψους μὲ τρήμα εὐμέγεθες, εἰς μὲν τὰ δύο ὀριζόντιον εἰς δὲ τὸ ἐν κάθετον. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ὡτὸς δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μέσος σταθμὸς μεταξὺ τῆς τετραπυμένης ἀποφύσεως τῶν ἀρχαϊκωτάτων ἀγγείων καὶ τῆς τοξοειδοῦς λαβῆς τῆς ἐπικρατησάσης κατόπιν. Τὰ μικρὰ δοχεῖα οὐδὲν χρίσμα φέρουσιν,

¹ A. Evans, *Système de classification des époques successives de la civilisation Minoenne* 1902 σ. 2.

ἀλλ' ἀντὶ παντὸς κόσμου ἔχουσι κατὰ τὸν λαιμὸν χιαστὰς διασταυρουμένας λοξὰς χαρακτὰς γραμμὰς ἄνευ παραπληρωματικοῦ χρώματος. Τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων μετὰ τῆς χαρακτῆς διακοσμῆσεως καὶ ἄνευ αὐτῆς εὑρηται καὶ εἰς τὰς δύο πρώτας προμυκηναϊκὰς ἐποχὰς τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ ὁλ. τὴν Κυκλαδικὴν καὶ τὴν Κρητικὴν. Τὸ ὕψος τῶν μικρῶν δοχείων εἶναι ἀπὸ 5-7 ἑκατοστῶν¹.

Μόνωτος μικρὰ φιάλη ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ἔχουσα τρεῖς πόδας ἀποκεκρουσμένους νῦν (πίν. 9 ἀρ. 14) ἴσως εἶναι σκεῦος καθημερινῆς χρήσεως, ἐπειδὴ φέρει πόδας, ὅπως αἱ συνήθεις τῆς Μυκην. ἐποχῆς χύτραι, ἵνα τίθεται ἐπὶ τοῦ πυρός, σώζει δὲ πράγματι καὶ ἴχνη πυρός. ἴσως ὅμως εἶναι καὶ σκεῦος ἔχον σχέσιν μὲ τὴν λατρείαν, θυμιατήριον π. χ. ἢ ἄλλο τι παρόμοιον. Ἐντὸς περὶ τὸν πυθμένα ἔχει τραχώματά τινα γενόμενα, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη μαλακὸς δι' αἰχμηροῦ ἐργαλείου, ἄγνωστον πρὸς τίνα σκοπόν. Ἡ διάμετρος τῆς φιάλης εἶναι 0,15. Ὅμοια φιάλη τριποδικὴ ἀλλὰ μεγαλυτέρα εὑρέθη εἰς Παλαιάστρον ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet φέρουσα ὅμοια νύγματα ἐντὸς κατὰ τὸν πυθμένα (οἰκία Ξ. 18). Ἐπίσης ἄλλη Καμαραϊκῆς ἐποχῆς ὁμοιοσχῆμος εὑρέθη εἰς τὸ αὐτὸ μέρος (οἰκία Π. Β.) ἔχουσα ἐντὸς ἀντὶ τῶν τραχωμάτων ἐπικεκολλημένα μικρὰ κυκλικὰ σωματῖα ὡσεὶ πλακούντια ἢ κολλύρια ἀναθηματικά.

Ἐργαλεῖον πήλινον ἐν σχήματι κολούρου πυραμίδος τετραπυμένον ἄνω (πίν. 9 ἀρ. 10)· εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν φέρει αὐλάκα ἀβαθῆ ἐπὶ τοῦ ἑκατέρωθεν δὲ τμήματος τῆς ἄνω ἐπιφανείας σταυροειδὲς κόσμημα ἔντυπον ἐντὸς κύκλου ἐντύπου. Ἡ χρῆσις τοῦ σκεύους ἄγνωστος. Ἄλλα πήλινα σωματῖα εὑρέθησαν πολλὰ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ διάτρητα διαφόρων σχημάτων, ἤτοι σφαῖραι, κύβοι, δίσκοι παχεῖς, ὀρθογώνια παραλληλεπίπεδα, ὧν ἐπίσης ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς χρησιμότητος λείπει. Συνήθως θεωροῦνται ἀλιευτικὰ ἢ ὕφαντουργικὰ ἐξαρτήματα.

Τὰ λοιπὰ τῶν ἐν πίνακι 9 εἰκονιζομένων ἀγ-

¹ Ὅμοιον ἐντελῶς πρὸς ταῦτα ἀγγεῖον μικρὸν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ K. Evans προερχόμενον ἐκ θέσεως Πρύδρομος Βοτσάνος πλησίον τοῦ Γουλᾶ Κρήτης (A. Evans *Cretan Pictographs* σ. 10 εἰκ. 5). Τὰ ἄλλα δὲ ὅμοια ἔχουσιν εὑρεθῆ εἰς ἄλλα προμυκηναϊκὰ ἐν Κρήτῃ στρώματα.

γείων δὲν παρουσιάζουσι τι ἄξιον ἰδιαιτέρου λόγου.

Λύγνοι (πίν. 10) εὐρέθησαν ἀκέραιοι δέκα καὶ τεμάχια τινὰ ἄλλων ἐντὸς τῶν διαφόρων διαμερισμάτων τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος. Ἐκ τούτων δύο εἶναι λίθινοι. Πάντες φέρουσιν ἴχνη καύσεως εὐδιάκριτα, εἶναι μόνωτοι μονόμυξοι ἀνοικτοὶ ἄνω καὶ μετρίου μεγέθους, ἧτοι ἔχουσιν ὕψος 3-5 ἑκατοστῶν καὶ διάμετρον περὶ τὰ δέκα. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 1 εἶναι ἐκ στεατίτου ὑποκυάνου ἀνοικτοῦ, ὁ ὑπ' ἀριθ. 2 εἶναι ἐπίσης ἐκ στεατίτου βαθυτέρου χρώματος. Ἄλλους λιθίνοὺς λύγνους ἐντελῶς ὁμοίους πρὸς τούτους δὲν γνωρίζω ἐγὼ τοῦλάχιστον. Οἱ πῆλινοι ἄλλοτε μὲν ἔχουσι κυλινδρικὸν πόδα χαμηλὸν καὶ ἄλλοι στεροῦνται τούτου καὶ ἔχουσι μόνον τὴν ἐπίπεδον κυκλικὴν βάσιν. Ὁ μυκτῆρ πάντων εἶναι προεξοχὴ αὐλακωτὴ ἀνοικτὴ ἄνω καὶ κεῖται ἀντικρὺ τῆς μεγάλης τοξοειδοῦς λαβῆς· εἰς φέρει καὶ δύο κομβοειδεῖς διακοσμητικὰς ἀποφύσεις εἰς τὸ μέσον μεταξύ λαβῆς καὶ μύξης, ὅπως εἰς ἐκ Ζάχρου¹. Εἰς τοὺς πλείστους τῶν πηλίνων λύγνων σώζονται καταφανῆ ἴχνη χρίσματος καστανερούθρου ἀποφυλλισθέντος κατὰ τὸ πλεῖστον. Μετὰ τῶν λύγνων συνευρέθησαν καὶ τρία σκεπασμάτια λύγνων ἀπεικονισθέντα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πίνακος· δύο εἶναι πῆλινα δισκοειδῆ μὲ προεξοχὴν ἐπιμήκη διὰ τὰ σκεπάζῃ καὶ τὸν μυκτῆρα· τὸ ἕτερον ἐκ τούτων ἔχει ἄνω τοξοειδῆ λαβὴν. Τὸ τρίτον εἶναι χονδρὸν τεμάχιον πηλοῦ οὐχὶ πολὺ κανονικὸν μὲ δύο λάκκους ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας, ἵνα εἰσέρχωνται εἰς αὐτοὺς οἱ δύο δάκτυλοι τῆς χειρὸς (ἀντίχειρ καὶ λιχανός) καὶ λαμβάνωσιν αὐτό. Καὶ τὰ σκεπασμάτια ταῦτα φέρουσιν ἴχνη καύσεως κατὰ τὰς προεξοχὰς τὰς πρὸς κάλυψιν τῶν μυκτῆρων τῶν λύγνων προωρισμένας, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὅτι οἱ λύγνοι ἦσαν κεκαλυμμένοι διὰ τῶν σκεπασμάτων αὐτῶν καὶ ὅτε ἔκαιον. Λύγνοι πῆλινοι ἐντελῶς ὅμοιοι πρὸς τοὺς παρόντας ἔχουσιν εὐρεθῆ εἰς ἓνα τῶν λάκκων τῆς Ζάχρου² εἰς Παλαιάκαστρον πολλοί, εἰς Φαιστόν³, Πετρᾶν Σητείας⁴, εἰς

¹ Hogarth Excavations at Zacro in Brit. Sch. Ann. VII. p. 128 fig. 41.

² Hogarth Excavations at Zacro in Brit. Sch. Ann. VII. id.

³ Luigi Pernier in Monum. antichi dei Lincei vol. XIV p. 482 fig 88c.

⁴ R. Bosanquet Excavations at Petras in Brit. Sch. Ann. VIII p. 285 fig. 4.

οικίαν Κνωσοῦ παρὰ τοὺς Γυψᾶδες, εἰς τὸ Δικταῖον σπήλαιον. Εἰς τοὺς θόλους Ἀγίας Τριάδος καὶ Κουμάσας δὲν παρατηρήθησαν τοιοῦτοι.

Δίθυνα (πίν. 11). Μεταξὺ τῶν χρωμάτων εὐρέθη μικρὸς μονόστομος πέλεκυς τῶν συνήθων τῆς λιθίνης ἐποχῆς ἐκ πρασινωποῦ πυριτικοῦ λίθου· ἔχει μῆκος ἐξ ἑκατοστῶν καὶ πλάτος κατὰ τὴν κόψιν 5 (πίν. 10 ἀρ. 7).

Δοχεῖα λίθινα εὐρέθησαν εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τῆς περιφερικῆς οἰκίας περὶ τὰ 25 ἀκέραια καὶ τεμάχια ἄλλων. Τὰ πλεῖστα εἶναι ἐκ στεατίτου δύο δὲ ἢ τρία μόνον ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου, ἀντιθέτως δηλ. ἀκριβῶς ἀπ' ὅτι παρατηρήθη εἰς τὰς Κυκλάδας, καὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι εὐεξήγητον, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν Κρήτῃ ὁ στεατίτης εὐρίσκεται ἐν ἀφθονίᾳ, τὰ δὲ μάρμαρα δὲν ἀφθονοῦσι, ἐν ᾧ εἰς τὰς Κυκλάδας συμβαίνει τὸ ἐναντίον. Ἄλλως τε ἡ χρῆσις τοῦ στεατίτου διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν σκευῶν αὐτῶν παρέχει μεγάλα πλεονεκτήματα ἀπέναντι τοῦ μαρμάρου, ὅτι δηλ. ἐπέξεργάζεται εὐκολώτατα καὶ παρέχει καὶ ἐπιφάνειαν στιλπνὴν ἐκ φύσεως καὶ συγχρόνως εἶναι καὶ ἐλαφρότερος. Πάντα τὰ λίθινα ἀγγεῖα τῆς οἰκίας τοῦ Χαμαιζίου εἶναι μικρά, δὲν ἔχουσι δὲ καὶ πολλὰς παραλλαγὰς. Τὰ πλεῖστα εἶναι ἄνωτα, δύο δὲ ἢ τρία φέρουσιν ἀντὶ ὠτων ἀποφύσεις ῥαβδωτὰς ὀριζοντίους, δύο ἄλλα πολὺ μικρά (ἀρ. 2. 3) ἔχουσι τοξοειδῆ λαβὴν καὶ ἀντικρὺ ταύτης προχοὴν αὐλακωτὴν. Ἐν ἄλλο σωζόμενον κατὰ τὸ ἡμισυ (ἀριθ. 19) ἔχει τοξοειδῆ λαβὴν καὶ ἀντικρὺ κρουρὸν σωληνωτόν. Πάντα ἔχουσι σχῆμα κανονικόν, ἐπιφάνειαν ὁμαλὴν καὶ εἶναι εἰργασμένα διὰ τόρνου. Συγχρόνως εὐρέθησαν καὶ πώματα τοιοῦτων δοχείων δισκοειδῆ ἐκ στεατίτου καὶ μαρμάρου μὲ κόμβον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας πρὸς λαβὴν. Ἡ πληθὺς τῶν μικρῶν δοχείων εἶναι χαρακτηριστικὴ, ὡς φαίνεται τῆς πρώτης προϊστορικῆς περιόδου, τῆς Κυκλαδικῆς. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῶν Κυκλάδων, καὶ τῆς Κρήτης εἰς τοὺς θόλους Ἀγίας Τριάδος καὶ Κουμάσας, ἐν αἷς μέγα σχετικῶς πλῆθος λιθίνων ἀγγείων μικρῶν εὐρέθη. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐποχὴν (τὴν Καμαραϊκὴν) εὐρίσκονται ἀρκετά, ἀλλ' ὅσον κατεργόμεθα πρὸς τὰ κάτω, ταῦτα γίνονται σπανιώτερα, εὐρίσκονται δὲ τὰ με-

γαλύτερα (λυχνίαι, ρυτά, λεκάναι π. χ. τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ). Κατὰ τὸ τέλος δὲ τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς σχεδὸν ἀφανίζονται. Τὰ λίθινα ἄρα σκεύη καὶ δοχεῖα, ἢ κληρονομία τῆς λιθίνης ἐποχῆς, καθίστανται σὺν τῷ χρόνῳ σπανιότερα καὶ περιττὰ ἐξαφανίζονται δὲ κατὰ τὸ τέλος τῆς τρίτης περιόδου. Ἄν δὲ εἰς τοιαῦτα στρώματα εὐρίσκονται ἀκόμη μεμονωμένα τινὰ δείγματα, ταῦτα πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς λείψανα τῶν προγενεστέρων χρόνων ὀφείλοντα τὴν διάσωσίν των εἰς τὴν ὕλικὴν αὐτῶν στερεότητα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ εὗρεσις τῶν πολλῶν μικρῶν λιθίνων δοχείων ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χαμαιζίου πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐν ἐκ τῶν σπουδαιότερων πειστηρίων περὶ τοῦ ἀρχαϊκοῦ χαρακτῆρος τοῦ οἰκοδομήματος.

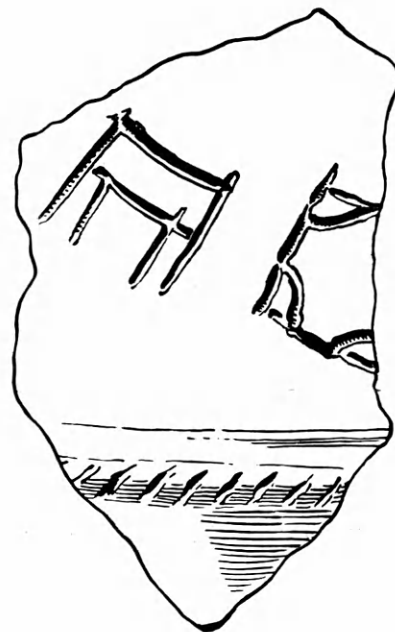
Κόμβος ἡμισφαιρικός ἐκ γύψου (πίν. 11 ἀρ. 6) φέρων εἰς τὴν κάτω ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν τὸρμον, ἐν ᾧ ἐγομφοῦτο τὸ ἄνω μέρος σκήπτρου, βάρδου ἢ ξίφους. Κατὰ πλάτος φέρει τρῆμα διαμπερές, δι' οὗ θὰ συνηλοῦτο στερεώτερον ὁ κόμβος πρὸς τὸ ξύλον· διάμετρος αὐτοῦ εἶναι 0,06.

Πυραμιδοειδὲς ἐργαλεῖον (πίν. 11, ἀρ. 18) ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου ὅμοιον πρὸς τὸ ἄνωτέρω περιγραφέν πηλίνον (πίν. 9, ἀρ. 10)· καὶ τοῦτο φέρει ἄνω αὐλάκα, ἴσως ἵνα κατὰ τὴν ἐργασίαν ἐντίθεται ὁ δάκτυλος καὶ εὐκολύνηται ἢ χρῆσις αὐτοῦ. Εἶναι ἴσως στίλβωτρον ἢ τριπτήρ ὕψους 0,095.

Ἀντικείμενον κυλινδρικοῦ σχήματος ἐκ μαρμάρου διαφανοῦς σχεδὸν (πίν. 11, ἀρ. 14). Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι 0,045 ἢ δὲ διάμετρος 0,105. Πιθανώτατα εἶναι βάρος, ἂν κρίνωμεν ἐξ ἄλλων ὁμοίων εὐρεθέντων ἐν Κνωσῷ καὶ μεγαλυτέρων τούτου καὶ μικροτέρων λιθίνων (ἐκ στεατίτου καὶ μαρμάρου) καὶ φερόντων καὶ κύκλους χαρακτοῦς δηλωτικoὺς ἴσως τῆς ὀλκῆς ἐκάστου. Τὸ ἡμέτερον σταθμίον δὲν σώζεται δυστυχῶς ἀκέραιον, ἀλλ' εἶναι ἐν μέρει ἀποκεκρουσμένον, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν ἀμέσως νὰ ἔχωμεν τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ ὀλκῆν, ἀλλὰ διὰ συμπληρώσεως τοῦ ἐλλείποντος μέρους καὶ κατασκευῆς μητρῶν πληρωθειῶν λεπτῆς ἄμμου ἐγένετο δυνατὸν νὰ εὐρεθῆ κατὰ μεγίστην προσέγγισιν ἢ ἀρχικῆ αὐτοῦ ὀλκῆ οὔσα 1140 γραμμάρια. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ βάρος αὐτὸ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ βάρη τῶν ἐκ Κνωσοῦ (τὰ ὅποια ἐπίσης

εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐλλιπῆ) ἀλλ' ἴσως εὐρηται εἰς ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰ χαλκὰ τάλαντα τῆς Ἁγίας Τριάδος¹ καὶ πρὸς τὸ ἐκ τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ τάλαντον ἐκ πορφυρόχρου τιτανολίθου, διότι τοῦτο μὲν ζυγισθὲν εὐρέθη 28,600 χιλιογράμμα, τὰ δὲ τῆς Ἁγίας Τριάδος κυμαίνονται περὶ τὰ 29 χιλιογράμμα, ὥστε τὸ βάρος τοῦ Χαμαιζίου εἶναι ἴσως τὸ $\frac{1}{24}$ ἢ $\frac{1}{25}$ τοῦ τάλαντου, ἢ προϊστορικῆ ἢ Κρητικῆ μνᾶ. Ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν σταθμῶν τούτων χρήζουσιν ἀκριβεστέρας καὶ λεπτομερεστέρας ἐργασίας, ἀφ' οὗ πρῶτον συλλεχθῶσι καὶ μελετηθῶσι καλῶς πάντα τὰ μέχρι τοῦδε εὐρεθέντα εἰς τοιαῦτα προϊστορικὰ στρώματα βάρη καὶ γίνη παραβολὴ αὐτῶν ἀπκριβωμένη πρὸς τὰ γνωστὰ Αἰγυπτιακὰ καὶ Βαβυλωνιακὰ.

Τέλος ἀναφέρομεν τὸ ἰδιαίτερος εἰκονιζόμενον

Εἰκὼν 7.

τεμάχιον ἀγγείου πηλίνου (εἰκ. 7) εἰς φυσικὸν μέγεθος προερχόμενον ἐκ πίθου ἢ ἄλλου σκεύους ἴσως ἱεροῦ. Ὁ πηλὸς εἶναι χονδρὸς καλῶς ὠπτημένος, εἰς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν σώζειται ταινίαν πλαστικὴν μὲ λοξὰς παραλλήλους ἐντομὰς φέρει δὲ καὶ ἀτάκτως χυθεῖσαν ὡσεὶ διὰ σπόγγου ἀλοιφὴν καστανέρυθρον. Τὸ ἀξιοσημείωτον ἐν τῷ ἀγγεῖῳ εἶναι τὰ δύο μεγάλα γραμμικὰ σύμβολα τὰ χαρα-

¹ Pigorini Pani di rame provenienti dall'Egeo Parma 1904 p. 9 (97).

χθέντα ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ὅτε ἀκόμη οὗτος ἦτο μαλακός. Περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῆ, ἐν ὅσῳ ὁ κρητικὸς προϊστορικὸς ἀλφάβητος κρύπτει εἰσέτι τὸ μυστικόν του, μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὸ σχῆμα παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ ἀριστερὰ εὐρισκόμενον ἐν σχήματι τραπέζης εὐρήται καὶ ἀλλαγῶν εἰς πῆλινον βῶλον ἐξ Ἀγίας Τριάδος (*targetta discoidale*)¹, καὶ εἰς πινακίδας Ἀγίας Τριάδος. Τὸ ἴδιον, ὡς φαίνεται, ἀλλ' οὐχὶ μὲ τέσσαρας ἀλλὰ μὲ πρεῖς ἢ πέντε πόδας εὐρήται καὶ εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς Ἀγίας Τριάδος καὶ Κνωσοῦ καὶ εἰς σφραγίδας Κρητικὰς². Τὸ δεύτερον σύμβολον εἶναι ἐν τῶν συνηθεστάτων συμβόλων τοῦ Κρητ. ἀλφαβήτου (θύρα ἢ παράθυρον τετράγωνον καὶ ὀρθογώνιον) ἀλλ' οὐχὶ μὲ τὴν παραλλαγὴν, εἰς ἣν φαίνεται ἐνταῦθα, ἣτοι μὲ κεχωρισμένας τὰς τέσσαρας γωνίας.

Τὸ τεμάχιον αὐτὸ μὲ τὰ σύμβολα ἴσως προέρχεται ἐξ ἱεροῦ σκεύους, ἢ ὑπόθεσις δὲ αὕτη ἐνισχύεται ὑπὸ δύο λόγων, ἣτοι πρῶτον διότι εὐρέθη ἐν τῷ δωματίῳ 4α, ὅπου ἔκειτο ἡ ἐστία καὶ ὁ πῆλινος βωμός, καὶ δεύτερον διότι, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν εὐρημάτων τοῦ Δικταίου ἄντρου, ἐσυνειθίζετο ἐπὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν νὰ χαράσσωνται τοιαῦτα σύμβολα, δηλοῦντα ἴσως τὸ ὄνομα τῆς θεότητος ἢ ἄλλο τι ἱερὸν πρᾶγμα³.

Ὅπως καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας προϊστορικῶν συνοικισμῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφὰς συνελέθησαν καὶ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ Χαμαιζίου πολυάριθμοι τρίτωνες θαλάσσιοι ἀκέραιοι καὶ τεθραυσμένοι. Ὅσοι εὐρέθησαν σῶοι εἶχον τὸ κάτω αἰχμηρὸν ἄκρον ἀποκεκρουσμένον (βεβαίως οὐχὶ κατὰ σύμπτωσιν) πλὴν ἐνὸς μικροῦ, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἀπεκόπτετο τοῦτο, ἵνα εὐκολώτερον ἐξορύσσεται πρὸς τροφήν τὸ περιεχόμενον. Διότι εἶναι μὲν γνωστὸν ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο

¹ Halbherr in *Monum. antichi dei Lincei* XIII 1903 p. 27 fig. 12 tavola IV. 4.

² A. Evans *Pictographs* p. 84 tab. II. 9 καὶ *Further Discoveries in Journ. of Hell. St.* XVII p. 386. 21 tab. III.

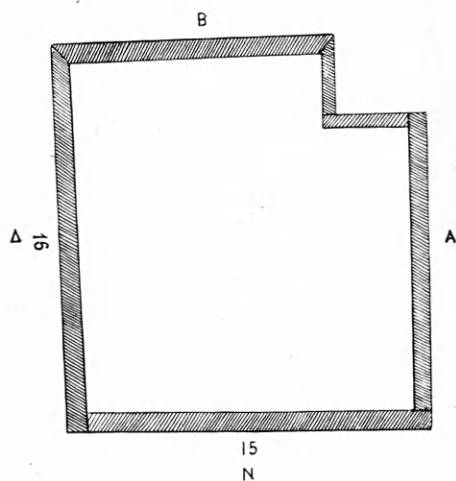
³ Τράπεζα προσφορῶν ἐκ στεατίτου εὐρέθη ὑπὸ χωρικοῦ ἐν τῷ Σπηλαίῳ τοῦ Ψυχροῦ μὲ σύμβολα χαρακτὰ καὶ ἀγορασθεῖσα τότε ὑπὸ τοῦ κ. Evans εὐρήται σήμερον εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ὁξφόρδης. Ἴδε A. Evans *Further Discoveries* ib. p. 352-353 fig. 25. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ σπηλαίου ἄλλη τράπεζα προσφορῶν ἰδ. Hogarth *The Dictæan Cave in Brit. Sch. Ann.* VI. p. 114 fig. 50. Καὶ τεμάχια ἀγγείων ἐκ τῶν λάκκων Ζάκρου μὲ χαρακτὰ σύμβολα. Ἴδε Hogarth *Excavations at Zacro Brit. Sch. Ann.* VII. p. 128 fig. 40.

ἢ κόγχη ὡς ἐμπνευστὸν ὄργανον καὶ δὴ εἰς θρησκευτικὰς τελετὰς ὡς φαίνεται ἐν σφραγίδι ἐξ ὀρείτου κρυστάλλου εὐρεθείσῃ ἐν τῷ Ἰδαίῳ Ἄντρου, ἐν ᾗ εἰκονίζεται πρὸ βωμοῦ ἰσταμένη γυνὴ αὐλοῦσα ἀπὸ τοιοῦτου Τρίτωνος (A Evans *Mycenean Tree and Pillar Cult* p. 44 fig. 25), ἀλλ' ἡ πλῆθὺς τῶν εὐρισκομένων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς δεικνύει, ὅτι τὸ ζῶον ἦτο ἐκ τῶν συνήθων ἐδεσμάτων τῶν παρὰ τὴν θάλασσαν οἰκούντων Μυκην. λαῶν, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ πιθανότης ὅτι ἐνίοτε διατροπῶντες αὐτὸν ἐχρησιμοποιοῦν καὶ ὡς κέρας αὐλητικόν, ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅπως καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ ἡ κόγχη αὕτη (καλουμένη *ἀκουργιάλος*) ἐσθίεται ἀλλὰ ταυτοχρόνως τὸ ὄστρακόν του χρησιμεύει ὡς κέρας μάλιστα τῶν ἀγροφυλάκων καὶ ἀμπελικῶν. Μοὶ φαίνεται παράδοξον, ὅτι οὐδὲ ἐν τεμάχιον ὀψιδιανοῦ παρατηρήθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Χαμαιζίου, ἐν ᾗ εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἄφθονα εὐρέθησαν τὰ λεπίδια καὶ ἐνιαχοῦ οἱ πυρῆνες τοῦ Μηλίου ὀψιδιανοῦ εἰς τοὺς Κρητ. συνοικισμούς, ἀρχόμενα ἀπὸ τῶν Κυκλαδικῶν τάφων καὶ θόλων μέχρι τοῦ τέλους τῆς τρίτης περιόδου τῆς Μυκηναϊκῆς.

Προηγούμενως ὁμιλοῦντες ἰδίᾳ περὶ ἐκάστου τῶν πηλίνων καὶ λιθίνων ἀγγείων προσεπαθήσαμεν νὰ ὀρίσωμεν καὶ τὴν ἐποχὴν ἐκάστου, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐθεωρεῖτο δυνατόν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ γνωρισμάτων. Ἦδη γενικώτερον ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ἐποχῆς τῶν εὐρημάτων λέγομεν, ὅτι τὸ μὲν πλῆθος τῶν λιθίνων μικρῶν ἀγγείων καὶ μέρος τῶν πηλίνων δύναται ἀβιάστως νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν πρώτην περίοδον τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, τὴν λεγομένην Κυκλαδικὴν (Early Minoan τοῦ κ. Evans), ἐν δὲ μέρος τῶν πηλίνων καὶ μάλιστα αἱ πρωτοκαμαραϊκαὶ οἰνοχόαι εἶναι ἀνάγκη νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν δευτέραν περίοδον, τὴν Κρητικὴν Καμαραϊκὴν (Middle Minoan). Εἶναι ἄρα πιθανώτατον, ὅτι ἐκτίσθη μὲν τὸ περιφερικὸν οἰκοδόμημα κατὰ τὸ τέλος τῆς Κυκλαδικῆς ἐποχῆς, ἐξηκολούθησε δὲ ὑφιστάμενον καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπομένης, ἴσως καὶ βραδύτερον ὀλίγον, ὅτε ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον καὶ κατὰ τίνα ἀκριβῶς τρόπον αἰφνιδίως ἠρημώθη καὶ κατεχώσθη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Εἰς ἐκάστην περίπου μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κυκλικοῦ οἰκοδομήματος τῆς κορυφῆς κατὰ τὴν βορείαν κλιτὴν τοῦ λόφου τὴν βλέπουσαν πρὸς τὸ χω-

ριον Χαμαϊζί. εφαινετο ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τετράγωνον οἰκοδόμημα ἢ πύργος ἐκ μεγάλων ἀκατεργάστων λίθων ἐκτισμένος. Καθ' ὃν χρόνον ἐξετέλουν τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ περιφερικοῦ οἰκοδομήματος ἐχρησιμοποίησα ἐργάτας τινας διὰ νὰ δοκιμάσω τὸ οἰκοδόμημα αὐτό, ἀλλὰ δυστυχῶς οὔτε ὁ χρόνος οὔτε τὰ ὑπάρχοντά μοι τότε μέσα μοι ἐπέτρεπον νὰ φέρω εἰς σημεῖον ἱκανοποιητικὸν τὴν ἐργασίαν ταύτην, δι' ὃ περιωρίσθην νὰ καθαρίσω μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου καὶ νὰ ἀνοίξω δύο τάφρους δοκιμαστικὰς ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταυτης ἐξηκρίβωσα μόνον, ὅτι ἔχομεν ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ μίαν

Εἰκὼν 4.

ἀρκετὰ μεγάλην οἰκίαν μυκηναϊκῶν πιθανώτατα χρόνων, ὑποδιαιρουμένην διὰ μεσοτοιχῶν εἰς μικρότερα διαμερίσματα. Τὸ οἰκοδόμημα εἶναι σχεδὸν τετράγωνον ἔχον μῆκος μὲν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον 16 μέτρων, πλάτος δὲ ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς 15. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν ἀποκόπτεται ἄδηλον διατί καὶ οὕτω λαμβάνει τὸ σχῆμα τὸ φαινόμενον ἐν τῷ παρατιθεμένῳ προχείρῳ σχεδιάσματι (εἰκ. 8).

Εἰς τὴν πρὸς β. τάφρον εὐρίσκονται τεμάχια πύλων ἀπλῶν ἢ φερόντων ἀναγλύφους καὶ ὀδοντωτὰς πλαστικὰς ταινίας. Οἱ μεσότοιχοι εὐρίσκονται

διευθυνόμενοι ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ τὸ φυσικὸν ἔδαφος εἰς βάθος 0,50 ἐπεστρωμένον πολλαχοῦ διὰ πλακῶν. Εἰς τὴν νοτιωτέραν τάφρον εὐρίσκεται τὸ δρεπανοειδὲς ἐργαλεῖον ἐκ κράματος τὸ εἰκονιζόμενον εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνης 2 καὶ ἔχον μῆκος 0,20 πλάτος λεπίδος 0,038. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς Μυκην. ἐποχῆς διότι ὁμοιότατα ἄλλα ἔχουσιν εὐρεθῆ εἰς ἄλλας ἀνασκαφὰς Μυκηναϊκῶν στρωμάτων ἐν Κρήτῃ π. χ. ἐν Φαιστῷ καὶ Ἀγία Τριάδι ἐξ τῶν ἀριθμῶν, εἰς Γουρνιά πέντε, εἰς Μετόχια Τουρλωτῆς εὐρέθη μετ' ἄλλων χαλκῶν ἀντικειμένων ἐν. Πάντα καταλήγουσιν εἰς οὐρανὸν φέρουσαν πολλακίς καὶ ὀπὴν μίαν ἢ πλείονας πρὸς στερεωτέραν σύνδεσιν ἢ συνήλωσιν πρὸς τὴν ξυλίνην ἢ ὀστεινήν ἐπένδυσιν. Ἡ συγχότης τοῦ ἀντικειμένου δεικνύει, ὅτι ἦτο σύνηθες ἐργαλεῖον χρησίμου, ἂν δὲ δὲν εἶναι δρέπανον πραγματικὸν (τὸ ὅποιον δὲν θεωρῶ καὶ πολὺ πιθανόν) θὰ ἦτο ἐργαλεῖον ξυλευτικὸν καὶ κλαδευτικόν, ὅπως δηλαδὴ τὸ σημερινὸν ἐν Κρήτῃ γεωργικὸν ἐργαλεῖον τὸ καλούμενον τραχᾶς ὁμοίου περιήπου σχήματος ἀλλὰ μεγαλύτερον.

Ἐκ τῶν μερῶν τούτων προέρχεται καὶ τὸ ζεύγος τῶν χαλκῶν ἀναθηματικῶν βωδίων ἃ βλέπει τις εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τοῦ πίνακος 7, ἀγορασθέντων παρὰ χωρικοῦ. Τὸ ἐν φέρει κατὰ τὴν ῥάχιν ἀπόφυσιν καὶ τὸ ἄλλο λάκκον· ἀμφοτέρω δὲ κατὰ τὸν αὐχένα αὐλάκα, εἰς τὴν πιθανώτατα προσηρμόζετο ζυγός, δι' ὃ πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι τὰ ἀναθηματικὰ ταῦτα βώδια ἦσαν ἐζευγμένα εἰς ἄρμα (ἴσως καὶ ἄροτρον) ἀναθηματικόν, ὅπως δηλαδὴ τὰ εὐρεθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ Ψυχροῦ Λασιθίου¹.

¹ Ἐν Ἡρακλείῳ, μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1906.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΑΙΔΗΣ

¹ D. Hogarth The Dictean Cave in Brit. Sch. Ann. VI. p. 108 fig. 39.

ΤΟ ΠΥΘΙΚΟΝ ΣΤΑΔΙΟΝ

ΚΑΙ Ο ΕΠ' ΑΥΤΟΥ ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΟΙΝΟΥ¹

Εἶνε γνωστόν, ὅτι ἡ κυρία εἰσοδος τοῦ σταδίου² τῶν Δελφῶν εἶνε κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς, σχηματιζομένης ὑπὸ τοῦ τοίχου, ὅστις χρησιμεύει κατὰ τοῦ προανοῦς ὡς ἀνάλημμα τῶν ὑπερκειμένων χωμάτων τοῦ ξυστοῦ καὶ τῶν ἐδωλίων. Ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἢ ἄγουσα εἰς τὸ στάδιον ἦτο περίπου ἢ αὐτὴ καὶ νῦν, ὃ δ' ἐπισκέπτης ὁ μεταβαίνων εἰς αὐτό, ὡς ὁ Παυσανίας³, ἀπὸ τοῦ θεάτρου, προσέβλεπε πρῶτον τὸν νότιον τοῖχον αὐτοῦ. Ἐπὶ λίθου τοῦ τοίχου τούτου τῆς τρίτης σειρᾶς ἀπὸ

τῶν κάτω, ὑπὲρ τὰ 15 μέτρα μακρὰν τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας, (εἰκ. 1 παρὰ τὸν ἰστάμενον ἄνθρωπον)· εἶνε κεχαραγμένη ἐπιγραφὴ, ἥτις οὐδαμῶς εἶνε νεωτέρα τοῦ Ε' αἰῶνος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς γραφῆς, ἀλλ' οὔτε παλαιότερα, ἀφ' οὔ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πινδάρου οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες τῶν Πυθίων ἐτελοῦντο εἰσέτι ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ κατὰ τὸ Κρῖσαϊον πεδῖον⁴, κατ' ἀκολουθίαν δὲ τὸ ἐν Δελφοῖς στάδιον δὲν εἶχε κτισθῆ, ἅτε μὴ ἀναγκαῖον.

Τ Ο Ν Ε Ο Ι Ν Ο Μ Μ Ε Φ Α Ρ Ε Ν Ε Σ Τ Ο Ν Δ Ρ
 Ο Μ Ο Ν Α Ι Δ Ε Κ Α Φ Α Ρ Ε Ι Η Ι Λ Α + Α Ξ Τ Ο
 Τ Ο Μ Θ Ε Ο Μ Η Ο Ι Κ Α Κ Ε Ρ Α Ι Ε Τ Α Ι Κ Α Ι
 Μ Ε Τ Α Θ Ν Ξ Α Τ Ο Κ Α Γ Ο Τ Ε Ι Ξ Α Τ Ο Π Ε Ν
 Τ Ε Δ Ρ Α Ψ Μ Α Ξ Τ Ο Ν Τ Ο Ν Δ Ε Τ Ο Ι Κ Α Τ Α
 Γ Ο Ρ Ε Ξ Α Ν Τ Ι Τ Ο Η Ε Μ Ι Ξ Ξ Ο Ν

¹ Μέρους τῆς μελέτης ταύτης ἀνεκοινώθη ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ τμηματι τοῦ ἐν Ἀθήναις συνελθόντος Α' ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου ἐν ἔτει 1905. Ὁρα *Congrès intern. d'Arch., Session I, Athènes* 1905 σ. 266. *Revue des études anciennes* 8 (1905) σελ. 14.

² Ὁρα σχέδιον αὐτοῦ ἐν *Bulletin de Correspond. Hellenique* τ. 23 (1899) π. XIII.

³ X. 32, 1.

⁴ Πινδ. Πυθ. 8, 19. 10, 8, 15. 11, 12, 49.

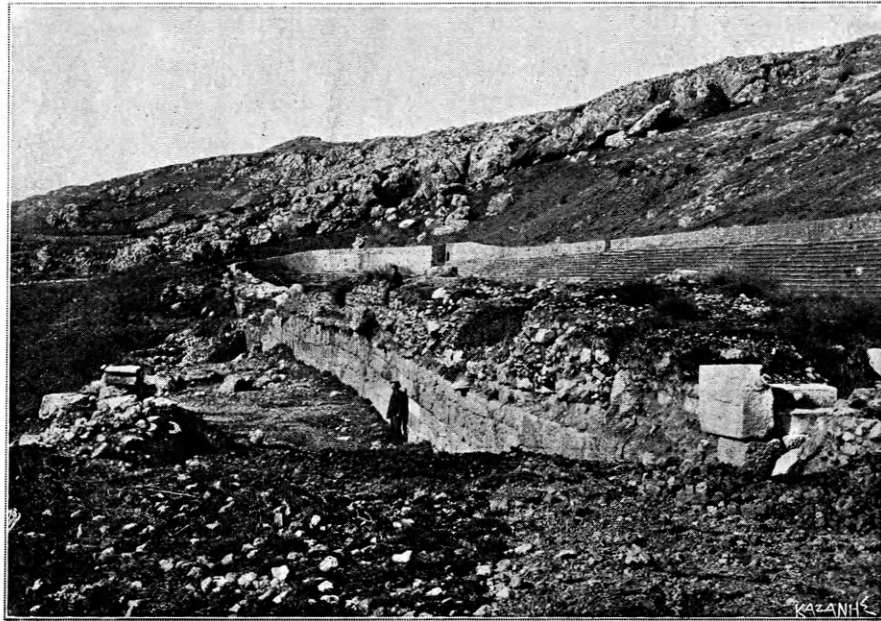
Ὁ ἐνεπίγραφος λίθος, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Homolle¹, ἀποτελεῖ μέρος τοῦ σώματος τοῦ τοίχου ἀναπόσπαστον, λειανθεὶς μόνον μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τοίχου καὶ ἐφ' ὅσον μόνον ἦτο ἀνάγκη πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐπιγραφῆς. Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐδημοσιεύθησαν ἤδη τινά². Τὰ γράμματα αὐτῆς εἶνε στοιχηθὸν γεγραμμένα, εὐανάγνωστα, καὶ διὰ τῆς προσθήκης ἐνός, ὃ ἀπῆλθει ἢ στοιχηθὸν τάξις, ἀνεγνώσθησαν ὡς ἑξῆς :

« Τὸν Φοῖνον μὲ φάρην ἐς τὸ [E]ὕδρ|όμου· αἱ δὲ κα φάρει, ἡιλαξάστο | τὸν θεόν, ἡοι κα κεραίεται

καὶ | μεταδυσάτο κίποτεισάτο πέν|τε δραχμάς τούτου δὲ τῶι κατα|γορέσαντι τὸ ἡέμισσον ».

Ὁ Fraser ἐρμηνεύων τὴν ἐπιγραφὴν λέγει, ὅτι κατ' αὐτὴν δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ φέρωσιν εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Εὐδρόμου μηδὲ νὰ πίνωσι νέον οἶνον (ΤΟΜΕΟΙΝΟΝ), καὶ ὅτι, ἂν τις κατεπάτει τὸν νόμον τοῦτον, ὠφείλε νὰ φέρῃ τῷ θεῷ σπονδὰς ἐκ τούτου τοῦ οἴνου καὶ νὰ πληρώσῃ πρόστιμον, οὕτινος τὸ ἥμισυ ἐδίδετο τῷ θεῷ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ τῷ μηνυτῇ¹.

Ἡ ἐρμηνεία αὕτη πλὴν ἄλλων τρωτῶν μερῶν,

Εἰκὼν 1.

ἄτινα θὰ καταδειχθῶσι κατωτέρω, ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἐλάττωμα, ὅτι ποιεῖται λόγον περὶ νέου οἴνου. Ἡ πλάνη αὕτη προῆλθε βεβαίως ἐκ τῆς παραδόξου γραφῆς τοῦ δίγαμμα τῆς λέξεως Φοῖνον (ΤΟΜΕΟΙΝΟΝ) ἔχοντος μορφήν Ε ἀντὶ F. Ἡ σύγχυσις αὕτη τοῦ σχήματος τοῦ F καὶ E ἀπαντᾷ συχνὰ μάλιστα ἐν βοιωτικαῖς ἐπιγραφαῖς³.

Τελευταῖος ἐδημοσίευσεν τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Homolle⁴, ὅστις, μὴ κρίνων τὰς κατεσκευασμένας ἄλλως τε προγενεστέρως περὶ τῆς ἐπιγραφῆς δημο-

σιεύσεις, παραθέτει αὐτὴν μόνον ὡς μάρτυρα τῆς παλαιότητος ἐκεῖνου τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ σταδίου, ἀναγινώσκει δ' ὅμως αὐτὴν καὶ μεταφράζει, ἐπιφυλασσόμενος νὰ μελετήσῃ ἄλλοτε τὰ παλαιογραφικὰ καὶ « λειτουργικὰ » αὐτῆς προβλήματα. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ὃ ἐπεφύλαξεν ἑαυτῷ ὁ κ. Homolle, δὲν θὰ εἰσέλθω. Ἐνόμισα ὅμως ὠφέλιμον νὰ διατρέψω

¹ Fraser, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 394: « . . . an inscription, . . . which forbids the bringing of new wine into the sanctuary of Eudromus » καὶ σελ. 260: « They were not allowed to drink new wine, and if any one broke the rule he had to pour libations of that wine to the god and to pay a fine, half of which went to the god and half to the informer ». Περὶ *Berlin Philol. Wochenschr.* ἔ. ἀ. *Journ. of Hell. St.* ἔ. ἀ. *Chronique des Arts* ἔ. ἀ. Τὴν περὶ νέου οἴνου ἐρμηνείαν ἐδέχθη τελευταῖον καὶ ὁ Jünther ἐν *Pauly-Wissowa's Realencycl. ἄρθρον Δρόμος* σελ. 1718 στ. 56 ἑξ.

¹ *BCH*, XXIII (1899) σελ. 612.

² Fraser, *Pausanias* V, 1898 σελ. 394 καὶ 260. *Berliner Philolog. Wochenschrift* 1896 σ. 831. *Journal of Hell. St.* XVI (1896) σ. 343. *Chronique des Arts* 1896 σελ. 194.

³ Ὁρα *Kretschmer*, *Vasenschriften* σ. 96-97.

⁴ *BCH*, XXIII (1899) σελ. 611.

περὶ τὰς ἐρμηνείας καὶ γνώμας, ὅσαι ἐγένοντο ἤδη κοινὸν κτῆμα.

Ὁ κ. Homolle μεταφράζει ὡς ἐξῆς τὴν ἐπιγραφὴν¹: « Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φέρῃ τις οἶνον εἰς τὸ ἱερόν τοῦ ἥρωος Εὐδρόμου. Ὅστις δὲ φέρῃ, ὀφείλει νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν θεόν, ᾧ ἤθελε προσφέρει τὸν οἶνον, νὰ ἐπαναρχίσῃ τὴν θυσίαν καὶ νὰ πληρώσῃ πέντε δραχμάς· τὸ ἥμισυ τῆς ζημίας (τοῦ προστίμου) θὰ ἀνήκῃ τῷ μὴνύσαντι ».

Ἐν τῇ ἀποδόσει λοιπὸν ταύτῃ τῆς ἐπιγραφῆς προσκρούω εἰς τὰ ἐξῆς: Ἄφ' οὗ ἀπηγορεύετο ἡ χρῆσις τοῦ οἴνου ἐν ταῖς θυσίαις, αἵτινες ἐγίνοντο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Εὐδρόμου, ὃν ὁ Homolle δέχεται ἥρωα, θὰ προσεδόκων ἐγὼ τοῦλάχιστον, νὰ δηλωθῇ ἐν τῷ νόμῳ — διότι νόμος βεβαίως εἶνε ἡ ἐπιγραφὴ — ὅτι ἡ δευτέρα θυσία, εἰς ἣν ὑποβάλλεται ὁ παραβάτης, πρέπει νὰ τελεσθῇ ἄνευ οἴνου. Ἄλλ' ἡ γενομένη μετὰφρασις, λέγουσα ἀπλῶς, ὅτι ὁ παραβάτης « ὀφείλει νὰ ἐπαναρχίσῃ τὴν θυσίαν »², καταλείπει σκοτεινὸν τὸ ζήτημα, ἂν ἡ δευτέρα αὕτη θυσία πρέπει νὰ γίνῃ μετ' οἴνου ἢ ἄνευ οἴνου, δηλ. ἂν ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ οἴνου ἰσχύῃ καὶ κατὰ τὴν ἐπιβαλλομένην δευτέραν θυσίαν ἢ μόνον κατὰ τὴν πρώτην, τὴν αὐτοπροαίρετον. Ἐπειτα, ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς ἐπαναλήψεως τῆς θυσίας, ἔπρεπε νομίζω νὰ γίνῃ χρῆσις ἐνταῦθα τοῦ ῥήματος ἀναθύω, ὅπερ προσφορώτερον θὰ ἐδήλου τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπαναλήψεως, εἶνε δὲ οὐχὶ ἄγνωστον τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἄλλ' οὐδ' εἶνε δεδομένον, ὅτι ὁ παραβάτης τοῦ νόμου ἔχει τελέσει ἤδη τὴν παράνομον μετ' οἴνου θυσίαν, ὥστε νὰ διατάσῃ ὁ νόμος τὴν ἐπαναλήψιν αὐτῆς. Εἶνε λίαν εὐλογον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι παραβάτης τις ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνακαλυφθῇ, εὐθύς ὡς εἰσῆγεν ἢ εἰσήγαγε τὸν οἶνον εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Εὐδρόμου, καὶ νὰ συλληφθῇ πρὶν θύσῃ. Φαίνεται μάλιστα, ὅτι ἀκριβῶς τοιοῦτους παραβάτας προβλέπει ὁ νόμος, λέγων οὐχὶ « αἰ δέ κα θύσει », ἀλλ' « αἰ δέ κα φάροι ». Ὁ ἐνεστῶς (οἱ κα) κεραίεται εἶνε λοιπὸν ἀποπειρατικὸς ἐνεστῶς, σημαίνων οὐχὶ τὸ

τελούμενον, ἀλλὰ τὴν βούλησιν πρὸς τοῦτο (= ᾧ ἂν βούληται σπένδειν). Ἄλλὰ τίνα ἔννοιαν δύνανται τότε νὰ ἔχῃ ἡ ῥήτρα τοῦ νόμου, ἡ κελεύουσα τὴν ἐπαναλήψιν θυσίας μὴ γενομένης; Εἶνε δὲ γνωστὸν, ὅτι ἡ διατύπωσις τῶν νόμων ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ τοῦλάχιστον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν εἶνε ἀπαύγασμα σοφίας ἀκριβολόγου. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἡ λέξις μεταθυσάτω, ἣν τὸ πρῶτον ἀπαντῶμεν ἐνταῦθα, πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ἄλλως. Ἡ πρόθεσις μετὰ, ἡ ἀποτελοῦσα τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος τοῦ ῥήματος, δὲν ἐνέχει ἐνταῦθα τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπαναλήψεως, ἀλλὰ τὴν ἔννοιαν τῆς μεταβολῆς, ὡς ἐν τοῖς ῥήμασι μεταγινώσκω (= σχηματίζω ἄλλην, διάφορον γνώμην, μεταβάλλω γνώμην), μεταστρέφω (= στρέφω ἄλλως, διαφόρως), μεταμορφῶ (= μεταβάλλω, ἀλλάσσω τὴν μορφήν) κλ. Κατὰ ταῦτα ὁ νόμος κελεύει ἐνταῦθα, ἵνα ὁ παραβάτης μεταβάλῃ τὴν θυσίαν, νὰ θύσῃ ἄλλως, προφανῶς δὲ ἄνευ οἴνου.

Δεύτερον πρόσκομμα ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀποδόσει τοῦ κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς εὐρίσκω τόδε: Ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ οἴνου εἰς τὸ ἱερόν τοῦ ἥρωος Εὐδρόμου· ὅστις δὲ παρὰ τὸν νόμον φέρῃ οἶνον εἰς τὸ ἱερόν τοῦτο, ὑποχρεοῦται νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν θεόν, ᾧ κα κεραίεται. Ἡ φράσις ὁμοίως ᾧ κα κεραίεται (= ᾧ ἂν σπένδῃ, ἂν τινὲς βούληται σπένδειν), γραμματικῶς ἐξεταζομένη, ἐνέχει τοσαύτην ἀοριστίαν, ὥστε ἐπιτρέπεται νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Εὐδρόμου ἡδύνατο, ἂν ἤθελέ τις, νὰ θύῃ πλείστοις, ἴσως μάλιστα πᾶσι τοῖς θεοῖς, ὅτι τὸ ἱερόν τοῦ Εὐδρόμου ἦτο ἡμιστὰ μὲν ἱερόν τοῦ ἥρωος τούτου, τὰ μάλιστα δὲ πανδέγμων τις χώρος τῶν θεῶν πάντων, τέμενός τι ἀνήκον παντὶ τῷ ἑλληνικῷ «πανθέω». Γνωρίζω βεβαίως, ὅτι ἐνιαχοῦ ὑπῆρχον τόποι, ἐν οἷς ἦσαν βωμοὶ πολλῶν θεῶν — τὸ λεγόμενον τέμενος τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς ἐν Δελφοῖς παρέχει ἕξοχον παράδειγμα — γνωρίζω ἐπίσης, ὅτι ὑπῆρχον θεοὶ σύνναοι εἴτε ὁμοδώμιοι¹, ἀλλὰ τοιαύτη «κοινοκτημοσύνη» ἀορίστως πολλῶν θεῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς διασαφήσεως ἐν τῷ νόμῳ, κοινοκτημοσύνη ἐπὶ ἱεροῦ καθιερωμένου ἐνταῦθα ῥη-

¹ B C H, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 612 «On n'apportera point de vin dans le sanctuaire d'Eudromos. Celui qui en aurait apporté, devra apaiser le dieu à qui il aura offert le vin, il recommensera son sacrifice et paiera cinq drachmes. La moitié de l'amende appartiendra au denonciateur».

² Τὴν μετάφρασιν ταύτην ἐδέχθη καὶ ὁ Herwerden ἐν *Lexic. graec. suppletor. et dialect.* ἐν λέξει μεταθύειν.

¹ Πρβλ. Π. Καββαδία, τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ σελ. 186 = B C H, XXII (1898) σ. 599. Maurer de aris Graecorum pluribus deis in commune positus, Darmstadt, 1885. Stengel, Cultusalterthümer,² σελ. 16, 19, 25.

τῶς εἰς ὠρισμένον ἤρωα, τὸν Εὐδρομον, οὐδαμῶς μοι φαίνεται δεδικοιολογημένη, ἄλλως τε καὶ διότι νομίζω, ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Homolle παρὰ τὸ στάδιον τοποθετούμενον ἱερόν τοῦ Εὐδρόμου δὲν θὰ εἰσῆρχοντο μόνον ἐκεῖνοι, οἵτινες ἤθελον νὰ θύσωσι θεῶ τινι οἰωδῆποτε· συγχρότερον βεβαίως θὰ ἐγίνοντο ἐνταῦθα θυσίαι αὐτῷ τούτῳ τῷ Εὐδρόμῳ καὶ διότι οὗτος θὰ ἦτο κύριος κτήτωρ τοῦ ἱεροῦ, καὶ διότι, ὡς τὸ ὄνομα αὐτοῦ δηλοῖ, πρέπει νὰ ἦτο ἤρωας τῶν ἀγωνιζομένων ἐν τῷ σταδίῳ, ἐφ' οὗ καὶ ἡ ἐπιγραφή. Ἐπομένως δ' ὁ νόμος ἔπρεπε ἐνταῦθα νὰ ποιῆται λόγον πρῶτον περὶ θυσιῶν αὐτῷ τῷ Εὐδρόμῳ καὶ εἶτα τοῖς ὁμονόμοις ἢ ὁμοβωμίαις αὐτῷ θεοῖς, ὡς συμβαίνει ἐν τοιοῦτοις νόμοις ἐν Ἐπιδαύρῳ εὐρεθεῖσιν, ἐν οἷς πρῶτον καὶ διαρρήδη γίνεται λόγος περὶ θυσιῶν τῷ Ἀπόλλωνι εἶτε τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ εἶτα περὶ τῶν ὁμονόμων ἑκατέρῳ θεῶν¹. Καὶ ὅμως ὁ νόμος τῶν Δελφῶν οὐδὲν προβλέπει περὶ θυσιῶν αὐτοῦ τοῦ Εὐδρόμου, ἀλλὰ μόνων τῶν θεῶν. Ἡ μήπως περιλαμβάνει τὸν Εὐδρομον ἐν τοῖς θεοῖς; Ἄλλ' ὁ Εὐδρομος δὲν ἦτο θεός, ἀλλὰ ἤρωας· κατωτέρω δὲ θὰ δεῖχθῇ ἄφ' ἑαυτοῦ, ὅτι εἶνε μάταιον νὰ ζητήσωμεν, μήπως τὸ ὄνομα Εὐδρομος εἶνε ἐπίκλησις γνωστοῦ τινος θεοῦ. Ὁ νόμος λοιπὸν κινδυνεύει νὰ νομισθῇ λίσαν ἐλλειπῆς εἶτε ἀνακριβής.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε μόνον ταῦτα. Ἐν τῇ φράσει «ἐς τὸ [E]ὐδρόμου» κατὰ τὴν παραδεδεγμένην ἀνάγνωσιν καὶ ἀπόδοσιν τῆς ἐπιγραφῆς πρέπει νὰ ὑπονοηθῇ ἕνεκα τοῦ οὐδετέρου γένους τοῦ ἄρθρου (τὸ) λέξις τις ἐπίσης οὐδετέρου γένους, οἷον *τέμενος*, *ἱερόν*. Ἄλλ' αἱ δυνατὰ αὐτὰ συμπληρώσεις ἄγουσιν εἰς ἀσάφειαν, διότι δύνανται νὰ σημάνωσιν ἢ ἀπλῶς χῶρόν τινα ἱερόν, ἢ ναόν. Ἄν δ' ὑπῆρχεν ἐν Δελφοῖς ναός τις τοῦ Εὐδρόμου, μικρὸς ἢ μέγας ἀδιάφορον, διατί ὁ νομοθέτης θέσας τὸ οὐδέτερον ἄρθρον οὐ μόνον ἀσάφειαν ἐπήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηγόρευσεν ἡμῖν νὰ ἐξυπονοήσωμεν τὰς συνήθως ἐξυπακουόμενας ἐν ὁμοίαις φράσεσιν ἀρσενικοῦ γένους λέξεις *νεών*, *δόμων*; Ἐπράξε τοῦτο διότι οἱ σύγχρονοι τότε ἐγίνωσκον, ἂν ὁ Εὐδρομος εἶχε καὶ ναόν ἢ μόνον τέμενος; ἢ διότι ἤθελε νὰ δηλώσῃ μετὰ τοῦ Εὐδρόμου καὶ τοὺς λοιποὺς μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ *τεμένει* λατρευμένους θεοὺς; Ἐν πάσῃ

¹ Ὅρα *Kαββαδία* ἐνθ' ἄνωτ. Πρὸς. *Dittenberger*, *Inscr. Orientis gr.* 772. *Syll. Inscr. gr.*² 779.

περιπτώσει τὸ ἄρθρον τὸ παρέλκει. Διότι ἐν ταῖς ὁμοίαις φράσεσιν, ἐν αἷς κεῖται ἢ πρόθεσις εἰς μετὰ γενικῆς προσωπικοῦ κυρίου ὀνόματος ἢ οὐσιαστικοῦ, ἐλλείπει πάντοτε ἢ αἰτιατικὴ ἄρθρου, ἢ ἀναπληροῦσα ὑπονοούμενον οὐσιαστικόν. Οὕτω λέγεται «εἰς Ἄδου», «ἐς Ἀθηναίης», ἐξυπακουομένου «δόμων», «εἰς διδασκάλου» (οἶκον), κλ. Παρομοία δ' εἶνε ἡ χρῆσις τῆς προθέσεως ἐν, ἐπὶ φράσεων ὁμοίων ἀλλὰ δηλουσῶν στάσιν· οὕτω λέγεται «ἐν Κλέωνος» (οἶκῳ), «ἐν Ἄδου» (δόμῳ), «ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς» (οἶκῳ), «ἐν ἡμετέρων» κλ. Τὸ ἄρθρον παραλείπεται καὶ ἐνταῦθα κατὰ γνωστὸν σταθερὸν κανόνα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διατί ὁ νόμος τῶν Δελφῶν καταπατεῖ τὸν κανόνα τοῦτον;

Αἱ ἀπαξίαι αὐτὰι τοῦ νόμου, καθ' ἃς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Εὐδρόμου ἐπετρέπετο νὰ θύῃ τις παντὶ θεῷ, οὐδαμῶς δὲ γίνεται λόγος περὶ θυσίας αὐτῷ τῷ Εὐδρόμῳ, πλην ἂν ὁ ἤρωας Εὐδρομος ληφθῇ ὡς θεός, ὅπερ εἶνε ἕτερα ἀπαξία, καὶ ἡ καταπάτησις σταθεροῦ κανόνος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς προσθήκης ἐκείνου τοῦ ἄρθρου τὸ ἡγαγόν με νὰ ἐξετάσω ἐπὶ τόπου αὐτῆν τὴν ἐπιγραφὴν. Ἡ δ' ἐξέτασις αὕτη μοι ἔδειξεν, ὅτι μετὰ τὸ τελευταῖον Τ τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς ἐπιγραφῆς (ΕΞΤΟ VDK) ὁ λίθος σχηματίζει κοιλότητα ἀποτελουμένην ἀναλόγως τοῦ βάθους ἐκ δύο μερῶν, ὧν τὸ πρῶτον ἦτον βαθύ τοῦ δευτέρου. Σύμπασα ὅμως ἡ κοιλότης αὕτη τοῦ λίθου εἶνε παλαιά, ἔχουσα πανταχοῦ τὸ αὐτὸ χρῶμα καὶ τὴν αὐτὴν ὄψιν παλαιότητος, ἐσχηματίσθη δέ, ὡς ἀκραδάντως πέποιθα, πρὸ τῆς ἐγκοπῆς τῶν γραμμῶν. Ὁ λιθοξόος λοιπὸν ὁ χαράξας τὴν ἐπιγραφὴν ἠδυνήθη μετὰ μικρὰν ἐπεξεργασίαν νὰ γράψῃ ἐπὶ τοῦ πρώτου, ἦτοι τοῦ μὴ ἄγαν βαθέος μέρους τῆς κοιλότητος, τὸ γράμμα Ο. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὅμως μέρους οὐδὲν ἐπεχείρησεν οὐδ' ἔγραψέ τι, διότι τοῦτο ἦτο καὶ εἶνε λίσαν βαθύ. Ἡ κοιλότης μάλιστα ἐνταῦθα, καίπερ βαθεῖα οὔσα, περιορίζεται κυρίως πρὸς τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς γραμμῆς, ὥστε κατ' ἀκολουθίαν, ἂν ὁ χαράκτης εἶχε γράψῃ ποτὲ ἐνταῦθα τὸ γράμμα Ε, θὰ ἐφάνιντο πάντως λείψανά τινα αὐτοῦ, τοῦλάχιστον ἢ κάτω ὀριζόντιος γραμμῆ καὶ τὸ κατώτατον μέρος τῆς καθέτου. Ἄλλὰ τοιαῦτα λείψανα δὲν ὑπάρχουσι. Ὁ λιθοξόος ἄρα κατέλιπεν ἐνταῦθα τὴν θέσιν ἐνὸς γράμματος κενὴν, παραβάς

τὴν στοιχηθὸν διάταξιν ἕνεκα τῆς ἀθεραπεύτου ἀνωμαλίας τοῦ λίθου. Τοιαύτη δὲ παράβασις διὰ παρόμοιον ἀκριβῶς λόγον δὲν εἶνε μεμονωμένον παράδειγμα ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς ἐπιγραφαῖς ¹.

Ἄν ἤδη ἀναγνώσωμεν τὰ ὑπάρχοντα καὶ μόνα ποτὲ ἐγκοπέντα γράμματα, ποριζόμεθα τὴν ἀνάγνωσιν :

Τὸν Φοῖνον μὲ φάρεν ἐς τοῦ δρόμου κ.λ.

Δρόμος ἐκαλεῖτο τὸ στάδιον τῆς Σπάρτης ², οἱ δὲ Κρῆτες ἐκάλουν ἐν γένει τὰ γυμνάσια δρόμους, δίδοντες τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ μέρους εἰς τὸ ὄλον ³.

Ἄν δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου τὸ ὄνομα δρόμος περὶ τοῦ σταδίου λεγόμενον ἐξένιζεν ἴσως ⁴, παλαιότερον ὅμως δὲν ἦτο ἀσύνηθες ἐν τοιαύτῃ χρήσει, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Ὅμηρος ⁵ οὕτω ὀνομάζει τὸ στάδιον. Ὁ Ἡρόδοτος ⁶ ὡσαύτως μεταχειρίζεται αὐτὸ περὶ τοῦ ἐτέρου τῶν μερῶν τοῦ γυμνασίου τῆς Σικυῶνος, ὁ Πλάτων ⁷ περὶ δύο γυμνασίων ἐν Ἀθήναις, ὁ Ξενοφῶν περὶ τοῦ Λυκείου ⁸, περὶ τοῦ σταδίου τῆς Ὀλυμπίας ⁹ καὶ περὶ προχείρου τινὸς σταδίου ἔξω τῆς Τραπεζοῦντος ἐπὶ τῶν λόφων ¹⁰, ἐκ παλαιότερου δὲ συγγραφῆς εἰλημμένον εἶνε καὶ τὸ τοῦ Πλουτάρχου ¹¹, ὅτι ὁ Κίμων τὴν Ἀκαδημειαν ἐξ ἀνύδρου καὶ ἀύχμηρᾶς κατάρρυτον ἀπέδειξεν ἄλλος «ἡσχημένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμοις καθαροῖς

καὶ συσκίοις περιπάτοις» ¹. Προσέτι ἔχομεν δρόμους ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Ἥλιδος ² καὶ ἐν Ἡραίᾳ ³. ἐν τινι ἀγνώστῳ γυμνασίῳ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσσοτόμου εἰς «(ἔξω) δρόμος» ⁴ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ⁵ ἀναφέρονται γυμνάσια καὶ δρόμοι ἐν Χίῳ, ὁ δὲ Σοφοκλῆς ⁶ καὶ ὁ Πίνδαρος ⁷ μεταχειρίζονται τὸ ὄνομα δρόμος, ἵνα δηλώσωσιν αὐτὸν τὸν πυθικὸν παρὰ τὴν Κίρραν ἱππόδρομον, ὅστις ἐχρησιμοποιεῖτο τότε καὶ ὡς στάδιον, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω. Ἐκ τοῦ ἱπποδρόμου δὲ τούτου, παραμείναντος τοιούτου, μετηνέχθη μετὰ τῶν δρομικῶν γυμνικῶν ἀγωνισμάτων καὶ διετηρήθη τὸ ἀπλοῦν ὄνομα δρόμος κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων παραδειγμάτων μαρτυρουμένην συνήθειαν εἰς τὸ νεότευκτον ἐν Δελφοῖς στάδιον, περὶ οὗ ἡμῶν ὁ λόγος ⁸. Μόνον ἐκ τῆς τοιαύτης χρήσεως τῆς λέξεως ἦτο δυνατὸν νὰ σχηματισθῶσι τὰ ὀνόματα ἱππόδρομος («δρόμος ἵππων» Πανσ. 9, 23, 2), παραδρομῖς. Ὁ Vitruvius ⁹ ἀναφέρει δύο παραδρομίδας ὡς μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ γυμνασίου, ἐκ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς BCH, XXIII (1899) σ. 565 στ. 6 μαθηθάνομεν, ὅτι τὸ ἐν Δελφοῖς γυμνάσιον εἶχε μίαν μόνην παραδρομίδα. Ἐλέγετο δ' αὕτη οὕτω, διότι ἐξετείνετο κατὰ μῆκος τοῦ ξυστοῦ τοῦ γυμνασίου. Τὸ ξυστὸν δὲ (ἐνν. στάδιον) ἢ ὁ ξυστὸς (ἐνν. δρόμος) ¹⁰ ἔχει μῆκος ἐνὸς σταδίου ¹¹ ἦτοι εἶνε ἀπλοῦν στάδιον εἴτε δρόμος, αὐτὸς οὗτος, ὃν ἀποδίδουσι τοῖς γυμνασίοις τινὰ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφῶν. Ὡστε καὶ ἂν ποτε ἢ χρῆσις τοῦ ὀνόματος δρόμος ἐπὶ τοῦ σταδίου εἶχεν ἐλαττωθῆ ἢ καταπαύσει, ἢ ἐπίδροσις ὅμως τῆς πα-

¹ BCH, II (1878) σελ. 494, 499. XI (1887) σ. 130. XXIV (1900) σ. 463. Πρὸς. XXVI, (1902) σελ. 6.

² Πανσ. III, 14, 6 «Καλοῦσι δὲ Λακεδαιμόνιοι δρόμον, ἔνθα τοῖς νέοις καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔτι δρόμου μελέτη καθίστηκε». Πρὸς. 15, 6. Εὐριπ. Ἀνδρομ. 559. Τί. Λίν. 34, 27.

³ Σουῖδ. «δρόμοις· τοῖς γυμνασίοις κατὰ Κρήτας». Τοὺς ἐφῆσους οἱ Κρῆτες ἐκάλουν «ἀποδρόμους διὰ τὸ μηδέπω τῶν κοινῶν δρόμων μετέχρειν» Ἀμμώνιος ἐν λ. γέρον. Πρὸς. Εὐσταθ. εἰς Ὀδ. Θ. 1592, 55. 1788, 56· εἰς Ἰλ. Θ. 727, 18· κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς δρομῆς Bücheler und Zitelmann, das Recht von Gortyn Ergänzungsheft des Rein. Mus. XL (1885) σελ. 60-1· δεκάδρομοι δὲ τοὺς δέκα ἔτη αὐτῶν μετεσχηκότας. Σουῖδας ἐν λ. δεκάδρομοι.

⁴ Τοῦτο φαίνεται ἐκ τοῦ χωρίου III, 14, 6.

⁵ Ἰλ. Ψ, 321. Ὀδ. δ, 605 πρὸς. Ἰλ. Ψ, 330.

⁶ VI, 126, 128.

⁷ Θεαιτ. 144, C. ἔνθα ὁ Σχολιαστὴς σημειοῦται «ἐν τῷ ἔξω δρόμῳ· τόποι τινὲς ἦσαν ὁ μὲν ἐκτὸς ἄστεως, ὁ δὲ ἐντὸς ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς τελουμένων ὑπὸ τῶν νέων δρόμοι καλούμενοι». Πρὸς. Φαίδρ. 227 A.

⁸ Ἰππαρχ. 3, 6.

⁹ Ἐλλην. 7, 4, 29.

¹⁰ Κύρ. Ἀνάβ. 4, 8, 25 ἔξ.

¹¹ Κίμ. 13.

¹ Πρὸς. Ἀριστοφ. Νεφ. 1005. Πανσ. I, 29, 2. Διογ. τόμ. I σελ. 131 (ἐκδ. Tauchn. 1895).

² Πανσ. VI, 23, 1 ἔξ. «ἐν δὲ Ἥλιδι τὰ ἄξια μνήμης γυμνασίον ἐστὶν ἀρχαῖον. . . . πλάτανοι μὲν ὑψηλαὶ διὰ τῶν δρόμων πεφύκασιν ἐντὸς τοῦ ἵππου· ὁ σύμπαρ δὲ οὗτος περίβολος καλεῖται ξυστὸς».

³ Πανσ. VIII, 26, 1.

⁴ Μελαγχ. Β τῆ τάξει Α, 1.

⁵ 13, 566 e.

⁶ Ἥλ. 686.

⁷ Πυθ. 1, 32.

⁸ Δρόμον (=στάδιον) ἀναφέρει καὶ ἐπιγραφῆ τις CIG, 1688, στ. 36, 42

⁹ 5, 11, 6, 7, 6.

¹⁰ Πολυδ. III, 148, IX, 43 Πρὸς. Grasberger, Erz. u. Unterr. I, σ. 246, 311, Petersen, das Gymnasium der Griechen, σ. 6.

¹¹ Β. Λεονάρδου, Ὀλυμπία, σελ. 151. Ὅρα καὶ Homolle ἐν BCH, 1899 σ. 565 ἔξ., ὅτι τὸ μῆκος τοῦ δρόμου τοῦ γυμνασίου τῶν Δελφῶν εἶνε σταδίαῖον.

λαϊκῶς χρήσεως ἐξηκολούθει καταφανῆς οὕσα ἐκ τῶν συνθέτων λέξεων, ἃς εἶχε σχηματίσει, καὶ ἐκ τοῦ οὐσιαστικοποιηθέντος ὀνόματος ὁ Ξυστός¹.

Κατὰ ταῦτα Δρόμος² ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ πυθικοῦ σταδίου δηλοῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ σταδίον. Τὸ ἄρθρον τοῦ (ἐς τοῦ δρόμου) κεῖται, ἐπειδὴ ὁ λόγος γίνεται περὶ τοῦ γνωστοῦ τούτου σταδίου· ἄνευ δὲ τοῦ ἄρθρου οὐδὲν σαφὲς θὰ ἐδήλου ἢ φράσις³.

Δέν με διαλανθάνει, ὅτι ὁ κόμβος τῆς νέας ἀναγνώσεως καὶ ἐρμηνείας τοῦ νόμου, ἣν εἰσηγοῦμαι, εἶνε ἡ «νομιμοποίησις» τῆς παραδόξου συντάξεως τῆς ἐς μετὰ γενικῆς ὀνόματος οὐχὶ προσωπικοῦ «ἐς τοῦ Δρόμου». Ἄλλ' αὕτη ἐπιβάλλεται ἐξ ἀνάγκης, ἀφ' οὗ ὁ λίθος οὐδενὸς ἄλλου γράμματος τὴν ὑπαρξίν μαρτυρεῖ. Ἡ εἰς (ἐς) συντάσσεται ἐνίοτε μετὰ γενικῆς, ἀλλὰ προσωπικῶν ὀνομάτων, κυρίων ἢ προσηγορικῶν⁴· ἔχομεν ὅμως καὶ ἐν παράδειγμα δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ χωρίον τοῦ πυθικοῦ νόμου. Παρ' Ὀμήρω Ὀδ. δ, 581 κεῖται: «ἄψ εἰς Αἰγύπτῳ διεπετέος ποταμοῖο στῆσα νέας», «wo *allgemein der Begriff der Räumlichkeit zu ergänzen ist* [nach Anderen ὕδωρ vgl. 477 oder ῥόας vgl. ι, 450]»⁵. Κατὰ ταῦτα ἡ φράσις «ἐς τοῦ δρόμου» σημαίνει εἰς τὸν χώρον τοῦ δρόμου, εἰς τὰ τοῦ δρόμου, «εἰς τὰ μέρη» τοῦ σταδίου.

Ἴδου ἤδη πῶς ἐρμηνεύω ἐγὼ τὸν νόμον διὰ πλειόνων:

¹ Πρβλ. καὶ *Gruter. inser. 339.2. Lexic. Forcellini s. v. Dromos*. Ἀντιθέτως κεῖται συνθετάτα ἡ λέξις στάδιον ἀντὶ τοῦ δρόμου (= ἀγωνίσματος δρόμου σταδίου) πρβλ. *Πινδ. Ἰσθμ. 1,30. Πλάτ. νόμ. 833 A. κλ.*

² Γράφω διὰ κεφαλαίου τὸ ὄνομα ὡς κύριον· τοιαύτην χρῆσιν εἶχεν ἡ λέξις ἐν Σπάρτῃ, ὅρα *Τῆ. Liv. 34.27. Πავσ. (ἐκδ. Spiro) 3,14, 6-7. 15,6* καὶ παρὰ τὸν Βοιωτὴν *Plin. 4.83*, πρβλ. δὲ 2, 204 καὶ *Pauly-Wissowa's Realenc. λ. Δρομίσκος*.

³ Ἡ λέξις *δρόμος* δηλοῖ τὴν τε πρᾶξιν τοῦ θεῖν καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ αὕτη τελεῖται, ὡς ἡ λέξις *χορὸς* δηλοῖ τό τε χορεύειν (ὀρχεῖσθαι) καὶ τὴν ὀρχήστραν, ἡ δὲ λέξις *ἀγὼν* τό τε ἀγωνίζεσθαι καὶ τὸν τόπον τοῦ ἀγῶνος. Ὀμ. Ἰλ. Ψ, 495, 886.

⁴ Π. γ. Ὀμ. Ὀδυσ. Β, 195 «μητέρα ἦν ἐς πατρός ἀνωγέτω ἀπονεέσθαι». Ἰλ. Ζ, 378 «ἠέ πη ἐς γαλῶων ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων, ἢ ἐς Ἀθηναίης ἐξοίχεται». Ἡροδ. 1, 113, 2 «ἐς τοῦ Ἀρπάγου» 5.51, 1 «ἐς τοῦ Κλεομένηος». Εὔρηται προσέτι καὶ ἡ γενικὴ προσωπικῆς ἢ αὐτοπαθοῦς ἢ κτητικῆς ἀντωνυμίας μετὰ τῆς ἐς, ὡς Ἀριστοφ. Λυσιστ. 1065 «ἐς ἐμοῦ», 1070 «ἐς ἑαυτῶν», πρβλ. καὶ ἄνωτ. σελ. 164.

⁵ *Krüger, Griechische Sprachlehre, Zweit. Theil. Sweit. Heft, 1859* σελ. 164-5. Τὴν γνώμην τοῦ Krüger δέχεται καὶ ὁ ἐκδότης τῆς Ὀδυσσεΐας *Ameis*. Πρβλ. τ, 188 «στῆσε δ' ἐν Ἀμινσῶ, ἐν λιμῆσιν χαλεποῖσιν». Πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτην τῆς ἐς παραβλητέα εἶνε ἡ χρῆσις τῆς ἐν ἐπὶ τοπικῶν κυρίων ὀνομάτων ὡς *Dittenberger, Sylloge*², 41 στ. 15 «οἰκία ἐς (=ἐν) Συμμαχιδῶν» Ἀριστοφ. ἰππ. 79 «τῷ χεῖρ' ἐν Αἰτωλοῖς, ὁ δὲ νοῦς ἐν Κλωπιδῶν».

Ἀπαγορεύεται ἡ προσαγωγή τοῦ οἴνου εἰς τὰ μέρη τοῦ σταδίου. Ἄν δέ τις, συλληφθεὶς παραβάτης τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης, προφασίζηται, ὅτι ἔφερεν οἶνον, ἵνα δι' αὐτοῦ σπείσῃται θεῶ τι, ὑποχρεοῦται νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν θεὸν τοῦτον, ᾧ ἐβούλετο νὰ θύσῃ σπονδῆν παράνομον· ὑποχρεοῦται προσέτι νὰ μεταβάλῃ τὴν μελετηθεῖσαν σπονδῆν τελῶν αὐτὴν ἄοιον καὶ νὰ πληρώσῃ ὡς πρόστιμον πέντε δραχμάς, ὧν τὸ ἥμισυ ἀνήκει τῷ καταμηνύσαντι¹, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ κατατίθεται εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Κατὰ ταῦτα ὁ νόμος ἐν πρώτῃ ὄψει φαίνεται προβλέπων ποινικῶς παραβάτας εἰσάγοντας εἰς τὸ στάδιον οἶνον πρὸς τὸν ῥήτῳ σκοπὸν ἢ ὑπὸ τὴν πρόφασιν, ἵνα δι' αὐτοῦ θύσωσι. Τί θὰ ἐγίνετο ὅμως, ἂν ὁ παραβάτης δὲν ἔλεγεν, ὅτι εἰσῆγαγε τὸν οἶνον, ἵνα δι' αὐτοῦ θύσῃ, ἀλλὰ πρὸς ἄλλην χρῆσιν, οἶον πρὸς πόσιν; Διὰ τὸν παραβάτην τοῦτον ἰσχύει βεβαίως ὡς πρὸς τὴν ἀπαγόρευσιν ἢ πρῶτη ῥήτρα τοῦ νόμου «τὸν Φοῖνον μὲ φάρεν ἐς τοῦ δρόμου». Ὡς πρὸς τὴν τιμωρίαν ὅμως οὗτος βεβαίως δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐξιλεώσῃ θεὸν τινα, ὃν δὲν εἶχε προσβάλει διὰ παρανόμου σπονδῆς, ἀφ' οὗ οὐδεμίαν σπονδῆν ἐμελέτησε, οὔτε νὰ μεταβάλῃ *θυσίαν*, ἣν οὐδαμῶς ἐσκέφθη νὰ θύσῃ· οὗτος οὔτε πρὸς θεότητά τινα ἐξήμαρτεν οὔτε θρησκευτικὴν τινα ποινὴν θὰ ὑποστῆ· οὗτος παρέβη μόνον τὸν ἐπὶ τοῦ λίθου ἀπαγορευτικὸν πολιτικὸν νόμον καὶ κατ' ἀκολουθίαν θὰ ζημιωθῆ καταβάλλων μόνον τὸ πρόστιμον τῶν πέντε δραχμῶν.

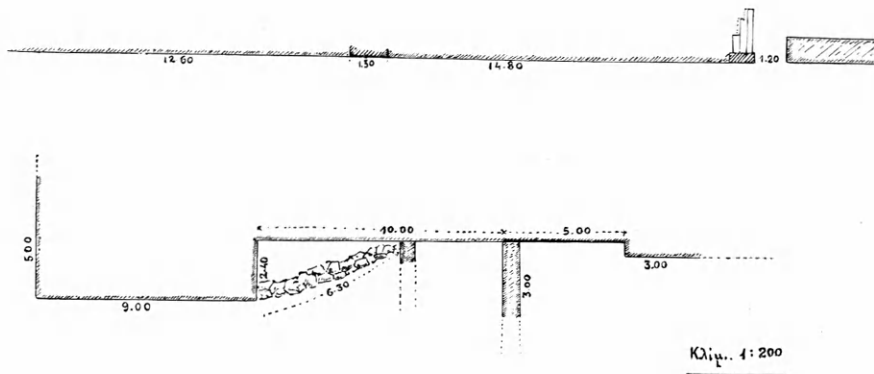
Διὰ ταύτης τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς ἐπιγραφῆς αἴρονται πᾶσαι αἱ δυσχέρειαι, ὁ νόμος οὐδένα κανόνα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης παραβαίνει καὶ ἀποδεικνύεται λέγων σοφῶς καὶ σαφῶς μόνον τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, ἐκβάλλεται δ' ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ὁ ἄλλοθεν ἐντελῶς ἄγνωστος, παρείσακτος δὲ καὶ παρέγγραπτος ἦρως Εὐδρόμος.

Τὴν ἐπιγραφὴν ἀνέμενον νὰ ἴδω κεχαραγμένην κατὰ τὴν εἰσοδὸν αὐτὴν τοῦ σταδίου, ἵνα λαμβάνωσι γνώσιν αὐτῆς πάντες οἱ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτό. Διατὶ ἐτέθη 15 μέτρα καὶ πλέον μακρὰν αὐτῆς βλέπουσα πρὸς τὴν ἐκτεινομένην ἐκεῖ ἐπιμήκει πλα-

¹ Τὸ ἥμισυ πρόστιμον δίδεται τῷ καταμηνύσαντι καὶ ἐν Ἀμοργῷ BCH, XVI, 279-280.

τείαν; (εἰκ. 1, 2 ὅπου ὁ ἀρ. 1, 50). Ἀληθῶς πρὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἐκτείνεται πλατεῖα ἔχουσα πλ. 7,30 μ., μῆκ. δὲ οὐχὶ ἔλασσον τῶν 28 μ. Τὰ χῶματα τῆς πλατείας ταύτης ὑπεβαστάζοντο ὑπὸ ἀναλημμάτων, ὧν σφύζονται λείψανα ταπεινὰ (εἰκ. 1 ὄψις ἀπ' ἀνατολῶν εἰλημμένη· εἰκ. 3 ὄψις ἀπὸ νότου), ἐφ' ὧν ἐκτίσθησαν ἐν χρόνοις ὑστέροις ἕτερα ἀναλήμματα, περὶ ὧν κατωτέρω. Διατὶ λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη πρὸ τῆς πλατείας ταύτης καὶ δὴ κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς; Ἴσως διότι ἐνταῦθα ἦσαν τὰ καπηλεῖα, θὰ ἔλεγέ τις, εἰς ἃ ἐφοίτων οἱ τοῦ σταδίου θεαταί, οὓς ἤθελε νὰ ἀποτρέψῃ νὰ φέρωσιν ἐντεῦθεν οἶνον ἐντὸς τοῦ σταδίου. Ἀλλ' ἂν τις ἤθελε φέρεи οἶνον εἰς τὸ στάδιον ἄλλοθεν, χωρὶς νὰ διέλθῃ διὰ τῶν καπηλείων, χωρὶς νὰ ἀγοράσῃ οἶνον ἐξ αὐτῶν, κατὰ τίνα τρό-

πον θὰ ἀπετρέπετο οὗτος ὁ ξένος θεωρὸς εἴτε πανηγυριστὴς ἀπὸ τοῦ παρανόμου ἐγχειρήματος, ἀφ' οὗ ὁ νόμος ἦτο αὐτῷ ἄγνωστος, ἄτε μακρὰν τῆς εἰσόδου τοῦ σταδίου ἐγκεκολαμμένος; Ἐπειτα τίς βεβαίῳ ἡμᾶς, ὅτι οἱ Ἕλληγες εἶχον τότε καπηλεῖα παρὰ τὸ στάδιον καὶ ὅτι ἐν ὄρα θέρους καὶ καταλείποντες τοὺς ἀγῶνας, τελετὴν ἱερὰν αὐτοῖς, ἐξήρχοντο τοῦ σταδίου καὶ ἔπινον οἶνον; Ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὡς γνωρίζομεν¹, οἱ πανηγυρισταὶ διεκαρτέρου διψῶντες καὶ ἀπέθνησκον πολλοὶ αὐτῶν ὑπὸ σφοδρῶν τῶν νόσων, αἱ τῶς διὰ τὸ ξηρὸν τοῦ χωρίου ἐν πολλῷ τῷ πλήθει ἐπεπόλαζον, μέχρις ὅτου Ἡρόδης ὁ Ἀττικὸς ὕδωρ ἐπήγαγε καὶ ἔπαυσεν ἀπολλυμένους διψῆσαι τοὺς πανηγυριστάς. Ὡστε ἂν ὑπῆρχεν ἐν ταῖς ἀγωνιστικαῖς πανηγύρεσι πρόβλημα ποτοῦ πρὸς

Εἰκὼν 2.

λύσειν, τοῦτο ἦτο τὸ τοῦ ὕδατος. Πρέπει δὲ νὰ τεθῆ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ὁ Ἡρόδης προυνόησε καὶ περὶ τοῦ ἔτι καὶ νῦν ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ σταδίου τῶν Δελφῶν πηγάζοντος ὕδατος. Καὶ οἱ θεαταὶ δὲ τῶν τελουμένων νῦν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔαρ (τὸν Ἀπρίλιον ἢ Μάρτιον) Ὀλυμπιακῶν ἢ Παναθηναίων ἀγῶνων δὲν ἔχουσιν ὄρεξιν οἴνου, πολλῶν δ' ἦττον εἶχον τοιαύτην ὄρεξιν οἱ θεαταὶ τῶν κατ' Ἀῤῥγοστον (Βουκάτιον) μῆνα τελουμένων πυθικῶν ἀγῶνων. Δὲν πιστεύω λοιπὸν, ὅτι δύναται νὰ ἀληθεύῃ τοιαύτη εἰκασία.

Ὁ νόμος βεβαίως εἶνε νομοθετικὴ τις ἐνίσχυσις τῶν διατάξεων περὶ διαίτης τῶν ἀθλητῶν, οἷς ἀπηγορεύετο κατὰ τὸν χρόνον τοῦλάχιστον τῶν διὰ τοὺς ἀγῶνας προασκήσεων ἢ χρῆσις τοῦ οἴνου².

¹ Λουκ. περὶ τῆς Περσεγρ. τελευτῆς 19,20.

² Περὶ τῆς διαίτης τῶν ἀθλητῶν ἔρα *Galien. de salubr. vict.*

Προβλέπων δὲ καὶ περὶ ἀνθρώπων ἐχόντων λόγους νὰ θύωσιν ἐν τῷ σταδίῳ¹, ἀποβλέπει μάλιστα εἰς τοὺς ἀθλητάς, καὶ χαραχθεὶς ἐκεῖ, ἐνθα ἐχαράχθη, ἦτο προωρισμένος νὰ ἀναγινώσκηται κυρίως ὑπὸ τῶν ἐκεῖ θαμιζόντων ἀθλητῶν. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ πρὸ αὐτοῦ πλατεῖᾳ, ἐν ἣ ματαίως ἀνεζητήθη ναῖσκος τις ἢ βωμὸς ἢ ἀναθήματα τοῦ ἀνυπάρκτου ἥρωος Εὐδρόμου, πρέπει συμφωνότερον πρὸς τὰ πράγματα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἔκειντο τὰ παραρτήματα τοῦ σταδίου, οἷον τὸ ἀποδυτήριον, τὸ ἐλαιοθέσιον, τὸ λουτρὸν κ.τ.δ., ἐνθα τὸ πρῶτον εἰσήρχοντο οἱ ἀθληταί, πρὶν εἰσελθῶσιν εἰς τὸ στάδιον, ἐλάμβανον δ' οὕτω γινώσιν τῆς σπουδαιοτάτης δι-

rat. 12, XV σ. 194 (ἐκδ. Kühn), *Daremberg - Saglio, Diction. des Antiquités*. ἄρθρ. *Athleta Pauly - Wissowa's Realenc* ἄρθρ. *Athlethai* σελ. 2053 καὶ ἄρθ. *ἀναγκοφαγία*.

¹ Θυσία ἐν τῷ πυθικῷ σταδίῳ *BCH*, 1894 σ. 85, 1899 σ. 613.

αυτοὺς διατάξεις τοῦ νόμου. Νομίζω μάλιστα, ὅτι ἢ ἐν τῷ νόμῳ ἔκφρασις «ἐς τοῦ δρόμου», ἀνθ' ἧς κάλλιστα ἠδύνατο νὰ κεῖται «ἐς τὸν δρόμον», ἐτέθη ἐπίτηδες, ἵνα διὰ τῆς γενικῆς δηλωθῆ ὁ μόνον ὁ δρόμος ἦτοι τὸ στάδιον, ἀλλὰ allgemein der Begriff der Räumlichkeit ἦτοι καὶ τὰ τοῦ δρόμου, τὰ συναφῆ καὶ ἀναπόσπαστα αὐτοῦ κτίρια ἢ κατασκευάσματα, ἅτινα δὲν ἦσαν ἀπαραίτητα μόνον ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σταδίοις· διότι οἱ ἀγῶνες, ὧν αἱ προπονήσεις ἐγίνοντο ἐν τῷ γυμνασίῳ, διεξήγοντο εἴτα κατὰ τοὺς αὐτοὺς κανόνας ἐν τῷ σταδίῳ. Οὕτω συλλογιζόμενοι βλέπομεν, ὅτι ὁ νόμος ἀντὶ νὰ μαρτυρῆ περὶ τῆς ποτε ὑπάρξεως ἐνταῦθα καπηλείων οἴνου, καθ' ὧν λαμβάνει ὀρθῶς μέτρα, τὸν κανόνιον, οὐδὲν περὶ τούτου λέγων, ἐπιζητεῖ νὰ παρακωλύσῃ οἰανδήποτε προσαγωγὴν οἴνου εἰς τὰ τοῦ δρόμου, μὴ συγχωρῶν μηδὲ τὴν πρόφασιν τῆς θυσίας.

Τὰ παραρτήματα ταῦτα τοῦ σταδίου ἦσαν βεβαίως ξύλινα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιγραφῆς¹,

¹ Τὰ παραρτήματα ταῦτα τοῦ πυθικοῦ σταδίου ὑπολαμβάνουσιν ἴσως ἐν τοῖς χάσμασι τῆς ἐπιγραφῆς τῆς δημοσιευθείσης ἐν BCH. XXIII (1899), σελ. 565 ἐξ., περιλαμβανούσης δὲ προπαρασκευᾶς τινος καὶ δὴ ἐργολαβικὴν ἔκδοσιν διαφόρων ἔργων ἀναγκαίων διὰ τὴν τέλεσιν τῶν πυθίων τοῦ ἔτους 258 π. Χ. Δυστυχῶς οὐδὲν ἀσφαλῆς συμπλήρωμα δύνανται τις νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν. Ἐν τῷ περὶ τοῦ ἵπποδρόμου μέρει ἀναφέρονται (στίχ. 40) οἴκοι τινες, οἵτινες ἦσαν «Wagenräume in der Aphasis ἢ Wagenstände» καλούμενοι οἰκήματα ὑπὸ τοῦ Παισανίου VI 20,11. Krause Gymnastik und Agonistik σελ. 155. Grasberger. Erziehung und Unterricht, III, σ. 260. Pollack Hippodromica, Leipzig, 1890, σ. 57 ἐξ. Δὲν εἶνε δὲ προσέτι βέβαιον, ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη περιλαμβάνει πάντα τὰ διὰ τὰ πύθια προπαρασκευαστικά ἔργα. — Παραβολὴ τῆς τοῦ δεδημοσιευμένου κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς, ἣν ἐπεχείρησα, πρὸς τὸν λιθὸν, ἀποκείμενον ἐν τῷ μουσεῖῳ τῶν Δελφῶν, μοι εἶδειξεν ἐνιαχοῦ, μάλιστα ἐν τοῖς ἀριθμητικοῖς ψηφίοις, γραφᾶς τινος διαφόρου τῶν δημοσιευθεισῶν, ἃς νομίζω καλὸν νὰ παραθέσω ἐνταῦθα: Ἐν στίχῳ 7 ἀντὶ ΔΠ ἀναγινώσκω ΣΓ. Ἐν στίχῳ 8 ἀντὶ ΗΗΓΔΔ. ΔΓ ἀναγινώσκω ΗΗΓΔΔ: ΑΓ. Ἐν στ. 22 μετὰ τὸ ΙC ὑπάρχει χώρος πρὸς συμπλήρωσιν δύο ἢ τριῶν ψηφίων. Ἐν στ. 23 ἀντὶ ΔΠ ἀναγινώσκω ΔΙ ἢ ΔΓ. Ἐν τέλει τοῦ στ. 31 ἀντὶ λειψάνων Α ἀναγινώσκω λείψανα Ν. Ἐν στ. 44 τὰ λείψανα καὶ ὁ χώρος δὲν ἐπαρκοῦσι πρὸς συμπλήρωσιν μν[ασίῳι καὶ κλ., ἐκ δὲ τοῦ Κ τοῦ κολυμφ[αίου ὀρθῶνται ἔχνη μόνον σήμερον, ὁμοιάζοντα μᾶλλον πρὸς λείψανα τοῦ γραμματός Σ συναπτέου ἴσως τότε μετὰ τοῦ προηγουμένου ἄρθρου. Τὸ τελευταῖον φ σφάζεται ὀλόκληρον καὶ σαφές.

Τὸ ξύλινον δὲ προσκηνίον, ὅπερ μνημονεύεται ἐν στίχῳ 28, καὶ ὅπερ, ὡς ὁ κ. Homolle (BCH. ἔ. ἀ. σ. 614) φρονεῖ, ἐπηγγέτο εἰς τὸ ἐνδότερον μέρος τοῦ σταδίου κατὰ τὴν σφενδόνην ἦτοι τὸ δυτικὸν ἡμικύκλιον, ἴσως ἐπηγγέτο μᾶλλον ἐκεῖ, ἔνθα ὁ Ἡρώδης ἔκτισεν εἴτα τὴν ἀψιδωτὴν εἰσοδὸν, καὶ ἐχρησίμειε μόνον διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐμφάνισιν τῶν ἀγωνιστῶν, ἃν τὸ θέατρον τῶν Δελφῶν ἦτο ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 258 π. Χ. ἐκτισμένον καὶ ἐπομένως δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ στάδιον καὶ ὡς θέατρον. Ὅταν ὁμοῦ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι κατὰ τὸ

ὅτε τοῦτο ἦτο γῆς χῶμα¹. Ἡ δὲ τέχνη, ἣτις κατὰ τὸν Homolle ἐν τε τῷ γυμνασίῳ καὶ τῷ σταδίῳ τῶν Δελφῶν προσήρμωσε τὰ κτίρια πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους, οὐδαμοῦ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἀρμοδιώτερον τόπον διὰ τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα διαμερίσματα τοῦ σταδίου ἢ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νοτίας αὐτοῦ πλευρᾶς, ἔνθα ὁ νόμος. Ἡ ἐπιμήκης πλατεῖα, ὅσον στενόχωρος καὶ ἂν νομι-

ἔτος 258 ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ σταδίου πιθανότατα ἐστερεῖτο ἐδωλίῳ, ἀφ' οὗ οὐδενὸς ἀναλήμματος ἀναγκαῖον πρὸς τοῦτο ἐσώθησαν λείψανα, καὶ λάθωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ὡς εἶχεν ἐπὶ Ἡρώδου τὸ στάδιον (μετὰ 6 σειρῶν ἐδωλίῳ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν καὶ τὸ κοῖλον τῆς σφενδόνης, 12 δὲ κατὰ τὴν βορείαν) παρεῖχε χώρον κατὰ τὴν σφενδόνην ἀνεπαρκέστατον πρὸς πλῆθος πολὺ, ὅσον θὰ παρίστατο κατὰ τοὺς πυθικοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας, βλέπομεν ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ γνώμη τοῦ Homolle δὲν λυεῖ τὸ ζήτημα οὐδ' ἀποκλείει πᾶσαν ἀπορίαν. Τούταντιον δὲ πανηγυρικὴ τις καὶ φιλόκαλος ἐμφάνισις τῶν ἀγωνιστῶν, ἄλλως τε καὶ ὅταν μάλιστα οὗτοι ἦσαν περιφημοὶ (Ὀλυμπιονίκαι, περιοδονίκαι κτλ.), νομίζω ὅτι ἀπητεῖτο ἐν τοῖς πανελληνίοις καὶ ἱεροῖς ἀγῶσι, ἠδύνατο δὲ νὰ ἐπιτευχθῆ διὰ τοῦ προσκηνίου, ὅπερ θὰ ἐκοινῶνι πρὸς δωμάτια τινὰ ὀρηκτῆρια ἅμα καὶ ἀναπαυτήρια τῶν ἀθλητῶν. — Εἶνε δὲ λίαν πιθανόν, ὅτι τὰ πρὸ τοῦ στίβου τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου ἀνασκαφέντα εἰρήπια ἀνήκουσι σταθερῶ τινι κατασκευάσματι, ὅπερ ἀπετελεῖτο ἐκ τοιοῦτων τινῶν εὐρώνων δωματιῶν ἀποδυτηρίων κλ. καὶ στοᾶς ἔμπροσθεν, ἐχούσης ἀπαραγνώριστον ὁμοιότητα πρὸς προσκηνίον θεάτρον. Ἐλέχθη μοι, ὅτι οἱ ὀπισθεν τῆς στοᾶς παράλλητοι αὐτῇ τοῖχοι ἴσως ἐχρησίμειον πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων τῆς πλατείας κλιμακωδῶς πως, ἀλλὰ δὲν ἐνοσῶ, διατὶ νὰ μὴ ἐκτείνωνται καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς πρὸ τοῦ σταδίου πλατείας καὶ τί χρησίμειουσιν οἱ πρὸς τὴν στοᾶν καὶ τοὺς ὀπισθεν αὐτῆς παράλληλοι τοίχους κάθετοι τοῖχοι. Οὔτε κλωδοὶ θηριῶν πρὸς θηριομαχίαν πρέπει νὰ ὑποθεθῶσιν ἐνταῦθα, νομίζω διότι τότε δὲν βλέπω εἰς τί θὰ ἐχρησίμειεν ἡ ὑπόγειος ὁδὸς τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ σταδίου ἢ ἔχουσα ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς εἰρεῖσι τοσαῦτα ἀνάλογα κατασκευάσματα χρήσιμα ἀκριβῶς εἰς τὰς θηριοτροφίας καὶ τὰς θηριομαχίας. Ἡ στενότης δὲ καὶ ἡ πενιχρότης τῶν ἀνασκαφέντων θεμελίων δὲν εἶνε λόγος ἀδιαφορίας καὶ καταφρονήσεως πρὸς αὐτά, οὐδὲ πρέπει νὰ νομισθῶσι τυχόν ὑπὸ τινος ἀνάξια τῶν χρόνων τοῦ Ἡρώδου, καίπερ ὄντα ῥωμαϊκὰ κτίσματα, ἢ τοῦ ἀπλοῦ ἄλλως τε σκοποῦ, ὃν πληροῦσι τὰ ἀποδυτήρια σταδίου τινός, ἅτινα, ὅταν εὐρίσκωνται ἐπὶ χώρῳ ἐπιπέδῳ, δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην χρησιδωμάτων καὶ χαλῶν τοίχων. Ἀπλῆ δὲ στοᾶ πρὸ τοῦ σταδίου, ὡς ἐκτίσθη κατὰ τοὺς ἐφετινοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἄγουσα εἰς τὸν στίβον αὐτοῦ, περιβαλλόμενον ὑπὸ ὑψηλοῦ στηθαίου, φαίνεται μοι κτίσμα ἐστερημένον ἀρχιτεκτονικῆς λογικῆς, ἀφ' οὗ δὲν ἐπρόκειτο νὰ διέρχωνται δι' αὐτῆς οἱ θεαταί. Πρὸ τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου δὲν ἀπαιτοῦνται προπύλαια οὔτε φραγμὸς τις τοῦ ξυστοῦ, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαῖα συμπληρώματα, ὧν ἡ ἀλλαγὴ ἀπομάκρυνσις παράγει πολλὰς ἀτοπίας κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀγῶνων, ἐν ᾧ οὐδὲν φυσικώτερον καὶ ἑλληνικώτερον τῆς σεμνῆς ἐμφανίσεως τῶν ἀγωνιστῶν πρὸ τῆς στοᾶς κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἐκ τοῦ προσκηνίου ἐμφανίσεως τῶν ὑποκριτῶν τοῦ θεάτρον, προβαίνοντων ἐκ τῆς σκηνῆς. Τὰ πρὸ τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου θεμέλια εἶνε ἀναπόσπαστα ἀπὸ τῆς στοᾶς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς τέχνης καὶ τῆς συναφείας αὐτῶν, καλύπτουσιν αὐτὴν ἔξωθεν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἀποτελοῦσιν ἐν οἰκοδόμημα μετ' αὐτῆς ἀνάλογον πρὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὸ προσκηνίον τῶν θεάτρων.

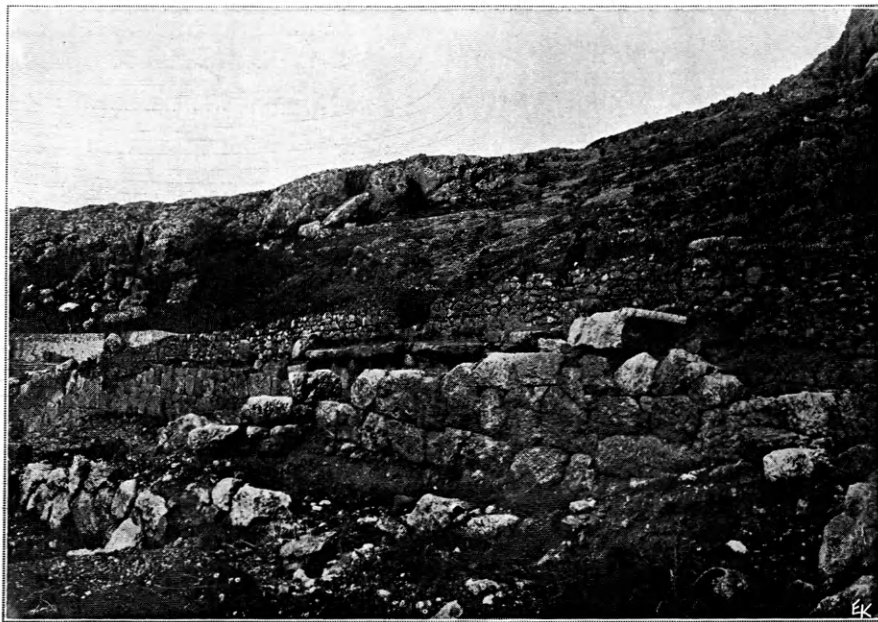
¹ Ὅρα BCH, 23 σελ. 566 στ. ἐπιγρ. 27 καὶ πρόβλ. Παισ. 6, 20, 8, 2, 27, 5, 8, 47, 4, 9, 23, 1. Philostr. 6. σοφιστ. V, 2, πρόβλ. Verg. Aen. 5, 287.

σθῆ, ἔχει ἰκανὸν πρὸς τοῦτο χωρὸν, καὶ πάντως ἐσχηματίσθη, ὅπως χρησιμοποιηθῆ· ἄλλην δὲ χρησιμοποίησιν αὐτῆς δὲν εὐρίσκω καλυτέραν τῆς ῥηθείσης καὶ ἀναγκαιοτέραν.

Ἡ νοτιὰ αὕτη πλευρὰ τοῦ σταδίου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μάλιστα μέρος, ἔνθα καὶ ἡ ἐπιγραφή, ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις τῆς ἐπιγραφῆς εἶχε, νομίζω, καταχωσθῆ ὑπὸ καταρρευθείσης ἢ ἐπίτηδες συσσωρευθείσης γῆς. Τοῦτο δ' ἐξάγω ἐκ τῶν ἐξῆς:

Εἰς ἀπόστασιν 7,30 μ. ἀπὸ τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν νοτίου τοίχου τοῦ σταδίου ὑπῆρχε πολυγωνικὸν ἢ μᾶλλον ψευδοδομικὸν ἀνάλημμα

(μῆκ. 10,00 μ.), ὅπερ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω (σ. 169, εἰκ. 2), καὶ οὐτινος σφίζεται μέρος. Τὸ ἀνάλημμα τοῦτο ἔχει θεμέλια κείμενα λίαν ὑψηλὰ ἐπιπολῆς (εἰκ. 3) καὶ ἐν μέρει ἐπὶ παλαιότερων ἀναλημάτων ἀνακτέων εἰς τοὺς χρόνους τῆς μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς· προσέτι δ' ἔχει, ὡς πᾶν ἀνάλημμα, τὴν μὲν ἐξωτερικὴν πρὸς τὸ πρᾶνές πλευρὰν καλῶς εἰργασμένην καὶ ἐκτισμένην, τὴν δ' ἐστραμμένην πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν ἐντελῶς ἀκανόνιστον. Ἡ πλευρὰ αὕτη βεβαίως δὲν ἦτο ὀρατὴ, ἀλλ' ἐκρύπτετο ἐντὸς γῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σφζόμενον μέρος τοῦτου τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου ἔχει

Εἰκὼν 3.

νῦν ὕψος ἴσον σχεδὸν πρὸς τὸν παλαιὸν τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ σταδίου τοίχου, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, ἀναγκαίως ἄρα συνάγομεν ἐκ τούτου, ὅτι ἡ πρόσχωσις ἦτο ἰσοῦψῆς τῶν δύο τούτων τοίχων καὶ ὅτι ὁ τοίχος τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἦτο κεχωσμένος.

Ἀκριβέστερον ὅμως δυνάμεθα νὰ ἕρισωμεν τὸ ὕψος τῆς προσχώσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ βάθος, ἐν ᾧ διετέλεσε τεθαμμένη ἢ ἐπιγραφή τοῦ νόμου, ἀκολουθοῦντες ἄλλῳ συλλογισμῶ. Ὅτε Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ὠκοδόμησε λίθῳ¹ τὸ στάδιον,

¹ Ὁ Πανσανίας λέγει περὶ τοῦ σταδίου τῶν Δελφῶν, ὅτι «ἐποίητο ἐκ τῆς πέτρας, ὅποια παρὰ τὸν Παρνασσὸν εἰσὶν αἱ πολλαί, ἄχρι Ἀθηναίος Ἡρώδης λίθῳ τῷ Πεντέλεισιν αὐτὸ μετεκόσμησε».

ὁ ἀρχιτέκτων ἢ οἱ ἀρχιτέκτονες αὐτοῦ, ἵνα στερεώσωσι τὰ ἐδῶλια τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἐκτίσθη

Ἐπειδὴ δὲ τὸ σφζόμενον νῦν στάδιον, ὅπερ εἶνε τὸ τοῦ Ἡρώδου, εἶνε ἐκτισμένον παρὰ τοὺς λόγους τοῦ Πανσανίου διὰ λίθου τοῦ Παρνασσῶ καὶ οὐχὶ τῆς Πεντέλης, ὁ Ulrichs (Reisen und Forschungen περὶ BCH, 23, σ. 610) δικαιολογῶν τὸν Πανσανίαν ὑποθέτει, ὅτι οὗτος ἔννοεῖ μέρος μόνον τοῦ σταδίου ἦτοι τὰ ἐν τῷ βράχῳ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ δίκην βαθμίδων κλίμακος λελαξευμένα ἐδῶλια (ἀμυδρῶς φαίνονται ἐν τῇ εἰκ. 6 ἄνω δεξιᾷ, παῖς δὲ κάθηται ἐπ' αὐτῶν), ἅτινα ἤθελεν ὁ Ἡρώδης ἐπεκάλυψε διὰ πλακῶν μαρμάρου τῆς Πεντέλης. Ὁ Homolle (BCH, 23, σ. 610) δεχόμενος, ὅτι ὁ Πανσανίας, ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ πυθικοῦ σταδίου ἔπαθε σύγχυσιν πρὸς τὸ ἐν Ἀθήναις Παναθηναϊκὸν στάδιον κτισθὲν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ἀλλὰ διὰ μαρμάρου, ἀποκρούει τὴν γνώμην τοῦ Ulrichs, διότι κατὰ ταύτην ἡ μεγαλοδωρία τοῦ Ἡρώδου υποβιβάζεται εἰς πενιχρὰν μετριότητα καὶ διότι ἡ διὰ μαρμάρου ἐπικάλυψις τῶν ἐδῶλιων θὰ ἐδήλου, ὅτι ταῦτα ἦσαν θέσις τιμητικῆ, ὅπερ δὲν δύναται νὰ εἶνε ὀρθόν, ἐπειδὴ πρὸ αὐτῶν ὑψοῦνται οἱ τέσσαρες παραστάται καὶ αἱ

διὰ μικρῶν λίθων συμπλέγματα τοίχων, ὧν ὁ ἐπιφανέστατος, ἰδρυμένος εἰς ὕψος, εἶνε ὁ ὀρίζων τὴν νοτιῶν πλευρᾶν αὐτοῦ (εἰκ. 1, 3, ἐνθα καθήτται ὁ παῖς). Ὁ τοῖχος οὗτος ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ πολυγωνικοῦ τοίχου, τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν, οὐχὶ ὁμῶς ἀμέσως ἐπ' αὐτοῦ πανταχοῦ. Ἐνιαχοῦ παρεμπόπτουσι χάλικες ἢ χῶμα, ἀλλαγῆ δὲ ἐτέθησαν ἐπ' αὐτοῦ πρῶτον μεγάλοι ὀγκόλιθοι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκτίσθη ὑψηλότερον ὁ τοῖχος διὰ μικρῶν λίθων. Ἀλλ' οἱ ὀγκόλιθοι ἐκεῖνοι, ἀνήκοντές ποτε πιθανῶς ἄλλῳ τινὶ τοίχῳ, κακοπελέκητοι πολλοὶ καὶ κακό-

τριεῖς ἀψίδες τῆς εἰσόδου τοῦ σταδίου, ἀποκρύπτουσαι τοῖς ἐνταῦθα καθήμενοις μέρος τῆς θέας τοῦ σταδίου. Βεβαίως ὁ Homolle μὴ δεχόμενος ἐνταῦθα πλάκας μαρμάρου ἔχει δίκαιον προσθέτω δὲ, ὅτι, ἂν ὑπῆρχόν ποτε ἐνταῦθα τοιαῦτα πλάκες, θὰ ἐσφύζοντο ἐπὶ τῶν ἐδωλίων λείψανα προσαρμογῶν καὶ γομφώσεων. Ἀντὶ τούτων ὁμῶς σφίζεται, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅλως τούναντιον, ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου ἐδώλια ἦσαν προωρισμένα νὰ εἶνε ὀρατὰ γυμνά. Ἐπὶ τῆς ἄνω δηλ. ἐπιφανείας αὐτῶν ὑπάρχουσι ἐγγεγραμμένα μέγιστα γράμματα (ὑψ. 0,16-0,22 μ.) βλέποντα ἤτοι ἔχοντα τοὺς πόδας πρὸς δυσμάς, πρὸς τὸ στάδιον αὐτό. Τὰ γράμματα ταῦτα εὐρίσκονται ἄλλοτε μὲν μακρὰν ἀλλήλων, ἄλλοτε δὲ ἀποτελοῦσι συλλαδὰς ἐχούσας ἐνίοτε μορφήν καταλήξεων. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσω που λέξιν τινὰ ὀλόκληρον οὐδὲ νὰ βεβαιώσω, ἂν ἀπηρτίζοντο λέξεις ἢ ἦσαν συντομαὶ λέξεων. Φαίνονται μόνον σύγχρονα ἀλλήλοις, ἀποδεικνύοντα, ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου ἐδώλια εἶνε ἐνιαῖον κατασκευάσμα. Εἶνε γνωστὰ ἐν τῷ σταδίῳ τῆς Ἐπιδαύρου τὰ ἐδώλια, τὰ φέροντα ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς, αἱ δὲ τοιαῦτα ἀναθέσεις ὡς ἐν Ἐπιδαύρῳ οὕτω καὶ ἐν Δελφοῖς, κέντρῳ συντηρουμένων ὡσαύτως κατὰ πολὺ ὑπὸ τῆς ἐλευθερίου εὐσεβείας τῶν ἀπανταχοῦ ἀλλήλων, εἶνε τι προσδοκώμενον διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι καὶ αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιγραφαὶ τῶν Δελφῶν ἔχουσι καταγωγὴν, οἷαν καὶ αἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ. Ἀλλὰ τότε δὲν εἶνε δυνατόν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὰ ἐδώλια, ὅτε ἐλαφύθησαν, ἦσαν προωρισμένα διὰ θεατὰς οὕτω κερωρισμένης κατωτέρας τάξεως, οἷα ἦτο ἡ τῶν δούλων. Τὰ γράμματα εἶνε παλαιότερα τῶν χρόνων τοῦ Ἡρώδου· πρὸ τοῦ Ἡρώδου δὲ ἔλειπον ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ σταδίου αἱ τέσσαρες ἐκεῖναι χονδροειδεῖς παραστάδες τῆς ἀψιδωτῆς εἰσόδου αὐτοῦ, αἱ παραβάπτουσαι τὴν ἀπὸ τῶν ἐδωλίων θέαν καὶ υποδιβάζουσαι αὐτὰ εἰς δευτέρας τάξεως θέσιν.

Ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων, κειμένων ἐν ἀνίστοις ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεσι, παραθέτω ἐνταῦθα, ὅσα ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσω ἀσφαλέςτερον.

Πρὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ βράχου καὶ τὴν νότιον σχισμὴν αὐτοῦ Τ, νοτιώτερον Φ, ὕστερον Ο καὶ παρὰ τὸ ἄκρον Υ.

Ἐπὶ τῆς πρώτης ἀπὸ τῶν κάτω βαθμίδος, πρὸς ἀριστερὰ τῆς βορείου σχισμῆς τοῦ βράχου Υ, ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ σχισμῇ λίθου Λ, δεξιὰ αὐτῆς Α καὶ περαιτέρω Β (;). Πέραν τῆς νοτιῆς σχισμῆς Ο, ὑπὲρ δ' αὐτὸ ΠΥ καὶ περαιτέρω Υ.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας βαθμίδος ἀριστ. τῆς βορείου σχισμῆς Ο ἢ Θ, πρὸς τὸ δεξιὸν δὲ ἄκρον ΝΕ.

Ἐπὶ τῆς τρίτης βαθμίδος παρὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον ΤΑΙ.

Ἐπὶ τῆς τετάρτης βαθμίδος παρὰ τὸ ἀριστερόν ἄκρον ΤΑ.

Ἐπὶ τῆς πέμπτης βαθμίδος παρὰ τὸ ἀριστερόν ἄκρον ΟΠ.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀνακλίσεως τοῦ λαξεύματος κατὰ τὸ πρὸς βορρᾶν ὑψηλότερον μέρος

Ο Ε (;) Π Α Τ Ο Υ (ἀν]θι]πάτου;)

κατωτέρω δ' ἀριστερὰ διὰ μικροτέρων γραμμάτων ΒΙ.

σχημοί, δὲν συμπόπτουσι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν πρὸς τὴν κατακόρυφον γραμμὴν τοῦ παλαιοῦ τοίχου, οὐ τινος ἀποτελοῦσι συνέχειαν, ἀλλ' ἐξέχουσι ἀτάκτως αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ὑπεράνω αὐτῶν ἐκτισμένου. Τί σημαίνει τοῦτο; Ὅτι οἱ λίθοι οὗτοι βεβαίως δὲν ἦσαν ὀρατοί, ἀλλὰ κερωσμένοι ἐν τῇ προσχώσει, ἢ ἀνωτέρω ἐπιστώσαμεν, καὶ ἦς τὴν ὑπαρξίν μαρτυροῦσι καὶ αὐτοὶ οὗτοι. Πολλοὶ τούτων μάλιστα δὲν ἦσαν καλῶς ἐνεσφηνωμένοι ἐν τῷ τοίχῳ, ἀλλ' ἐκρατοῦντο ἐν τῇ ἑαυτῶν θέσει ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου αὐτοῖς χώματος τῆς προσχώσεως· νῦν δὲ, ἀνασκαφέντος καὶ ἐκλιπόντος τούτου, κατέπεσον. Ἡ πρόσχωσις μάλιστα πρέπει νὰ ὑποληφθῇ παλαιὰ καὶ ἀπόκροτος, ἐπειδὴ ἐπὶ προσφάτου καὶ ἐπομένως μὴ στερεοῦ χώματος δὲν θὰ ἦτο φρόνιμον νὰ θεμελιώσωσιν ἢ νὰ κτίσωσιν οὕτω. Δύο δὲ τῶν ἐξεχόντων καὶ κατὰ χώραν κειμένων λίθων εἶνε ὀγκωδέστεροι τῶν λοιπῶν, οὕτως ὥστε ὑπερέχουσι τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτῶν. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ διὰ μικρῶν λίθων τοῖχος ἄλλοτε μὲν εἰσχωρεῖ βαθύτερον μέχρι τῶν χαμηλῶν ἐξεχόντων λίθων, ἄλλοτε δὲ ὀλιγώτερον βαθέως, ἅτε συναντῶν ὑψηλότερον τοὺς δύο ὀγκωδέστερους λίθους. Ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὸ ὕψος τῶν δύο τούτων λίθων βλέπομεν, ὅτι καὶ ὁ διὰ μικρῶν λίθων τοῖχος γίνεται κανονικώτερος, τῆρῶν κατακόρυφον γραμμὴν, ἐν ᾧ ταπεινότερον δὲν συμβαίνει πανταχοῦ τὸ αὐτό. Τὸ γεγονός τοῦτο οὐ μόνον μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸ τὴν ὑπαρξίν τῆς προσχώσεως, ἀλλὰ καὶ ὀρίζει οὕτως εἰπεῖν μέχρις ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρου τὸ ἀνώτατον ὕψος αὐτῆς κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐκτίσθη λίθῳ τὸ στάδιον ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου. Ἄν δὲ μετρήσωμεν τὴν ἀπόστασιν τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν λίθου ἀπὸ τῆς γραμμῆς, ἀφ' ἧς ἄρχεται ὑπεράνω ὁ κανονικὸς διὰ μικρῶν λίθων τοῖχος τοῦ Ἡρώδου, ἔχομεν μέτρα 2,10 περίπου. Τοσοῦτον ἦτο τὸ βάθος τῆς προσχώσεως, ὑφ' ἣν ἐπὶ Ἡρώδου ἦτο τεθαμμένη ἢ ἐπιγραφῆ. Ἐπι δὲ βαθύτερον ἔκειτο τὸ δάπεδον τῆς πλατείας, ἢν προϋποθέτει ἢ ἐπιγραφῆ, καὶ ἐφ' ἧς τοποθετῶ τὰ παλαιὰ παραρτήματα τοῦ σταδίου. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦτο νομίζω, ὅτι δὲν ἔφθασεν ἢ ἀνασκαφῆ, κρίνων ἐκ τοῦ μικροῦ σχετικῶς ὕψους, εἰς ὃ εὐρήτται ἢ ἐπιγραφῆ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐδάφους καὶ ἐκ τῶν ἐστερημένων παντὸς ἀρχαίου ὀστράκου χωμάτων τοῦ μέρους τούτου, ὡς ταῦτα καθορῶνται

νῦν· διότι εἶνε χώματα καθαρὰ περιέχοντα πολλήν, νομίζω, λατύπην ἐκ τῆς ἐργασίας λιθοξόων ¹.

Ἄλλ' ἄς ἐξακολουθήσωμεν περαιτέρω τὴν ἔρευναν. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῶν ἐδωλίων τῆς νοτίας πλευρᾶς ἦτοι πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ σταδίου ὑπάρχουσι καταφανῆ λείψανα δύο κλιμάκων, ὧν ἡ μὲν πρὸς τῷ τοίχῳ τῷ περιβάλλοντι τὴν νοτιαν πλευράν, ἡ δὲ πρὸς τῷ στίβῳ ². Παρὰ τὰς σωζομένας δύο κατωτάτας βαθμίδας τῆς πρώτης κλίμακος κεῖται κατὰ γώραν τετράγωνος λίθος (εἰκ. 1 πρὸς δεξ. 4 πρὸς ἀρ.), ἀποκεκρουσμένος κατὰ τὴν ἄνω ἕξω γωνίαν, ἀνήκων δὲ εἰς τὰ ἐν τῷ σταδίῳ

κτίσματα τοῦ Ἡρώδου. Ὅτι κεῖται κατὰ γώραν, ἀποδεικνύει ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ αὐτοῦ ἐξειργασμένη οὕτω, ὥστε νὰ προσαρμόζεται πρὸς τοὺς ἄκρους λίθους τῶν δύο βαθμίδων τῆς κλίμακος (εἰκ. 4). Ἐδράζεται δ' ὁ λίθος ἐπὶ τῆς σειρᾶς τῶν ἀκανόνιστως ἐξεχόντων λίθων. Αὐτὸς ὅμως εἶνε οὐ μόνον τοῦτων ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ παλαιοῦ τοίχου λίθων κάλλιον ἐξειργασμένος. Ἐχει ὄψιν νεωτέραν, τὴν αὐτὴν καὶ οἱ λίθοι τῶν κλιμάκων, δύνανται τις δὲ νὰ μετρήσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὰ κατενεχθέντα κτυπήματα τοῦ σφυρίου ἢ γλυφάνου εἴτε ὀξέος εἴτε ὀδοντωτοῦ. Ἡ ἄνω ἐπιράνεια τοῦ λίθου φέρει ἀναθύρω-

Εἰκὼν 4.

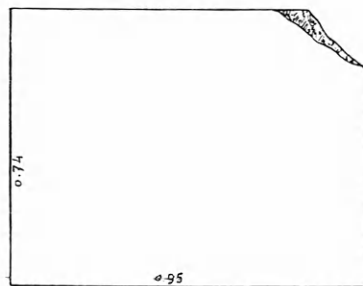
σιν ἐλαφρὰν καὶ ὀπάς (εἰκ. 5), μίαν πελεκίνου, δύο γόμφων καὶ μίαν διὰ τὸ ἄκρον τοῦ μοχλοῦ, οὗ ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ ἐργάται τῆς τοποθετήσεως τῶν λίθων. Ἡ πρώτη ὀπή δὲ δεικνύει, ὅτι πέραν τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ λίθου (ἀριστερᾶς τῷ ὄρῳ τὸν λίθον ἕξωθεν τοῦ σταδίου, εἰκ. 1, 6) ὑπῆρχεν ἕτερος λίθος συνδεδεμένος μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος διὰ πελεκίνου. Ὁ τοῖχος ὁ ἀποτελούμενος ὑπὸ τῶν λίθων τούτων κατὰ τὸ μέρος τοῦτο δὲν εἶνε κυρίως εἰπεῖν ἀνάλημμα οὔτε χωμάτων οὔτε ἐδωλίων ὑπάρχει

¹ Θραύσματα κεράμων καὶ ἀγγείων εὑρήνται ἀμέσως πέραν τοῦ νεωτέρου πολυγωνικοῦ ἀναλήμματος, ἐπομένως δ' ἔξω πρὸς νότον τῆς πλατείας.

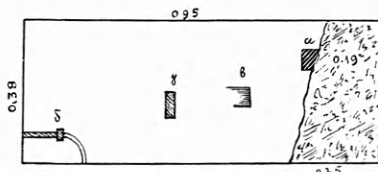
² BCH, XXIII σ. 606.

καθ' αὐτόν, ἵνα παρακαλύψῃ τὴν κλίμακα, εἶνε στενὸς (0,38 μ.) καὶ ἔπρεπε νὰ στερεωθῇ προσηκόντως. Ἡ περαιτέρω γ' ὀπή γόμφου ἐστερέου λίθου ὑπερκείμενόν ποτε ὑπεράνω τοῦ τε ὑπάρχοντος καὶ τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐλλείποντος, καλύπτοντα δὲ τὴν ἀρμογὴν αὐτῶν κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον. Περαιτέρω αὐτῆς εἶνε ἡ 6 ὀπή τοῦ μοχλοῦ, δι' οὗ ἐτοποθετήθη δεόντως ἕτερος λίθος πρὸς τὸ δεξιὸν ἄκρον ἐπὶ τοῦ ὑπάρχοντος, στερεωθεὶς διὰ τοῦ γόμφου, οὗτινος ἡ βαθεῖα ὀπή α' σφύζεται ἐν μέρει ἔτι περαιτέρω πρὸς δεξιὰ. Δυστυχῶς ἡ δεξιὰ ἄνω γωνία τοῦ λίθου εἶνε συντετριμμένη καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἰδῶμεν, ἂν κατὰ τοῦτο τὸ χεῖλος ἔφερον ὁ λίθος ἐνεργασίαν πρὸς εἰσοδογὴν πελεκίνου συνδέον-

τος αὐτὸν καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο μεθ' ἐτέρου λίθου. Δυνάμεθα ὁμῶς νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι τοῦτο δὲν συνέβαινε. Τεκμήριον δὲ τούτου εἶνε, ὅτι ἡ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ λίθου δὲν εἶνε εἰργασμένη οὕτως, ὥστε νὰ προσαρμῶζεται οὗτος πρὸς ἕτερον. Εἶνε σχετικῶς ἀνώμαλος καὶ ἐστερημένη πάσης ἀναθυρώσεως. Πλὴν τούτου ὁμῶς ἡ αὐτὴ πλευρὰ εὐρίσκειται ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου μετὰ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ ὑποκειμένου λίθου (τοῦ μόνου καλῶς εἰργασμένου καὶ τεθειμένου λίθου ἐκ τῶν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος ὄντων καὶ ἐξεχόντων), ὥστε, ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι ἡ πλευρὰ αὕτη προσήρμοζε πρὸς ἕτερον λίθον, ἡ ἀρμογὴ τῶν δύο τούτων λίθων θὰ συνέπι-

ΠΡΟΟΨΙΣ

ΚΑΤΟΨΙΣ

Εἰκὼν 5.

πτε πρὸς τὴν ἀρμογὴν τῶν ὑποκειμένων κατὰ παράβασιν παντὸς τεκτονικοῦ κανόνος ἐν τῷ ἰσοδομικῷ ῥυθμῷ. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηγεῖται, ἂν δεχθῶμεν ἢ ὅτι ἐνταῦθα ἔληγεν ὁ τοῖχος ἢ ὅτι ὑπῆρχεν ἀνοιγμά τι ἐν αὐτῷ. Τὸ δεύτερον τοῦτο συμβαίνει ἀληθῶς. Ὁ τοῖχος διακόπτεται ἐνταῦθα, ὁ δὲ λίθος εἶνε τὸ κατώτατον μέρος τῆς ἐτέρας τῶν παραστάδων πυλίδος. Ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἦτο ἰδρυμένον τὸ λοιπὸν μέρος τῆς παραστάδος, ἔχον πλάτος οὐχὶ μεῖζον τῶν 0,32 μ., ὅση εἶνε ἡ ἀπόστασις τῆς ὀπῆς τοῦ μοχλοῦ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς. Ὁ λίθος λοιπὸν ὁ ἔχων τοιοῦτον μῆκος ἦτο στενὸς καὶ, ὡς προσήκει εἰς παραστάδα, ὑψηλός. Εἰς ἀπόστασιν 1,20 μ. ἀπὸ τοῦ λίθου ἐπαναλαμβάνεται ὁ τοῖχος πρὸς ἀνα-

τολὰς ἐδραζόμενος ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ πάντοτε τοίχου, ἀλλὰ διὰ μικρῶν λίθων, στενὸς (πλ. 1,00) καὶ ἀσθενέστερος ἤδη, ἅτε μὴ ὑποβαστάζων βάρους, οὐχὶ ἀνάλημμα ἀλλὰ τοῖχος καθ' αὐτόν, συμπληρῶν τὸ ὅλον κτίσμα τῆς κυρίας εἰσόδου καὶ καθορίζων τὴν πορείαν τῶν εἰσιόντων καὶ ἐξιόντων ἀνθρώπων¹. Παραστάς λίθου δὲν σώζεται δεξιᾶ, πιθανῶς δ' ἦτο ξυλίνη· διὰ ξύλου δὲ ἦτο πιθανῶς ἐπενδεδυμένη καὶ ἡ ἀριστερὰ παραστάς. Ἐπίσης δὲν σώζεται ὁ οὐδὸς ἀποτελούμενός ποτε ἐκ πλακῶς ἢ σκινίδος πάχους περίπου 0,11 μ., ὅσον εἶνε τὸ ὕψος τοῦ χώρου, ὅστις ἔδει νὰ πληρωθῆ μέχρι τῆς ὀριζοντίου, ἣν ἀκολουθεῖ ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ λίθου (εἰκ. 6). Τὸ ὕψος τῆς πυλίδος θὰ ὠρίζετο, ἂν ἀνηυρίσκοντο τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος· ὅπως δὲ ὁμῶς ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων πορίζομεθα ἀσφαλῶς τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς πυλίδος ἐνταῦθα. Ἡ πυλὶς αὕτη πιθανὸν εἶνε ὅτι ἐχρησίμευε διὰ τὴν συγκοινωνίαν παραρτημάτων τινῶν τοῦ σταδίου συγχρόνων αὐτῇ καὶ τῷ ἰδρυτῇ Ἡρώδῃ, καταλαβόντων δὲ τὴν θέσιν ἐτέρων ὁμοίων παραρτημάτων, ἅτινα ἀπεδέχθημεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀλλὰ ταπεινοτέρας πλατείας σύγχρονα τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ νόμου. Διότι φαίνεται, ὅτι ἡ αὐτὴ ἀνάγκη τοῦ σταδίου ἐν διαφόροις χρόνοις ἐπληρώθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Πιθανῶς μάλιστα ἡ παράδοσις διετηρεῖτο ἀδιάκοπος. Διὰ τῆς πυλίδος ταύτης εἰσερχόμενοι ἐκ τῶν ἀποδυτηρίων οἱ ἀγωνισταὶ καὶ βαδίζοντες ὀπίσθεν τοίχου, οὗ σώζονται λειψάτα (εἰκ. 4), καλύπτοντος τὴν θέαν τοῦ ξυστοῦ τοῦ σταδίου, ἔφθανον εἰς τὴν ἀψιδωτὴν εἴσοδον, ἐξ ἧς ἐνεφανίζοντο, ὅταν αἱ σάλπιγγες θὰ ἐσάλπιζον τὸ σημεῖον. Μέχρι τοῦ μέρους τούτου ἔφθανον ὁρατοὶ ἴσως μόνοις τοῖς θεαταῖς τοῖς καθημένοις παρὰ τὰς δύο κλίμακας καὶ ἐπὶ τῶν λαξευτῶν ἐδωλίων τοῦ βράχου. Πάντα ταῦτα ὁμῶς οὐδαμῶς κωλύουσι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ διὰ τὴν πλήρωσιν ἢ τοῦλάχιστον τὴν

¹ Ὁ τοῖχος οὗτος ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρις ἐντομῆς τινος τοῦ βράχου 10 μ. περίπου ὀπίσθεν τῶν ἀψιδωτῶν παραστάδων τῆς ἀνατολικῆς μεγάλης εἰσόδου τοῦ σταδίου, 14,60 μ. δὲ ἀπὸ τῆς κλίμακος, παρ' ἧς ἡ πυλὶς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλάτος τοῦ οὐδοῦ τῆς πυλίδος εἶνε 0,75 μ. ἐν τῷ τοίχῳ εἶνε 1,00 μ., τὸ ὑπερβάλλον τοῦ τοίχου πλάτος ἐξέχει, καὶ δὴ ἐξέχει πρὸς νότον ἔξω τοῦ σταδίου· θὰ ἀπέβαινε δὲ ἐστερημένον βάσεως, ἂν ἔλειπεν ἡ πρόσχωσις, ἣτις κατὰ τὸ μέρος τοῦτο μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς πλευρᾶς ταύτης τοῦ σταδίου παραμένει κατὰ τὸ πλεῖστον ἄσκαπτος. Ἐν τῇ εἰκ. 2 ὁ τοῖχος οὗτος δὲν δηλοῦται ὀρθῶς ὡς πρὸς τοῦτο.

εὐχερῆ καὶ ταχεῖαν κένωσιν τοῦ σταδίου ἀπὸ τῶν θεατῶν ἢ πυλῖς αὕτη ἦτο ἐπίσης χρήσιμος, ἀφ' οὗ μάλιστα εὐρίσκεται ἀμέσως ἐγγὺς πρὸς τὰς κλίμακας καὶ τὰ ἐδώλια τῆς νοτίας πλευρᾶς.

Εἴτε ὅμως ἀθληταὶ εἴτε θεαταὶ εἴτε καὶ ἀμφοτέροι διήρχοντο δι' αὐτῆς, ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετάσωμεν ποῖόν τι ἦτο τὸ ἔδαφος, ἐξ οὗ εἰσῆρχοντο ἢ πρὸς ὃ ἐξήρχοντο. Ἄν δεχθῶμεν, ὅτι καὶ μετὰ

τὴν λιθοδομίαν τοῦ σταδίου ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου τὸ ἔδαφος τῆς πλατείας εὐρίσκειτο τόσον ταπεινῶς, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς κατεχωρίσθη ἢ ἐπιγραφῆ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ ἀναλήμματος, ὅποτε αὕτη ἦτο ὁρατὴ, τότε, ἐπειδὴ ὁ οὐδὸς τῆς πυλίδος κεῖται ὑψηλότερον τῆς ἐπιγραφῆς, πολλῶ δὲ μᾶλλον τοῦ θαπέδου τῆς παλαιᾶς πλατείας, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ἔξωθεν τῆς πυλίδος καὶ

Εἰκὼν 6.

πρὸς αὐτῇ ἐπὶ τοῦ τοίχου τὴν ἀναγκαίαν κλίμακα ἢ τὰ λείψανα αὐτῆς. Ἄλλ' οὔτε κλίμαξ εὕρηται ἐκεῖ, οὔτε λείψανα διατηροῦνται, οὔτε σημεῖα αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐξ ἐπεργασίας τῶν λίθων αὐτοῦ καὶ ἐκ διαφόρου ἐπιδράσεως τῶν καιρῶν ἐπὶ τῆς ἀκαλύπτου καὶ τῆς καθ' ὑπόθεσιν κεκαλυμμένης ποτὲ ἐπιφανείας αὐτῶν. Δὲν πιστεύω δέ, ὅτι ἐν ἀρτίῳ ὀλολίθῳ κτιρίῳ, οἷον τὸ στάδιον τοῦ Ἡρώδου, ἐκτεθειμένῳ εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπιδράσεις, παρελείφθη ἀπὸ τῆς πυλίδος ἢ κλίμαξ,

ἀναπόσπαστον συμπλήρωμα αὐτῆς οὔσα, ἵνα ἐκάστοτε κατασκευάζηται ἐκ ξύλου, ἀφ' οὗ μάλιστα εἶνε πιθανόν, ὅτι καὶ πυκνοὶ ὄμιλοι θεατῶν ἐξερχόμενοι συνωθοῦντο κατὰ τὴν κλίμακα ταύτην, ἥς ἢ ἀντοχὴ κατ' ἀκολουθίαν πρέπει νὰ ἦτο ἰσχυρά. Ἄλλ' ἀφ' οὗ τοιαύτη κλίμαξ δὲν ὑπῆρξεν, ἐπιβάλλεται νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν ἦτο ἀναγκαία. Δὲν ἦτε δὲ ἀναγκαία τότε μόνον, ὅταν δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος ἔξω τῆς πυλίδος ἐξικνεῖτο μέχρι τοῦ οὐδοῦ αὐτῆς. Οὕτω δὲ αἶρεται καὶ τὸ ἄτοπον τὸ

ἐκ τῆς συμπτώσεως τῆς δεξιᾶς κατακορύφου πλευρᾶς τοῦ λίθου τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος τῆς πυλίδος πρὸς τὴν αὐτὴν κατακορύφον τοῦ ὑποκειμένου λίθου. Τὸ ἄτοπον αἰρεται, διότι οἱ ὑποκείμενοι λίθοι λαμβάνονται τεθαμμένοι καὶ ἀόρατοι· εἶνε δὲ γνωστόν, ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐγίνετο ἡ παράβασις ἐκείνη τοῦ ἰσοδομικοῦ τρόπου ¹.

Οὕτω δὲ πάλιν καταλήγομεν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ὃ ἐπορίσθημεν δι' ἄλλων συλλογισμῶν καὶ ἀνωτέρω, ὅτι δηλ., καθ' ὃν χρόνον ὠκοδομήθη τὸ στάδιον ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου, ἡ πλευρὰ ἢ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ἦτο κατακεχωσμένη ἢ κατεχώσθη τότε, ἢ δὲ σχηματισθεῖσα πρόσχωσις ἔφθανε μέχρι τοῦ ὕψους, ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ οὐδὸς τῆς πυλίδος, ὕψους, ὅπερ εἶνε τὸ αὐτὸ περίπου πρὸς τὸ διὰ τῶν ἄλλων συλλογισμῶν ἀνωτέρω καθορισθέν.

Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὀρίσωμεν μετ' ἀκριβείας, ἂν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Ἡρώδου ἐσχημάτισαν τὴν πρόσχωσιν, ἢ ἂν αὕτη εἶχε σχηματισθῆ τυχαίως ἢ ἐπίτηδες, κατ' ὀλίγον ἢ διὰ μιᾶς, πρὸ τοῦ Ἡρώδου, ἀγνοήσαντος οὕτω τὸν ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐγκεκολλημένον νόμον. Τὰ ἐσκαφέντα χῶματα ἠδύναντο νὰ φωτίσωσιν ἡμᾶς πῶς περὶ τούτου. Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν δύναται νὰ μαρτυρήσῃ ἀσφαλῶς μόνον τὸ ἡμερολόγιον τῶν γαλλικῶν ἀνασκαφῶν. Ὡς δ' ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα, ἀμφότεραι αἱ ἀνωτέρω ὑποθέσεις δύνανται ἴσως νὰ ὑποστηριχθῶσι. Ἡ μὲν πρώτη, διότι εἶνε βεβαίως εὐλογον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Ἡρώδου ἠναγκάσθησαν νὰ σχηματίσωσι τὴν πρόσχωσιν, ἵνα ἐνισχύσωσι τὴν ἀντοχὴν τῆς νοτίας τοῦ σταδίου πλευρᾶς βαρυνθείσης δι' ἐξ σειρῶν ἐδωλίων καὶ ἄλλων ὄγκων λίθων καὶ γῆς· πρὸς συγκράτησιν δὲ τῆς προσχώσεως ἔκτισαν κατωτέρω ἐπὶ παλαιότερων τὸ νεώτερον ἐπιπέδαιον ἀνάλημμα. Ἐπειδὴ ὁμως, ὡς ἔκτισαν, ἔδειξαν ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τὴν στερεότητα τῆς προσχώσεως τῆς στηριξάσης τοὺς ἐξέχοντας λίθους καὶ ἐπὶ τὴν ἀντοχὴν τοῦ παλαιοῦ ἀναλήμματος τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν (καὶ νῦν ἔτι ἄριστα διατηρουμένου ὄλου πλήν τοῦ μέσου, ἐνθα ἐβλάβη πιθανῶς ὑπὸ καταρραγέντων ἐκ τῆς Ναυπλίας τῶν Φαιδριάδων βράχων) καὶ ἐπειδὴ,

ὡς εἶπον, μετὰξὺ τοῦ τοίχου τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ ὑπεράνω αὐτοῦ κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου παρεμπίπτει ἐνιαχοῦ χῶμα ἢ χαλίκων στρώμα, νομίζω εὐλογώτερον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ πρόσχωσις καὶ τὸ ἀρχαιοπεπέδον ἀνάλημμα αὐτῆς ἐσχηματίσθη πρὸ τοῦ Ἡρώδου· ὅτι οἱ ἀρχιτέκτονες τούτου ἀνέσκαψαν τῆδε ἀκείσε πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ παλαιοῦ τοίχου, ἵνα διατηρήσωσι τοῦλάχιστον χάριν στερεότητος τὴν πρὸς νότον γραμμὴν τοῦ παλαιοῦ σταδίου, ἀλλ' ὅτι αἱ σκαφαὶ αὗται, βεβαιωθείσης ἄπαξ τῆς γραμμῆς, ἦν ὁ παλαιὸς τοίχος ἠκολούθει, δὲν ἐκαθάρισαν πανταχοῦ ἐπιμελῶς τὴν ἀνοιχθεῖσαν πρὸς θεμελίωσιν τάφρον μέχρι τῶν λίθων τοῦ παλαιοῦ τοίχου, κατέλιπον δ' οὕτω μικρὸν στρώμα γῆς ἢ χαλίκων, ἐφ' οὗ ἐπεκάθισαν οἱ λίθοι τῶν τοίχων τοῦ Ἡρώδου.

Οἱ ἐκτεθέντες ἀνωτέρω συλλογισμοὶ διακρίνουσι δύο περιόδους τοῦ πυθικοῦ σταδίου πρὸ τοῦ Ἡρώδου.—Κατὰ τὴν παλαιότεραν, τὴν σύγχρονον πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν, ὁ παλαιὸς ἀναλημματικὸς νότιος τοίχος τοῦ σταδίου ἦτο ὁρατός, ὁ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐγκεκολλημένος νόμος περὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ οἴνου διετέλει ἐν ἰσχύϊ. Τὸ δάπεδον τῆς πλατείας, ἐφ' οὗ ἴσταντο οἱ ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, ἦτο πῶς ταπεινότερον τοῦ νῦν ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθέντος, τὰ δὲ χῶματα τῆς πλατείας ταύτης ἀνείχοντο ὑπὸ ἀναλημμάτων νοτιώτερον κειμένων, ὧν σφίζονται ταπεινὰ λείψανα.—Κατὰ δὲ τὴν νεωτέραν περίοδον ὁ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν τοίχος ἦτο κατακεχωσμένος, τὰ χῶματα τῆς προσχώσεως ὑπεβαστάζοντο νοτιώτερον ὑπὸ ἀναλήμματος ἰδρυμένου ὑψηλότερον καὶ ἐν μέρει ἐπ' αὐτῶν τῶν παλαιῶν ἀναλημμάτων, ὁ δὲ νόμος, ὃν περιέχει ἡ ἐπιγραφὴ, διετέλει ἀόρατος καὶ ἄγνωστος.—Τὴν δευτέραν ταύτην ὄψιν διατηρεῖ τὸ μέρος τοῦτο καὶ ἐπὶ Ἡρώδου, ὅστις προσέδωκε τῷ σταδίῳ διὰ τῶν νέων κτισμάτων καὶ τῆς καθ' ὄλου διὰ λίθων διαμορφώσεως αὐτοῦ τὴν νεωτάτην καὶ κατὰ μέγα μέρος ἔτι καὶ νῦν ἀντιληπτὴν ὄψιν τοῦ σταδίου.—Πρὸς τούτοις φαίνεται ἐκ τῶν συλλογισμῶν τούτων, ὅτι αἱ πύλαι τοῦ σταδίου δὲν ἦσαν ἐνιαῖον τι κατασκευάσμα, ἀλλὰ πολλαπλοῦν, καὶ βεβαιούται ἢ ἐπὶ τόπου ὑπαρξίς ἀσφαλῶν λειψάνων πυλίδος τινός, ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε περὶ τῆς εἰσόδου τοῦ σταδίου εἴχομεν μόνον τὸ κῦρος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς γνώμης τοῦ Chenavard καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πορείας τοῦ Παυ-

¹ *Mitteil. d. d. arch. Inst. Athen III* (1878) σ. 150, 153. (Köhler), ἐνθα πρόκειται περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις στοᾶς τοῦ Εὐμένους καὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου, ὅστις ἦτο κεκλυμένος ποτὲ ὑπὸ τῶν τόξων καὶ τοῦ δευτέρου τοίχου τῆς στοᾶς, τοῦ ὄρατου.

σανίου ἐρειδομένην εἰκασίαν¹.— Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάταξιν τῆς πρὸ τοῦ τοίχου τῆς ἐπιγραφῆς πλατείας ποριζόμεθα τὴν πιθανωτάτην γνώμην, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειντο τὰ παραρτήματα τοῦ σταδίου, οἷον τὸ ἀποδυτήριον, τὸ ἀλειπτήριον καὶ τὰ ὅμοια.

Δημοσιεύω ἐνταῦθα ὡς οὐχὶ ἀδιάφορον πρὸς τὰς περὶ τῶν σταδίων γνώσεις ἡμῶν ἐπιγραφὴν τινα, ἣς ἀντίγραφον, παρ' ἀδαοῦς ἀνθρώπου παρασκευασθέν, ἐκόμισέ μοι ἐν Ἀμφίσση ὁ Ἀνδρέας Κατσαλίρας. Ὁ λίθος, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, εἶνε μικρὰ «πλάξ» καὶ εὐρέθη κατὰ τὸν κύριον τοῦτον «ἐν Λαμίᾳ», ἔνθα καὶ ἀπόκειται παρ' ἰδιώτη. Ἦτο δ' ἡ πλάξ ἐνεσφηνωμένη ἐντὸς «βράχου» ἧτοι μείζονος ἀργοῦ λίθου, ὀγκολίθου. Δὲν ἐγένετο ὁμῶς δυνατὸν νὰ ἐξακριβώσω τὰς πληροφορίας ταύτας, μηδὲ νὰ μάθω παρὰ τίνι ἡ πλάξ ἀπόκειται.

Τὸ παραδοθέν μοι ἀντίγραφον ἔχει κατ' ἀκριβείαν οὕτωςί:

ΕΦΟΔΙΑ ΣΤΑΝ
ΔΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΔΙ
ΥΜΗΠΟΡΕΥΕ
ΣΘΑΙΜΗΔΕΥΣ
ΤΟΙΥΓΙΟΝΔΙ
ΣΕΙΝΙΑΙΑΜΑΝ
ΔΕΚΑΔΡΑΧΜΑΙ
ΔΟΥΛΩΙΠΛΑΓΑΙ

Μεταγράψω δὲ καὶ ἀναγινώσκω αὐτὸ ὡς ἐξῆς:

ΕΦΟΔΙΑΣΤΑΝ
ΔΙΑΤΟΥΣΤΑΔΙ
Ο]ΥΜΗΠΟΡΕΥΕ
ΣΘΑΙΜΗΔΕΥ
ΠΟΙΥΓΙΟΝΔΙ[Ω
ΚΕΙΝΙΑΙΑ
ΔΕΚΑΔΡΑΧΜΑΙ
ΔΟΥΛΩΙΠΛΑΓΑΙ

Ἐφοδιαστὰν
διὰ τοῦ σταδι-
ο]υ μὴ πορεύε-
σθαι, μηδὲ ὑ-
ποζύγιον δι[ώ-
(κ)ειν· ζα(μ)ιχ
δέκα δραχμαί,
δούλω πλάγαι.

¹ BCH, 23, σελ. 606.

Ἐπὶ τοῦ δεδομένου κειμένου βεβαίως οὐδεμία παλαιογραφικὴ εἰκασία ἀσφαλῆς εἶνε δυνατὴ.

Ἡ λέξις ἐφοδιαστῆς ἐρμηνεύεται κατὰ τὸν θησαυρὸν τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου διὰ τῆς λέξεως invasor, προσφορώτερον δ' ἴσως καθ' ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι διὰ τῆς λέξεως ὀδοιπύρος.

Τὸ στάδιον, περὶ οὗ ἐνταῦθα πρόκειται, πιθανῶς δὲν ἦτο κτιστόν, ἀφ' οὗ ὑποτίθεται, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ διέρχωνται δι' αὐτοῦ ἄνθρωποι καὶ νὰ ἐλαύνωνται ζῶα, καθ' ὧν ἐτέθη ὁ ἀπαγορευτικὸς νόμος. Παράλληλα χωρία (πρβλ. «πρόβατα εἰσβάλλειν» *Dittenberger, Sylloge*² 560 στ. 30. «Πρόβατα ἐμβιάσκειν» *Revue de Philog.* 1901 σ. 165. «αἰγας εἰσάγειν» αὐτόθι 1902 σ. 291 στ. 4 ἐξ.) δεικνύουσιν, ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς μόνον διόδου τῶν ζώων, ἀλλὰ καὶ περὶ εἰσβολῆς αὐτῶν πρὸς βοσκήν. Τὸ στάδιον λοιπὸν θὰ ἦτο γῆς χῶμα, οὕτινος τὸ σχῆμα ἤθελε νὰ προφυλάξῃ ὁ νόμος ἀπὸ πάσης μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως ἕνεκα τῆς δι' αὐτοῦ διόδου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ παραμονῆς· τοῦτο δὲ πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλων δαπανῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ καθ' ἑκάστην τέλεσιν ἀγῶνων ἐν αὐτῷ. Ἡ μέριμνα αὕτη ἴσως συνδέεται καὶ πρὸς λατρείαν τινά, ἀφ' οὗ εἶνε δαψιλῆ τὰ παραδείγματα βωμῶν εἴτε ἀγαλμάτων εἴτε μνημείων θεῶν ἢ ἡρώων ἰδρυμένων ἐν σταδίοις, γυμνασίοις καὶ ἵπποδρόμοις (*Πανσ.* 4, 32, 1. 5, 14. 9. *Πινδ.* Νεμ. 10, 50. *Πανσ.* 1, 44, 2. 2, 22, 10. 3, 14, 6, 7. 2, 10, 1. 5, 15, 5, 6. 6, 23, 3. 6, 20, 9. 5, 22, 1. 5, 14, 9. 9, 23, 1, 2. 4, 32, 6. 6, 20, 11, 15 ἐξ. *BCH*, 22 (1898) σ. 600 ἐξ. καὶ 23 (1899) σ. 613, *Grasberger, Erz. und Unter.* I, σ. 257, 262), ὥστε νὰ ἐπιζητῶσιν οἱ ἀρχαῖοι καὶ εὐχωνται, ἵνα τὰ μέρη ταῦτα μένωσιν ἀργά· (πρβλ. Λουκιαν. ἀπολογία 11). Ἀπαγορευτικὰς δὲ διατάξεις περὶ μὴ καταπατήσεως ἱερῶν χώρων καὶ ποινὰς ἧτοι ζημίας χρηματικὰς διὰ τοὺς ἐλευθέρους, πληγὰς δὲ διὰ τοὺς δούλους ἔρα ἐν *Jahresheften des oester. arch. Inst.* 8 (1905) σ. 10 ἐξ. (*Wilhelm*) πρβλ. *Stengel Cultusalt.*² σ. 19. Τὸν ἀντικτὸν μίσθωσιν ἵπποδρόμου ὡς ἀγροῦ ἡ νομῆς ἔρα *BCH*, 1901, σ. 267-372· πρβλ. 1890 390, 427· *Stengel* ἔ. ἀ. σελ. 20 ἐξ.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΚΗΦΙΣΙΑΣ

Τὰ ἐρείπια τοῦ ἐν Κηφισίᾳ ἐκκλησιδίου τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἐν οἷς ἀνάπτεται ἔτι καθ' ἐσπέραν ὑπ' εὐλαβοῦς τινος λύχνος, δὲν φαίνονται σεσημειωμένα ἐπὶ τοῦ φύλλου Section Kephisia τῶν γερμανικῶν τῆς Ἀττικῆς χαρτῶν, καίτοι ἕνεκα τῶν ὑπὸ Φουρμόντου ἐν αὐτῷ καὶ πλησίον εὐρεθέντων ἀρχαίων λειψάνων ἦσαν ἄξια τοπογραφικῆς ἀναγραφῆς. Κεῖνται δὲ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ρεύματος τῆς Πύρας, μικρὸν ἀνωτέρω τοῦ ἐν αὐτῷ γνωστοῦ ἀντροῦ τῶν Νυμφῶν, ὀλίγα βήματα πέραν τῆς γεφύρας τῆς ζευγνυούσης τὸ ρεῦμα παρ' αὐτὴν τὴν ὁδόν, δεξιᾷ τῷ ἀνερχομένῳ πρὸς Δεκέλειαν διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης¹.

Σωρὸς ἐρείπιων, τὸ ἐκκλησιδίον μόλις διακρίνεται ἐσωτερικῶς κατὰ τὸ σχῆμα, πλὴν δὲ τινῶν ἀρχαίων λίθων μενόντων ἔτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν ἧ ἡ χώρα ἐτέθησαν κατὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἐκκλησιδίου, σώζει κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς πυλῖδα ἀπηρτισμένην ἐκ τριῶν μονολίθων παραστάδων τε καὶ ἀνωφλίου, λειψάνων ἀρχαίου οἰκοδομήματος τῶν αὐτοκρατορικῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τετραπλεύρου λίθου τοῦ ἀποτελοῦντος τὸ ὑπέρθυρον περιβαλλόμενος ὑπὸ φύλλων ἀκάνθου φαίνεται ἐγγεγλυμμένος βυζαντινὸς σταυρὸς.

Ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα κατέχουσι περίπου τὴν θέσιν ἀρχαίου ἱεροῦ, ἠρώου τινὸς ἴσως ἐξ ἐκείνων ἄτινα γινώσκουμεν ὅτι συγχὰ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἴδρυσεν μεταξὺ Κηφισίᾳς καὶ Μαραθῶνος, φαίνεται

¹ Τὴν γέφυραν καὶ τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ὁδοῦ, μόνον ὑπάρχοντα ὅτε κατεσκευάζετο ὁ χάρτης, ἴδε ἐν τῷ μνημονευθέντι τμήματι.— Τὸ ἐρείπιον ἀκριβῶς κεῖται μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τέρατος τοῦ κήπου τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Γ. Δαῖρπελδ καὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τῆς παρὰ τὴν ὁδὸν οἰκίας τοῦ νομομηχανικοῦ κ. Ν. Μπαλάνου, προσκείμενον τῷ ὀπισθίῳ περιβόλῳ τῆς νεοδημητρίου ἐπαύλειος Β. Βουδούρη.

πιθανώτατον. Ἐχομεν δ' οὕτως αὐτὰ εἰς σημεῖον ὅτι τὸ χωρίον καὶ ὁ κῆπος τοῦ βαθυπλούτου σοφιστοῦ καὶ αὐτοκρατορικοῦ φίλου, ἢ κατ' Αὐλὸν Γέλλιον βαθύσκιος καὶ πολυπύδαξ villa cui nomen est Cephissia, ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς σημερινῆς κώμης γηραιᾶς πλατάνου καὶ τῶν παρ' αὐτὴν ἀρχαίων τάφων καὶ τῶν ἐν τῷ παρακειμένῳ κήπῳ Σκυλίτση ἀνευρεθέντων ἀρχαίων λειψάνων, — ἐν οἷς καὶ ὁ ἀκέφαλος τοῦ Ἡρώδου ἀνδριᾶς, — οὐ μόνον μέχρι τῆς Πύρας, ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ ρεύματος αὐτῆς ἐξετείνετο, ἐφ' ὅλον τὸν εὐὐδρον χῶρον ἐφ' οὗ πολλαπλασιάζονται σήμερον τῶν ἐξ Ἀθηνῶν εὐπόρων παροίκων αἱ ἐπαύλεις¹.

Ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιδίου, ὑπὸ τὴν σκιὰν παλαιοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς πρίνου, πάντοθεν περιβεβλημένου ὑπὸ μεγάλων χλοερῶν θάμνων, παρεχόντων ὄψιν βαθυσκίου λόγχης, κιονίσκος κυλινδρικός, εὐτελῶς κατεργασμένος, μετ' ἐξέχοντος χείλους ἄνω, ὕψους 1 μέτρου καὶ 60 περίπου ἑκατοστῶν, διαμέτρου δὲ 0,30, κεκλιμένος ἐπὶ τοῦ βορείου τοιχίσκου τοῦ ἐκκλησιδίου, οὐχὶ κατὰ γῶραν, καὶ ἔχων ἐπιεικῶς ἐφθαρμένην τὴν ἐπιφάνειαν, φέρει ἐπιγεγραμμένα γράμματα τῶν ταπεινῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων τάδε:

Φ Α Ε Θ Ω

ΟΥΣΑΙΣΦ'
ΚΛΙΑΟΙΔ
ΚΗΦΕΙΣ
ΑΤΕΥΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἐπικεφαλίδος Φαέθω καὶ τοῦ δευτέρου στίχου κενῷ χώρῳ, ὑπὸ τὰ γράμματα ΕΘΩ, ἴχνη γραμμάτων δυσδιάγνωστα.

¹ Ἴδε Ἐφημερίδος Ἀρχαιολογικῆς 1895 σελ. 185-6.

Πρὸς δεξιὰ, ἡ ἐπιφάνεια μετὰ τὰ γράμματα
Ω, Φ, Δ, Σ καὶ Γ, ἐντελῶς ἀπολελεπισμένη. Πρὸς
ἀριστεράν, ἀμυδρότατα, ἕνεκα τριβῆς καὶ κατα-
βρώσεως ὑπὸ τῆς ὑγρασίας, ἔχγη γραμμάτων ἐν
τοῖς τέτταρσι κάτω στίχοις, Μ μὲν προδήλως ἐν
τῷ πρώτῳ, ὡσεὶ ΛΙΣ ἢ ΜΕΙΙ ἐν τῷ δευτέρῳ, ἀλλ'
ἀβεβαιοτάτα, ΙΑΣ Γ ἐν τῷ τρίτῳ, καὶ πιθανῶς Μ ἐν
τῷ τετάρτῳ. Ἐξ οὗ δύνανται τις νὰ μεταγράψῃ τὴν
ἐπιγραφὴν ὧδε:

Φκέθω[ν]

(Μ)ούτσις φ[ίλις] ἢ [ίλος]

καὶ αἰιδ[οῖς] ἢ [ός]

(ίς...ίου) Κηφεισ[ιεύς]

[γραμμ]ατεὺ(ς) ἢ [ἐγραμμ]ατευ(ς).

Μνείαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης οὐδεμίαν γινώ-
σκω ὑπάρχουσαν ποῦ· ἐρευνήσας δὲ δὲν ἠδυνήθη
ν' ἀνεύρω αὐτὴν ἐν CIA., ὅπερ ἐν τούτοις περιλαμ-
βάνει ἐν τ. III, ὑπ' ἀρ. 815, τὴν ὑπὸ Fourmont,

— prope templum Sancti Stephani, — ἀντιγρα-
φεῖσαν ἐπομένην ἐπιγραφὴν,¹

Π]ολυδευκίονα Ποσειδῶ[νι Οὐβουλλία]

Ἄλκία τὸν φίλτατον τῷ [ἐκυτῆς ἀνδρὶ]

Ἡρώδη καὶ ἐκυτῆ....

ἦς τὸν λίθον εὔρον καὶ ἐν ἔτει 1898 (ὅτε ἀντέ-
γραψα αὐτὸν) ἀναπαυόμενον παρὰ τὰ εἰρεπία τοῦ
Ἁγίου Στεφάνου (50 βήματα μακρὰν) ὑπὸ τὸ
πυκνὸν καὶ κεντρωτὸν φύλλωμα μεγάλου θαμνώ-
δους πρίνου, μετ' ἀθίκτων τῶν γραμμάτων, κατα-
φανῶς δ' ἔχοντα δεξιὰ κάτω τὴν αὐλακα τοῦ σιδη-
ροῦ δεσμοῦ τοῦ συνέχοντος τὸν λίθον τοῦτον πρὸς
τὸν δεξιόθεν σύννομον, ἐφ' οὗ καὶ ὑπῆρχε τὸ ἡμισυ
τοῦ τελικοῦ Ω τοῦ β' στίχου. τὸ ἡμισυ τοῦ τελι-
κοῦ Η τοῦ γ' καὶ ἡ ἄλλη συνέχεια τῆς ἀναθημα-
τικῆς ἐπιγραφῆς.

¹ Ἐγράφη ἐν ἔτει 1901.

Σ. Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ὅτε κατὰ τὸ 1902 ἐξητάζοντο μετὰ προσοχῆς
οἱ κατὰ τὴν βόρειον πλευράν τῆς Ἀκροπόλεως κεί-
μενοι λίθοι, ἵνα εὐρεθῶσιν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ Ἐρέ-
χθειον, ἔκ τινος σωροῦ ἤλθον εἰς φῶς καὶ δύο ἐνε-
πίγραφοι, οἵτινες κατὰ τὴν πρὸ ἐτῶν γενομένην
συσσώρευσιν τῶν ὡς ἀχρήστων ἐκληφθέντων εἶχον
παρέλθει ἀπαρατήρητοι. Ἐκ τούτων ὁ εἷς ἐκ πεν-
τελικοῦ μαρμάρου εἶναι βάσις ἔχουσα μῆκος 0,50
καὶ σφζόμενον ὕψος 0,11, ἐπειδὴ πρὸς τὰ ἄνω ὁ
λίθος εἶναι κατεστραμμένος, ὅπως καὶ πρὸς τὰ
ἀριστερά. Τὰ κατωτέρω συμφώνως πρὸς ἔκτυπον
ἀναπαριστώμενα γράμματα ἔχουσιν ὕψος μέγι-
στον 0,013.

ΔΟΥΚΡΩΠΙΔΗΣ ΕΠΟΙΗΣΕΝ

Ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶναι ἀκεραία, ὅμως ἡ ἀνά-
γνωσις: (Εὔχειρ Εὐβουλί)δου Κρωπίδης ἐποίησεν,

εἶναι πλέον ἢ βεβαία λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι
ἔχομεν πολλὰς ἐπιγραφὰς τοῦ ζεύγους τούτου τῶν
Κρωπιδῶν καλλιτεχνῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν πατὴρ ἐκα-
λεῖτο Εὔχειρ, ὁ δὲ υἱὸς Εὐβουλίδης ἢ ἀκριβέστε-
ρον: Εὔχειρ Εὐβουλίδου καὶ Εὐβουλίδης Εὔχειρος.
Ὁ χαρακτήρ τῶν γραμμάτων εἶναι ἀκριβῶς ὁ αὐτὸς
πρὸς τὸν τῆς ἐπιγραφῆς παρὰ Löwy, Bildhauerin-
schriften N° 34, ὅπου ἀναγινώσκειται ὁλόκληρον
τὸ (Ε)ὔχειρ Εὐβουλίδου Κρωπίδης ἐποίησεν. Ἄλλη
ἐπιγραφὴ ἀσφαλῶς εἰς μόνον τὸν Εὔχειρα τὸν
Εὐβουλίδου υἱὸν ἀναφερομένη δὲν ὑπάρχει. Ἄλλ'
εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ ἡ ἐν Μεγάροις εὐρεθεῖσα ἐπι-
γραφὴ (Löwy 222) μετὰ τοῦ: Εὔχειρ Ἀθηναῖος
ἐποίησεν πρὸς τὸν αὐτὸν τοῦτον Εὔχειρα ἀναφέ-
ρεται. Ἐπειτα ἔχομεν μακρὰν σειρὰν ἐπιγραφῶν,

¹ Ἴδε καὶ P. Vidal-Lablache, Vie d'Hérode Atticus (1872)
ἐν σ. 46.

ἐν αἷς ἢ ὁ πατήρ Εὐχειρ μετὰ τοῦ υἱοῦ Εὐβουλίδου ἢ μόνος ὁ Εὐβουλίδης Εὐχειρος ὀνομάζεται, ἔπως παρὰ Löwy, 135, 223, 224, 225, 226, 227, Ἀρχ. Ἐφημερίδι, 1892 σ. 158 καὶ 1894 σ. 201, ἔπου ἐν ταῖς 8 ταύταις περιπτώσεσι μνημονεύεται ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός καὶ Löwy 228, 228α, 229 καὶ Journal of Hell. St 1896 σ. 307, ἔπου μόνος ὁ υἱός.

Τὸ ζεῦγος τοῦτο τῶν Κρωπιδῶν καλλιτεχνῶν εἶναι βέβαιον ὅτι εἰργάζετο κατὰ τὰ μέσα τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος. Τοῦτο κατεδείχθη ὅχι μόνον διὰ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων, ὄντος τοῦ αὐτοῦ πάντοτε καὶ ἀποδιδομένου γενικῶς εἰς τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα, ἀλλὰ πρὸ πάντων, ἐπειδὴ πρόσωπόν τι, ὁ Μιλτιάδης Ζωίλου Μαραθῶνιος, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ παρὰ Löwy 224 μνημονεύμενον, ἐν ἣ κατώθεν ἀναγράφονται ὡς ποιήσαντες οἱ δύο τεχνῖται, ἀποδεικνύεται κατὰ διαφόρους τρόπους, ὅτι ἔζη κατὰ τὸ 150 π. Χ. Ἀλλ' ὁ χαρακτήρ τῶν γραμμάτων τῆς παρὰ Löwy ἐπιγραφῆς, ἀρ. 134, ἔπου ἀναφέρεται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, μόνος ὁ Εὐχειρ, ὁ Εὐβουλίδου υἱός, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν φαίνεται ὅτι ἀληθῶς εἶναι ἀρχαιοπρεπέστερος. Διὰ τοῦτο ὁ Löwy (σ. 100) ἐξέφρασε τὸν δισταγμὸν, μὴ ὁ Εὐχειρ οὗτος δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν μετὰ τοῦ Εὐβουλίδου συνυπογραφόμενον ἀλλὰ μέλος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας παλαιότερον. Κατὰ τὸν Hirschfeld (Arch. Zeit 1872 § 27) ὅμως καὶ ἄλλους ἢ διαφορὰ αὕτη τοῦ χαρακτῆρος δὲν εἶναι ἀρκετή, ὥστε νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ἄλλον παλαιότερον Εὐχειρα ἐκτὸς τοῦ κατὰ τὸ α' ἡμισυ τοῦ Β' αἰῶνος ἀκμάζοντος. Ἡ διαφορὰ τοῦ χαρακτῆρος ἐγκτεται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν ᾧ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, Löwy 134, διατηρεῖται σχεδὸν ὁ ἀπὸ τοῦ 4^{ου} αἰῶνος γνωστὸς τρόπος τῆς γραφῆς, ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν βλέπομεν πάντοτε γραφόμενα τὰ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3^{ου} αἰῶνα κατὰ μικρὸν εἰσαχθέντα γράμματα, οἷον τὸ Α μετὰ τεθλασμένης τῆς μεταξὺ τῶν σκελῶν γραμμῆς καὶ τὰ λοιπὰ γράμματα κομψότερα ἢ πρὶν καὶ μετ' ἀκρεμόνων κατὰ τὰ πέρατα κοσμούμενα. Ἀλλ' ὅμως μετὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου τούτου τρόπου γραφῆς δὲν ἐξέλιπε κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ὁ παλαιὸς τρόπος (Ἴδε Larfeld, Epigraphik, σ. 472). Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι εἶναι ἀδύνατον διὰ μόνην τὴν

διαφορὰν τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος νὰ δειχθῇ, ὅτι ὑπῆρξαν πλείονες τοῦ ἐνὸς καλλιτέχναι φέροντες τὸ ὄνομα τοῦ Εὐχειρος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως συμφωνοῦσα πληρέστατα κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν παρὰ Löwy, δὲν δύναται νὰ προσθέσῃ τι ἢ ἀλλοιώσῃ τὸ ζήτημα. Μόνον τοῦτο μετὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφὴν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὁ Εὐχειρ, ὅτε εἰργάζετο μόνος κατὰ τὴν νεότητά του, μετεχειρίζετο τὸν παλαιὸν οὐχὶ διακεκοσμημένον τρόπον τῆς γραφῆς, ὅτε δὲ ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ συνειργάζετο μετὰ τοῦ υἱοῦ Εὐβουλίδου, ἔδει τότε εἶτε χάριν τοῦ νεωτερίζοντος υἱοῦ εἶτε διὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἢ ὑπογραφή τῶν τεχνιτῶν νὰ γράφηται κατὰ τὸν νεωτερικὸν τρόπον.

Πάσας τὰς γνωστὰς ὑπογραφὰς τῶν τεχνιτῶν τούτων βλέπει τις παρὰ Kirchner (Prosopogr. Attika ἐν λ. Εὐβουλίδης καὶ Εὐχειρ), ὅστις εἶναι ὁ τελευταῖος πραγματευθεὶς περὶ τῆς γενεαλογίας αὐτῶν. Μόνον ἢ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι 1894 σελ. 201 δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφὴ ἐξ Ἐλευσίνος (Εὐχειρ (κ) καὶ Εὐβουλίδης Κρωπίδαι ἐποίησ(α)ν δὲν μνημονεύεται ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει τοῦ Kirchner. Μετὰ ταύτης καὶ τῆς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ μνημονεύουσαι τὸν Εὐχειρα καὶ τὸν Εὐβουλίδην ὡς τεχνίτας, χωρὶς ἕκαστον ἢ ὁμοῦ, ἀνέρχονται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν 15. Οὕτως ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τῆς οἰκογενείας ταύτης τῶν τεχνιτῶν ἔχομεν τὰς περισσοτέρας διασωθείσας ἐπιγραφὰς ἢ ἐκ πάσης ἄλλης. Ἀναλυτικώτερον τρεῖς μὲν ἀναφέρονται εἰς μόνον τὸν Εὐχειρα, ἑπτὰ εἰς τὸν Εὐχειρα καὶ Εὐβουλίδην ὁμοῦ ἐργαζομένους, τέσσαρες εἰς τὸν Εὐβουλίδην μόνον καὶ μία εἰς τινα ἐξάπαντος ἀρχαιότερον Εὐβουλίδην (Löwy 133) πιθανῶς πρόγονον τῶν ἄλλων. Ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς εὐρέσεως τρεῖς μὲν εὐρέθησαν ἐν Ἀκροπόλει, ἑπτὰ ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀνὰ μίαν ἐν Ἐλευσίνι, Μεγάροις, Τανάγρα, Εὐβοίᾳ καὶ Ἰαμπόλει τῆς Φωκίδος.

Ὁ δεῦτερος ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν ἀχρήστων ἐξαχθεὶς ἐνεπιγράφος λίθος εἶναι τεμάχιον ἐκ τοῦ λεγομένου ὑμηττίου μαρμάρου πανταχόθεν ἀποκεκρουμένον πλὴν τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ πλευρᾶς μεγίστου ὕψους 0,20 καὶ πλάτους 0,15. Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων 0,011.

Ν Ο Θ Ε Ι Ι Ι Ζ
 Τ Ι Μ Ο Υ Α Λ Λ Α Ι
 Ε Ν Ι Α Υ Τ Ω Ι Α
 Τ Ρ Ι Β Ο Υ Ν Τ Ο Σ
 Φ Ρ Ε Α Ρ Ρ Ι Ο Υ
 Υ Π Ο Π Α Ι Δ
 Α Π Ο Λ Λ Ω Ν Ι
 Φ Ρ Ε Α

Τὴν ἐπιγραφὴν δυνάμεθα ἐξ ἄλλων ἀγωνιστικῶν ἐπιγραφῶν ὀδηγούμενοι (IG, III, 1, 104, 135) νὰ συμπληρώσωμεν ὡς ἐξῆς :

Ὁ δεῖνα ἀγω]
 νοθετήσ[ας ἐν τῷ ἐπὶ Ἀρχι]
 τίμου Ἀλκι[έως ἀρχοντος]
 ἐνικυτῶ Ἀ[θηναῖ (:) παιδο]
 τριβοῦντος [τοῦ δεῖνος]
 Φρεαρίου
 ὑποπαιδ[οτριβοῦντος]
 Ἀπολλωνί[δου]
 Φρεα[ρίου]

Ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν γραμμάτων ἡ ἀγωνιστικὴ αὐτὴ ἐπιγραφὴ (ἡ ἀγωνιστικὴ ἀναθηματικὴ) δύναται νὰ ἀποδοθῆ γενικῶς εἰς τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐνταῦθα ὀνομάτων δυνάμεθα καὶ ὀριστικώτερον νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ Φρεάριος Ἀπολλωνίδης, ὅστις ἐνταῦθα ἀναφέρεται ὡς ὑποπαιδοτρίβης, εἶναι ὁ αὐτὸς πάντως πρὸς τὸν ἐν IG, III, 1, 106 μνημονευόμενον παιδοτρίβην Ἀπολλωνίδην ὡς Φρεάριον ἐπίσης ἀναγραφόμενον. Ὁ Ἀπολλωνίδης οὗτος ἦτο συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην παιδοτρίβης ἐπὶ Ἀπολήξιδος ἀρχοντος, οὗ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἀλλ' ὀρίζεται κατὰ προσέγγισιν ὡς κατὰ ὀλίγα ἔτη παλαιότερον τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. (Ἴδε περὶ τούτου Dittenberger ἐν IG, III, 1, 106). Ἄν ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀπολήξιδος εἶναι τὸ 15^{ον} π. Χ. τότε ὁ Ἀπολλωνίδης Φρεάριος θὰ ἦτο εἰς ἔτι παλαιότεραν ἐποχὴν ὑποπαιδοτρίβης. Διὰ τοῦτο καὶ συνεπληρώσαμεν τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχοντος διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχιτίμου, οὗ ὡς ἔτος τῆς ἀρχῆς ὁ Kirchner ἀποδεικνύει τὸ 30^{ον} π. Χ. Κατὰ

ταῦτα ἡ ἀνωτέρω συμπλήρωσις θὰ εἶναι ὀρθὴ ἐκτὸς μόνον ἐὰν δειχθῆ, ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἄλλος ἀρχων, οὗ τὸ ὄνομα κατέληγεν εἰς — τιμος, πρὸ τοῦ ἔτους τοῦ Ἀπολήξιδος. Ἄλλ' οἱ πίνακες τῶν ἀρχόντων κατὰ τούτους τοὺς χρόνους δὲν εἶναι εἰσέτι πλήρεις.

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως μετηνέχθη πρὸ τινῶν μηνῶν ἐξ οἰκίας ἀνατολικῶς καὶ παρὰ τὸν Ἀρειον Πάγον κειμένης τεμάχιον ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, ὕψους 0,20, μήκους 0,25, ἀποκεκρουμένον κάτω καὶ ἀριστερά. Τὸ τεμάχιον φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν ἀνήκουσαν πιθανῶς εἰς τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα.

Κ Α Ι Κ Ο Ρ Η Σ
 Α Ν Ε Θ Η Κ Ε Ν
 Ζ Ε Ν

Ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν (Ἀρχ. Ἐφημ. 1897 σ. 51, 1894 σ. 181) δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν οὕτως :

Τὴν δεῖνα ἱερείαν Δήμητρος] καὶ Κόρης
 [ὁ δεῖνα] ἀνέθηκεν
 [ὁ δεῖνα ἐποίησεν]

Ἄν τὸ ἀνάθημα εἶχεν ἰδρυθῆ ἐν τῷ κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς Ἀκροπόλεως ἱερῷ τῆς Δήμητρος Χλόης, ὅπου ἐλατρεύετο καὶ ἡ Κόρη (ἴδε Ath. Mitt. 1893 σ. 192), ἢ ἐν τῷ ἄγνωστον εἰσέτι ποῦ κειμένῳ Ἐλευσινίῳ ἢ Θεσμοφορίῳ παραμένει φυσικὰ ἀδήλον.

Περιεργαζόμενός ποτε κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα τὸν σωρὸν τῶν πηλίνων κεραμίδων τῶν δυτικῶς τοῦ Ἐρεχθείου καὶ παρὰ τὸ βόρειον τεῖχος ἀπὸ ἐτῶν ἀποκειμένων παρετήρησα, ὅτι κεραμίδες ἐκ τούτων ἔφερον ἐπιπολαίως χαραγμένα παλαιὰ ἀττικά γράμματα. Ἄλλὰ τὸ λίαν ἐπιπόλαιον χάραγμα τῶν γραμμάτων ὡς καὶ ἡ ἀπορία, διατί νὰ μὴ ἔχη παρατηρηθῆ ὑπὸ τινος ἢ ἐνεπίγραφος αὐτῆς κεραμίδος, καὶ μάλιστα ὑπεράνω ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωροῦ κειμένη, ἐκίνησαν εἰς ἐμὲ τὴν ὑποψίαν, μὴ τὰ γράμματα ταῦτα ἐγράφησαν εἰς νεωτέραν ἐποχὴν ὑπὸ τινος ματαιοσκόλου, γνώστου ὅμως τῆς ἀρχαίας ἐπιγραφικῆς, θελήσαντος νὰ ὑπεισέλθῃ δι' οἰονδήποτε λόγον εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων γραφῶν. Κατόπιν ὅμως ἐπέισθην, ὅτι ἡ ὑπόνοιά μου αὕτη, ἥτις ἐπιβεβαιουμένη θὰ εἶχε τι

ένδιαφέρον, δὲν εἶναι ἀληθῆς καὶ ὅτι πραγματικῶς τὰ χαράγματα εἶναι ἀρχαῖα.

Κατωτέρω βλέπει τις ἐν τῷ τζιγκογραφῆματι ἀπεικονιζομένην τὴν κεραμίδα μετὰ τῶν γραμμάτων. Ἡ κεραμὶς οὖσα ἐκ τῶν λεγομένων καλυπτῆρων εἶναι ἐπικεχρισμένη διὰ λεπτοῦ λευκοῦ

ἐπαλαίματος καὶ διὰ τοῦτο ἱκανῶς παλαιῶν χρόνων. Πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅπως καὶ πρὸς τὰ δεξιά, ἔχει ἀποκρουσθῆ ἢ κεραμὶς ἀλλὰ τόσον μόνον, ὥστε τὸ ἀποκρουσθὲν τεμάχιον θὰ περιεῖχεν ἐν τῷ πολὺ γράμμα δι' ἐκάστην ἐκ τῶν δύο σειρῶν τῶν γραμμάτων. Κατὰ ταῦτα εἶναι βέβαιον ὅτι ἐπὶ τῆς κάτω σειρᾶς ἔχομεν τὴν λέξιν: καλός, ἐπὶ δὲ τῆς ἄνω τὸ ὄνομα τοῦ καλοῦ καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ἔχωμεν ἐπὶ τῆς κεραμίδος μίαν παιδικὴν ἐπιγραφὴν (Lieblingsinschrift).

Τοῦ δὲ ὀνόματος τοῦ καλοῦ ἐξάπαντος ἐλλείπει τὸ ἀρχικὸν γράμμα. Τοῦτο διδασκόμεθα οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς ἀναλογίας τῆς κάτω σειρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐκ μικροῦ χαράγματος λοξοῦ φαινομένου κατὰ τὸ κάτω μέρος τῆς πρὸ τοῦ Α τετραυσιμένης ἐπιφανείας. Ἐκ τῆς διευθύνσεως τοῦ χαράγματος τούτου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὸ ἀρχικὸν γράμμα θὰ ἦτο ἢ Κ ἢ Ζ (ὅπως καὶ τὸ ἄλλο διὰ τριῶν γραμμῶν). Καμύστος ἢ Σαμύστος ὅμως δὲν ὑπάρχει, καθόσον ἠδυνήθη νὰ ἴδω, ἐν ταῖς ἡμετέροις λεξικοῖς καὶ συλλογαῖς ἐπιγραφῶν ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἄλλο γνωστὸν ὄνομα ἠδυνήθη τὸν Καμύστον ἢ Σαμύστον τοῦτον κατὰ τινὰ τρόπον νὰ σχετίσω. Διὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ὑπολείπεται ἄλλο νὰ εἴπωμεν, εἰμὴ ὅτι εἰς τὴν ἐπὶ μετόπης τινὸς τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἀκροπόλεως (: Λυσίας καλός. Ἴδε Th. Wiegand, Die Porsarch. der Acropolis s. 112), καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ γραπτῶ πίνακος τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (Ἐφημ. Ἀρχ. 1887 π. 6) προστίθεται ἤδη καὶ ἡ ἡμετέρα τρίτη αὐτῆ ἐρωτικὴ ἐπιγραφὴ οὐχὶ ἐπὶ ἀγγείου κατὰ τὴν συνήθειαν γεγραμμένη¹.

¹ Ἐν Ἀθήναις, Μάϊος 1905.

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ

¹ Ἴδε καὶ τὴν ἐπὶ βράχου τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου χαραχθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1899, 239 δημοσιευθεῖσαν: [Ὁλυμπιὸς καλὸς μὲν εἰπεῖν τερπνὸς δὲ προσειπεῖν.

Ο ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΝΙ(Ι)ΝΝΙΟΥ

Δέν εἶναι ἄγνωστος εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ὁ ἐν Ἐλευσίνι πρὸ δεκαετίας εὑρεθεὶς καὶ νῦν ἐν τῷ ἐνταῦθα Ἐθνικῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ ἀποκειμένος πῆλινος πίναξ ὁ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἀναθείσης αὐτὸν πίναξ τῆς Νι(ι)ννίου καλούμενος.

Τὸν πίνακα ἐξέδωκε τὸ πρῶτον μετὰ καλλιστῆς ἐγγρωμάτου εἰκόνας καὶ διὰ μακρῶν ἐπραγματεύθη τὰ κατ' αὐτὸν ὁ Σκιᾶς¹. Κατόπιν δὲ τούτου ἔγραψε περὶ τοῦ πίνακος καὶ ὁ Δραγούμης² καὶ μετὰ τοῦτον ἐξέδωκε τὸν πίνακα καὶ ὁ Σβορώνος³ μετὰ φωτοτυπικῆς εἰκόνας καὶ μακρᾶς ἐρμηνείας. Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ ὁ πίναξ ἐκδοθῆ καὶ ἄλλοι ἐν παρόδῳ ἔκαμαν περὶ αὐτοῦ λόγον⁴. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἐπραγματεύθη τὰ κατ' αὐτὸν καὶ ὁ νεαρὸς διδάκτωρ Pringsheim⁵.

Εἰς λεπτομερῆ τῶν ἐξενεχθεισῶν γνωμῶν ἀνάλυσιν περιττὸν εἶνε νὰ εἰσέλθω. Ποῦ δὲ συμφωνῶ ἢ πρὸς τοῦτον ἢ πρὸς ἐκεῖνον τῶν περὶ τοῦ πίνακος γραφάντων ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ διατρί ἀκόμη συμφωνῶ θὰ τὸ δείξω κατωτέρω ὁ λόγος. Ἐπίσης ὅπως περιττὸν κρίνω νὰ περιγράψω ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ τὸν πίνακα. Αὐτὴ ἢ εἰκὼν καὶ ἢ ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ γενομένη περιγραφή ἀρκουσι διὰ τὸν ἀναγνώστην τῶν γραμμῶν τούτων, ὅστις ἄλλως ὑποτίθεται μὴ ἀγνοῶν καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα. Ἐπίσης δὲ καὶ περὶ τῆς τέχνης

¹ Ἐφημ. Ἀρχ. 1901, σελ. 1-39 καὶ σελ. 163-174. Πίν. 1.

² Athen. Mittheil. 1901, σελ. 38-49.

³ Διεθν. Ἐφημ. Νομισματ. Ἀρχαιολογίας 1901, σελ. 169-270.

⁴ Ἀρχ. Ἐφημ. 1897, σελ. 163-174 (von Fritze), Ἀρχ. Ἐφημ. 1898, σελ. 21-28 (Κουρουνηϊώτης), Athen. Mittheil. 1898, σελ. 271-306 (Rubensohn), Athen. Mittheil. 1895, σελ. 231, Ber. Phil. Wochenschrift 1895, σελ. 1216 (Kern καὶ Winter), Collignon - Couve, Catalogue des Vases peints du Musée d'Athènes, σελ. 653, ἀριθ. 1968.

⁵ Archäologische Beiträge zur Geschichte des Eleusinischen Kults. Inaugural-Dissertation. München. 1905.

αὐτοῦ δὲν ἔχω τι νέον νὰ παρατηρήσω. Ἐν τῷ συνόλῳ ἔκρινεν ὀρθῶς περὶ αὐτῆς ὁ Σκιᾶς. Τὸ ἔργον δὲν εἶνε τῶν ἀρίστων τοῦ εἴδους τοῦ καὶ ἐνιαχοῦ δεικνύει ἐν τῇ ἐκτελέσει ἀμέλειαν γεννωσαν ἀσάφειαν. Ἀναγκαῖον ὅμως κρίνω εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῶν ἐξῆς λεπτομερειῶν ὡς λίαν σπουδαίων, κατὰ τὴν κρίσιν μου, εἰς εὑρεσιν τῆς ἀληθείας.

Ὁ Σκιᾶς φρονεῖ (σελ. 7) ὅτι ὡς ἐκ τῆς ἀμελείας τοῦ πινακογράφου περὶ τὴν ἀπεικόνισιν τῶν καθ' ἕκαστον «ὁ πωγωνοφόρος ἀνὴρ τῆς κάτω ὁμάδος φαίνεται ὡς ἐξηρητημένον τι ἔχων ἀπὸ τοῦ ὤμου οἶον ἀσκὸν ἢ πῆραν, ἐνῶ οὐδὲν ἄλλο φέρει εἰμὴ λαγωβόλον· ὡσαύτως καὶ τὸ ἄκρον τοῦ πέπλου τῆς παρ' αὐτὸν γυναικείας μορφῆς ἀνεμιζόμενον ὀπίσθεν αὐτῆς φαίνεται ὡς ὁμοίον τι ἐξάρτημα». Καὶ ὅμως ὁ πινακογράφος ἀρκετὰ σαφῶς ἐδήλωσε τὸ πρᾶγμα, ὥστε ὡς πρὸς τοῦτο ἀδίκως ψέγεται. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ ἀσκῶν τῶν λεγομένων φασκωλίων, οὓς φέρουσιν ἀνηρητημένους ἀπὸ τῶν ῥάβδων (ἀναφόρων;) καὶ ὁ πωγωνοφόρος ἀνὴρ καὶ ἡ ἀγγειοφόρος γυνὴ τῆς κάτω ὁμάδος· αὐτὴ ἢ μέλαινα στιγμὴ, ἢ τὸ ἔδαφος (le fond) δηλοῦσα, ἢ μεταξὺ τοῦ φασκωλίου, τῶν ὤμων καὶ τῆς ῥάβδου δηλοῖ τοῦτο σαφέστατα, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ τὸν πίνακα ἀντιγράψας Gillieron ἐπὶ τῇ παρατηρήσει μου ταύτῃ συνωμολόγησεν ὅτι ὄντως περὶ ἐξαρτημάτων πρόκειται. Ὅμοιον δὲ φασκώλιον φέρει καὶ ὁ πωγωνοφόρος ἀνὴρ τῆς ἐν τῷ ἀετώματι ὁμάδος, εἰ καὶ ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε τόσον, ὅσον παρὰ τοῖς ἄλλοις, σαφές. Καὶ τὰ πλεῖστα δὲ τῶν τοιοῦτων προσώπων φέρουσιν ὁμοίας ῥάβδους, οἷονεὶ ὁδοιπόροι μακρόθεν ἐρχόμενοι. Περὶ τούτων λοιπὸν ἄριστα ἔκρινεν ὁ Pringsheim (σελ. 68), ὁ δὲ Σβορώνος, καίπερ δεχόμενος ὅτι ὁ τῆς κάτω

ὁμάδος πωγωνοφόρος ὄντως ἔφερον ἐπ' ὤμου ἐξηρητημένον ἀπὸ τῆς βράβδου ἀσκὸν καὶ τὰς βράβδους ἐπίσης καλῶς ἐρμηνεύσας (σελ. 258), ὅμως δὲν ἀπετράπη ἀπὸ τοῦ νὰ δώσῃ εἰς τὸν πίνακα ἐρμηνείαν πρὸς ταῦτα μὴ συνάδουσιν. Ἀδικεῖ δὲ ἐαυτὸν ὁ Σκιᾶς ἀρνούμενος (σελ. 1-2) ὅτι πρόκειται περὶ προσόδου μετὰ χοροῦ. Τὸ πρᾶγμα εἶνε ὀλοφάνερρον. Δὲν εἶνε δὲ κατὰ πάντα ἀκριβὲς τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον (σελ. 174 σημ. 1) ὅτι καὶ ὁ Rubensohn συντάσσεται τῇ γνώμῃ του¹. Ἐπειτα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ πρόσσδος (prozession) δὲν ἀποκλείει τὸν χορόν. Τοῦναντίον μάλιστα. Ὁρχοῦμενοι δὲ φανερώς ποιοῦνται τὴν πρόσσδον ἢ τῆς κάτω ὁμάδος ἀγγειοφόρος γυνή, ὁ νεανίας τῆς ἄνω ὁμάδος καὶ ἡ γυνή καὶ ὁ πωγωνοφόρος ἀνὴρ τοῦ ἀετώματος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀγγειοφόρος γυνή τῆς ἄνω ὁμάδος ἐν σεμνοτέρῳ ὀρχηστικῷ βήματι ποιεῖται τὴν πρόσσδον, ὡς ὁ Δραγούμης παρετήρησε.

Δὲν εἶνε δὲ ὀρθὸν κατ' ἐμὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ (σελ. 25) καὶ τοῦ Σβορώνου (σελ. 262) λεγόμενον ὅτι ὁ ἐν τῷ ἀετώματι πρὸς τὰριστερὰ τοῦ θεατοῦ νεανίας εἰκονίζεται ἀνακεκλιμένος². Ἐπίσης δὲν εἶνε ὀρθὸν τὸ παρὰ τοῦ Δραγούμης λεγόμενον (σελ. 48-49)³ ὅτι μόνον αἱ δύο ἀγγειοφόροι γυναικες (ἢ τῆς κάτω καὶ τῆς ἄνω ὁμάδος) ὑψοῦσιν εἰς σχῆμα λατρείας τὴν δεξιάν, διότι τοῦτ' αὐτὸ κάμνει, νομίζω, καὶ ὁ νεανίας τῆς ἄνω ὁμάδος (παράβ. καὶ von Fritze ἔ. ἀ. σελ. 170) καὶ ὁ πωγωνοφόρος τοῦ ἀετώματος καὶ ἀκόμη καὶ ὁ πωγωνοφόρος τῆς κάτω ὁμάδος καίπερ τῇ ἀριστερᾷ τοὺς θαλλοὺς τῆς μύρτου κρατῶν⁴. Ἐν γένει δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ Σκιᾶ (σελ. 25) ὅτι πᾶσαι αἱ μορφαὶ προσέρχονται καὶ ποιοῦνται τὴν πρόσσδον σεβίζουσαι τὰς θεάς, δι' ὧν κρατοῦσιν ἐν χερσίν ὀργάνων καὶ συμβόλων. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως καὶ πολλῆς προσοχῆς εἶνε ὅτι καὶ αἱ τρεῖς μορφαὶ τῆς κάτω ὁμάδος ἐστραμμένα ἔχουσι τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἄνω, οἰοῦνται πρὸς τὴν ἐν τῇ ἄνω ὁμάδι καθημένην γυναι-

¹ Παράβ. Rubensohn σελ. 293-294.

² Παράβ. καὶ Sauer, Ber. Phil. Wochenschrift, 1903, σελ. 1422.

³ Ὁ Δραγούμης τοῦτο λέγει καὶ ὅχι ὅ,τι ὁ Σβορώνος ποιεῖ αὐτὸν λέγοντα (σελ. 265).

⁴ Καὶ ὁ παῖς ὁ παρὰ τὴν Δήμητρα ἐν τῷ Λακραιοδείῳ ἀναγλύφῳ τῇ ἀριστερᾷ χερσὶ κρατεῖ τὸ δράγμα τῆς μύρτου καὶ ταύτην ὑψοῖ εἰς σημεῖον λατρείας (παράβ. εἰκόνα ἐν Athen. Mittheil. 1905, σελ. 183 κ. ἔξ.).

καίαν μορφήν ἀτενίζουσαι, ὅπερ παραδόξως ἔλωσ διέλαθε τὴν προσοχὴν καὶ τῶν ἄλλων πάντων καὶ τοῦ Σβορώνου, εἰ καὶ ὀρθῶς αὐτὸς οὗτος ἀνέγραψεν ὡς κανόνα (σελ. 184) ὅτι «ἡ ἐρμηνεία πρέπει νὰ βασίζεται ἐπὶ τῆς ὀρθῆς ἀναγνωρίσεως τῆς θέσεως, στάσεως καὶ δράσεως ἐκάστου τῶν εἰκονιζομένων προσώπων αὐτοῦ τε κατ' ἐαυτὸ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῆς παραστάσεως καὶ ὅλως ἀνεξαρτήτως τοῦ ὀνόματος αὐτῶν».

Ὅτι δὲ ὁ πίνακογράφος οὕτω τὰ πρόσωπα εἰκονίσας δὲν τὸ ἔπραξεν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, οὐδεὶς πιστεύω θ' ἀρνηθῆ, τί δὲ ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ μετὰ τοῦτο θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Σημειωτέον πρὸς τοῦτοις ὅτι, ὡς ἤδη καὶ ὁ πρῶτος ἐκδοὺς τὸν πίνακα Σκιᾶς παρετήρησεν, οὐ μόνον ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σβορώνου Ἐφέσια κληθέντα γράμματα ἐνεχαράχθησαν ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀφοῦ εἶχεν ἤδη οὗτος καλῶς ὀπτηθῆ. Τὰ Ἐφέσια μάλιστα καὶ Ἐκατικὰ γράμματα εἶνε αἰῶνας ὅλους μεταγενέστερα τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς. (Σκιᾶς σελ. 2 καὶ 4).

Ταῦτα ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ προτάξω, διότι πᾶσα ἐρμηνεία μὴ πρὸς ταῦτα σύμφωνος ἀδύνατον νὰ εὐστοχῆ τοῦ ὀρθοῦ. Ὅτι ἡ παράστασις τοῦ πίνακος σχεδὸν ἔχει πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὰ ἐν Ἐλευσίνι μυστήρια οὐδεὶς ὁ ἀρνούμενος¹. Ὅχι μόνον ὁ πίναξ εὐρέθη ἐν Ἐλευσίνι καὶ ἦν, τὸ δηλοῖ ἡ ἐπιγραφή, ἀνάθημα τοῖν θεοῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ σύμβολα τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας ἀφθονοῦσιν ἐν αὐτῷ (Σκιᾶς σελ. 7).

Ἀλλὰ καὶ τί εἰκονίζει;

Ὁ πρῶτος τὸν πίνακα ἐκδοὺς Σκιᾶς ἔθηκε καλλίστην κρηπίδα ἐφ' ἧς κατόπιν ἔμελλε νὰ στηρίξῃ τὴν ἔλλην ἐρμηνείαν τοῦ πίνακος, γράψας ὅτι ὁ τεχνίτης ὑπολαμβάνει πάντα τὰ ἐν τῷ πίνακι πρόσωπα μὴδ' αὐτῶν τῶν ἐν τῷ ἀετώματι ἐξαιρουμένων ὡς ἐν τῷ αὐτῷ δαπέδῳ βαίνοντα καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ὄλον τῆς ἐν τῷ πίνακι παραστάσεως ἀποτελεῖ ἐνιαίαν προᾶξιν, ἧτις εἶναι προσφορὰ λατρείας, πρόσσδος, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Ὅχι μόνον δὲν ὑπάρχει παράδειγμα τάναντία μαρτυροῦν,

¹ Διότι καὶ ὁ Σβορώνος ἀναφέρων ἐν μέρει τῆς παραστάσεως εἰς τὰ ἐν Ἄγρας μυστήρια πράττει τοῦτο ὑπολαμβάνων, ὀρθῶς ἄλλως, τὰ μυστήρια ταῦτα (τὰ ἐν Ἄγρας) ἀναπόσπαστον μέρος τῶν ἐν Ἐλευσίνι (τῶν κατ' ἐξοχὴν μυστηρίων).

ὄχι μόνον αἱ λευκαὶ γραμμαὶ αἱ δηλοῦσαι τὸ ἔδαφος, ὅπως φέρονται, τοῦτο δηλοῦσι, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀνωτέρω (σελ. 199) παρατήρησα περὶ τῆς στάσεως τῶν προσώπων τῆς κάτω ομάδος ἀρκεῖ καὶ μόνον ν' ἀναιρέσῃ ἄρδην τὴν γνώμην τοῦ Σβορώνου. Ἄρα γε πρὸς τοῦτο καὶ εἰκόνισεν, ὅπως τὰς εἰκόνισεν, ἄνω δηλ. προσβλεπούσας τὰς μορφὰς ταύτας ὁ πινακογράφος μας ἢ ἠθέλησε διὰ τούτου νὰ δηλώσῃ καὶ μεῖζονα σεβασμὸν πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν θεῶν, τὴν Δήμητρα; Ἐγὼ κλίνω νὰ δεχθῶ μόνον τὸ πρῶτον, ἀφοῦ ὁ τεχνίτης ὑπολαμβάνει πάντα τὰ πρόσωπα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου εὐρισκόμενα. Ὅπως δὴποτε ὁμοίως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἐπιναλαμβάνω ὅτι αὐτὸ καὶ μόνον, καὶ ἂν μὴ καὶ ἄλλοι ὑπῆρχον λόγοι εἰς ἀπόρριψιν τῆς γνώμης τοῦ Σβορώνου, ἢ καὶ ν' ἀνατρέψῃ αὐτὴν ἄρδην¹. Ἄν λοιπὸν ὁ Σκιᾶς ἐνέμεινεν εἰς τὴν ὀρθὴν ἔθηκε βᾶσιν καὶ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ λοιπὰ τοῦ Ἐλευσινιακοῦ κύκλου μνημεῖα, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν παράστασιν μόνην, καὶ ὅσα ἐν παρόδῳ καὶ εὐθύς ἵνα τὰ ἀπορρίψῃ ἔγραψεν ὁ von Fritze (σελ. 170), ἀνεμιμνήσκειτο δὲ καὶ ὅσα ὁ Πλούταρχος² περὶ τῆς πομπῆς τοῦ Ἰάκχου γράφει, ἂν, λέγω, ἐπὶ τούτων στηριζόμενος προσεπάθει νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν πίνακα, θὰ εὕρισκε τὴν ἀλήθειαν, ὅσον τοῦλάχιστον, περὶ τοιούτων μάλιστα προκειμένου θεμάτων, θὰ ἠδύνατο νὰ εὐρεθῇ αὐτῇ. Ἀτυχῶς ἀγνοῶ διατί, ἐνῶ δέχεται ὅτι καὶ τὰ ἐν τῷ ἀετώματι πρόσωπα θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ κεραμογράφου, ὡς ἐν τῷ αὐτῷ δαπέδῳ βαίνοντα, δὲν ἀγνοεῖ δὲ ὅτι πρὸς τὴν Ἐλευσινιακὴν λατρείαν ξένος δὲν ἦτο καὶ ὁ αὐλός, ὃν αὐλεῖ ἢ ἑτέρα τῶν ἐν τῷ ἀετώματι γυναικῶν (σελ. 22, σημ. 4), καὶ ἐν γένει ὑπολαμβάνει καὶ ταῦτα τὰ πρόσωπα «ἐπίσης ἐμπεφορημένα τῆς Ἐλευσινιακῆς λατρείας» ὁμοίως δὲν δέχεται ὅτι καὶ ταῦτα μετέχουσι τῆς κοινῆς τῶν ἄλλων προσόδου. Καὶ ὁμοίως οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος ν' ἀποκλεισθῶσι³. Ἄν δὲ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε εὐθύς ἐκ πρώτης ὄψεως φανερόν, αἴτιον ὁ τόπος, ἐν ᾧ φέρονται ἀπεικονισμένοι, ὁ καὶ ἀναγκάσας ἐπίσης τὸν τεχνίτην νὰ τὰς εἰκόνισῃ, ὅπως τὰς εἰκόνισε. Δύναται ὁ

¹ Ὅσον γινώσκω μόνος ὁ Sauer ἐπιπέως ἀπεδέχθη τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Σβορώνου. (Ber. Phil. Wochenschrift, 1903, σελ. 1421-1422).

² Ἀλκιβ. § 32. Ἴδὲ τὸ γινώσκον κατωτέρω.

³ Παράβ. καὶ Pringsheim σελ. 65.

δεχόμενος ὅτι ὁ πινακογράφος μας ὑπολαμβάνει καὶ ταύτας τὰς μορφὰς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δαπέδου βαίνουσας νὰ φέξῃ αὐτὸν ὅτι ἠθέλησε νὰ πληρώσῃ καὶ τὸ ἀέτωμα τοῦ πίνακος διὰ μορφῶν, δύναται ἀκόμη, ἂν θέλῃ νὰ τὸν φέξῃ καὶ ὅτι κατεσκεύασε τὸν πίνακα ἔχοντα ἀετωμάτιον, ἢ εὐφάνταστός τις ὢν, οἷοι πολλοὶ τῶν ἀρχαιολόγων, νὰ ζητήσῃ νὰ εὕρῃ καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν οὕτως ἔπραξεν. Ν' ἀρνηθῇ μόνον δὲν δύναται κατ' ἐμέ, ἀκόλουθος ἑαυτῶν, ὅτι αἱ μορφαὶ ἐκεῖναι δὲν μετέχουσι τῆς κοινῆς προσόδου.

Ἄλλ' ἂν ταῦτα ἔχωσιν ὀρθῶς, ὀρθὸν δὲ εἶναι πρὸς τούτοις καὶ ὅτι ἢ παράστασις τοῦ ἡμετέρου πίνακος οὐδεμίαν οὐδὲ πόρρωθεν δύναται νὰ ἔχη σχέσιν πρὸς τὰ ἐντὸς τοῦ Τελεστηρίου¹ *δρῶμενα* κατὰ τὰς μυστηριώτιδας νύκτας, ἀλλ' οὐδὲ καὶ πρὸς τὰ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου γενόμενα τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν κυρίως *τελετήν*, διότι καὶ περὶ τούτων ἐπεβάλλετο σιωπὴ καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἀπαγόρευσις πρὸς πᾶσαν καθ' οἰονδήποτε τρόπον κοινοποίησιν αὐτῶν², εἰς τί δύναται ν' ἀναφέρηται ἢ παράστασις τοῦ ἡμετέρου πίνακος σχέσιν πάντως ἔχοντος πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τελούμενα μυστήρια;

Ὅπως ὁ Σκιᾶς καὶ ὁ Σβορώνος ἂν ἐνέμεινεν εἰς τὴν βᾶσιν, ἐφ' ἧς τὸ πρῶτον ἐσκόπει, ὡς φαίνεται, νὰ στηρίξῃ τὴν ἐρμηνείαν του, ἐξήταζε δὲ προσεκτικώτερον τὰ τοῦ πίνακος κατὰ τὸν κανόνα, ὃν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔθηκεν (ἀν. σελ. 200), θὰ ηὐστόχῃ ἐπίσης, ὡς ὑποθέτω, τοῦ ὀρθοῦ, τοῦλάχιστον θὰ ἐπλησίαζε περισσότερο πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ Σβορώνος καὶ πρὶν ἢ ἐκδοθῇ ὁ πίναξ ὑπὸ τοῦ Σκιᾶ εἶχεν ἀποδεχθῆ τὴν γνώμην τοῦ Κουρουνιώτου καὶ Rubensohn ὅτι τὸ ἀγγεῖον, ὅπερ αἱ γυναῖκες φέρουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, εἶναι ὁ περιλάλητος ἢ ὀρθότερον τὸ περιλάλητον κέρονος. Οὗτος δὲ κατ' αὐτὸν ἦτο *σύμβολον* «τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἐξόδου καὶ τῆς εἰς Ἐλευσίνα προσελεύσεως τῆς μεγάλης πομπῆς τῶν Ἐλευσινίων»³. Καὶ ἐνῶ ταῦτα

¹ Ἀπορῶ τῇ ἀληθείᾳ πῶς ὁ φίλος μου Kern φρονεῖ ὅτι ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ Ῥόδου ὕδατα εἶναι *illustration des mystischen Anrufes Ierōn ēteke pōntia kouzon Bōimō Bōimōn* (Berl. Wochenschrift 1895 σελ. 1216).

² Παράβ. Φίλιον ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασοῦ 1896 σελ. 146 καὶ ἐξ. καὶ Σβορώνου σελ. 183.

³ Ε. ἄ. σελ. 183.

πρεσβεύει (ἂν ὀρθῶς ἢ μὴ δύναται νὰ μείνη ἀνεξέταστον) δὲν ὠκνησε νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἢ τῆς κάτω ἑμάδος κερνοφόρος κατ' αὐτὸν γυνή δὲν πορεύεται εἰς Ἐλευσίνα, ἀλλ' εἰς Ἄγραν, καὶ νὰ δεχθῆ παρὰ τὸν κανόνα ὃν ἔθηκε περὶ τῆς θέσεως, στάσεως καὶ ὁράσεως τῶν εἰκονιζομένων προσώπων τὴν τριχῆ διαίρεσιν τῆς παραστάσεως τοῦ πίνακος καὶ ἰδοῦ ὁ λόγος, δι' ὃν καὶ οὗτος ἀπέτυχεν ἐν τῇ ἐρμηνεύει.

Κατ' ἐμὴν γνώμην ὁ πινακογράφος (ἢ ὁ ἐξ οὗ οὗτος ἀντέγραψε, διότι καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπίθανον) ἐνεπνεύσθη, ὅπως καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις, ἐκ τῆς τοῦ Ἰάκχου πομπῆς, περὶ ἧς ὁ Πλούταρχος γράφει τὰ ἐξῆς: « Ἀφ' οὗ γὰρ ἐπετειχίσθη Δεκέλεια καὶ τῶν εἰς Ἐλευσίνα παρόδων ἐκράτουσιν οἱ πολέμοι παρόντες, οὐδένα κόσμον εἶχεν ἢ τελετὴ πεμπομένη κατὰ θάλασσαν. ἀλλὰ καὶ θυσίαι καὶ χορεῖαι καὶ πολλὰ τῶν δρωμένων καθ' ὁδὸν ἱερῶν, ὅταν ἐξελαύνωσι τὸν Ἰακχον, ὑπ' ἀνάγκης ἐξελείπεται ». Δὲν ἀντέγραψε βεβαίως τὴν πομπὴν ὁ πινακογράφος μας, ὅπως αὕτη καὶ κατὰ τὸν πέμπτον ἢ πᾶς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. (ὁπότε καὶ ἐγράφη ὁ πίναξ) ἐγένετο, ἐνεπνεύσθη μόνον ὑπ' αὐτῆς καὶ ἐπλάσεν τι, ὅπερ βεβαίως δὲν προσέκρουεν εἰς τὰ ἀπόβροχτα. Ἀλλὰ πρὶν ἢ δηλώσω πῶς ἐγὼ ἀντιλαμβάνομαι τοῦ πράγματος ἀνάγκη νὰ προτάξω τὰ ἐξῆς.

Ὅτι τὰ γινόμενα γίνονται ἔμπροσθεν ἢ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ ἱεροῦ τινος ἑορτασίμως κεκοσμημένου, οὐδεὶς ὁ ἀμφιβάλλων. Ἐκ δὲ τῶν ἐν αὐτῷ εἰκονιζομένων προσώπων, αἱ μὲν δύο σκηπτοῦχοι γυναικεῖαι μορφαί, αἱ καὶ καθήμεναι, εἶναι βεβαίως αἱ δύο θεαί, ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Κόρη¹, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαί, πλὴν τῶν δύο δαδούχων, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος, εἶναι βεβαίως μύσται, ἄνδρες, γυναῖκες, νεανίαι καὶ παῖδες ἔτι πομπεύοντες τὴν μεγάλην τοῦ Ἰάκχου πομπὴν καὶ προσοδὸν ποιῶντες πρὸς τὰς μεγάλας θεάς, ὧν τὰ μυστήρια ἔρχον-

¹ Οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν τὸ ὅτι ἡ Δημήτηρ εἰκονίζεται καὶ κατὰ τὰ γυμνά μέρη τοῦ σώματος ὄχι λευκῆ, ἀφοῦ ὑπάρχουσιν ἀνάλογα παραδείγματα ἐπὶ ἔργων τούτων τῶν χρόνων. Τὸ πολὺ πολὺ θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ὁ πινακογράφος μας ἠθέλησε νὰ διακρίνῃ τὴν νεωτέραν θεὰν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας (παράβ. πλὴν ἄλλων αὐτὴν τὴν περίφημον πελίκην τοῦ Παντικαποίου, F. καὶ R. G. Vasenmalerei, Serie II, πίν. 10). Ἐπίσης δὲ δὲν ἔχει σημασίαν καὶ ὅτι ἡ Κόρη δὲν καθήκει ἐπὶ τοῦ θρόνου (Παράβ. καὶ Pringsheim σελ. 66 σημ. 4 καὶ 5). Σημειωτέον δὲ ὅτι εἶναι τὸ πρῶτον παράδειγμα ὅπου καὶ αἱ δύο εἰκονίζονται σκηπτοῦχοι, ὅσον ἐγὼ οἶδα.

ται νὰ μυηθῶσιν. Ἄν τὸ πρὸ τῶν θεῶν ἡμισφαιρικὸν ἀντικείμενον εἶναι ὀμφαλὸς ἢ βωμοειδὲς τι κατασκευάσμα εἶναι κατ' ἐμὲ ἀμφισβητήσιμον πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὔρεσιν τῆς ἀληθείας ὄχι πολὺ ἀναγκαῖον. Σπουδαιότερον εἶνε νὰ ἐξετασθῆ καὶ εὔρεθῆ τί εἰκονίζουσιν αἱ δύο δαδούχοι μορφαί, θνητοὺς ἢ ἀθανάτους, καὶ τίνα εἰσὶ τὰ ἀγγεῖα τὰ ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φερόμενα καὶ διαπὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρονται καὶ μόνον γυναικῆς φέρουσι ταῦτα.

Οἱ μύσται προσήρχοντο νὰ μυηθῶσι, πολλοὶ ὑπὸ ἐνὸς ἀναμφιβόλως ἀγόμενοι, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, μυσταγωγῶν, ὅστις, ὡς γνωστὸν, ἔπρεπε νὰ εἶναι Εὐμολπίδης ἢ ἐκ τοῦ γένους τῶν Κηρύκων. Ἡδύνατο βεβαίως νὰ ἦναι καὶ ἱερεὺς ἢ ἱέρεια ὁ μυσταγωγός, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον δὲν ἦτο τὸ πρᾶγμα. Πᾶς Εὐμολπίδης καὶ πᾶς ἐκ τοῦ γένους τῶν Κηρύκων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μυῆ δηλ. νὰ γίνῃ μυσταγωγός¹. Καὶ λοιπὸν ἐρωτᾶται: δύνανται αἱ δαδούχοι μορφαί νὰ ἦναι ἀπλῶς μυσταγωγοὶ προσάγοντες τοὺς λοιποὺς μύστας εἰς τὰ μεγάλα ἐν Ἐλευσίνῃ μυστήρια; Ἡ ἄλλως εἰπεῖν δύναται ἢ μὲν δαδούχος γυνή νὰ ἦναι ἢ μυσταγωγός, ὁ δὲ νεανίας ἀπλῶς μύστης;

Ὅτι ἀμφότεραι αἱ μορφαί ὑπερβάλλουσι κατὰ τι κατὰ τὸ μέγεθος πάσας τὰς λοιπὰς μορφάς, ἐξαιρουμένων ἐννοεῖται τῶν δύο θεαινῶν, φανερόν. Ἀλλὰ δύναται ἄρα γε νὰ ἰσχυρισθῆ τις ἐπὶ τούτου καὶ μόνου στηριζόμενος ὅτι αἱ μορφαί αὗται εἰκονίζουσι θεοὺς; Ὁ Σκιᾶς ἠρνήθη τὸ πρᾶγμα (σελ. 168) καίπερ ἄλλως δεχόμενος ὅτι ὁ μὲν δαδούχος νεανίας εἶναι ὁ Ἰακχος, Ἐκάτη δὲ ἡ δαδούχοῦσα γυνή, ὀρθῶς παρατηρήσας ὅτι οἱ ἀναθηματικοὶ τύποι δὲν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὡς ἕροι συγκρίσεως, διότι ἐν τούτοις μεταξὺ θεῶν καὶ ἱκετῶν ἢ διαφορὰ εἶναι οὕτω μεγάλη² ὥστε σύγχυσις μεταξὺ θνητῶν καὶ θεῶν δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ. Ἀμφιβάλλω δὲ καὶ ἐγὼ ἂν ἐν ταῖς ἀγχειογραφίαις, ὅπου φέρονται ἀπεικονισμένοι θεοὶ καὶ θνητοὶ (κοῖνοι βεβαίως καὶ ὄχι ἥρωες) τηρεῖται πανταχοῦ ὁ κανὼν οὗτος, τὸ νὰ εἰκονίζονται δηλ.

¹ I. G. 1. Suppl. p. 3.

² Μίαν μόνον γινώσκω ἐξίφρασιν τὸ Λακρατείδειον ἀνάγλυφον (ἰδὲ Athen. Mittheil. 1895, σελ. 183 καὶ ἐξῆς), ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα σύγχυσις ἀδύνατον νὰ ἐπέλθῃ.

μικρότεροι τὸ μέγεθος οἱ θνητοὶ τῶν θεῶν. Ἐπὶ ταύτης λοιπὸν τῆς διαφορᾶς μόνης στηριζόμενοι δὲν θὰ ἦτο ἴσως ὀρθὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι πάντως αἱ δύο δαδουχοῦσαι μορφαὶ εἰκονίζουσι θεοὺς. Ἐπίσης δὲ δὲν θὰ ἦτο λόγος νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ δαδουχὸς νεανίας εἰκονίζει θεὸν οὔτε ἢ περιεργὸς αὐτοῦ ἀναβολῇ οὔτε τὸ ὅτι κρατεῖ δᾶδας¹, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὸ ὅτι ὁμοιάζει πρὸς ἄλλας μορφὰς εἰκονιζόμενας ἐν ἄλλοις μνημείοις καὶ ἀποδοθείσας εἰς τὸν Ἰακχὸν ἢ τὸν διαβόητον Εὐβουλέα. Δὲν εἶναι μέθοδος ὀρθή τὸ ἐρμηνεύειν τὰ ἀγνωστα διὰ τῶν ἀγνωστων. Ἀλλὰ καὶ ἀπλοῦς μύστης δὲν δύναται καὶ κατ' ἐμὲ νὰ ἦναι ὁ νεανίας ἀκριβῶς διὰ ταῦτα πάντα, μυσταγωγὸς δὲ δὲν δύναται νὰ ἦναι διὰ τὸ πολὺ νεαρόν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἢ δὲ δαδουχοῦσα γυνὴ φορεῖ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διάδημα, καὶ μόνη αὕτη², ἀπαράλλακτον πρὸς τὸ τῶν δύο θεῶν, ἔπερ δὲν θὰ ἦρμοζε καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι εἰκόνιζε μίαν τῶν ἱεροφαντίδων ἢ τῶν ἱερείων χρέη μυσταγωγῆς ἐκπληροῦσαν, εἰ καὶ ἄλλως ἢ ὅλη αὐτῆς στάσις δὲν θὰ ἦτο ἀνάρμοστος πρὸς τοιοῦτον ὑποὐργημα. Διὰ ταῦτα πιθανωτέρα φαίνεται καὶ εἰς ἐμὲ ἡ γνώμη ὅτι αἱ δύο δαδουχοῦσαι μορφαὶ εἰκονίζουσι θεοὺς καὶ δὴ ἡ μὲν τὸν Ἰακχὸν, ἡ δὲ τὴν Ἐκάτην· τί δὲ πραττούσας ἐφαντάσθη αὐτὰς ὁ πινακογράφος θὰ λεχθῆ κατωτέρω.

Ἀλλὰ τί ἦσαν τὰ ἀγγεῖα τὰ ὅποια φέρουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αἱ γυναικες, καὶ διατί μόνον αὗται τὰ φέρουσι;

Τὸ ἀγγεῖον, οἷον εἰκονίζεται ἐν τῷ ἡμετέρῳ πίνακι, εὐρηται ἀπεικονισμένον καὶ ἐν πλείστοις ὅσοις ἄλλοις μνημείοις στενωῶς συνδεομένοις πρὸς τὴν Ἐλευσίνα³, καὶ ἐντεῦθεν μετὰ λόγου πολλοῦ ἐσχέτισθη πρὸς τὴν Ἐλευσινιακὴν λατρείαν. Ἀλλὰ πλημοχόη δὲν εἶναι βέβαια, ὡς ὁ πρῶτος περὶ αὐτοῦ γράφας Beulé ὑπέθεσεν⁴. Ἐν δὲ τῷ μετὰξὺ εὐρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Ἐλευσίνος ὁμοιά τινα πῆλινα σκεύη καὶ ἐντεῦθεν τὸ ζήτημα ἀνεκινήθη καὶ πάλιν. Ἐγὼ ἐκδοὺς μετ' εἰκόνας δεῖγματα

¹ Δᾶδας ἔφερον καὶ οἱ μύσται πομπεύοντες (λαμπάδα θεωρῶν) Εὐρ. Ἰων στιχ. 1076.

² Ἡ μετ' αὐτὴν γυναικεῖα μορφή δὲν φέρει ὁμοίον διάδημα, ὡς ὀρθῶς ὁ Δραγούμης παρετήρησε (σελ. 47 σημ. 4).

³ Παράβ. ἰδίᾳ Ἀρχ. Ἐφημ. 1898, σελ. 21-23. (Κουρουνιώτης).

⁴ Παράβ. Σβορ. σελ. 199. Σφάλλεται ὅμως ὁ Σβορῶνος ἰσχυρίζομενος ὅτι ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Beulé εἶχεν ἰσχύσει μέχρις ἐσχάτων (παράβ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1885, σελ. 173 σημ. 4).

τούτων¹ ὠνόμασα ταῦτα *θυμιατήρια* καὶ τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἠκολούθησε καὶ ὁ von Fritze (ἔ. ἀ.) ἔχων ὑπ' ὄψιν οὗτος καὶ τὸν ἡμέτερον πίνακα. Εἰς ταύτην ἀντεπάχθησαν ὁ Κουρουνιώτης (ἔ. ἀ.) καὶ ὁ Rubensohn (ἔ. ἀ.) δεχθέντες, ἔνεκα τῶν κοτυλίσκων, τοὺς ὁποίους φέρουσιν ἐφ' ἑαυτῶν πολλὰ τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς εὐρεθέντων ἀγγείων, ὅτι ταῦτα εἶναι τὸ περίφημον κέρονος, ἔπερ ὁ Ἀθήναιος περιγράφει ἐν δύο χωρίοις ὧδε· «κέρνος ἀγγεῖον κεραμεῦν, ἔχον ἐν αὐτῷ πολλοὺς κοτυλίσκους κεκολλημένους, ἐν οἷς, φησὶν², μήκωνες λευκοί, πυροί, κριθαί, πισοί, λάθυροι, ὦχροι, φακοί· ὁ δὲ βαστάσας αὐτό, οἷον λικνοφορήσας, τούτων γεύεται, ὡς ἰστορεῖ Ἀμμώνιος, ἐν γ' περὶ βωμῶν καὶ θυσιῶν (XI, 476^f)»· καὶ «Πολέμων δ' ἐν τῷ περὶ Δίου Κωδίου φησί· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν τελετὴν ποιεῖ καὶ αἰρεῖ τὰ³ ἐκ τῆς θαλάμης καὶ νέμει ὅσοι ἄνω τὸ κέρνος περιενηνοχότες· τοῦτο δ' ἐστὶν ἀγγεῖον κεραμεῦν ἔχον ἐν αὐτῷ πολλοὺς κοτυλίσκους κεκολλημένους· ἐνεῖσι δ' ἐν αὐτοῖς ὄρμηνοι, μήκωνες λευκοί, πυροί, κριθαί, πισοί, λάθυροι, ὦχροι, φακοί, κύαμοι, ζεῖαί, βρόμος, παλάθιον, μέλι, ἔλαιον, οἶνος, γάλα, οἶον ἔριον ἄπλυτον· ὁ δὲ τοῦτο βαστάσας οἷον λικνοφορήσας τούτων γεύεται (XI, 478^c). Τούτοις δ' ἠκολούθησαν ὅτε Σβορῶνος καὶ Σκιαῆς, εἰ καὶ οὗτος πολλὰ καὶ ὀρθὰ ἀντιπαρετήρησεν εἰς τὸν Rubensohn πρὸ πάντων ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ὅτι τὸ κέρνος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρήχθη γλωσσικῶς ἀπὸ τοῦ κέρχου. Ὁ δὲ Δραγούμης⁴ ἐδέχθη ὅτι ὑπὸ τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον συνεχέοντο κέρνος, *θυμιατήριον* καὶ *λίκνον* (κανοῦν). Τέλος δὲ ὁ Pringsheim⁵ ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ ὅσα ὁ Pernice⁶ ἔγραψε περὶ *θυμιατηρίων* μετὰ τὸν Κουρουνιώτην καὶ Rubensohn καὶ τὰ ὅποια παραδόξως διέλαθον τὸν Σβορῶνον Σκιαῆν καὶ Δραγούμην, λαμπρῶς κατ' ἐμὲ ἀνήρρεσε τὴν γνώμην τοῦ Rubensohn καὶ Κουρουνιώτου περὶ τοῦ κέρνου χωρὶς ὅμως νὰ καταλήξῃ καὶ αὐτὸς εἰς σαφές τι, κατὰ τὴν κρίσιν μου, συμπέρασμα. Διότι ἤμισα σαφῆς καὶ εὐνόητος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι «wir haben

¹ Ἐφ. Ἀρχ. 1885, σελ. 189 καὶ ἐξῆς.

² Ἄρα γε εἶναι ἀντὶ τοῦ φησὶν;

³ Ἡ κοινὴ γραφὴ εἶναι *αἰρεῖται*.

⁴ Athen. Mitth. 1901, σελ. 45-46.

⁵ Σελ. 69 καὶ ἐξῆς.

⁶ Jahrbuch. des Ar. Instituts 1899 σελ. 12 καὶ ἐξ.

in den Eleusinischen Mysterienvasen Geräte vor uns in denen die Functionen des Thymiaterrions sinnreich mit denen eines Kernos verbunden sind», ἀφοῦ μάλιστα κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸ κέρονος, κατὰ τὰς σφζομένας μαρτυρίας, δὲν εἶχε σχέσιν μὲ τὴν Ἐλευσίνα. Ἀλλ' εἴτε κέρονος εἶναι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγγεῖον, ὡς ὁ Rubensohn δέχεται μὴ ἀρνούμενος οὗτος, ὅτι ἐν αὐτῷ ἔκαίε τι, εἴτε θυμιατήριον ὅπως ἐγὼ δέχομαι καὶ ὁ von Fritze, εἴτε καὶ συναμφοτέρα, ὅπως ὁ Pringsheim φρονεῖ, ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνεῖαν τοῦ πίνακος τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει σημασίαν. Κατ' ἀκριβείαν δέ, ὅπως ταῦτα εἰκονίζονται ἐν τῷ ἡμετέρῳ πίνακι καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἄλλων μνημείων οὔτε κέρα εἶναι (μὴ φέροντα κοτυλίσκους) οὔτε θυμιατήρια (μὴ φέροντα διάτρητα καλύμματα). Ὁ πινακογράφος ἠρέσθη νὰ εἰκονίσῃ αὐτὸ κατὰ τὸ κύριον αὐτοῦ σχῆμα, βέβαιος ὅτι οἱ θεαταὶ τοῦ ἔργου τοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ πλανηθῶσι περὶ τίνος ἀγγείου πρόκειται. Δι' ἡμᾶς δὲ ἰκανὸν εἶναι ὅτι ὁ πίναξ σαφῶς μᾶς διδάσκει καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐγένετο αὐτοῦ χρῆσις. Τοῦτο ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἤδη γυναικῆς μόνον. Καὶ νομίζω ὅτι ὁ λόγος δι' ὃν μόνον γυναικῆς ἔφερον αὐτὸ εἶναι εὐνόητος. Μόνον ἐπὶ τῆς γυναικείας κόμης ἠδύναντο νὰ προσδεθῶσιν ἀσφαλῶς καὶ μάλιστα ἐν πομπῇ μετὰ χοροῦ γενομένη· ἂν δὲ τὸ κύριον αὐτοῦ ὑποῦργημα ἐν τῇ ἐλευσινιακῇ λατρείᾳ ἦτο τὸ τοῦ θυμιατηρίου, ὡς τὰ πάμπολλα διάτρητα καλύμματα τὰ ἐν Ἐλευσίνῃ εὐρεθέντα μαρτυροῦσι¹, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἔτι εὐνοητότερον².

Καὶ νῦν καιρὸς νὰ ἐξετάσωμεν τί εἰκονίζει καθ' ἡμᾶς ὁ πίναξ, ὃν ἡ Νι(ι)ννίου τοῖν θεοῖν ἀνέθηκεν.

Ὁ πινακογράφος, ὡς ἤδη εἶπον, ἐνεπνεύσθη μόνον ὑπὸ τῆς πομπῆς τοῦ Ἰάκχου, οἷα αὕτη ἦγετο

¹ Ἐπὶ τούτων δὲ κυρίως καὶ στηριζόμενος ἐγὼ ἐκάλεσα τὰ εὐρεθέντα παραδείγματα θυμιατήρια Ὁ Κουρουσιώτης ἀντιπαρήλασε τὸ πρᾶγμα σιωπηρῶς· ἡ δὲ ἐξήγησις, ἣν ὁ Rubensohn ἔδωκε, δὲν εὐστοχεῖ βεβαίως τοῦ ὄρθου. Τοῦ δὲ Σκιᾶ ἡ ἐξήγησις εἶναι παντάπασιν ἀπαράδεκτος, ἄλλως τε καὶ ἀντιφατικὴ πρὸς ὅσα ὁ ἴδιος λέγει ὀλίγον κατωτέρω (σελ. 16-17). Παράβ. καὶ Pringsheim ἔ. ἀ.

² Ὅτι θυμιατήρια ἔφεροντο οὕτως ὑπὸ γυναικῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μαρτυρεῖ καὶ ἡ εἰκὼν ἡ ὑπὸ von Fritze (ἔ. ἀ.) ἀπεικονισθεῖσα. Τὸ κέρονος, ὅπερ αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἄδηλον ἂν ὑπῆρχεν ἐν χρῆσει ἐν τῇ ἐλευσινιακῇ λατρείᾳ (Pringsheim ἔ. ἀ.), ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν τῇ τῆς Κυβέλης λατρείᾳ καὶ ἄνδρες. Τούλάχιστον τοῦτο φαίνεται ἐξαχόμενον ἐκ τοῦ ἀνωτέρου χωρίου τοῦ Ἀθηναίου, ἂν καί, ὅπως αὐτὸ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις φέρεται, βεβαίως νοσεῖ.

κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ¹. Μυρτοστεφεῖς ἐβάδιζον οἱ μύσται πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ δᾶδας ταῖς χερσὶ κρατοῦντες (λαμπάδα θεωρὸν Εὐρ. Ἴων. 1075). Σταθμούς δὲ ποιοῦντες ἔθουον καὶ ἐχόρευον καὶ παιᾶνας ἤδον ὑπ' αὐλόν. Πολλοὶ δὲ τούτων καὶ τὰς ἀναγκαίαις ἀποσκευαῖς των ἔφερον ἐπ' ὤμου ἀπὸ τοῦ ἀναφόρου ἀναρτωμένας, καὶ ἴσως ἔπραττον τοῦτο πρὸς μεῖζονα ἐνδειξίν εὐλαθείας· διότι πιθανώτατα ἄλλοι νὰ μετέφερον ταῦτα διὰ δούλων, τινὲς δ' ἴσως καὶ δι' ὑποζυγίων· «Ἐγὼ δ' ὄνος ἄγων μυστήρια» λέγει ὁ Ξανθίας παρ' Ἀριστοφάνει (Βατρ. 159 ἔκδ. Koch ἐνθα βλέπε καὶ τὰς σημειώσεις). Ἐφρατάσθη λοιπὸν ἔμιλόν τινα μυστῶν ἀποτελούμενον ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ἐφήβων καὶ παίδων ἀκόμη ὀδηγούμενον ὑπὸ μυσταγωγῶν εἰς τὸ ἱερὸν τῶν δύο θεαινῶν, ὅπως προσφέρωσι τὴν λατρείαν των, δι' ὧν φέρουσι σκευῶν λατρείας, δάδων δηλ. οἶνοχοῶν, κλάδων μύρτου, θυμιατηρίων κτλ. Ἄν οἱ τὴν πομπὴν τοῦ Ἰάκχου ἀποτελοῦντες μύσται ἀφικνούμενοι εἰς Ἐλευσίνα τὴν νύκτα τῆς 19-20 Βοηδρομιῶνος εἰσῆρχοντο ὑπὸ τὸ φῶς τῶν δάδων εἰς τὸ ἱερὸν ὅπως σπεισῶσιν ἢ θύσῶσιν ἢ ἄλλο τι τῶν ἱερῶν δράσῶσιν, ἵνα κατὰ Πλούταρχον εἴπω, ὅσον οἶδα δὲν μαρτυρεῖται. Καὶ εἶκασαν μὲν τινες ἐκ τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους (Β. 371, ἔκδ. Koch) ὅτι μετὰ τὴν εἰς Ἐλευσίνα ἀφίξιν ἠκολούθει ὀργιαστικὴ παννυχίς, ἣτις βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἀλλαχοῦ ἢ ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ, τοῦτο ὅμως κατ' ἐμὲ ἦτο ἀδύνατον. Μετὰ τὴν μακρὰν (22 χιλιομέτρων) ὁδοιορίαν, καὶ τοιαύτην μάλιστα ὁδοιορίαν, οἱ μύσται ἀφικνούμενοι εἰς Ἐλευσίνα εἶχον ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Ἐπειτα ὁ Ἀριστοφάνης δὲν ὀμιλεῖ περὶ παννυχίδος, ἀλλὰ περὶ παννυχίδων ἐνοῶν βεβαίως καὶ τὰς μυστηριώτιδας νύκτας ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ ἀποκλειόμενοι ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι ἀπεκλείοντο ἐπίσης καὶ δὲν ἠδύναντο οὐδ' ἔπρεπε νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τοὺς χορούς καὶ τοὺς παιᾶνας καὶ τὰς σπονδὰς καὶ τὰς θυσίας τὰς καθ' ὁδὸν γενομένας κατὰ τὴν πομπὴν τοῦ Ἰάκχου. Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι ἐν μέρει παννυχίς ἦτο καὶ αὕτη ἡ πομπὴ τοῦ Ἰάκχου ἀργὰ πολὺ τὴν νύκτα ἀφικνου-

¹ Ἄν οἱ ἐφήβοι ἐλάμβανον καὶ τότε μέρος δὲν μαρτυρεῖται (ἴδε Foucart, Les grands Mystères σελ. 86). Ὅτε κατόπιν ἀπετέλουσαν τὴν τιμητικὴν φρουρὰν τῶν ἱερῶν διετάσσοντο νὰ μετὰσχῶσιν ἐπίσης τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν θυσιῶν, σπονδῶν καὶ παιᾶνων (Dittenberger Sylloge² 652).

μένη εις Ἐλευσίνα καὶ ὅτι τέλος ὁ ποιητὴς μετὰ τινος ἐλευθερίας (μὴ θιγούσης ὅμως τὰ πόρθητα) κάμνει περὶ πάντων τούτων λόγον προσαρμόζων μάλιστα ταῦτα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου του. Οἱ δὲ παιᾶνες, οὗς ὁ χορὸς ψάλλει, εὐθύς μετὰ τὴν (στίχ. 354-371) *προῶρησιν*, εἰς τὰς θεότητας τῶν μυστηρίων (372-414), οἱ κατὰ τὸν Rosbach καὶ Westfal *μίμησις* ὄντες *Προσοδίου* τινὸς ἐκ τῆς εἰς τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος ἀναφερομένης ὑμνογραφίας, κάλλιστα δύνανται νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς μίμησις τῶν παιάνων τῶν κατὰ τὴν πομπὴν τοῦ Ἰάκχου ἀδομένων. Ἄλλ' ἂν οἱ μῦσαι εἰς παννυχίδα δὲν ἐτρέποντο εἰς Ἐλευσίνα ἀφικνούμενοι, ἀδύνατον δὲν εἶναι, ἂν ὄχι καὶ πολὺ πιθανόν, νὰ υποθέσωμεν ὅτι εἰσήρχοντο εἰς αὐτὸ ὅπως ποιήσονται ἀπλῶς τὴν *προσοδόν* των εἰς τὰς θεὰς ἢ τοῦλάχιστον τοιοῦτό τι ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ καὶ νὰ εἰκονίσῃ ὁ πινακογράφος μας¹. Ἄν δὲ ἡ γνώμη ὅτι ὁ δαδοῦχος νεανίας καὶ ἡ δαδοῦχος γυνὴ εἰκονίζουσιν ἢ μὲν τὴν *Ἐκάτην*, ὁ δὲ τὸν *Ἰακχον* ἀποδειχθῆ ὡς ἡ μόνη ὀρθή, τότε βεβαίως ὁ πινακογράφος μας ἔτι ἐλευθεριώτερον ἔπλασε τὴν εἰκόνα. Ἐφαντάσθη τὸν *Ἰακχον* τὸν *ἀρχηγέτην* τῶν μυστῶν, ἄγοντα, ὡς μυσταγωγόν, δᾶδας ταῖς χερσὶ κρατοῦντα, τοὺς μῦσας πρὸς τὰς δύο θεὰς, τὴν δὲ πρόπυλον καὶ ὀπάονα *Ἐκάτην* ἀνοίγουσαν, ὡς πυλωρόν, τὰς πύλας εἰς τοὺς ποιοῦντας τὴν *προσοδόν*. — Διότι ἂν τῶ ὄντι θεὰ εἶναι ἡ δαδοῦχος δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλη, ὡς ἐβῆθη, ἢ ἡ *Ἐκάτη*², αὕτη δὲ μόνον *πυλωροῦ* χρέη θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ ἐνταῦθα καὶ οὐδέποτε τὰ τῆς Chorführerin μετὰ τοῦ Ἰάκχου ὡς Chorführer ὀδηγοῦσα τοὺς μῦστας εἰς τὴν λατρείαν τῶν δύο θεαινῶν. — Διότι ἀνάλογος Kultushandlung ἐν τῇ πραγματικότητι δὲν ὑπῆρχεν, ὥστε νὰ πλάσῃ διὰ τῆς φαντασίας

¹ Τὴν ἐπιούσαν νύκτα (20-21 Βοηδρομιῶνος) βεβαίως εἰσήρχοντο, ἀφοῦ πάντως αὕτη ἔπρεπε νὰ ἦναι καὶ ἡ πρώτη τῶν *μυστηριωτικῶν* νυκτῶν. Ἄλλ' ἂν εἰσήρχοντο οὕτως ἐσκευασμένοι, ὅπως καὶ ἐπίμπευον τὴν πομπὴν τοῦ Ἰάκχου, δὲν μοὶ φαίνεται πιθανόν. Αἱ δυσκολίαι αὗται μὲ ἕκαμαν νὰ σκεφθῶ μήπως ὁ πινακογράφος μας ἠθέλησε νὰ εἰκονίσῃ τοιαύτην τινὰ *προσοδόν* πρὸς τὰς θεὰς εἰς τι τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ἱερῶν (εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος λ. γ. τὸ κείμενον ποτε ἔνθα νῦν ἡ ἐκκλησία τοῦ Δαφνίου, ἐν ᾧ ἱερῶ ὑπῆρχον καὶ ἀγάλματα ἀμφοτέρων τῶν θεῶν κατὰ Πανσανίαν (1, 37. 6), ἀλλὰ προσέκρουσα εἰς μεζίζονας δυσκολίας.

² Ὅτι δὲν δύναται νὰ ἦναι ἡ Κόρη, ὡς ὁ Σβορώνος φρονεῖ, δήλον, ἀφοῦ ἡ ὅλη ἐρμηνεία τοῦ Σβορώνου εἶναι παντάπασιν ἀστήρικτος.

ἄλλην παραπλησίαν ὁ ἡμέτερος πινακογράφος, ἐνῶ ἠδύνατο βεβαίως νὰ φαντασθῆ τὸν *Ἰακχον* ἄγοντα ὡς μυσταγωγόν τὸν χορὸν τῶν μυστῶν ἀποτελούμενον ἐξ ἀνδρῶν, γυναικῶν, νεανιῶν καὶ παιδῶν, ἀφοῦ τὸ ἀγαλμα αὐτοῦ ἐφέρετο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς *πομπῆς*, ἣτις καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐκαλεῖτο *Ἰάκχου πομπή* ἢ καὶ ἀπλῶς ἐνίοτε *Ἰακχος*¹, νὰ φαντασθῆ δὲ καὶ τὴν *Ἐκάτην* ὡς πυλωρόν ἀνοίγουσαν τὴν πύλην τοῦ ἱεροῦ.

Τοιοῦτος λοιπὸν ὁ πίναξ καὶ τοιαύτη ἡ παράστασις αὐτοῦ, ἢ τοῦ Ἰάκχου δὲ πομπῆ ἢ ἐμπνεύσασα καὶ τὸν πινακογράφον μας. Τίς ὅμως ὑπῆρξεν ἢ ἀναθεῖσα τὸν πίνακα τοῖν θεοῖν² Νι(ι)ννίον;

Ὅτι τὸ ὄνομα, ὅπως φέρεται γεγραμμένον, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὀρθῶς, δῆλον· τὸ δὲ ἀπλούστερον εἶναι νὰ ὑποτεθῆ (Σκιᾶς σελ. 5) ὅτι ὁ χαράκτης ἀβλεπτῆσας ἔγραψε δύο ἀντὶ ἐνὸς I. Νιννίον δὲ ὄνομα ἂν καὶ δὲν φέρεται εἰς τὰ Λεξικά γεγραμμένον μέχρι τοῦδε, ἠδύνατο ὅμως νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἐγὼ δὲν δυσκολεύομαι νὰ δεχθῶ ὅτι ἡ ἡμέτερα Νι(ι)ννίον ἦτο ὀνομαστή τις τῶν χρόνων ἐκείνων ἐταίρα. Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὡς δυνατὸν, ἔτι ὁ Δραγοῦμης ὑπέθεσε, ὅτι ὁ χαράκτης ἀμαρτήσας ἔγραψε Νι(ι)ννίον ἀντὶ τοῦ νὰ γράψῃ *Νάνιον* καὶ ὅτι *Νάνιον* εἶναι αὕτη ἡ περιφημὸς ἐταίρα *Νικῶ*³ ἢ τὸν Θάλλον καταφαγοῦσα, πάλιν οὐδαμῶς ἐξάγεται ὅτι καὶ εἰκονίζετο ἐν τῷ πίνακι, ὡς ὁ Σβορώνος ἰσχυρίσθη, ἀγνοήσας ὁ συνάδελφος πρᾶγμα γνωστότατον, ὅτι δὲν *ἐξηραίνοντο*⁴ ἀπλῶς, ἀλλ', ὡς τὰ ἀγγεῖα, καὶ

¹ Τὸ λεγόμενον ὑπὸ Σβορώνου ὅτι ὁ *Ἰακχος* οὐδέποτε εἰκονίζεται ὡς μυσταγωγὸς δὲν ἀναιρεῖ τὰ ἀνωτέρω.

² Ὁ Σβορώνος ἰσχυρίσθη (σελ. 177) ὅτι τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἄλλη θεότης πλὴν τῶν δύο θεαινῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπεικονίζηται ἐν τῷ πίνακι. Τοῦτο παντάπασιν δὲν εἶναι ὀρθόν ὡς πλείστα μαρτυροῦσι παραδείγματα.

³ Ὁ Δραγοῦμης πολὺ δικαίως μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως ἐξήνεγκε ταύτην τὴν γνώμην (σελ. 48 σημ. 5).

⁴ Ὁ Σβορώνος γράφει (σελ. 268) «Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις *σαφεισότης* κατ' ἐμὲ ἔνδειξις ὅτι πρόκειται περὶ πίνακος παριστῶντος ἄμιλλαν ἐραστῶν ἐταίρας Ὅτε δηλ. ὁ πίναξ ἦτο ἀνηρημένος ἤδη καὶ εἶχε τελείως *ξηρανθῆ*, προσήλθε τις (πιθανῶς ὁ μέναις πνέων ἐνεκα μεταγενεστέρως τινὸς ἀρνήσεως καὶ καυστικωτάτης προσβολῆς τῆς *Ναννίου*, προσβολῆς, ἣν ἀδύνατον νὰ διηγηθῶμεν ἔστω καὶ λατινιστῆ) καὶ δι' ὀξέος ὀργάνου ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατέστρεψε σχεδὸν τὸ πρόσωπον τοῦ μετὰ τῆς *Ναννίου* ἐν τῷ ἀστώματι διασκεδᾶζοντος ἀνδρὸς ὡς βλέπει τις ἐκ τῆς ἐνταῦθα παρατεθειμένης ἀντιγραφῆς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ πίνακος ὡς νῦν ἔχει (εἰκὼν 6). Συγχρόνως δὲ ἐχάραξε βρωμαλέα τῇ χειρὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ πιθανῶς ἐπίσης φίλου τῆς *Ναννίου* νεαροῦ μυσταγωγοῦ τὸ γράμμα A (ἴδε εἰκ. 7. 1), ὅπερ πιθανώτατα εἶναι τὸ ἀρχικὸν κατάρax, ἥτοι γράμμα *ἐκατίμιον*, σημαῖον Ἀ(νάθεμα), Ἀ(νιέρωσιν) Ἀ(ρᾶν) ἢ τι τοιοῦτον. Ταῦτα δὲ

οί πίνακες ἐψηήνοντο καὶ ἴσως οὐχὶ ἅπαξ μόνον¹, ἣ δὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἐνεχαράχθη βεβαίως ἐπὶ τοῦ πίνακος, ἀφοῦ οὗτος τελείως εἶχεν ὑπτηθῆ, ἥτο

φαίνεται ὅτι προβλέπουσα καὶ φοβουμένη ἡ ἀναθεῖσα τὸν πίνακα Νάνιον ἐγράψεν ὅτε **ἀκόμη δὲ πηλὸς τοῦ πίνακος ἦτο νοσπὸς** (ἤτοι ἅμα τῇ ἀφιέρωσει αὐτοῦ) ἐπὶ τῇ πρὸς τὰριστερὰ παραστάδι τοῦ πίνακος ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ ὑπισθίᾳ ἐπιφανεῖα αὐτοῦ, ἵνα κεκρυμμένη ἐνταῦθα καὶ ἀφανὴς ἀσφαλτέστερον φυλάσῃ τὸν πίνακα ἐπιγραφὴν, ἣτις δικαίως ἐφάνη τῷ Σκιᾷ παράδοξος καὶ ἀνεπίδεκτος ἀναγνωσεως, ἀλλ' ἣτις ἀκριβῶς ἐνεκα τούτου εἶναι κατ' ἐμὲ ἐκ τῶν λεγομένων ἐφασίων γραμμάτων τῶν καὶ ἐξ ἀττικῶν ἐπιγραφῶν γνωστῶν «**ἀσαφῶς δὲ καὶ αἰνιγματωδῶς**» γεγραμμένων καὶ ἐμπεριεχόντων «**νοῦν ἀλεξίκακον**» κατ' ἀρῶν, οἷα ἀκριβῶς ἡ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Α ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ μυσταγωγοῦ καὶ διὰ τῆς ἐξορύξεως τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θάλλου δηλωθεῖσας. Οὐδόλως δὲ παράδοξον ἡ Νάνιον νὰ ἐξήτησε προστασίαν διὰ τῆς **ἀσαφῶς** ἐπιγραφῆς ὑπὲρ ἐαυτῆς καὶ τοῦ συμπότου αὐτῆς Θάλλου (ἀναγνωστικῶς δηλ. **ΣΥΜΠΟΤΑ[Ξ] [σκέποις]** γεγραμμένον αἰνιγματωδῶς). Αὐτὰ ἔχει γεγραμμένα ἐπὶ λέξει ὁ συναδέλφης. "Ὅτι δὲ τὸ κατ' αὐτὸν Ἑκατικὸν γράμμα Α ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀφροῦ νεανίου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐγγραχθῆ ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀνηρτημένου που ἦδη ὄντος ἐν τῷ ἱερῷ καὶ ὅτι καὶ τοῦτο ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ, τὰ κατ' αὐτὸν ἐφέσια, ἐνεχαράχθησαν (τὸ μαρτυρεῖ ἀριθμητικῶς τὸ σῆμα των) αἰῶνας ὅλους μετὰ τὸν θάνατον τῆς Νινίου, οὐ φροντὶς τῷ συναδέλφῳ.

¹ Παράδ. ἰδίχ Blumner, Techn. und Term. T. 2, σελ. 59, 74, 80.

ἄρα ἤδη ἔτοιμος καὶ πρὸς πώλησιν ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ ἀνηρτημένος, ὅτε ἡ Νι(ο)νήιον τὸν ἠγόρασεν ἵνα τὸν ἀναθέσῃ τοῖν θεοῖν καὶ τότε παρήγγειλε νὰ ἐγγραχθῆ δι' ὀξέος ὀργάνου καὶ ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ — ἣτις ἄλλως βεβαίως θὰ ἦτο γεγραμμένη ἀπλῶς διὰ χρώματος. — Καὶ ἀνέφερα καὶ τοῦτο οὐχὶ ἵνα προσθέσω πρὸς τοῖς λοιποῖς καὶ τοῦτον ἀκόμη τὸν λόγον εἰς ἀπόκρουσιν τῆς γνώμης τοῦ Σβορώνου, λόγον, ὅστις καὶ μόνος θὰ ἤρκει βεβαίως νὰ καταβρίψῃ εἰς ἔδαφος τὴν ὄλην ἐρμηνείαν του, ἀλλ' ὅπως καταδείξω, μέχρι πόσου δύναται νὰ παρασύρῃ τὸν ἄνθρωπον ἢ προκατάληψις. Διότι ἡ προκατάληψις, κατ' ἐμὲ, ἀρχὴν καὶ γένεσιν λαβοῦσα ἐκ τῆς ἀπλῆς ἐκείνης καὶ ἄνευ ἀξιώσεων σημειώσεως τοῦ Δραγοῦμη, παρέσυρε τὸν Σβορώνον καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ἐξολισθήσῃ εἰς τὴν σκολιὰν ὁδόν, ἣτις ἔπειτα εἰς τόσα τὸν ἔφερεν ἄλλα ἄτοπα.

¹ Ἐν Ἀθήναις ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1906

Δ. ΦΙΛΙΟΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΕΝ ΒΟΛΩ

(Πίν. 12 - 15).

Ὁ Μυκηναϊκὸς θολωτὸς τάφος, ὃν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνέσκαψα δαπάπη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἐν Βόλῳ, ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν θολωτῶν τάφων, τὸ ὁποῖον ἐγνωρίσθη πρὸ πάντων διὰ τῆς λαμπρᾶς δημοσιεύσεως τοῦ κάλλιστα σφζομένου θολωτοῦ τάφου τοῦ Μενιδίου¹. Ὁ τάφος τοῦ Βόλου εἶνε τῶν αὐτῶν ὡς καὶ ὁ τάφος τοῦ Μενιδίου χρόνων, ἔχει ἀνάλογα πρὸς τοῦτον τὰ κτερίσματα καὶ εἶνε καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἐν γένει σύστημα ὠκοδομημένος, διαφέρει δὲ μόνον εἰς ὀλίγας λεπτομερείας, ἃς θέλομεν ὑποδείξει κατωτέρω.

Δὲν εὐρίσκονται τὸ πρῶτον νῦν λείψανα τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐν Βόλῳ ἢ πολὺ πλησίον τούτου. Τὸ Διμίνιον, ἐν ᾧ κεῖται ἡ ὑπὸ Στάη ἀνασκαφεῖσα ἀκρόπολις μετὰ πολλῶν Μυκηναϊκῶν

¹ Das Kappelgrab bei Menidi von deutsch. arch. Instit. 1880.

λειψάνων καὶ τῶν δύο περιφῆμων θολωτῶν τάφων¹, ἀπέχει τοῦ Βόλου ὀλιγώτερον τῆς μιᾶς ὥρας. Ὁμοίως δ' ἀφίσταται τούτου περίπου καὶ τὸ παρὰ τὰς ἀρχαίας Παγασὰς ἀκρωτήριον, ἐν ᾧ εὐρέθησαν οἱ ὑπὸ Wolters περιγραφέντες μυκηναϊκοὶ τάφοι². Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς σημερινῆς πόλεως τοῦ Βόλου, ἐπὶ τοῦ λόφου, ὃν κατεῖχε τὸ κατεδάφισθὲν νῦν Τουρκικὸν φρούριον, ἀνεσκάφησαν³ μετὰ πολλῶν λειψάνων προμυκηναϊκοῦ παναρχαίου συνοικισμοῦ καὶ τάφου μετὰ μυκηναϊκῶν ἀγγείων ἀποκειμένων νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ Γυμνασίῳ Βόλου.

Ὁ Τσοῦντας, ὅστις παρέστη ἐν μέρει κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἀρχαιοτήτων τούτων, πιστεύει ὅτι

¹ Athen. Mitt. 1886, 435 ἔ. καὶ 1887, 136 ἔ. Lolling καὶ Wolters. Perrot - Chipiez Hist. de l'art VI σελ. 448. Πρακτικὰ 1901, 37 ἔ. Στάης.

² Athen. Mitt. 1889, 262 ἔ. Wolters.

³ Πρακτικὰ 1900, 72. Τσοῦντας.

ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου τοῦ φρουρίου τοῦ Βόλου, καὶ ὄχι ἐπὶ τοῦ τῆς Ἐπισκοπῆς, ἔκειτο ἡ Μυκηναϊκὴ Ἴωλκός¹. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης ἢ τοῦλάχιστον ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ φρουρίου ἔκειτο σπουδαία Μυκηναϊκὴ Ἀκρόπολις μαρτυρεῖ καὶ ὁ ὑφ' ἡμῶν ἀνασκαφεὶς τάφος, ὅστις κεῖται πλησιέστατα τῆς θέσεως ταύτης.

Ἐκατοντάδας τινὰς μέτρων πρὸς Β τοῦ λόφου τοῦ φρουρίου, πέραν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ², ὅστις βέβω παρὰ τὸ φρούριον ἐκβάλλει ὀλίγον μακρὰν πρὸς ΝΔ τῆς σημερινῆς πόλεως Βόλου, παρὰ τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων Παγασῶν, εἰς τὴν θάλασσαν, ὑπάρχει πλησίον τῶν κεραμεικῶν ἐργαστηρίων Βόλου μικρὰ συνοικία ἀποτελουμένη ἐκ χαμηλῶν πλινθοκτίστων οἰκημάτων, καὶ καλουμένη διὰ τοῦ Τουρκικοῦ ὀνόματος *Καπακλή*. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνοικίας ταύτης καὶ ὄχι πολὺ μακρὰν τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἣτις ἐκ Βόλου φέρει εἰς Βελεστῖνον καὶ τὰ ἐνδότερα τῆς Θεσσαλίας εὐρέθη ὁ ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαφεὶς θολωτὸς τάφος ὑπὸ τὰς ἐξῆς περιστάσεις.

Εἰς ἐργάτης, Γεώργ. Ἀρβανίτης καλούμενος, δισχυρίσθη, ὅτι ἡ Παναγία ἐμφανισθεῖσα αὐτῷ ἐν ὄνειρῳ ὑπέδειξεν, ὅτι παρὰ τὸν μικρὸν οἰκίσκον, ἐν ᾧ αὐτὸς κατῴκει, ὑπῆρχε κεχωσμένη ἐκκλησία· συνεπεία τοῦ ὀνείρου τούτου οἱ κάτοικοι τῆς συνοικίας προέβησαν εἰς μικρὰν ἀνασκαφὴν ἐν τῇ ὑποδειχθείσῃ θέσει καὶ ἀνεκάλυψαν ἐκεῖ τοὺς τοίχους τῆς θόλου τοῦ τάφου, οἵτινες ἐφθάναν σχεδὸν μέχρι τῆς ἐπιφανείας. Εἰς ἐκ τῶν διακεκριμένων κατοίκων τοῦ Βόλου, ὁ φιλόργαιος Περ. Ἀποστολίδης, ἐπισκεφθεὶς τὴν θέσιν διέγνωσεν ἀμέσως, ὅτι οἱ ἀνακαλυφθέντες τοῖχοι δὲν ἀνήκον εἰς ἐκκλησίαν, ὡς ἐπίστευσαν οἱ ἐπιχειρήσαντες τὴν σκαφὴν, ἀλλ' εἰς τάφον θολωτὸν, κατέστησε δὲ τοῦτο γνωστὸν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Βόλου καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας.

Ἐγὼ ἀπεστάλην τὸ πρῶτον εἰς ἐξέτασιν τοῦ τάφου ὀλίγον μετὰ ταῦτα, τὸν Μάϊον τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐπεχείρησα δ' ἀμέσως τὴν ἀνασκαφὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ διακόψω αὐτὴν τότε, διότι εἰς τὰ κατώτερα μέρη ὑπῆρχεν ὕδωρ ἄφθονον καθιστῶν ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν ταύτης.

¹ Πρὸς, πρὸς τούτῳ *Wace* ἐν *IHS*, 1906, 154 σημ. 44.

² Ὁ Γεωργιάδης ἐν *Θεσσαλίᾳ* ὀνομάζει τοῦτον Κραυσίνδονα.

Ἡ ἐργασία προὐχώρησεν εἰς ἀρκετὸν βάθος, ἐπεισθὴν δ' ἔκτοτε ὅτι ὁ τάφος ἦτο ἀσύλητος¹. Τὴν ἀνασκαφὴν κατώρθωσα νὰ φέρω εἰς πέρας κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους ξηρανθέντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ὕδατος.

Ὁ τόπος, ἐν ᾧ κεῖται ὁ τάφος, εἶνε ὅλως ἐπίπεδος, οὐδεμία δὲ σπουδαία, ὁρατὴ σήμερον, ἔξαρσις γῆς ὑπάρχει πλησίον αὐτοῦ καὶ τοῦ λόφου τοῦ φρουρίου, ὅστις θὰ ἐχρησίμευεν ὡς πόλις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς οἰκοδομίας τοῦ τάφου· μόνον ἑκατοντάδας τινὰς μέτρων μακρὰν τοῦ τάφου ὑπάρχει μικρὸν ὕψωμα χρησιμεῖον νῦν ὡς λατομεῖον, ἀλλ' ἡ σύστασις τούτου δὲν εἶνε εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ὄρυξιν τοῦ τάφου ἐν τῷ πλαγίῳ αὐτοῦ, διότι ἀποτελεῖται ὅλον ἐκ σκληροτάτου τιτανολίθου, ὅστις καὶ λατομεῖται μετὰ πολλῆς δυσκολίας, ἢ ἔλλειψις δὲ τοιούτων καταλλήλων ὕψωμάτων ὑποθέτω, ὅτι εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Μυκηναῖοι τῆς Ἴωλκοῦ ὠκοδόμησαν τὸν θολωτὸν τάφον ἐν τῇ πεδιάδι καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπογείως, καὶ οὐχί, ὡς ἦτο σχεδὸν γενικὴ συνήθεια τότε, ἐν τῷ πλαγίῳ λόφου τινός. Ἄξιον περιεργείας εἶνε μόνον πῶς δὲν ἐχρησιμοποίησαν εἰς τὴν τοποθέτησιν τοῦ τάφου τὰ πλάγια αὐτοῦ τοῦ λόφου τῆς πόλεως.

Τῆς θόλου τοῦ τάφου σώζεται πλέον ἢ τὸ ἡμισυ² (ὕψος 4 μ. περίπου) καὶ εὐρίσκεται ὅλον ὑπὸ τὴν γῆν. Λοιπὸν φαίνεται, ὅτι διὰ τὴν οἰκοδομήν τοῦ τάφου ὠρύχθη πρῶτον μέγας λάκκος ἀρκετὸς ὥστε νὰ περιλάβῃ τὸ κατώτερον ἡμισυ τῆς θόλου μετὰ τοῦ στομίου καὶ τοῦ δρόμου· τὸ ἀνώτερον ἡμισυ ἐξεῖχε τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἐκαλύπτετο διὰ τεχνητοῦ τύμβου.

Ἡ διάμετρος τῆς βάσεως τοῦ τάφου εἶνε 10 μ., μεγαλειτέρα τῆς τοῦ Μενιδίου (8,35 μ.) καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοειδῶν τούτοις θολωτῶν τάφων. Τὸ ἀρχικὸν ὕψος τῆς θόλου ὑπολογιζόμενον κατὰ τὰς διαστάσεις τῶν ὁμοειδῶν τάφων³ ἔπρεπε νὰ εἶνε ὡσαύτως ὀλίγῳ περισσότερον τῶν δέκα μέτρων, νομίζω ὅμως, ὅτι ἦτο πολὺ χαμηλότερον, διότι ἡ

¹ Βραχεῖαν σημείωσιν περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τάφου ἔδημοσίευσά τότε ἀμέσως ἐν τοῖς *Athen. Mitt.* 1905 σελ. 153 ἔ. Βλ. αὐτόθι καὶ σελ. 414 ἔ.

² Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τάφου δὲν εὐτύχησα δυστυχῶς νὰ ἔχω τὴν συνδρομὴν ἀρχιτέκτονος, διὰ τοῦτο καὶ αἱ εἰδήσεις μου περὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ζητημάτων τοῦ τάφου δὲν εἶνε ἐπαρκεῖς. Λιὸλίγαι καταμετρήσεις ἐγένοντο ὑπ' ἐμοῦ.

³ Πβλ. *Das Kuppelgrab bei Menidi* σελ. 46.

κλίσις τῆς θόλου, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σφζομένου μέρους ταύτης, εἶνε πολὺ ἀποτομωτέρα ἐν τῷ ἡμετέρῳ τάφῳ. Ἐν γένει δὲ φαίνεται, ὅτι κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τάφου τούτου ἀπέβλεψαν μᾶλλον εἰς τὸ εὖρος ἢ εἰς τὸ ὕψος, διότι καὶ ἡ θύρα ἔχει πλάτος μὲν κατὰ τὴν βᾶσιν 2.30 καὶ ὕψος μόνον 2.40, ἐνῶ ἡ θύρα τοῦ τάφου τοῦ Μενιδίου ἔχει πλάτος κατὰ τὴν βᾶσιν 1.55 καὶ ὕψος 3.30· ἀναλόγως δ' ἀπότομος εἶνε καὶ ἡ στένωσις τῆς θύρας πρὸς τὰ ἄνω, ἀφοῦ τὸ μὲν πλάτος κάτω εἶνε, ὡς εἴπομεν, 2.30, ἄνω δὲ μόλις 1.60.

Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομῆς τῆς θόλου εἶνε ἀπολύτως ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τῆς θόλου τοῦ Μενιδίου. Καὶ ἐνταῦθα δηλ. ἐκτίσθη αὕτη δι' ἀκατεργάστων πλακοειδῶν λίθων ἀνίστου μεγέθους, συνήθως ὅμως ὄχι πολὺ μεγάλων. Μόνον οἱ ἀποτελοῦντες οἰονεὶ τὰς παραστάδας λίθοι παρὰ τὴν θύραν τοῦ τάφου εἶνε ὀλίγον μεγαλύτεροι (ἴδε εἰκόνας ἐπὶ πίν. 12 καὶ 13).

Ἡ διεύθυνσις τοῦ στομίου εἶνε πρὸς ΝΑ, εὐρέθη δὲ τοῦτο πλήρες ὄλον μέχρι τῆς κορυφῆς λίθων ἀτάκτως σεσωρευμένων καὶ μεμιγμένων μετ' ὀλίγου σχετικῶς χώματος. Κατὰ τὴν πρὸς τὸν τάφον θύραν, τὸ τέρμα τοῦ στομίου, οἱ λίθοι εἶνε ἐπιμελέστερον σεσωρευμένοι καὶ ἀποτελοῦσι τοῖχον ἀποκλείοντα ταύτην ἀσφαλῶς καὶ λίαν στερεῶς μέχρι τῆς κορυφῆς (πίν. 13). Πολὺ ἐπιμελέστερον ἐκτισμένος εἶνε ὁ τοῖχος, ὅστις ἀποκλείει τὴν πρὸς τὸν δρόμον θύραν τοῦ στομίου, διὰ λίθων πλακοειδῶν στερεῶς προσηρμοσμένων. Ὁ τοῖχος οὗτος ἔχει πάχος 0.80, ἀμέσως δ' ὀπισθεν αὐτοῦ καὶ ὡς συνέχεια αὐτοῦ, ἔρχονται οἱ πληροῦντες τὸ λοιπὸν στόμιον λίθοι μετὰ χώματος. Καὶ ὁ τοῖχος οὗτος τῆς προσθίας θύρας φθάνει μέχρι τῆς κορυφῆς, εἶνε δὲ τοσοῦτον στερεός, ὥστε μετὰ δυσκολίας κατώρθωσεν ὁ ἐργάτης νὰ ἀφαιρέσῃ τοὺς πρώτους λίθους, ὅτε κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν κατερρίφθη μέρος τούτου, ὅπως ἐξετασθῆ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ στομίου.

Ἐν τοῖς ἐν Μυκῆναις ἀνασκαφεῖσι τάφοις ὡς καὶ ἐν Μενιδίῳ καὶ ἀλλαχοῦ¹ παρατηρήθη, ὅτι ὁ ἀποκλείων τὸ στόμιον τοῖχος δὲν ἔφθανεν ἀκριβῶς μέχρι τῆς κορυφῆς, ἀλλ' ὑπῆρχε μικρὸν κενὸν

κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος· ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν τὸ πρᾶγμα, ὡς βλέπομεν, δὲν ἔχει οὕτω, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἡ μόνη ἐξαιρέσις ἀπὸ τοῦ κανόνος τούτου, διότι καὶ οἱ Μυκηναϊκοὶ τάφοι, οὓς ἀνέσκαψεν ὁ Στάης ἐν διαφόροις τόποις τῆς Ἀττικῆς¹ ἦσαν ὁμοίως μέχρι τῆς κορυφῆς κεκλεισμένοι. Τὸ πάχος τοῦ ἀνωφλίου τῆς ἐξωτερικῆς θύρας 0.28 εἶνε μικρότερον ἢ ὡς εἶνε συνήθως ἐν τοῖς ἑμοειδέσι τάφοις. Τὸ ἀνώφλιον τῆς ἐσωτερικῆς θύρας ἔχει μῆκ. 2.30 περίπου καὶ πάχος 0.20. Τὸ πλάτος τούτου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῆ.

Εἰργασμένη ἐπιμελῶς εἶνε μόνον ἡ πρὸς τὸν δρόμον ἐπιφάνεια τοῦ ἀνωφλίου τῆς ἐξωτερικῆς θύρας, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ ἐπιφάνειαι τούτου, ὡς καὶ τὸ ἀνώφλιον τῆς ἐσωτερικῆς θύρας εἶνε μόνον ἐπιπολαίως ἢ καὶ οὐδόλως κατεργασμένα. Οἱ ἀποτελοῦντες ταῦτα λίθοι φαίνονται, ὅτι εἶνε τῆς αὐτῆς ποιότητος ὡς καὶ οἱ λίθοι τοῦ λοιποῦ τάφου. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς στέγης τοῦ στομίου ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων πλακῶν ὁμοίων πρὸς τὰ μνημονευθέντα ἀνώφλια, ὥστε ἐν ὄλῳ ἡ στέγη τοῦ στομίου ἀποτελεῖται ἐξ ἐξ μεγάλων πλακῶν. Τὸ μῆκος τοῦ στομίου εἶνε περίπου 5.50, τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν θύραν 2.30 κάτω, καὶ ἄνω 1.60. Τὸ πλάτος τῆς ἐξωτερικῆς θύρας δὲν ἐξηκριβώθη, διότι δι' ὄν λόγον θὰ εἴπωμεν κατωτέρω ἢ ἀριστερὰ παρεῖα ταύτης δὲν ἀπεκαλύφθη, φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ στόμιον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν θύραν ἦτο πλατύτερον.

Καὶ οἱ πλάγιοι τοῖχοι τοῦ στομίου εἶνε διὰ λίθων ὁμοίων πρὸς τοὺς τοῦ λοιποῦ τάφου ἐκτισμένοι· ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν εἶνε ἁμαλῆ, μετ' ἰδιαιτέρας δ' ἐπιμελείας εἶνε διὰ μικροτέρων λίθων πεπληρωμένα τὰ κενὰ τῶν μεταξύ τῶν μεγαλύτερων λίθων ἀρμογῶν.

Ἄνωθεν τοῦ υπερθύρου παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ τοῖχου μικρὸν τι μέρος, ὅπερ φαίνεται ὅτι δὲν συνέχεται πρὸς τὸν λοιπὸν τοῖχον (ἴδ. πίν. 13 δεξιὰ), ἴσως δὲ τοῦτο εἶνε τὸ κάλυμμα τοῦ γνωστοῦ τριγώνου τῶν θολωτῶν τάφων, ὅπερ κτίζεται κατ' ἰδιάζοντα τρόπον πρὸς ἐλάφρυνσιν τοῦ ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ στομίου ἐδράζοντος βάρους.

Εἰς ἀπόστασιν 0.55 περίπου πλαγίως τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας ἄρχεται ὁ τοῖχος τοῦ δρόμου,

¹ Ἀρχ. Ἐφημ. 1895 σελ. 218 σημ. 1 Στάης.

¹ Τσοῦντας Ἀρχ. Ἐφημ. 1888 σελ. 129. *Das Kuppelgrab bei Menidi* σελ. 9. *Ath. Mitt.* 1886 σελ. 437. *Bull.* 1904 σελ. 370 Vollgraff.

μεταξύ δὲ τούτου καὶ τῆς θύρας ὑπάρχει, ὡς προέκτασις τοῦ πλαγίου τοίχου τοῦ στομίου, 0.50 περίπου πλατεῖα παραστῆς ἐκτισμένη δι' ὧν καὶ ὁ τάφος λίθων, τοῦθ' ὅπερ ἐν οὐδενὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντων ὁμοειδῶν τάφων παρατηρεῖται. Ὅμοίως κατ' ἐξαίρεσιν ἀπὸ πάντων τῶν λοιπῶν τάφων τοῦ αὐτοῦ εἶδους οἱ τοῖχοι τοῦ δρόμου φθάνουσι μόνον μέχρι τοῦ ὕψους τῆς θύρας καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ μιᾶς σειρᾶς λίθων χρησιμεύοντες, ὡς φαίνεται, μόνον ὡς ἐπένδυσις τῶν πλαγίων χωμάτων τοῦ δρόμου καὶ οὐχὶ ὡς ἀνάλημμα τούτων.

Μέχρι πόσου μήκους ἔφθανεν ὁ δρόμος δὲν ἐγνώσθη, διότι μόνον μικρὸν μέρος τούτου πρὸ τοῦ στομίου ἀνεσκάφη, τῆς περαιτέρω ἀνασκαφῆς παρακωλυθείσης ἐκ τινος ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ δρόμου ἐκτισμένου οἰκίσκου. Ὁ ἀνωτέρω τῆς θύρας πρὸς τὸν δρόμον τοῖχος τοῦ τάφου εἶνε μετὰ τινος ἐπιμελείας ἐκτισμένος καὶ ἀποτελεῖ οἰονεὶ πρόσωπον, ἐξακολουθεῖ δὲ εἰς τὸ αὐτὸ πᾶχος (5.50 περίπου) καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας ἐκτισμένος καὶ ἐκατέρωθεν, ὡς φαίνεται, τοῦ στομίου. Δι' ἀνασκαφῆς ἐβεβαιώθη τοῦτο μόνον μέχρις ἀποστάσεως 2.50 ἀριστερόθεν τοῦ στομίου, διότι δεξιᾶ μὲν οὐδὲν ἔγένετο ἀνασκαφή, καὶ ἀριστερὰ δὲ δὲν προὐχώρησεν ἢ ἀνασκαφή πέραν τῶν 2.50 μέτρων. Ὅλος ὅμως ὁ τοῖχος τῆς θόλου δὲν εἶχε τὸ αὐτὸ μέγα πᾶχος, διότι ὁ ἀντικρὺ τοῦ στομίου τοῖχος ἔχει πᾶχος μόνον ὀλίγῳ μεγαλειότερον τῶν 1.50.

Ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ κάτοικοι τοῦ Καπακλῆ, οὐδὲν σημεῖον ἐμαρτύρει τὴν ὑπαρξίν τοῦ τάφου πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ ἐπιφάνεια ἐπ' αὐτοῦ εὐρίσκειτο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου μετὰ τοῦ περὶξ χώρου καὶ ἦτο ἐπίσης ὁμαλή, ἐλέγετο δὲ μόνον, ὅτι, ὅτε ὠκοδομεῖτο ὁ παρακείμενος τῷ τάφῳ μικρὸς οἰκίσκος, εἶχον ἐξαχθῆ πολλοὶ λίθοι ὑπὸ τοῦ τότε ιδιοκτῆτου τοῦ χώρου. Οἱ λίθοι οὗτοι προήρχοντο ἐκ τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς θόλου, ὅπερ ἄγνωστον πότε, πιθανώτατα ἤδη ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις καταπεσὸν μετὰ τοῦ σεσωρευμένου ἐπ' αὐτοῦ τύμβου ἐπλήρωσεν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν τάφον. Τὸ ὑπολειφθὲν εἰσέτι ἄνω μέρος τοῦ τύμβου παρεσύρθη καὶ τοῦτο βραδύτερον καὶ ἐξισώθη κατὰ μικρὸν μετὰ τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας.

Ὅτε μετέβην ἐγὼ εἰς Βόλον, ἐφαίνετο ὄλος ὁ κύκλος τοῦ ἀνωτάτου τμήματος τοῦ σφζομένου

μέρους τῆς θόλου. Ἡ ἀνασκαφή τῶν ιδιωτῶν εἶχε φθάσει κατὰ τὸ ΒΔ. τμήμα τοῦ τάφου μέχρι βάρους 1.70 εἰς ἐπιφάνειαν 3 μέτρων περίπου κατὰ πλάτος καὶ μήκος. Κατὰ τὸ μέσον ἦτο ὁ τάφος ἐσκαμμένος μέχρι βάρους 1.20 καὶ κατὰ τὸ Ἀ. τμήμα μέχρι βάρους 0.60 μόνον. Ἐντὸς τοῦ βαθύτερον ἐσκαμμένου ΒΑ. τμήματος εἶχε πρὸς τούτοις ὀρυχθῆ στενὴ φρεατοειδῆς ὀπή μέχρι βάρους 1 μέτρου περίπου, ἐν ἣ εὐρέθη ὕδωρ. Εἰς τὸ ἀρχικὸν τοῦ τάφου ἔδαφος δὲν ἔφθασαν εὐτυχῶς κατὰ τὰς ἀνασκαφῆς ταύτας.

Ἐκ τοῦ οὐπω ἀνασκαφέντος μέρους εἶχον ἐξαχθῆ μετὰ τῆς λοιπῆς ἐπιχώσεως καὶ πολλοὶ λίθοι ἀνήκοντες εἰς τὴν καταπεσοῦσαν θόλον, ἐλέγετο δ' ὑπὸ τῶν ἀνασκαφάντων, ὅτι εἶχεν εὐρέθη μετὰ τῆς ἐπιχώσεως καὶ εἰς πῆλινος σταυρὸς καὶ δύο μετὰλλια εἰκονίδια τῆς Παναγίας, ἀλλὰ τοῦτο διεδόθη βεβαίως ἐπίτηδες ὑπ' αὐτῶν ἐπιθυμούντων νὰ πιστευθῆ, ὅτι ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ ἔκειτο πρὶν ἐκκλησία. Τὰ εἰκονίδια τοῦλάχιστον, ἅτινα ἐπεδείχθησαν εἰς ἐμέ, ἦσαν νεώτατα πλάσματα καὶ δὲν ἔφερον οὐδὲν σημεῖον διαπιστοῦν, ὅτι διετέλεσαν τεθαμμένα ἐν τῇ γῆ. Τούναντιον ὀλίγα τεμάχια ἀσήμαντα παναρχαίων ἀγγείων, ἅτινα μοὶ παρεδόθησαν ὑπ' αὐτῶν, φαίνεται, ὅτι εὐρέθησαν τῶντι ἐν τῇ ἐπιχώσει τοῦ τάφου.

Τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τάφου ἐξηκολούθησα καὶ ἐγὼ διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ προελθόντος ἐκ τῆς καταπτώσεως τῆς θόλου, ἔσκαπτον δὲ κατὰ τὸ ΝΑ. μέρος ἐπιθυμῶν νὰ ἐξισώσω τὴν ἐπιφάνειαν ἐν τῷ τάφῳ. Εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἀνεκάλυψα κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν εἰς βάθος 1.50 περίπου τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας· τοῦτο ἦτο τετραυσιμένον κατὰ τὸ μέσον, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ πλευρὰ αὕτη τοῦ τάφου μοὶ ἐφάνη ἐτοιμόρροπος, ἀπεφάσισα, ἀφοῦ ἔσκαψα μόνον ὀλίγον παρὰ τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας καὶ εὔρον ἀνέπαφον τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀποκλείοντος ταύτην τοίχου, νὰ ἀναβάλω κατὰ τὸ τέλος τὴν ἀνασκαφὴν τῆς πλευρᾶς ταύτης καὶ νὰ ἐκκενώσω πρῶτον τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ τάφου.

Ὁ τρόπος τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου δὲν παρουσίαζε πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον· ἀπετελεῖτο αὕτη ἐκ τῶν πλακωδῶν λίθων τῆς καταπεσοῦσης θόλου καὶ ἐκ πολλῶν μικρῶν χαλικίων μεμιγμένων μετ' ἄμ-

μου. Οί λίθοι εύρίσκοντο μάλλον κατά τὸ μέσον, ἦσαν δὲ πολυπληθέστεροι, ὅσον ἢ ἀνασκαφή προϋχώρει εἰς βάθος· τὰ χαλίκια μετὰ τῆς ἄμμου εύρίσκοντο κατά τὴν περιφέρειαν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἀφ' ὅτου ἐγὼ ἤρχισα τὴν ἀνασκαφήν, ἐπέισθην ὅτι ὁ τάφος δὲν εἶχε συληθῆ, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ θύρα ἦτο μέχρι τῆς κορυφῆς ἀποκεκλεισμένη διὰ τοῦ ἀρχαίου τοίχου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἦσαν σεσωρευμένοι οἱ λίθοι τῆς ἐπιχώσεως, σχεδὸν εἰς κανονικὰς ἐπαλλήλους σειράς, ἐπειθὸν ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον μετακινήθῃ, ἀφ' ὅτου εἶχον καταπέσει, ὥστε καὶ διὰ τοῦ ἀνοίγματος τῆς καταπεσοῦσης θόλου δὲν εἶχε παραβιασθῆ ὁ τάφος.

Παράδοξος ὀλίγον ἦτο ἢ ἐκ χαλικίων μετ' ἄμμου ἐπίχωσις, διότι αὕτη προφανῶς εἶχε μεταφερθῆ ἄλλοθεν ἐπὶ τοῦ τάφου, καθόσον ὁ περίξ τοῦ τάφου χώρος ἀποτελεῖται ἐξ ἀροσίμου γῆς οὐδόλως μεμιγμένης μετὰ χαλίκων. Ἡ παρατήρησις αὕτη βεβαιώνει τὴν καὶ ἄλλως φυσικὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ ἀνώτερον ἐξέχον τῆς γῆς μέρος τῆς θόλου ἦτο κεκαλυμμένον διὰ τύμβου κατασκευασθέντος ἐκ χαλικίων μετ' ἄμμου κομισθέντων ἴσως ἐκ τῆς κοίτης τοῦ ἐγγύς εύρισκομένου χειμάρρου. Μετὰ τῆς καταπεσοῦσης θόλου εἰσεχώρησεν εἰς τὸν τάφον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ τύμβου καὶ ἐντεῦθεν ἢ παράδοξος ἐπίχωσις.

Σπουδαῖόν τι εὕρημα δὲν ἐγένετο ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως· ἐλάχιστα μόνον ἀσήμαντα τεμάχια ἀγγείων Μυκηναϊκῶν, ὧν τινὰ ἐκ ψευδοστόμων ἀμφορέων (Bügelkannen), καὶ ὀλίγα προμυκηναϊκὰ¹ ὑπῆρχον εἰς διάφορα βάθη εἰσχωρήσαντα μετὰ τῶν χωμάτων τοῦ τύμβου καὶ πρὸς τούτοις εἰς βάθος 2.80 παρὰ τὴν θύραν ἐν κομβίον ἐξ ὑαλομάζης καὶ ἐν μικρὸν ὀστῆνον ῥαβδοειδὲς ἐργαλεῖον. Εἰς βάθος 1.30 περίπου ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας, πλησίον ταύτης, εύρέθησαν ἀτάκτως κείμενα ὀστᾶ σκελετοῦ ἀνθρωπίνου. Ἡ ἀτακτος θέσις τῶν ὀστῶν τούτων ἐδείκνυεν, ὅτι ὁ σκελετὸς δὲν

¹ Μεταξὺ τούτων διακρίνεται πρὸ πάντων ἐν τεμάχιον μεγάλου πινακίου τεφροῦ χρώματος μὲ χαμηλὸν χεῖλος, χειροποίητον, οὔτινος ἢ ἐσωτερικῆ ὄψις φαίνεται ὅτι ἔχει λειανθῆ διὰ στιλβωτῆρος. Καθ' ὅλον τὸν κύκλον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἄκρου τοῦ χεῖλους εἶχε πλάγιὰς μικρὰς παραλλήλους ἐντομάς. Ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς βάσεως αὐτοῦ ἔχει πολλὰς συμμετρικὰς κοιλότητες, ὡσεὶ τύπους τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων χερσός.

εύρίσκετο ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ θέσει, ἀλλ' ὅτι πιθανώτατα καὶ οὗτος εἶχε καταπέσει μετὰ τοῦ τύμβου, ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ ὀποίου ἦτο ἴσως τεθαμμένος.

Οὐδεμίαν ἄλλην σημασίαν διὰ τὸν τάφον δύνανται νὰ ἔχωσι πρὸς τούτοις καὶ οἱ σκελετοὶ πολλῶν μικρῶν τρωκτικῶν ζώων, ἴσως ποντικῶν, εύρεθέντες εἰς διαφόρους θέσεις ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως. Ὅτε ἔφθασα εἰς βάθος 3 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἤρχισα νὰ ἀναβλύζῃ ὕδωρ ἐκ πάντων τῶν σημείων, ἦτο δὲ τοῦτο ἀφρονώτερον, ὅσον βαθυτέρον προϋχώρει ἢ σκαφή, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο παρεμπόδιζε σπουδαίως τὴν ἀνασκαφήν, ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ διακόψω αὐτὴν τότε· μόνον δὲ εἰς ἐν σημεῖον κατά τὸ μέσον περίπου τῆς Δ. πλευρᾶς, πλησίον τοῦ τοίχου, ἔσκαψα ἕνα στενὸν βαθὺν λάκκον, ὅπως εὔρω τὸ ἔδαφος τοῦ τάφου, ἔπαυσα δὲ καὶ ἐκεῖ τὴν σκαφήν, ὅτε μετὰ τῶν χωμάτων ἐξήγαγον ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ ἐν μικρὸν τεμάχιον ὀστοῦ ἐξ ἀνθρωπίνου κρανίου, μίαν χάνδραν ἐξ ὑάλου χρώματος ἀμεθύστου καὶ τινὰ χρυσᾶ ψήγματα.

Ὅτε ἐπανέλαβον ἐκ νέου τὴν ἀνασκαφήν, κατά Σεπτέμβριον, τὸ ὕδωρ εἶχε πλέον τελείως ξηρανθῆ, ἢ δὲ ὑπολειπομένη ἐπίχωσις μέχρι σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας τοῦ τάφου ἀφῆρηθη ἄνευ πολλῆς δυσκολίας. Ἡ ἐπίχωσις ἦτο ὡς καὶ ἢ ὑψηλότερον εύρισκομένη· πλάκες ὅμως ὑπῆρχον πολὺ περισσότεραι καὶ μεγαλειότεραι, μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τοῦ ἔδαφους τοῦ τάφου ὑπῆρχε κατά τὸ πλεῖστον στρωμα γῆς 0.20 (ἐνιαχοῦ παχύτερον) ἐκ λεπτότατου ὡσεὶ κοσκινισμένου χρώματος, ἐντὸς τοῦ ὀποίου ὑπῆρχον τὰ εύρεθέντα πράγματα.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ταφῆς καὶ τὰ κατά ταύτην ἔθιμα, ἄτινα ἐπεκράτησαν ἐν τῷ τάφῳ, οὐδὲν νεώτερον παρετήρησα ἀναιροῦν παλαιότερας γνώμας ἢ προσθέτον τι εἰς ἐκείνας. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκρίβεια τῶν παρατηρήσεών μου ἐβλάπτετο πολὺ ὑπὸ τῆς ἐπελθούσης ἐκ τῆς καταπτώσεως τῆς θόλου καταστάσεως τῶν πραγμάτων, διότι ἕνεκα τούτου καὶ ἀταξία τις ὀπωσδήποτε ἐπῆλθε καὶ ἢ ἀποκάλυψις τῶν σκελετῶν καὶ τῶν κτερισμάτων ἦτο δυσκολωτέρα.

Ἀξισημείωτος εἶνε ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ τάφῳ κατατεθέντων νεκρῶν. Ἐνῶ ἐν τῷ τάφῳ

τοῦ Μενιδίου ὑπῆρχον ἐξ ἑνὸς νεκροὶ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις Μυκηναϊκῶν τάφοις συνήθως ὀλιγώτεροι ἢ οὐχὶ κατὰ πολὺ περισσώτεροι, ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν ὑπῆρχον εἴκοσι σκελετοί, ὡς ἐξηκριβώθη ἐκ τῆς εὐρέσεως τῶν κρανίων αὐτῶν. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐφ' ὅλου τοῦ τάφου διανενημεμένοι, ἀλλ' οἱ περισσώτεροι εὐρίσκοντο κατὰ τὸ ἀριστερὸν (ὡς πρὸς τὸν εἰσερχόμενον) μέρος τούτου.

Ἀκριβῶς ἀντικρὺ τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος τῆς θύρας εἰς ἀπόστασιν 2.50 περίπου ὑπῆρχε σωρὸς ὀστῶν¹ ὕψους 0.40 περίπου (ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ τάφου), ἀποτελούμενος ἐκ πέντε σκελετῶν (α), ὧν εὐρέθησαν τὰ κρανία. Κατὰ ποίαν τάξιν ἐσωρεύθησαν τὰ ὀστᾶ, ἂν δηλαδὴ συνηθροίσθησαν πάντα ἐράπαξ, καὶ ἂν τὰ ὀστᾶ ἐκάστου σκελετοῦ ἦσαν κεχωρισμένα, δὲν ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσω μετὰ βεβαιότητος, διότι ταῦτα ἦσαν συμπεπιεσμένα καὶ εἶχον ἴσως ἀναμιχθῆ κατὰ τὴν κατάπτωσιν τῆς θόλου. Κάτωθεν τριῶν ἐκ τῶν κρανίων ὑπῆρχε πλάξ μετρίου μεγέθους, ἣτις, ἠδυνάτο τις νὰ ὑποθεσῆ, ὅτι ἐτέθη, ὅπως χωρίζη ἀπ' ἀλλήλων διαφόρους σκελετούς.

Ἐτερος μικρότερος σωρὸς ὀστῶν (β) μετὰ τριῶν κρανίων εὐρίσκειτο πλησίον τοῦ ἀντικρὺ τῆς θύρας τοίχου. Καὶ ἐκεῖ κάτωθεν τοῦ ἐνὸς τοῦλάχιστον ἐκ τῶν κρανίων παρετήρησα, ὅτι ὑπῆρχε μία πλάξ. Οἱ λοιποὶ σκελετοὶ ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἐν ἡ θέσει εἶχον ἀρχῆθεν ταφῆ καὶ ἔκειντο ἐπὶ πάσης τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας. Τρεῖς (γ) ἦσαν παραλλήλως τοποθετημένοι παρὰ τὸν ἀριστερὸν τοῖχον τοῦ τάφου ἔχοντες τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔνδον τοῦ τάφου· δύο (δ) ἔκειντο 1.20 περίπου μακρὰν τῆς θύρας παραλλήλως πρὸς ταύτην ἔχοντες τὴν κεφαλὴν ἀντικρὺ τῆς δεξιᾶς παραστάδος· δύο κρανία (ε) εὐρέθησαν κατὰ τὸ μέσον τοῦ τάφου, ἀλλ' ἄλλα ὀστᾶ ἐκ τῶν νεκρῶν τούτων δὲν ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσω, καὶ εἷς νεκρὸς (ζ) ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ περίπου τοῦ τάφου ἀντικρὺ τῆς δεξιᾶς παραστάδος τῆς θύρας καθέτως πρὸς ταύτην καὶ ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔνδον, καὶ ἕτεροι δύο σκελετοὶ (η)

¹ Τὸ ἔθιμον τῆς σωρεύσεως τῶν ὀστῶν παλαιότερων νεκρῶν, ὅπως ἐτοιμασθῆ θέσις δι' ἄλλους ὑστερωτέρους νεκρούς ἦτο σύνθησις κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους, παρετήρηθη δὲ ἤδη ἐν πολλοῖς τάφοις. Ἴδε π. γ. *Ath. Mitt.* 1886 σελ. 438 ἐν Διμνίῳ. *Πρακτικὰ* 1892 σελ. 52 ἐν Ναυπλίῳ, καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἐν τοῖς τάφοις τῆς Ἀκροπόλεως Μυκηναίων παρετήρηθη τοῦτο.

ἔκειντο εἰς τὸ βάθος τοῦ τάφου ἀριστερὰ παρὰ τὸν ἀντικρὺ τῆς θύρας τοῖχον· πρὸς τοῦτοις δὲ ὑπῆρχον καὶ δύο ἄλλοι νεκροὶ πλησίον τοῦ δεξιόθεν τῆς θύρας τοίχου, ὁ μὲν εἷς πρὸς τὸ βάθος, ὁ δ' ἕτερος οὐχὶ πολὺ μακρὰν τῆς θύρας.

Πῶς εἶχον ταφῆ ἀρχῆθεν οἱ σκελετοί, μοι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξηκριβώσω εἰς πάντας, ἀλλ' οἱ δύο ἀντικρὺ τῆς θύρας τεθαμμένοι, ἦτο καταφανές ὅτι ἐτέθησαν ἐκτάδην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ ἐνὸς σκελετοῦ (ζ) ἔκειντο τρεῖς πλάκες καλύπτουσαι αὐτὸν καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν. Αἱ πλάκες αὗται δὲν προήρχοντο ἐκ τῆς καταπεσούσης θόλου, καὶ ἴσως ἐκάλυπτον ἐκεῖ ἀρχῆθεν τὸν νεκρὸν, ἀλλὰ πῶς θὰ ἦτο ἐσχηματισμένος ὁ ἰδιαιτέρος οὗτος τάφος δὲν ἠδυνήθη νὰ γνωρίσω.

Ἐνδείξεις περὶ καύσεως τῶν σκελετῶν δὲν παρέσχεν ὁ τάφος, τὸναντίον δὲ καὶ ἡ κατάστασις τῶν ὀστῶν, ὧν πολλὰ μετεφέρθησαν καὶ ἀπόκεινται ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσεῖῳ Ἀθηνῶν, καὶ ἡ θέσις τῶν σκελετῶν μαρτυροῦσιν, ὅτι οὗτοι ἐτάφησαν ὅλως ἄκαυστοι. Ὀλίγα ἴχνη πυρᾶς εὐρέθησαν εἰς τρία διάφορα σημεῖα, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν τόσον ὀλίγα, ὥστε ἦτο προφανές, ὅτι ἐχρησίμευσαν μόνον εἰς τὰς προσφορὰς τῶν θυσιῶν. Ἐκ τῶν κτερισμάτων μόνον τὸ μετ' ἀναγλύπτου προσόψεως οἰκίσκου χρυσοῦν πλακίδιον (πίν. 14) ἔπαθεν ὀλίγον ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πυρός.

Ἀάκκος τις πρὸς ἔνθεσιν ἰδιαιτέρου νεκροῦ ἐσκαμμένος ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ τάφου δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκ τῶν κτερισμάτων τὰ πλεῖστα, ἰδίως τὰ χρυσᾶ εὐρέθησαν πρὸ πάντων κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ τάφου. Ἐπὶ ἐκτάσεως 2.50 περίπου πλησίον τῶν τριῶν νεκρῶν (γ) ἦσαν αἱ πλεῖστα τῶν χρυσαλλίδων (πίν. 14 ἄνω), ἔναι ὅμως ἐκ τούτων ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ τάφου. Πλησίον τῶν αὐτῶν νεκρῶν καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς περιπέου ἀποστάσεως εὐρέθησαν περὶ τὰς ἐβδομήκοντα στρογγύλαι διάτρητοι χάνδραι ἐκ στερεᾶς ἡμιδιαφανοῦς ὑάλου, χρώματος ἀμεθύστου, αἰτίνες καὶ ἂν ἀνῆκον εἰς ἐν περιδέραιον, θὰ εἶχον πάντως διασκορπισθῆ πρὶν κατατεθῶσι παρὰ τῶν νεκρῶν. Ὁμοίως κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν θέσιν εὐρέθησαν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μετὰ ναυτίλων χρυσῶν πλακιδίων (πίν. 14 ἐν μέσῳ), καὶ τούτων ὅμως αἱ διάφοροι θέσεις καθ' ἃς εὐρέθησαν, μαρτυροῦσι σαφῶς, ὅτι

δὲν κατετέθησαν ἀποτελοῦντα ἐν ἡ πλείονα περιδέραια, διότι ἔκειντο πάντοτε μεμονωμένα ἢ ἀνά δύο ἢ τρία εἰς μικρὰς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις. Τὸ μετ' ἀναγλύπτου οἰκίσκου πλακίδιον (πίν. 14) εὑρέθη κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ τάφου, ὄχι πολὺ μακρὰν τῶν δύο νεκρῶν (ε), εἰς τοὺς αὐτοὺς δὲ νεκροὺς φαίνεται, ὅτι ἀνῆκε καὶ ὁ χρυσοῦς δακτύλιος καὶ τὸ ἄνθος (εἰκόνες κατωτέρω).

Δύο μεγάλοι ῥόδακες (πίν. 15 ἀρ. 16) εὑρέθησαν ἀριστερὰ οὐχὶ πολὺ μακρὰν τῆς θύρας, πλησίον δ' αὐτῶν ἦτο καὶ ἐν λίθινον κωνικὸν κομβίον. Τὰ λοιπὰ κτερίσματα εὑρέθησαν εἰς διαφόρους θέσεις ἐσκορπισμένα ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ἡμίσεως τοῦ τάφου καὶ κατὰ τὸ μέσον. Αἱ μικραὶ ἐλικταὶ ταινίαι (πίν. 15 ἀρ. 15) ὑπῆρχον πλησίον πάντων σχεδὸν τῶν σκελετῶν, τὰ δὲ ἀγγεῖα (πίν. 12 καὶ εἰκὼν κατωτέρω) ἦσαν κάτωθεν τῶν πλακῶν, αἰτινες ἐκάλυπτον, ὡς εἴπομεν, τὸν σκελετόν (ζ). Κατὰ τὸ βάθος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ τάφου, ἐπὶ ἀποστάσεως πλέον τῶν 2 μέτρων, τὸ περιέχον τὰ κτερίσματα στρώμα εἶχε συμπηχθῆ εἰς σκληροτάτην μᾶζαν μετὰ πολλῆς δυσκολίας θραυομένην καὶ δι' αὐτῆς ἀκόμη τῆς σκαπάνης. Τὸν λόγον τῆς τοιαύτης συμπήξεως τοῦ χώματος κατὰ τὴν θέσιν ταύτην μόνον τοῦ τάφου δὲν ἠδυνήθη νὰ εὔρω, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ στρώματος τούτου ἦσαν πλεῖστα ἐλεφάντινα κοσμήματα, ἅτινα ἐξήχθησαν πάντα καπεστραμμένα εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατὸν νὰ γνωρισθῆ τὸ ἀρχικὸν αὐτῶν σχῆμα. Καλῶς ὅπως οὖν διατηροῦνται μόνον δύο κυλινδρικοὶ λαβαί. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ στρώματος εὑρέθησαν καὶ τέσσαρα χρυσᾶ ἐπικαλύμματα ἤλων, οὐχὶ πολὺ μακρὰν ἀλλήλων, ὥστε εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι ταῦτα ἀνήκον εἰς ἐλεφάντινον κιβωτίδιον καταστραφέν

Πλησίον τῶν διαφόρων σκελετῶν εὑρίσκοντο πρὸς τούτοις καὶ τμήματα κατὰ τὸ πλεῖστον συνεπτυγμένα στενῶν ταινιῶν ἐκ λεπτοτάτου (ὡς σιγαροχάρτου) χρυσοῦ ἐλάσματος, ἀλλὰ κάτωθεν τοῦ νεκροῦ (ζ) ἐξετάσας προσεκτικώτερον παρατήρησα, ὅτι αἱ ταινίαι αὗται δὲν ἦσαν εἰκῆ ἔρριμμένα, ἀλλ' ὅτι ἦσαν ἐπεστρωμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀποτελοῦσαι οἰοῦναι σχῆμα κιγκλιδωτῆς ἐσχάρας. Λοιπὸν φαίνεται, ὅτι διὰ τῶν ταινιῶν τούτων κοπτομένων καὶ συνδεομένων καταλλήλως εἰς ἐσχαρειδῆς σχῆμα ἐκοσμεῖτο τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ

θὰ ἐπετίθετο ὁ νεκρός· ἴσως ὅμως ἦσαν αὗται ἐπικεκολλημένα καὶ ἐπὶ ὑφάσματος στρωνομένου ὑπὸ τὸν νεκρόν, ὅπερ τελείως διελύθη.

Ἄς μνημονευθῆ πρὸς τούτοις ἐνταῦθα, ὅτι πλησίον τοῦ κρανίου ἐνὸς τῶν τριῶν νεκρῶν (γ) εὑρίσκετο, ὡσεὶ λεπτὴ χρυσοῦ κόνις. Τὰ μόρια τῆς κόνεως ταύτης ἐξετασθέντα μετὰ ταῦτα εὑρέθησαν, ὅτι ἦσαν λεπτότατα τριγωνικῶς κεκαμμένα ῥαβδία, ἀνήκοντα εἰς διαλυθὲν κόσμημα, ἐφ' οὗ ἦσαν ταῦτα κεντημένα καθ' ὃν τρόπον ἀναφέρει ὁ Τσουντας ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1897 σελ. 122.

Περιγραφή τῶν κτερισμάτων.

Χρυσᾶ. Ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς κατασκευῆς τῶν χρυσῶν κοσμημάτων πολλὴν ἔχουσι νομίζω σπουδαιότητα τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ τάφῳ τεμάχια χρυσῶν ἐλασμάτων, ἅτινα εἶνε προφανῶς περισσεύματα ἀποκοπέντα κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν κοσμημάτων (ἰδ. πίν. 15 ἀρ. 13 καὶ 14). Μαρτυροῦσι ταῦτα κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅτι τὰ χρυσᾶ κοσμήματα, ἢ πιθανώτερον μόνον τὰ ἀπλούστερα ἐκ τούτων, κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆ εὐκαιρίᾳ τῆς ταφῆς, προσκληθέντος ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο χρυσοχόου, εἰς ὃν παρεχωρήθη ὑπὸ τῶν κυρίων τοῦ τάφου τὸ ἀναγκαῖον μέταλλον¹.

Τὸ σπουδαιότερον τῶν κτερισμάτων τοῦ τάφου ἡμῶν εἶνε ἀναμφισβητήτως τὸ ἐπὶ τοῦ πίν. 14 κάτω εἰκονιζόμενον χρυσοῦν πλακίδιον μετὰ παραστάσεως προσόψεως οἰκίας. Ἀποτελεῖται ἐξ ἐλάσματος λεπτοῦ (πλάτ. 0.082 ὑψ. 0.075) περιεκομμένου συμφώνως σχεδὸν πρὸς τὸ περίγραμμα τῆς παραστάσεως πλὴν τῆς κάτω ἄκρας, ἣτις ἔχει ἀποκοπῆ κατ' ὀρισειδῆ γραμμὴν, ὅπως παραχθῆ μᾶλλον κοσμηματικῆ ἐντύπωσις. Ἡ εἰκὼν ἔχει κατασκευασθῆ κατὰ τὸν συνήθη εἰς Μυκηναϊκὰ χρυσοουργήματα τρόπον, διὰ τῆς ἰσχυρᾶς πιέσεως τοῦ ἐλασματίου ἐπὶ κεκοιλωμένης μήτρας οὕτως, ὥστε αἱ γραμμαὶ ἐξέχουσιν ὡς ἐν χαμηλῷ ἀναγλύφῳ ἐπὶ τοῦ πλακιδίου. Ἀλλὰ πολλαὶ γραμμαὶ, ὡς π. χ. αἱ δηλοῦσαι τὰ χωρίσματα τῶν λί-

¹ Ὡς ἀνάλογον ἠδύνατο ἴσως νὰ χρησιμεύσῃ τὸ παράδειγμα τοῦ χρυσοχόου Λαέρκου ὅστις μετεκλήθη ὑπὸ τοῦ Νέστορος ἐν Πύλῳ (Ὀδυσ. γ 426) νὰ περιβάλῃ ἐκ τοῦ προχείρου διὰ χρυσοῦ τὰ κέρατα τοῦ μέλλοντος νὰ θυσιασθῆ ζώου.

θων κατά την ἀριστεράν πλευράν, ἔχουσι χαραχθῆ δι' ἐλευθέρας χειρὸς μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς εἰκόνας. Τὸ δεξιὸν ἄνω ἄκρον ἔχει φθαρῆ ὀλίγον συνεπιείχ ἐπιδράσεως πυρός. Ἡ ὀπισθία ὄψις τοῦ πλακιδίου, ὡς καὶ τῶν πλείστων τῶν ἐν τῷ τάφῳ εὐρεθέντων χρυσῶν, ἔχει χρῶμα ἐρυθρότερον ἢ ἡ προσθία. Κατὰ τὰς γωνίας φέρει μικρὰς ὀπὰς, ἐξ ὧν δηλοῦται, ὅτι τοῦτο ἦτό που προσηλωμένον.

Περὶ τῆς παραστάσεως νομίζω, ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Εἰκονίζεται ἡ πρόσοψις πλουσίας οἰκίας, ἣς τὸ μέσον μέρος εἶνε ὑψηλότερον. Καθ' ἑκατέραν γωνίαν τῆς προσόψεως ὑπάρχει εἶδος παραστάδος μετ' ἐπικράνου, ὑψηλότερον τοῦ ὁποίου ὑπάρχει μέγα σχετικῶς ἀκρωτήριον. Ἐπὶ τῶν δύο κατὰ τὰ πλάγια χαμηλοτέρων μερῶν τῆς προσόψεως εἰκονίζεται κάτω μὲν τοῖχος ἐκ παραλλήλων ὀριζοντίων δόμων ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων. Τὸ σύστημα τῆς οἰκοδομίας τοῦ τοίχου δὲν εἶνε τὸ ἰσοδομικόν, διότι αἱ ἀρμογαὶ τῶν λίθων τῶν διαφόρων δόμων συμπύπτουσιν, ἀλλὰ τοῦτο, νομίζω, ὅτι ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὸν χρυσοχρόν, ὅστις πρὸς ταχυτέραν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ἐγράφε διὰ μιᾶς συνεχοῦς γραμμῆς τὰς ἀρμογάς τῶν λίθων τῶν διαφόρων δόμων, ἀντὶ νὰ χαραχθῆ περισσοτέρας καὶ μικροτέρας γραμμὰς, ὡς θὰ ἀπῆται ἡ παράστασις τοῦ ἰσοδομικοῦ συστήματος. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μάλιστα πλευρᾶς παρέλειψεν ὅλως νὰ δηλώσῃ τὰς γραμμὰς τῶν καθέτων ἀρμογῶν τῶν λίθων. Ὅλως δ' ἀνωμάλως δηλοῦνται δι' ἀσθενεστέρων χαραγμάτων καὶ αἱ ἀρμογαὶ τῶν λίθων τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τοῦ τοίχου, ἐνῶ ἐπὶ τῆς κατωτάτης σειρᾶς, ἣς τὸ ἀριστερὸν μέρος τέμνεται ὑπὸ τοῦ ὀφιοειδοῦς κοσμηματικοῦ πλαισίου τῆς κάτω ἄκρας, οὐδόλως παρίστανται αὐταί. Ἀνωτέρω τοῦ κανονικοῦ τούτου τοίχου διακρίνονται αἱ κεφαλαὶ τεσσάρων δοκῶν δηλοῦσαι, ὅτι ἄρχεται ἀπὸ τούτων δευτέρα ὀροφή¹, ἣς ὁ τοῖχος παρίσταται διὰ τριῶν μόνον ὀριζοντίων δόμων. Οἱ λίθοι (;) χωρίζονται ἐπὶ τῶν δόμων τούτων διὰ πλειόνων καὶ ἀτακτοτέρων ἀσθενῶν χαραγμάτων, φαίνονται δὲ πολὺ μικρότεροι ἢ αἱ λίθοι τοῦ τοίχου τῆς κατωτέρας ὀροφῆς,

Τὸ ἀντίστοιχον μέρος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς εἶνε κατεστραμμένον.

Δυσνοητοτέρα εἶνε ἡ παράστασις τοῦ μέσου μέρους τῆς προσόψεως. Φανερόν εἶνε, ὅτι εἰκονίζεται ὑψηλή, μεγαλοπρεπῆς, πύλη κατέγουσα ὄλον σχεδὸν τὸ ὕψος τοῦ μέρους τούτου. Ἐχει αὕτη ἐκατέρωθεν λίαν ὑψηλὰς παραστάδας ὑποβασταζούσας διπλοῦν ἐπιστύλιον ἐξέχον κατὰ τὰ πλάγια καὶ κεκοσμημένον ἔμπροσθεν διὰ γραμμῶν κατὰ τρόπον ἐνθυμίζοντα ἀνάλογα Αἰγυπτιακὰ, μετὰ καμπύλης τῆς προσθίας ἐπιφανείας, ἐπιστύλια. Ἡ τομὴ τοῦ ἐπιστυλίου κατὰ τὰ πλάγια δὲν διακρίνεται σαφῶς, φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι αἱ ἀποτελοῦσαι τοῦτο δύο τετραγῶνοι δοκοὶ κατέληγον ἄνευ τινὸς ἰδιαζούσης μορφῆς, μόνον δ' ἡ ἀνωτέρα ἐξεῖχεν ὀλίγον περισσότερον. Ἡ θύρα φαίνεται, ὅτι κατέχει μόνον τὰ τρία τέταρτα τοῦ ὕψους τοῦ διὰ τῶν παραστάδων τούτων σχηματιζομένου πλαισίου καὶ παρίσταται διὰ σειρᾶς παραλλήλων καθέτων ταινιῶν (ἴσως ἐν τῇ πραγματικότητι σανιδῶν), ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θύρας, ἣτις εἰκονίζεται ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τοῦ ἐκ Μυκηθῶν ἀργυροῦ ποτηρίου¹ καὶ ἐνὸς τῶν ἐκ Κνωσοῦ πλακιδίων ἐκ πορσελάνης μετὰ παραστάσεων οἰκιῶν².

Ἀνωτέρω τῆς θύρας ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς πύλης μία ὀριζοντία σειρὰ λίθων, εἶτα φαίνονται αἱ κεφαλαὶ τριῶν δοκῶν καὶ εἶτα πάλιν σειρὰ λίθων. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς παραστάσεως εἶνε δι' ἐμὲ ἀκατανόητον, ἂν δὲν ἔχῃ ἀπλῶς κοσμηματικὸν μόνον σκοπόν. Ἀνωτέρω τῆς πύλης ὑπάρχουσι τρία, τριγωνικὰ σχεδόν, ἀκρωτήρια.

Πῶς ἦτο ἡ στέγη τοῦ παριστωμένου οἰκοδομηματος δὲν δηλοῦται σαφῶς, διότι προφανῶς κατὰ τὴν περιτομὴν τοῦ πλακιδίου ἀπέβλεψαν ὀλίγον καὶ εἰς τὴν κοσμηματικωτέραν ἐμφάνισιν τούτου ἐπὶ βλάβῃ τῆς πραγματικότητος· ἂν ὅμως λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ὀριζοντίαν διεύθυνσιν τῆς ἀνωτάτης σειρᾶς τοῦ τοίχου τῶν πλαγίων μερῶν ὡς καὶ τοῦ ὑψηλοτέρου μεσαίου, πρέπει νὰ δεγθῶμεν, ὅτι καὶ ἡ στέγη ἦτο ὀριζοντία, ὅπερ ἄλλως εἶνε καὶ τὸ σήγηθες ἐν ταῖς Μυκηναϊκαῖς οἰκίαις κατὰ τὰς

¹ Διόροφα οἰκίματα ἦσαν σύνθηθι ἐν τῇ Μυκηναϊκῇ ἐποχῇ. Πβλ. Τσούντα Μυκῆναι σελ. 44. Dörpfeld, Athen. Mitt. 1905 σελ. 281.

¹ *Agç. 'Eφημ.* 1891 πιν. 2, 2.

² *Ann. Br. Sch.* 1901-2 σελ. 15 εἰκ. 8 τὸ δευτέρον τῆς κατωτάτης σειρᾶς.

μέχρι τουδε γνωστάς ἐπὶ τοῦ θέματος ἐρεῦνας¹.

Ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι, καὶ ἐν γένει ἐκτὸς τῆς Κρήτης, τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλακιδίου ἀπαντᾷ ἡ εἰκὼν Μυκηναϊκῆς οἰκίας. Ἡ διαφορὰ τῆς παραστάσεως ταύτης ἀπὸ τῶν γνωστῶν ἐκ Μυκηρῶν πλακιδίων μετ' ἀπεικονίσεως βωμῶν² εἶνε καταφανής, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἔχει αὕτη μεγάλην συγγένειαν πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν ἐκ πορσελάνης πλακιδίων τῆς Κνωσοῦ, ἐφ' ὧν σαφέστερον εἰκονίζονται διάφοροι οἰκίαι.

Νέαν ὄλως ἐμφάνισιν ἀποτελοῦσιν ἐπὶ τῆς εἰκόνης ἡμῶν τὰ ἀκρωτήρια, διότι τοιαῦτα νομίζω, ὅτι παριστώσι τῶν αἰ τριγωνικαὶ ἐξοχαὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς παραστάσεως. Ὅτι οἱ Μυκηναῖοι μετεχειρίζοντο ἀκρωτήρια καὶ ἐγνώριζον τὴν ἐπίδρασιν τούτων ἐπὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν οἰκοδομημάτων, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν πτηρῶν, ἅτινα ὡς ἀκρωτήρια εἰκονίζονται ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν μνημονευθέντων Μυκηναϊκῶν πλακιδίων.

Σχῆμα οἰκίσκου μετὰ τριγωνικῆς στέγης καὶ ἀκρωτηρίων μοῖ φαίνεται, ὅτι εἰκονίζει καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ πίν. 15 ἀρ. 2 παριστώμενον λεπτότατον χρυσοῦν κόσμημα. Ἐχει τοῦτο ὕψος 0.02 καὶ μέγιστον πλάτος 0.025, ἀνεκάλυφα δ' αὐτὸ ἀναπτύξας μετὰ προσοχῆς τὰ πολλαχῶς συνεπτυγμένα καὶ οὐδεμίαν ὠρισμένην μορφήν ἐν τῇ καταστάσει ταύτη παρέχοντα ἐκ λεπτοτάτου (πάχους σιγαροχάρτου) χρυσοῦ ψήγματα, ἅτινα καὶ ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁμοειδέσι συχνότατα εὐρίσκονται. Τῶν ψηγμάτων τούτων ἄλλα μὲν ἦσαν ἀπλῶς στρογγύλα, ἄλλα τριγωνικά, καὶ ὀλίγα εἶχον μορφήν ὠρισμένου πράγματος. Ἐκ τούτων εἶνε καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος 15 (ἀρ. 1) εἰκονιζόμενα δύο πράγματα ἅτινα ἔχουσι μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς πανάρχαια εἰδῶλια. Ποῖος ἦτο ὁ προορισμὸς τῶν λεπτοτάτων τούτων κοσμημάτων δὲν εἶνε γνωστόν· ἴσως ἦσαν ἐπικεκολλημένα ἐπὶ τῶν ἐνδύματων ἢ τῶν ἄλλων ὑφασμάτων, ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν ταφήν. Τοῦ οἰκίσκου (πίν. 15 ἀρ. 2) τὸ περίγραμμα εἶνε σχεδὸν καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὸ ἐκ Μήλου πήλινον *Excav. at Phylakopi* σελ. 207 εἰκ. 182.

¹ Πρὸς. Dörpfeld ἐν *Tsountas-Manatt the Myc. age* σελ. XXVII.

² Schuchhardt, *Schliemanns Ausgr.* σελ. 228.

Τὸ ἐπὶ τοῦ πίνακος 14 ἐν τῷ μέσῳ εἰκονιζόμενον περιδέραιον δὲν εὐρέθη ἐν τῷ τάφῳ συμπεπλεγμένον, ὡς εἰκονίζεται, οὐδ' εὐρέθησαν καὶ τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸ κοσμήματα (καὶ τὰ λοιπὰ ἐν τῷ τάφῳ εὐρεθέντα ὅμοια, ἐν ὄλῳ 27) πλησίον ἀλλήλων (ἴδ. ἄνωτέρω σελ. 222), ὥστε νὰ εἶνε βέβαιον, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ περιδέραιον. Ἐν τούτοις εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι ἀπῆρτιζον ταῦτα ἐν περιδέραιον, ὅπερ θὰ ἐσχηματίζετο περίπου, ὡς δεικνύει ἡ ἡμετέρα εἰκὼν. Τὰ ἀποτελοῦντα τοῦτο κοσμήματα δὲν εἶνε σπάνια ἐν τοῖς Μυκηναϊκοῖς τάφοις¹, καὶ ἐσχάτως δὲ εὐρέθησαν τοιαῦτα ἐν Ἀργεὶ καὶ ἐν Κρήτῃ². Ἐχουσι πλάτ. 0.02 ὕψ. 0.014 καὶ πάχ. 0.002· ἐσωτερικῶς εἶνε κοῖλα καὶ σύγκεινται ἐκ δύο λεπτῶν πλακιδίων, ὧν τὸ ἕτερον μόνον εἶνε κεκοσμημένον. Τῶν πλακιδίων τούτων τὰ ἄκρα ἐκάμφθησαν ὀλίγον καθέτως καὶ συνεκολλήθησαν στερεότατα πρὸς ἄλληλα, οὕτως, ὥστε ἀπετελέσθη κόσμημα ἀρκετοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον πάχους. Τὸ κοῖλον τῶν ἡμετέρων κοσμημάτων εἶνε πεπληρωμένον διὰ κόνεως τινος μελαίνης, ἣς ἡ χημικὴ καὶ γεωλογικὴ ἐξέτασις ἴσως θὰ εἶχε σπουδαιότητά τινα διὰ τὴν προσέλευσιν τούτων. Κατὰ τὰ δύο ἄκρα καὶ κατὰ τὸ μέσον ἔχουσιν ἀνά μίαν διαμπερῆ ὀπήν, δι' ἣς διεύροτο τὸ συνδέον τὰ κοσμήματα πρὸς ἄλληλα σύρμα ἢ νῆμα. Ὁ ναυτίλος, ὃν παριστᾷ ἡ εἰκὼν τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ κοσμήματος, ἐσχηματίσθη κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῆς πίεσεως τοῦ πλακιδίου ἐπὶ κεκοιλωμένης μήτρας, ἀλλ' οἱ πλόκαμοι τούτου σύγκεινται ἐκ μικροτάτων κοκκιδίων προσκεκολλημένων ἐπὶ τοῦ πλακιδίου, τὰ δὲ μικρὰ κοιλώματα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κοσμήματος ἦσαν πεπληρωμένα διὰ κυανῆς ὑαλομάζης, ἣτις μόνον ἐπ' ἐλαχίστων διετηρήθη ἐν μέρει. Ἡ κάτω ἐπιφάνεια τῶν κοσμημάτων εἶνε ἐπίπεδος καὶ ὅλως ἀκόσμητος (εἰκ. 1).

Τὸ περιδέραιον διελύθη ἢ ὅτε τὸ πρῶτον κατετέθη ἐν τῷ τάφῳ ἢ βραδύτερον, ὅτε μετεκινήθη ἴσως ὁ νεκρός, εἰς ὃν τοῦτο ἀνήκεν· ὅτι δὲ ἡ ἀπόσπασις τῶν ἀποτελούντων τὸ περιδέραιον κοσμημάτων ἀπὸ τοῦ συνδέοντος αὐτὰ σύρματος ἐγένετο μετὰ τινος βίας μαρτυρεῖται ἐκ τινῶν τούτων, ὧν

¹ *Daremborg-Pottier Dict.* ἐν λ. *monile* σ. 1985 εἰκ. 5125.

² *Bull.* 1904 σελ. 384 εἰκ. 15. *Monum. ant* 1904 σελ. 595 καὶ πίν. XXXIX.

ή όπισθία επιφάνεια έσχίσθη κατά μήκος τών τριών όπών (εικ. 2).

Ό ναυτίλος εΐνε εκ τών κοινοτάτων Μυκηναϊκών μορφών άπαντων συχνότατα εν τή διακοσμήσει πηλίνων άγγείων, ως και επί χρυσών και ύαλίνων πλακιδίων· σχηματίζεται δε ποικιλοτρόπως πρό πάντων επί τών άγγείων, αλλά και επί τών

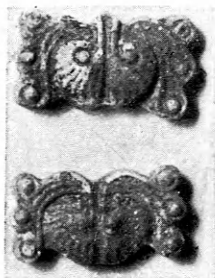

Εϊκὼν 1.

Εϊκὼν 2.

χρυσών και ύαλίνων πλακιδίων παρουσιάζονται όλίγαι παραλλαγαι τούτου. Οί ήμέτεροι ναυτίλοι όμοιάζουσι μάλλον πρός τούς εν Άργει έσχάτως εύρεθέντας. Πρός ύπόδειξιν τών έλαφρών παραλλαγών, αίτινες διακρίνουσιν άπ' άλλήλων τας μορφάς τών ναυτίλων επί διαφόρων κοσμημάτων εικονίζομεν παρακειμένως (εικ. 3) δύο πλακίδια έξ ύαλομάζης εύρεθέντα εν Μυκήναις¹, ών οί ναυτίλοι διαφέρουσι και άπ' άλλήλων και άπό τών ήμετέρων κοσμημάτων. Όλος διάφοροι πάλιν και μάλλον

Εϊκὼν 3.

κοσμηματικοί εΐνε οί ναυτίλοι τών εκ Μυκηνών² χρυσών έλασματιών, ών εν εικονίζεται παραπλευρώς (εικ. 4).

Όμοίως εκ περιδεραιού προέρχονται και αι διπλαϊ έλικες (ύψ. 0,034 πλ. 0,81 πάχ. 0,0025), ών τρεις άπεικονίζονται επί του πίν. 15 άρ. 3. Εΐνε και αύται κοΐλαι και κατεσκευασμένοι όμοίως πρός τούς άνωτέρω ναυτίλους, εΐνε δε έπίσης πλή-

¹ Έθνικόν Μουσειόν άριθ. 2274.

² Έθνικόν Μουσειόν άριθ. 2795.

ρεις τής αύτής μελαίνης κόνεως. Τά κοιλώματα κατά τήν βάσιν του κοσμήματος ως και εις τά κέντρα τών έλικών ήσαν, ως φαίνεται και ένταύθα πλήρη χρωματιστής ύαλομάζης. Έλικες εύρέθησαν έπτά, εΐνε δε προφανές, ότι τσαυται δέν ήρκουν διά να άποτελέσωσιν εν όλόκληρον περιδέραιον και κατετέθησαν ίσως ως άυτοτελή κοσμήματα. Κατά τὸ μέσον και τά άκρα, εις συμμετρικάς άποστάσεις, έχουσι τρεις όπάς. Όμοιαι διπλαϊ έλικες ή και μόνον άπλαϊ, άποτελοϋσαι δηλαδή τὸ ήμισυ του ήμετέρου κοσμήματος εύρέθησαν και εν Μυκήναις¹. Επί του αύτου πίν. 15 άρ. 4 εικονίζεται όμοιον κόσμημα εκ κυανής λίαν σκληρῆς ήμιδιαφανούς ύάλου, εύρεθέν μεθ' ένός άλλου όμοίου

Εϊκὼν 4.

εν τῷ αύτῷ τάφῳ. Δυστυχῶς και τά δύο ταϋτα ύάλινα κοσμήματα εΐνε πολύ εφθαρμένα.

Όμοιαι πρός τας άνωτάτω του πίν. 14 χρυσαλλίδας εύρέθησαν περι τας τριάκοντα κατά τὸ μάλλον ή ήττον άρτιαι, και όλίγαι πολύ εφθαρμένα. Έχουσι μήκος (άπό άκρου ούρῆς μέχρι προσθίου άκρου πτέρυγος) 0,033, και ως φαίνεται εκ τών πολλών όπών, άς φέρουσιν, ήσαν έπερραμμένοι επί ύφάσματος, διότι αν ήσαν που προσηλωμένοι δέν θά ήτο ανάγκη τόσων πολλών όπών. Εΐνε και αύται εκ λεπτοϋ έλάσματος δι' ισχυρῆς πιέσεως, επί διαφόρων μητρών, κατεσκευασμένοι, διότι παρουσιάζονται επ' αύτῶν μικραι διαφοραι εις τινας λεπτομερείας.

Αι χρυσαλλίδες έχουσιν ήδη διαρρυθμισθῆ επί τὸ κοσμηματικώτερον, ιδίως δε αι πτέρυγες αύτῶν. Τὸ σώμα αύτῶν όμοιάζει πρός ίπποκάμπην. Πόσον ήτο άγαπητή ή χρυσαλλίς ως κόσμημα εν

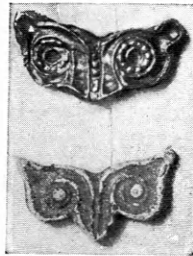
¹ Πελ. π. γ. Άρχ. Έφημ. 1887 πίν. 13,5.

τῆ Μυκηναϊκῆ περιόδῳ δεικνύουσι τὰ πολλαπλᾶ σχήματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἐμφανίζεται αὕτη. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ τάφῳ εὑρέθη τὸ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος 14 ἐπὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς δεξιᾶ, εἰκονιζόμενον ἐκ λεπτοῦ χρυσοῦ κόσμημα, ὅπερ παριστᾷ ὁμοίως χρυσαλλίδα. Παραπλεύρως δὲ (εἰκ. 5) εἰκονίζεται ἑτέρα χρυσαλλίς ἐκ Μυκηνῶν¹, ἧς τὸ σχῆμα εἶνε ὀλίγον μόνον διάφορον.

Χρυσασλλίδας μετ' ἀμφοτέρων τῶν περυγῶν φαίνεται, ὅτι εἰκονίζουσι καὶ τὰ ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν εὑρεθέντα κοσμήματα πίν. 15 ἀρ. 5 καὶ 6. Καὶ ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Διμινίου εὑρέθη κόσμημα παραπλησίαις μορφῆς (εἰκ. 6), ἀλλὰ κατασκευασμένον καθ' ὄν τρόπον οἱ ἀνωτέρω ναυτίλοι. Τὸ ἕτερον ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνας 6 κόσμημα εἶνε ἐξ ὑαλομάζης καὶ

Εἰκὼν 5.

Εἰκὼν 6.

προέρχεται ὡσαύτως ἐκ Διμινίου². Ἐκ τοῦ σχήματος τούτου τῆς χρυσαλλίδος εἶνε προφανές, ὅτι προέρχονται καὶ τὰ κοσμήματα τοῦ τάφου ἡμῶν, τὰ ἐπὶ τοῦ πίν. 15 ἀρ. 7 καὶ 8. Πόσον δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο μετέπεσεν ἐντελῶς εἰς κόσμημα λησμονηθείσης ἐντελῶς τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ φύσεως καταφαίνεται ἐκ τῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐν μακρᾷ συνεχεῖαι εἰς διακόσμησιν διαφόρων Μυκηναϊκῶν πραγμάτων, ὡς π.χ. ἐπὶ τοῦ χείλους καὶ τῆς λαβῆς ἀργυροῦ ποτηρίου³ ἐκ Βαφιοῦ καὶ ἀλλαχοῦ

Ἡ μικρὰ κάμπη, ἣτις ἀπεικονίσθη ἐπὶ τοῦ πίνακος 14 ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς, ἦτο πιθανῶς προσκεκολλημένη ὡς κορυφή ἐπὶ τινος κοσμηματικῆς βελόνης ἐξ ἄλλου ἴσως μετάλλου, εἰκάζω δὲ τοῦτο ἐκ τινος ἐξοχῆς ὑπαρχούσης ἐπὶ τοῦ ἄκρου τοῦ ἐπὶ τοῦ προσθίου μέρους τοῦ σώμα-

τος αὐτῆς προέχοντος μικροῦ κυλινδρίσκου. Ἀποτελεῖται αὕτη ἐκ δύο ὁμοίων μερῶν συγκεκολλημένων κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Ἡ ὁμοιότης αὐτῆς πρὸς τὸ σῶμα τῶν περιγραφεισῶν χρυσαλλίδων εἶνε καταφανής.

Εἰκὼν 7.

Εἰκὼν 8.

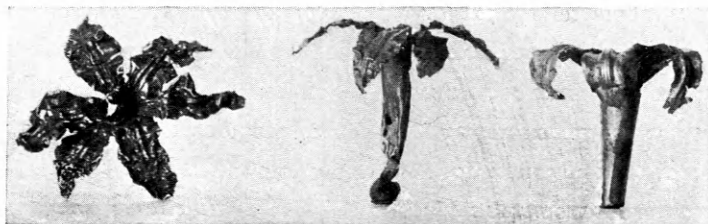
Τὸ ἄνωθεν (εἰκ. 7 καὶ 8) εἰκονιζόμενον ἄνθος δὲν εἶνε ἐκ τῶν συνήθων εὐρημάτων τῶν Μυκηναϊκῶν τάφων. Ὅμοιον ἄνθος, ὡς αὐτοτελεές κόσμημα, δὲν γνωρίζω ἐξ ἄλλου τόπου πλὴν

¹ Ἐθνικὸν Μουσεῖον ἀρ. 4902 πέλ. καὶ *JHSt.* 1904 σελ. 324

² Ὅμοια εὑρέθησαν καὶ ἐν Φαιστῷ *Monum. ant.* 1904 σελ. 609 εἰκ. 78.

³ *Αρχ.* Ἐφημ. 1889, πίν. 7. 15α.

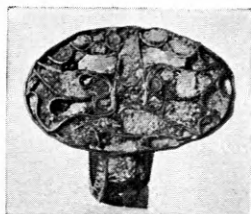
των δύο ἐπὶ τῆς εἰκ. 9 ἀριστερὰ δημοσιευομένων ἀνθέων ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Διμινίου, ἅτινα εἶνε κατὰ πολὺ μικροτέρα τοῦ ἡμετέρου. Κρίνα ὅμως, διότι κρίνον ἀναμφισβητήτως παριστᾷ τὸ ἄνθος, εἶνε συνηθέστατα κοσμήματα τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, πρὸ πάντων ἐν ἀγγειογραφίαις. Τὸ ἄνθος ἡμῶν (ὑψ. 0,085) κατεσκευάσθη ἐξ ἐλάσματος, εἶχε δὲ ἐξ φύλλα, ὧν ἐν ἀπεκόπη. Ὁ μίσχος εἶνε κοίλος καὶ

Εἰκὼν 9.

ἀρχικὴ στάσις τῶν φύλλων τοῦ ἄνθους δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ μετὰ βεβαιότητος. Ἐν τῇ εἰκόνι παρίσταται τοῦτο σχεδὸν ὅπως εὑρέθη ἐν τῷ τάφῳ, μόνον δὲ τὰ ἄκρα τῶν φύλλων, ἅτινα εἶχον συμπίεσθῆ, ἀνεπτύχθησαν ὀλίγον. Τὰ ἐπὶ Μυκηναϊκῶν ἀγγειογραφιῶν εἰκονιζόμενα ἄνθη ἔχουσι συχνάκις καμπύλον μίσχον, ὅπως καὶ τὸ ἡμέτερον ἄνθος, τὰ δὲ φύλλα τούτων παρίσταν-

ται ὀλίγον κατὰ τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ἐν τῇ φύσει στάσιν καὶ οὐχὶ συμμετρικῶς περὶ τὸν μίσχον διεσκευασμένα. Τοιαύτη τις συμμετρικὴ εἶνε τὸνναντίον ἢ διασκευή τῶν ἐν εἰκ. 9 δημοσιευομένων ἀνθέων ἐκ τοῦ τάφου ἡμῶν (δεξιὰ) καὶ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Διμινίου. Εἶνε καὶ ταῦτα ἐξ ἐλάσματος καὶ κατεσκευάσθησαν καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ μεγαλειότερον ἄνθος. Τὰ ἐκ Διμινίου ἄνθη ἔχουσι κατὰ τὴν βᾶ-

Εἰκὼν 10.

Εἰκὼν 11.

σιν τοῦ μισχιδίου καὶ μικρὰ κοίλα σφαιρίδια ὁμοιάζοντα κατὰ τοῦτο πρὸς τὰ ἄνθη, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ περιδέριον τῆς Κρητικῆς μορφῆς, ἧτις εἰκονίζεται ἐν *Ann. of the Br. Sch.* 1900-1901 σελ. 16 εἰκ. 6.

Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ μεγάλου ἄνθους ἀναφέρομεν τὸ ὅμοιον κόσμημα, ὅπερ φέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μετώπου ἢ γυνῆ ἐπὶ τοῦ δακτυλίου *Schuchhardt, Schliemanns Ausgr.* σ. 321 εἰκ. 295. Λοιπὸν καὶ τὸ ἄνθος ἡμῶν ἐχρησίμευε πιθα-

νώτατα ὡς κόσμημα τῆς κεφαλῆς ἐνός τῶν ἐν τῷ τάφῳ τεθαμμένων νεκρῶν.

Ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐν εἰκ. 10 καὶ 11 δημοσιευομένου δακτυλίου εἶναι γνωστὸς ἐξ ἄλλων ὁμοειδῶν μυκηναϊκῶν εὐρημάτων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἐκ Βαφίου δακτυλίου¹. Εἶνε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἢ εἰ-

¹ Ἀρχ. Ἐφημ. 1889 πίν. 7, 9. Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ κρίκου πβλ. καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1897 σελ. 106, Τσοῦντας. Ὅμοιας τέχνης δακτυλίου εὑρέθη ἐσχάτως καὶ ἐν Φαιστῷ, ἴδ. *Monum. Ant.* 1904 σελ. 592.

κὼν κατεσκευάζετο δι' ἰδιαιτέρων μικρῶν χωρισματιῶν πληρουμένων διὰ διαφοροχρώμου ὑαλομάζης (cellenemail). Ἐπὶ τοῦ δακτυλίου ἡμῶν ἢ φέρουσα τὴν παράστασιν μικρὰ πλάξ εἶνε ἰδιαιτέρως κατεσκευασμένη καὶ ἔχει ἐναποτεθῆ ἐντὸς τοῦ κοιλώματος τῆς σφενδόνης τοῦ δακτυλίου. Τὸ χεῖλος τοῦ κοιλώματος τούτου εἶνε ἐλαφρῶς κεκλιμένον πρὸς τὰ ἔσω διὰ νὰ συγκρατεῖται στερεώτερον ἢ παράστασις. Ἡ εἰκὼν τοῦ δακτυλίου (ἰδ. εἰκ. 11) δὲν εἶνε τόσον σαφής, φαίνεται ὅμως ὅτι παρίσταται μέγα πτηνὸν ἢ πτερωτὸν τέρας ἔχον ἀναπεπταμένας τὰς πτέρυγας. Συμπεραίνω τοῦτο ἐκ τοῦ πρὸς λαιμὸν πτηνοῦ ὁμοιοτάτου σχήματος ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰκόνος καὶ ἐκ τῶν παρ' αὐτὸν μικρῶν κυκλίσκων, οἵτινες ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς εὐρισκομένους συνηθέστατα εἰς τὰς ρίζας τῶν πτερυγῶν ἐπὶ εἰκόνων μυκηναϊκῶν πτηνῶν¹.

Ἡ ἐπὶ τοῦ πίν. 15 ἀρ. 9 εἰκονιζομένη λεπτὴ ὀρθογωνικὴ πλάξ (ὑψ. 0,12 πλ. 0,042) ἐχρησίμευεν ὡς ἐξάρτημα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πτύγματος, ὅπερ ἔχει κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον καὶ δι' οὗ διήρχετο σύρμα μετάλλινον. Δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὰ ἐκ Μυκηναίων ἐξαρτήματα Schuchhardt ἔ. ἀ. σελ. 213. Ὁμοίως ἄγνωστος εἶνε ἢ χρῆσις καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος εἰκονιζομένου μικροτέρου πλακιδίου (ὑψ. 0,038).

Κοσμήματα ἐν σχήματι καρδιοσχημῶν πετάλων ὡς τὰ τῆς εἰκ. 12 εὐρέθησαν ἤδη καὶ ἐν ἄλλοις Μυκηναϊκοῖς τάφοις². Ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν εὐρέθησαν περὶ τὰ 70. Ἐχουσι μῆκ. 0,015 καὶ ὑψ. 0,018, αἱ δὲ πολλαὶ ὀπαί, ἃς φέρουσιν (τινὰ μέχρι 13) ἀποδεικνύουσιν, ὅτι καὶ ταῦτα ἦσαν που ἐπερραμμένα.

Κάθετον σειρὰν ἀνθέων μεθ' ἐλικοειδῶς συνεστραμμένων φύλλων. ἀποτελεῖ τὸ κόσμημα τοῦ πίνακος 15 ἀρ. 10. Τὸ ἔλασμα, ὅπερ ἀποτελεῖ τοῦτο εἶνε λεπτότερον τοῦ συνήθους, οὐχὶ ὅμως τόσον λεπτὸν ὡς τὸ τῶν εἰδωλίων (πίν. 15 ἀρ. 1). Ἀνάλογον κόσμημα εἶνε καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ πίνακος 14 ἐν τῷ μέσῳ τῆς δευτέρας σειρᾶς εἰκονιζόμενον,

¹ Πέλ. π. γ. τὸν δακτυλιόλιθον Ἀρχ. Ἐφημ. 1889 πίν. 10, 32.

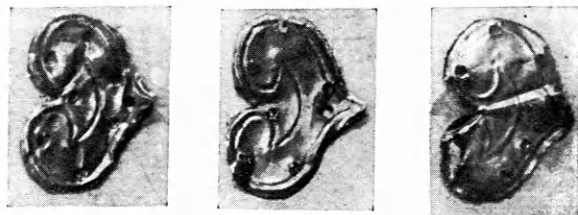
² Πέλ. κόσμημα ἐκ Σπάτα ὀστείνιον Bull. 2 (1878) πίν. 15. Τὸ σχῆμα ἄλλως τε ὁμοιάζον πρὸς φύλλα κισσοῦ εἶνε συνηθέστατον ὡς κόσμημα Πέλ. καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου ἡμῶν κόσμημα πίν. 14.

μόνον δὲ ἡ μορφή τῶν φύλλων διαφέρει. Τὰ κοσμήματα ταῦτα δὲν ἔχουσιν ὀπάς, ὥστε δὲν ἦσαν καὶ ταῦτα προσερραμμένα, ἀλλ' ἴσως ἦσαν ἐπικεκολλημένα ἐπὶ ὑφάσματος ἢ ἐπὶ ἄλλης τινὸς ὕλης.

Ῥόδακες χρυσοῖ εὐρέθησαν διαφόρων σχημάτων ἐν τῷ τάφῳ (πίν. 15 ἀρ. 11 καὶ 16 καὶ εἰκ. 13). Οἱ μεγαλειότεροι (πίν. 15 ἀρ. 16) ὡς ἐκ τῶν πολλῶν ὀπῶν, φαίνεται ὅτι ἦσαν προσερραμμένοι ἐπὶ ὑφάσματος. Οἱ τῆς εἰκόνος 13 εἶνε κεκυρτωμένοι καὶ ἔχουσι σχῆμα κωνικοῦ κομβίου.

Πλὴν τῶν περιγραφέντων χρυσοῦν κοσμημάτων περιεῖχεν ὁ τάφος καὶ ὀλίγας χρυσοῦς γάνδρας καὶ τὸ κατωτέρω εἰκονιζόμενον σταγονοειδὲς ἐξαρτήματιον (εἰκ. 13).

Κτερίσματα ἐξ ἄλλης ὕλης. Εἶπομεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ τάφος περιεῖχε πολλὰ ἐλεφάντινα κοσμήματα, περὶ τούτων ὅμως οὐδὲν εἶνε δυνατὸν νὰ λεχθῆ, διότι ἡ φθορὰ αὐτῶν εἶνε τοσοῦτον με-

Εἰκὼν 12.

γάλη, ὥστε οὔτε τὸ εἶδος τῶν πραγμάτων οὔτε τὸ σχῆμα αὐτῶν νὰ δύνηται ὀπωσδήποτε νὰ καθορισθῆ. Ἄρτια εὐρέθησαν μόνον δύο μικρὰ δισκάκια ἐξ ἐλεφάντος (εἰκ. 13) φέροντα παράστασιν ἐγκεχαραγμένην τρισκελοῦς μετὰ καμπύλων σκελῶν.

Ἐκ χαλκοῦ πλὴν ἐλαχίστων ἄλλων μικροτάτων συντριμμάτων προερχομένων ἐκ φθαρέντων τελείως κοσμημάτων ὑπῆρχεν ἐν τῷ τάφῳ μόνον μία μικρὰ (ὑψ. 0,057) βελόνη ἔχουσα τὸ ἕτερον ἄκρον κεκαμμένον (εἰκ. 14).

Ἐξ ἀργύρου εὐρέθησαν δύο μικροὶ κυλινδρῖσκοι ἐξωγκωμένοι κατὰ τὰ ἄκρα καὶ ὀλίγα μικρὰ τεμάχια προερχόμενα ἴσως ἐκ φθαρέντος ποτηρίου.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ὡς λίαν σπάνιον ἐν Μυκηναϊκοῖς τάφοις¹, εἶνε ἐν ἑκ σιδήρου μικρὸν τετραγωνικὸν περίπου πλακιδίον (μῆκ. 0,02 περίπου). Τὸ σχῆμα αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔχει τεχνικὴν ἀξίαν,

¹ Πέλ. Αρχ. Ἐφημ. 1888, 135 καὶ 1889, 147.

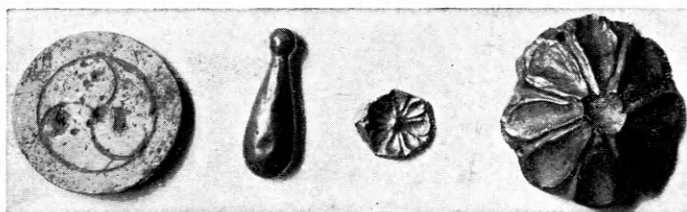
έπομένως μόνον εις τήν ἕκτακτον ἀξίαν τοῦ μετάλλου τότε δύναται νά ἀποδοθῆ ἢ ἐναπόθεσις εις τὸν τάφον τοῦ τόσον μικροῦ τεμαχίου τούτου.

Ὅλως ἀσήματα εἶνε τὰ ἐξ ὑαλομάζης ἢ ὑάλου εὑρεθέντα ἐν τῷ τάφῳ κοσμήματα. Πλήν τῶν δύο διπλῶν ὑαλίνων ἐλίκων περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 230), καὶ τῶν χανδρῶν (ἰδ. ἀνωτέρω σελ. 227), εὑρέθησαν καὶ ὀλίγα ψῆφοι ἐξ εὐθύπτου κυανῆς ὑαλομάζης καὶ ἐν ὀλίγῳ μεγαλειότερον ἀδιαγνώστου σχήματος κοσμημάτιον.

Ἄγγεῖα ὑπῆρχον σχετικῶς ὀλίγα ἐν τῷ τάφῳ, τὰ πλεῖστα δὲ ἦσαν τεθραυσμένα εις πολὺ μικρὰ τεμάχια καὶ ἐφθαρμένα εις βαθμὸν ὥστε νά εἶνε

πολὺ δύσκολος ἡ ἐπανόρθωσις τούτων, τὰ δὲ κοσμήματα αὐτῶν ἦσαν παντελῶς ἀδιάκριτα.

Τὰ καλλίτερον διατηρούμενα ἀπεικονίσθησαν ἐπὶ τοῦ πίνακος 11 (ὑψ. 0,28) καὶ ἐν εἰκόνι 15. Σπανιώτερον ὅπωςδῆποτε εἶνε τὸ σχῆμα τῆς ἐπὶ τοῦ πίνακος εἰκονιζομένης πρόχου¹. Μοναδικὸν δὲ μέχρι τοῦδε εἶνε μόνον τὸ μικρότερον μετὰ τριγωνικῶν τρημάτων καὶ μιᾶς καθέτου ἐπὶ τοῦ χείλους λαβῆς ἀγγεῖον τῆς εἰκόνης 17 (ὑψ. 0,11), ὅμοιον πρὸς τὸ ὅποιον δὲν εὑρέθη μέχρι τοῦδε ἐν ἄλλῳ Μυκηναϊκῷ τόφῳ. Τοῦτο μᾶλλον ὁμοιάζει πρὸς γεωμετρικὰ ἀγγεῖα². Ὁ πηλὸς αὐτῶν ἔχει χρῶμα ὠχρόλευκον καὶ παρ' ἄλλοις ὠχρόθυρον

Εἰκὼν 13.

εἶνε δὲ καθαρῶτατα εἰργασμένος καὶ συμπαγέστατος, ὅπως τῶν καλῶν Μυκηναϊκῶν ἀγγείων. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν ἔχει ἀσθενὲς κιτρινωπὸν ἐπάλειμα ἀφανισθὲν κατὰ τὸ πλεῖστον, τὰ δὲ κοσμήματα εἶνε γεγραμμένα διὰ μέλανος ἀλαμπούς γανώματος.

Ἄξιοσημείωτος εἶνε ἡ ἐν τῷ τάφῳ εὑρεσις ἀγ-

Εἰκὼν 14.

γείων, ἅτινα συνήθως εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν πολὺ ἀρχαιοτέρων προμηκηναϊκῶν συνοικισμῶν. Μεταξὺ τούτων διακρίνονται πρὸ πάντων τὰ τεμάχια ἐνὸς μεγάλου ὅπωςδῆποτε ἀμφορέως, ὅστις φαίνεται, ὅτι ἔχει κατασκευασθῆ μόνον ἐν μέρει ἢ ἀτελῶς ἐπὶ τοῦ τροχοῦ. Ὁ πηλὸς εἶνε χονδροειδῆς, ὅπως ἐν γένει ὁ πηλὸς τῶν ἀγγείων τῶν παναρχαίων τούτων χρόνων ἔχει χρῶμα κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν

ἡμισυ τοῦ πάχους αὐτοῦ μέλαν καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἡμισυ ἐρυθρὸν, ἢ δ' ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶνε ἡλειμμένη δι' ἐρυθροῦ στίλβοντος χρώματος κατὰ

Εἰκὼν 15.

τὸ πλεῖστον νῦν ἀπολελεπισμένου. Ἄγγεῖα ἐξ

¹ Ἐν τῷ Ἑθνικῷ Μουσείῳ ὁμοία εἶνε ἡ ὑπ' ἀρ. 3765 μυκηναϊκὴ πρόχου πρὸς *Mykenische Thongef. V* καὶ *Mitt.* 1889, πίν. IX, 1. ἔνθα ὅμως τὸ ἄνθος εἶνε διαφόρως ἐσχηματισμένον.

² Πέλ. π. γ. τὸ ἐξ Ἑλευσίνος ἀγγεῖον *Αρχ. Ἐφημ.* 1898 σελ. 107 εἰκ. 27.

ὁμοίου πηλοῦ κατεσκευασμένα εὐρέθησαν ἤδη ἐν Διμινίῳ καὶ Σέσκλῳ πολλά, ἢ δ' εὐρεσις τούτου ἐν τῷ τάφῳ ἡμῶν μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ κατασκευὴ τούτων ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις ἐξηκολούθει καὶ κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους.

Ὅμοίως εὐρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ καὶ τεμάχια ὀπωσοῦν μεγάλου χειροποιήτου ἀγγείου, τοῦ ὁποῦ οὗ ὁ πηλὸς εἶνε ὁμοίος πρὸς τὰ τῶν λεγομένων ἀγγείων *Bucchero*.

Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ γενομένη περιγραφῇ ἐνὸς ἐκάστου τῶν εὐρημάτων ἐδόθη ἡμῖν εὐκαίρῳ νὰ καταδείξωμεν, ὅτι ταῦτα πάντα ἀπολύτως ὁμοιάζουσι τελείως πρὸς πράγματα εὐρεθέντα ἤδη ἐν ἄλλοις τάφοις διαφόρων Μυκηναϊκῶν πόλεων. Τῶν πλείστων μάλιστα ἐκ τούτων ἡ ὁμοιότης κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς εἶνε τοι-

αύτη, ὥστε νὰ γίνηται πιθανόν, ὅτι καὶ ταῦτα, ὅπως καὶ τὰ πλεῖστα τῶν κοσμημάτων τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀγνώστου ἔτι κοινοῦ κέντρου. Ἡ αὐτὴ δ' ὁμοιότης ἐδείχθη καὶ ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τῶν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τάφου, καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ταφῆς καὶ τὰς κατὰ ταύτην συνηθείας. Βεβαιούται λοιπὸν καὶ διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ τάφου ἡμῶν, τὸ καὶ ἤδη πρότερον γνωστὸν γεγονός, ὅτι καὶ οἱ κατοικοῦντες τὰ παράλια ταῦτα τῆς Θεσσαλίας Μυκηναῖοι λαοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος, ὅπερ κατοικοῦν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, εὐρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ κατὰ τὴν 2 π. Χ. χιλιετηρίδα.

K. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ.

ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

Ἐν τῶν σπουδαιότερων αἰτίων τῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀφηγήσεων περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας ἀσυμφωνίας εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ ἀβέβαιος θέσις τοῦ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου καὶ Πλουτάρχου ἀναφερομένου « Ἡρακλείου ».

Ὁ Leake (*The demi of Attica*, Τόμ. II σ. 33), ὁ Mayer (*Hermes* XXX σ. 286), ὁ Milchhöfer *Karten von Attica, Erläuternder Text Heft II* σ. 6) καὶ ἄλλοι ἐταύτισαν τὸ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (IA' 18) καὶ Πλουτάρχου (Θεμιστ. 13) ἀναφερόμενον ὡς ὀρίζον μετὰ τῆς Σαλαμίνας τὴν διεύθυνσιν ἣν κατέσχευεν ἡ ἐλληνικὴ παράταξις Ἡρακλείου πρὸς τὸ τετράκωμον Ἡρακλείον (Πολυδεύκ. Δ' 105, Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἐγελίδαι), ὅπερ ἀπετέλει τὴν ἔνωσιν τῶν τεσσάρων ἀττικῶν δήμων, Πειραιέων, Φαληρέων, Ἐυπεταιόνων καὶ Θυμακιταδῶν, καὶ ὅπερ γενικῶς ἐταυτίσθη πρὸς τὰ ἐρείπια ἅτινα εἶδεν ὁ Leake (l. c.) παρὰ τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Κερατσινίου.

Ἐν τούτοις φαίνεται ἤδη ἀναμφίβουλον ὅτι τὸ τετράκωμον Ἡρακλείον ἔκειτο εἰς τὴν γειτο-

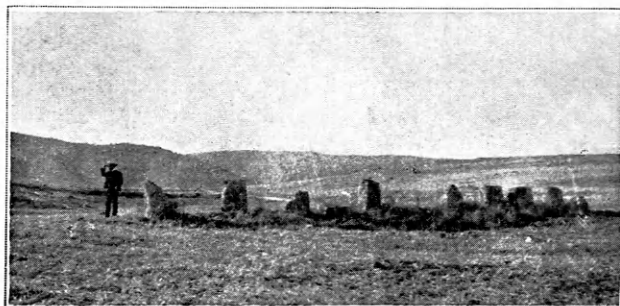
νίαν τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Ρέντη, εἰς τὰ Β. Α. τοῦ Ν. Φαλήρου (*Wilhelm Ἁρχ. Ἐφημ.* 1904, σελ. 139, Milchhöfer ἔ. ἀ. Heft VIII. σ. 29) καὶ ἐπομένως φαίνεται ἀδύνατος ἡ παρὰ τοῦ Διοδώρου ἀναφορὰ τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ τὸ τετράκωμον Ἡρακλείον, καθ' ἣν περίπτωσιν τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔκειτο παρὰ τὸν Ἁγ. Ἰωάννην τὸν Ρέντην, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀποστάσεως τοῦ Ἡρακλείου τούτου ἀπὸ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς παρεμβολῆς τῆς πολλῶν σπουδαιότερας πόλεως τοῦ Πειραιῶς εἰς ἣν ἔδει νὰ ἀναφέρηται, ὡς ἐπίσης καὶ πολλῶν λόφων ἀποκλειόντων τὴν ἀπὸ τῶν στενῶν τῆς Σαλαμίνας θέαν αὐτοῦ.

Νομίζω ὅτι ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Διοδώρου καὶ Πλουτάρχου πρὸς τὸ τετράκωμον Ἡρακλείον ἀπετέλεσε τὸ σπουδαιότατον σφάλμα ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀφηγήσεσιν τῶν νεωτέρων περὶ τῆς ναυμαχίας καὶ φρονῶ ὅτι τὸ Ἡρακλείον τοῦ Διοδώρου, ὅπερ πρέπει ἀναμφιβόλως νὰ τεθῆ εἰς τὴν γειτονίαν τῆς Σαλαμίνας, ἐπὶ τῆς

έναντι αὐτῆς ἀττικῆς ἀκτῆς, ἦτο ὅλως διάφορον τοῦ τετρακώμου Ἡρακλείου· δὲν ἀνήκον δὲ εἰς τὸ τετρακώμον Ἡράκλειον τὰ ὑπὸ τοῦ Leake ἀναφερόμενα ἐρείπια, ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι ὑπῆρξεν ἕτερον Ἡράκλειον, ἐν τῶν πολλῶν ἐν Ἀττικῇ, ὅπερ δὲν ἦτο εἰμὴ τέμενος τοῦ Ἡρακλέους καὶ οὐχὶ ναός, οὐδὲ χώρος κατακρημένος. Ἐξηκριθῶσα δὲ τῷ ὄντι τὴν ὑπαρξίν ἐρείπιων τινῶν ἐν τῷ βάθει τοῦ κόλπου τοῦ Κερατσινίου, ἅτινα πιθανῶς εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Leake ἀναφερόμενα, παρίστανται δὲ ἐν τῇ παρατιθεμένῃ φωτογραφίᾳ¹. Τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ λίθων τινῶν ἀργῶν ἐν εὐθείᾳ κειμένων, ὕψους μέτρου περίπου, ἐμπεπηγμένων δ' ἐν τῷ ἐδάφει κατ' ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἄνευ συγκολλητικῆς τινος οὐσίας ἢ τειχοποιίας μεταξύ αὐτῶν. Εἰς τοὺς πόδας τοῦ Αἰγάλεω καὶ πρὸς τὰ

βορειοανατολικά τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Κερατσινίου εὐρισκόμενα, εἶνε ἀκριβῶς ὅμοια πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Milchhöfer (Erl. Text Kart. v. Att. Heft I. σ. 37) περιγραφόμενα καὶ συνιστῶντα τὸ Θησεῖον τέμενος, συμπεραίνω δὲ ἐξ ἄλλων ὁμοίων λίθων καὶ ἰχνῶν κατακειμένων ἐν γραμμῇ πρὸς ὀρθὰς τῇ πρώτῃ, τῇ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ παρισταμένη, ὅτι ὠρίζον τὴν περιοχὴν ὀρθογωνίου τινὸς χώρου ἀφιερωμένου τῷ Ἡρακλεῖ καὶ ἀποτελοῦντος Ἡράκλειόν τι τέμενος καθ' ὃν τρόπον τὸ Θησεῖον ἦτο τέμενος Θησεῶς. Αἱ πλευραὶ αὐτοῦ εἶχον μήκος ὡσεὶ 230 ποδῶν, τουτέστι εἶχε τοῦτο διαστάσεις κατὰ τι μείζονας τῶν τοῦ Θησείου.

Δέον ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ἡ μεγίστη ὁμοιότης ἣτις ὑπάρχει μεταξύ τῶν ἐρμάκων τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῶν τοῦ Θησείου ὡς περιγράφονται

ὑπὸ τοῦ Milchhöfer (ἔ. ἀ.). Ὅθεν ὑποτίθηναι ὅτι ἀμφότερα τὰ τεμένη ταῦτα ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τοὺς δύο παραστάτας τῇ νεότητι, τὸν Ἡρακλέα καὶ Θησεά, καὶ ὅτι τὸ Θησεῖον τέμενος ὡς ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Milchhöfer δὲν ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν τοιοῦτο γνωστὸν κατασκευάσμα. Δυνάμεθα δὲ νὰ παραδεχθῶμεν μετὰ τοῦ Lolling (Meerenge v. Salamis σ. 6) ὅτι ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ὀλόκληρος ἡ ἀττικὴ ἀκτὴ τῶν στενῶν ἐκαλεῖτο Ἡράκλειον ἐκ τοῦ Ἡρακλείου τεμένου, συνωδὰ τῷ Κτησίᾳ λέγοντι «τὸ στενόνατον τῆς ἀττικῆς δὲ Ἡράκλειον καλεῖται» (Περσ. 26), καίτοι αἱ λέξεις «ὁ Ἡράκλειον καλεῖται» πιθανὸν νὰ παρενεβλήθησαν παρὰ τινος ἀντιγραφέως. Ὅστε ἀναμφιβόλως μὲν ἔκειτο ἐν τῷ βάθει τοῦ Κερατσινίου Ἡράκλειόν τι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο τὸ τετρακώμον, ἀλλὰ ἕτερον τέμενος τοῦ Ἡρακλέους.

¹ Χάριτας ὀφείλω τῷ φίλῳ συναδέλφῳ κ. Γ. Σ. Ε. Κρίστῳ παρασχόντι μοι τὴν παρατιθεμένην φωτογραφίαν.

Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς κατασκευῆς τοῦ Ἡρακλείου τούτου τεμένου νομίζω ὅτι πρέπει αὕτη νὰ ὀρισθῇ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου καὶ Αἰσχύλου καὶ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Διοδώρου καὶ Ἐφόρου, ὅπερ συμπεραίνω ἐκ τοῦ ὅτι, ἐὰν τὸ Ἡράκλειον τοῦτο ὑπῆρχε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου ἢ πρὸ αὐτοῦ καὶ ἦτο, ὡς θὰ ἦτο, ἐὰν ὑπῆρχε, γνωστὸν παρ' αὐτοῦ, ἔδει ἀναμφιβόλως νὰ ἀναφέρηται παρ' αὐτοῦ ὡς ἐν τῶν σημείων εἰς ἃ διηυθύνθη ἡ ἐλληνικὴ παράταξις, δεδομένου ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δι' ἔλλειψιν τοπογραφικῶν σημείων ἐπαρκῶς γνωστῶν καὶ ὠρισμένων προσέφυγεν εἰς χρησιμοὺς ἀκόμη πρὸς καθορισμὸν τῆς μάχης. Ὅμοίως ἤθελεν ἀναφέρεσθαι καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου, ὡς τούναντίον ἀναφέρεται παρὰ τοῦ Διοδώρου, Κτησίου καὶ Φανοδήμου (Πλουτ. Θεμ. 13). Τοῦτο νομίζω παρέχει τὸ ἐνδόσιμον ὅπως ὀρισθῇ ὡς χρόνος τῆς κατασκευῆς τοῦ τεμένου τούτου ἢ περὶ

τὰ 400 πρὸ Χριστοῦ ἐποχῇ καὶ πιθανῶς οἱ χρό-
νοι τοῦ Θρασυβούλου (πρὸβλ. Σβορώνου — Τὸ ἐν
Ἀθήναις Κεντρ. Μουσεῖον σελ. 130).

Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώσω ἐνταῦθα τὴν τελείαν
συμφωνίαν ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ τοιούτου
ὀρισμοῦ τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Διοδώρου καὶ τῆς
ἀφηγησεῶς μου περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλα-
μῖνος (Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία ἀπὸ ναυτικῆς καὶ
ιστορικῆς ἀπόψεως, Ἀθήναι 1902), ἣτις βασι-
ζεται ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπὶ τῆς ναυτικῆς στρατηγικῆς

καὶ τακτικῆς τῶν ἀρχαίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ
ιδίαις ὄλως τῶν ἀρχαίων κειμένων ἐρμηνείας, ἣτις
ἄγει τὰ ἀντιστρατευόμενα φαινομενικῶς κείμενα
τοῦ Ἡροδότου καὶ Διοδώρου εἰς πλήρη συμφωνίαν
ἄνευ διορθώσεως τοῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου ὡς
ἔπραξεν ὁ Loescheke (Ephorosstudien I Jahr. d.
Phil. 1877 σ. 25) καὶ ἐσχάτως ὁ Raase (Die
Schlacht bei Salamis 1905).

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Δ. ΠΕΔΙΑΔΗΣ

Ἀνθυποπλοίαρχος τοῦ Β. Ναυτικοῦ

ΗΡΩΣ ΕΠΙ ΒΛΑΥΤΗ

Ἡ κατωτέρω σ. 246 δημοσιευομένη στήλη ἀνε-
καλύφθη τὸ 1904 ἐν Ἀθήναις, πλησίον τοῦ στρα-
τιωτικοῦ νοσοκομείου, πρὸς μεσημέριαν τοῦ Διονυ-
σιακοῦ θεάτρου· περιεγράφη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ
Schrader¹ καὶ κατόπιν ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Amelung²
καὶ τοῦ Γ. Βυζαντινοῦ³

Ἡ στήλη εἶναι στενὴ τετραγώνος καὶ φέρει ἀνά-
γλυπτον ὄφιν, εὐρύνεται δὲ κατὰ τι ἀνωτέρω τοῦ
ὄφους καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ εὐρυτέρου τμήματος αὐ-
τῆς εἶναι προσηλωμένος διὰ δύο σιδηρῶν γόμφων
λίθινος τύπος σανδαλίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει
ἐγκεχαραγμένη ἡ μορφή ἀνδρὸς ἰκέτου. Μεταξὺ
τοῦ σανδαλίου καὶ τοῦ ὄφους ἀναγινώσκειται ἡ ἐπι-
γραφή Σίλων ἀνέθηκε, τῆς ὁποίας τὰ τρία τελευ-
ταῖα γράμματα ἐχαράχθησαν ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ δε-
ξιὰ πλαγίας πλευρᾶς τῆς στήλης. Τὰ γράμματα
εἶναι τοῦ τετάρτου πρὸ Χρ. αἰῶνος. Τὸ ὄλον ὕψος
τοῦ ἀναθήματος ἔχει σήμερον ὕψος 2,39 μ., κάτω
ὅμως εἶναι ἡ στήλη ὀλίγον κολοβή· τὸ ὕψος τοῦ
σανδαλίου εἶναι 0,515 μ.

Ὁ Schrader, ὁ Amelung καὶ ὁ Βυζαντινὸς
παραδέχονται ἀδιστακτικῶς, ὅτι ἡ στήλη τοῦ Σί-
λωνος προέρχεται ἐκ τοῦ πλησίον τοῦ τόπου τῆς

¹ Ath. Mitteil. 1904 σ. 212.

² Archiv für Religionswissenschaft VIII σ. 157 ἐξ., μετὰ
πίνακος.

³ Annual of the Br. School 1904-5 σ. 146 ἐξ., μετ' εἰκόνων
ἐν τῷ κειμένῳ.

εὐρέσεως κειμένου Ἀσκληπείου. Ὡς πρὸς τὴν ἔν-
νοιαν δ' αὐτοῦ ὁ Schrader παρατηρεῖ, ὅτι τὸ σαν-
δάλιον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὰ ἴχνη ἢ πέλ-
ματα ποδῶν, ἅτινα ἀπαντῶσιν ἐγκεχαραγμένα ἐπὶ
λίθων ἀνατεθειμένων μάλιστα εἰς ἱερὰ θεῶν ἰα-
τρῶν ὡς ἀναμνηστικὰ τῆς ἐπισκέψεως αὐτῶν ὑπὸ
τῶν ἀναθέντων. Κατὰ τὸν Schrader αἰτία τοῦ
ἀναθήματος τοῦ Σίλωνος ὑπῆρξε παράδοξός τις
θεραπεία τοῦ ποδὸς τοῦ ἰκέτου ὑποδειχθεῖσα αὐτῷ
ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐγκοιμηθέντι ἐν τῷ ἱερῷ. Ὁ
Amelung τοῦναντίον παραδέχεται, ὅτι τὸ σανδά-
λιον ἔχει τὴν αὐτὴν ἔνοιαν, ἣν καὶ τὰ πέλματα
ποδῶν· διότι ἐάν, λέγει, ἀνεφέρετο εἰς θεραπείαν
ἀσθενοῦντος ποδός, τὸ σχῆμα αὐτοῦ θὰ ἐδήλου
κατὰ τινα τρόπον τὴν ἀσθένειαν, ἐνῶ πραγματικῶς
τὸ σανδάλιον εἶναι κανονικώτατον. Τέλος ὁ Βυζαν-
τινὸς δὲν ἀποκρούει μὲν τὴν γνώμην, ὅτι ἡ στήλη
τοῦ Σίλωνος ἀνετέθη πρὸς ἀνάμνησιν ἐπισκέψεως
τοῦ Ἀσκληπείου, ἐκφέρει ὅμως συγχρόνως τὴν εἰ-
κασίαν, ὅτι πιθανῶς τὸ σανδάλιον ἔσωσε τὸν κύ-
ριον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ δῆγματος ὄφους ἢ ἀπὸ ἄλλου
τινὸς ὁμοίου κινδύνου.

Ἡ κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Schrader ἀντίρρησης
τοῦ Amelung νομίζω ὅτι εἶναι βᾶσιμος. Ἀλλὰ
καὶ ἡ ἰδική του δὲν μοι φαίνεται ἐπαρκῶς ἐστη-
ριγμένη· διότι κατέστησε μὲν ὁ Amelung πιθα-
νόν, ὅτι τὰ σανδάλια δύνανται νὰ σημαίνωσιν ὅ,τι

καὶ τὰ πέλματα τῶν ποδῶν, ἠμέλησεν ὁμοῦς ν' ἀποδείξει, ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦ νὰ χαράττωσιν οἱ προσκυνηταὶ ἱερῶν τόπων τὰ πέλματα τῶν ποδῶν των ἐπὶ ἀνάθηματικῶν λίθων, ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι ἤδη κατὰ τὸν τέταρτον πρὸ Χρ. αἰῶνα, ὅτε ἐποιήθη ἡ στήλη τοῦ Σίλωνος¹.

Ὡς πρὸς τὴν τρίτην εἰκασίαν, ὅτι τὸ σκανδάλιον ἔσωσε τὸν Σίλωνα ἀπὸ δῆγματος ὄφρα, παρὰ τὴν ὅτι, ἀφοῦ ὁ Σίλων δὲν ἐφρόντισε νὰ ὑποδείξῃ τοῦτο δι' ἐπιγραφῆς ἢ ἄλλως πως, δὲν ἀρκεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ μνημονευόμενον σημερινὸν παράδειγμα, ἵνα καταστήσῃ πιστευτὴν τὴν εἰκασίαν, ἀλλὰ τὸ πολὺ δυνατὴν μόνον.

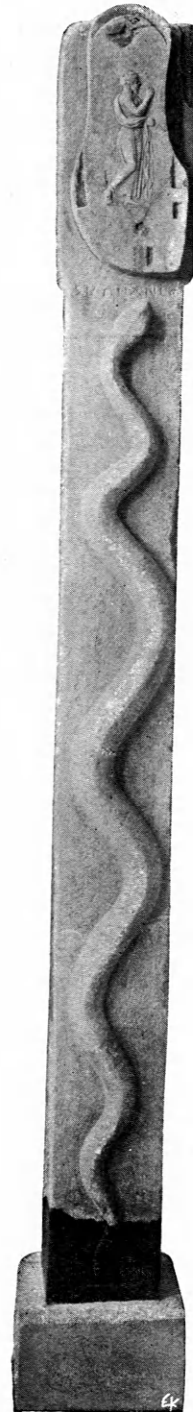
Οὕτω οὐδεμία ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν, αἵτινες προετάρθησαν μέχρι τοῦδε, εὐχαριστεῖ τελείως. Δὲν ὑπάρχει δέ, νομίζω, ἐλπίς νὰ ἐξευρεθῇ καλυτέρα, ἐν ὅσῳ — ἄνευ ἐπαρκῶν ἀποδείξεων ἄλλως — πιστεύεται, ὅτι τὸ ἀνάθημα τοῦ Σίλωνος προέρχεται ἐκ τοῦ Ἀσκληπείου, καὶ ζητεῖται ἐν αὐτῷ ἐκ παντὸς τρόπου σχέσις τις πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν. Διότι τὸ αἴτιον τῆς ἀποτυχίας τῶν μνημονευθέντων ἐρμηνευτῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐνῶ οὐχὶ μακρὰν τοῦ Ἀσκληπείου ὑπῆρχεν ἄλλο ἱερόν, περὶ τοῦ ὁποῦ ἐλάχιστα μὲν γνωρίζομεν, ἀρκοῦντα ὁμοῦς, ἵνα ἐξηγήτωσι τὴν περίεργον στήλην ἀπλούστατα καὶ πιθανώτατα. Τοῦτο ἐλπίζω ὅτι θὰ καταδειχθῇ ἐναργῶς ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Ἐν CIA III 411 δημοσιεύεται ἐπιγραφὴ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἣτις ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἴσοδος πρὸς ση|κὸν Βλαύτης καὶ|
Κουροτρόφου ἀνει|[μέν]η τῷ δήμῳ

Ἡ ἐπιγραφὴ εὐρέθη κάτωθι τοῦ πύργου τῆς Νίκης ἐντετειχισμένη εἰς τουρκικὸν προμαχῶνα, ὃ δ' ἐν αὐτῷ μνημονευόμενος σηκὸς τῆς Κουροτρόφου εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ περὶ τὴν εἴσοδον τῆς ἀκροπόλεως κείμενον ἱερόν αὐτῆς, τὸ ἐκ πολλῶν ἄλλων μαρτυριῶν γνωστὸν². Ὡς διδάσκει ὁμοῦς ἡ ἐπιγραφὴ, μετεῖχεν αὐτοῦ καὶ ἡ Βλαύτη ἢ ἴσως ἐκέ-

κτητο αὕτη τέμενος συνεχόμενον μετὰ τοῦ τέμενους πῆς Κουροτρόφου. Ἐκ τούτου ὑπέθεσαν πάντες, ὅσοι ἔσχον ἀφορμὴν νὰ γράψωσι περὶ τῆς Βλαύτης, ὅτι

ἦτο θεά¹, καὶ ἡ ἀβίαστος ἐρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς

¹ Ὁ Drexler παρὰ Roscher, *Lexikon d. Myth.* II 1 σ. 527 θεωρεῖ δυνατόν, ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐξ Αἰγύπτου τὸ πρῶτον διεδόθη εἰς ἄλλας χώρας. Πάντως δὲ ἀπαντᾷ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, ὅσον γνωρίζω, εἰς πολὺ ὑστερωτέρους χρόνους.

² Ἡ λέξις σηκὸς σημαίνει ἐνταῦθα οὐχὶ ναόν, ἀλλ' ἀπλῶς περίβολον, τέμενος περίφρακτον· πρὸ Köhler, *Ath. Mitt.* 1877 σ. 177 καὶ 257. Deneke παρὰ Roscher, *Lex. d. Myth.* I₂ σ. 2495.

¹ Ἴδε Kern ἐν Pauly-Wissowa, *Realencykl.* III σ. 560 ἐξ. (ἄρ. Blaute), καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένους. Ὁ K. Keil διώρθωσεν, ἄνευ ἀνάγκης καὶ βεβαίως ἐσφαλμένως, τὸ Βλαύτης εἰς Βλάσσης, τὴν γνώμην δ' αὐτοῦ παρεδέχθη ὁ Usener, *Götternamen* σ. 127.

πραγματικῶς εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα ἄγει. Ὁ Ἑσυχίος ὁμοίως γνωρίζει τὴν Βλαύτην ὡς ὄνομα τόπου καὶ οὐχὶ θεᾶς, διότι λέγει (ἐν λ.): Βλαύτη, τόπος Ἀθήνησι. Ὅτι ὁ Ἑσυχίος ἐννοεῖ τὴν αὐτὴν Βλαύτην, ἣν καὶ ἡ ἐπιγραφή, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, τοῦτο δὲ παρατήρησαν πολλοὶ ἤδη, οἵτινες καὶ συνῆψαν τὰς δύο μαρτυρίας· οὐδεὶς ὅμως, νομίζω, προσεπάθησε νὰ ἄρῃ τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἀντιφασιν. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἀποδεικνύει αὕτη, ὅτι Βλαύτη ἐλέγετο καὶ τόπος τις συνεχόμενος μετὰ τοῦ ἱεροῦ τῆς Κουροτρόφου ἢ ἀποτελῶν μέρος αὐτοῦ καὶ ἡ ἡρώϊνη ἢ θεά, ἣτις ἦτο ἐπώνυμος τοῦ τόπου τούτου. Ἄρα ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Βλαύτη ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπειραρίθμων, μᾶλλον ἢ ἦττον ἀμυδρῶν, μορφῶν, αἵτινες προσωποποιοῦσι νήσους, πόλεις, δῆμους, τόπους, ὄρη κ.τ.τ., ἀρχικῶς δὲ τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, τὸν πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς ἀκροπόλεως, πιθανῶς ἕνεκα τοῦ σχήματός του, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει πρὸς σανδάλιον.

Πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ Ἑσυχίου ἀναφέρει τὴν Βλαύτην καὶ χωρίον τι τοῦ Πολυδεύκους (Ὀνομ. Ζ, 87), ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγινώσκονται τὰ ἀκόλουθα: ἡ δὲ βλαύτη σανδαλίου τι εἶδος, καὶ ἥρωος Ἀθήνησιν ὁ ἐπὶ βλαύτη ἀνέθηκε γὰρ τις σκυτοτόμος βλαύτης λίθινον τύπον. Ὁ Kern (ξ. α.), ὅστις σχετίζει τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν, παρατηρεῖ ὅτι εἶναι ἀνερμήνευτον μέχρι τοῦδε. Ἀληθῶς δὲ δὲν εἶναι πολὺ σαφές· οὐχ ἦττον ὅμως μανθάνομεν ἐξ αὐτοῦ, ὅτι ἐν Ἀθήναις ἐλατρεύετο ἥρωος τις, ἀνώνυμος πιθανῶς, καλούμενος δὲ ἀπλῶς «ἐπὶ Βλαύτη», καὶ ὅτι ὑπῆρχε παράδοσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκλήθη οὕτω ἕνεκα λιθίνου τύπου σανδαλίου, τὸν ὁποῖον ἀνέθηκε σκυτοτόμος τις. Αὐτὸς ὁ Πολυδεύκης ἐπίστευε πιθανῶς, ὅτι ἐν τῷ προσδιορισμῷ «ἐπὶ Βλαύτη» ἡ δευτέρα λέξις σημαίνει πραγματικῶς σανδάλιον· ὅτι ὅμως εἶναι κύριον ὄνομα καὶ ὅτι πρέπει τὸ ἀρχικὸν γράμμα αὐτῆς νὰ γρά-

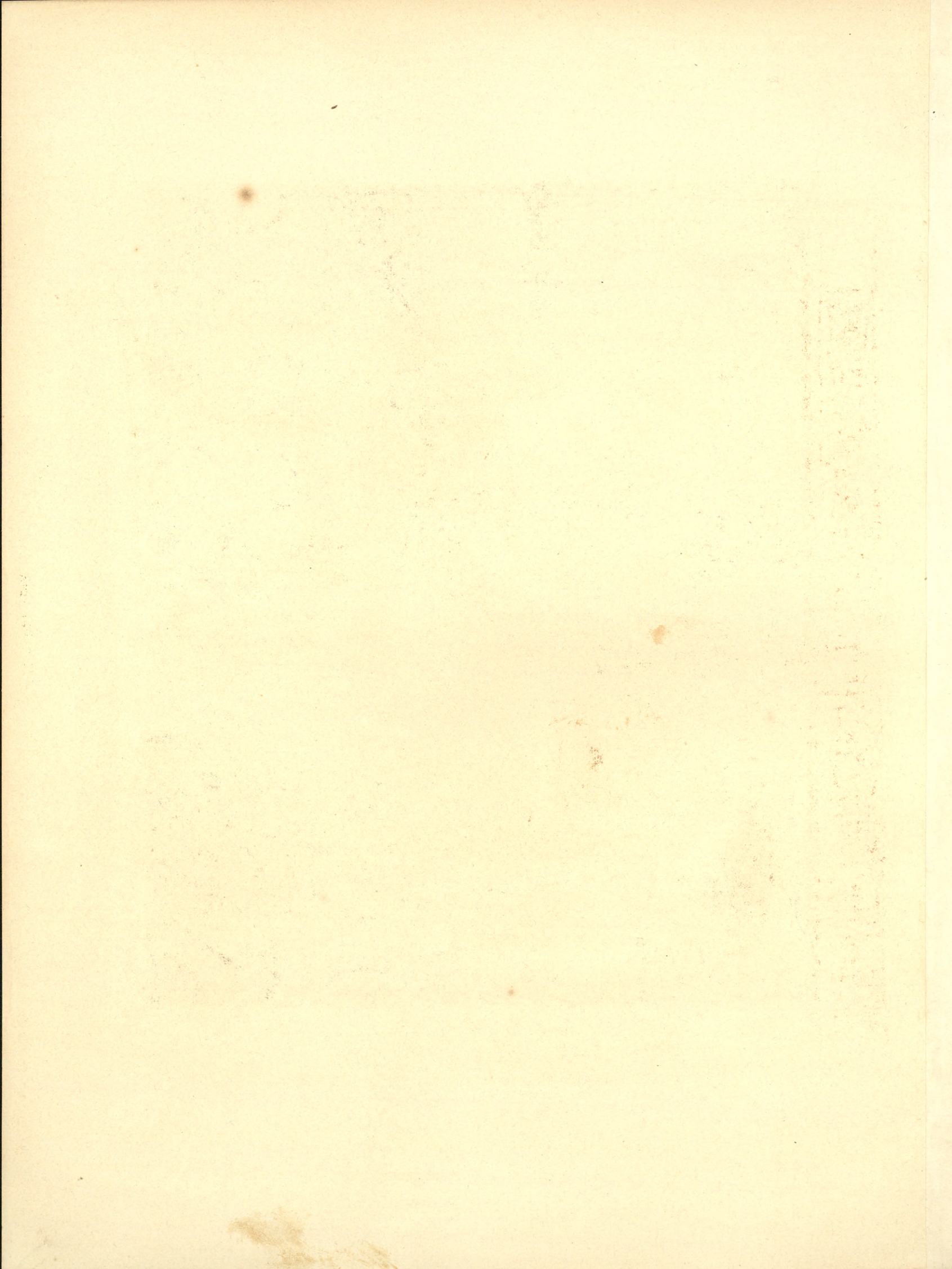
φῆται κεφαλαῖον, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀμφίβολον. Ὅμοια ἐντελῶς εἶναι τὰ Ἀφροδίτη «ἐπὶ Ἴπολύτῳ» καὶ δικαστήριον «ἐπὶ Παλλαδίῳ», «ἐπὶ Δελφινίῳ» κ. ἄ. Πρόκειται ἄρα πάλιν περὶ τοῦ τόπου ἢ τῆς θεᾶς Βλαύτης καὶ ὁ ἥρωος «ἐπὶ Βλαύτη» ἐλατρεύετο πλησίον τοῦ ἱεροῦ τῆς Κουροτρόφου. Ἡ αἰτιολογία δὲ τοῦ ὀνόματος, τὴν ὁποίαν ἀναγράφει ὁ Πολυδεύκης, δὲν ἔχει βεβαίως ἀξίαν μεγαλυτέραν τῆς τῶν ἄλλων ὁμοίων λόγων, δι' ὧν ἐζήτουν νὰ ἐρμηνεύσωσι παράδοξα ὀνόματα καὶ ἔθιμα· καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ ἥρωος «ἐπὶ Βλαύτη» δὲν ἦτο ἀληθῶς ὀλίγον παράδοξος. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ εὑρεθῇ ἐξήγησις τις, ἐν δὲ ἀνάθημα παριστάνον λίθινον τύπον βλαύτης παρέσχεν αὐτὴν· ὑπέθεσαν, ὅτι ὁ ἥρωος ἐκλήθη ἐκ τούτου καὶ περαιτέρω — πολὺ εὐλογοφανῶς — ὅτι ὁ προσεγεγκὼν τὸ δῶρον ἦτο σκυτοτόμος. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐξ ὅλης τῆς ἱστορίας μόνον τὰ περὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἀναθήματος ὀφειλομεν νὰ δεχθῶμεν ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικά. Ὁ ἀναθέτης δυνατόν νὰ ἦτο σκυτοτόμος· ὁ τύπος τῆς βλαύτης ὅμως δὲν εἶχε σχέσιν πρὸς τὸ ἔργον, ὅπερ αὐτὸς ἤσκει, ἀλλ' ἦτο σύμβολον λαλοῦν τοῦ ἥρωος «ἐπὶ Βλαύτη», καὶ ἕνεκα τούτου ἐθεωρεῖτο ἀνάθημα ἀρμόζον εἰς αὐτόν.

Ἴσως εἶναι περιττὸν νὰ δηλώσω νῦν ῥητῶς, ὅτι θεωρῶ βέβαιον, ὅτι ἡ στήλη τοῦ Σίλωνος εἰς τὸν ἥρωα τοῦτον ἦτο ἀνατεθειμένη. Ὁ τόπος τῆς εὐρέσεως, ὁ ὄφισ — τὸ κοινὸν σύμβολον τῶν ἡρώων — καὶ τὸ σανδάλιον συμφωνοῦσιν ἄριστα. Ἡδύνατό τις μάλιστα, προβαίνων περαιτέρω, νὰ εἰκάσῃ, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους ἀναφερόμενον ἀνάθημα τοῦ σκυτοτόμου εἶναι αὐτὸ τὸ τοῦ Σίλωνος· ἀλλ' ἀναγκαία δὲν εἶναι ἡ ὑπόθεσις αὕτη, διότι πιθανῶς ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Βλαύτης δὲν ὑπῆρχεν ἐν μόνον μνημεῖον φέρον τύπον σανδαλίου.

X. ΤΣΟΥΝΤΑΣ

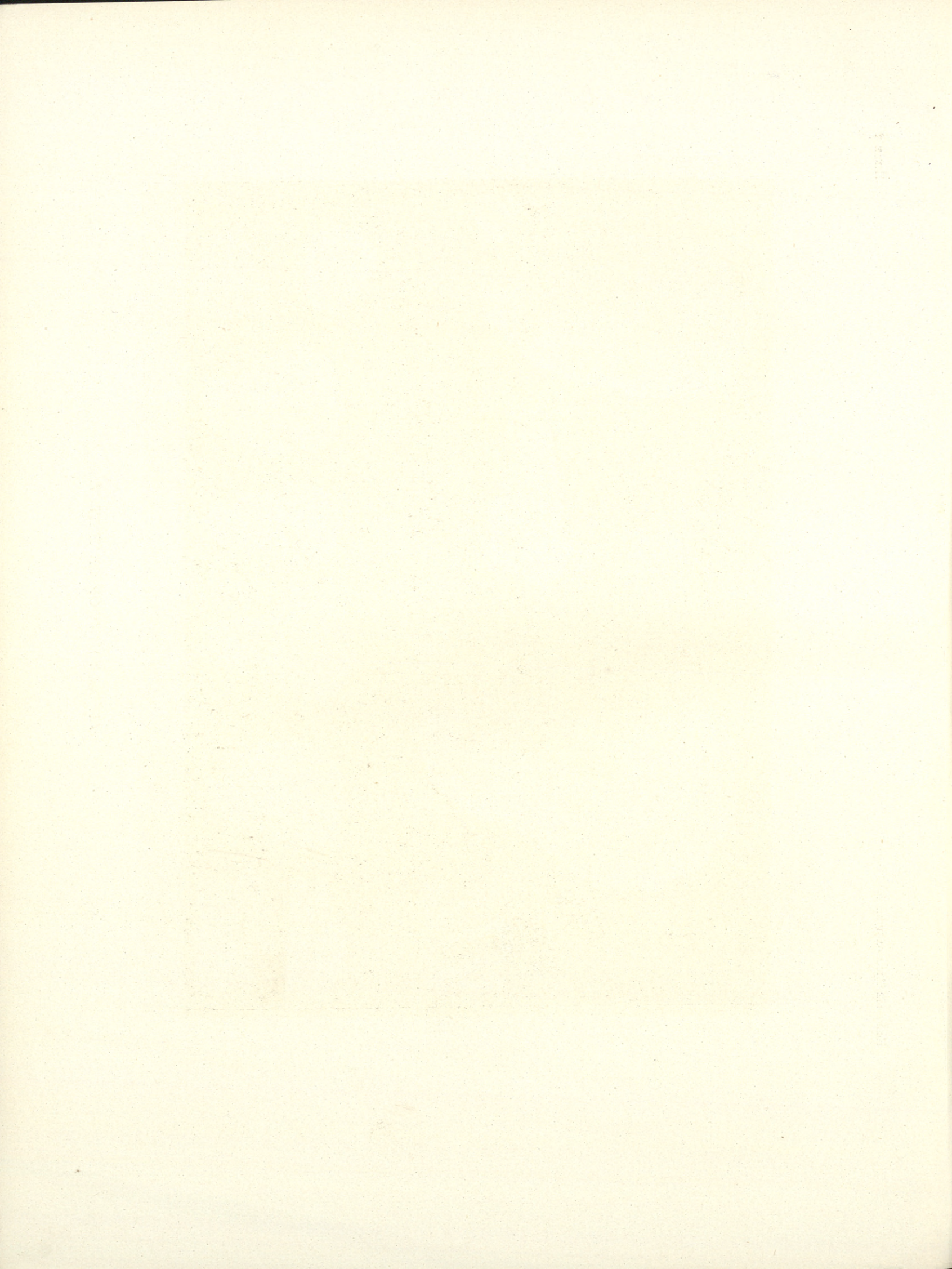

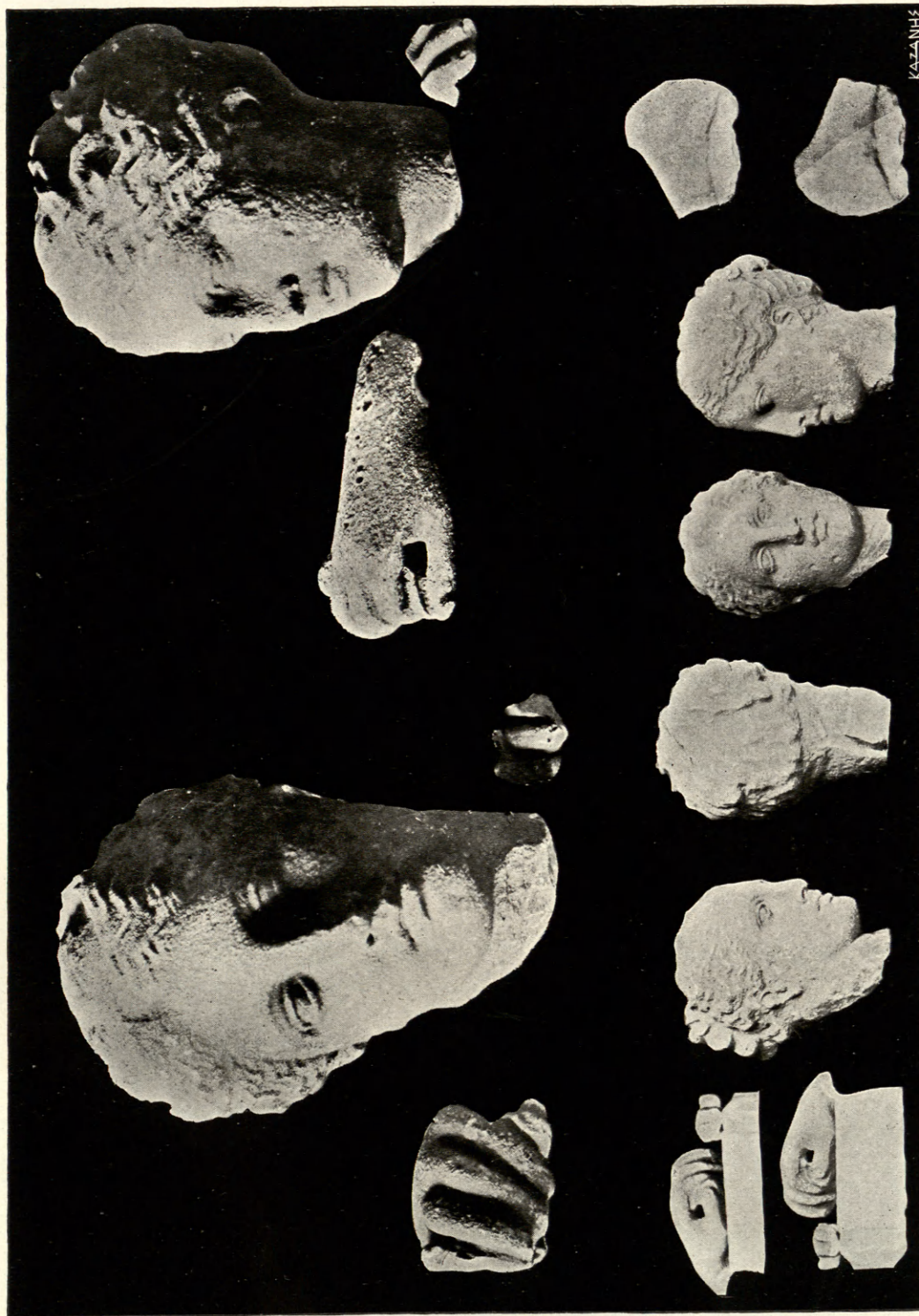
Προφ. Σπυριδωνίδης Σακελλάριος

ΛΕΥΚΗ ΑΗΚΥΘΟΣ ΕΞ ΕΡΕΤΡΙΑΣ

ΚΑΖΑΝΗΣ

ΓΛΑΣΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΕΓΕΑΣ

1

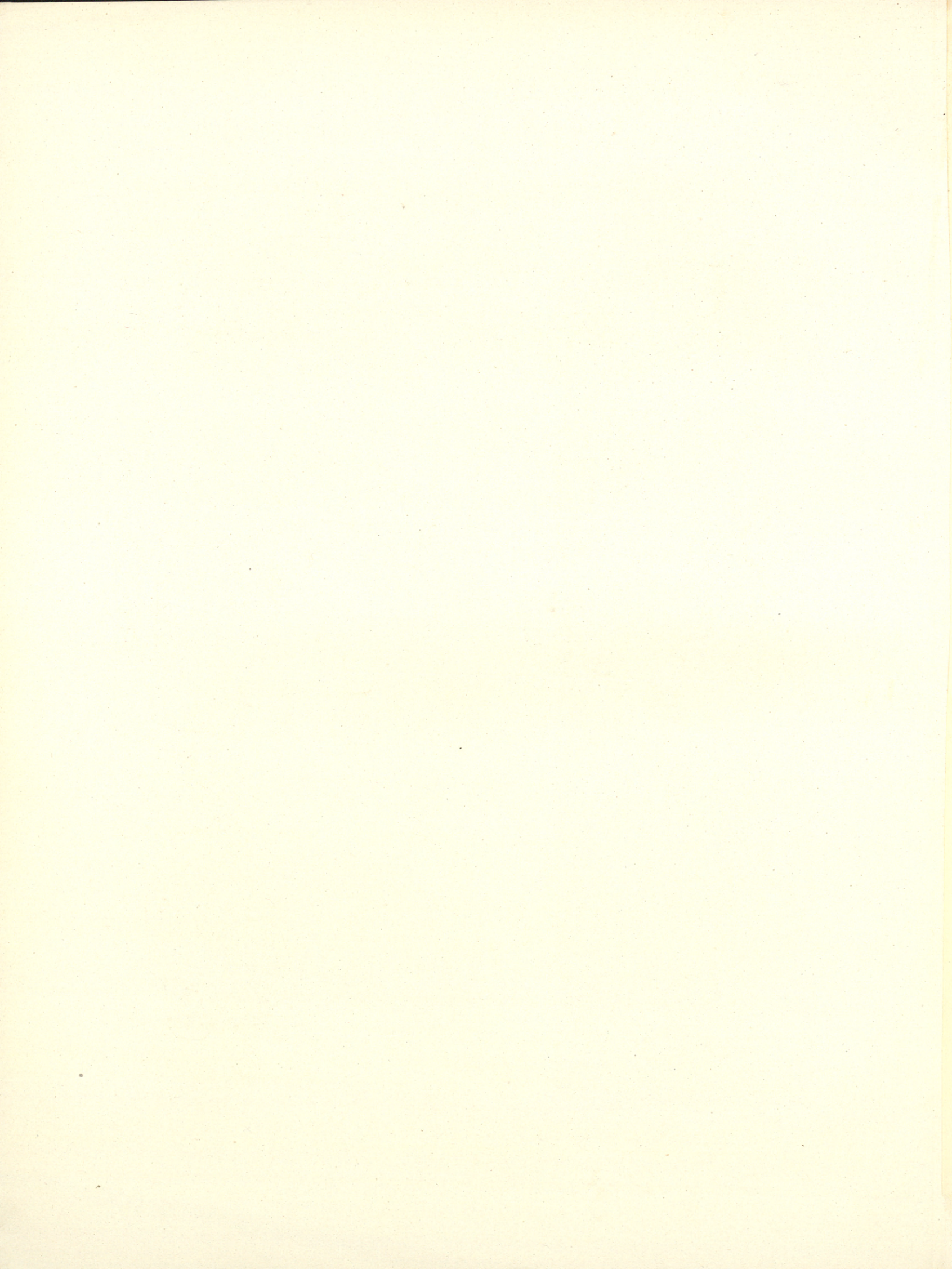
2

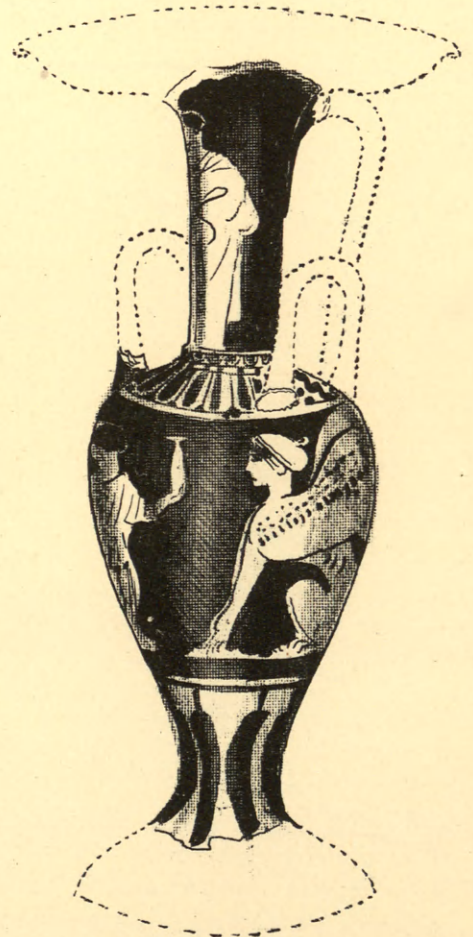
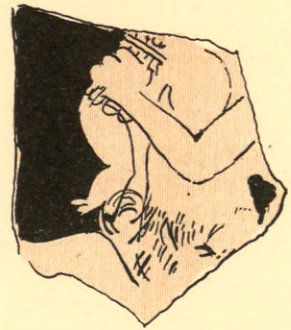

3

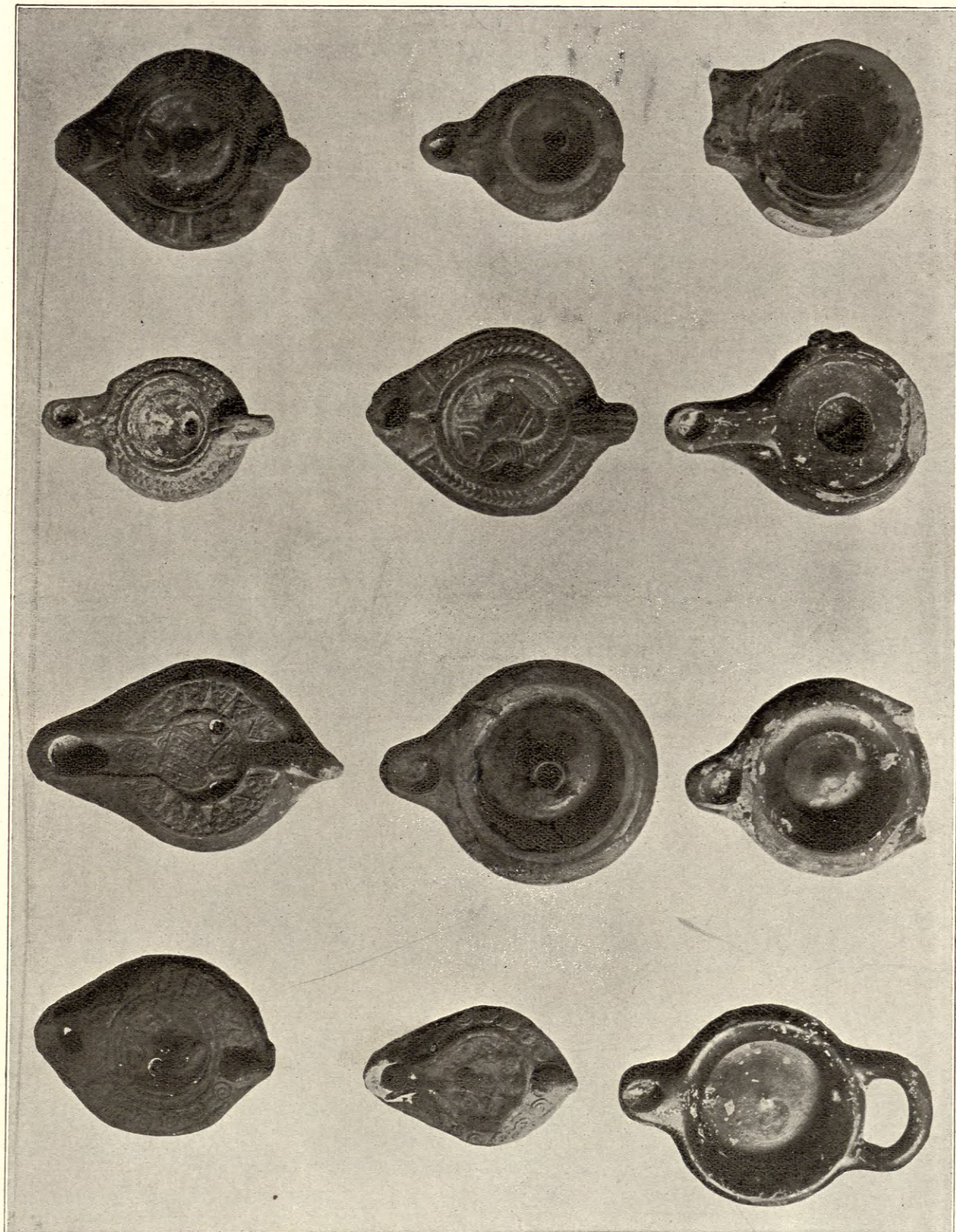
4

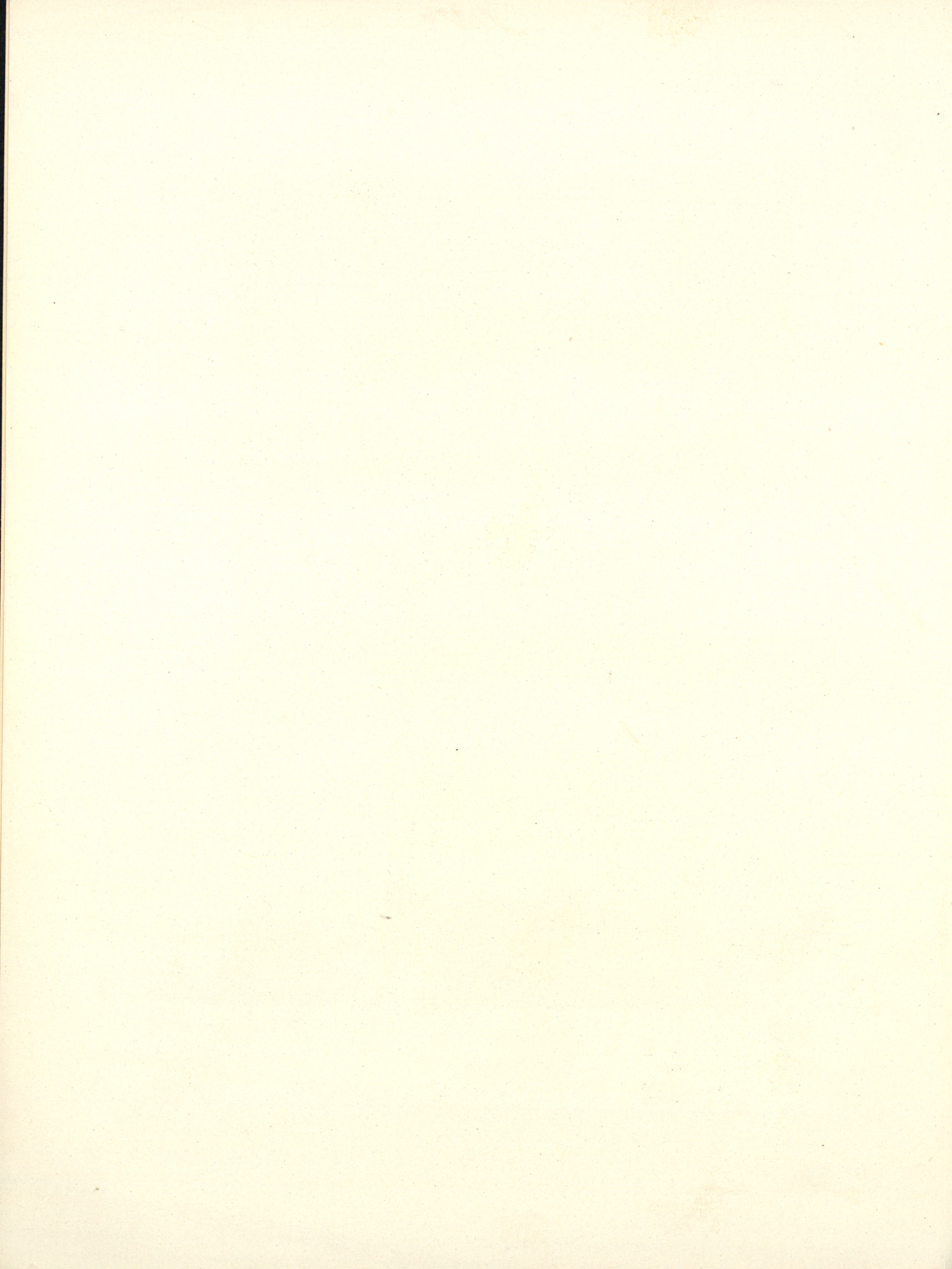

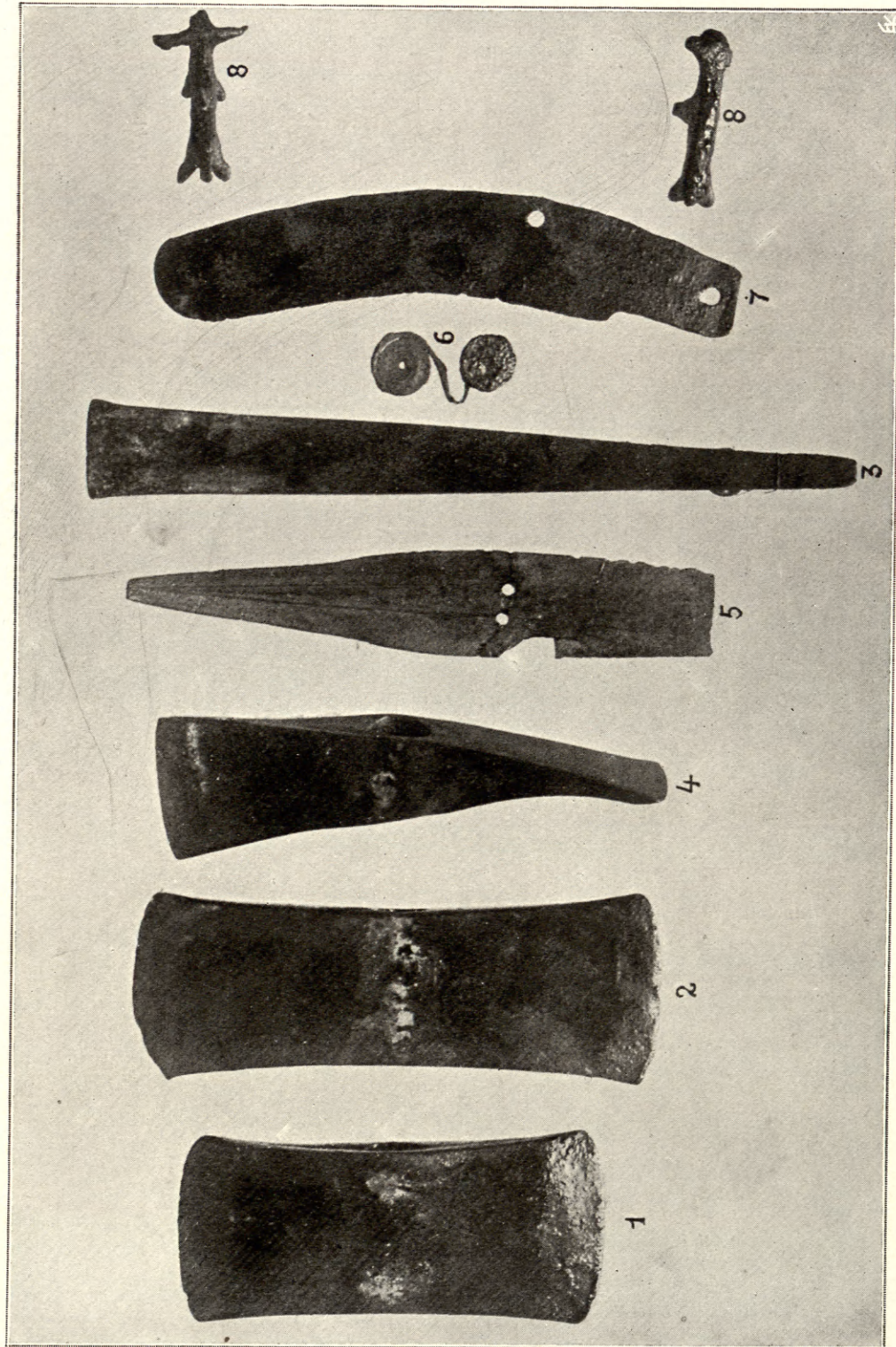
fr. Ζουσιγιάς γα.

ΤΕΜΑΧΙΑ ΑΓΓΕΙΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΑΡΗΘΟΣ ΑΝΤΡΟΥ

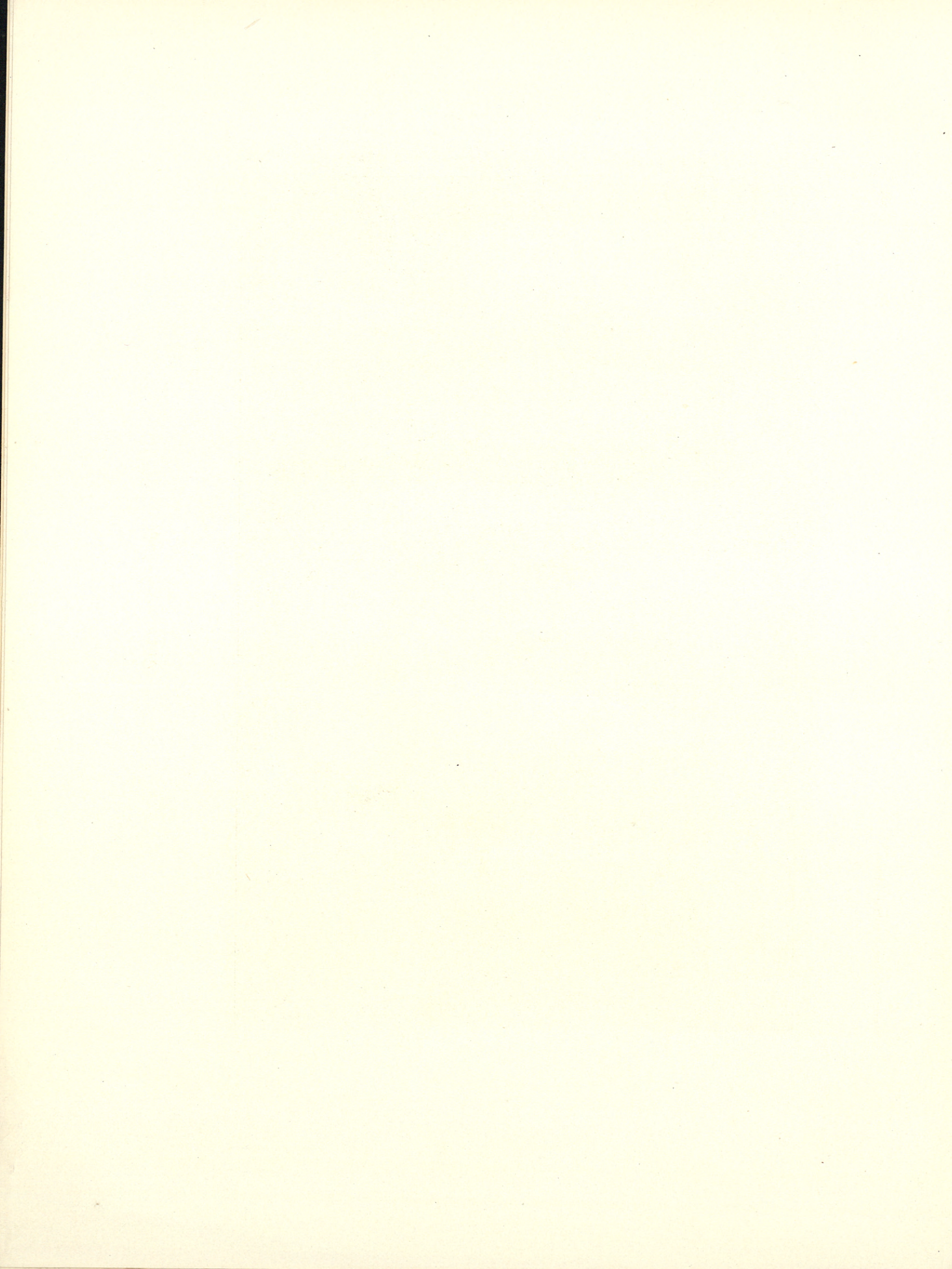

ΛΥΧΝΟΙ ΕΚ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΑΡΝΗΘΟΣ ΑΝΤΡΟΥ

ΧΑΛΚΑ ΧΑΜΑΙΖΙΟΥ

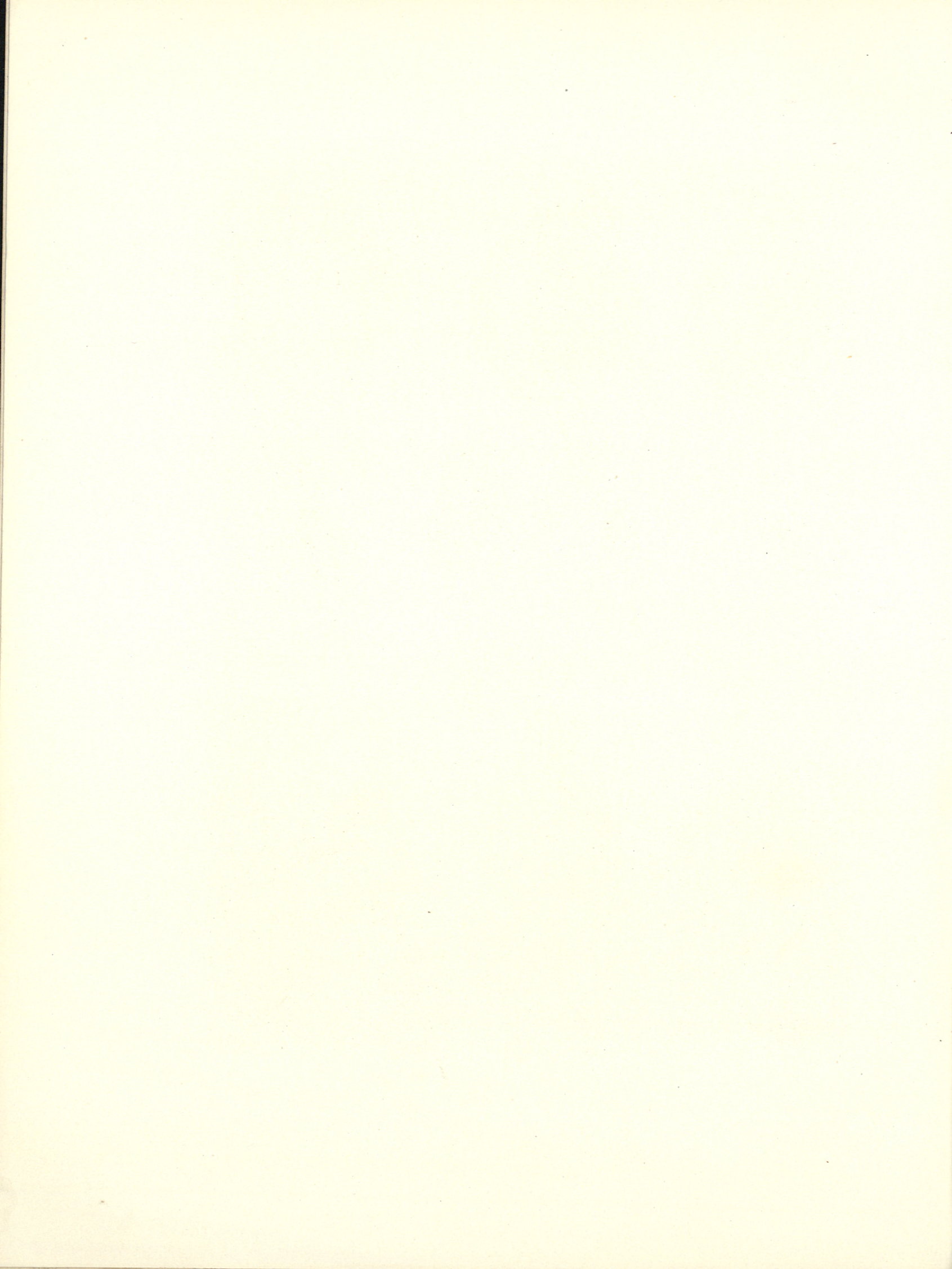

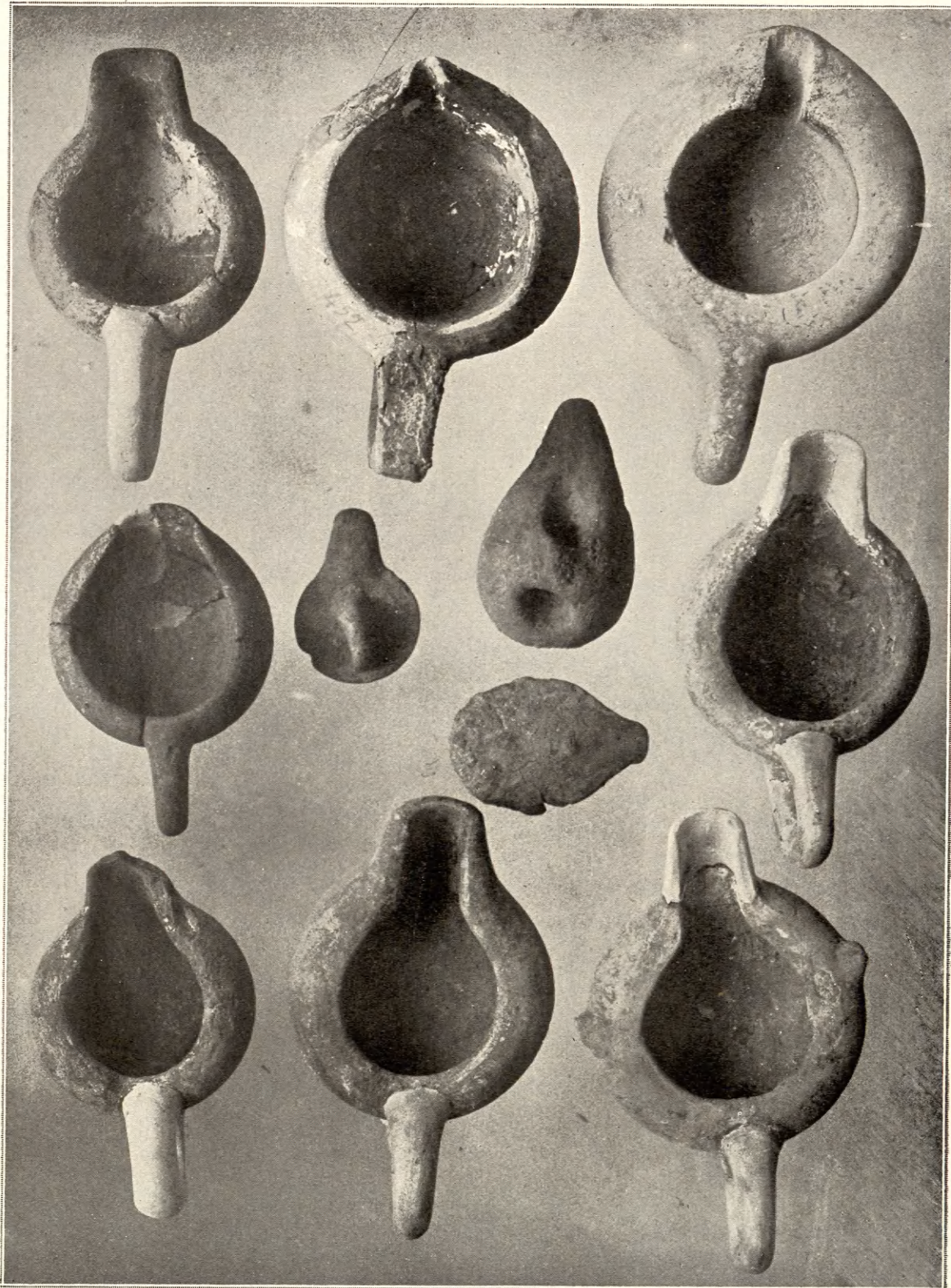

ΒΩΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΑ ΓΗΛΙΝΑ ΜΕΓΑΛΑ ΧΑΜΑΙΖΙΟΥ

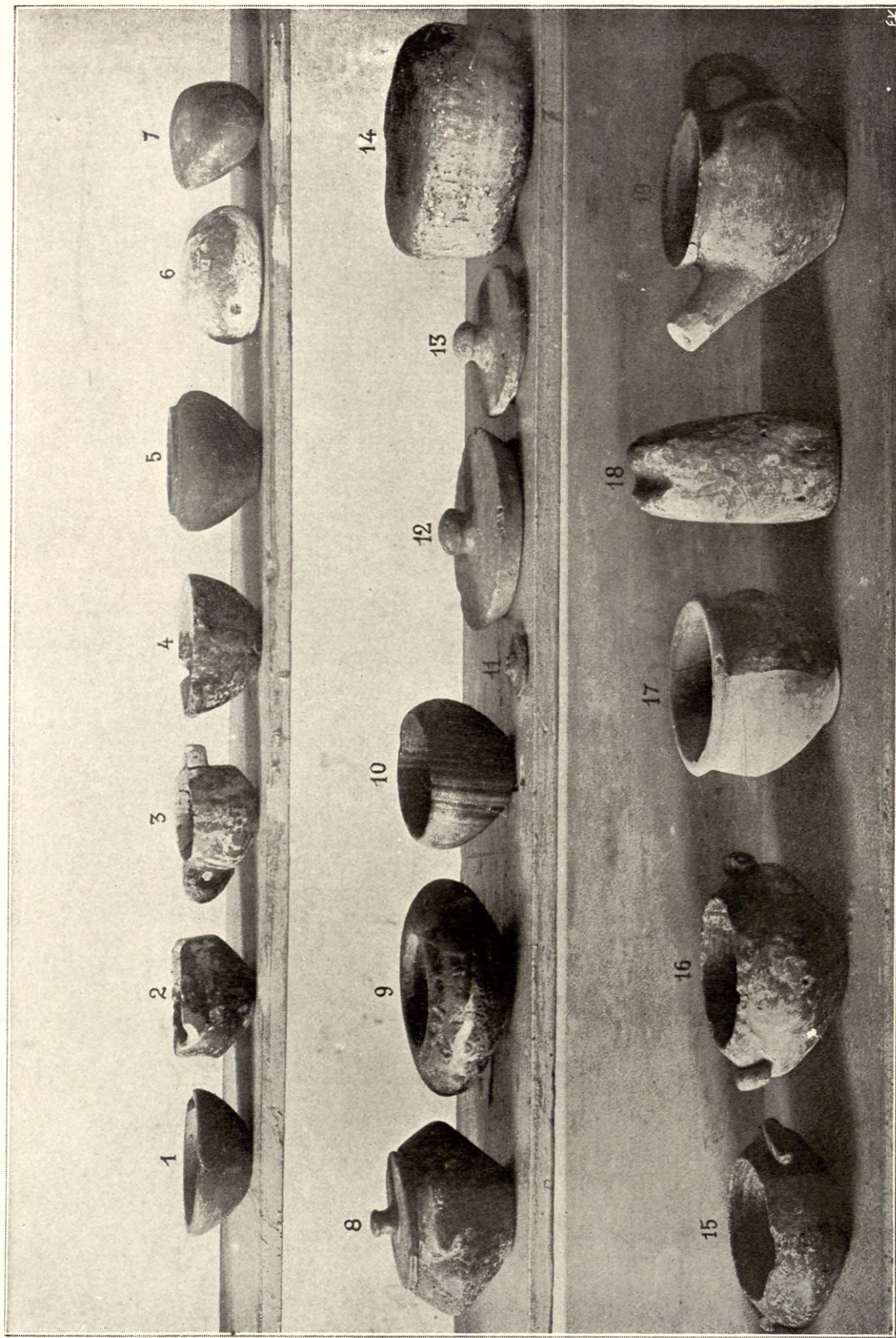

ΜΙΚΡΑ ΓΗΛΙΝΑ ΑΓΓΕΙΑ

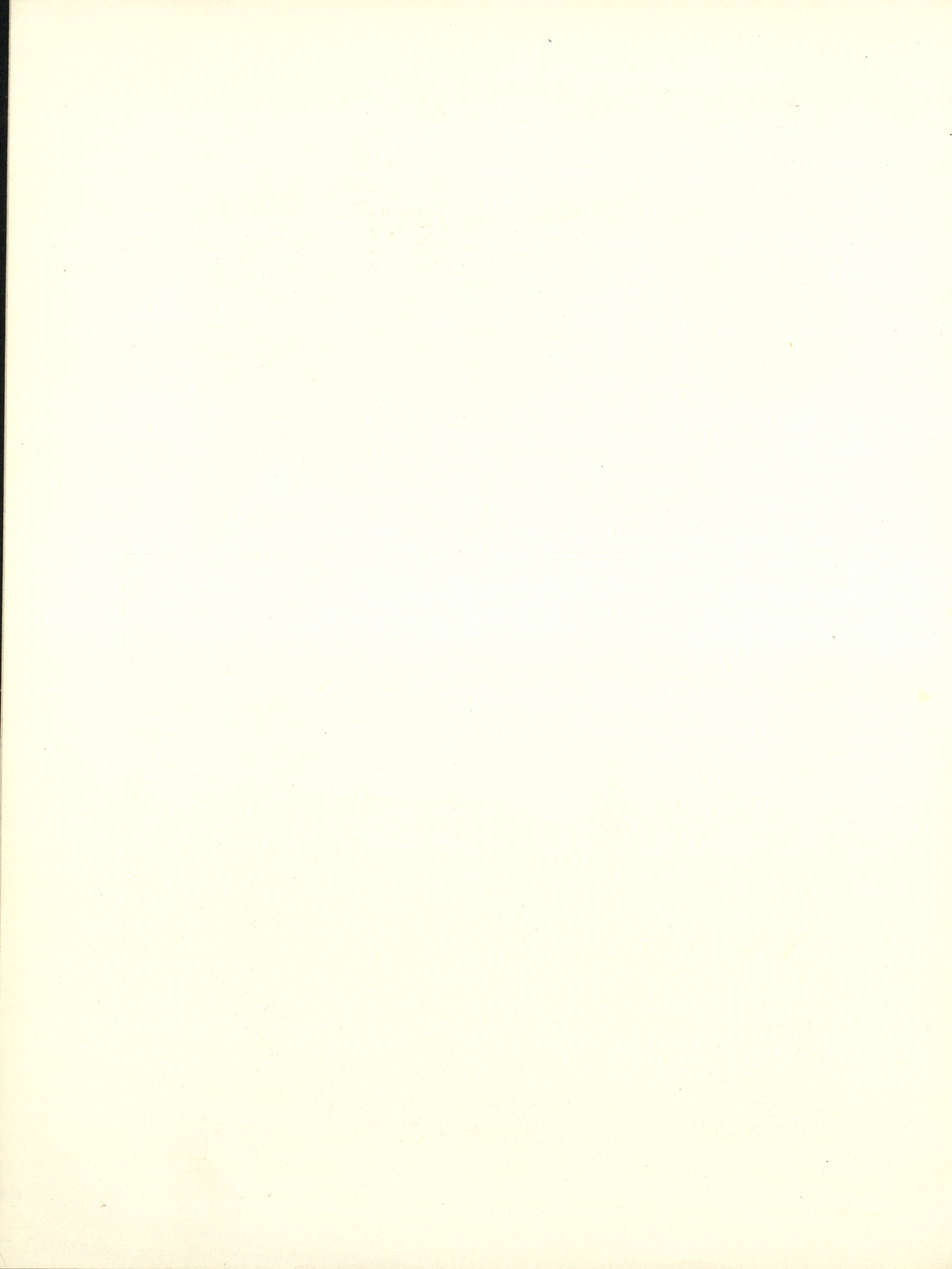
ΛΥΧΝΟΙ ΛΙΘΙΝΟΙ ΚΑΙ ΠΗΛΙΝΟΙ

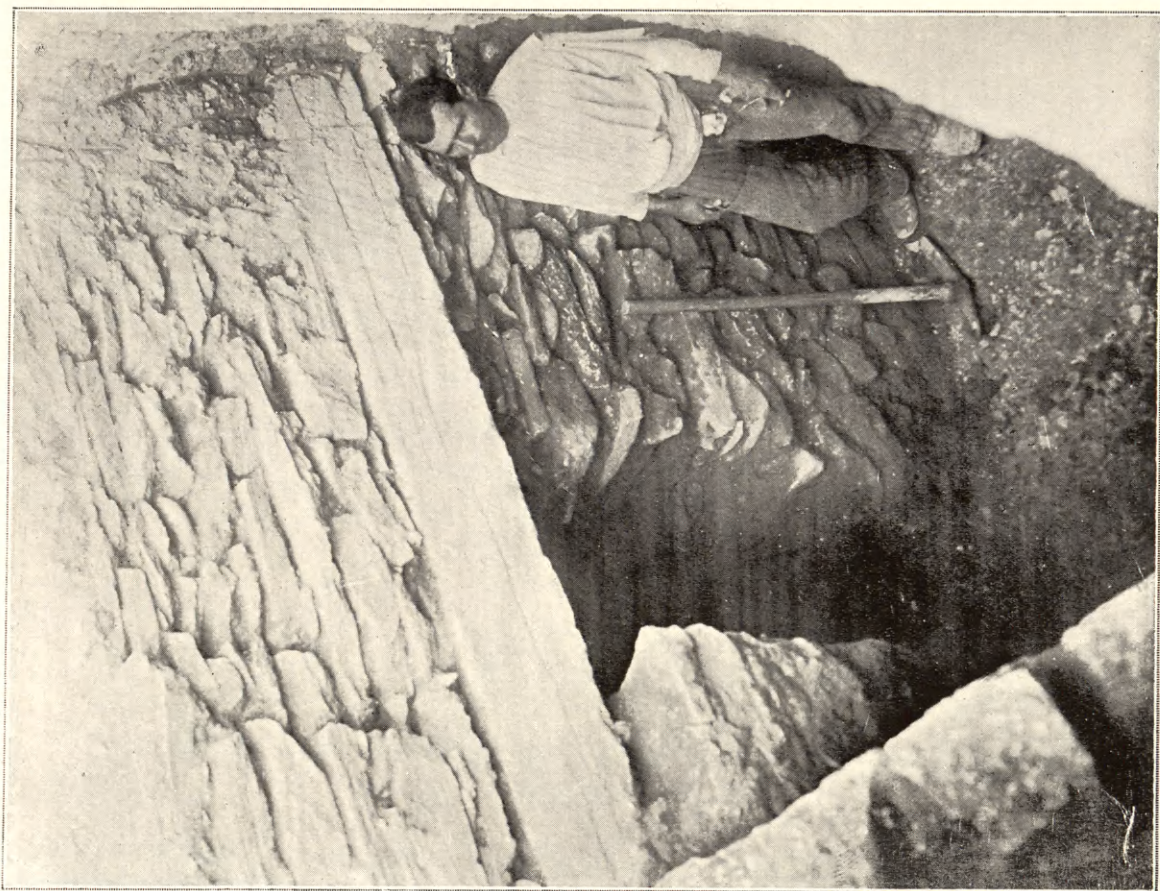

ΑΓΓΕΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΥΗ ΛΙΘΙΝΑ

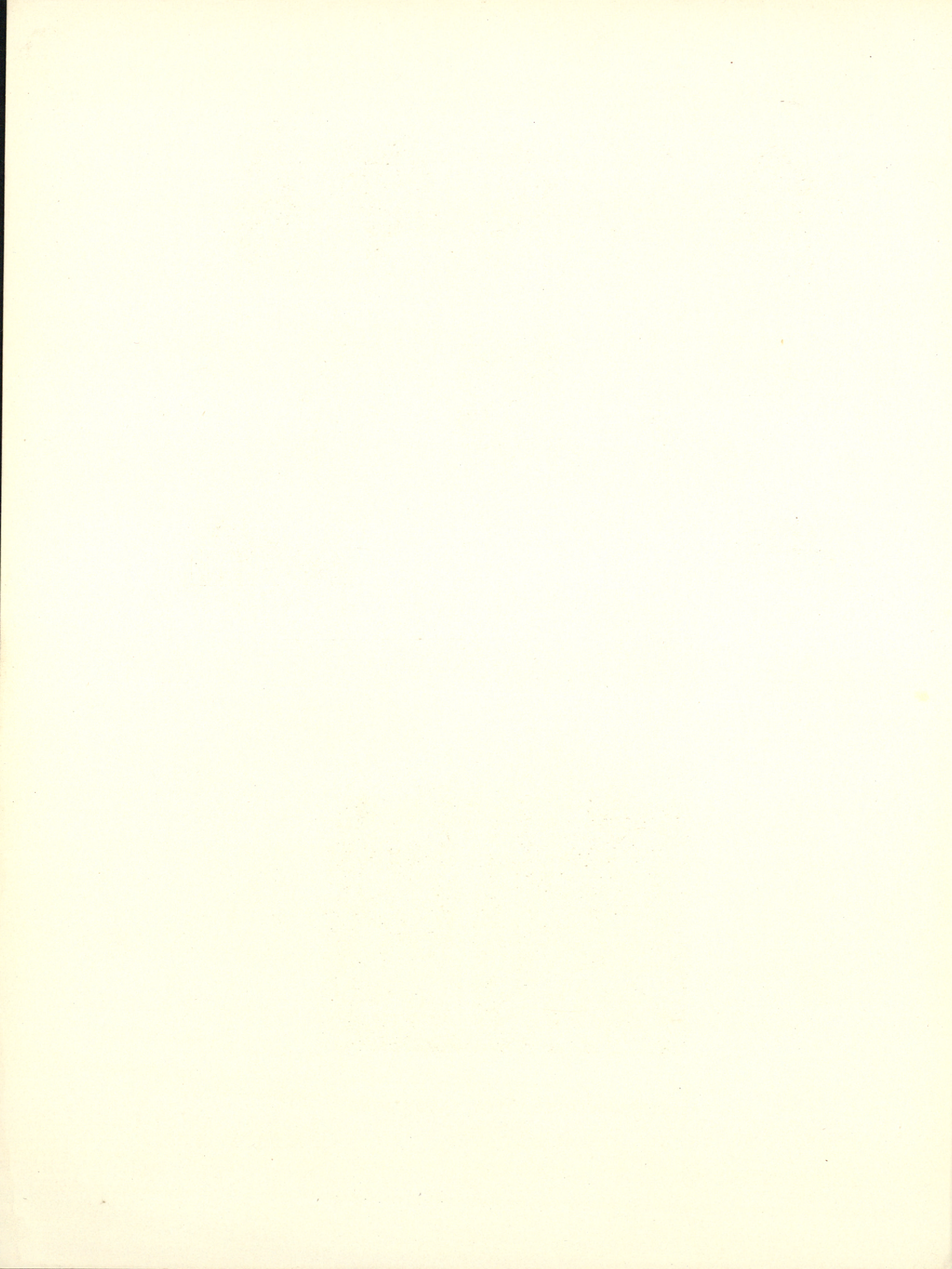

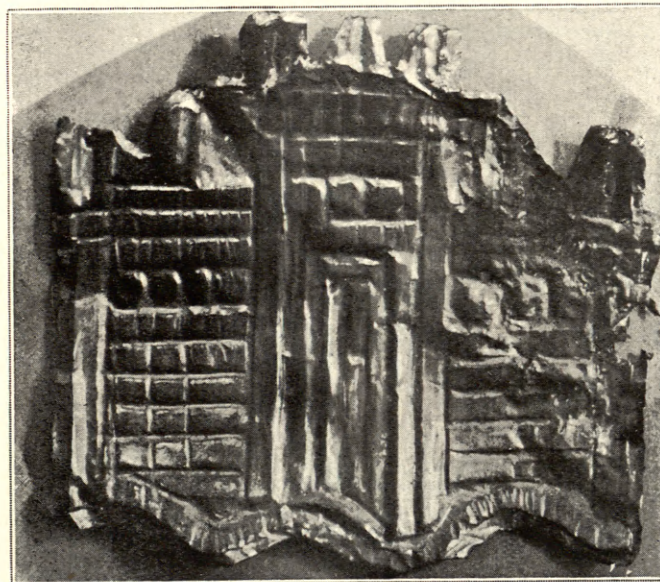
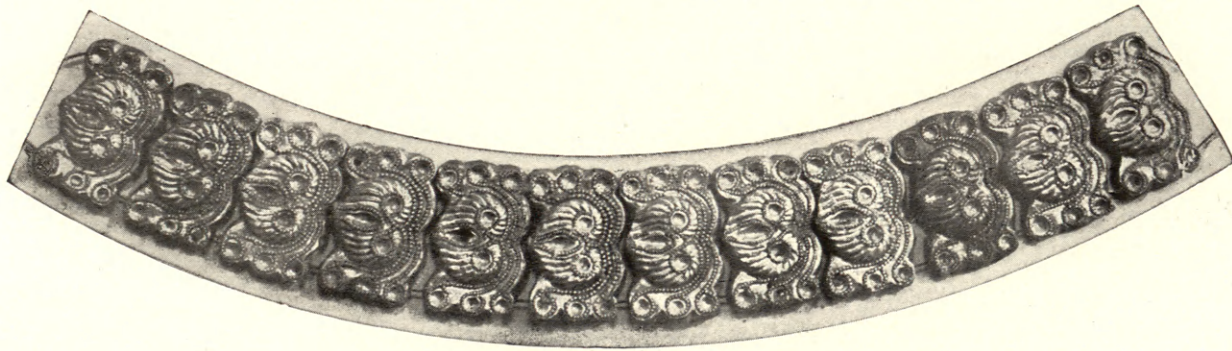
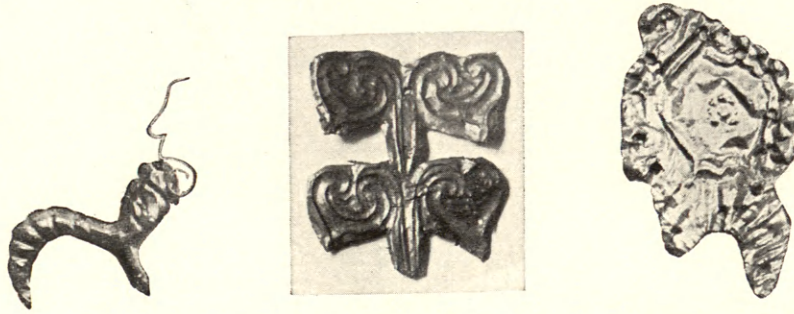
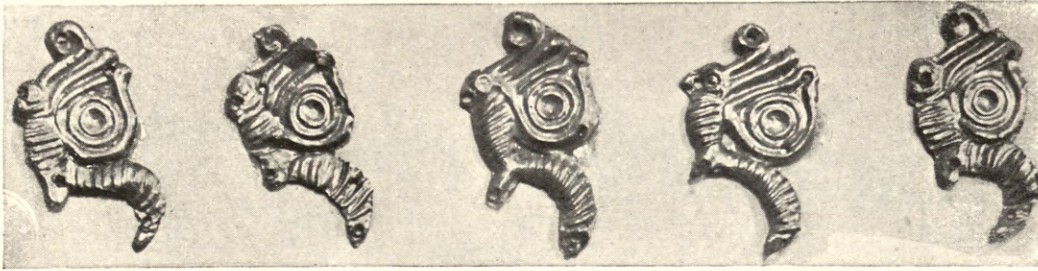
ΟΥΙΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΑ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΒΟΛΟΥ

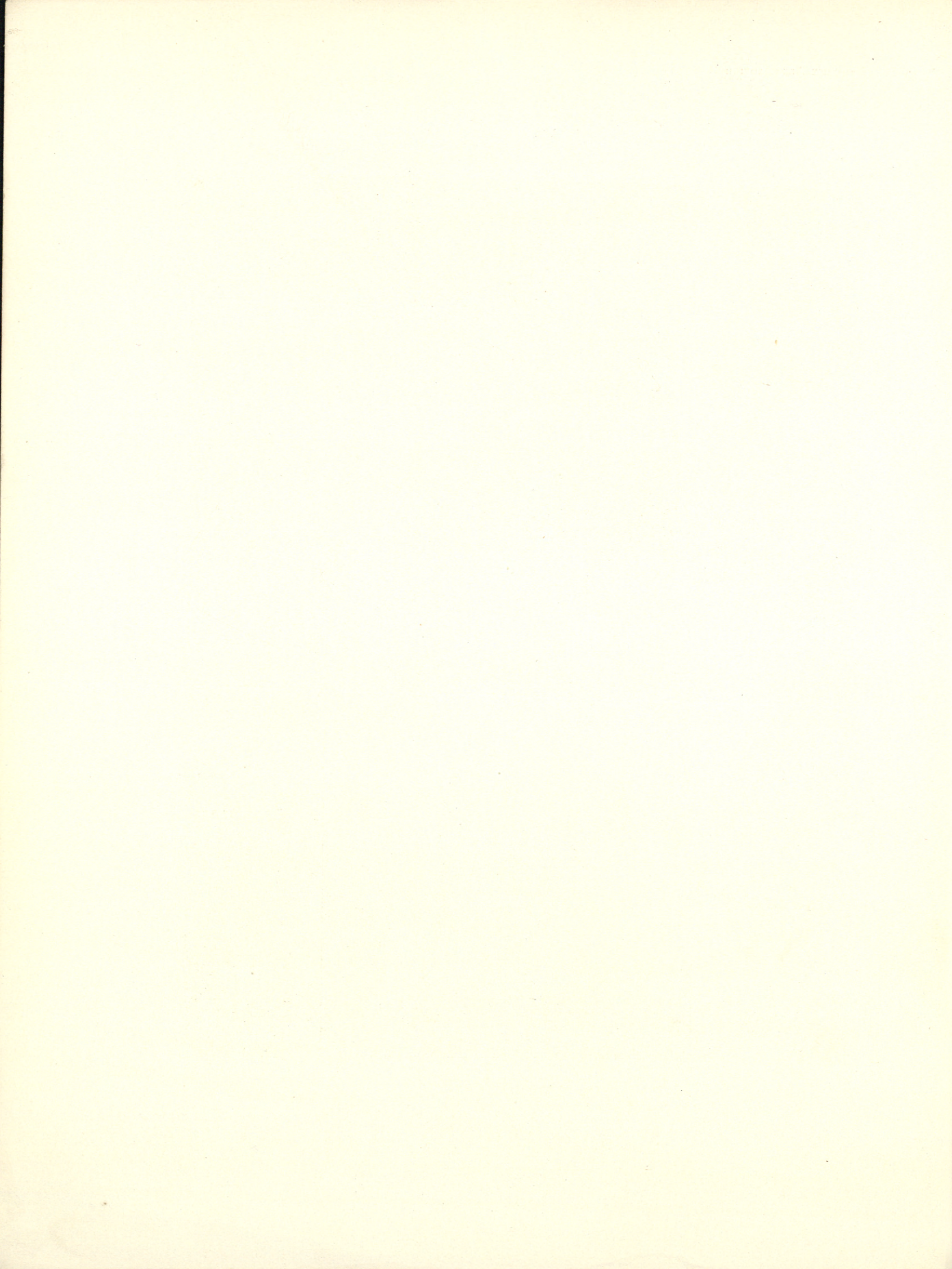

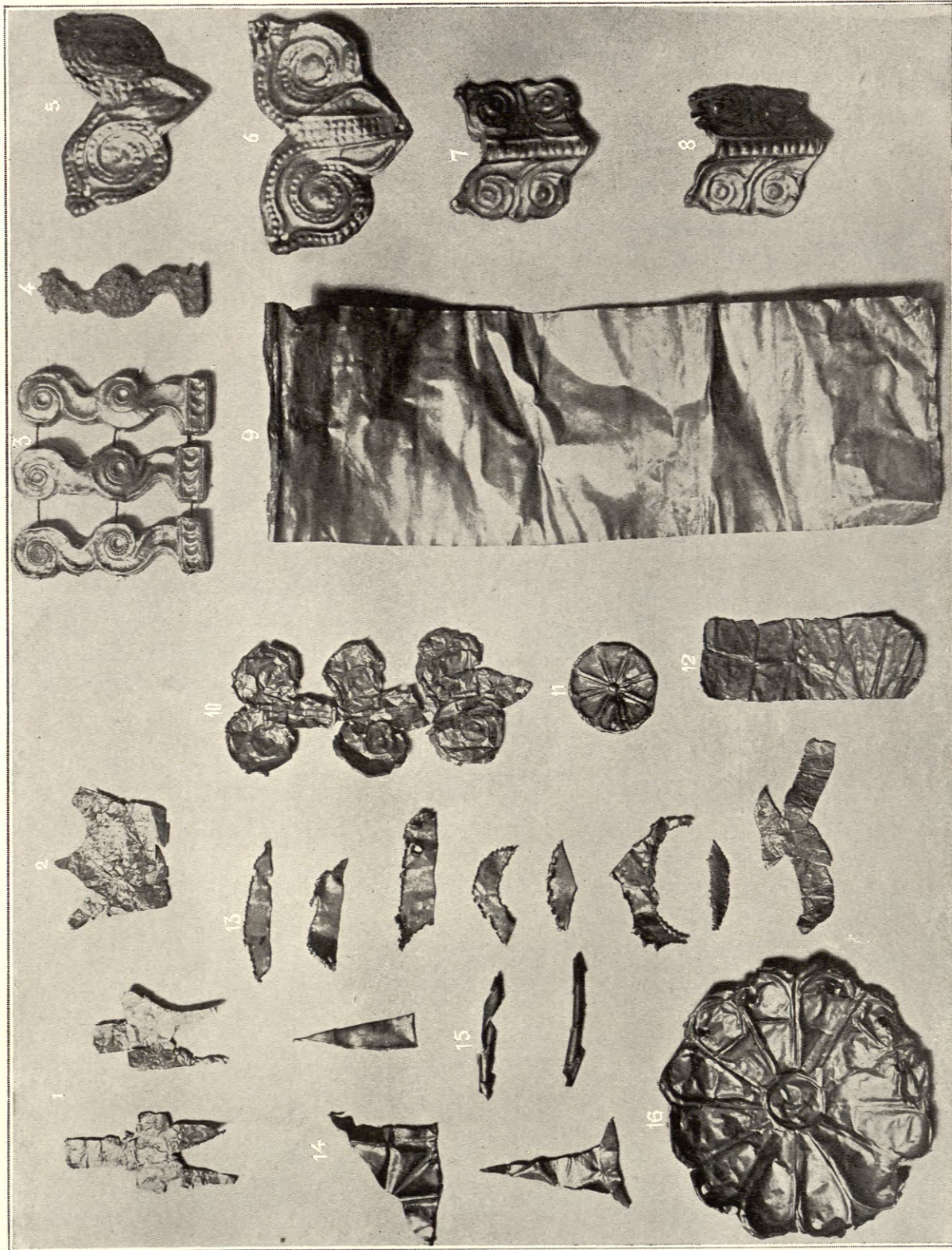
ΘΥΡΑΙ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΒΟΛΟΥ

ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΒΟΛΟΥ

ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΘΟΥΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΒΟΛΟΥ

